ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1
JEUDI
1er OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1 200 Ֆ. (սովորական առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 17.897
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 17.897

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱՑԱԾ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՎՐԱՅ

ՄԻՇՏ ՀԱՅԻ ԵՒ ՎԱՌԵԼԱՆԻՒԹԻ ՏԱԳՆԱՊ

Զորեքշաբթի առտու (Սեպ. 30) Երեւանէն մեր առած լուրերը կը հաստատէին թէ Ադրբէջան վճռած է իր ամբողջ ուժերը կեդրոնացնել Ղարաբաղի վրայ եւ ապահովել զինուորական յաջողութիւններ: Զինադադարէն ետք կիրակին էր որ բուռն յարձակումի թիրախ դարձած էր: Հայկական ուժերը կրցած էին կասեցնել յառաջխաղացումը, բայց, 7 երիտասարդներ ալ հոս մեռած են, 9 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են: Ռումբեր կը շարունակեն տեղալ Հադրութի շրջանը (Տող), Բերդաշէն, ուր մէկ մեռեալ կայ:

Շատ բուռն յարձակումներ կը շարունակուին նաեւ Լաչինի մարդասիրական գօտիին վրայ, ուր եւս հայկական ուժերը կասեցուցած են հակառակորդ ուժերը, տալով 7 մեռեալ: Հակառակ այս կացութեան ճամբան կարելի է միշտ օգտագործել: Ազերի յարձակումները կեդրոնացած են Լաչինի Սուզունտաղ լերան եւ Տիգին գիւղի շրջանները:

Սեպ. 29-ի իրիկուան կացութեամբ, Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները միջադէպեր չէին պատահած:

**

Հայաստանի կարգ մը շրջաններու կանխահաս ձիւնը («Յառաջ», Սեպ. 29) մեծ վնաս բերած է բերքին: Ձիւնած է Վարդենիս, Կրասնոսելսկ, Ապարան, Աշոցք (ուր գիշերը ներկայիս 0-էն վար 4 աստիճան է արդէն) եւ 20 հազար հեքթար արտ ձիւնին տակ մնացած է:

Հացի կացութիւնն ալ չի բարելաւուիր, մանաւանդ Երեւան, եթէ նոյնիսկ Երեքշաբթի օր 23 վակոն հասած էր եւ յաջորդ օրուան համար ալ (Սեպ. 30) կը սպասուէր 30 վակոնի, բայց շատ անբաւարար է: Օրուան պահանջին գոհացում տալու համար եւ քիչ մըն ալ պահեստ ունենալու՝ օրական նուազագոյն 50 վակոն հարկաւոր է:

**

Սեպ. 28-ին Երեւան ժամանած է Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան երեք դէմքերու խումբ մը, հսկելու համար Սոչիի համաձայնագրի գործադրութեան: Նման խումբ մըն ալ Բաքու գացած է: Զորեքշաբթի, Սեպ. 30-ին ալ Երեւան կը ժամանէր Ռուսաստանի վարչապետը՝ Կայդար, որու հետ կարգ մը պայմանագրեր ալ պիտի ստորագրուէին:

**

Արցախի Հանրապետութեան վարչապետի տեղակալ՝ Բորիս Առուշանեանի կարծիքով, շարունակուող պատերազմի այս պայմաններուն մէջ Ղարաբաղի տընտեսութեան վերականգնումին մասին խօսիլ իսկ լուրջ գործ չէ: Օդային ամէն մէկ յարձակում միլիոններու վնաս կը հասցընէ:

**

Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի Ամերիկա այցելութեան ընկերացող անձնակազմի ղեկավարը՝ Շահէն Գարամանուկեան մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին յայտարարած է որ Միացեալ - Նահանգներ գտնըւած կարճ ժամանակաշրջանին «Հայաստան» Հիմնադրամին ի նպաստ հանգանակուած է մէկ միլիոն 60 հազար տոլար:

**

Լ. Տէր-Պետրոսեան, Սեպ. 28-ին ընդունած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը որու կ'ընկերանային զանազան երկիրներէ ժամանած առաջնորդներ (եկած չորս վարդապետներու եպիսկոպոսական

ձեռնադրութեան առթիւ, Սեպ. 27) եւ նորօծ եպիսկոպոսները. Նախագահը յայտնած է այս առթիւ թէ Հայց. Եկեղեցին կը նկատէ պետութեան որպէս աջ բազուկը, հիմնական նեցուկը: Հոգեւորականները մեծ մտահոգութիւն յայտնած են Հայաստանի մէջ ծաւալող աղանդներու ներկայութեան առթիւ: Նախագահը ապահովութիւն տուած է որ Պետութիւնը երկիրը կը պաշտպանէ բոլոր ծայրայեղութիւններու դէմ:

**

Ղարաբաղ գացած է Հայաստանէն Պաշտպանութեան Նախարարութեան պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ Վազգէն Մանուկեանի, որու համար Հայաստան եւ Արցախ մէկ պատերազմ է:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԱՐԿԱՒՈՐ ՔԱՅԼԵՐԸ ՊԵՏՔ Է ԱՌՆԷ» Կ'ԸՍԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

Ռուսական «Նոր ժամանակներ» թերթին տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին Ս. Տէմիրէլ խօսած է նաեւ Ղարաբաղի հարցին ու Թուրքիոյ կեցուածքին մասին:

«Թուրքիա որ Ղարաբաղի խնդրին մէջ բացայայտ կերպով Ադրբէջանի քով դիրք գրաւեց, կրնա՞յ շրջանին մէջ անկողմնակալ դեր ստանձնել: Հաւանակա՞ն է որ մօտ ապագային Հայաստանի հետ բնականոն յարաբերութիւններ հաստատուին: Այս ուղղութեամբ ի՞նչ քայլեր պէտք է առնուին» *հարցումներուն պատասխանած է.*

«Թուրքիոյ եւ Ադրբէջանի միջեւ պատմական, մշակութային ու լեզուական կապեր կան: Այսուհանդերձ, ճիշդ չէ ըսել թէ Թուրքիա Ղարաբաղի հարցին մէջ Ադրբէջանի կողմնակից քաղաքականութիւն վարեց: Հարցին յայտնուելէն ի վեր երկու կողմին կոչ ուղղեցինք որ խաղաղութեան ճամբան ընտրեն:

Միւս կողմէ, Թուրքիա շատ կարեւոր կը նկատէ իր բոլոր դրացիներուն հետ լաւ յարաբերութիւններ հաստատել: Մեր այս բարի կամեցողութեան որպէս յայտարար նշան մենք այլ Հանրապետութիւններու հետ անմիջապէս ճանչցանք նաեւ Հայաստանի անկախութիւնը. բարձր մակարդակի այցելութիւններ կատարուեցան Երեւան ու այս երկիրը որպէս հիմնադիր անդամ հրաւիրուեցաւ Սեւ ծովու տնտեսական համագործակցութեան:

Ներկայիս, որպէսզի կարելի ըլլայ յարաբերութիւնները զարգացնել, պէտք է Հայաստան առնէ հարկաւոր քայլերը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԵՄՏԻՆԼԻԻ մէջ (հարաւ-արեւելեան Թուրքիա) շատ բուռն բախումներու հետեւանքով, Սեպ. 29-ին, 83 հոգի մեռած է, որոնց մէջ 23 թուրք զինուոր: Բախումները տեղի ունեցած են թուրք զօրքերու եւ ՓՔՔ-ի զինուորեալներու միջեւ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ Արտաքին նախարարը Ուաշինկթըն գացած է Միացեալ - Նահանգներու հրաւէրով, տեսակցութիւն ունենալու Արտաքին Նախարարութեան ու պաշտպանութեան պատասխանատուներու հետ: Թ. Ղասիմով պատասխանելով լրագրողներու, ըսած է թէ Հայաստան զէնք կը ստանայ Ռուսաստանէն, Սուրիայէն ու

(Շար.ը Դ. էջ)

ՁԵՐՈ ԱՄՔՈՂՋ

«ՁԻՒՆԱՀԱԼ» (14)

Բ.

Այլ մէկ ներկայութեանս էր, երբ փողոցէ մը անցած պահուս, աջի մէկ բնակարանէ դաշնակի երաժշտութիւն կը լսէի, ձախի ուրիշ մէկ բնակարանէ նարտիի հարուածներու ձայն, երջանկութիւնս կը կատարէր ուտում մը: Բնական քաղաքի մը վերածուելու ընթացքին մէջ էր Երեւանը, սովորական քաղաքի մը, Փարիզի պէս կամ Լոնտոնի, Պէյրութի պէս կամ Հալէպի:

Տակաւին ամիսներ առաջ, երբ Փարիզի երեկոյեան թերթիս մէջ կը կարդայի Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին տեղափոխութիւններուն մասին Հայաստան բառին առջեւ չէի գտներ ոչ մէկ վերադիր, Նախագահը կ'երթար մինչեւ Մինսկ, կ'երթար մինչեւ Ալմա - Աթա, կը ստորագրէր դաշնագիր մը, կը մերժէր ստորագրել ուրիշ դաշնագիր մը, կը կարդայի այս բոլորը բնական երկրի մը մասին կատարուած ընթերցումով, հըպարտութիւն մը կ'ողողէր զիս: Հայաստան սովորական երկիր մը դառնալու ընթացքին մէջ էր:

Ու դէպքերը այլ կերպ կ'ընթանային, Ղարաբաղի ազատագրական շարժումը իր ջերմին մէջ կ'առնէր ամբողջ Հայաստանը, շրջափակում, տագնապը կը սաստկանար, Հայաստան դուրս կու գար սովորական երկիր մը դառնալու ընթացքէն:

Նոր հանդիպում գրողի մը հետ, համեստ, ինքնամփոփ գրողի մը հետ, քանի մը փոխասացութիւններէ ետք, երբ կ'ուզէի անոր կարծիքը իմանալ Նախագահին Յունիս 29-ի հեռատեսիլային ելոյթին մասին, ան ապշած երես կը նայէր: Ի՞նչ ելոյթ: Ան տեղեակ իսկ չէր թէ Նախագահը հեռատեսիլէն այդ օր նման ելոյթ ունեցած էր, տեղեակ չէր, կը յիշէի փարիզցի մէկ բարեկամիս պատասխանը: Երբ կ'ուզէի իմանալ, թէ ան պիտի գնէ՞ր, պիտի կարդա՞ր Ֆրանսայի նախկին Նախագահին հրատարակած նոր գիրքը, ան կը նայէր դէմքիս, կ'ըսէր.

- Պարտաւո՞ր եմ ամէն յիմարաբանութիւն կարդալու...

Գիրքը յիմարաբանութիւն չէր, բարեկամիս ըսելու ձեւն է որ կը բնորոշէր սովորական երկրի մը սովորական մէկ քաղաքացիին կեցուածքը:

Իսկ մենք գերագանց գիտենք սովորականի վերածել արտասովորը, Անկախութեան Տարեդարձի մը հանդէպ ունենալ կեցուածքը ժողովուրդը մը որ տեսած չէ ստրկութիւն, եղած է միշտ ազատ, միշտ անկախ, այնքան որ այլեւս ձանձրացած իսկ է նման տարեդարձներ տօնելէ:

Արդեօ՞ք ժամանակի գիտակցութիւն չունեցող ժողովուրդ մըն ենք, այնքան վստահ մեր անմահութեան:

Այս տողերը եթէ շարք մը ծառեր են, անոնց կողքին ամէն օր պէտք է աւելցընել ա՛յլ ծառեր, աւելցնել ա՛յլ դէմքեր, ա՛յլ տուներ, աւելցնել նոր ոմբակոծութիւն, նոր աւեր, նոր տագնապ հացի: Այս տողերը կարիքը ունին պաշտպանուելու, ամբարտակուելու, պարսպուելու:

Այս տողերը կարիքը ունին այլ վկայութիւններու, ուրիշի, ուրիշներու, բոլորին վկայութիւններուն, բոլոր Սփիւռքահայերու վկայութիւններուն, ունին որպէսզի ըլլան ամբողջական սն, որպէսզի կազմուի հարազատ պատկերը անփոխարինելին:

Անհատի մը վկայութիւնը առանձին ոչինչ են, սիրելու համար պէտք է ճանչնալ, վկայութեան տուածը խարուսիկ է, անցողիկ, ճանչնալու համար պէտք է երթալ, ծանօթանալ, իւրացնել:

Եթէ Փարիզի իւրաքանչիւր թաղ ծայրամասին ճարտարապետական գլուխ-գործոց մը կը խոստանայ, Հայաստանի իւրաքանչիւր շրջանի բնութիւնը նոյնանման խոստում ունի:

Անակնկալ՝ ամէն քայլափոխի:

Առաւել՝ այդտեղ միայն կայ կենսահող:

Պիտի բաւէին երկրի ամբողջ տարածքին ցանցնուած վանքերը, Գօշավանքը մէկ դեսպանն էր անոնց:

Իսկ ինչպէ՞ս գիրով փոխանցել Ջանգեզուրի լեռներուն վեհութիւնը, չքեղութիւնը, առինքնող գրաւչութիւնը:

Իսկ ի՞նչ տառերով փոխանցել Արարատի առթած սարսուռը:

Ու պէտք է ճանչնալ, ժողովուրդէն իսկ առաջ, Հայաստանի քարերը, ճանչնալ, վերադառնալէ վերջ անդրադառնալ թէ անոնց հանդէպ սէրն է որ ամէնէն առաջ կը վերածուի կարօտի, խտացող, կարծրացող, ծանրացող կարօտի, կարօտ զոր կարելի է անհետացնել, յագեցնել միայն նոր երթով, նոր այցով, նոր ներկայութեամբ:

Տխուր էին նոյնիսկ Հրազդանի կիրճի ծառերը, այդտեղի սրճարաններուն աթոռները ծռմռած, այդ աթոռներուն վըրայ բազկացած մարդերու ուրուականներ միայն: Չկար նախորդ ներկայութեանս զուարթութիւնը: Միայն քանի մը անհատներ իրենց կառքերը բերած էին գետեզերք՝ զանոնք լուալու համար:

Կը յիշէի *Ռուբէն Երեւանցի*ն:

Կը յիշէի Ռուբէն Երեւանցին, կ'այցելէի այն սրահը, զոր «*Թատրոն* - 13»ի անդամները կ'աշխատէին վերածելու թատրոնի:

Լրագրողներու տան կից, զմբէթաւոր սրահ մը, զոր բեմադիր Արթուր Էլբակեան կը ծրագրէր վերածել արուեստագէտներու եւ արուեստասէրներու հանդիպման կէտի, արուեստի պաշտամունքի վայրի:

Համառօտած զօրշութեան մէջ, Երեւանի սրտին վրայ, Պատմութեան Թանգարանին ետեւ, Նալբանդեան փողոցին վըրայ բացուող փողոցի մը մէջ, երիտասարդներ արդէն սրահին ապահոված էին նոր բազկաթոռներ, նոր հայելիներ, նոր տախտակամած, այլազան նոր սարքեր:

«*Դուն կը վերապրիս, Հայաստան*» կը մտմտայի մեկուսի:

Ու կ'երթայինք Փարւանա գետի ափին կառուցուած, Վրաստանի կազմին մէջ գտնուող Բոգդանովկա շրջանի Գանձա գիւղը, ծննդավայրը Վահան Տէրեանի, ուր ամէն տարի, տեղի կ'ունենային տէրեանական օրեր: Մեծ թիւով Հայեր գաղթած էին այդտեղ 1830-ին, գալով Էրզըրումէն, Կարսէն, Արտահանէն: Ընդարձակ դաշտ, բեմ, ժողովուրդ, կը խօսէին շատեր, խօսք կ'առնէին Սեւադա Սեւան, Արա Սահակեան, բանաստեղծ Արմէն Մարտիրոսեան, հեռատեսիլով կը մասնակցէի նաեւ ես.

«Ոսկեշղթայ իմ յուշերին, իմ գիշերին,
իմ վիշերին,
Արտոյտներին ոսկի արտում, սուսմ եմ
ես մնաք բարով»:

«Մնաք բարով» ըսելու ժամանակը չէր:

Կ'ըսէի քանի մը խօսք, ողջոյնս կ'ուղարկէի կամերային, ան կ'արձանագրէր զանոնք, կը պահէր, կը տանէր Երեւան՝ յաջորդ երեկոյեան փոխանցելու համար ամբողջ Հայաստանի ժողովուրդին:

Մ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Հայաստանի իշխանութիւններուն ուղղուած քննադատութիւններուն գլխաւոր նիւթը զինուորական ու պաշտպանական մարզին ռազմական առօրեան դիմագրաւելու առաւել կազմակերպութեան բացակայութիւնն է. ընդհանրապէս անոր վրայ կ՚աւելնայ ներքին անկայուն վիճակը, տնտեսական տագնապը ու այլ պարագաներ, սակայն երբ օրէ օր աւելցող մարդկային զոհերուն սկսած են գումարուիլ հողային կորուստներ ալ, բնականաբար հիմնականը կը մնայ այս մարզը: Որքան ալ սարսափելի ըլլան սովի, առանց բաւարար վառելանիւթի հանդէպ ձմեռուան հեռանկարները կամ քաղաքական պառակտումները, կաշառակերութեան, չարաշահումներու, քաշքշուքներու ամէնօրեայ ներկայութիւնը, ռազմական իրադրութիւնը ու անոր առընչուած հարցերը վեր կը մնան բոլորէն: Ծանր ու ծանրագոյն ըլլալով հանդերձ առաջիններէն ոչ մէկը անդարմանելի է, մինչդեռ ամէն Հայ իր մորթին վրայ ունի տակաւին փորձառութիւնն ու ցաւը թէ ի՛նչ կը նշանակէ հողի կորուստ: Մանաւանդ այս օրերուն երբ դարասկիզբի մեր կորուստները դարմանելու երազը այնքան բռնօրէն կը բախի ադրբեջանական ուժերու կողմէ խլուած ու թալանուած բնակավայրերու, նահատակուած երիտասարդներու, գաղթական բազմութիւններու իրականութեան:

Իրավիճակին ուղղուած քննադատութիւնները, ըլլան անոնք անկեղծ ցաւէ մեկնած կամ քաղաքական շահարկումներու հետեւանք, կեդրոնացան ձեռնհաս ուժերու անտեսումին վրայ, յաճախ կամայական կեցուածք վերագրելով իշխանութիւնը գլխաւորողներու:

Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի հրամանագրով Վազգէն Մանուկեանի այս մարզին պատասխանատու պաշտօնատար նշանակումը ամէնէն կարեւոր հանգրուաններէն մէկն է իրավիճակի դրական հոլովոյթի մը հեռանկարին: Բոլոր անոնք որոնք մինչեւ վերջը չէին յաջողած իմաստ մը տալ նման ուժի մը Հայաստանի տագնապալի առօրեային լուսանցքին վրայ մնալուն, գոհունակութեամբ ու արդէն սփոփանքի շունչով մը դիմաւորեցին այդ վերադարձը:

Վ. Մանուկեան տարի մը առաջ, Սեպ. 25-ին հրաժարած էր վարչապետի պաշտօնէն ու նախագահական թեկնածութենէ. այդ հրաժարականը քաղաքական գործօն ներկայութեան ալ վերջ տուած էր, հակառակ անոր որ ան Օգոստոսի սկիզբը Դաւիթ Վարդանեանի ու այլ համախոհներու հետ հիմնած էր «Ազգ. Ժողովրդավարներու Միութիւն»ը որ նպատակ ընտրած էր Հայութեան համախմբումը մէկ ազգային գաղափարախօսութեան շուրջ: Որքան կարելի եղաւ հետեւիլ Սփիւռքէն, Ազգ. Ժողովրդավարներու Միութիւնը չյաջողեցաւ փափաքելի համախմբումը իրագործել. Հայութիւնը օրէ օր աւելի կոտորակուած, փարած մնաց իր ընտրած բեւեռներուն, իսկ Վ. Մանուկեանի խմբաւորումը մէկ թեւը եղաւ Խորհրդարանի ընդդիմադիր ճակատին որ միջոց մը միացեալ տպաւորութիւն գործեց, «Ազգ. դաշինք» պիտակին տակ ներկայանալով:

Նախագահական տեղին որոշումին չափ ուրախալի է Վ. Մանուկեանի ընդառաջումն ու անոր տուած բացատրութիւնը: Ան կ՚ըսէ թէ վարչապետութենէ դուրս գալու պահուն ինք ընդդիմութեան մէջ եղած է, սակայն «հիմա չի կարող այդպէս մնալ, որովհետեւ դրուած է Արցախի լինել-չլինելու խնդիրը» (տե՛ս. «Ազգ» Սեպ. 19): Ան կ՚աւելցնէ նաեւ թէ մեծ եղած է ու կարեւոր իր դերը Արցախեան շարժման մէջ եւ պէտք է մինչեւ վերջ կրել իր պատասխանատուութիւնը: Սխալ չըլլար հետեւցնել այսքանէն, հաւանաբար, որ վերադարձի գլխաւոր ազդակը Արցախն է ու անոր հանդէպ պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը որ մեր շուկային վրայ առատ գտնուող ապրանք չէ, դժբախտաբար: Այս հետեւութիւնը ուժ կը ստանայ նաեւ անկէ որ քաղաքական ընդդիմադիրի աթոռէն ելլելու ու իշխանութեան մաս կազմելու առաջին առաջարկը չէր այս մէկը Վ. Մանուկեանի ուղղուած:

Ուրախացնող ու յուսադրող այս վերադարձը թէ ինչ հակազդեցութիւն ունեցած է խորհրդարանական խմբակցութիւններու մօտ, այդ մասին կը վկայէ իւրաքանչիւրին ներկայացուցիչը որոնց դիմած է «Հայաստանի Հանրապետութիւն»էն Հրայր Զօրեան:

Հայաստանի Ռամկավար Ազատական Կուսակցութենէն Վիգէն Խաչատրեան նախագահին իրաւունքը կը նկատէ առնուած քայլը, ըսելով թէ մեկնաբանութեան հարկ չկայ: Այսուհանդերձ, Վ. Մանուկեանի տրուած արժեւորումը թէ «ճանաչուած, պաշտպանական հարցերին մօտ կանգնած անձնաւորութիւն է» դրական կեցուածք մը ենթադրել կու տայ, որքան ալ յայտնապէս արտայայտուած չըլլայ ան:

ՀՅԴ-էն Սամսոն Ղազարեան եւս կը բաժնէ այդ կարծիքը եւ աւելի բացայայտ կերպով. «Վ. Մանուկեանին պաշտօն առաջարկուել է իբրեւ անձ, հաշուի առնելով նրա հեղինակութիւնը, յատկութիւնները, կարողութիւնները, եւ կարծում եմ որ ճիշդ ընտրութիւն է կատարուել: Յուսով եմ որ Վ. Մանուկեանի գործունէութիւնը արդիւնաւէտ կը լինի այդ բնագաւառում» կ՚ըսէ ան:

Նոյնն է պարագան ՀՀՇ-ի նախագահ Տէր Յուսիկ Լազարեանի համար, որ կ՚ըսէ. «Մենք դրական ենք գնահատում նախագահի հրամանագիրը՝ կապուած Վ. Մանուկեանի գնահատման հետ: Կարծում եմ, դրանից կը շահի ընդհանուր գործը եւ աշխատանքը աւելի արդիւնաւոր կը լինի»:

Իր գործունէութեան ամէնէն անմիջական մարզի սա երեք առաջին հակազդեցութիւնները կը վկայեն թէ դժուարին ու պատասխանատու իր առաքելութեան մէջ Վ. Մանուկեան պիտի ունենայ մեծամասնութեան նեցուկը: Այլապէս, անհաւասար պատերազմ մը յաջող ելքի տանելու իր ջանքը աւելորդ խոչընդոտներով ա՛լ աւելի դժուարացած պիտի ըլլար: Սակայն անհրաժեշտ այս նուազագոյնը ունենալէ ետք, իրեն կը վիճակի գործին ծանրագոյն մասը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՐՑԱԽԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ

ԿԱՆՉ ՅԱՐԱՏԵՒՄԱՆ

Գիւղը ոչնչով նշանաւոր չէր: Արցախի լեռնային շատ գիւղերի նման կպած սարալանջին, աջում՝ ձոր, ձախում՝ ձոր, դիմացն էլ Քիրսը հպարտ յառնած, թիկունքը վերին Թմբերին: Հողը սակաւ, ջուրը սակաւ, քարերը շատ ու մէկ էլ արեւը: Ընդարձակ այգիներ չունէր գիւղը, ոչ էլ խաղողի մի վազ, ընկուզենիներ էին ու վայրի մրգատու ծառեր: Ձորերում, առուների ափին, քոլքանդերում բոստաններ էին անում, ջրի հերթի համար կռիւ տալիս ու ապրում էին: Մի առաւելութիւն ունէին տեղացիները՝ աշխատասէր էին, հողի գինն իմացող: Շալակով հող էին կրել, փռել սալերին, վար ու ցանք արել, հաց արարել, ծառ աճեցրել: Մէկ էլ գիւղում շնորհքով վարպետ-շինարարները շատ էին, բերքը հաւաքում - պրծնում էին, գնում հեռու-հեռուները վաստակի:

Սարերի գրկում մոլորուած այս գիւղը այդպէս էլ կոչւում է՝ Սարուշէն: Ասում են, իբր հիմնադրողը Սարուն է եղել, որի կրտսեր եղբայրը՝ Սարգիսը, Սարգսաշէնն է հիմնել, հարեւանութեամբ, որ եղբայրները մօտ լինեն իրար, ցաւ ու դարդ իմացող, իրար հարայի հասնող:

Նշանաւոր է գիւղի սուրբ Ամենափրկիչ եկեղեցին, որ կառուցուել է 17-րդ դարում: Մինչեւ օրս լեգենդներ են պատմում եկեղեցու զօրաւոր լինելու մասին՝ ե՛ւ ճշմարտանման, ե՛ւ կասկածելի:

Այս եկեղեցու հետ է կապուած նաեւ նրա հարեւանութեամբ արդէն հարիւր տարի իր գոյութիւնը պահող դպրոցը, որի սրբատաշ ճակատաքարին շինութեան ծննդեան վկայականն է. «Շինեցաւ ուսումնարանս արդեամբ ու յիշատակ բաքուաբնակ Գրիգոր Թովմասեան Այվազեանցի 1890 ամի...»:

*

Գիւղի տաւարածների համար ամենայարմար մաղալատեղը Խաւաղբիւրի մօտ էր, գիւղից ցած, ուր ամրանն ամէն օր միջօրէին նախիրը այնտեղ էին քշում: Աղբիւրի մօտով անցնում էր Թաւրիզը Շուշուայ հետ կապող առեւտրական բանուկ ճանապարհը: Իսկ Շուշին այն տարիներին աշխոյժ առեւտուր ունէր ինչպէս Թաւրիզի, այնպէս էլ արեւելքի շատ քաղաքների ու այլ բնակավայրերի հետ: Ի՛նչ մարդիկ ասես, որ չեն անցել այդ ճանապարհով, առեւտրական ի՛նչ կարաւաններ: Բայց բոլորն էլ սառն անտարբերութեամբ են անցել, ու ոչ ոք չի էլ հետաքրքրուել, թէ ինչ գիւղ է սարին կպած, ինչով է ապրում ու շնչում...

Մի օր, մաղալապահին, աղբիւրի մօտ կանգ է առնում եռաձի շքեղ մի կառք: Կառքից իջնում է մի պատկառելի պարոն: Նրա շուրջն իսկոյն հաւաքւում են հովիւ-տաւարածները:

- Հեռո՞ւ է Սարուշէնն այստեղից, - հարցնում է անծանօթը:

- Չէ աղա, քիչ վերն է, - պատասխանում է Մուրունց Պետին: - Ուզո՞ւմ ես ցոյց տամ ճանապարհը:

Եւ ուղեկցում է կառքին մինչեւ գիւղատակ:

Եկուոր անծանօթը բաքուեցի հայազգի մեծահարուստ Գրիգոր Թովմասի Այվազեանն էր՝ հանրայայտ Այվազովսկիների տոհմից: Նրա հինգ տարեկան որդին անբուժելի հիւանդ էր՝ ընկնաւոր: Ուր ասես որ չեն տարել նրան, ում ասես, որ չէին դիմել, բայց ամէն ինչ ապարդիւն էր անցել: Երեխան շարունակում էր տառապել, նրա հետ տառապում էին նաեւ սիրող ծնողները, արդէն յուսահատ ու համաձայնուած այդ ծանր դժբախտութեան հետ: Պարոն Գրիգորը, որ յետագայում սարուշէնցիների համար պիտի դառնայ Գիրիշ աղա, կապեր ունէր Շուշուայ երեւելիների հետ, ծանօթներից մէկը խորհուրդ տուեց երեխային տանել Սարուշէնի սրբի մօտ: Հրաշքներ է պատմել սուրբ եկեղեցու մասին: Անհաւատ չէր Գրիգոր Աղան, ոչ էլ միամիտ, բայց յոյսը մարդու խորհրդատուն է: Գետն ընկնողը՝ ճիւղէ-ճիւղ է ընկնում...

Ու ահա եկել էր որդու հետ:

Լեռնային մաքուր օդը, աղբիւրների զուլալ ու կենարար ջրերը, դրօսանքները գեղաշուք դաշտ ու ձորերում, գեղջուկ մարդկանց պարզ ու հոգատար վերաբերմունքը, թէ էլ ինչ, աստուած գիտի, օգնեցին երեխային, նա կազդուրուեց, մի երկու նոպայից յետոյ այլեւս չկրկնուեց: Սիրող հօր խնդութիւնը չափ ու սահման չունէր:

Երախտագէտ հայրը թիթեղածածկեց եկեղեցին, նուէրներ մատուցեց, օգնեց գիւղի աղքատներին: Սարուշէնը դարձաւ մեծարգոյ Այվազեանցի հարազատ գիւղը, իսկ Յովհաննէս որդու համար՝ ծննդավայր: Նրանք կապուեցին գիւղին, սիրեցին այն, հարազատացան մարդկանց հետ:

Իսկ յաջորդ ամրանը, երբ Այվազեանցների ընտանիքը կրկին Սարուշէն էր եկել, Գիրիշ աղան դիմել է գիւղացիներին.

- Ես ու իմ ընտանիքը մեծ պարտք ունենք գիւղին: Ուզում եմ այստեղ մի յիշատակ թողնել, որ ինձ չմոռանաք...

- Շատ էլ լաւ կը լինի, - բացագանչել են այս ու այն կողմից, - Աստուած կուռդ դալար անի:

- Սակաւ է ձեր գիւղի ջուրը ու հեռու, - շարունակել է մեծահարուստը: - Ուզո՞ւմ էք Մողլաջրի աղբիւրի ջուրը խողովակներով գիւղ բերեմ, ուզո՞ւմ էք դպրոց կառուցեմ ձեր երեխաների համար, որ ուսում առնեն, գիւղը լուսաւորուի: Խօսքը ձերն է, վճռեցէք...

Այստեղ սարուշէնցիները մտքի մէջ են ընկնում: Վատ չէր լինի, որ գիւղի կենտրոնում Մողլաջրի ջուրը կարկաչէր, որ հարս ու աղջիկ էլ ստիպուած չլինեն օրը մի քանի անգամ իջնել Կինչի ձորը: Բայց եւ դպրոց ունենալն էլ անհրաժեշտ էր, մանուկները կը կրթուեն, ուսում կ՚առնեն, կը դառնան լուսաւորեալ, ու կեանքը գուցէ թեթեւանայ:

Վերջապէս որոշեցին դպրոց կառուցել:

Վճռուած էր, բայց որտե՞ղ կառուցել դպրոցը: Սակաւահող Սարուշէնում ո՞վ կամաւոր իր հողակտորը կը զիջէր: Խաչանքէօխվանք եկեղեցու հարեւանութեամբ մի պարտէզ ունէին, ուր մրգատու ծառերի հարեւանութեամբ շարքերով եղեւնիներ էին փթթում, վար թափում, մարգերում ծաղիկներ էին բուրում վաղ գարնանից մինչ ուշ աշուն:

Խաչանքէօխվանց Միրզան, որ ինքնուս նկարիչ էր, առաջ է եկել.

- Երազում տեսել եմ, որ լոյսի մի փունջ երկնքից իջաւ ուղիղ մեր պարտէզի վրայ: Լուսահոգի հայրս ասաց. «Լոյսի օջախ չլինիր այստեղ...»: Դա աստուածային լոյս էր: Դպրոցը մեր պարտէզում կառուցենք...

- Օրհնուէք դուք յաւիտեանս, - յաւիտեան այդ է ճշմարտութիւնը աստուածային, - գոչել է պարոն Այվազեանցը: - Սկսենք շինարարութիւնը...

*

Բերքը տուն բերել ու գործի են անցել: Ով սայլ ունէր, սայլն է լծել, քար ու աւազ կրել, ով սայլ չունէր՝ էշով: Շինարարութեանը մասնակցել են գիւղի վարպետ-շինարարներ, չարքային այրեր, կանայք ու երեխաներ: Դպրոցի առաջին սաներից վերջին մոհիկան Մինա հաւին պատմում էր, թէ ինչպէս գուլպայով ջուր է կրել դպրոցի շինարարութեան համար:

Երբ երկրորդ յարկն էին բարձրացնում, ճակատային պատը ճաք է տուել: Մնացել են շուար, չգիտէին ինչ անել: Լուրը հասցրել են Գիրիշ աղային:

- Ոչինչ, կը պատահի, - ասել է նա: - Պատը քանդէք, հիմքը այնպէս ամրացրէք, որ ոչ մի արհաւիրք ի զօրու չլինի սասանել: Հայոց ամէն տուն պիտի յաւերժ լինի: Իսկ փողի համար անհոգ եղէք:

Իսկ երբ պատրաստ էր դպրոցի երկյարկանի շէնքը, պարոն Այվազեանցը ժամանել է բացմանը: Նա իր հետ նստարաններ էր բերել, գրատախտակներ, պահարաններ, դասագրքեր, տետրեր ու այլ պիտոյքներ, գեղարուեստական գրականութեան մի ամբողջ գրադարան՝ հայ անուանի գրողների երկերը: Նրա հետ եկել էր Շուշուայ թեմական դպրոցի հռչակաւոր Ալեքսանդր Յովհաննիսեանը, որը դարձել է սարուշէնցիների սիրելի ու յարգելի վարժապետը: Նրանք միասին շրջել են տունէ տուն, համոզել երեխաներին դպրոց յաճախել:

ՍԵՐԳԷՅ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

«Քուրիէ ինթէրնասիոնալ» շաբաթաթերթը բաւական լայն տեղ կու տայ Ֆրանսայի հանրաքուէին արդիւնքին ստեղծած հակազդեցութիւններուն, Եւրոպական պետութիւններու մամուլին մէջ:

Անգլիոյ «Ինտէփէնտընթ» թերթին խմբագրականը այն կարծիքը կը յայտնէ թէ հակառակ «այո»ի յաղթանակին նախագահ Միթերան պէտք է հրաժարէր ու փոխուէր աւելի երիտասարդ ղեկավար մը իրմէ լաւ պիտի կարենար հանրաքուէին նախապատրաստական պայքարին վէճերը դարմանել ու փորձել փրկել դաշնագրին լաւագոյն մասերը:

Հոլանտական «Վոլքսքրանտ» օրաթերթը ֆրանսական «այո»ին գլխաւոր առաւելութիւնը կը նկատէ այն որ Եւրոպան փրկուած է, եթէ նոյնիսկ տակաւին հեռու է այն ապահովութիւնը թէ Եւրոպական Միութիւնը կը ստեղծուի: Անկէ զատ բաց մնացած է դաշնագրին մէջ փոփոխութիւններ կատարելու ճամբան: Այսուհանդերձ, Հոլանտացիները պէտք է հրաժեշտ տան եւրոպական իրենց ամէնէն սիրելի կարգ մը գաղափարներուն. Ֆրանսացիներու փոքրիկ «այո»ն կ՚առաջնորդէ միայն համադաշնակցային Եւրոպայի մը եւ ոչ դաշնակցայինի:

Սպանիոյ «Էլ Փայս» թերթին համաձայն, քաղաքական դրեթէ բոլոր հոսանքները դրական ընդառաջում ունեցան Ֆրանսայի քուէարկութեան: Սակայն «ոչ»ի մեծ համեմատութիւնը ցոյց կու տայ թէ եւրոպական ծրագրին մէջ հասունութեան պակաս մը կայ: Ոչ միայն դրամական միութեան համար ճշդուած պայմանաժամերը շատ ճնշող բնոյթ ունին տնտեսական ընդհանուր տկարացման շրջանի մը համար, այլեւ դաշնագրին քաղաքական պարունակութիւնը բաւարար չէ Եւրոպայի Հասարակապետութեան ժողովրդավարական բացը դարմանելու:

Զուիցերիոյ «Նուվօ Քոթիտիէն»ը «Ծրնորհակալութի՛ւն Ֆրանսա» կը խորագրէ, աւելցնելով «բայց որքան ծանր էր սպառնալիքը»: Թերթին համաձայն, սխրալի էր գաղափարը թէ հողամասին ճակատագիրը կը տատանէր անցողակի տրամադրութիւններու եւ խոր համոզումներու միջեւ: Նոյնիսկ եթէ տկար էր «այո»ին յաղթանակը, պէտք է ընդունիլ որ ան պատմական հոլովոյթ մը կը նչէ:

«Եւրոպան անգամ մը եւս վտանգը անցուց» կը գրէ աւստրիական «Տի Փրէս» օրաթերթը, բսելով սակայն, «եթէ նոյնիսկ ընկղմած չէ, հիմնովին փրկուած ըլլալէ ալ հեռու է»: Խմբագրականը կը յեշտէ թէ հրճուելու ոչ մէկ պատճառ կայ. բազմաթիւ հարցեր գոյութիւն ունին Դանիոյ, Անգլիոյ կամ հարաւային Պետութիւններուն մակարդակի բարձրացման վերաբերեալ: Այսուհանդերձ, Աւստրիոյ համար որ անդամակցութեան դիմում կատարած է, արդիւնքը դրական է:

Մեծ լաւատեսութիւն մը չարտայայտեր նաեւ Յունաստանի «Մէսիմվրինի» օրաթերթը որ լուրը կը խորագրէ «Մաասթրիխտ նարնջագոյն լոյսին անցաւ»: Թերթը սկեպտիկ է Եւրոպայի ապագային հանդէպ, ու կ՚ըսէ թէ «ոչ»ի համեմատութիւնը պատճառաբանութիւններ պիտի տայ Եւրոպայի այլ երկիրներու հակամաասթրիխթականներուն: «Այսուհանդերձ, կ՚ըսէ խմբագրականը, կարեւոր յաղթանակ մըն է ու պէտք է յարգել ֆրանսացիներուն արդիւնքը»:

Պուլկարական «Քոնթինէնթ» օրաթերթը աւետիս մը կը նկատէ ֆրանսական «այո»ն Պուլկարիոյ համար, քանի որ ան կը համնի Եւրոպական Հասարակապետութեան անդամակցելու բանակցութիւններուն սկիզբին: Թերթը կը գրէ. «Եթէ «ոչ»ը յաղթանակէր ոչ ոք պիտի կարենար ըսել թէ Հասարակապետութիւնները դիրք պիտի բռնէր արեւելեան երկիրներուն անդամակցութեան հանդէպ: Թէեւ «այո»ն առաջին յաջողութիւն մըն է միայն ու Մաասթրիխթի պատերազմին յաղթանակը տակաւին կը գտնուի երկար ճամբու մը ծայրը»:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱԼԷՊԻ մէջ, Սեպ. 21-ին բացուած է չորս նկարիչներու՝ Ալեքսանդր Բաղրամեանի, Անդրանիկ Կիլիկեանի, Վարդան Ասատրեանի եւ Արմենակ Վարդանեանի ցուցահանդէսը: Հոն ներկայացուած են հայկական բնաշխարհէն տեսարաններ եւ ժամանակակից ոճի գործեր:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ մէջ, Սեպ. 20-ին բացուած է Արժանթինի եւ Հայաստանի աւանդական բարեկամական եւ մշակութային կապերուն նուիրուած «Արժանթին եւ Հայաստան. 100 տարուան ընդհ. պատմութիւն» ցուցահանդէսը, ուր Երեւանի Թանգարանէն բերուած բազմաթիւ առարկաներ տեղ գտած են, ինչպէս օրինակ պատմական վաւերագրեր, որոնք կը վկայեն երկու երկիրներու աւանդական լաւ յարաբերութիւններուն:

ՊԱՏՐԱՍՏ Է ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԼՍԱՏԵՍՈՂԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑԸ

Ինչպէս հաղորդուած էր, Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքի ծիրին մէջ՝ Պօ - Արաքս Մշակութային Ընկերակցութիւնը նախաձեռնած էր հայերէն սորվելու լսատեսողական դասերիզի մը պատրաստութեան:

Ներկայիս մեծ հաճոյքն ունինք հաղորդելու՝ թէ հեռաւոր 1988-ին ծրագրուած այս դասերիզը վերջապէս պատրաստ է հրապարակ ելլելու: Անոր Մայր օրինակը հանրային առաջին ցուցադրութիւնը ունեցաւ Օգոստոս 18-ին Վենետիկի Համալսարանի ամառնային խտացեալ դասընթացքի ուսանողութեան եւ ուսուցչական կազմին՝ արժանանալով անվերապահ գնահատանքի:

Դասերիզը, որ վստահաբար պիտի ծառայէ Սփիւռքի մէջ իբր հայերէնի ուսման եւ ծաւալման զօրաւոր ազդակ մը, նկատի ունի գլխաւորապէս կեղծ-սկսնակներու՝ այսինքն լեզուին քիչ ծանօթ անձերու մակարդակը եւ կը բաղկանայ երեք տեսատուփերէ, որոնց կ՚ընկերակցի առձեռն առաջնորդ գրքոյկ մը: Երեք տեսատուփերուն միասնաբար ընդհանուր տեւողութիւնն է 2 ժամ եւ 17 վայրկեան:

Մայր օրինակէն հրապարակի օրինակներուն անցքի գործողութիւնները տեղի պիտի ունենան յառաջիկայ ամիսներու ընթացքին: Իտալական-գերմանական PAL դրութեամբ տեսատուփերը տրամադրելի պիտի ըլլան հանրութեան՝ հաւանօրէն մինչեւ Կաղանդ: Իսկ ֆրանսական SECAM եւ ամերիկեան NTSC դրութեամբ տեսատուփերուն պատրաստութիւնը կը նախատեսուի մինչեւ յառաջիկայ գարուն:

Բոլոր պատուիրողներէն - բացի անոնցմէ՝ որոնք կը բնակին Հիւսիսային Ամերիկա, Իտալիա, Ֆրանսա եւ Գերմանիա - կը խնդրուի բացայայտօրէն ճշդել՝ թէ ի՞նչ դրութեամբ երիզ կը փափաքին ստանալ:

Ստանալու համար անհրաժեշտ է ապրանքին հետ ղրկել տորեւ նշուած գումարը իտալական լիրէթով կամ օտար փոխարժէքով Պօ - Արաքսի հասցէին: Որեւէ միջազգային չէք կամ փոստային փոխագիր (money-order, mandat-poste) պէտք է հասցէագրուի միմիայն հետեւեալ անունին՝

ASSOCIAZIONE PADUS - ARAXES

եւ ուղարկուի հետեւեալ հասցէին՝

Assoc. Padus-Araxes —

Corso audiovisivo -

c/o Dipt. Studi Eurasiatici —

S. Polo 2035 — 30125 Venezia (ITALIA):

ՍԱԿԵՐ՝

- Համալսարաններու, հանրային գրադարաններու, հանրային մշակութային հաստատութիւններու եւ կեդրոններու, ընդունական կեդրոններու համար՝

355 ամերիկեան տոլար կամ 395.000 իտալական լիրէթ եւ կամ այս վերջինիս փոխարժէքը այլ դրամանիշով:

- Հայ դպրոցներու եւ վարժարաններու (առօրեայ թէ միօրեայ), հայ մշակութային միութիւններու, համայնական կեդրոններու, թեմական վարչութիւններու եւ ազգային հաստատութիւններու համար՝

180 ամերիկեան տոլար կամ 200.000 իտալական լիրէթ եւ կամ այս վերջինիս փոխարժէքը այլ դրամանիշով:

- Անհատներու համար՝

120 ամերիկեան տոլար կամ 140.000 իտալական լիրէթ եւ կամ այս վերջինիս փոխարժէքը այլ դրամանիշով:

- Պօ-Արաքս Մշակութային Ընկերակցութեան անդամներուն համար՝ որոնք կատարած ըլլան ընթացիկ տարուան իրենց անդամավճարը՝

70 ամերիկեան տոլար կամ 80.000 իտալական լիրէթ եւ կամ այս վերջինիս փոխարժէքը այլ դրամանիշով:

- 10% համեմատութեամբ զեղչ մը կը կիրարկուի տրուեալ սակերուն վրայ՝ բոլոր անոնց որոնք կ՚ապսպրեն տասը կամ աւելի օրինակներ.

- 15% համեմատութեամբ զեղչ մը կը կիրարկուի այն հաստատութիւններուն, միութիւններուն, կեդրոններուն, թեմական վարչութիւններուն, վարժարաններուն եւլն., որոնք յանձնառու կ՚ըլլան դասերիզը ծանօթացնելու եւ ծաւալելու: Ամէն պարագայի մէջ՝ որեւէ զեղչի համար անհրաժեշտ է միշտ սկզբնական 10 օրինակներու ապսպրանք մը:

Կ՚ընդունուին միայն վճարման հետեւեալ միջոցները՝

- Եւրաչէքեր (Eurochèques) մինչեւ 300.000 իտալական լիրէթ,

- Միջազգային փոստային փոխագրեր (international money-orders, mandats-poste internationaux).

- Միջազգային չէքեր՝ գրուած երկրին դրամանիշով եւ ո՛չ թէ իտալական լիրէթով (օր. Ամերիկայէն ղրկուած չէքը պէտք է գրուի ամերիկեան տոլարով եւ ոչ թէ համապատասխան իտալական լիրէթով).

Ազնուօրէն կը խնդրուի բոլորէն ԵՐԲԵՔ չդիմել դրամատնային փոխանցումի (bank transfer virement bancaire) ներկայիս դրամատուներու կողմէ կիրարկուող միջնորդչէքի շատ բարձր սակերուն պատճառով ի վնաս թէ՛ ղրկողին, թէ՛ ստացողին:

ԴԻՒԱՆ

ՊՕ-ԱՐԱՔՍ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ

ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԱՆՑԵԱԼԻ ՅՈՒՇԵՐԻՑ

ԱՐՓԵՆԻԿ ՉԱՐԵՆՑ

ՄԱԾՆԱ-ՕՃԱՌԱՊՈՒՐ

- Վաղը եւէթ փասափուսէդ կը հաւաքես այստեղից, եալլա՛, հօ չէ՞մ թողնելու, որ մեզ թունաւորես:

- Չեմ ըրած, չեմ գիտեր՝ այս ինչ մեղք է, որ կը բարդէք ինծի վրայ... չեմ ըրած...

- Վաղը եւէթ գործդ դատարան եմ յանձնելու, թող այնտեղ էլ որոշեն՝ ըրած ես, թէ ոչ, - ասում է տնօրէնը, հայեացքով ոտից - գլուխ նրան չափելով ու «չեմ ըրած» բառը երկրորդ անգամ կրկնելով ծիծաղի հետ...

Հեռանում է յունաստանցի խոհարարը՝ հայեացքը սեփական կօշիկներին, հեռանում է տնօրէնը՝ ձեռքը սեփական ուսակալին:

Յաջորդ օրը, իրօք, Բարդուղիմէոսին դատարան են կանչում: Դեռ նախորդ օրը հսկայ կաթսայի ճաշը գետը թափելուց յետոյ նրան ճաշարանից հեռացրել են որպէս խիստ վտանգաւոր ու թշնամական վերաբերմունք դրսեւորող կասկածելի անհատի, արտասահմանեան հետախուզութիւնների խուղարկուի...

Հիմա խեղճուկրակ՝ թափառում է շըրջակայ շէնքերի անկիւններում դրեթէ թաքնուելով, դրամ, աշխատանք, գըտնելու յոյսով, գտնելուն պէս պիտի տեղափոխուի մանկատան տարածքից:

Իսկ տնօրէնը գոհ է սեփական տարածքում օտար լրտես բռնելու հանգամանքից, երեւի պարգեւատրուելու յոյս ունի...

Իսկ «սխալները» գալիս են մայր հայրենիք՝ օտարութեան մէջ «գաղթական» լինելու ցաւից խոշտանգուած ու յոգնած:

Դրսում գարուն է, ձնհալ ... Հեռագըրասեան կատարին մայր արագիլը խոտը դարձնում է անկողին իր նորածին ձագուկի համար...

**

ՀԻՆ ՏՈՄԱՐՈՎ

Մերկ եղեւնին նախշուն հագուստ է հագել...

Նոր տարին գալիս էր մեր տուն հօրս բերած նուէրների ուրախութեամբ եւ մընում 13 օր: Օր ու գիշեր ծափ, ծիծաղ, երգ-ուրախութիւն էր լինում:

Նոր տարին գալիս էր երազով, լոյսով ու ռոքփոր պանրի անոյշ բուրմունքով: Վերջին օրը՝ 13-ին, հին տոմարով նոր տարուն հրաժեշտ էինք տալիս: Իսկ մանկատանը նշւում էր միայն երեք օր: Յունուարի մէկին մեծ դահլիճում տնօրէնի «Նոր տարուայ դերն ու նշանակութիւնը մեր հասարակութեան կեանքում» խօսքից յետոյ երեխաները ելոյթներ են ունենում՝ երգ, պար, արտասանութիւն ու... ընդամէնը 3 օր յետոյ տօնածառը հաւաքում են, դահլիճի դուռը փակում մինչեւ յաջորդ տարուայ այդ 3 օրը:

Ես էլ մի օր բողոքեցի այդ բանի դէմ, որ տօնածառը այդքան շուտ են հաւաքում, որ մեր տանը մէջ՝ երեխաներիս համար13 օր Նոր տարի էր լինում: Դաստիարակն էլ նկատելով դժգոհութիւնս՝

- Դարձեալ բուրժուական չքեղութիւն ես պրոպագանդում. չէ՞ մի չէ, 13 օր Նոր տարի անենք... էլի՞ մտար քաղաքականութեան մէջ.

Մեր տղաներից մէկն էլ պատմում է, թէ իր հօրը բանտարկել են զատկի տօնը նշելու, ձու ներկելու համար: Մի խօսքով, մանկատանը ինչի որ կպչում էիր, քաղաքականութիւն էր ստացւում: Որովհետեւ լսել եւ յաջորդ տարի լաւ լսել «Նոր տարուայ դերն ու նշանակութիւնը մեր հասարակութեան կեանքում» դասախօսութիւնը, որպէսզի քաղաքական սըխալ թոյլ չտամ այլեւս...

«ՊԼԱՆԻ ԳԼԽԻ» ՄԱՆԿԱՏՈՒՆԸ

Ես այդ մանկատան կոչիտ, մի տեսակ ոչ սահուն անուանման նկատմամբ առաջին իսկ պահից նախապաշարուեցի: «Պըլանի գլուխ» երեւի թէ նշանակում է քաղաքի ճարտարապետական գլխաւոր յատակագծի սկիզբ կամ վերջ: Իրօք, մեր այդ շինութիւնից այն կողմ նորքն էր սկսւում եւ ինչ-որ անսահման, բաց ու ընդարձակ հեռաստան: Մեր մանկատանը կից մեծ մի հրապարակում, մի կարճ պատուանդանի վրայ Մարքսի հսկայ գլուխն էր, իսկ դիմացը մի խոշոր բազալտէ շինութիւն, որ հանրային գրադարանն էր: Դրա ընթերցասրահների ամէնօրեայ այցելուն եղայ այդ մանկատանը ապրածս բոլոր տարիներին: Գրադարանին մօտ է Ղուկասեանի այգին, այնքան գողտրիկ, միշտ մաքուր, որտեղ ժամերով նստում էի գրադարան գնալուց առաջ: Այդ այգին առաջին սիրոյ նման միշտ ինձ հետ մնաց...

Ինձ «Պլանի գլխի» մանկատուն տեղափոխեցին 1942 թուականի Յուլիսին: Պատերազմը նոր էր սկսուել, եւ տարուայ վերջին մանկատան տնօրէնին փոխարինեց ծանր վիրահատութիւնից յետոյ նոր զօրացրուած, թեւի մէկը կորցրած ընկեր Կարօն: Եւ այդ իսկ օրից մանկատունը սկըսեցի «Կարոյի մանկատուն» կոչել:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

Ֆրանսայէն: Ան յայտնած է նաեւ թէ Ադրրբէջան գոհ է Ղարաբաղի հարցին վերաբերեալ Հռոմի ժողովներուն մէջ Միացեալ-Նահանգներու բռնած ընթացքէն:

ՊՐԱԶԻԼԻՈՅ երեսփոխանները նախագահ Քոլորի պաշտօնազրկումը քուէարկեցին լայն մեծամասնութեամբ: Նախագահը կ'ամբաստանուի կաշառակերութեան, պարտազանցութեան, ապօրինի հարստացման եւ այլ բազմաթիւ յանցանքներով: Նախագահը այժմ պարտի ինքզինքը պաշտպանել Ծերակոյտին առջեւ, որ վերջնական որոշումը կու տայ իր պաշտօնազրկման համար:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ սակը 4,5% յաւելում պիտի կրէ 1993ին 580 Ֆր.էն անցնելով 606,1ի գունաւոր գործիքներուն համար եւ 373-էն 389,8 սեւ-ճերմակ: Կայքերու ապահովագրութիւնն ալ 5% յաւելում պիտի կրէ, հաւասարեցնելու համար կառքերու գողութեան յաւելումը (այս տարի՝ 20%):

ԱՆԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ մակարդակի անկումը սկսած է բոլոր մրցանիշները կոտրել Ֆրանսայի մէջ, մանաւանդ ընդհանուր զարգացման մարզին մէջ: Գլխաւոր նիւթերն են նաեւ ֆրանսերէնը, պատմութիւնը, աշխարհագրութիւնը: Պատասխանատու կը նկատուին թուլութիւնը, մանկավարժական անհամար փոփոխութիւններու անհեթեթութիւնը, նաեւ դասատուներու գէշ պատրաստութիւնը: Ֆիկառօ-ի աշխատակիցը ժողված է քանի մը «գոհարներ» լիսէներու ելքին եւ պատասխաններ կան ուղղակի շշմեցուցիչ, ինչպէս Բ. դասարանի աշակերտուհի մը որու համար տը Կօլի յաջորդած է ... Փէթէն, ուրիշ մը որու համար Ստալին՝ «իտալացի մենատէր մըն է», երրորդի մը համար ալ Գերմանացիները ցամաքահանում կատարած են Պելժիա յարձակելու համար Ֆրանսայի վրայ 1944 Յունիսին: Հարցում մըն ալ կ'ըլլայ գրական մարզին մէջ՝ «Ո՞վ է "Լը Ռուժ է Լը Նուառ"ի հեղինակը»: Շատերու համար՝ Ֆլօպէր կամ Պալզաք, իսկ աւելի «արդիական»ի մը համար՝ Ժանն Մաս...: Կը թուի որ մշակոյթի եւ լուսաւորութեան նախարարն ալ սկսած է մտահոգուիլ եւ թելադրած որ արտասանութիւն եւ շարադրութիւն կըրկին մուտք գործեն դպրոցները: Տարիներէ ի վեր այս նիւթերը «ժամանակավրըէպ» դարձած էին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ ՔՈՐՍԻՔԱՑԻՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Վալանսի պարտութիւնը Միւլհուզի մէջ անակնկալ մը չէր, Ազգային խումբին նախկին անդամներէն Սթոփիրայի առաջին կիսախաղին իսկ նշանակած երկու կոլերը վճռական եղած են հանդիպման ելքին համար՝ 2 - 1:

Յառաջիկայ շաբաթ, հայանուն ակումբը ունենայ թերեւս նուազ դժուար խաղ մը: Պիտի հիւրընկալէ Աժաքսիոյի խումբը՝ որ մէկ կէտով միայն Վալանսէն վար է դասաւորումին վրայ: Իր վերջին մրցումը՝ յաղթանակ Անժըրսի դէմ՝ 3 - 0:

Իր համակիրներուն առջեւ, Հ.Մ.ը կըրնայ գոնէ հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգել:

Այս խմբակին դասաւորումին գլուխն է Մարթիկ՝ որմէ Վալանս պարտուած էր Օգոստոսին՝ 0 - 4:

Հ.Մ.Ը.Մ. ԼԻՈՆ-ՏԷՍԻՆ ԴԺՈՒԱՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ռոն-Ալփ լիկին մէջ, Ֆրանսայի Բաժակին երկրորդ շրջանն էր Կիրակի օր: Հ.Մ.Ը.Մ., իր դաշտին վրայ, յաղթած է Վալ Ամպիի, դժուարութեամբ՝ 2 - 2, յաջող փէնալթիներու տարբերութեամբ՝ 5 - 4:

ԻՍԻ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Լիկի ախոյեանութեան ի հաշիւ, Իսիի Հ.Մ.ը իր երկրորդ մրցումն ալ յաջող անցուցած է. յաղթած է Մանթի՝ 2 - 0 եւ ա-

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՋՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի շրջանի բոլոր մասնաճիւղերը միջմասնաճիւղային ժողովի մը, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 2, ժամը 20-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, Paris 9e

առաջատար է, ուրիշ չորս մրցակիցներու ընկերակցութեամբ:

Ուրիշ արդիւնքներ:

Ֆրանսայի Ժիւնիոր Բաժակ՝

Հ.Մ.Ը.Մ. ԼիոնՏէսին - Հէյրիէօ	3 - 0
Ախոյեանական մրցումներ.-	
Վէրմոնտուան - Վալանս (2)	2 - 2
Պիվէր - Սէն թ'Անթուան Հ.Մ.	3 - 1
Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ - Կարտան	1 - 1
Լա Փէն - Սէն թ'Անթուան (2)	1 - 1
Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ (2) - Սէն Լու	7 - 3
Հ.Մ.Ը.Մ Ֆրանս - Անթիյէ տը Ժընըվիլիէ	1 - 1
Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս (2) - Անթիյէ տը Ժընըվիլիէ (2)	5 - 0

ՍԵՂԱՆԻ ԹԷՆԻՍ

ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆ

Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան գործունէութեան մաս կը կազմէ սեղանի թէնիսը՝ որուն զարկ տրուեցաւ, երեք տարի առաջ, նախաձեռնութեամբ, գլխաւորաբար, ֆրանսական ակումբի մը մէջ արդէն մարզուած Հրանդ Աբրահամեանի:

Տարուէ տարի, յառաջդիմութիւնը ակներեւ է. արդէն երեք խումբեր կը մասնակցին ախոյեանական մրցաշարքերու: Առաջինը հասած է միջնահանգային մակարդակին,

Բոլոր խաղացողներն ալ հայածին են, ինչ որ շատ սովորական բան չէ մեր մարզական կազմակերպութիւններուն մէջ:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

ԷՄՄԻԵԱՆ ՋԱԽՈՂ ՔՈՒՊԱՅԻ ՄԷՋ

Ռոպէր Էմմիեան մաս կը կազմէր ՀԱՊ-ի խումբին, որ անցեալ շաբթու վերջը պայքարեցաւ Քուպայի մայրաքաղաք՝ Հաւանայի մէջ, աշխարհի բաժակին համար:

Հայ մարզիկը կ'երեւի չէ կրցած յարմարիլ կլիմայական գէշ պայմաններուն. ունեցած է իր համբաւին անհամապատասխան արդիւնք մը, ցատքելով միայն 7,27 մեթր հեռու: Դասուած է 7-րդ:

Վ. Ս.

CENTRE CULTUREL
SAINT - MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Հոկտեմբերէն մինչեւ Յունուար
Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 20-էն 22
ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ
կը դասախօսէ Յակոբ Օշականի մասին (հայերէն)
ու կը թարգմանէ «Մնացորդաց» էն էջեր (ֆրանսերէն)

Մուտքը ազատ է,
Առաջին հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 14-ին:

d'Octobre à Janvier, chaque semaine le Mercredi de 20h à 22h
MARC NICHANIAN
proposera un cours
sur *Hagop Ochagan* (en arménien)
et traduira des passages
de son roman «Mnatsortats» (en français)
Première séance le 14 Octobre.

Entrée libre..

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները դպրոցի բարգաւաճման համար.- Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Միքաէլեան 2.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կիւլպէնկ Ծանպազեան 2.500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արապազեան (Մոնրէալ) 500 Ֆր.:

**

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի «Սօսէ Մայրիկ» մասնաճիւղի վարչութիւնը շընորհակալութեամբ ստացած է Տոքթ. Էրվէ Գարիկօզլուէ 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գիւրճեանէ 200 Ֆր., Պառ - Թապա Թիվոլիէ 100 Ֆր., Ընկ. Ջապէլ Սարաֆեանէ 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարաֆեանէ 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մամրրէ եւ Կորին Գուլումեանի թոռնիկներուն եւ զաւկին Վիքթորիա Գուլումեանի մկրտութեան առթիւ, Ընկ. Զ. Սարաֆեան 300 Ֆր. Օր. Անի Գուլումեանի նշանտուքին առթիւ:

ՎԱՐՁՈՒ ՍԵՆԵԱԿ ԿԸ ՓՆՏՌԻ

Հայաստանցի երիտասարդ մը վարձու սենեակ կը փնտռէ հայ ընտանիքի մը կամ առանձին անձի մը մօտ:

Հեռաձայնել Ցոլիկ՝
46 - 81 - 17 - 19

mois de la
culture arménienne

CENTRE CULTUREL
STS SAHAK - MESROP
339, avenu du Prado, 13009 MARSEILLE

Colloque sur le thème :

HISTOIRE DES RELATIONS ENTRE LA FRANCE ET L'ARMENIE

le Dimanche 4 Octobre à 15 heures
GERARD DEDEYAN (Montpellier)
CLAUDE MUTAFIAN (Paris)
RAYMOND H. KEVORKIAN (Paris)
MARTINE HOVANESSIAN (Paris)

Journée animée par

JANINE PALOULIAN, Journaliste

•

EXPOSITION
de
Miniatures arméniennes de Cilicie
du 4 au 12 Octobre

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՓԱՐԻԶ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի աշխատանքները սկսած են:

Պաշտօնի աշակերտներուն համար յատուկ հայերէն լեզուի դասաւանդութիւն կը տրուի հայազգի ուսուցիչի մը կողմէ: Փափաքողները կրնան արձանագրուիլ մինչեւ Հոկտեմբերի վերջ: Դասընթացքները տեղի կ'ունենան Շաբաթ օրերը ժամը 16.30-էն մինչեւ 18, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, Paris 9e
(Փափաքելի է որ թեկնածուները ծանօթ ըլլան հայերէն լեզուին):

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի դասընթացքներ չափահասներու համար:

Դասաւանդութիւնները կը կատարուին Տիկին Սիլվա Գարակիւլեանի կողմէ ամէն Երեքշաբթի, ժամը 19-էն 20.30, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, Paris 9e

Առաջին դասընթացքը տեղի կ'ունենայ Երեքշաբթի, Հոկ. 6-ին: Արձանագրութիւնները նոյն օրը, տեղւոյն վրայ:

**

«ԳԱՐՈՒՆ»
ՄԱՆԿԱ-ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

1992-1993 տարեշրջանի դասընթացքներն ու փորձերը կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 16.30-ին, Պօմոնի ֆըրանսական մշակոյթի կեդրոնին մէջ՝ Ավընիւ Շառլ Քառուզ:

Այս տարի կը դասաւանդուին՝
ա.- երաժշտական հիմնական գիտելիքներ,
բ.- միաձայն խմբերգներ ու երգեր,
գ.- բազմաձայն խմբերգներ,
դ.- Սոլֆէժ:

Կ'ընդունուին նոր փոքրիկներ, պարման-պարմանուհիներ մինչեւ Հոկ. 3:

Արձանագրութեանց համար դիմել տընօրէնութեան, հեռաձայնելով՝
91. 87. 43. 71 թիւին:

**

ՓԱՐԻԶ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ

Փարիզի Ս. Մեսրոպ Մշակութային Միութեան միօրեայ վարժարանի վերամուտը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ օրերը, ժամը 14-էն 17,5 - 14 տարեկան աշակերտներու համար:

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու եւ Պատմութիւն, կրօնագիտութիւն, հայկական երգ եւ պար:

Արձանագրութեանց համար հեռաձայնել՝ 42. 78. 31. 98 թիւին:

Վարժարանի հասցէն՝
10 bis, rue Thouin, Paris Ve

LA MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
présente
à la 68ème Foire Internationale de Marseille — Parc Chanot
du 25 Septembre au 5 Octobre — Palais des Nations

UN PAVILLON ARMENIEN

avec la participation de la
REPUBLIQUE D'ARMENIE
représentée par Monsieur *DIKRAN GRIGORIAN* — *Ministre du Commerce*

Industrie — Artisanat — Arts traditionnels — Histoire — Culture

Vendredi 2 Octobre

JOURNEE DE L'ARMENIE

Animation — Musique traditionnelle — Danses folkloriques
Accueil des personnalités, invités et visiteurs.
12 heures : *réception au Salon d'Honneur de la Foire offert par la SAFIM*
17 heures : *Conférence débat*
«L'ARMENIE : Réalités et perspectives politiques et économiques»
— Avec : —
DIKRAN GRIGORIAN, Ministre du Commerce
ACHOD SARKSIAN, Président de la Chambre de Commerce et d'Industrie d'Erevan
JEAN KEHAYAN, Ecrivain, Journaliste
ALBERT BOGOSSIAN, Membre du Conseil d'Administration de Armenian Business Forum
Conférence-débat présenté et animé par *GARO HOVSEPIAN*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2
VENDREDI
2 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.898 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 68e ANNEE — N° 17.898

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՍԱՍՏԿԱՑԱԾ ԵՆ ԿԱՄ՝

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԱՅՍՊԷՍ ԿԸ ՅԱՐԳԷ ՀՐԱԴԱԴԱՐԸ

ՄԱՐՏՈՒՆԻԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ՝ ԱԻՕ

ԱՒԵԼԻ ԾԱՆՕԹ ԱՆՈՒՆՈՎ՝ ՄՈՆԹԷ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ԱՖՓ-ի յատուկ թղթակիցը՝ Սթեֆան Պենթուրա չահեկան թղթակցութիւն մը կու տայ (բաւ չէ որ թերթերը կ'արձանագրեն անպայման եւ այս պարագային միայն Քոթիտիէն տը Փարի լայն մասեր կը ներկայացնէր Հոկ. 1-ի իր թիւով) Մարտունիի շրջանի անհաւասար կռիւներուն, երբ հայ մարտիկները կուրծք կու տան թշնամիին, որ կը յարձակի Ռուսերու թողած ամէն տեսակ զինամթերքով՝ հրասայլ, օդանաւ, թնդանօթ եւայլն, եւայլն։ Փայլուն յաղթանակներ կը տանի, կը գրէ Պենթուրա, զէնքով եւ մարդուժով գերազանց թշնամիի մը վրայ, ան որ իր տղաքը միայն Աւօ անունով կը ճանչնան եւ որ իրականին մէջ Մոնթէ Մելքոնեանն է։ Հիւսիսային Գալիֆորնիոյ այս Հայը, կը պատմէ թղթակիցը, աւելի քան 15 տարի է որ մտած է հայ ժողովուրդի պաշտպանութեան պայքարին մէջ։ Ինք է որ կ'ըսէ. «Լիբանան, Իրան, կեանքս երկար շրջան մըն է կռիւներու, նոյնիսկ երեք տարի բանտարկուած եմ Ֆրանսա» (այն շրջանին երբ ԱՍԱԼԱ-ի մէջ էր)։ Հայերու հերոսներուն մէջ է նաեւ Արկադի Կիմանովիչ, անուանուած «քոմանտօս»։ Ասոր. այս սպան վեթերան մըն է Աֆղանիստանի պատերազմին, ուր «անտառներու աղուէս» ծածկանունը շահած է եւ որու քաջագործութիւնները զինք զօրավարի աստիճանին բարձրացուցած են։ Հայերը կը պատմեն թէ ինչպէս անցեալ Մայիսին յաջողած է Շուշիի գրաւումը։ Այրած զրահակառքերու կմախքները կը փաստեն որ ճակատամարտը դաժան եղած է, բայց չէ կեցուցած «աղուէսը» որ միւս մի ձեռք առած է ազերի դիրքերը մինչեւ Լաչին, բանալով Հայաստանի ճամբան։ Հիմա, կը շարունակէ ԱՖՓ-ի թղթակիցը, Հայերը անհամբերութեամբ կը սպասեն «քոմանտօս»ին ժամանումին Ղարաբաղի բանակին գլուխը։ Մինչ այդ Վարդան, հրասայլի վարորդը Մարտունիի ճակատին Նոր հերոսը դարձած է։ Սեպ. 24-ին, իր գիւղին ճատրակի խումբին նախագահը քանի մը վայրկեանէն 4 հրասայլ քարուքանդ ըրած է։ Մանուկներն ալ չեն մոռցուած. անցեալ Յունիսին 14 տարեկան տղեկ մը, Ճարտարի մէջ, հակահրասայլ հրթիռով մը զինուած, սպրդած է այգիներու մէջէն մինչեւ 5 մեթր թէ-72 հրասայլ մը եւ տեղն ու տեղը փճացուցած։

Սեպ. 30-ին ալ կռիւները սաստիկ էին եւ կը հաստատուի որ Ազերիները ոչ միայն չեն յարգեր հրադադարը, այլ ընդհակառակն զայն կ'օգտագործեն նուաճողական գործողութիւններու համար։

Վաղ առաւօտէն սկսած էին յարձակումները գլխաւորաբար Մարտակերտի եւ Լաչինի շրջանը։ Ցերեկին, երկրորդ անգամ ըլլալով բուռն յարձակումի ենթարկուած է Կիչան գիւղը։ Տրադիրը պարզ է՝ կորել Վանք եւ Մարտակերտի շրջանի արեւմտեան մասին քանի մը այլ գիւղեր եւ տէր դառնալ դէպի Ասկերան տանող ճամբուն։ Ամբողջ օրը (եւ Հոկտեմբեր 1-ին ալ կը շարունակուէր)

ԱՆԱՏՈԼՈՒ

ԹՈՒՐՔ-ՔԻՒՐՏ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐԸ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 200 ՄԵՌԵԱԼ

Թուրքիոյ քրտական հարցը նոր բախումներով ու բազմաթիւ մեռեալներով, վերածուած է երկրին գլխաւոր մտահոգութեան։ Թուրք մամուլը սկսած է «պատերազմ» որակումը գործածել պատահարներուն համար։ Սեպտեմբերի վերջին օրերուն բախումները աննախընթաց ծաւալ ստացած են երբ ՓՔՔ-ի զինեալները 500-600 հոգինոց խումբերով յարձակած են Թուրքիա - Իրաք - Իրան սահմանագիծերու վրայի Տէրէճիքի, Սամանլըի եւ Եշիլօվայի պահականոցներուն վրայ։ Թրքական բանակի ուժերը անմիջապէս չարժման անցած են «Քոպրա» ռազմական ուղղաթիռներով կրակ բացած են ապստամբ քիւրտերուն վրայ։ 174 քիւրտ եւ 29 թուրք զինուոր սպաննուած է։ ԱՖՓ գործակալութեան համաձայն, անկարելի չէ որ թրքական ուժերը Իրաքի սահմանէն ներս ալ թափանցած ըլլան, հալածելու համար ՓՔՔ-ի ուժերը։

Այս մասին Թուրքիոյ վարչապետը ըսած է թէ «Աշխարհի ոչինչ ունի ըսելիք Թուրքիոյ. Թուրքիա իր ժողովուրդին գէշ բան չըներ, կը ջանայ բժշկական հինգ մը մարել։ ... Հարց կու տամ բոլոր անոնց որոնք այս պատահարները մարդկային իրաւանց տեսանկիւնէն դիտելով Թուրքիան պիտի ամբաստանեն. 500-600 հոգի ձեր ոստիկանատան վրայ կը յարձակին. ի՞նչ կ'ընէք. "հրամեցէ՛ք, առէ՛ք, ոստիկանատունը ձերը թող ըլլա՞յ" պիտի ըսէք։ Պետութիւնը վճռական է ոչ կանգուն մը հող ոչ ալ խնամքար մը տալու մէկուն»։

Զինուորական բախումներուն զուգահեռ, Թուրքիոյ քրտամէտ շրջանակներուն մէջ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ ալ կատարուած են. բանտարկուած են ՀԷՓ կուսակցութեան շատ մը փաստաբանները որոնք ծանօթ են քրտական դատին տրուած իրենց նեցուկով։

Մարդկային իրաւանց եւ ազատութիւններու պաշտպանութեան ֆրանսական կոմիտէն որուն նախագահն է Ժ. Մառշէ, նամակ մը գրկած է Փարիզի Թուրք դեսպանին, յիշեցնելով որ բազմաթիւ անգամներ առիթներ ստեղծուած է մարդկային իրաւանց բռնաբարումներու դէմ բողոք յայտնելու Թուրքիոյ եւ թէ բիրտ ուժը չի կրնար հարցերու լուծումներ բերել։ Կոմիտէն փափաք յայտնած է որ դեսպանը միջնորդէ իր երկրին իշխանութեան մօտ որ փոխանակ ուժգնութեան, երկխօսութեան ճամբան ընտրուի քիւրտ համայնքին հանդէպ։

Ազերիները լայնածաւալ գործողութիւնները կը շարունակէին Լաչինի հարաւային եւ հիւսիսային հատուածներուն վրայ։ Օդանաւային ռմբակոծութիւններ ալ կային Զօրեքշաբթի ժամը 16-ի շուրջ։ Բոլոր յարձակումներուն դէմ դրած են հայկական ուժերը։ Բայց, նախորդ գիշերուան (Երեքշաբթիէն Զօրեքշաբթի) Մարտակերտի հայկական գիւղին յարձակման հետեւանքով 34 մեռեալ կայ, ինչպէս կը գրէին նաեւ քանի մը օրաթերթեր Հինգշաբթի առտու։

Հոկ. 1-ին կռիւները կը շարունակուէին Ջրդրանի շուրջ, հայկական ուժերը կըրցած էին երկու հրասայլ եւ երկու զրահակառք փճացնել, կրցած էին նաեւ ետ մղել Լաչինի հիւսիսային շրջանի բուռն յարձակումները, բայց մէկ մեռեալ եւ երեք վիրաւոր կայ։

Սահմանամերձ շրջաններն ալ ռմբակոծումները չէին դադրած. Գորիսի շըր-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՁԵՐՕ ԱՄԲՈՂՋ

«ՁԻՒՆԱՀԱԼ» (15)

Գ.

Ու փարւանա, լայնանիստ, վեհ, մըտամփոփ, Թումանեան, առասպելը կը կրկնուէր սեփական աչքերուս առջեւ.

«Բարձրագահ Աբուլն ու Մըթին սարեր
Մէջք մէջքի տըւած կանգնել Վեհափառ,
Իրենց ուսերին, Ջաւախքից էլ վեր՝
Բռնած պահում են մի ուրիշ աշխարհ»

Փարւանա արքան իր դուստրը կնութեան պիտի տար ա՛յն քաջին որ արժանի պիտի ըլլար անոր։ Ու ահա կուգային կտրիճները ամբողջ Կովկասի։

Անոնք հանդէս պիտի գային իշխանուհիին դիմաց, պիտի ցոյց տային իրենց շնորհները, պիտի ցոյց տային իրենց ուժը, մինչեւ որ յայտնի ըլլար թէ ով էր անոնցմէ ամէնէն քաջը, անյաղթներուն անյաղթը։

«– Գուցէ, հայրի՛կ, տկար լաւին
Յաղթէ մի վէս ըմբարդի,
Բայց չի կարող լինել երբեք
Նա սիրելին իմ սըրտի՛...»

Սովորական աղջիկ չէր իշխանուհին, ի՞նչ էր ուզածն անոր, գա՞նձ, ոսկի՞, արծա՞թ, անգին քարե՞ր թէ զոհար, կըտրիճները պատրաստ էին բերելու, անոր ուզածը տարբեր բան էր.

«Ես նրանից հուր եմ ուզում,
Անշէջ հուրը սըրբազան,
Ով կը բերի անշէջ հուրը,
Նա է ընտրած իմ փեսան...»։

Իշխանուհին հուր կ'ուզէր, հուր անշէջ։

Ձի կը նստէին կտրիճները, կ'երթային չորս կողմն աշխարհի, կ'երթային բերելու անշէջ հուրը, կ'ուշանային սակայն, կ'ուշանային տարիներով, իշխանուհին կը մտահոգուէր, կը դառնար անհամբեր, հայրը կը մխիթարէր զայն.

«Հէշտ չի բերւում հուրն անշէջ
Շատ – շատ անգամ բերող հոգին
Ինքն է այրւում նըրա մէջ...»

Նոր տարի մըն ալ կ'անցնէր, դուստրը կը սկսէր յուսալքուիլ։ Անշէջ հուր չկա՞ր աշխարհի մէջ.

«– Հայրի՛կ, հայրի՛կ, մի՞թէ չըկայ
Էս աշխարհքում անշէջ հուր,
Թառամում է սիրտս ահա,
Պաղ է այս կեանքն ու տըխուր...»

Կ'անցնէին տարիներ, կտրիճները կը մնային հեռուն, կուլար աղջիկը, կը թափէր յորդ արցունքներ, իր արցունքներէն կը կազմուէր դիմացը տարածուող ընդարձակ, խորախորհուրդ սա լիճը, որ կը ծփար «Ցասակ, ինչպէս արտասուք»,

«Ու էն վճիտ ջըրերի տակ
Ցոյց են տալի մինչ էսօր
Տեր արքայի ճերմակ ամրոցն
Ու չէնքերը փառաւոր»։

Իշխանուհին պահանջած էր անկարելին, իշխանուհիին սիրտը շահելու համար մեկնած կտրիճները հաւանաբար վերածուած էին թիթեռներու, որտեղ երազ, որտեղ կըրակ, կը հաւաքուէին անոնք, խելագար՝ կ'իյնային այդ կրակին մէջ,

«Ու այրւում են, այրւո՛ւմ անվերջ
Կրակիճները Փարւանայ»։

Իշխանուհին, Վովա փիղի՞ն պէս, պահանջած էր *անկարելի*-ին։

.

Պիտի երթայինք *Կոման* գիւղը, անցնելով Ախալքալաքէն։

Մերուժան կը բացատրէր։ Մեծ Հայքի Գուգարք նահանգի Ջաւախք գաւառի մէկ մասը կազմած էր Ախալքալաքի տարածքը։ 387 թուականի Հայաստանի առաջին բաժանումէն ետք, Սասանեաններ Ջաւախքը կը միացնէին Վրացիներու մարզպանութեան։ Արխազներու Սմբատ – Բագրատ թագաւորն է որ 11-րդ դարուն կառուցել կուտար քաղաքին աշտարակները ու դռները, իսկ Բագրատ Դ.՝ պարիսպները։ 1065 թուականին Ախալքալաք կ'ենթարկուէր Սելջուկներու ասպատակութիւններուն։ Ջաւախքի Զաքարեաններուն օրով, քաղաքը ինքնավարութիւն ձեռք կը ձգէր։ 17-րդ դարուն Ախալքալաք կը գրաւուէր Թուրքերու կողմէ, 1828-ին Ռուսերը կը գրաւէին քաղաքը եւ կը միացնէին Ռուսաստանի։ 1830-ական թուականներուն այդտեղ գաղթած Հայերը կը հիմնէին աւելի քան 64 գիւղ։

Ախալքալաք էի, փողոցին մէջ միայն հայերէն, դիմացէս կ'անցնէր կառք մը, որուն ամբողջ տարածքին կը կարդայի *«Ոստիկանութիւն»*։ Հայերէն։ Փողոցի մը մէջ Եռագոյն, հայկականը, կառք մը կը կենար մեր մօտ, վարորդը կ'իջնէր, կը մօտենար Մերուժանին, ճանի մը բառ կը փոխանակէին դարձեալ հայերէնով, կը մեկնէր։

– Ախալքալաքի դատախազն է, – կ'ըսէր Մերուժան։

Հանրային պարտէզի մը մէջ արձանը Դերենիկ Դեմիրճեանի, Ախալքալաքի եւ շրջանին մէջ ծնած էին նաեւ Աշուղ Ջիւանի, Մելիք – Օհանջանեան, այդտեղ ծնած էին նաեւ Յովհաննէս Քաջազնունի, Յակոբ Կոջոյեան, Ռուբէն Տէր - Մինասեան, Կարդինալ Աղաճանեան, խունկիանոս Երգիչ Կարնեցի, ակադեմիկոսներ, գիտնականներ, այլ գրողներ։

Տաղանդի եւ հանճարի հող արգասաբեր։

Ու Կոման գիւղ, նահապետական ընտանիքը Մերուժանի, սրտամօտ հայրն ու ջինջ մայրը, գուրգուրոտ եղբայրները, ամօթխած հարսերը, անոնց սիրուն զաւակները, զաւակները Մերուժանի՝ սանուկներս, կողակիցը Մերուժանի՝ ամբողջական ուշադրութիւն։ Ու առաւօտեան փոքրիկ պտոյտ մը գիւղին մէջ, միայն հայերէն, հոսող ջուրի մէջ լուացք, խոզ, փայտ ծախելու համար հասնող բեռնատար մեքենայ, հայ ոստիկան, երկու հաւասարակշռուած դոյլերով ջուր կրող գիւղացի աղջիկ, յապաղած կանչ աքլորի, կառոյց, որու ճակտին՝ *«Հարսանիքի Տուն»*։ Միշտ հայերէն։

Դժուարացող կեանք այդտեղ ալ։

Պէտք է վերադառնայի, օրերը կը կըրծէին զիրար, ժոռս ճամբայ կը հանէր կառքը դէպի Երեւան, պէտք է կրկին անցնէինք քարքարոտ նոյն ճամբաներէն, անտանելի ճամբաներ, անանցանելի, վըրացական պետութեան շեշտուած անտարբերութիւն հայկական գիւղերը իրարու եւ զանոնք Հայաստանին միացնող ճամբաներուն հանդէպ, նիւթական միջոցներու պակասի պատրուակ, իրողութեան մէջ մէկը շրջանի Հայերը զգուեցնելու միջոցառումներէն։

Մ. ՊՉԱՔՃԵԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ե.

Լիբանանէն Աւստրալիա եկած գիրքերու նոր սերունդին մաս կը կազմէ նաեւ J.-M. Thierry-ի պատրաստած Eglises et couvents du Karabagh գիրքը (Անթիլիաս, 1991) որ 26-րդ հատորն է որ Գէորգ Մելիտինեցի գրական մրցանակին կ'արժանանայ: Տեղն է անգամ մը եւս երախտագիտութեամբ յիշելու Գէորգ Մելիտինեցին (բուն անունով Թոփալեան)՝ հազուագիւտներէն որոնք իմաստութիւնը ունեցան պարզ համարակ մեռալը՝ որ ոսկին է (կարգահամար՝ 79, հիւլէական զանգուած՝ 196,9665, տեսակարար ծանրութիւն՝ 197,2) ու աւելի անարժէք առարկան որ թուղթը կամ թղթադրամն է այլափոխելու, ով գիտէ մոգական ի՛նչ քաղաքրութիւն գործածելով՝ մշակոյթի եւ ոգիի, տարրալուծելու եւ ստեղծելու անկորնչելի էութիւն մը՝ որ գիրքն է: Ահա մարդ մը որ կը վերակենդանանայ ու կ'ապրի մեր մտքերուն մէջ, շնորհով ու յարգով՝ ամէն անգամ որ իր կտակէն ծնած հատոր մը ազատագրուի տպարանի մեքենաներու բռնութենէն ու գտնէ ճամբան մարդոց իմացականութեան: Գրական մրցանակներով հարուստ չէ եղած մեր ժողովուրդը - որքան գիտենք՝ այսօր երկու հատ կայ միայն, Գէորգ Մելիտինեցին եւ Գալուքճեան գրական մրցանակները, մինչ տարիներ առաջ Իզմիրլեան գրական մրցանակ մը եւս կար: Մեզի կը թուի որ բոլորովին անիմաստ է հարուստ անձերու կամ հաստատութիւններու դիմելը՝ գրական մրցանակ հաստատելու համար:

Այդպիսի արարքներ կամաւոր կ'ըլլան որպէսզի անոնց ներքին բարոյական թաքուն արժէքը լիովին ճառագայթէ ընկերութեան մէջ: Նոյնը կարելի է ըսել կրթական ամպիոններու, հրատարակչականներու, դպրոցներու մեկենասներու մասին՝ առանց ստորագնահատելու անոնց արարքին ստոյգ օգուտը, մեր Սփիւռքեան դժուար պայմաններուն մէջ: Ամէն ինչ կախում ունի անկիւնէն՝ ուրկէ կը դիտենք ու կը դատենք հարցերը: Աւելցնենք որ բարեբախտաբար, ամէն ինչ դրամով ու գինով չի չափուիր եւ չարժեւորուիր, ու հին, փորձառու մարդիկ լաւ գիտեն թէ կեանքի ամէնէն յարգի, ամէնէն ընտիր եւ իրաւ իրականութիւնները ձրի են, ոչ կը գնուին ոչ ալ կը կեղծուին - սէրն ու բարեկամութիւնը, երջանկութիւնն ու հաւատարմութիւնը, մէկ խօսքով՝ բարոյական արժէքները, ու մանաւանդ՝ յարգանքը: Անտեղի չէ հոս գնահատանքի խօսք արձանագրել Անթիլիասի Կաթողիկոսութեան որ տէր կանգնած Սփիւռքի արժէքներուն ու ճակատագրին՝ Հայութեան իմացական ճիգին համար վստահելի կռուանի դեր կը խաղայ: Գէորգ Մելիտինեցի գրական մրցանակի մատակարարումը փայլ մը եւս կ'աւելցնէ Աթոռին եւ Աթոռակալին արդէն բարձր վարկին վրայ:

Հատորը բծախնդիր ու մասնագիտական եղանակով կը քննէ մի առ մի 70-ի մօտ վանքերու, եկեղեցիներու եւ պատմական այլ յուշարձաններու ներկայ վիճակը, կու տայ յատակագծերը ու պատմական հակիրճ ակնար մը:

Նախաբանին մէջ ան կը յայտարարէ.-

«Ղարաբաղի պատմութեան եւ հնութեանց մասին մեր տեղեկութիւնները, մինչեւ վերջին տարիները, շատ անբաւաբար եղած են, կացութիւն՝ որ արդիւնք է այդ լեռնաշխարհի մեկուսացումին բայց նաեւ պատմական աղբիւրներու եւ նանապարհորդներու յուշագրութեանց ցանցառութեան»:

Ապա հեղինակը կը ներկայացնէ պատմական գլխաւոր տեղեկութիւնները, յոյն, հայ, մահմետական աղբիւրները, ինչպէս եւ ճանապարհորդներու յուշերը եւ հնախուզական ուսումնասիրութիւններու արդիւնքները:

Ու նկարագրելէ ետք աշխարհագրական տուեալները, կ'անցնի Ղարաբաղի պատմութեան ու կ'ըսէ.-

«Կը թուի թէ մեր ժամանակներու սկիզբը, հայկական հող եղած է ան: Քրիստոսէ եւք առաջին երկու դարերու ընթացքին, կուր գետէն արեւելք բնակող խաշնարած աղուան ցեղախումբեր, ուրիշ ցեղերու ճնշումին տակ, կտրած են գետը ու հաստատուած են Ուտիքի եւ Արցախի նահանգներուն մէջ: Ըստ Ստրաբոնի, շատ նախնական էր այս խաշնարած ժողովուրդներուն մշակոյթը, կ'անգիտանային մեռելներու պաշտամունք եւ լուսնային աստուած մը կը պաշտէին: Իւրաքանչիւր ցեղախումբ իր լեզուն ունէր: Այնպէս որ չկրցան երկար դիմանալ Հայերու մշակութային ազդեցութեան, մանաւանդ երբ քրիստոնեայ դարձան Հայերը: Ցեղախումբերու լեզուները ձուլուեցան հայերէնին հետ բայց միշտ մնացին կոշտ, Սիւնեաց բարբառի մօտ լեզու մը: Ու հակառակ որ Մաշտոց իրենց համար այբուբեն մը հնարեց՝ անոնց լեզուն տեղի տուաւ հայերէնին»: Հեղինակը ապա կ'անցնի աղուաններուն քրիստոնէութեան դարձին:

Ու կը գրէ.-

«Աղուաններու քրիստոնէութեան դարձը շատ տարբեր չէր Հայերուն դարձէն, առնուազն ըստ աւանդութեան: Մինչ Բարդուղիմէոս ու Թադէոս կ'աւետարանէին Հայաստանը, այս վերջինին մէկ աշակերտը, Ղեւոնդ, Երուսաղէմ գնաց ուր իրեն յանձնուեցաւ աղուաններու աշխարհի քրիստոնէացումի պարտականութիւնը: ...

(Անկէ ետք) 4-րդ դարուն, Գրիգոր Լուսաւորիչի թոռներէն մին՝ Գրիգորիս, աղուանները քրիստոնեայ դարձուց, սակայն նուազ բախտաւոր քան իր մեծ հայրը՝ հեթանոսները սպաննեցին զայն: ... 4-րդ դարու վերջերը, Աղուանքը, որուն թագաւորները Արշակունիներ էին, կը հասնէր իր փառքի գագաթնակէտին, հակառակ անոր որ ենթարկուած էր կատաղի յարձակումներու Հայերուն կողմէ որոնք կ'ուզէին ետ առնել իրենց հայրենի հողերը: Այսուհանդերձ, երբ Պարսիկները ուզեցին գրաւել Աղուանքը՝ Վարդան Մամիկոնեան անունով հայ իշխան մըն էր որ զիրենք փրկեց...»: Թիէռիի նախաբանը կ'երկարի այսպէս 60 էջերու վրայ տալով զուսպ բայց կենսական տեղեկութիւններ Արցախի մասին արաբական արշաւանքներու առեն, յետոյ կ'անցնի հայկական հինգ մելիքութիւններու պատմութեան որ ծայր կու տայ 15-րդ դարէն ըսկըսեալ ու կը տեւէ երեք հարիւր տարի:

Ապա կը զբաղի Ղարաբաղի կրօնական ու աշխարհական ճարտարապետութեամբ, քանդակագործութեամբ, խաչքարի արուեստով, նկարչութեամբ ու կ'աւարտէ զարգաշինութեամբ:

Այս սքանչելի նախաբանին կը հետեւի գրքին բուն նիւթը, որուն ակնարկուեցաւ վերը: Ժամեր եւ օրեր պէտք են վայելելու համար ամբողջ ճոխութիւնը հատորին՝ որ վստահօրէն շատ աւելի պիտի գնահատուի մասնագէտներու կողմէ: Գրքին եզրակացութիւնը քանի մը կարեւոր կէտեր կը շեշտէ:

Առաջինը այն է որ շատ չնչին է թիւը 13-րդ դարէն առաջ կառուցուած պատմական հնութիւններու, ի տարբերութիւն Հայաստանի պարագային: Երկրորդ եզրակացութիւնը կը շեշտէ անհատական նըկարագիրը որ ցուցաբերեցին Ղարաբաղի շինութիւնները իրենց գոյութեան առաջին իսկ առեններէն: «Պզտիկ եկեղեցիներուն յատակագիծերը, կ'ըսէ Թիէռի, յաճախ բացառիկ իրագործումներ են, բաղդատմամբ Հայաստանի մէջ եղած ճարտարապետութեան: 17-րդ դարէն ըսկըսեալ, Ղարաբաղի կրօնական ճարտարապետութիւնը արմատականօրէն տարբեր է Հայաստանի տարածքին եղածներէն»:

Եզրակացութիւնը կ'աւարտի այժմէական թոնի մը վրայ եւ որ կապ ունի աղուանական արուեստի մը գաղափարին հետ: «Ազրպէյճանցի արուեստաբաններու մեծամասնութեան համար, կ'ըսէ Թիէռի, Ղարաբաղի քրիստոնեայ յուշարձանները մաս կը կազմեն աղուան մշակոյթին որովհետեւ կը հիմնուին Հին Դաբերու պատմական տուեալներուն վրայ, աղուան այբուբենի մը նիւթական գոյութեան եւ ուշ Միջնադարեան աղուան թագաւորութեան մը վրայ: Եւ նաեւ՝ ցայսօր գոյութիւնը պահած աղուան ինքնագլուխ եկեղեցւոյ մը վրայ»:

Թիէռի մի առ մի կը ջրէ այս բոլոր պատճառաբանութիւնները եւ հատորին վերջին երկու տողերը կը կնքեն աղուանական մշակոյթի մը գոյութեան, իրաւունքներուն եւ ազերի յաւակնութիւններուն ճակատագիրը սա բառերով:

«Արուեստի պատմաբաններուն համար, Ղարաբաղի արուեստը հայկական արուեստին մէկ իւրայատուկ կալուածը կը մնայ»:

Սիտնի, Աւստրալիա

ԱՐՑԱԽԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ

ԿԱՆՉ ՅԱՐԱՏԵՒՄԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

Դպրոցում սովորելու են եկել նաեւ Հաբեւան Մամնայ, Ծովատեղ, Խերխան, Ակնաղբիւր եւ այլ գիւղերից: Ուսումնական բոլոր ծախսերը հոգում էր բարերարը:

1893 թուին եղասեայ դպրոցի առաջին թողարկումն էր: Նշանակալից այդ օրը գիւղի ուրախութիւնը կիսելու էր եկել գիւղի բարերար պարոն Այվազեանցը: Նա բերել էր նաեւ «Արաքս» ամսագրի աշխատակցին ու լուսանկարչին: Հանդիսաւոր արարողութիւնն աւարտելուց յետոյ, պարոն Այվազեանցը լուսանկարուել է աշակերտների եւ գիւղի աւագանու հետ: Առաջին շարքում շրջանաւարտներն են, կենտրոնում բարերարն ու Ալեքսանդր վարժապետը: Նրանց մօտ է իր պապ ամբոխն՝ փառահեղ պեխ - մօրուքով:

Իսկ երբ 1896 թուին փակուել են Հայոց դպրոցները, կնքուել են նաեւ Սարուշէնի դպրոցի դռները: Լուրը հասել է պարոն Այվազեանցին, ու նա ճանապարհուել է ուղիղ Սանկ-Պետերբուրգ: Նա ռուսական Կայսրութեանը մատուցած ծառայութիւնների համար պարգեւատրուած էր Կէօրկիյեւեան խաչով, մեծ համարում ունէր բարձր դասի շրջանում: Նրան ընդունել է Նիկոլա երկրորդը:

Ցարի յատուկ հրովարտակով պարոն Այվազեանցը գիւղ է եկել ու իր ձեռքով բացել դասարանների փակ դռները:

Դպրոցի նախկին սաներից առանձին երջանիկների յաջողուել է շարունակել ուսումը Շուշուայ թեմականում, վերադառնալ գիւղ ու ուսուցչութիւն անել: Երկար տարիներ դպրոցում աշխատել են Անտոն ու Սիմոն վարժապետները:

1918 թուին, երբ Անդրկովկասում անիշխանութիւն էր, Ազրբէջանի ազգայնամոլները թուրքական ռազմական ուժերին յենուած, ջանում էին Արցախը բռնակցել Ազրբէջանին: Մեր լեռներում կատաղի պայքար էր մղւում անկախութեան ու ազատութեան համար, ինքնապաշտպանական լայն աշխատանք էր տարւում հայկական գիւղերում: Սարուշէնի դպրոցը պայքարի կենտրոնն էր, ուր այն ժամանակ տնօրէն էր դաշնակցական կուսակցութեան անդամ Բագրատ վարժապետը:

Աշուն էր, ծանր ու հոգեմաշ աշուն: Հողագործ արցախցին հունտեր էր պահ տալիս հողին, համոզուած, որ բերքը իրենն է՝ հողի իսկական տիրոջը:

Իսունց Աւագը եւ Ապրեսանց Արգարը Սիրինին հովտում սերմը շաղ տուել, գըռնում էին Կուճինոտի արտը վարելու: Երբ բարձրացման Խաչքեադուկ, զարմանքով տեսան, որ թուրքական զօրասիւնը գըռնում է դէպի Մամնայ: Նրանք հասկացան, որ թուրքական կանոնաւոր այդ զօրամասը գնում է միանալու դաշտային թուրքերին, որպէսզի յետոյ միացեալ ուժերով արշաւեն Վարանդայի ու Դիզակի Հայերի վրայ, սրի քաշեն ամէնքին, եթէ կամաւոր անձնատուր չլինեն: Երկու ռանչպարներն իսկոյն գիւղ են շտապել ու այդ մասին յայտնել Բագրատ վարժապետին: Գիւղացիք հաւաքուել են դըպրոցում, պլան մշակել ու տագնապի ազդանշան հնչեցրել Վարանդայի ու Դիզակի հայ գիւղերում: Կէս-գիշերին այդտեղ են ժամանել շրջակայ գիւղերի ինքնապաշտպանութեան ջոկատները: Նրանք շրջապատել են Մամնայ գիւղը, ու երբ առաւօտեան թուրքական զօրասիւնը շարժուել ու հասել է Ջրատափերը, ճայթել է ահա զանգի կրակոցը, որին հետեւել են համազարկերը: Թշնամին չի հասցրել պաշտպանական դիրքեր գրաւել: Բոլորն էլ ընկեր են Հայերի վրիժառու գնդակներից:

Վճռորոշ այն օրերին դպրոցում կազմակերպուել է ինքնապաշտպանութեան գործը, վարժեցուել են աշխարհազօրայինները, այնտեղ կոփուել է ազգային ոգին, կամքն ու հաւատը: Դպրոցը վառնդի պահին յոյսի ամրոց էր:

Խորհրդային տարիներին դպրոցը դարձաւ տարրական, յետոյ՝ եօթնամեայ: Դասարաններն արդէն բազմամարդ էին. դպրոց էին յաճախում դպրոցահասակ բոլոր երեխաներն ու նրանք, ովքեր նախկինում դուրս էին մնացել դպրոցից: Պարապմունքներն ընթանում էին երկհերթ: Դպրոցը դարձել էր գիւղի կուլտուր-մասսայական աշխատանքների կենտրոն, ուսուցիչները աշակերտների հետ ներկայացումներ, համերգներ էին կազմակերպում, ելոյթներ ունենում, որ ընդունւում էին ոգեւորութեամբ:

Արձակուրդների ընթացքում դպրոցականներն օգնում էին գիւղացիներին, մասնակցում կոլտնտեսութեան աշխատանքներին, աւագները հունձ էին անում, փոքրերը հասկ հաւաքում, բոստան ջըրում:

**

Կեանքն ասես աշխուժանում էր, յոյսի շողեր էին առկայծում, գալիքը դառնում էր խոստումնալից...

Բայց հեռու-հեռաւոր սահմանի վրայ 1941-ի յունիսեան առաւօտը մահաբեր պայթիւններով շառաչեց, ցաւի տնքոցով հառաչեց, ծուխն ու փոշին մռայլ ամպերի նման ծածկեցին գիւղ ու քաղաքներ, դաշտ ու արօտ, մարդկանց հոգիների վրայ...

Պատերազմ էր...

Ֆաշիստական հորդաների առաջին հարուածներն իրենց վրայ վերցրած զօրամասերում էին եւ սարուշէնցի ուսուցիչները: Նրանցից շատերը պատերազմի նախօրեակին էին զօրակոչուել զինուորական ծառայութեան, մինչ այդ գիւղական ուսուցիչներին բանակ չէին տանում: Իսկ պատերազմի առաջին օրերին զօրակոչուեցին զինուորական ծառայութեան ենթակայ միւս ուսուցիչները: Մօտ յիսուն սարուշէնցի (կամ Սարուշէնում աշխատած) ուսուցիչներ մարտնչել են Հայրենական մեծ պատերազմի տարբեր ռազմաճակատներում:

Աւետիս Աւետիսեանը զէնիթային էր՝ պաշտպանում էր Մոսկուայի երկինքը: Համբարձում Հայրիեանը տանկիստ էր, Վոլոդիա Սարգսեանը՝ գնդացրորդ, Միքայէլ Բալայեանը՝ ջոկի հրամանատար, Միքայէլ Սարգսեանը՝ ականաձիգ: Նըրանք շատ են, հնարաւոր չէ թուարկել բոլորին, անուն առ անուն:

Կանայք ու ծերերը փոխարինեցին կռուի մեկնածներին, նրանց օգնութեան եկան դպրոցականները: Դպրոցի տնօրէն Աւանէս Մնացականեանը առաջինը մանգաղ առաւ, աշակերտական օղակ կազմակերպեց, մտաւ արտ: Փոքրերը հասկ էին հաւաքում, քաղհան անում...

**

Հեռու-հեռւում պայթեց պատերազմի վերջին արկը, եւ լռեց վերջին անհնազանդ կրակահերթը: Թէ ով եղաւ վերջին զոհը պատերազմի, դժուար է գուշակել, ինչպէս եւ անհնար է գտնել առաջին զոհին...

Բայց երկար, շատ երկար զօղանջեցին խաղաղութեան համազարկերը, խնդութեան, արցունքի ու ժպիտների համազարկերը, որոնք արձագանգեցին մարդկանց հոգիներում: Այդ արձագանգները դարձան տունդարձի մեղեդի, որ ալիքալիք հասան Արցախի լեռները:

Խինդը շառագունեց նրանց աչքերում, որոնց յաղթանակած հարազատները տուն էին դառնում ամենակուլ պատերազմից, վիշտը խտացաւ ու մռայլուեց նրանց հոգիներում, որոնց հարազատների հա-

մար փակուել էին տուն բերող ճամբաները։

Ցաղթանակը նոր լիցք ու նոր շունչ էր նաեւ դպրոցների համար՝ տուն էին դառնում ճակատային ուսուցիչները, որոնք չորս երկար ու տանջալից տարիներ քայլել էին ռազմի ճամբաներով, անցած հազար ու մի փորձութիւնների միջով, առնականացած, հարստացած կեանքով ու փորձով։

Դպրոց վերադարձան ճակատայիններ՝ Ալյան Մակարեանը, Սերգէյ Բալայեանը, Ալեքսի Աւետիսեանը, ու դպրոցական կեանքն աշխուժացաւ։

Որոշ ուսուցիչներ ընդունուեցին հեռակայ մանկավարժական ինստիտուտներ, շարունակեցին ուսումը։ Եւ շատ չուշաց ուսուցիչների մի մասն արդէն բարձրագոյն կրթութեամբ էր։ Իսկ երբ դպրոցը դարձաւ ութամեայ, 150-ից աւելի աշակերտներ էին յաճախում պարապմունքներին։

Դպրոցն ունէր եւ օժանդակ հողամաս, մի հին, ուշադրութիւնից չեղուած այգի, ուր աշակերտները աշխատում էին եռանդով ու հոգատարութեամբ, եւ այգին նորից կեանք առաւ, ծաղկեց ու փթթեց, անոյշ միրգ տուեց։

Սակայն ինչ-որ այն չէր, ինչ պիտի լինէր, կասկածելի մի օտարացում էր ըղգացւում կեանքում ու ուսման մէջ։ Աստիճանաբար շօշափելի էր դառնում Հանրապետութեան ղեկավարութեան հայատեաց քաղաքականութիւնը։

Հայախօս դպրոցներում արգելեցին հայ ժողովրդի պատմութեան, Հայաստանի աշխարհագրութեան աւանդումը, արհեստական արգելքներ էին ստեղծւում հայկական դպրոցները դասագրքերով, ծրագրերով, մեթոտական ձեռնարկներով ապահովելու գործում։ Սկսուեց հայկական դպրոցների կրճատումը ծայրամասային գիւղերում, տարրական դասարանների միակցումը իրար... 1972-ին մեծ ջանքերով Սարուշէնի դպրոցը դարձաւ միջնակարգ՝ 178 աշակերտներով, սակայն այդ թիւը տարէց-տարի նուազում էր։

Գիւղերը հիւծւում էին, ջահէլները թողնում հայրական օջախները, քոչում էին։ Մեղադրե՞լ նրանց... Գուցէ եւ արժէ դատապարտել, բայց ամէն ինչ արւում էր քօղարկուած ձեւով, քաչում - տանում էին ճարտար շինարար հայ պատանիներին ու երիտասարդներին՝ Հանրապետութեան քաղաքները կառուցելու, շէնացնելու պորտաբոյծ առեւտրականների ու չարչիների բնակավայրերը։ Դա նուրբ ու քօղարկուած քաղաքականութիւն էր, որի դէմ պայքարել այն օրերին անօրինութիւն էր համարւում։ Ադրբեջանի իշխանութիւնների համար հայկական գիւղերի ամայացումը ձեռնտու էր, ինչպէս մի գնդակով երկու նապաստակ սպանելը։

Բայց այդպէս ապրելն այլեւս անհնար էր, հարկաւոր էր պայքարել... Ու ըմբոստացաւ արցախեան Հայոց ոգին։

Եկաւ 1988 թուականի Փետրուարը, որը ցնցեց ողջ երկրամասը, երկիրը, աշխարհը։ Դպրոցն էլ արթնացաւ տասնամեակների թմրութիւնից, փնտուրադրուեց ազատաբաղձ շարժմանը։ Ու եթէ նախկինում երկչոտութեամբ էին երգում Անդրանիկի, ֆիդայիների մասին ազգային երգերը, ապա այն հնչեցին որպէս ինքնորոշման հոգու կանչ... Կանչ՝ յարատեւման...

Գիւղն սկսեց ջահէլանալ, արցախեան հողը դարձաւ սուրբ-սրբոց, բացուեց հաւատի ճաճանչներով ոսկեզօծուած երկինքը։

**

Ծառն իր պտղով է ճանաչւում, աղբիւրը՝ ջրով, դպրոցն՝ իր սաներով։

Գրաճանաչութիւնն այստեղ են սկսել մտաւորականներ, ինժեներա - տեխնիկական աշխատանքի շատ առաջամարտիկներ, մեխանիզատորներ, շինարարներ եւ այլ բնագաւառի աշխատողներ։ Թուարկել մէկ առ մէկ բոլորին՝ անիմաստ է, բայց արժէ յիշատակել բնական գիտութիւնների թեկնածուներ Վարդան Սահակեանին ու Ցակոբ Ցակոբեանին, մանկավարժական գիտութիւնների թեկնածու Արմօ Ներսիսեանին, ֆիզիքա - մաթեմատիկական գիտութիւնների թեկնածուներ Նուրի Աղստամեանին ու Կամօ Ներսիսեանին, տեխնիկական գիտութիւնների թեկնածու Մինաս Մինասեանին, տնտեսագիտութեան թեկնածու Եդուարդ Բարսեղեանին։ Դպրոցի սան է եղել բազմավաստակ լրագրող Լազր Գասպարեանը, որը երկար տարիներ խմբագրել է մարզային «Լեռնային Ղարաբաղ» թերթը։

Սարուշէնի միջնակարգ դպրոցը այսօր կրում է իր բարերարի՝ Գրիգոր Այվազեանցի անունը։ Այստեղ շարունակւում է հայ մանուկների հայեցի կրթութեան ու դաստիարակութեան սուրբ գործը։

Թող լոյսդ անսպառ լինի, հայրենի դպրոց...

ՍԵՐԳԷՅ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

«ԱԿՆ» ԽՈՒՄԲԸ ՍՐԲԱԶԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԵՐԳԻՆ

Սեպ. 26-ի երեկոյեան Փարիզի Պանթէոնի հրապարակին վրայ սրբազան երաժշտութեան համերգ մը տեղի ունեցաւ որուն հրաւիրուած էին զանազան ազգերու խումբերը։ Համերգը կը վայելէր Ազգ. կրթութեան եւ Մշակոյթի նախարար Ժ. Լանկի հովանաւորութիւնը որ կը մեկնէր այն խորհուրդէն որ սրբազան երաժշտութիւնը մարդոց ու քաղաքակրթութիւններու միջեւ հաղորդակցութեան ու եղբայրացումի բացառիկ զօրութիւն մը ունէր։

«Մշակոյթներու համաշխարհային Տան» կողմէ կազմակերպուած համերգին հրաւիրուած էին մահմետական, կաթողիկէ, պուտտայական, լուտերական, անկլիքան, օրթոտոքս, հինտու եւ այլ կրօնքներու պատկանող խումբեր. այս ցանկին մէջ էր նաեւ հայ եկեղեցական երգեցողութեան «Ակն» խմբակը որ կը բաղկանար Վիրժինի Փաթի Քերովբեանէ, Արամ Քերովբեանէ, Ժիրայր Զոլաքեանէ ու Հայկ Սարգիսեանէ։ Անոնք երկու անգամով երգեցին Սահակ Պարթեւի վերագրուած Աւագ Ուրբաթու «Եկայք հաւատացեալք» շարականին նախ առաջին, ապա երրորդ տունը։

Ուշագրաւ էր այն չեչտուած հետաքրքրութիւնը զոր հրապարակը ամբողջութեամբ լեցուցած քանի մը հազարնոց բազմութիւնը ցոյց տուաւ հայ եկեղեցական երաժշտութեան ու յատկապէս Վիրժինի Փաթի Քերովբեանի տպաւորիչ մեկնաբանութեան։

Հպարտացնող էր «Ակն»ի ներկայութիւնը ու յաջողութիւնը կրօնքներու այդ խայտաբղէտ տողանցքին մէջ։

Ա. Թ.

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՒՐԵՐ՝ ԱՐԺԱՆԹԻՆԷՆ

Սեպ. 24-ին վարչապետ Խոսրով Ցարութիւնեան ընդունած է արժանթինահայ գործիչներ՝ Հայ Կողրոնի փոխ-ատենապետ Անդրանիկ Արսլանեանն ու ճարտարապետ Վահան Պէրպէրեանը։ Քննարկուած են «Հայաստան» Հիմնադրամի, Սփիւռք - Հայրենիք յարաբերութիւններու, Հայաստանի տնտեսական զարգացման արժանթինահայ գործարար մարդոց մասնակցութեան առնչուող հարցեր։

**

ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԱԾ՝ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ

Սեպ. 23-ին եւ 24-ին Ուաշինկթընի մէջ Միացեալ - Նահանգներու եւ Հայաստանի միջեւ երկու փաստաթուղթեր ստորագրուած են, որոնցմէ առաջինը կը վերաբերի ներդրումներու քաջալերման եւ փոխադարձ պաշտպանութեան, իսկ միւսը՝ Հայաստանի մէջ Միացեալ - Նահանգներու խաղաղութեան զօրաբաժնի մը ըստեղծման։

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՆԻԿՈՍԻՈՅ մէջ իր մահկանացուն կընքած է Պերճ Սանտրունի, 85 տարեկանին, որ ամբողջ կեանքը նուիրած էր ուսուցչութեան։ Երկար տարիներ դասաւանդած է Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանը, որպէս անգլերէնի ուսուցիչ, ապա եղած է տեսուչը Լառնաքայի Նարեկ ազգ. վարժարանի մինչեւ 1975, երբ հանգստեան կը կոչուէր։

ԿՈՉ

ՈՂԲ. ՊԵՐՃ ՍԱՆՏՐՈՒՆԻԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒՆ

Անթառամ պահելու համար մեր սիրելի ուսուցչին եւ բարեկամին յիշատակը, հաստատուած է Պերճ Սանտրունի Կրթական Հիմնադրամը, որուն նպատակը պիտի ըլլայ օժանդակել հայկական վարժարաններու, հայ ուսուցիչներու, գրադէտներու եւ ուսանողներու Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ։

Ծուտով պիտի կազմուի Հիմնադրամի կանոնադրութիւնը որ պիտի վաւերացուի անգլիական կառավարութեան բարեսիրական կազմակերպութիւններու յատուկ Գրասենեակէն — Charity Commissioner's Office — եւ Հիմնադրամի խնամակալութիւնը ենթակայ եւ հաշուետու պիտի ըլլայ թէ Charity Commissioner-ին եւ թէ Ելմտական նախարարութեան։ Խնամակալութեան գործադիր վարչութիւնը պիտի գործէ Լոնտոնի մէջ եւ Հիմնադրամը ի պահ պիտի դրուի անգլիական դրամատան մը մէջ։ Հիմնադրամը պիտի ունենայ իր պատուոյ ներկայացուցիչները Երուսաղէմի, Կիպրոսի, Լիբանանի, Ցունաստանի եւ Ամերիկայի մէջ։ Ողբացեալին կեանքի ընկերը, քոյրը, ազգականները եւ մտերիմները, արդէն իսկ նուիրահաւաքին բերած են իրենց սրտաբուխ մասնակցութիւնը։

Արդ, կոչ կ'ընենք մեր սիրելի ուսուցչին բոլոր բարեկամներուն, պաշտօնակիցներուն եւ նախկին աշակերտներուն՝ բերել իրենց թանկագին օժանդակութիւնը այս նուիրական նպատակին իրագործման համար եւ իրենց նուիրատուութիւնները գծեալ փոխ - գիրով — Crossed Cheque — ղրկել հետեւեալ հասցէին.

BERJ SANDRUNY
EDUCATIONAL FUND
c/o Mrs. A. YESSAYAN
10 Ouram Rd., London N22 4AF
ENGLAND

ԱՆՑԵԱԼԻ ՑՈՒՑԵՐԻՑ

ԱՐՓԵՆԻԿ ՉԱՐԵՆՑ

«ՊԼԱՆԻ ԳԼԽԻ» ՄԱՆԿԱՏՈՒՆԸ

Շատ հայրենասէր, բարի մարդկային մարդ էր։ Թերեւս առաջին անգամ էր վարչական գործ կատարում։ Ընտանիքով էլ ապրում էր մնկատան սենեակներից մէկում։ Երբ ինձ ընդունելիս մանկատան մատեանում ազգանունս գրանցեց, ով լինելս տեղեկանալուն պէս ձեռքերս բռնած տարաւ իրենց տուն, կնոջը, երեխային ծանօթացրեց։ Դրանից յետոյ ես մեծ մասամբ քնում էի նրա տանը։ Դաստիարակչուհիներն էլ, թէ. «Ընկեր Կարօ, կարծես որդեգրած լինէք, այնքան էք սիրում»։ Նա էլ պատասխանում էր. «Չարենցի աղջիկն է, ո՞վ կը դիմանայ»։

Պատերազմի պատճառով մանկատան կարգուկանոնի, ռեժիմի, երեխաների հոգեբանութեան եւ վարքագծի մէջ բացասական շատ բան կար։ Այստեղ հիմնականում պատերազմ մեկնած կամ պատերազմում զոհուածների երեխաներ էին։ Մեծահասակ տղաները դաստիարակներից թաքուն փոքրահասակների բաժին հացը գողանում, դիմացը քուսպ էին բաժանում։ «Քուսպը կովին գիրացնում է», - բացատրում էր գողերի պարագլուխը, ապա հարցնում՝ «Պա՞րզ է»։ «Պարզ է, պարզ է», - պատասխանում էինք խմբովին։ Խոհանոցում էլ ընկեր Կարոյից գաղտնի կատարւում էին շատ ու շատ մութ բաներ։ Մի օր հատած ձուեր բաժանեցին. ով կերաւ՝ փորհարինք կպաւ։ Ինչ իմանայ սոված եւ որբ, ուտելու ընազդով ուտելիքին ձգուող երեխան, թէ ինչու են հոտած ձուերը բաժանել ու պատուիրել չուտել։

Ողջ մանկատանը արթուկ չկար, միայն մէկն էր, այն էլ՝ անսարք։ Ձմրանը չէր վառւում վառարանը, ամրանը չէր տաքացնում արեւը։ Կարծես կեանքը կանգնած էր, մենք էլ՝ արեւի համատեղութիւնից դուրս։

Ընկեր Կարօն եւ նրա կինը՝ Սոնիկը, ինձ յաճախ են հրաւիրում իրենց տուն, հիւրասիրում։ Նրանց վերաբերմունքից ջերմանում եմ, յուսադրւում։

Ձմրան երկար գիշերներին լամպի լոյսի տակ ընկեր Կարօն բարձրաձայն Չարենց է կարդում. պատմում պատերազմական իր կեանքից, ուսանողական տարիներից։ Չարենցի մասին խօսելիս ձայնը բարձրացնելով՝ պատմում է, թէ ինչպէս մի օր իր ընկեր Սուրէն Թարեանի հետ մեր տուն է եկել, ու հայրս իր գրքի վրայ մակագրել ու նուիրել է իրեն, եւ որ այդ գիրքը բանակում իր հետ է եղել, նոյնիսկ հոսպիտալում, ու հիմա էլ տանն է։ Տիկին Սոնիկը ցոյց է տալիս այդ գիրքը՝ հօրս մակագրութիւնը բարձրաձայն կարդալով։

Ընկեր Կարօն մանկատան կարգուկանոնի մէջ շատ մեծ վերափոխութիւնների ծրագրեր ունէր, ու ես չգիտեմ՝ յաջողուեց իրականացնել դրանք, թէ ոչ - 1943 թ. Գէորգ Էմինը որդեգրեց ինձ, եւ ես այլեւս տեղեկութիւն չունեցայ նրա մասին։ 1945 թուին, երբ Էմինը ինձ յետ՝ մանկատուն յանձնեց, մանկատան կեանքում արդէն շատ բան էր փոխուել։

ՆՈՒԱՐԴ ՏԷՐԵԱՆ

Ես այն տարիներին Վահան Տէրեան չէի կարդացել, նրան գիտէի միայն լուսանկարներից։ Երբ ծանօթացայ նրա դստեր հետ՝ ամենեւին մէջս չկար նրա եւ հօր միջեւ հոգեւոր նմանութիւն փնտռելու հարցը։ Դա պիտի ծնուէր հասուն տարիքում։

Նուարդի մէջ առինքնողը ժպիտն էր, որ նրա մանր դիմագիծերն ու մուգ դէմքը լուսաւորում էր։ Եւ ես ինձ համար յայտնագործում եմ, որ նկարիչները ընութիւնից են սովորել լոյսի եւ ստուերի համադրութեան գաղտնիքը, որ զուտ լուսաւոր եւ զուտ մուգ դէմք չի լինում...

Փոքրահասակ է, փոքրամարմին, մանր աչքերն ու նեղ, երկար տէրեանական արծուաքիթը նեղ դէմքին, ճակատը նոյնպէս տէրեանական է։ Նեղ ու երկար քիթը իջնում-կիսում է դէմքը, կարծես թէ բոլոր մարդկանց քթերը օդ շնչելու, իսկ այս մէկը դէմքը երկու մասի կիսելու համար է։ Ծիծաղում է անընդնազրօսիկ, ու երբ յետ են գնում շրթունքները, երեւում են մարգարտաշար ատամները։ Ծիծաղից անկեղծութիւն է ծորում։ Խօսում է բարձր՝ գրեթէ զոռալով ու ռուսերէն։

Մանկատանը ապրածս տարիներին Հանրային գրադարանի ընթերցասրահներից մէկում գիրք ընթերցելիս ցնցւում եմ ուսիս իջած անծանօթ ձեռքի հպումից։ Բարձրացնում եմ հայեացքս, գլխավերուս մի ցածրահասակ տղամարդ է կանգնած,

- Արփենիկ, չզարմանաս, եկել եմ քեզ հրաւիրելու Նուարդ Տէրեան եւ Գէորգ Էմին ամուսինների տուն։

(Շար. 4)

(Շար. Ա. էջէն)

ջանը (Կոնիձոր, Կատար, Խնձորեսկ) նաեւ Կապան (Ճակատէն, Արծուենիկ): Մէկ մեռեալ եւ 7 վիրաւոր կայ:

Հինգշաբթի առտու Պաթումէն 7 վակոն հացահատիկ հասած էր, ինչ որ ոչ մէկ ձեւով բաւարար է, անշուշտ:

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Սարգսեան հեռատեսիլէն կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին ըսած է որ Սոչիի համաձայնագրով նախատեսուած հրադադարը չի կիրարկուիր, սակայն յոյսեր կան որ ան յարգուի. Հայաստան իր կողմէ ամէն ինչ կ'ընէ ատոր համար, սակայն առանց տկարացնելու դզօնութիւնը: Նախարարը նաեւ այն կարծիքն ունի թէ հրադադարի գործադրումը դժուար կ'ըլլայ, այնքան ատեն որ դէտեր չկան շրջանը:

«ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔ»Ի 6 ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հանրապետութեան ներկայ իրավիճակին, ընկերա-տնտեսական ու քաղաքական խրադրութեան եւ «Դաշինք»ի յետագայ ընելիքներուն շուրջ «Ազգ. Դաշինք»ը մամուլի ասուլիս մը կազմակերպած է ուր եղած հարցումներուն պատասխանած են երեսփոխաններ Հրանտ Խաչատրեան (ՍԻՄ), Աշոտ Նաւասարդեան (Հանրապետական կուսակցութիւն), Շաւարշ Քոչարեան (ԱԺՄ), ինչպէս նաեւ ԱԻՄ-ի եւ Քրիստոնեայ-Ժողովրդավարական Միութեան ներկայացուցիչներ՝ Կոլիա Դալլաքեան եւ Վարդան Խաչատրեան: Բացման իր խօսքին մէջ Հրանտ Խաչատրեան բացատրած է «Ազգ. դաշինք»ի ստեղծման պատճառներն ու նպատակները: Եղած հարցումի մըն ալ պատասխանելով ան ըսած է թէ ոչ թէ Դաշինքը պէտք է ստեղծէ ազգ. գաղափարախօսութիւնը, այլ պայմաններ պէտք է ստեղծէ ատոր ձեւաւորման համար: Ասուլիսին ակնյայտ եղած է այն կարծիքը՝ որ «Ազգ. դաշինքը» կայ ու կը շարունակէ պայքարը, հակառակ ՀՅԴ-ին եւ ՌԱԿ-ին անկէ բաժնուելուն:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ ԼՈՆՏՈՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ

Հայաստանի Լոնտոնի դեսպանատան գործավար Տօքթ. Արմէն Սարգիսեան մամուլի ասուլիս մը տուած է Հանրապետութեան հռչակումի Ա. տարեդարձի առթիւ, Սեպտեմբեր 21-ին:

Պատմական հակիրճ անդրադարձով մը ան խօսած է կարեւոր անցքերու, 1915-1918-ի ցեղասպանութեան, մինչեւ Գորբաչովի օրերը երկարած շրջանին մասին եւայլն, ապա արտայայտուած է Ղարաբաղի հարցին, ատրպէջանական շրջափակումին, անով ստեղծուած խնդիրներուն մասին:

Ապա Արմէն Սարգիսեան պատասխանած է լրագրողներու հարցումներուն որոնք վերաբերած են հայեւթուրք յարաբերութիւններուն, ճարտարապետական կոթողներու պահպանման, անգլիական կառավարութեան հետ յարաբերութիւնները զարգացնելու նիւթերուն:

Ասուլիսը աւարտած է պատուասիրութեամբ մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՏՐՊԷՋԱՆԻ Ներքին նախարարը խըստիւ հակազդած է Մոսկուայի այն արտայայտութեան որ եթէ հրադադարը չըյարգուի ՀԱՊ-ի զինեալ ուժեր կը ղրկըւին Ղարաբաղ. Համիտով ըսած է թէ ոչ մէկ երկիր իրաւունք ունի Ատրպէջան զօրք ղրկելու եւ ՀԱՊ-ի միջամտութիւն մը Ատրպէջանի կցում պիտի նշանակէր: Ազերի նախարարը ըսած է թէ պատմութենէն ծանօթ է որ ռուս զինուորները խաղաղութիւն բերելու ոչ մէկ նպատակ կ'ունենան:

ԾԵՐԱԿՈՅՏԻ նախագահութեան աթոռին պաշտօնապէս թեկնածու է Փասքուա, բայց Հինգշաբթի օր ԻՌ - ՏԷ - ԷՖ-ն ալ միտք ունէր ներքին ընտրութենէ մը ետք թեկնածու մը ներկայացնել եւ իր թեկնածուն կրնայ ընտրուիլ ընկերվարականներու շնորհիւ, ինչ որ թոյլ կու տայ ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-ին աւելի բացայայտ կերպով յայտնել ԻՌ - ՏԷ - ԷՖ-ի մեղսակցութիւնը իշխանութեան հետ, մերձաւոր ապագայի հեռանկարներով...:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ 1993-ի պիւտճէն 165 միլիառ բացով մը ընդունուեցաւ Սեպ. 30-ին Նախարարաց Խորհուրդին կողմէ: Այս պիւտճէին հրապարակումէն առաջ իսկ, ընդդիմութիւնը որոշած էր դատապարտումի բանաձեւ մը ներկայացնել: Շատոս, Պիւտճէի Նախարարը (որ ծերակուտական ընտրուեցաւ եւ ուրեմն կը քաշուի) իր աւանդական բաց խօսակցութիւնով ճողկեց ընդդիմութեան կանխահաս դիրքը:

ՄԱՐԿԱՐԷԹ ԹԱՉԸՐ իշխանութենէն հեռանալէն ի վեր շուրջ 10 միլիոն անգլիական ոսկի շահած է (95 միլիոն Ֆր.) դասախօսութիւններ տալով:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ԴԺՈՒԱՐ ՄՐՑԱՇՐՋԱՆ ՄԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԱՐ

Ֆութպոլի եղանակը բաւական յառաջացած է այլեւս եւ կարելի է արդէն գաղափար մը ունենալ 1992-93 մրցաշրջանին մասին, տեսնել թէ ինչպէս կը ներկայանայ ան:

Կարեւոր մրցաշրջան մը Ֆրանսայի համար, քանի որ Ազգային խումբին ճակատագիրը խնդրոյ առարկայ պիտի ըլլայ յառաջիկայ ամիսներու ընթացքին: Նըպատակն է՝ որակուիլ 1994-ին Միացեալ-Նահանգներու մէջ տեղի ունենալիք աշխարհի բաժակի - աշխարհի ախոյենութեան - աւարտական փուլին:

Անկասկած, դժուար պիտի ըլլայ այդ. գոտղական առաջին մրցումը, Սոֆիայի մէջ, Պուլկարիոյ դէմ, յուսադրիչ չեղաւ (2-0): Խումբը տաղնապի մէջ է. կըրցած չէ հակազդել անցեալ ամրան Եւրոպայի ախոյենական մրցումներուն ընթացքին իր կրած հիասթափութեան: Թերեւս, Հոկտեմբեր 14-ին, Փարիզի մէջ Աւստրիոյ դէմ յաղթանակ մը լաւատես հեռանկար մը բանայ իր առջեւ:

Հակառակ ազգային կազմին անյաջող ելոյթներուն, Ֆութպոլը, Ֆրանսայի մէջ, չի դադրիր սիրուած, ժողովրդական մարզաձեւ մը ըլլալէ: Մանաւանդ՝ փնտռուած հանդիսախաղ մը: Հեռատեսիլի ընկերութիւնները կը շարունակեն հսկայ գումարներ ծախսել ձեռք բերելու համար մեծ մրցումները սփռելու իրաւունք: Ֆութպոլով զբաղող ակումբներու քանակը, խաղացողներու թիւը կը շարունակեն աճիլ:

Երկրին բարձրագոյն դասակարգի ախոյենական մրցումները կը մնան հետաքրքրաշարժ եւ երբեմն ալ՝ որակով բարձր, շնորհիւ, մասամբ, օտար կարող մարզիկներու՝ որոնք տեղ բռնած են Ֆրանսայի հարուստ ակումբներուն մէջ, փոխան միլիոններով ֆրանքներու: Բարձրագոյն դասակարգ ընդունուած են քանի խումբեր միայն:

Կը կարծուի որ Մարսէյլ, հինգերորդ անգամ ըլլալով առանց ընդմիջումի, պիտի խլէ, յառաջիկայ Յունիսին, ախոյեանի տիտղոսը: Թերեւս յաջողի, բայց ոչ դիւրաւ:

Փարիզի խումբը՝ որ կը գործէ մեծ մասամբ «Քանալ +»ին տրամադրած դըրամագլուխով, Մոնաքօ, միշտ Իշխանին հովանաւորութեան տակ, Օսէր, նիւթական համեմատաբար պզտիկ միջոցներով, բայց վարչական մեծ լրջութեամբ եւ Նանթ՝ երիտասարդ, խանդավառ խումբով մը կրնան մեծ դժուարութիւններ պատճառել Միջերկրականի համբաւաւոր ակումբին՝ որ միշտ Պեռնար Թափիի ղեկավարութեան տակ է:

Արհեստավարժներու Երկրորդ բաժանումին մէջ՝ ուր առաջին անգամ ըլլալով հայանուն խումբ մը, Վալանսի Հ. Մ.-ը կը ջանայ իր խօսքը ըսել - հիմակուհիմա քիչ շատ բարձրաձայն - առաջին հանդիսանալու լուրջ թեկնածուներ չեն պակսիր

36 մրցակիցներուն մէջ, բաժնուած երկու խմբակներու:

Բարձրագոյն դասակարգէն հինուց կամ նորոգ վտարուած խումբեր, ինչպէս՝ Ռուան, Ռէնն, Պասթիա առաջատարներու շարքին մէջն են արդէն, բայց Մարթիկ, Իսթրը եւ քանի մը ուրիշներ ալ, լաւ զինուած, կը տածեն յոյս մտնելու, յառաջիկայ տարի, ամենամեծերու փաղանգին մէջ:

Դասակարգերը բազմազան են եւ բազմաթիւ Ֆրանսական Ֆութպոլին մէջ: Ուրիշ ձեւով ալ կարելի չէ կազմակերպուիլ, երբ ամէն շաբաթ դաշտ կ'ելնեն քանի մը տասնեակ հազար խումբեր, կը մրցին ի խնդիր առաջնութիւններու: Իւրաքանչիւր մրցաշրջանի աւարտին, լաւագոյնները եւ ամէնէն տկարները դասակարգ կը փոխեն, վեր կամ վար:

Սկսելով գագաթէն, ազգային մակարդակի չորս դասակարգերէն վերջ, կուգան շրջանային լիկերու երեք բաժանումները ու յետոյ՝ վեցեակ մը դասակարգեր, տեղ տեղ՝ աւելի, նահանգային (Տիսթրիքթ) մակարդակի վրայ:

Կան ալ, անշուշտ, պատանեկան, երիտասարդական մրցաշարքեր, վեց տարեկանէն սկսեալ մինչեւ քսան տարեկան, ընդհանրապէս նոյնքան բաժանումներով որքան չափահասներունը: Յիշենք նաեւ իգական ֆութպոլը՝ որուն հետեւողներու թիւը կը բարձրանայ հետզհետէ: Ու անոր կազմակերպութիւնն ալ արհեստավարժ ձեւ կը ստանայ, քիչ կամ շատ, գլխաւոր ակումբներուն մէջ:

Ամփոփ՝ ֆութպոլը, երկրին մէջ, հսկայ, բարդ կազմակերպութիւն մըն է եւ իր տեղը ունի ազգային տնտեսութեան մէջ:

Ներկայ մրցաշրջանին յատկանիշներէն մէկն ալ կազմակերպչական լուրջ փոփոխութիւններու հեռանկարն է:

Յառաջիկայ մրցաշրջանին - 1993-1994 - արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին մասնակցողներուն թիւը պիտի կըրճատուի: Պիտի մնան միայն 22 ակումբներ եւ պիտի պայքարին միասնաբար: Երկու խմբակներու դրութիւնը պիտի չնչուի: Պիտի ստեղծուի նոր դասակարգ՝ որ հինգերորդ պիտի ըլլայ, ազգային մակարդակի վրայ:

Մնալու համար արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին մէջ, պէտք է, ներկայ մրցաշրջանին դասուիլ, ամէնէն վարը, տասներորդ: Վալանսի Հ. Մ.-ը կը ջանայ իր տեղը ապահովել այդ տասնեակին մէջ:

Յաջորդ գրութեամբ մը՝ ակնարկ հայանուն ակումբներուն վրայ:

Վ. ՍՈՒՐԷՆ

mois de la culture arménienne

CENTRE CULTUREL
STS SAHAK - MESROP
339, avenu du Prado, 13009 MARSEILLE

Colloque sur le thème :
HISTOIRE DES RELATIONS ENTRE LA FRANCE ET L'ARMENIE

le Dimanche 4 Octobre à 15 heures
GERARD DEDEYAN (Montpellier)
CLAUDE MUTAFIAN (Paris)
RAYMOND H. KEVORKIAN (Paris)
MARTINE HOVANESSIAN (Paris)

Journée animée par
JANINE PALOULIAN, Journaliste

•

EXPOSITION
de
Miniatures arméniennes de Cilicie
du 4 au 12 Octobre

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԻՆՆԻՍՈՒՆԱՄԵԱԿ
ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ - ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ՝ 1902 ՀՈԿ. 5

Կիրակի, Հոկ. 4-ին, Փարիզի Առաջնորդանիստ Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան իննիսունեւորդ տարեդարձն է:

Այս առթիւ, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10.30-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Ի ժամու պատարագի՝ Գոհաբանական մաղթանք կը կատարուի Մայր Եկեղեցւոյ ի կենաս եղող բոլոր բարերարներուն եւ անոնց ընտանիքներուն արեւշատութեան համար:

Պատարագի վերջաւորութեան, մատուռ Հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցաշէն բարերար ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ-ի, ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ ընտանիքի եւ Մայր Եկեղեցւոյս հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն հոգիներուն համար:

Եկեղեցական արարողութիւններու աւարտին՝ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ Տիկնանց Յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, ուխտի այս օրուան առթիւ, ժամը 13-ին, Առաջնորդարանիս «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ Մատաղի Սիրոյ Սեղան եւ Յիշատակի ճաշ տեղի կ'ունենայ ի յարգանս Մայր Եկեղեցւոյ բարերարներուն:

Հրաւիրուած են Մայր Եկեղեցւոյ բարերարներն ու անոնց հարազատները՝ մասնակցելու սոյն սեղանին:

Նոյնպէս, սոյն ճաշին կրնան մասնակցիլ հաւատացեալներ:

Մատաղի ճաշին ընթացքին՝ Մէթր ԱՐՄԷՆ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆԻ, Պ. ՊԱՏՐԻԿ ԿԷՆՃԵԱՆԻ, ՄԻՔԱՅԷԼ ՍՐԿ. ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆԻ եւ ՊԵՐՃ ՍՐԿ. ՄԱՍԼԱՔ-ի կը յանձնուին Ամենայն Հայոց Հայրապետի Օրհնութեան եւ Գնահատանքի Կոնդակները:

Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները յիշատակի եւ յարգանքի այս արտայայտութիւններու Պատարագին, Հոգեհանգիստին եւ Տօնախմբութեան՝ Բարերարներու օրինակով իրենց նուէրներով հոգածու դառնալու մեր Եկեղեցւոյ բարգաւաճման:

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով, ճաշին մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի կապ հաստատել Տիկնանց Յանձնախումբին հետ՝ ամէնէն ուշ մինչեւ Հոկտեմբեր 1: Բարերարներն ու իրենց ընտանիքները հրաւէրները կը ստանան թղթատարով:

- ՎԵՐԱՄՈՒՏ -

ՓԱՐԻԶ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ

Փարիզի Ս. Մեսրոպ Մշակութային Միութեան միօրեայ վարժարանի վերամուտը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ օրերը, ժամը 14-էն 17, 5-14 տարեկան աշակերտներու համար:

Կը դասաւանդուին հայերէն լեզու եւ Պատմութիւն, կրօնագիտութիւն, հայկական երգ եւ պար:

Արձանագրութեանց համար հեռաձայնել՝ 42.78.31.98 թիւին:

Վարժարանի հասցէն՝
10 bis, rue Thouin, Paris V^e

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՋՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի շրջանի բոլոր մասնաճիւղերը միջմասնաճիւղային ժողովի մը, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 2, ժամը 20-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, Paris 9e

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէս Պուա Գոլոմպ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը, ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Հոկտ. 5, ժամը 20.30-ին
CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
SAMEDI
3 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 17.899 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 68e ANNEE — N° 17.899

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՉԵՆ ԴԱԴՐԻՐ

ԱԶԵՐԻՆԵՐԸ ՔԱՇՈՒԱԾ ԵՆ ՉԼԴՐԱՆԷՆ

Նոյն թափով կը շարունակուին կռիւները գլխաւորաբար Մարտակերտի գիւղերու շուրջ եւ Լաչինի մարդասիրական գօտիին: Այս վերջինը, թէեւ, հակառակ այդ յարձակումներուն կանոնաւոր կերպով կը բանի, այսինքն Գորիս - Ստեփանակերտ ճամբան կը շարունակէ գործել:

Սեպ. 30-ի իրիկունը բուռն կռիւներէ ետք, ատրպէյճանական ուժերը տեղի տալով հայկական ճնշումներուն քաշուած են Չլդրանի քանի մը դիրքերէն: Երկու կողմերն ալ կորուստներ ունին: Ատրպէյճանցիներու կորուստները այնքան շատ են, որ նոյնիսկ դիակները չեն ժողվեր, առաջքն առնելու համար նաեւ Ատրպէյճանի ժողովուրդին բարոյալքման:

Մարտերու ուղղութիւնը միշտ կեդրոնացած է նաեւ Լաչինի վրայ, ինչպէս նաեւ քիչ վեր եւ հոս ալ երկուստեք կորուստներ կան, բայց, Ուրբաթ առտու վերջնական թիւը կարելի չէր եղած դեռ ճշդել, հայկական կողմը ունէր մէկ մեռեալ եւ երկու վիրաւոր:

Հինգշաբթի (Սեպ. 30) ամբողջ օրը եւ դեռ Ուրբաթ առաւօտ ալ գնդակոծումները կը շարունակուէին Տաւուշի շրջանի Այգեպար եւ Մովսէս գիւղերուն վրայ, ուր նիւթական վնասներ կան: Գնդակոծումներ կային Կրասնոսելսկի, Վարդենիսի վրայ ուր զոհ չկար, բայց մէկ մեռեալ կար Խնձորեսկ (Գորիս) եւ վիրաւորներ: Չորս վիրաւոր ալ կար Եղվարդ (Կապան):

Առջի օր (Սեպ. 30) Ռուսաստանի վարչապետ՝ Կայդարի այցելութեան առթիւ համագործակցութեան պայմանագրեր ստորագրուած են, դրամական, առեւտրատնտեսական մարզերու մէջ:

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկ. 7-ին, Վրաստանի Փոթի նաւահանգիստը խարիսխ կը նետէ նաւ մը որ Վատիկանի օգնութիւնը կը բերէ Հայաստանի (սնունդ, դեղօրայք): Այս մասին խօսած է Վատիկանի արեւելեան Եկեղեցիներու Խորհուրդի կողմէ կարդինալ Սիլվեսթրինիի խորհրդական՝ Գլաուտիօ Ուճերօթին, որ այս օրերուն Հայաստան է:

Վատիկանի պատուիրակը ընդունած են Արտաքին նախարարութեան տեղակալ Գէորգ Ղազինեան եւ Գիտութեան նախարար Վարդգէս Գնունի: Յանուն Վատիկանի, պատուիրակը ըսած է թէ պատրաստ են նպաստելու Հայաստանի քադրեր պատրաստելու գործին, հայ երիտասարդներու հնարաւորութիւն տալով դասաւանդելու եւրոպական համալսարաններ: Վատիկան կը հոգայ անոնց բոլոր ծախքերը: Ան ծրագրած է նաեւ մշտական ներկայացուցչութիւն հաստատել Հայաստան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԳԷԱԿԱՆԻ մէջ, Հոկ. 1-ի գիշերը ատլանտեան Ուխտի ռազմափորձերու ընթացքին, ամերիկեան Սարաթոկա նաւէն սխալմամբ արձակուած են ինքնապաշտպանական երկու հրթիռներ թրքական ռազմանաւի մը վրայ, 9 Թուրք նաւաստի մեռած են, 15 ուրիշներ ալ վիրաւորուած: Կը թուի որ ծովամարտի «խաղը» այնքան լաւ խաղացած է թրքական ռազմանաւը, որ ամերիկեանին ալ ինքնապաշտպանական ինքնաշխատ զէնքերը անմիջապէս գործի անցած են եւ մեքենաներու կատարելագործման այս ժամանակաշրջանին, մինչեւ որ մարդը կարենայ միջամտել, արդէն ուշ է:

ՓԵՐՈԹ՝ Թեքսասի միլիառատէրը պաշտօնապէս իր թեկնածութիւնը դրաւ նախագահական աթոռին: Ծանօթ է որ անցեալ Յուլիսին հրաժարած էր նման ծրագրէ մը, իսկ հիմա յայտարարեց թէ. «կամաւորները դիմեցին ինծի որ Միացեալ - Նահանգներու նախագահութեան թեկնածու ըլլամ եւ պատիւն ունիմ ընդունելու իրենց խնդրանքը»: Անկախ այս մեծահարուստին որոշումը կը խախտէ ցարդ կատարուած հարցախոյզերուն տուեալները: Որեւէ հաւանականութիւն չկայ որ ընտրուի, բայց ներկայիս երկու թեկնածուներն ալ նեղը կը դնէ: Շատ խիստ կերպով կը քննադատէ Պուշի հաշուեկշիռը, բայց իր թեկնածութիւնը կը զրկէ նաեւ Պիլ Քլինթընը դժգոհներու ձայներէն:

ԴՈՒՄԻ (կրիփ) մօտակայ ժամանումին սպառնալիքը պատճառ է որ աշնան այս առաջին օրերուն սկսի պատուաստի քարոզչութիւնը: Այս պատուաստը կը յանձնարարուի տարեցներու (ձրի է 70-էն վեր) եւ անոնց որոնք կը տառապին սրտի, թոքի, շնչառութեան հիւանդութիւններէ: Ֆրանսայի մէջ, տարին 2800 հոգիի մահուան պատճառ է դումը:

ՍԵԼԱՆԻԿԻ մէջ, Փարի - Սէն - Ժերմէն չկրցաւ շարունակել իր մրցումը Սելանիկի Փաօքի խումբին դէմ, որու կը յաղթէր 0-ի դէմ 2 կէտով առաջին կիսախաղին, մարզադաշտը ռազմադաշտի վերածուած ըլլալով, Սելանիկի կողմնակիցներու եւ ապահովութեան ու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (175) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Զյայտարարուած պատերազմ
Յակոբ Օշականին — Ա. ԱՆԴՐԱՆԻԿԵԱՆ
Սիւան — ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ
500ème anniversaire
de la mort
de Piero della Francesca — CHAKÉ MATOSSIAN
Réservoir Dogs — FR. MESTOUDJIAN

ԶԵՐՕ ԱՄԲՈՂՋ

«ՁԻՒՆԱՀԱԼ» (16)

Դ.

Պէտք է անցնէինք Ախալքալաքէն, կըրկին տեսնէինք անոր կիսակործան պարիսպը, ձուկ ծախող պատանին չկար, այցելութիւն շուկային, ձմերուկ կը գընէինք, գինի, քաղաքէն ելքին, սուրացող ինքնաշարժ մը կ'անցնէր մեր դիմաց, կը ստիպէր կանգ առնել:

Ժոռայի ընկերն էր, անկարելի էր մեկնիլ այդպէս, պէտք է կանգ առնէինք՝ միասին ճաշ մը ընելու համար: Ժամանակ չունէինք: Գաւաթ մը գոնէ: Կ'աճապարէինք: *Ո՞նց կարելի էր*: Կարելի չէր ամբողջական պատուար կանգնեցնել կովկասեան հրաւէրի մը դիմաց:

Հայկական ասպնջականութիւնն էր ամէն կողմ:

Համամիտ էինք գարեջուրի, նամբու կողքին, փայտեայ շինութիւն մը որպէս նաշարան, կ'ուղղուէինք դէպի այդ շինութիւնը: Այդ նաշարանը ունէր իր անունը, հայերէնով, խոշոր տառերով, գունաւոր: Այդ նաշարանը կը կոչուէր «*Ձիւնահալ*»: Ինչո՞ւ ձիւնահալ, ժամանակ չէի գտներ հարց տալու, անուններու եւ խորագիրներու հանդէպ շեշտուած հակումս այդ անունը կ'արձանագրէր յիշողութեանս մէջ, անոր կուտար աւելի ընդարձակ իմաստ, համընդհանուր վիճակ մը բնորոշելու պարտականութիւն:

Շուտով այդ *ձիւնահալ*-ը պիտի սկսէր նաեւ Հայաստանի մէջ, պիտի թուլանային առելութիւնները, ոխերը պիտի չքանային, կրկին պիտի գար գարուն, կրկին պիտի բողբոջէին ծառերը նաեւ Երեւանի մէջ:

Այնուհանդերձ, Հայաստան ներկայութեանս ամէնէն *սառը* գարեջուրը պիտի ըմպէի վրացական կազմին մէջ ինկող հայկական հողին վրայ:

Կ'ուղղուէինք դէպի Երեւան, ժամանակ չկար տեսնելու Անի-ն: Կուգար այդ օրն ալ: Պիտի չտեսնէի Անին, պիտի չտեսնէի անոր եկեղեցիներուն աւերակները, պիտի չաղօթէի անոր Մայր Տաճարին մէջ, թէկուզ կիսաւեր, արդէն պիտի չհանդիպէի Բագրատունիներու վերջին թագաւոր Գագիկ Բ.-ին, ան դաւադրաբար կանչուած էր Կոստանդնուպոլիս, արգելափակուած այդտեղ, բիւզանդական զօրքերը ներխուժած էին հայկական մայրաքաղաքը, ջնջած Բագրատունիներու թագաւորութիւնը: Պիտի չհանդիպէի Բագրատունի վերջին թագաւորին, արժանավայել հատուցում, նոյն օրն իսկ ժամադրութիւն ունէի Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ: Ցաւով անցած չէր մեր երկու օր առաջուան հանդիպումը: Ծրագրած էի զրուցել անոր հետ, ձայներիզի վրայ արձանագրել այդ զրոյցը, նոյնիսկ կանխօրօք պատրաստած էի *խորագիրը*: Զրոյցը պիտի կոչուէր՝ «*Հանդարտ զրոյց Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ*»: Ու այդ օր, Շաբաթ, լաւագոյն զգեստս ուսիս, կեանքիս առաջին մուտքը կը կատարէի Հանրապետական Պալատէ մը ներս, առաջին հանդիպումս Անկախ Հայաստանի Նախագահին հետ:

Երա՞զ էր թէ իրականութիւն...

Իրականութիւն էր, դարպասին մօտ ստուգում, հեռաձայն, կ'ունենայի զինուած առաջնորդ, քիչ ետք ան զիս կը յանձնէր քարտուղարուհիի մը, պիտի հանդիպէի անձի մը, խորհրդականիշի մը, կը մտնէի Նախագահին ընդարձակ սենեակը, ան կուգար առաջ, կ'ազատագրէր զիս բանկոնէս, տօթ էր, ներածական քանի մը փոխանացութիւն, հետաքրքրութիւն Փարիզի գաղութին մասին, կը յայտնէր «փակագիծ»ներուս ընթերցողը ըլլալը, լարած էի մեքենան, սուրճ կը խմէինք, կը սկսէի հարցումներուս: Կը սկսէի մանկութեան օրերէն, անկէ ալ առաջ, կը սկսէի ծննդավայր Հալէպէն, կը հասնէինք ուսանողական օրերուն, կը հասնէինք մինչեւ Լենինգրադ, վերադարձած էինք Երեւան, քանի մը հարցում եւս, արդէն երիզին մէկ կողմը սպառելու մօտ էր, խօսած էինք շուրջ քառասուն վայրկեան, երբ ուզած էի ստուգել ձայնագիր մեքենային հաւատարմութեան մակարդակը:

Աղշամ: Ոչ մէկ խօսք, ոչ մէկ նախադասութիւն: Անթերի դատարկութիւն: Սոսկական խոմիթոց մը կը լսուէր:

– Հոգ չէ, կը գրես յիշողութեամբ, – կ'ըսէր Տէր – Պետրոսեան ժպիտով մը:

– Այդ տարիքը շատոնց անցած եմ, – կը պատասխանէի, նոյնանման ժպիտ մըն ալ կ'ուրուագծուէր դէմքիս վրայ:

Հասկացողութիւն, նոր ժամադրութիւն, այս անգամ Նախագահին տունը, Երկուշաբթի, Յուլիս 27-ի երեկոյեան ժամը 10.30-ին:

Ու հիմա, այդ Երկուշաբթին էր, Յուլիս 27, մեր ինքնաշարժը անցնելով Լենինականէն, կը սուրար դէպի Երեւան:

.

Ու հիմա, այլ Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 28, մինչ կը շարունակեմ գրել, կը հասնի Շաբաթ օրուան լրագիրս յապաղումով, կը բանամ զայն, անոր առաջին էջին կը գտնեմ Նախագահին ճառը արտասանուած ՄԱԿ-ի 47-րդ ընդհանուր ժողովին առջեւ, 1992 Սեպտեմբեր 23-ին, կը կարդամ Հայաստանի Անկախութեան Ա. տարեդարձին առթիւ երկու հազար հոգիի մասնակցութեամբ կատարուած տօնախմբութեան մասին, գոհունակութիւնս կ'ըլլայ մասնակի:

Հապա Փարի՞զը:

Համակարգիչիս վրայ կը սաւառնի մեր ինքնաշարժը, կ'անցնինք սահմանամերձ նամբաներէ, կրկին կ'ունենամ ապրումը, թէ կ'ընթանամ քարտէսի մը վրայէն: Կ'ընթանայ մեր ինքնաշարժը դէպի մայրաքաղաք, Մոսկուայի նամբով արդէն Նիւ - Եորքէն Երեւան վերադարձած է Նախագահն ալ, այդտեղ պիտի ըլլայ այս երեկոյեան, ընդունելու համար զիս, պատասխանելու համար հարցումներուս:

Գրողական գործողութիւն, կը խառնուին ժամանակները, կը կազմուի նոր համաստեղութիւն:

Պահ մը կը դադրի յիշատակներուս վրայ կատարուող ումբակոծութիւնը, երբ կը կարդամ հրադադարի նոր համաձայնութեան մը մասին:

«*Դուն կը վերականգնիս, Հայաստան*»՝ կը մրթմրթամ կրկին, կը ժպտիմ, ժպիտս կը լայննայ, կը լայննայ, վերածուելու համար տխագին ցնծութեան մը:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

«ՄԻԱԿ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԿԻՐԸ ԹՇՆԱՄՈՒՑ ՓՐԿԵԼՆ Է»

Փոթորկոտ ծովը ինկած մարդուն նման որ լողալ չի գիտեր ու կը փորձէ կառչիլ ամէն ճիւղի ու չիւղի, քանի՛ կը հասնին ճգնաժամու եւ յատկապէս հողի կորուստի գոյժերը, կը փորձենք անպայման յանցաւոր մը, պատասխանատու մը, գոնէ թերացող մը գտնել, անոր գլխուն պոռթկալու համար մեր անզօր բարկութիւնը։ Այս փնտռտուքին բնական, անմիջական ու արդար հասցէն անշուշտ ամէնէն աւելի իշխանութիւնն է. սակայն կա՛ն զանգուածը անկէ բաժնող անջրպետը լեցնող տարրերը որոնք ինչպէս ամէն ընկերութեան մէջ կը սպասենք որ Հայաստանի մէջ եւս իրենց ձայնը լսելի դարձնեն թէ՛ իշխանութեան, թէ՛ ժողովուրդին։ Բողոքի ու զայրոյթի արտայայտութիւնները երբ կը տառապին հասցէ ու խուլ պատերու դիմաց, այս միջանկեալ տարրերը կը փնտռենք, որպէսզի խօսին, որպէսզի լսենք, լսուին։

Ժողովուրդի մը արժէքներու բարձրագոյն աստիճանին թառած ներկայութիւնն է այս տարրը զոր մտաւորականութիւն կը կոչենք։ Ու որքան ալ ներկան հարուստ ըլլայ փաստերով թէ նշուած հայաստանեան այս հասցէին «բնակիչները» մեր ըղձանքներուն հետ շատ կապ ունեցող արարածներ չեն, դժուար է խաչ քաշել անոր վրայէն։ Ամէն նոր աղէտի հետ կը մոռնանք որ մեր յոյս կապածը ընդհանրապէս հոյակապ բացակայութեան մը խոտոտ արձագանգն է ու կը յամառինք շարժում մը, կամ գոնէ խօսք մը, հակազդեցութիւն մը յուսալ։ Կ'ուզենք յուսալ ներկայութեան նշոյլ մը որ քաղաքական բեւեռացումներու, տնտեսական շահարկումներու, կամ այլ ակնկալութիւններու ի՛ր ճամբան չհարթէ հայրենասիրութեան ա՛լ ծռած, ծամռած խրճաքարերով։

Քանի որ հասցէն ամայի է, շարժումի յոյսը երազի պերճանք է արդէն. սակայն գոնէ խօսքի գոյութի՞ւնն ալ կորսնցուցած է այս տարրը որ այնքան նախանձախնդիր է «մտաւորական» կոչումին։ Փորձել կասկածի ենթարկել այդ պիտակը, ամէնէն կատաղի չանթերը սանձազերծել պիտի ըլլար։ Կարեւորը այն չէ անշուշտ որ բացառութիւն չեն «մտաւորական» անուններու ստորագրութիւնը կրող անհեթեթութիւններ. այլ՝ այն որ կը յայտնուին պարագաներ որոնք յուսատու ժխտում մը կը փորձեն ամբողջ մարզին վերագրուած յուռթեան։

Նման հատ ու կենտ յայտնութիւններ որքան ալ անզօր ըլլան ընդհանրացումը բեկանելու, որքան ալ հեռու ըլլան «շարժում»ի հանդրուանէն, նշելի պարագայ են առնուազն որպէս առողջ երեւոյթ։

Հայաստանեան մամուլին վերջին թիւերուն մէջ այս կարգի երկու ուշագրաւ էջ կայ. երկուքն ալ լոյս տեսած են նոյն օր՝ Սեպտեմբեր 18-ին։ Մէկը «Գրական Թերթ»ին մէջ Արմէն Մարտիրոսեանի «Նայիրի երկրի տագնապները» խորագրուած գրութիւնն է, միւսը՝ «Ազգ» օրաթերթին հրատարակած «Ե՞րբ պիտի լըռջանանք» յօդուածը զոր ստորագրած է Ռաֆայէլ Իշխանեան որպէս պատասխան Լեւոն Հախվէրդեանի նոյն թերթին մէջ լոյս տեսած մէկ գրութեան։ Այս մէկը ձգելով այլ առիթի, հոս կ'արժէ սեւեռիլ Ա. Մարտիրոսեանի բառերուն։

Ան գրելու կը մղուի գրեթէ հակառակ իր կամքին, իրավիճակին ծանրագոյն պատկերին դիմաց, Այդ պատկերը կը պատկանի «այժմեան Երկիր Նայիրիին որ նախկինի չնչին ու քարքարուտ մասն է, բայց ճիշդ նոյնպիսի վիճակում է, ինչպիսին այն նկարագրել է Չարենցն իր նշանաւոր վէպում. ներսից զանազան խմբաւորումներն ու կուսակցութիւններն ուտում են իրար ու ժողովրդին, դրսից Թուրքը ապստակում է երկիրը»։ Այս մատնանշումն ու անցեալի անդրադարձում մը որ չարամիտներու կողմէ կրնայ անցեալապաշտութիւն նկատուիլ, տրամաբանութեան կարճ ճամբով կը վերածուին «իրաւական պետութեան երկաթէ ձեռքի ներկայութեան» կարօտին։ Ի՞նչպէս չըլլալ, երբ կամաւոր կոյրերէ զատ ամէն մարդ դժուար է որ համաձայն չըլլայ թէ «կատարեալապէս բարձիթողի մի երկրում ուր իշխանութիւնների անճարակութեան թէ միտումնաւոր թողտուութեան պայմաններում բոլոր ասպարէզներում տէրն ու տնօրէնը քաոսը, անհեռանկարայնութիւնը, անհեռատեսութիւնն են»։

Այս կացութեան բնական հետեւանքն է որ ոչ ոք մեզի հետ հաշիւի կը նստի. «թոյլի ու տնանկի հետ մեր օրերում ո՞վ է բանակցութիւն վարողը»։ Տակաւին զարմացող կա՞յ արդեօք խսկապէս, թէ ինչո՛ւ անպատասխանի կը մնան բանակցելու Հայաստանի յամառ կոչերը։ Զարմանալին այն է որ կոչերը յամառօրէն կը շարունակուին, նոյնիսկ ի գին ծիծաղելիի պիտակին ու «մենք դեռ մտածում ենք Հռոմի, Մինսկի, եւ չգիտեմ թէ էլի որտեղի կայացած ու կայանալիք բանակցութիւններում լուծել ինչ որ հարցեր, մեր խեղճուկրակութեամբ շարժել օտարի գութն ու կարեկցանքը»։ Կը շարունակուին բանակցութեան կոչերը երբ ոչ միայն անոնց անհիմ կրկնութիւնները, այլեւ անոնց առընչուած գործնական անցքերու պատումները պաշտօնական շրջանակներէ թափանցելով, բերնէ բերան սկսած են շրջիլ զանազան շրջանակներու մէջ, չեչտելով ծիծաղելիին ներկայութիւնը։

Բանակցութիւններու անզօրութեան այնպէս համոզուած է Ա. Մարտիրոսեան որ վախ կը յայտնէ նոյնիսկ որ «մինչեւ մեռածներ, շաղակրատներ ոչինչ չտուող բանակցութիւններում, հնարաւոր է որ Զանգեզուրի շատ գիւղեր եւս հետեւին Արծուաշէնի օրինակին»։ Այս վախին որպէս հիմ ան կը մէջբերէ Պատմութիւնը որ «ժամանակին զօրաւոր դասեր է տուել մեզ» ինչպէս «1918 - 1921 թուականների Ալեքսանդրապոլի, Պաթումի, Պրեստ-Լիտովսկի, Մոսկուայի հաշտութիւնները որոնք չափազանց դառը հետեւանք ունեցան բովանդակ Հայաստանի ու հայ ժողովրդի համար»։

Արդար չէ՞ այս ցաւով ուղղուած սա հարցումը. երէկ «հողը գիջելով՝ մի կերպ երկարաձգեցինք մազապուրծ ապրելու հնարաւորութիւնը։ Ի՞նչ ենք զոհելու այժմ, եթէ Հանրապետութեան նախագահն ու նրա վարչակազմը, առանց ուժ ու զօրութեան շարունակեն միամիտ բանակցութիւնների այս մարաթոնը»։

Անոնց վճռական քայլը չառնելու, չկաբենալ առնելու պարագան բանաստեղծ-վիպագիրը կը բացատրէ նորօրեայ կոբուստով մը որ այս անգամ «պետութեան դէկն» է եւ «այն նորից ամուր բռունցքի մէջ առնելը դժուար, անասելի դժուար է լինելու»։ Ինչո՞ւ. «որովհետեւ նրանց բարձիթողութեան պատճառով այսպէս կոչուած "թղթի վրայի ազատ ու անկախ Պետութիւնը" մաֆիաների ձեռքերում է»։ Զափազանցութի՞ւն է ըսել, գրեթէ թէ «խաբել-թալանելով հարստանալու հոգեբանութիւնը առաջին գծում է»։ Ու այդ մեծամասնութիւնը օրէ օր չարչիներու վերածած մթնոլորտին մէջ «ո՞վ է մտածելու հայրենիքի պաշտպանութեան հարցերի մասին» հարց կու տայ Ա. Մարտիրոսեան, իր յետագայ հարցումով իսկ պատասխանելով ինքն իրեն. «ո՞րն է ասացէք, չարչու հայրենիքը»։ Զախողած զօրակոչի մը պաշտօնական խոստովանութիւնը մի՞-մինակը չի՞ զօրեր հեռուէն-մօտէն, գոռալով կամ լուռ ու մունջ, մեզմէ իւրաքանչիւրին ձայնակիցներ ըստեղծելու Ա. Մարտիրոսեանի այս հարցումին։

Այս մթնոլորտին տնտեսական, բարոյական մարզի ժխտական ազդեցութիւնները թուելէ ետք, համանօրէն ամփոփելու համար գայն ստեղծող կեցուածքը, հեղինակը դրուագ մը կը հաղորդէ խորհրդարանական նիստէ մը. «Հանրապետութեան նախագահը վերջերս խորհրդարանի ամպիոնից պատգամաւորներից մէկի հարցին, թէ վերջին երկու տարում Հայաստանի տնտեսութեան ու մշակոյթի ո՞ր ոլորտում ենք հասել յաջողութեան, ի լուր ամէնքի, կտրուկ ու վստահ պատասխանեց՝ բոլոր»։ Իրականութեան այսքան չնչտակ հակադրութիւն, գրողը կը մղէ որպէս միակ ճար ու փրկութիւն՝ ուժեղ պետութեան փնտռտուքին։ Ժողովրդավարութեան, անկախութեան ու նման արժէքներու մեծարումին յաճախ լոզունգային յորձանքին մէջ, Ա. Մարտիրոսեան չի վարանիր գրելու. «պատերազմի այս թոհ ու բոհի մէջ, հէնց բռնատիրութեան բացակայութիւնն է մեր պարտութիւնների հիմնական պատճառը»։ Ու հոս «բռնութիւն» կոչուածը «պետութեան հուժկու բռունցքի գոյութիւն»ն է, մինչեւ որ արթննայ «դարեր շարունակ կորսուած ազգ. ընդհ. շահի գիտակցութիւնը»։ Այդ բռունցքը նոյն ուժով պիտի բարձրանայ մաֆիային, թալանողին, չարչի դառնալու ճամբան բռնած երիտասարդին, անփոյթ քաղաքական գործիչին, զօրակոչին խուսափողին դէմ հաւասարապէս։ Պատերազմական պայմաններուն մէջ, բնական շրջաններու դրական տարրերն ալ իմաստ կը փոխեն. այդպէս է Ա. Մարտիրոսեանի համար սեփականաշնորհումը։ «Պետութիւնը, ընդհակառակը, իր ձեռքում է հաւաքելու արդիւնաբերութեան բոլոր լծակները, որպէսզի զանոնք ծառայեցնի միայն ու միայն երկրի փրկութեան գործին» կ'ըսէ, գրեթէ ընդհանուր լռութիւնը խզած գրագէտը, չեչտելով կեդրոնացումի, միաւորելու անհրաժեշտութիւնը, նոյնիսկ առանց վախնալու ամէն օր բազմապատկուող կուսակցութիւնները առժամապէս փակելու թելադրութենէն, այն ամենաբարձր գիտակցութեամբ որ պատերազմի մէջ է երկիրը։ Իր երազներուն իշխանութիւնը պիտի չընկրկէր այս բոլորը ընելու մէջ. պատերազմական վիճակ պիտի յայտարարէր երկրին մէջ, անոր բոլոր հետեւանքներով «եւ գլուխը քարը, որ ընդդիմադիր ուժերը կը յայտարարեն, կ'ասեն թէ ոտնահարւում է դեմոկրատիան, թէ ստեղծուել է ուժեղ բռնատիրութիւն...»։

«Հայաստանի Հանրապետութեան» Օգոստոս 20/21-ի զոյգ թիւերուն մէջ լոյս տեսած Հրանդ Մաթեւոսեանի ծաւալուն հարցազրոյցէն ետք սրտցաւ ու բաց խօսքի երկրորդ օրինակն է այս գրութիւնը որ կու գայ մտաւորական ոլորտէն։ Եթէ մեկնակէտը ըլլար պատերազմական իրավիճակին դէմ միայն չարչիներ արտադրող մթնոլորտը, այսքան սթափ համարձակութիւն, թմբիրի մը վերջակէտ որպէս, անպայմա՛ն ուրախացնող պիտի ըլլար. բայց երբ մտաւորականութեան զարթօնքի այս երեւոյթները կը կեդրոնանան «միակ ժողովրդավարութիւնը երկիրը թշնամուց փրկելն է» յայտարարութեան վրայ, կացութեան լրջութիւնը անտեսողներու քով դիրք դրաւելու ամէնէն յամառ ջանքն իսկ անզօր կը մնայ։ Ամբողջ հարցը այն է որ զարթօնքի բաւական ուշացած այս երեւոյթը պիտի յաջողի՞ հօշափելի ազդակի մը վերածուիլ, թէ հազիւ նշմարելի մանրամասնութիւն որպէս, կծկուած պիտի մնայ պատերազմի իրականութեան ու անոր դէմ կոյր-խուլ-համր ձեւացողներու անզօր բախումին միջեւ։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՀԱՍՑԷՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՆՆ Է

«Աստուա՛ծ իմ, շնորհակալ եմ որ ընկեր մը ղրկեցիր ինծի»։

«Իսրայէլի Աստուածը, խնդրե՛մ, տուր ինծի միջոցը, ելեկտրականութեան հաշիւս վճարելու»։

«Սիրելի Աստուա՛ծ, ըրէ՛ այնպէս որ վերի յարկի դրացիս իր թաց սաւաններ չփռէ իմ չորցած լաթերուս վերեւ»։

Ասոնց կամ ասոնց նման բազմաթիւ նամակներ կ'ուղղուին «Աստուած - Երուսաղէմ» հասցէին։ Երուսաղէմի նամակատունը օրական 100-120 տոպրակ կը ստանայ որոնք լեցուած են թերի կամ անորոշ հասցէներու ուղղուած նամակներով, ծրարներով։ Ատոնց մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն --օրական 3-4 հարիւր-- Աստուծոյ ղրկուածները. Յիսուս կը գրաւէ երկրորդ տեղը։

Յիսուս Նազովրեցիին ուղղուած նամակ մը որ Հոնոլուլուէն ղրկուած է, գրուած է ծաղկազարդ թուղթի վրայ. նամակագիրը ամենայն քաղաքավարութեամբ Յիսուսի մասին լուրեր հարցնելէ ետք կ'առաջարկէ անոր որ իր աշակերտներուն եւ հաւատարիմներուն հետ Հոնոլուլու այցելէ։ «Եթէ, կ'ըսէ ան, այսուհանդերձ կը նախընտրէք ձեր խաչէն չիջնել, գոնէ կրնաք զայն Հաւայեան կղզիները տեղ մը գետեղել»։ Նամակը կ'աւարտի յաջողութեան սրտագին մաղթանքով։

Նամակատան տնօրէնը կ'ըսէ թէ բազմաթիւ նամակներ կը ստանան, հասցէագրուած՝ ծնողքներու, հարազատներու որոնք մահացած են նամակագիրներու վերջին բսելիքները մտիկ ընելէ առաջ։

Նամակներու մեծ թիւ մըն ալ ուղղուած կ'ըլլայ Կաղանդ պապային. աւելորդ է ըսել որ անոնք իրենց նպատակին հասնելու անկարող, կ'երթան դիզուելու չէնքին պահեստարանին մէջ։

Միւս կողմէ, օրական հարիւրաւոր անձեր կու գան իրենց կորսուած նամակը փնտռելու. տնօրէնը կը յիշէ անոնցմէ տպաւորիչ պարագայ մը. առաւօտ մը իր գրասենեակին դրան առջեւ կնոջ մը կը հանդիպի որ հոն եկած է արշալոյսին. ան ըստ սովորութեան նամակ մը գրած է իր սիրահարին որուն հասցէն փոխուած ըլլալով, նամակը ետ կու գայ։ Կինը վախնալով որ ամուսնին ձեռքը կ'անցնի ան, կ'ուզէ ժամ առաջ զայն ձեռք անցընել։ Տնօրէնը կ'առաջարկէ որ իր պաշտօնեաներուն հետ փնտռէ խնդրոյ առարկայ պահարանը. կինը ամէն օր արշալոյսէն իրիկուն կը մնայ աշխատաւորներուն միջեւ ու երրորդ օրը կը յաջողի ձեռք անցընել իր սիրահարին նամակը։

Օր մը Ռուսաստանէն 68 տոպրակ գիրք կը հասնի նոյն անձին համար որուն հասցէն նշանակուած չէ։ Հրեաներու ներգաղթի գրասենեակը կը տեղեկացնէ որ այդ անձը մահացած ցոյց կը տրուի արձանագրութիւններուն մէջ. մէկուկէս տարի տոպրակները նամակատան պահեստանոցին մէջ պահուելէ ետք, օր մը անձ մը կը ներկայանայ որպէս այդ գիրքերուն հասցէատէրը. կ'ըսէ թէ Թուրիաթկաթ կը բնակի եւ դրամ չունի Երուսաղէմէն հոն փոխադրելու համար բոլոր գիրքերը։ Տնօրէնը յանձն կ'առնէ ղրկել տոպրակները ու երկու ամիս ետք նոյն անձէն բողոքի թուղթից նամակ մը կը ստանայ որուն մէկ օրինակը նախարարին ղրկուած է. գրագարանին անկուտի տէրը կը գանգատի որ երկու հատոր կը պակսի ղրկուածէն։

Կրօնաւոր պաշտօնեայ մը կը զբաղի այն նամակներով որոնք հաւատքի հարցեր կը շօշափեն։ Ռուսական հարցերու համար կայ ռուս օգնական մը։ Զենարէնի կամ թահիթիական լեզուին համար կ'երթան այդ ժողովուրդներուն ճաշարաններ, այդ լեզուներուն ծանօթ անձեր գտնելու։

Նամակատան տնօրէնը վեց լեզուի ծանօթ ըլլալով հանդերձ, շատ անբաւարար կը նկատէ ատիկա, քանի որ վերջերս տեղի նամակներուն մէջ ընդհանուր ձեւով 90 լեզու կը գործածուի։ Երբեմն նախնական աշխատանք մը անհրաժեշտ կ'ըլլայ նամակին լեզուն որոշելու համար։

Նամակագիր մը իր նամակը հասցէագրած է «Տիեզերքի տիրոջ, եօթներորդ երկինք, Նորին մեծափառութեան գահին»։ Ան չէ մոռցած նաեւ «օդատար»ի եօթը պիտակ փակցնելու պահարանին, այն մտահոգութեամբ որ չըլլայ թէ նամակը յանկարծ մնայ վեցերորդ երկինքը։ Պահարանին մէջ երկու բացիկ դրուած է. մէկը «Արքայից արքային որ աշխարհի ամենասիրելի էակն է ինծի, որդիներուս, աղջիկներուս եւ թոռներուս համար». երկրորդը՝ ուղղուած է «խաղաղութեան հրեշտակներուն»։ Նամակագիրը բոլորին բարիքներով լեցուն տարի մը մաղթելէ ետք, հրեշտակներէն կը խնդրէ ի միջի այլոց վերջ տալ աշխարհի պատերազմներուն ու խաղաղութիւնը հաստատել, «Աստուծոյ օգնութեամբ»։

Կան նամակներ որոնք աւելի համեստ փափաքներու իրագործում կը մաղթեն. օրինակ, Նիժերիայէն հասած անգլերէն

ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ 40ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, տօն էր Հայ Կաթողիկէ Ժողովրդապետութեան հաւատացեալներուն համար։

Արդարեւ, այդ օր մեծ ցնծութեամբ եւ լի հաւատքով նշուեցաւ այդ ուրախալի տարեդարձը։ Կէսօրէ առաջ, Վերմոնթի վրայ գտնուող «Մայր Բարի Խորհրդոյ» եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագ Այտընեան եղանակով, զոր մատոյց Առաջնորդը, Ներսէս Եպիսկ. Սեթեան, Էքզարք Ամերիկայի եւ Գանատայի Կաթողիկէ Հայոց։ Իրեն աթոռակից վարդապետներն էին Հայր Օգոստինոս Սեքուլեան, Հայր Բարսեղ Ֆերհաթեան եւ Ժողովրդապետ Տէր Ռաֆայէլ Մինասեան։

Անգլերէնով Աւետարանը կարդաց եւ օրուան իմաստին մասին խօսեցաւ առաջին Ժողովրդապետ եւ Մխիթարեան վարժարանի նախորդ տնօրէնը՝ Հայր Միքայէլ Վրդ. Ագեան։

Հմուտ խմբավար Գրիգոր Սարգսեանի ճարտար ղեկավարութեամբ, եկեղեցւոյ Այտընեան երգչախումբը շնորհալիօրէն փայլ տուաւ պատարագին՝ գեղեցիկ երգեցողութեամբ եւ նաեւ «Սենեկային Նուագախումբ»ին մասնակցութիւնը վերացուց հաւատացեալներուն հոգիները դէպի երկինք։

Երգհոնի վրայ կը նուագէր Օր. Մարօ Գայայեան։ Մենակատարողներն էին Անահիտ Հալապի (սոփրանօ), Շուշան Զորպաճեան (սոփրանօ), Գրիգոր Գասպարեան (թէնոր), Սիրուն Ճապուրեան (սոփրանօ) եւ Սօսի Մատենճեան (սոփրանօ)։

Պատարագիչ Եպիսկոպոսը օրուան պատշաճ հակիրճ քարոզ մը տուաւ, ուր պատմականը ըրաւ Հայաստանի քրիստոնէութենէն մինչեւ այսօր կտրուած ճամբուն եւ շնորհակալութեան խօսք ուղղեց բոլոր աջակից եւ գործակից վարդապետներուն։ Շեշտը դրաւ հայ ազգին մարտիրոսութեան եւ Քրիստոսի հանդէպ սէրին։ «Աշխարհի վրայ ոչ մէկ ազգ Քրիստոսի համար չարչարուած, զոհուած եւ նահատակուած է, որքան հայ ազգը»։ Կոչ ըրաւ հաւատացեալներուն ամուր մնալ Լուսաւորչի հաւատքին, Ամերիկայի դժուար պայմաններուն մէջ իսկ։

ՃԱՇ

Պատարագէն ետք, ժամը 6-ին, Թագուհի Մարտիրոսեան եկեղեցւոյ Գրիգորեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ճաշ մը մասնակցութեամբ 300 հաւատացեալներու։ Առաջնորդին սեղաններու օրհնէքով սկսաւ գործադրուիլ յատուկ յայտագիր մը, հանդիսավարութեամբ Փիթըր Հօշարեանի (անգլերէն) եւ Մարտիկ Մատենճեանին (հայերէն) խօսք տրուեցաւ Ռաֆայէլ Վրդ. Մինասեանի՝ որպէս ժողովրդապետ բարի գալուստ եւ բարի ախորժակ մաղթեց ներկաներուն, Հայր Բարսեղ Ֆերհաթեան որպէս փոխ-ժողովրդապետ եւ շրջանին երկար ծառայութիւն մատուցած վարդապետը, Հայր Միքայէլ Վրդ. Ագեան, որպէս Առաջին ժողովրդապետ, Ռէմոն Գույումճեան Մխիթարեան Խորհուրդի անունով։

Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցեցան փոքրիկն Զարեհ Անանեան եւ Կրէկ Հօշարեան դաշնակի վրայ եւ Տիկին Նոյեմի Մինասեան արտասանութեամբ։

Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր համայնքին զաւակը, գիրքերու հեղինակ եւ «Վերելք»ի խմբագիր, մտաւորական Պօղոս Գուբելեան։

Ճաշի ընթացքին տեղի ունեցաւ նուիրատուութիւն, որու ընթացքին շուրջ 8 հազար տոլար հանգանակուեցաւ ընդհանուր խանդավառութեան մէջ։

Առաջնորդին «պահպանիչ»ով վերջ գտաւ ճաշի յայտագրին պաշտօնական մասը, յիշատակելի եւ անմոռանալի օր մը անցուցած ըլլալու համոզումով ոմանք մեկնեցան եւ ուրիշներ երկար մնացին ազգային երգեր լսելու համար։

ՄԱՐՏԻԿ

գրութիւն մը ուղղուած է «Երուսաղէմի թէշլական տաճարին հոգեւոր ղեկավարին» եւ խորագրուած՝ «Դիմում հաշտուելու եւ թշնամիներէ պահպանուելու համար»։ Նիժերիացին կը թուէ իր ակնկալութիւնները. ինքնաշարժ մը, գործատուն մը եւ տուն մը որոնց պէտք է տիրանայ կարելի չափով շուտ։

Ուրիշ մը Ժամայիքայէն կը գրէ Բեթղեհէմի, Յուդայի, Պաղեստինի, Ծայրագոյն Արեւելքի նախագահին կամ վարչապետին, սրտայոյզ ոճով մը ըսելով որ Աստուծմէ իրենց համար կը խնդրէ առատութիւն ու հարստութիւն։

Սպանիայէն ղրկուած փոստատարական բացիկի մը վրայ որ ուղղուած է «Փարայէլի հրեայ ժողովուրդին», կ'ըսուի. «Շուտով կու գամ»։ Ստորագրուած է. «Մեսիան»։

Այն հարցումին թէ արդեօք նամակներ չե՞ն հասնիր Շէրլոք Հոլմսի նման դատնի ոստիկաններու, նամակատան տնօրէնը կը պատասխանէ ժպտելով. «Շէրլոք Հոլմսը ես եմ հոս»։

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ՀՆՈՒԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԿԸ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԻՆ ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԵՏ

«Հայգորգ» արտադրական միաւորումը սերտ կապերու մէջ է Անգլիոյ գորգագործութեան ընկերութիւններու հետ։ Միաւորման մէջ տեղադրուած են անգլիական նոր մեքենաներ եւ սարքաւորումներ, որոնք կ'ընձեռեն բարձր արտադրութիւն։

**

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒԻՆ

Հայաստանի ճարտարապետութեան գործերու եւ յուշարձաններու պահպանութեան վարչութեան նախաձեռնութեամբ պայմանագրեր կնքուած են արտասահմանեան շարք մը երկիրներու հետ, որոնց մասնագէտներու օգնութեամբ վարչութիւնը սկսած է վերականգնել քանի մը եկեղեցիներ եւ յուշարձաններ։ Արտասահմանեան հայ գաղթօճախներն ալ իրենց հանգանակած գումարներով կը նպաստեն այս գործին։

**

ԳԻՏԱ-ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ – ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ

Իր գործունէութիւնը սկսած է «Վահան Թէքէեան գիտա-արտադրական – ուսումնական համալիրը, որ իր կազմին մէջ կ'ընդգրկէ Վահան Թէքէեան թիւ 92 միջնակարգ դպրոցը, ազգային կերպարուեստի վարժարանը, շրջանի դպրոցականներու պալատը, մէկ մանկապարտէզ եւ երկու այլ հաստատութիւններ։

**

ՅԱՆՈՒՆ ՅԱՌԱՋԱԴԷՄ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Վերջերս, Երեւանի պետական Համալսարանին մէջ իր աշխատանքները սկսած է «Կիները յանուն յառաջադէմ եւ ժողովրդավարական Հայաստանի» խորհրդաժողովը, որ միասնաբար կազմակերպած էին Հայ կիներու միջազգային Ընկերութիւնը (Միացեալ - Նահանգներ) եւ անոր Հայաստանի մասնաճիւղը՝ ԱԻՎԱ-Հայաստան։ Խորհրդաժողովը, որու կը մասնակցէին հայկական թէ միջազգային բազմաթիւ կազմակերպութիւններ, նպատակ ունէր Հայաստանի ներկայ ծանր պայմաններուն մէջ հայ կնոջ ընելիքները ճշդորոշել։ Խօսք առած են կազմակերպիչ կոմիտէի նախագահուհի Լուսինյա Յարութիւնեան, Միացեալ - Նահանգներու կանանց ազգ. ժողովի նախագահուհի Սարա Հարթըր, պուլկար լրագրողուհի Սվետանա Պասկալեվա, Միացեալ - Նահանգներու հայկ. Համագումարի Հայաստանի ներկայացուցչութեան տնօրէնուհի Կասիա Աբգարեան եւ ուրիշներ։ Խօսակցութեանց հիմնական նիւթերէն մէկը դարձած է Ղարաբաղը, որուն անդրադարձած է ելոյթ ունեցողներուն մեծ մասը։ Համաժողովը երկու օր տեւած է։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Լոյս տեսած է որակաւոր եւ շքեղ հատոր մը Շառլ Ազնաւուրի 28 երգերուն գեղազարդուած Տանիէլ Սքորիս նկարիչին 72 վիմագրութիւններով։ Հրատարակիչն է տը Ֆրանքոնի։

Հատորը կը ներկայացուի Հոկ. 13-ին, Շ. Ազնաւուրի ներկայութեամբ Կալըրի տը Ֆրանքոնի՝

59, rue de Seine, Paris 6e

**

ԵԿԵՂԵՑԻ ԿԸ ԿԱՌՈՒՑՈՒԻ

Երեւանի Շահումեանի շրջանին մէջ Սեբաստիա - Մալաթիա բարեսիրական ընկերութեան ջանքերով կը կառուցուի եկեղեցի, որ օծուած է «Ս. Աստուածամայր»։ Ան կ'ունենայ զոյգ խորաններ եւ շուրջ 22 մեթր բարձրութիւն։ Կառոյցին հեղինակն է ծանօթ երիտասարդ ճարտարապետ Հրաչեայ Գասպարեան։

**

ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆԸ ՄՈԼԻԷՌՈՎ ԲԱՑՈՒԱԾ

Սունդուկեան պետական Թատրոնը իր 67-րդ թատերաշրջանը բացաւ Մոլիէռի «Ազնուական քաղքենին» ներկայացումով։ Կատակերգութեան բեմադրութիւնը կատարած է Հրաչեայ Աչուղեան, գլխաւոր դերը ստանձնած է Արմէն Խոստիկեան, պարային համարները՝ Վիլէն Գալստեան, երաժշտական ձեւաւորումը՝ Հայկ Ներսիսեան եւ ձեւաւորումը՝ Սարգիս Արուտչեան։

ԱՆՑԵԱԼԻ ՅՈՒՇԵՐԻՑ

ԱՐՓԵՆԻԿ ՉԱՐԵՆՑ

ՆՈՒԱՐԴ ՏԷՐԵԱՆ

Այնքան էլ հաւատ չընծայելով անծանօթին՝ յանձնում եմ գիրքս ու դուրս գալիս ընթերցասրահից։ Մուտքի մօտ պահակը մտերմօրէն՝ «Տես, չմոռանաս պահիր»։ Խօսքը մինչ գրադարան գալս Ղուկաս Ղուկասեանի այգում հաւաքած սնձի մասին է։ Այգուն մի լաւ այդ խոտից ուտելուց յետոյ, ցանցաւոր տոպրակի մէջ հաւաքել էի տուն տանելու համար։ Ընթրիքս վերցնում եմ, ու դուրս ենք գալիս փողոց։ Ուղեկիցս ներկայանում է՝ Հայոց լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչ Ռաֆիկ Յարութիւնեան։ Ես հարցնում եմ նրան, թէ ինչու է Նուարդ Տէրեանին ապրում Ջոզեֆ ինստիտուտի հանրակացարանում եւ ոչ թէ Վահան Տէրեանի փողոցում։ Պատասխանը կարուկ է լինում. «Ինչո՞ւ է Եղիշէ Չարենցի դուստրը ապրում մանկատանը։ Ճակատագի՛ր է»։

Ջոզեֆ ինստիտուտի հանրակացարանի 4-րդ յարկի միջանցքը անհրապոյր էր, սենեակները մի շարքով, իրար այնքան մօտ-մօտ են, որ դռները կարծես իրար վրայ հագցրած լինէին։ Նախավերջին դռան մօտ կանգնում ենք, ու Ռաֆիկ Յարութիւնեանը թակում է դուռը։ Սենեակի դռների մէջ՝ գլուխը թեքած վզին ու մատի եղունգը ատամների արանքում, Տէրեանի հետ ունեցած նմանութիւնից կռահում եմ, որ Նուարդն է։ Յետոյ կ'իմանամ, որ եղունգներ կրծելու սովորութիւն Տէրեանն էլ է ունեցել։ Ռաֆիկ Յարութիւնեանը ներկայացնում է ինձ, ու Նուարդն էլ գոռալով «Բոժիկ, բալիկ ջան», աթոռ է առաջարկում։ Հազիւ մի տասներհինգ քառակուսի տարածութեամբ սենեակի կենտրոնում սեղանն է։ Պատի տակ ապակեպատ գրադարանն է, որի մի մասում ափսէներ են շարուած։ Երկրորդ մասը լրիւ դատարկ է, միայն մի գիրք է դրուած՝ Վահան Տէրեանի նկարն է վրան։

Նուարդը իսկոյն բացում է պահարանի դուռը, շարում մի քանի դատարկ ափսէ սեղանին, ապա լցնում դատարկ ափսէները ուտելիքներով, ու ես ոչ թէ մօտենում, այլ յարձակւում եմ սեղանի ուտելիքների վրայ։ Յետոյ Նուարդը դարձեալ բղաւելով ասում է. «Փառք Աստծոյ, այս որբ երեխան կշտացաւ, արի, բալիկ ջան, արի քեզ լողացնեմ»։ (Ես նկատում եմ, թէ ինչպէս Նուարդը ինչպէս «դ», այնպէս էլ «կ» տառերի իր փոխանակն ունի)։ Ու առանց իմ համաձայնութիւնը ստանալու, սեղանի տակից վերցնում է երկու ջրադոյլերը եւ նետւում դուրս։ Մի քանի րոպէ անց ներս է մտնում ջրով լիքը դոյլերը ձեռքին, ու ես նկատում եմ, որ նա յղի է։ Սեղանը յետ է հրում, այս անգամ արդէն Ռաֆիկ Յարութիւնեանի օգնութեամբ իջեցնում է պատից կախուած երկաթեայ մեծ տաշտն ու չորերս հանելով՝ նստեցնում տաշտի մէջ։ Երբ տաքացել էր կերոսինկայի վրայ դրուած ջուրը, սկսում է ինձ լողացնել։ Ես դեռ տաշտի մէջ՝ ներս է մտնում Գէորգ Էմինը։ «Էս ինչ քարաբաղնիս էք սարքել»։ Նուարդն էլ, թէ՝ «Սա պատմական իրադարձութիւն է. Տէրեանի աղջիկը լողացնում է Չարենցի որբին։ Կարծում եմ, որ այդ օրը յիշարժան օր է»։ Այն է՝ ուզում եմ դուրս գալ լողատաշտից, խայթուածի պէս Նուարդը բղաւում է. «Օյ, չեմ կարող, չեմ կարող, Բոժիկի գլխին ոջիլներ են շարժւում»։ Ու վայրկեանապէս մետաղեայ մկրատը վերցնում, գլխիցս մի մազափունջ է կտրում՝ ինձ անասելի կսկիծ պատճառելով։ Բանն այն է, որ այն ժամանակ մազը ինձ համար արժանապատուութիւն էր... Մորթուողի պէս աղեկտուր լաց եմ լինում, բղաւում։ Գէորգ Էմինն էլ նկատելով տառապանքս՝ ասում է. «Կարգին սիրուն աղջիկ ես, քիթդ էլ մեծ չի, մազն ինչ ես անում, խելք չի որ չաճի, մազ է, էլի՝ կ'աճի»։ Ու ծիծաղում է, Նուարդի վրաս գցաս սրբիչով սրբելով արցունքս։

Առաւօտեան արթնանում եմ՝ Ռաֆիկ Յարութիւնեանը չկայ, ու Էմինը ասում է ինձ. «Այլեւս մանկատուն չես գնալու, կ'ապրես մեր տանը»։ Տեղս իմանալով, գալիս է մեր խմբի դաստիարակչուհի Գոհարը, որ ինձ յետ տանի, բայց ամուսինների իրենց որդեգրման վճռում հաստատ ու անդրդուելի են։

Պատերազմի ծանր օրեր են։ Էմինի հետ գնում ենք շուկայ, ինչ-որ բան յանձնում, դիմացը լաւաշ գնում, յետոյ քարտերով խանութից գնում ենք շաքար, կարագ ու հաց։ Նուարդը, որ յղի է, սեղանի եւ աթոռի մէջ տեղաւորուելու համար բարձրանում է ոտնաթաթերին, յարմարեցնելով իր նստելու դիրքը, ու երեքով սեղանի շուրջ նստած նախաճաշում ենք։ Օրերն անցնում են ուրախ ու արագ։ Քանի որ պարէնային խանութը մեր տնից հեռու է, բայց նոյն մայթի վրայ, գնումների գնում եմ նաեւ ես։ Մի օր էլ առաւօտեան մութ-լուսին խանութ գնալիս ինձ վրայ են յարձակւում մի խումբ տղաներ, խլում ձեռքիցս քարտերը ու փախչում, ես էլ վախեցած ճչում եմ, օգնութիւն կանչում, բայց ապարդիւն... Ձեռնունայն գալիս եմ տուն, եւ մէկ ամիս մի կերպ ապրում ենք կիսաքաղց։ Յետոյ ինձ այլեւս մենակ խանութ չեն ուղարկում։ Հիմա ես օգնում եմ միայն տնային գործերում։

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

մերու բախումներով: Խաղը մաս կը կազմէր ԻԻԷՖԱ-ի Բաժակի 32-րդ աւարտական զարձի մրցումներուն: Զղագրգռուած խաղին ընթացքին, Սելանիկի պաշտպանները դաշտ իջած են եւ իրաւարարն ալ նախընտրած է դադրեցնել խաղը, ի տես կացութեան:

ԷՌ-ՖՐԱՆՍ 1500 պաշտօնազրկում ես կը նախատեսէ 1993-ի համար (ինչ որ 5000-ի կը հասցնէ աշխատանքէ հեռացուածներու ընդհանուր թիւը), որպէսզի ընկերութեան պիւտճէն հաւասարակշռուած ըլլայ 1994-ին, մինչ այդ երեք միլիառ Ֆր.ի խնայողութիւն ընելով: 1992-ի առաջին վեցամսեայն էռ-Ֆրանս, ԻԻԹԱ եւ էռ-էնթէռ խումբը 1,5 միլիառ Ֆր. կորուստ արձանագրած է: Ընկերութիւններու մրցակցութիւնը շատ սուր է եւ բոլոր միջոցներն ալ -յաճախ անպարկեշտ- ի գործ են: Անգլիացիները, օրինակ, ամերիկեան ընկերութիւն մը յաջողած է խանգարել էռ-Ֆրանս-ի տոմսերու վերապահութեան համակարգիչը եւ 1000 տոմս վերապահել տալ...: էռ-Ֆրանս դեռ կը սպասէ այդ ճամբորդներուն:

ԱՆԳԼԻՈՅ Առեւտուրի եւ Ճարտարարուեստի նախարարը որ Բաքու այցելած է, ընդունուած է նախագահ էլչիպէյի կողմէ. այս վերջինս խնդրած է որ Անգլիոյ վարչապետը, նախագահ Պուշ, նախագահ Ելցին եւլն. ճնշում բանեցնեն Երեւանի վրայ որ յօժարի հաշտարարութեան մը: Ազրբեջանի ղեկավարը առաջարկած է որ ՀԱՊ-ի երկիրներու վեհաժողով մը գումարուի հարցը քննարկելու համար:

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արտաքին նախարարին օգնականներէն Թոմըս Նիլս Ներկայացուցչական ժողովի ենթայանձնախումբին մէջ ելոյթ ունենալով յայտնած է թէ քրտական ՓՔՔ-ն ահաբեկչական կազմակերպութիւն է եւ թէ Թուրքիա իրաւունք ունի պաշտպանուելու անոր գործունէութեան դէմ: Նիլս «մեր բարեկամը» կոչելով Թուրքիան, մտահոգութիւն յայտնած է զայն քայքայելու ջանքերուն հանդէպ: Ֆրանսական շրջանակները նոյն մօտեցումը չունին: Եթէ պետական մակարդակի վրայ յստակ դիրքորոշումներէ խուսափում կայ, մամուլը աւելի ազատօրէն կ'արտայայտուի եւ Մոնտ (Հոկ. 2) իր քրոնիկին մէջ կը վերլուծէ թրքական քաղաքականութեան ձախողութիւնը եւ անցեալին գործած սխալները անոնց հանդէպ զորս արհամարհանքով՝ «լեռնցի Թուրք» մկրտած էր: Ցապաղած կը նկատէ եղած զիջումները, եւ այդ ամբողջին հետեւանք այն իրողութիւնը որ, այսօր, մարքս-լենինեան ՓՔՔ-ն ատենին կղզիացած ահաբեկչական շարժում մը, աւելի զօրացած է եւ ծայրայեղութեան գացած:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ. --
Գիւրաճեան ընտանիքը
ցաւով կը ծանուցանէ
իրենց հօր եւ մեծ -- հօր՝
ՆՇԱՆ ԳԻՒՐԱՃԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 30-ին, 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 9-ին
Notre-Dame de la Salette
Saint Martin d'Hères
եւ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

«ՅԱՌԱՋ». -- Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին զաւակներուն:

Բաց դռներ

Քաշանի արուեստագէտներու աշխատանոցներու «բաց դռներ»ուն առթիւ Ժիրքա ալ իր գործերը կը ներկայացնէ
12, rue de la Liberté, Cachan
Շաբաթ, Կիրակի, Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 3, 4, 5, ժամը 14-էն 19:

Le Pasteur RENE LEONIAN
vous invite à
une

Soirée Témoignage

avec ROUBEN ZAROUSSIAN
(journaliste en Argentine)

« TROIS MOIS
EN ARMENIE
ET AU KARABAGH »

Mardi 6 Octobre à 21 heures

Eglise Evangélique Arménienne
28, avenue Bourgain
ou 55, avenue Victor Cresson
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, փոխան ծաղկեպսակի, Ժան - Մառք Էմրիննեանի մահուան առթիւ. -- Տիկին Գորգիկեան 500 Ֆր., Տիկին Նուարդ Արթինեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քէօլէեան 200 Ֆր.:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈՒՐԺ. -- Համակիր մը 500 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Պ. Պերճ Վարժապետեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Օննիկ Պէօճէքեանի թարմ յիշատակին:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա Գոլոմպ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը, ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Երկուշաբթի, Հոկտ. 5, ժամը 20.30-ին
CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի 1992 - 93 տարեշրջանի հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 7-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Կ'ուսուցուին հայերէն լեզու, Հայոց Պատմութիւն եւ կրօնք:

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ տեղեկութեանց համար կը խնդրուի դիմել դպրոցի տնօրէնութեան.

ECOLE ST. MESROB
4, rue Komitas, 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 96 18 13

VOYAGE ARMENIE 1992

(Départ chaque semaine)

A) TRANSPORT AERIEN SEUL

aller retour 4300 Frs

aller ou retour simple 2500 Frs

Réduction enfant 50%
Réduction bébé 90%

franchise bagage autorisée
40 Kgs par personne

B) VOYAGE ORGANISE A LA CARTE

Prix par personne

(la première semaine)

En chambre double	5100 Frs
En chambre individuelle	5350 Frs
Semaine supplémentaire en double	450 Frs
Semaine supplémentaire en ind.	700 Frs

Notre prix comprend :

- le transport aérien en classe économique
- les transferts : aéroport - hôtel - aéroport
- l'hébergement de première catégorie avec le petit déjeuner
- les frais de visa.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté 69003 LYON
Tél.: 78 60 13 66 Fax.: 78 60 92 26

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél.: 42 61 51 13 Fax.: 42 61 94 53

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ՏԱՍՆԵԱԿ ՄԸ ՀԱՅԱՆՈՒՆ ԱԿՈՒՄԲՆԵՐ ԶԱՆԱԶԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Ամենաբարձրը Վալանսի Հ.Մ.-ն է անշուշտ. շնորհիւ իր նախորդ յաջող մրցաշրջանին, մտած է «մեծ»երու շարքին մէջ, արհեստավարժներու երկրորդ բաժանում: Ու կը յուսայ, գոնէ, մնալ հոն, հակառակ մրցակիցներու արժէքին, եւ անոնցմէ ոմանց՝ նիւթական լայն միջոցներուն: Յիշենք որ հայանուն ակումբին տարեկան ելեւմուտքը կը նախատեսուի շուրջ տասնեւհինգ միլիոն (Ն. Ֆր.):

Վալանսի Երկրորդ կազմը կը պայքարի Ֆրանսայի ախոյենութեան չորրորդ բաժանումին մէջ. առաջին խումբէն երկու աստիճան վար ուրեմն:

Մէկ ակումբ միայն լիկի բարձրագոյն դասակարգին մէջ (Օննէօր)՝ Սէն - Թ'Անթուանի (Մարսէյլ) «Հայ Մարզական Երիտասարդութիւն» անունը կրող ակումբը:

Լիկի Երկրորդ դասակարգին մէջ (Օննէօր ռէժիոնալ) Իսիի «Հայ Մարզական Ընկերակցութիւն»ը, Փարիզի շրջան եւ Վալանսի երրորդ կազմը, Ռոն - Ալփի շրջան:

Լիկի երրորդ դասակարգին մէջ (Փրոմոսիոն տ'Օննէօր) Լիոն -- Տէսինի Հ.Մ.Ը.Մ.-ը:

Նահանգային (Տիսթրիքթ) բարձրագոյն դասակարգին մէջ՝ Վիէնի Հ.Մ.-ը, Լիոն - Տէսինի երկրորդ կազմը, Ալֆորվիլի «Հայ Երիտասարդական Միութիւն»ը եւ Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. «Արծիւ»ը:

Նահանգային աւելի վար դասակարգերու մէջ՝ Հ.Մ.Ը.Մ. «Ֆրանս» (Փարիզ), Սէն - Թ'Անթուան (2), Հ.Մ.Ը.Մ. Վալանս, «Արծիւ» (2), եւ, թերեւս, մէկ երկու ուրիշ ակումբներ ալ՝ որոնք կ'երեւան տարի մը կամ երկու եւ կ'անհետանան յաջորդին:

**

Ինչպէս կը տեսնուի, Ֆրանսայի մէջ կը գործեն, կանոնաւորաբար, տասնեակ մը ֆութպոլի հայանուն ակումբներ, ոմանք աւելի քան երկու հարիւր գործօն անդամներով, սակայն չնչին է հայածին խաղացողներու թիւը:

Մինչեւ հիմա, միայն երեք Հ.Մ.Ը.Մ.-ները Մարսէյլ, Փարիզ եւ Վալանս յաջողած են ընդհանրապէս, ամբողջովին Հայ խաղացողներէ բաղկացած խումբեր դաշտ հանել: Միւսներուն մէջ հայածին մարզիկներու ներկայութիւնը կարելի է նկատել բացառիկ:

Վալանսի մեծ ակումբը՝ որ տեղւոյն Ֆ.Ք.-ին հետ միանալէ վերջ ալ յաջողած է պահել Հայ մակդիրը -- կը կոչուի Ասոսիասիոն Սփորթիվ տ'Օրիժին Արմէնիէն տը Վալանս -- իր առաջին կազմին մէջ ունի միայն երկու Հայեր, Միշէլ Թէրզեան, պաշտպանող մը, 29 տարեկան, եւ Համլէթ Մխիթարեան, յարձակող մը, 30 տարեկան, երկուքն ալ Հայաստան ծնած: Համլէթ խաղացած է «Արարատ»ի առաջին խումբին մէջ եւ յետոյ՝ Աբովեանի «Կոտայք» ակումբին՝ որ կը պայքարէր Խորհրդային Միութեան երկրորդ դասակարգի ակումբներուն հետ: Իսկ Միշէլ Թէրզեան իր մարզական ասպարէզը սկսած է Ֆրանսայի մէջ:

**

Քիչ է նաեւ թիւը «եան»երու՝ որոնց կը հանդիպինք ֆրանսական խումբերու մէջ: Նշենք գլխաւորները: Արհեստավարժերու առաջին բաժանումին մէջ՝

-- Միշէլ Տէր -- Զաքարեան (Մոնփըլիէ) պաշտպանող, 29 տարեկան: Խմբապետ է այս տարի: Ծնած է Երեւան, բայց սկսած է խաղալ Ֆրանսա, Մազարկի ակումբին մէջ, Մարսէյլի մօտ, Իր պատանեկան շրջանին, մաս կազմած է Ֆրանսայի ազգային խումբերուն, Քատէ եւ Ժիւնիոր:

-- Նուրի Ճորքայէֆ (Մոնաքօ), Հայ մօրը կողմէ (Օհանեան), 24 տարեկան, միջնապահ, ծնած է Լիոն: Մասնակցած է Ֆրանսայի ազգային Էսփուար կազմին: Իր հայրը եղած է ժամանակին Ազգային խումբին պետ:

-- Էրիք Ասատուրեան (Լիլ), յարձակողական, 26 տարեկան, Հայ հօրը կողմէ միայն. Ծնած է Սէն -- Մօրիս, Վալ տը Մառն: Ան ալ խաղացած է Ֆրանսայի Ազգային «Էսփուար» խումբին մէջ:

-- Պէտք է յիշել նաեւ Պէրնար Փարտոն, Հայ մօրը կողմէ (Տէյիրմէնճեան) եւ շատ մօտիկ հայութեան: 32 տարեկան, ծնած Կարտան: Մինչեւ անցեալ տարի, Փարտօ, իբրեւ միջնապահ, եղած է երկրին լաւագոյն խաղացողներէն մէկը, 13 անգամներ անդամ Ֆրանսայի Ազգ. խումբին: Խաղի մէջ արկած մը ընդհատեց եւ թերեւս ալ վերջացուց իր մարզական ասպարէզը: Իր վերջին ակումբը՝ Փարի - Սէն Ժէրմէն: Ներկայիս կը հանգստանայ Թուլոն:

Արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին մէջ՝

-- Ալէն Պօղոսեան (Իսթրը), 22 տարեկան, միջնապահ, Օլէմփիք Մարսէյլէն փոխադրուած Իսթրը, Յունիսին:

-- Ֆրէտէրիք Թաթարեան (Միլհուզ) միջնապահ, 22 տարեկան, ան ալ Մարսէյլէն փոխադրուած:

-- Ժիլ Կոստանդինեան (Քրէթէյլ), յարձակող, 28 տարեկան: Անցեալ մրցաշրջանին, իր խումբին լաւագոյն ռմբարկուն է եղած:

Կը խաղան Ֆրանսայի ախոյենութեան երրորդ դասակարգին մէջ՝

-- Եազմաճեան (Սէն -- Լէօ) բերդապահ,

-- Տէր -- Զաքարեան (Սէն -- Ռաֆայէլ) պաշտպանող:

-- Պետրոսեան (Քանն), միջնապահ: Պետրոսեան մաս կը կազմէ Ֆրանսայի Ժիւնիոր Ազգային խումբին:

Ասոնցմէ ոմանք իսկական արհեստավարժներ են, հաստատ պայմանագրութիւններով, բայց ամէնքն ալ, իրենց ապրուստը կ'ապահովեն, առաւել կամ նուազ, գնդակին ետեւէն վազելով: Բարձրագոյն դասակարգին մէջ խաղացողները՝ ձրի կ'երթան:

Վ. ՍՈՒՐԷՆ

ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4
DIMANCHE
4 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 175

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 17.900 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 17.900

ՍԻՆԱՆ
ԲՈԼՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ԱՄԵՆԱԲԵՂՈՒՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԸ

Ճարտարապետ Սինանի մասին ֆրանսերէն չահեկան գիրք մը հրատարակուեցաւ վերջերս, եւ ապահովաբար պիտի հետաքրքրէ հայ ընթերցողը, քանի որ կը հաստատէ թէ Սինան Հայ էր ծագումով։

Գեղակազմ, լիւքս թուղթի վրայ մեծատառ տպագրուած, 30 × 42 սմ. չափերով յանձնաւալ հատոր մըն է, լոյս ընծայուած՝ Artaud հրատարակչականին կողմէ։ Կը պարունակէ Սինանի ձեռակերտ ամենակարեւոր շինութիւններուն վերաբերեալ գեղարուեստական գունաւոր նկարներու հարուստ հաւաքածոյ մը, գործ՝ պոլսահայ արուեստագէտ - լուսանկարիչ Արա Կիւլէրի, ինչպէս նաեւ երկու բացատրական գրութիւններ, հեղինակութեամբ՝ John Freely-ի եւ Augusto Romano Burelli-ի։

Հատորին վերնագիրն է՝

SINAN
Architecte de Soliman
Photographies Ara Güler

վերնագիր, որ ցոյց կու տայ թէ առաջնահերթ կարեւորութիւնը տրուած է Արա Կիւլէրի լուսանկարներուն, որոնք իրապէ՛ս շատ ինքնատիպ ու գեղեցիկ են, եւ գիրքին կու տան գեղարուեստական ճոխ ալպոմի մը հանգամանքը։

Զմայլելի են մանաւանդ վերջալոյսի մթնոլորտներին մէջ առնուած արտաքին լուսանկարները Սելիմիյէ եւ Սիւլէյմանիյէ մզկիթներուն։ Ներքին նկարներու գոյները, սակայն, փոքր ինչ կը տարբերին իրական գոյներէն, ինչ որ պէտք է վերագրել տպագրութեան, եւ ո՛չ թէ լուսանկարին։ Մինչեւ սրճագոյնի հասնող անբնական մութ դեղին գոյն մը կը տիրապետէ կարծես ամէնուրեք, մթագնելով մասամբ յախճապակիներուն վառ գոյներն ալ, անոնց բոլոր կարմիրն իսկ, որ կը բնորոշուի իբր ռուժ թոմաթ, վերածելով գրեթէ սրճագոյնի։

Անշուշտ թէ այս տարբերութիւնները չեն պակսեցներ արժէքը տուեալ լուսանկարներուն եւ պիտի չնշմարուին այդ մզկիթներուն ծանօթ չեղող ընթերցողին։

Ճոն Ֆրիլի կու տայ ընդարձակ բացատրութիւններ Սինանի կեանքին, բեղուն գործունէութեան եւ անհամար ստեղծագործութիւններուն մասին, ծանրանալով մասնաւորաբար ամենակարեւոր մզկիթներուն եւ թիւրպէներուն յատկանիշներուն վրայ։

Անցողակի կը յիշատակէ Սինանի Հայութիւնը, սա տողերով.- «Ծնած 1497-ի ատենները, Անատոլուի Գապամաճ գաւառին մէջ, հայկական ծագումով քրիստոնեայ ծնողքէ» (էջ 14)։ - Գիրքին կողքին վրայ յիշուած է նաեւ Կեսարիան, իբր ծննդավայր։

Երբ կը խօսի Իզնիքի (Նիկիա) մէջ պատրաստուած գունագեղ յախճապակիներու մասին, կ'ըսէ թէ անոնք առաջին անգամ շինուած են 1514-ին, ձեռամբ հայ արհեստաւորներու որոնք Պարսկաստանէն բերուած էին Սելիմ Ա.-ի կողմէ Թաւրիզի գրաւումէն վերջ (էջ 26)։

Իսկ ռուժ թոմաթ կոչուած վառ կարմիրին համար ալ, որ միայն Սինանի շրջանին Իզնիքի մէջ շինուած յախճապակիներուն վրայ կ'երեւի, կ'ըսէ Ocre d'Arménie, առանց որոշ բացատրութեան։

Ճոն Ֆրիլիի նկարագրականներուն կարենալ հետեւելու համար անհրաժեշտ է փոքր ինչ ծանօթ ըլլալ Պոլսոյ թաղերուն եւ յիշատակուած մզկիթներուն։ Այլապէս, ընթերցումը կրնայ ակնկալուած տպաւորութիւնը չգործել, մանաւանդ որ գրքին մէջ չկան յատակագծեր, անուանացանկ (էնտէքս) կամ՝ նիւթերու ցանկ։

Աուկուսթօ Ռոմանօ Պուրելլի իր կողմէ կը ջանայ պարզաբանել Սինանի հետապնդած նպատակը, իր ստեղծագործութիւններուն ընդմէջէն։ Ընդգծելով որ ճարտարապետ մը իր կեանքին ընթացքին հազիւ թէ ժամանակը կ'ունենայ յղանալու եւ զարգացնելու միակ գաղափար մը, կը բացատրէ թէ Սինանի մտասեւեռումը եղած է օգտագործել, եւ նոյնիսկ գերազանցել Ս. Սոփիայի օրինակը, ինչ որ հանրայայտ իրողութիւն մըն է արդէն։

Այդ իմաստով ալ կ'ընէ բաղդատականը իսլամական աղօթավայրերու եւ քրիստոնէական եկեղեցիներու զարգացման տուն տուող ազդակներուն, բաժնելով այն կարծիքը թէ Էտիրնէի Սելիմիյէ մզկիթին շինութեամբ Սինան յաջողած է միջոցի այնպիսի ներդաշնակ համակարգ մը ստեղծել, որ կրնայ իրապէս մրցիլ Ս. Սոփիայի հետ։

Եւ արդէն Սինանի կը վերագրուի հետեւեալ խօսքը, որուն մէջբերումը կ'ընեմ երբեմնի դասընկերուհիիս՝ Ուլեա Ֆոկդ - Կէօքնիլի մէկ աշխատասիրութենէն (1).-

«Քրիստոնեայ երկիրներու կարեւոր ճարտարապետները կը յաւակնին գերազանցել իսլամները, պնդելով որ անոնք ցարդ չեն կրցած իրագործել շինութիւն մը որ կարենայ բաղդատուիլ Ս. Սոփիայի գմբէթին հետ։ Այս պնդումը զիս վիրաւորե՜ց խորապէս։ Շնորհիւ ամենազօր Աստուծոյ եւ օժանդակութեամբ Սուլթանին, ես յաջողեցայ Սուլթան Սելիմի մզկիթին համար կանգնեցնել գմբէթ մը, որ կը գերազանցէ Ս. Սոփիայինը չորս գիրք լայնքով եւ վեց գիրք բարձրութեամբ»։

(Տիկին Ուլեա գիրքն կը նոյնացնէ եւրոպական aune երկարութեան չափին հետ)։

Վերոյիշեալ մէջբերումը կը գտնենք նաեւ Ճոն Ֆրիլիի գրութեան մէջ, տարբեր թարգմանութեամբ, ուր գիրքն փոխարինուած է cubis-ով։ Թերեւս կ'ուզուի ըսել կանգուն։

Թարգմանութիւններու ընթացքին տարբերութիւնները սովորական են, երբ մանաւանդ կ'անցնին լեզուէ լեզու։ Տիկին Ուլեա իր մէջբերումը ֆրանսերէնի թարգմանած ըլլալ կը թուի է. Էկլիի գերմաներէն ուսումնասիրութենէն, մինչդեռ ինք ըլլալով թրքուհի, կրնար ուղղակի օգտագործել Սինանի ինքնակենսագրութեան օսմաներէն բնագիրը։ Իսկ Ճոն Ֆրիլիի թարգմանութիւնը յայտնի չէ թէ ի՞նչ լեզուէ կատարուած է, եւ կամ թէ ինք ի՛նչ լեզուով գրած է եւ յետոյ թարգմանուած։

Ճոն Ֆրիլի (կամ իր թարգմանիչը) կը հետեւի նաեւ զարտուղի մեթոտի մը, երբ ֆրանսերէն գրքի մը մէջ կը յիշատակէ թրքերէն բառեր եւ անուններ։ Առ հասարակ զանոնք կը վերարտադրէ թրքերէն ուղղագրութեամբ, որ ֆրանսերէնէ տարբեր ըլլալով, ֆրանսացի ընթերցողին մօտ կը ստեղծէ անխուսափելի շփոթութիւն։

Այսպէս, յաճախակի կը գրէ Cami, Mescit, Sadirvan, Sah, Sarhos, Nisanci, Kilic Ali եւլն., որոնք ֆրանսերէն կը կարդացուին Գամի, Մեսիդ, Սատիրվան, Սահ, Սարհոս, Նիսանճի, Գիլիճ Ալի, եւայլն։ Մինչդեռ, թրքերէն կը հնչուին Ճամի, Մեսճիդ, Շատրվան, Շահ, Սարհօշ, Նիշանճը, Գըլըճ Ալի եւլն.։

Փաշա տիտղոսը երբեմն կը գրէ Pacha, երբեմն՝ Pasha։

Իսկ ինչ որ ամէնէն զարմանալին է, մզկիթներուն անունները կ'արձանագրէ կրկնակ որոշիչ յօդերով, սկիզբը՝ ֆրանսերէն, վերջը՝ թրքերէն։ Անվարան կը գրէ. La Suleymaniye Camii, La Selimiye Camii, La Fatih Camii եւլն., առանց անդրադառնալու որ Cami բառին յաջորդող երկրորդ i գիրը արդէն որոշիչ յօդ է թրքերէնի մէջ, կամ աւելի ճիշդը՝ արաբերէնի մէջ, քանի որ Ճամի բառը արաբերէնէ անցած է թրքերէնի։ Երբ կ'ըսուի Ֆաթիհ Ճամիի այդ կը նշանակէ արդէն Ֆաթիհի Մզկիթը (2)։

Յայտնի է թէ Արա Կիւլէր լուսանկարներու հայթայթումէն տարբեր մասնակցութիւն չէ ունեցած խնդրոյ առարկայ հատորին պատրաստութեան մէջ, եթէ ո՛չ, իբր Պոլսեցի, նշմարած պիտի ըլլար այդ տարրական սխալները, եւ սրբագրած։

Գիրքին խմբագրութեան մասնակցողներուն միջեւ որոշ համագործակցութեան մը բացակայութիւնը ակնբախ է, դժբախտաբար։ Այսուհանդերձ, վերոյիշեալ քանի մը փոքր թերութիւնները չեն նուազեցներ արժէքը այս գեղատիպ հատորին, որ կրնայ զարդը դառնալ ամէն գրադարանի։

**

Ըստ արժանահաւատ բանասէրներու վկայութեան, Սինան իր ինքնակենսագրութեան մէջ, որ ծանօթ է Tezkere-t-ül Ebniye անունով, բացատրած է թէ ինք իրագործած է 312 շինութիւններ, թուելով մի առ մի 73 մզկիթ, 49 մեսճիդ (3), 50 մեդրեսէ (կրօնական դպրոց), 27 պալատ, 18 թիւրպէ (դամբարան), 18 քեարվանսարայ, 7 կամուրջ, 31 բաղնիք, եւայլն։ (Վերեւ դրախօսուած գիրքը այս թիւր կը հասցնէ 699-ի)։

Պատմութեան մէջ երբեք չէ յիշատակուած անունը ճարտարապետի մը որ այդքան մեծ թիւով բարձրարժէք շինութիւններ իրագործած ըլլայ։

Սինան բախտը ունեցած է երեք հզօր սուլթաններու (Սիւլէյման, Սելիմ Բ. եւ

Գրեց՝
ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Մուրատ Գ.) իշխանութեան օրով ամբողջ կէս դար վարելու կայսրութեան աւագ - ճարտարապետի պաշտօնը, զոր ստանձնած է երբ արդէն յիսուն տարեկան էր գրեթէ (եւ խորհիլ թէ ներկայիս մարդիկ երբ կը հասնին այդ տարիքին, կը մտածեն արդէն հանգստեան քաշուելու մասին) եւ մինչեւ իր մահը, գրեթէ հարիւրամեայ, շարունակած է յղանալ նոր յատակագիծեր, փնտռել, փորձել կառուցողական նոր մեթոտներ, եւ միաժամանակ հսկել՝ բազմաթիւ շինութիւններու վրայ։

Չափազանցութիւն չէ հետեւաբար զինքը որակել իբր «Բոլոր Ժամանակներու Ամենաբեղուն Ճարտարապետը»։ Աշխատած է մինչ աշխեցուցիչ արագութեամբ, Սիւլէյմանիէի եւ Սելիմիյէի նման հսկայ կառոյցներու յաւակցնելով հազիւ 6-7 տարի, մինչ Արեւմուտքի մեծ եկեղեցիներուն կառուցման համար երբեմն պէտք եղած է հարիւր տարիէ աւելի ժամանակամիջոց։

Եւ յետոյ, Սինան ամէն ինչ կառուցանած է չափազանց տոկուն, քանի որ այդ բոլորը կանգուն կը մնան աւելի քան չորս դարէ ի վեր, դիմադրած ըլլալով Պոլսոյ աւերիչ երկրաշարժներուն։

Անկասկած, մարդկօրէն հնարաւոր չէ որ միակ անձ մը կրցած ըլլայ այդքան գործ մէջտեղ բերել։ Անպայման Սինան ունեցած է բազմաթիւ օգնականներ եւ աշակերտներ, որոնք թեթեւցուցած են իր աշխատանքը, անշուշտ հետեւելով իր ցուցմունքներուն։

Կը պատրաստէ՞ր արդեօք յատակագիծեր։ Յայտնի չէ։ Շատ հաւանաբար կ'աշխատէր մաքէթներով, եւ ամէն անգամ որ նորութիւն մը ուզէր փորձել, նախ զայն կը գործադրէր բաղդատաբար աւելի փոքր շինութեան մը վրայ։ Օրինակ, Էտիրնէի Սելիմիյէէն առաջ, կառուցման նոյն սկզբունքները գործադրած է Ռիւսթեմ փաշայի մզկիթը շինելով։

Սինանի գործերով հետաքրքրուող ամէն արուեստի պատմաբանի առջեւ կը ծառանայ այն հարցը թէ, ինչո՞ւ համար հանճարեղ ճարտարապետը այդքան համառութեամբ կառչած է Ս. Սոփիայի օրինակը օգտագործելու եւ գերազանցելու գաղափարին, ի զուր ջանալով իսլամական կրօնքի հարկադրանքներուն պատշաճեցնել մօտելը քրիստոնէական եկեղեցիի մը, որ բոլորովին տարբեր գաղափարաբանութեան մը, կրօնական տարբեր աշխարհահայեացքի մը արտայայտութիւնն է։

Արդարեւ, ինչպէս որ քրիստոնէութիւնն ու մահմետականութիւնը տարբեր սկզբունքներու վրայ հիմնուած եւ տարբեր նպատակներ հետապնդող կրօնքներ են, անոնց պաշտամունքի վայրերն ալ բոլորովին տարբեր նշանակութիւններ ունին։

Քրիստոնէութեան համար եկեղեցին մանրանկարն է Աստուծոյ երկնային արքայութեան։ Գմբէթը, կամ կամարը երկինքն է որ կը ծածկէ եկեղեցւոյ նաւը՝ երկիրը։ Եւ ինչպէս Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք Գերմանեկոս կ'ըսէ «եկեղեցին երկրային երկինքն է, որուն մէջ կը բնակի Աստուածը վերին երկնքի»։ Հոն է որ մարդ արարածը կը հաղորդուի Արարչին հետ, պատարագի ընթացքին իրագործուող մարդեղութեան խորհուրդին միջոցաւ ընդունելով շնորհը Ս. Հոգիին։

Իսլամութեան համար մզկիթը ո՛չ սրբատեղի է, եւ ո՛չ ալ Աստուծոյ բնակարանը, այլ՝ պարզապէս ինքնամփոփման եւ աղօթքի վայր, բառին բուն իմաստով հաւաքավայր (ճամի)։ Եւ արդէն իսլամական կրօնքը չունի ո՛չ խորհրդանշական ծէս, ո՛չ շնորհաբաշխական խորհուրդ եւ ո՛չ ալ առանձնաշնորհեալ ծիսակատար, այսինքն՝ քահանայ։ Մահմետականը կը բաւականանայ ապաւինելով Արարչին, առանց խորհուրդի, առանց ձեւակերպութեան, առանց միջնորդի, կը բաւականանայ աղօթքով։

Այս է պատճառը որ իսլամական աշխարհի մէջ որեւէ հիմնական կանոն գոյութիւն չէ ունեցած մզկիթներու շինութեան համար, եւ ամէն երկրի մէջ, ամէն հորիզոնի տակ զանազան տեսակի կառոյցներ մէջտեղ եկած են, շատ անգամ ներշնչուելով տեղւոյն վրայ գոյութիւն ունեցող, բայց տարբեր կրօնքներու պատկանող սրբատեղիներէ։ Դահիրէի, Դամասկոսի, Պարսկաստանի, Փոքր Ասիոյ կամ Գորտովայի մզկիթները որքա՜ն տարբեր են իրարմէ։

Իսլամական կրօնքի բոլոր կանոններն ու հարկադրանքները կ'ամփոփուին Գուրանին մէջ, ուր խօսք չկայ մզկիթաշինութեան մասին։ Մոհամէտ 622-ին Մետինէ հաստատուելէ վերջ, իր կիներուն եւ աղջիկներուն բնակութեան համար տուն մը շինեց, որ ունէր կաւաշէն պատով շրջապատուած ընդարձակ բակ մը։ Այդ բակին մէկ մասը ծածկուած էր ճիւղերէ եւ տերեւներէ բաղկացած տանիքով մը, որ կը յենուր արմաւենիի բուներու վրայ, եւ որուն տակ արեւուն կիզիչ ճառագայթներէն կը պատսպարուէին եւ աղօթքի համար կը խմբուէին Մետինէ եկող նորահաւատները։

Մարգարէն համեստ կեանք մը կ'ապրէր։ Կը բնակէր իր նախասիրած դեռատի կնոջ՝ Աիշայի խուցին մէջ եւ կ'աղօ-

(Շար.ը Դ. էջ)

1992: le 500e anniversaire de la mort de Piero della Francesca

1992 est l'année de Piero della Francesca, l'année du 500e anniversaire de sa mort. Piero a peint dans de nombreuses villes d'Italie, particulièrement à Arezzo où se trouve sa célèbre fresque «Histoires de la Vraie Croix» laquelle, selon le mathématicien Luca Pacioli, son contemporain, était l'une des œuvres les plus précieuses d'Italie et appréciée de tous. Piero della Francesca a également travaillé à Urbino (La Flagellation, les portraits du Duc et de la Duchesse) et Sansepolcro, à Bologne et Ferrare, à Florence et Rimini. Et à Loreto peut-être, si l'on en croit ce que conte, non sans erreurs ni fiction, Vasari, le précieux rapporteur des Vies des artistes de la Renaissance. Le trajet de Piero en Italie pose une série de problèmes, dès lors que son séjour dans une ville a des conséquences quant à la datation des œuvres et à la collaboration d'autres artistes. A ce jour, seules deux peintures sont datées en toute certitude: un *Saint-Jérôme, de* 1450 (Berlin) et une fresque à Rimini, de 1451. Pour le reste, les spécialistes continuent de discuter et de se critiquer, cherchant, selon leur domaine et leur optique, à démontrer leurs passionnantes hypothèses par de nombreux documents, des indices stylistiques, des lectures symboliques, analogiques etc...

En 1981, l'historien Carlo Ginzburg proposait une interprétation originale qui a donné matière à controverse, en adoptant la méthode de l'enquête (1). Il prétendait ainsi mettre en relation les choix iconographiques et stylistiques de Piero avec le réseau social dans lequel ils se développent. L'œuvre de Piero transmettrait les idées d'un clan d'humanistes originaires d'Arezzo et animés d'une passion pour la Grèce antique et moderne qui se traduit, iconographiquement, par les formes classiques et par la présence de personnages de l'Orient chrétien. L'esthétique s'inscrit donc dans un programme politique et religieux : l'union entre l'Eglise Chrétienne d'Orient et celle d'Occident. Ginzburg insiste sur le rôle prédominant joué par les commanditaires des œuvres et tente d'expliquer le parcours de Piero par ses liens avec Giovanni Bacci, fils de riches marchands, qui a soutenu un doctorat à Sienne en 1439 pour se lancer dans la carrière de l'administration pontificale. Bacci aurait eu une influence décisive sur la programmation iconographique du *Cycle* d'Arezzo commandé pour la chapelle familiale, dans l'Eglise de San Francesco et la fin de leurs rapports pourrait expliquer le changement stylistique marquant l'œuvre de Piero.

Les arguments présentés par l'historien d'art Sir John Pope-Hennessy concernant le tournant stylistique de Piero s'avèrent plus convaincants. Fidèle à l'analyse anglosaxonne, il ne veut voir dans le tableau que ce qui s'y donne à voir (c'est également ce qu'a fait Svetlana Alpers pour la peinture hollandaise du XVIIe). Aussi, dans son dernier livre (2) publié en vue de la commémoration de 1992, souligne-t-il le passage d'un mode *générique* à un mode *descriptif*. La première phase nous renvoie à l'importance de la mathématique dans l'œuvre de Piero, lui-même auteur d'un traité de perspective. Il est en effet impossible de dissocier sa peinture de l'influence de l'architecte Alberti dont les théories allaient bouleverser l'art florentin vers 1440. Marqué par cette atmosphère intellectuelle, Piero voulait que sa peinture devienne l'adaptation des théories d'Alberti dans le monde de l'action. Le genre descriptif qui caractérise l'autre phase de la peinture de Piero, dans les années 1470, et dont nous avons un exemple dans le magnifique diptyque des Ducs d'Urbino (sur lequel nous reviendrons), serait dû, selon Pope-Hennessy, à l'adoption de la peinture à l'huile vers la fin 1460, qui permet la minutie dans le détail et favorise donc l'éloignement du concept au bénéfice du descriptif.

Nous nous proposerons quant à nous de regarder le diptyque représentant *Federico de Montefeltro* et *Battista Sforzza* (vers 1465), les ducs d'Urbino, en ce qu'il nous permet de questionner l'esthétique et ses catégories dans ses rapports au politique et à l'intertextualité.

Face au portrait du Duc, représenté avec de multiples verrues, le spectateur reste perplexe et s'interroge sur le geste du peintre, sur sa folie ou son courage, sur son audace. Comment a-t-il osé présenter «ça»? Revient-il au peintre d'humilier un prince, un duc ? Selon Hegel, tout peintre de portrait est flatteur et *doit* l'être pour atteindre l'idéal de l'art lavé de toute «souillure accidentelle» : «Mais même le peintre de portraits, qui est celui qui s'intéresse le moins à l'idéal dans l'art, doit flatter, au sens que nous donnons à ce mot, c'est-à-dire qu'il doit laisser de côté toutes les particularités extérieures de la figure et de l'expression de la forme, de la couleur, des traits du visage, tout le côté naturel de l'existence bornée, poils, pores, cicatrices, taches de la peau etc.. pour ne reproduire que le caractère général du sujet et ses propriétés spirituelles permanentes» (3). Ce refus du détail corporel demeure en accord avec le platonisme pour lequel il ne saurait y avoir une Idée à part d'objets aussi grotesques que le poil, la boue ou la crasse. Rien que d'y penser, Socrate s'en trouve pris de vertige, comme stupéfié et abêti. Mais Parménide sait lui, que l'insignifiant signifie et il annonce à Socrate qu'un jour aussi il comprendra, lorsqu'il sera plus vieux et possédé par la philosophie, alors, ce jour-là, Socrate «aucun de ces objets ne sera déprécié à tes yeux» (4). Si tout portrait doit être flatteur, le portrait du pouvoir doit l'être doublement, puisque la flatterie constitue le langage propre au pouvoir (5). Pourquoi les verrues du Duc ressortent-elles avec tant d'insistance sur la toile ? Piero della Francesca manifeste un vif intérêt pour le détail et veut montrer «combien il importe de représenter les choses telles qu'elles sont et d'aller les saisir sur le vif» (6) tout en s'opposant, ainsi que 'a souligné André Lhote, à une plate mimesis, à un décalque du modèle (7).

Les toiles de Piero s'imposent elles-mêmes comme une peau verruqeuse en ce qu'elles établissent, dans la circonscription comme dans la composition, des rapports de surface qui récusent la fissure et se soutiennent, par conséquent, d'une propagation, d'une contiguité: «le contour doit être la limite des surfaces et non une fissure entre elles ... Aussi, au lieu de la fissure, du fossé, du vide, Piero borde-t-il ses figures d'un ourlet lumineux qui semble éclairer en jour frisant... La composition, c'est un rapport de surfaces et de groupes de surfaces ... Venturi note : «tout l'art de l'auteur vise une composition de surfaces qui est une beauté en soi comme les facettes d'un diamant» (8). La toile lisse se transforme en surface parsemée de points saillants, transitant du beau au sublime, simultanément térébrante et inchoative, elle renvoie au spectateur le reflet de la vie-même et affirme donc le pouvoir du peintre qui tend au prince, au duc, le miroir de la vérité et non plus celui, futile et artificiel qui satisfait à sa vanité.. Le tableau de Piero della Francesca semble ainsi nous renvoyer à un «topos» antique, que l'on retrouve dans un texte de la Renaissance, le célèbre *Discours sur la servitude volontaire* dans lequel l'auteur, Etienne de la Boétie, se réfère à Xénophon qu'il a choisi pour modèle: «Xénophon historien grave et du premier rang entre les grecs a fait un livre auquel il fait parler Simonide avec Hieron tiran de Syracuse des misères du tiran : ce livre est plein de bonnes et graves remontrances, et qui ont aussi bonne grace, à mon advis, qu'il est possible. Que pleust a dieu que les tirans qui ont jamais esté, l'eussent mis devant les yeulx et s'en fussent servis de miroir; je ne puis pas croire qu'ils n'eussent reconnu leurs verrues, et eu quelque honte de leurs taches» (9).

En montrant au Duc ses verrues, Piero lui signifie qu'il n'est pas un tyran mais au contraire un bon prince, celui qui accepte de se voir tel qu'il est. En choisissant de peindre le profil verruqueux, Piero satisfait à plusieurs exigences esthétiques. D'un part, il résoud une question d'ordre pratique, ainsi que l'a relevé Longhi : «il convient de ne pas oublier le fait, tout matériel, que Federigo était borgne de l'œil droit et ne se prêtait guère à une autre façon de poser» (10). Piero évite ainsi de faire un contresens puis quisqu'il prétend indiquer au Duc qu'il est un prince qui sait voir la lumière de la vérité. D'autre part, le profil confère une valeur «numismatique» au modèle (11) et authentifie simultanément la signature de l'artiste, garantissant la valeur artistique du tableau et, du même coup, la véracité du portrait, son importance historique et artistique. En effet, c'est Apelle, le plus grand peintre de tous les temps, qui, le premier, en peignant le roi Antigone qui était borgne, inventa une façon de cacher ce défaut en le représentant d'oblique, «obliquam namque fecit» (12). Cotionné par la référence à Apelle, Piero della Francesca montre au Duc le vrai portrait d'un prince philosophe qui sait voir la vérité et atteint ainsi, paradoxalement, le comble de la flatterie.

par
Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication
Professeur à l'Université Nouvelle de Lisbonne

Le diptyque contribue également à mettre en relief la virilité du Duc, il illustre en quelque sorte la distinction qui s'établira aux siècles suivante entre le beau et le sublime. Ainsi Burke affirmera-t-il que «la laideur sympathise assez avec l'idée du sublime» (13), idée également liée à la douleur et à l'admiration, à l'effroi et à la mélancolie, au rude et à l'anguleux. En conséquence, selon Kant cette fois, la femme, loin de se détourner du visage «grêlé de petite vérole» peut y déceler au contraire la force de l'âme, c'est-à-dire la noblesse, le caractère, qui ne vont jamais sans quelque signe distinctif, sans un «élément caractéristique» atteignant une puissance maximale dans l'expression (14). Non seulement la femme ne devra plus craindre le visage rugueux mais elle y verra même une force intérieure qui lui procurera une certaine fierté : «une femme peut être fière d'avoir un tel mari», conclut très sérieusement Kant (15). Le caractère et la noblesse du Duc font face au goût pour la beauté et l'ornement dont témoigne la Duchesse : «les femmes ont naturellement le sens de la beauté, de l'élégance, de l'ornement» écrit Kant ,16), indiquant en filigrane, combien, par nature, les femmes se tournent vers la vanité et échappent à la morale. Curieusement, il semble que Piero della Francesca ait transposé dans la sphère du beau les signes sublimes que sont les verrues, en accordant, ne serait-ce que par l'éclairage (17), une importance particulière au collier de perles. Perles qui, selon Tertullien, ne sont que des pustules, des verrues produites par un coquillage dont la saveur ne surpasse même pas celle de la palourde : «car je ne veux juger qu'à leur goût ces fruits de la mer que sont les coquillages. Si celui-là secrète intérieurement je ne sais quelle pustule, ce doit être plutôt un défaut qu'un titre de gloire. On a beau l'appeler une perle, il faut bien reconnaître que ce n'est pas autre chose qu'une sorte de verrue dure et ronde de ce coquillage» (18).

Par ce diptyque, Piero atteint l'équilibre, il réalise l'harmonie entre le sublime et le beau, le viril et le féminin, entre le pouvoir et l'esthétique, entre son époque et l'Antiquité, entre le duc, son portrait et son peintre. Peut-être l'interrogation du diptyque réside-t-elle dans cet «entre», dans dans l'interstice, la fissure, qui sépare les deux portraits, comme un intervalle perdu, pour toujours, nécessairement.

(1) *Carlo GINZBURG;* Enquête sur Piero della Francesca, *Paris, Flammarion,* 1983.

(2) Le Trajet de Piero della Francesca, *Paris, Thames & Hudson,* 1992. *Charles Hope propose une critique de cet ouvrage dans le* TLS (*The Times Literary Supplement) n°* 4667 *du* 11 *Septembre* 1992, *pp.* 16-17.

(3) *HEGEL;* Esthétique, (*trad. Jankelevitch*)*; vol. I, Paris, Flammarion,* 1979, *p.* 212. *Nous avons traité du rôle de la verrue dans le portrait dans «l'œil obturé ou la verrue dans le portrait»* La Part de l'Œil, *n°* 4 (*Dossier : Voir; les procès métonymiques de l'image*)*, Bruxelles, Académie Royale des Beaux-Arts,* 1988, *pp.* 43-55.

(4) *PLATON;* Parménide, 130, c, d, e.

(5) *Ce qu'aura analysé par exemple HEGEL;* Phénoménologie de l'esprit (*trad. Hyppolite*)*, Paris, Aubier - Montaigne, t. II, pp.* 71-76 *et avant lui PASCAL, qui différencie la méthode de convaincre (bases stables, méthode géométrique) de la manière d'agréer «plus difficile, plus subtile, plus utile et plus admirable», visant à «se faire aimer des rois» (basée sur les principes du plaisir et donc tributaire des variations, des «moindres accidents», d'où 'impossibilité d'une méthode sure),* De l'esprit géométrique, *in* Œuvres complètes, (*ed. J. Chevalier*) *Paris, Pléiade,* 1954, *p.* 595.

(6) *VASARI;* Les Vies des meilleurs peintres, sculpteurs et architectes, *Paris, Berger-Levrault,* 1983, *t. III, p.* 319.

(7) *A. LHOTE;* Traité du paysage et de la figure, *Paris, Grasset,* 1958, *p.* 112 : *«la copie servile du modèle vivant, le décalque du profil ne donnent qu'un résultat méprisable; pour que cette suite de droites et de courbes différentes se mette à vivre, il faut que leurs raccords soient .débarassés des empâtements naturels et que chaque angle, chaque courbe tende à vivre d'une vie unanime, tout en conservant son caractère propre. Rien de plus excitant à ce propos que de consulter le profil du duc d'Urbino, de Piero della Francesca...»*

(8) *Henri FOCILLON;* Piero della Francesca, *Paris, Armand Colin,* 1952, *p.* 108.

(9) *E. de la BOETIE;* Le Discours de la servitude volontaire, *Paris, Payot,* 1978, *p.* 139.

(10) *Roberto LONGHI;* Piero della Francesca *Paris, Hazan,* 1989, *p.* 147.

(11) Ibid.

(12) *PLINE;* Histoire naturelle, *Livre XXXV*, 90. *Paris, Les Belles Lettres,* 1985.

(13) *E. BURKE;* Recherche philosophique sur l'origine de nos idées du sublime et du beau, *Paris, Vrin,* 1973, *p.* 214.

(14) *KANT;* Anthropologie du point de vue pragmatique, *Paris, Vrin,* 1970, *pp.* 144-145.

(15) Ibid., *p.* 145.

(16) *KANT;* Observations sur le sentiment de beau et du sublime, *Paris, Vrin,* 1969, *p.* 38.

(17) *John POPE-HENNESSY remarque que la lumière tranquille et froide qui éclaire le Duc et la Duchesse tombe sur la ligne du cou du Duc et sur le collier de Battista (Le Portrait à la Renaissance, ed. espagnole* El Retrato en el Renacimento, *Madrid, Akal, s. d., p.* 179).

(18) *TERTULLIEN;* La Toilette des femmes (I, 6, 2), *Paris, Du Cerf;* 1971; *p.* 73.

ՉՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԱԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻՆ

Չեմ քալեր ձեր ուզածին պէս:
կը քալեմ իմ ճամբովս:
Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ԱՐԹԻՒՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԵԱՆ

Այսօր Յակոբ Օշականի գրական - ստեղծագործական վիթխարածաւալ վաստակի ժառանգորդներս, ժամանակների (արդէն այսօրուայ) պատեհութեան յոյսերով ապրողներս, կրկնակի ու առաւելս պիտի ամօթահար վիճակում լինենք, քանզի եթէ նախկին «արդարացուցիչ» տարիներին յաւուր պատշաճութեան վարպետ կատարումով «մի բան» արած լինելու համար ընթերցողին մկրատուած ու չգիտես ինչ անհամտալից - չարդարացուած ընտրութեամբ Օշական տպագրեցինք, այժմ ժամանակների բերումով, բնաւ էլ ցանկութիւն եւ մտադրութիւն չկայ (յամենայն դէպս, առայժմ) իրականացնել հատորեակային հրատարակութիւն. մի բան, որ աներկմտօրէն վնասաբեր է ազգային - մշակութային առումով: Եւ ոչ միայն: Ես չգիտեմ ինչպիսի խանդավառանք կ՚ապրէր եւրոպական եւ ասիական որեւէ ժողովուրդ, եթէ բարեպատեհութիւն ունենար Օշականին իր ազգի գրողն ու տեսաբանը համարելու: Այդուհանդերձ Սփիւռքում տակաւին կենդանութեան օրօք «իր անձին եւ արժանիքին հանդէպ մերժումին, ուրացումին, նոյնիսկ հալածանքին» (Գարեգին Բ.) ենթարկուած Օշականն ցայսօր ենթակայ է հրատարակչական անտեսումին եւ լռութեանը, միայն այն տարբերութեամբ, որ եթէ հին ու բարի «ժամանակներում կարող էինք եւ պարտաւոր, եթէ ոչ ամբողջութեամբ (որն իրօք դժուարութիւններ կը յարուցէր)», ապա մի քանի հատորներում ամփոփել Օշականի ժառանգութեան, հայ գրականութեանն իրօք կշիռ եւ արժէք բերող մէկ մասը միայն, այժմ կացութիւնը այլ է՝ հրատարակչական ներկայիս վիճակի թէ՛ ենթակայական եւ թէ՛ առարկայական յայտնի պատճառներով:

Տարիներ շարունակ ո՞ւմ վերին կամօք է Յակոբ Օշականի «Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան» բազմահատորեակի աշխատութիւնները (հայ գրականութեան համար յիրաւի վիթխարանպաստ նշանակութիւն ունեցող) յայտնուել Հանրային (Ներկայիս՝ Ազգային) գրադարանի արգելապատնէշուած յատուկ ֆոնտերում, երբ տպագրւում էր Սփիւռքում դժուարին կացութեան պայմաններում, բարերար մարդոց շնորհիւ (եւ այն էլ սահմանափակ տպաքանակով): Ո՞վքեր եւ ո՞ւմից են թաքցրել մեր գրականութեան վաստակեալի գործը: Եւ ինչո՞ւ են այդպէս բծախնդրաբար ու չափազանց խնամքով թաքցրել, երբ «Համապատկերը» միայն եւ զուտ ազգային - գրական մշակութաբանական արժէք է ներկայացնում: Ժամանակին տարածուած այս գրական քաղաքականութեան հեղինակաւոր հեղինակները ինչո՞վ էին «ղեկավարւում», նաեւ արդարանում երէկ, ինչո՞վ պիտի յետին թւով արդարանան այսօր: Երեւի նրանց ամենեւին էլ չի յուզում եւ կարող է տարօրինակ թուալ նմանօրինակ հարցադրումը, որովհետեւ տակաւին «որմնախորշերի» խորքից հայ գրականութեան անցեալի ու ներկայի ողջ ծանրութիւնը իրենց վտիտ ուսերին կրողները, Օշական պատմա - մշակութային անօրինակ երեւոյթի ստեղծագործական Արարքն ընդհանրապէս չեն ընդունում ոչ միայն իրենց անհամակերպ մունջութեամբ, այլեւ ընդդիմադիր անցկալլութեամբ: Փաստելն ամենեւին էլ պարտադիր չէ, բայց մէկ նշում, որը վերաբերում է գիտա - տեսաբանական ոլորտին: Այստեղ նըշենք, որ խօսքն ամենեւին էլ չի վերաբերում ընդհանրապէս սփիւռքեան գրականութեան հետազօտում - արժէքաւորումներին: Կենդանի, գործող օրգանիզմի մշտաբար իբրեւ «կտրուած» արիւնատար երակի գոյութեան անսխոտ համակերպմանը (որը նոյնպէս, որոշակի եւ նպատակային գրական քաղաքականութեան արդասիք է): «Հրամանատարական» վճռորոշ պահուածքին բնորոշ, որը շօշափելի է ՀՀԳԱ Մ. Աբեղեանի գրականութեան ինստիտուտի գիտական - աշխատանքային գործունէութեան ընդհանուր համակարգում: Ի՞նչպէս կարելի է անտեսել այն հանգամանքը, որ տարիներ շարունակ յիշեալ ինստիտուտում սփիւռքեան գրականութեան խնդիրներ շօշափող թեզերի հեղինակները (բնականաբար՝ սփիւռքեան գրականութեան այսպէս կոչուած չիմացեալ մասնագիտակ «տէրերը») իրենց ուշադրութեան ոլորտում ունեցել են անհամեմատելիօրէն անհամեմատելի նուազարժէք եւ գրական վաստակ ունեցող երեւոյթների, ինչու չէ, նաեւ այնպիսի սփիւռքեան գրող յորջորջեալների, որոնց գրական ներկայանալի արժէքն իսկ խիստ կասկածելի է եղել: Ես չգիտեմ, թէ հայ գրականութեան արուեստի արժէքայնութեան դիտակէտից որքանով են պատիւ բերում տասնամեակներ անընդմէջ թխուող, գրքից գիրք «գաղթող» եւ միայն գրադատական աւազանու ինքնասիրութիւնը շոյող, ի վերջոյ գիտական թեզերի չափանիշներն ու պայմանները (ի վերուստ յայտնի) բաւարարող այն աշխատանքները, որոնք որեւէ առնչութիւն չունեն եւ չեն կարող ունենալ Սփիւռքի գրականութեան հետ: Եւ այդ գրականութեան ընդհանրապատկերի սոսկ նուազագոյն կերպըն ու խեղութիւնը ամենայն առումով ոչինչ են աւելացրել եղած - չեղածին: Այդպէս է, քանզի տասնամեակներ շարունակ (եւ այժմ էլ) Սփիւռքի գրականութիւն ասուել, լսելայն հասկացուել եւ տպագրուել է Դեւ (Մարգար Ղազարեան) ու Կարապետ Սիտալ, Գալուստ Խանենց ու Մառի Աթմաճեան ու, Հաճեան, Հաճեան: Այսօր Հայրենիք - Հայաստանում քանի քանիսն են լսել ու կարդացել Սփիւռքի 30-ական թուականների «վիպական» շրջանի վիպագիրների՝ Ղեւոնդ Մելոյեանի, Նշան Պէշիկթաշլեանի, Վազգէն Շուշանեանի եւ այլոց վէպերը, որոնց ստեղծարանական տքնանքի հանդէպ ունեցած մեր անիրազեկութիւնն է պատճառը, որ այսօր, քաղաքականացուած մեր օրերում յաճախ ենք յիշում (տրտունջքով), որ մենք Սփիւռքը չենք ճանաչում: Եւ իսկապէս: Ինչպէս պիտի ճանաչենք, երբ գոյզն-ինչ զօրու չենք եղել ճանաչելու Սփիւռքի իրաւ գրականութիւնը, որը մեզ հրամցուած - պարտադրուած չի եղել, ո՛չ գաղափարական եւ ո՛չ էլ այսքան ծամածմուող ազգային արժէքների վերարժէքաւորումի տեսակէտներից. դեռեւս 30-ական թուականներից Զարենցի և Բակունցի գնահատանքին եւ սքանչացմանը արժանացած Համաստեղին միայն 80-ական թուականներին տպագրելո՞վ: Յակոբ Օշականի՝ եւրոպական վէպի բարձրագոյն չափանիշներին յարիր եւ իր ողջ խորքով ու հմայքով ազգային աննախադէպ երեւոյթ հանդիսացող վիպական ժառանգութիւնը անտեսանելո՞վ: Զարեհ Որբունու, Վազգէն Շուշանեանի, Կոստան Զարեանի ժառանգութիւնից երդման յանդոյն փշրանքներ տպագրելո՞վ: Այսպէս կարելի է շարունակել: Եւ անկարելի է շարունակել - վըրկայաբերել, քանզի աւելի ընդգծուն կը դառնայ գրական - մշակութային արժէքները անխղճաբար տնօրինող - նեղմիտի մեր դէմքն ու դիմագիծը:

Այն, ինչի տարիներ անընդմէջ հետեւողականօրէն ձեռնամուխ է եղել Օշականը, - գրականութեան ախտազերծմանը-, իրաւ բաց ճակատով ներկայանալի գրականութեան իմաստաւորմանը, այսօր, անշուշտ, Սփիւռքում իր շարունակելիութիւնը գտնում է, եւ հակառակը, ինչպէս մեծաւ մասամբ մեզանում, այնպէս էլ Սփիւռքում, շարունակւում է Օշականամերժ ընթացը՝ եւ բնական է, Սիտալների եւ համաբնոյթ ոտնաւորչիգրամոլների հոգեւոր ժառանգորդների գոյութեամբ ու գրական «բեղուն» կենսունակութեամբ: Իսկ ի՞նչն է ըստ իս, Օշականի անընդունելիութեան, անտեսման պատճառը, նախ իր մեծութեան հանդէպ ունեցած շատերի փոքրհոգի - անհանդուրժն անհաւասարելիութեան առլի վերաբերումը: Այն, ինչ նախաձեռնեց եւ աւարտի հասցրեց Օշականը (նկատի ունենք «Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան» կոթողային բազմահատորեակը) ցանկացած գրական - հետազօտական կեդրոնի պատիւ պիտի բերէր, էլ չասենք (ըստ իրականութեան) վեր էր նման մի հաստատութեան կոլեկտիւ ուժերից: Նաեւ, ինչու չէ, Օշականի գրական - իմաստասիրական ինքնադրսեւոր հայեացքների առկայութիւնը՝ այս կամ այն գրողին վերաբերող որոշակի - ենթակայական, գրողական գնահատումները: Բայց չէ՞ որ դրանք նրա աշխարհահայեացքի արգասիք են եւ հնարաւոր է, որոշ չափազանցումներ, ինչպէս իր իսկ պարագային: Յիշենք, որ «Համապատկեր»ի 10-րդ հատորն ամփոփ - ամբողջութեամբ գրողաստ Օշականի վերլուծումներն ու մտածումներն են գրող Օշականի մասին: Եւ «արուեստի իր հզօրագոյն գրաման ապրող Օշականը» (այս եւ մընացեալ մէջբերումները՝ ըստ «Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան» 10-րդ հատորի, 1982 թ., Անթիլիաս, Ա. Ա.) գրական հակազդեցութիւնները, գըրականութեան անառաջընթաց կաղապարուածութիւնը, միջակութիւնն ու թերանուցումը, չափանիշների վայրիվերում - շփոթումը, իրաւ գրականութիւնը կեղծ ու դարն ապրածից՝ ապաժամանակայինից տարբերակումը տեսնում էր գլխաւորաբար գրականութիւնների չփման եզրերի բացակայութեան մէջ. «միջազգային գրականութեանց բոլոր մեծ գործերուն հետ իր սառնութիւնը պահելը կը նշանակէ լաւ, միջակ, դասատու մը ըլլալ... Գրականութեան, այնքան առատօրէն բաշխուած աշխարհի բոլոր համալսարանական կեդրոններուն»:

Իբրեւ վերաբերեալի վկայութիւն, «Աստուածաշունչը» աշխարհում առաջիններից թարգմանուած լեզուով (որով միշտ հպարտ ենք), այսօր արդեօք համաշխարհի գրականութեան (եւ ոչ միայն գրականութեան) չա՞տ անառարկելի եւ անվերապահ միջազգայնացուած արժէքներ ենք թարգմանել: Գոնէ այստեղ պիտի երիցս շնորհապարտ լինենք մեր դարատեւ «ռուսական կողմնորոշումին»: Հակառակ դէպքում չէին թարգմանուի բիւրբազում ստեղծագործութիւններ միջնորդ (ռուսերէն) լեզուից: Եւ երախտիք պիտի ունենանք այն նուիրեալների Յովհաննէս Մասեհեանից սկսեալ մինչեւ մեր օրերը Կորտասարի, Ռիլկէի, Հեսսէի, Էլիոթի, Մանտելշթամի, Պաստեռնակի եւ այլ մեծահամբաւ գրողների ստեղծագործութիւնների թարգմանիչների հանդէպ, որոնց շնորհիւ Հայաստանի գրական կեանքը ի վերջոյ «ազգայնացումի» թմբիրից արթնացում ապրեց: Մէկդի թողնելով յոյժ անտրամաբանական «յարաբերական դադարի» գդուշաւոր ժամանակները, երբ պարզ ընթերցող մարդու գըրական ճաշակն էր փոխուած: Այժմ լըրբուած, այլասեր գրական լայն սպառման ապրանքը գոյզն-ինչ տարբերւում է իրաւ գրականութիւնից, բայց ցաւալի եւ կորստաբեր ուշացումով եւ նոյնքան ցաւալի, խիստ քաղաքականացուած մթնոլորտի պայմաններում, երբ նորից ենք կրկնում գրահրատարակչական գործն է «յօնքերը կիտած...», երբ ոչ այնքան բարեփոխումների, որքան նորից եւ վերստին գործելու անհրաժեշտութիւն կայ:

Անշուշտ, բնական են մեր այս մտածումների տարաբնոյթ ընթացութիւնները, ամենատարբեր (բայց մէկ եւ հիմնական առանցք ունեցող) խնդիրների շօշափումներն ու արծարծումները, քանզի Յակոբ Օշական - երեւոյթն է ազդակը մեր մտային տարասփռումների - մի երեւոյթ, որի Ստեղծածն իսկ. «Յ. Օշականը մեր գրականութեան մէջ ստեղծեց իրարու տրամագծօրէն ներհակ մտավիճակներ: Զայն ուրացողներու բանակը, աւելի քան իրաւ, ամրակուռ ու ընդարձակ, անոր գրական գործունէութեան ամէնէն վաղաւոր շրջանէն մինչեւ այսօր, երբ այլեւս ալեւոյթ մըն է այդ քաջարի մարտիկը, անդուլ ու անողոք, փորձեց կործանել այդ աշխատաւորին նոյնքան անդուլ ու անողոք թափը: Պէտք կա՞յ ըսելու, որ ով է պարտուողը: Զինք ուրացողները իրր այդ թերեւս օր մը յիշուին մեր գրականութեան մէջ, իր առիթով: Բայց Օշականի մեզի ձգած վաստակը ազգային հարստութիւն մըն է»: «... Ամբաստանեցին զինքը ուրացող, նախանձոտ, մեր գրականութեան մեծատարած փառքերը յաղթող: Իր պղտիկ փառասիրութիւնները միայն հետապնդող»:

Ինչպէս հասկանալ առնուազն այն տարօրինակ «մոռացկոտութիւնը» երբ յիրաւի, իրեն մեծ համարող ու դէպի դարերը գնացող Զարենցի պարագային անտեսւում է բանաստեղծի ոչ թէ ինքնագովքը, այլ խորագոյն հաւատը իր սխրանքի հանդէպ, իսկ Օշականի պարագային՝ ամբաստանւում: Արդեօք գրողի ունեցած կարծիքը իր եւ իր ստեղծագործութեան մասին, հնարաւոր չէ՞ ճշգրտորոշել նրա ստեղծածով, տարիների հեռաւորութիւնից՝ արժէքայնութեամբ եւ գրական յետագայ ընթացը օրաւուր սնուցանող կարելիութիւններով:

Այսօր առ Յակոբ Օշականի ժառանգութիւնն ունեցած այսօրինակ շարունակելի վերապահ կեցուածքը նոյնական եւ նոյնարժէք է բանադրանքի ենթարկուելուն: Եւ այս ամէնը իր (Օշականի, Ա. Ա.) գրականութեան «գոյութեան պատճառ» իր ժողովրդից հետեւողականօրէն անջրպետելով, մեկուսացնելով: Եւ «հայ հոգիի» անխնդրական տարփողը, որ եղաւ յեղափոխականը, վերանորոգիչը և երախտաւորը մեր գրականութեան իր ամէնէն հաղորդակցող ոգով ու գրականութեան նորայայտնութիւններով, ճըշմարտատեսի իր անհանդուրժ կեցուածքով, մի կեցուածք, որ արդասիք է «տըրտում փոքրութիւններու» անիրաւ գրականութեան, դիմագերծ վերաբերմունքի: Ուրիշ ի՞նչ կերպ պիտի գրէր ու պայքարէր Օշականը, գրադատի կողմից ի՞նչ հանդուրժելիութեան մասին խօսք կարող է լինել (մասնաւորաբար՝ արեւելահայ գրականութեան պարագային), երբ զերծ երկխաղածն մտօք, արդէն ինքներս ենք մեր բազում կարծեցեալ արժէքների վերարժեւորման երերուն, բայց առաջին օրհնեալ քայլերն անում: Մոռանալով Օշականեան բացորոշ, ճակատային, յանդգնալից, եւ ի վերջոյ, գրական (ասել է թէ՝ ազգային) անշահակցական կերպն ու կեցուածքը: Եւ գրականութեան բազում անձեռնմխելի «արժէքներ», որ մեզանում ի բնուստ եղել են իբրեւ այդպիսին, իրականում մատուցուել են ... Օշականը այս մտայնութեան ու մտածողութեան դէմ է:

Եւ բնաւ էլ ճիշդ չէ այն համընդհանուր, տարածուն կարծիքը, թէ իբրեւ Օշականը ի սպառ մերժելով արեւելահայ գրականութիւնը, դերազնահատալից նախապատուութիւն է տուել արեւմտահայ գրականութեանը: Եւ զուցէ այս հանգամանքն էլ ինչ որ առումով նպաստում է առ Օշականն ունեցած յիշաչար անհանդուրժողականութեանը: Քիչ չեն այն արեւմտահայ սփիւռքահայ գրողները, - որ «կը հաւատային մեր գրականութեան երախտաւոր վաստակ մը ձգած ըլլալուն»-, որոնց ստեղծագործութիւնների վերլուծում - ընթերցումներում, Օշականը ... դարձեալ Օշական է՝ իր անաչառ, պարզաբանող մերժելիութեամբ եւ «արեւելահայ գրականութեան դէմ բանաձեւած խոշոր մեղադրանքներով»: Ամենեւին միանշանակարար հերքում եւ միայն հերքում չի ենթադրում: Այսուհանդերձ Օշականը՝ գրականութեան մէջ երդուեալ կողմնակիցը, «հայեցիութեան մարդկայնութեան, մշակութային բարձրորակ տարողութեան, մեր ժողովուրդը արտայայտող ընդարձակ վկայութեան» արեւմտահայ եւ արեւելահայ գրականութիւնների միջեւ ընկած տեսակարար եւ որակաւոր արժեչափումների պարագային իրաւ միայնութիւնը պայմանաւորում է «միայն եւ միայն հայեցիով»:

Յակոբ Օշականի ողջ աշխատաւոր կեանքը անինքնացուցադրում - դասականացերծ, տքնալից պայքար էր, գործքով տարուածի պայքար: Այդ պայքարը ուղղուել եւ այսօր էլ ուղղուած է շատ եւ շատ ապրող դասականացուածների դէմ: «Ամէն մարդ, եթէ ցանկանայ էլ դասական չի կարող լինել, իսկական դասականները նրանք են, ովքեր որ հէնց այդպիսին են, հակառակ կամքին, եւ այդպիսին են՝ առանց իրենց գիտակցութեան»: Անտրէ Ժիտի այս խօսքերը աւելի քան բընորոշ են Օշականին, նրան՝ ով իր գրականութեան ոգու շնորհիւ մեզ ստիպում է ապրել վերափոխուած ու վաւերական: Եւ նրա ոչ միայն վէպը, այլեւ ողջ ստեղծագործութիւնը «յաւելում մըն է՝ եթէ ոչ աշխարհի գրականութեան, գէթ հայ գրականութեան վրայ»:

... Թող այս յօդուածը չդիտուի իբրեւ ի պաշտպանութիւն Յակոբ Օշականի, ամենեւին, բազմաբեղուն վաստակեալը դրա կարիքը չունի. եւ եթէ մեկնաբանելիօրէն դիտուելու է, ապա թող դիտուի իբրեւ Հայաստանում ապրող հայ երիտասարդ մտաւորականի զայրոյթ, որից տարիներ շարունակ խլել եւ Հանրային գրադարանի յատուկ ֆոնտերում թաքցըրել են նրա գրքերը, այսօր արդէն իրենց աշխատիմաց չկամութիւնը արդարացընելով գրահրատարակչական առկայ պրոբլեմներով: Բայց այլեւս ժամանակն է, յստակ գիտակցելու, որ Յակոբ Օշականը զուցէ եւ մեն մի այն գրողն է, որի ստեղծագործութեան տպագրութիւնը պետական բարերարային միջնորդաւորութիւն, հոգածութիւն է պահանջում:

Օշականն ամենայն առումով վաստակել է այս եղակի իրաւունքը եւ բա՛ւ է շարունակել չյայտարարուած, անժամկէտ պատերազմը Յակոբ Օշականի դէմ:

Երեւան, Յուլիս 1992 ■

ՍԻՆԱՆ

ԲՈԼՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ԱՄԵՆԱԲԵՂՈՒՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԸ

(Շար. Ա. էջէն)

(Շար. Ա. էջէն)

թէր դրան առջեւ: Աւելորդ պերճանք կը նկատէր աղօթատեղիի մը շինութիւնը. ճիւղերով ծածկ մը կը բաւէր: Առաջին մզկիթները այդպէս շատ պարզ եղած են, բայց միշտ ընդարձակուելով, քանի որ կոչուած էին պարփակելու հաւատքի տարածման եւ նոր երկիրներու գրաւման համար կռուի գացող զինուորները, որոնց թիւը արագօրէն կ'աւելնար:

Աւելի վերջ, ընդօրինակելով գրաւեալ երկիրներու աղօթատեղիները, արմաւենիի բուները փոխարինուեցան հնօրեայ շինութիւններէ վերցուած սիւներով, եւ ճիւղածածկ տանիքներն ալ վերածուեցան կամարներու, թաղերու եւ գմբէթներու: Շինանիւթերը ճոխացնելով հանդերձ, մզկիթը հաւատարիմ մնաց սակայն իր սկզբնական կոչումին, որ էր զինուորներու համահաւաք (Ճամի - իւլ - Աւֆար):

Իսլամութեան համար Աստուծոյ առջեւ ամէն մարդ հաւասար է: Ո՛չ ոք իրաւունք ունի ցած կամ բարձր կենալու: Ուստի, աղօթատեղիին մէջ պէտք չէ գոյութիւն ունենայ աթոռ, նստարան կամ բեմ: Երկրորդ Խալիֆա Օմար (կամ՝ Իւմար, Էօմէր) երբ 638-ին Երուսաղէմը կը գրաւէ, տեղւոյն պատրիարքին կողմէ կը հրաւիրուի աղօթելու Ս. Յարութեան տաճարին մէջ, բայց կը մերժէ առարկելով թէ ինք արժանի չէ նման փառաշուք սրբատեղիի մը մէջ աղօթելու: Ու իր աղօթքը կ'ընէ, մուտքի դրան առջեւ ծնրադրելով:

Կը պատմուի նաեւ թէ Օմարի զօրավարներէն Ամր - Իպն - Իւլ - Աս երբ 640-ին Գահիրէն կը գրաւէ, անմիջապէս արմաւենիի բուներով ճիւղածածկ մզկիթ մը շինել կու տայ իր զինուորներուն համար, բայց ինք փլլալով կարճահասակ, ոտքին տակ դնել կու տայ փոքր բեմ մը, որպէսզի զինուորներէն տեսնուի եւ լսուի: Սակայն, երբ խալիֆան կ'իմանայ այդ բանը, խիստ սաստ մը կ'ուղղէ, հարցնելով թէ Ամր ի՞նչ համարձակութեամբ կը յանդգնի Աստուծոյ առջեւ ուրիշ մարդոցմէ աւելի բարձր կանգնելու:

Աստուծոյ առջեւ հաւասարութեան սկզբունքը, հետեւաբար անհրաժեշտ կը դարձնէ որ մահմետականները հաւասար գծերու վրայ, քով քովի, կողք կողքի շարուելով աղօթեն, միաժամանակ գիբար գօտեպնդելով: Ուստի, պէտք ունէին լայնքին շինուած աղօթատեղիներու: Ճիշդ հակառակը քրիստոնեաներուն, որոնք իրարու ետեւ կեցած կ'աղօթեն, եկեղեցիին մէջ մասնաւոր տեղեր վերապահելով կրօնականներուն, իշխաններուն, մեծամեծներուն եւլն.։

Օսմանցի Թուրքերը Կոստանդնուպոլիսը գրաւելէ վերջ, զմայլած ու հրապուրուած Ս. Սոփիա եկեղեցիին փառահեղ տեսքէն, կ'ուզեն նոյնանման աղօթատեղիներ շինել, Ս. Սոփիայի յատակագիծն ու գմբէթածածկ մեծ կառոյցը ջանալով պատշաճեցնել իրենց կրօնքին հարկադրանքներուն, այսինքն՝ յատակագիծը լայնցնելով ըստ կարելւոյն:

Կ. Պոլիսը գրաւող Ֆաթիհ Մէհմէտէ սկսեալ բոլոր սուլթանները փայփայած են այդ երազը, եւ Սինանէ առաջ արդէն քանի մը անյաջող փորձեր կատարուած են (Ֆաթիհի հին մզկիթը, Պէյազիտի մզկիթը եւլն.) աւելի համեստ ճարտարապետներու ձեռքով:

Իսլամական արուեստի մեծ մասնագէտ մեր ուսուցիչը՝ Փրոֆ. Էռնստ Տից, այս մասին խօսելով, զարմանքով կը հարցնէր թէ ինչո՞ւ համար Օսմանցիները չեն խորհած պարզապէս Ս. Սոփիայի յատակագիծը դարձնել 90 աստիճան, եւ դիւրութեամբ ձեռք բերել լայնքին տարածուող շէնք մը, փոխանակ քրիստոնէական եկեղեցիին բարդ յատակագիծը լայնցնելու կոչուած դժուարին լուծումներ փնտռելու:

Սինան ձեռք առնելով այդ գործը, շնորհիւ իր բնածին հանճարին եւ անխոնջ եռանդին, կը յղանայ բազմաթիւ ճարտարապետական լուծումներ, մէկ կողմէն պահելով Ս. Սոփիայի երկնաթռիչ ընդարձակ գմբէթը եւ միւս կողմէ լայնցընելով մզկիթին ներքին ծաւալը: Այդ լուծումները զինքը կ'առաջնորդեն նոյնիսկ որդեգրելու խաչաձեւ կեդրոնացեալ յատակագիծեր, որոնք զինքը չեն գոհացներ սակայն, քանի որ չի յաջողիր ձերբազատիլ գմբէթը բռնող հաստարեստ մոյթերէ, որոնք աղօթատեղիին ներքին ամբողջական տեսքը կը խափանեն:

Իր վերջին լուծում, Էտիրնէի Սելիմիյէին համար կը յաջողի Ս. Սոփիայի գմբէթին (Ժ. դարուն վերջերը վերաշինուած, ուրիշ հայազգի հանճարեղ ճարտարապետի մը՝ Տրդատի կողմէ) համահաւասար կիսագունտ մը նստեցնել ութ մոյթերու վրայ, որոնք ձեւով մը դէպի արտաքին պատերը քաշուելով, գրեթէ ամբողջովին կը պարպեն մզկիթին ներսը, ստեղծելով միջոցի պարապութեան եւ միութեան աննման ներդաշնակութիւն մը:

Յաջողա՞ծ էր գերազանցել Ս. Սոփիան, ինչպէս ինք ուզած էր յաւակնիլ: Ո՛չ անշուշտ, քանի որ հակառակ իր պնդումին, Սելիմիյէի գմբէթը ո՛չ աւելի լայն է եւ ո՛չ ալ աւելի բարձր, Ս. Սոփիայի գմբէթէն: Անյաջողութեան պատճառն ալ ո՛չ շինարարական թէքնիքն էր, որուն անվիճելի վարպետն էր ինք, ո՛չ ալ պակասը շինանիւթերու կամ աշխատաւորներու, որոնցմով լայնօրէն օժտուած էր, շնորհիւ մեծազօր Կայսրութեան անսպառ աղբիւրներուն:

Պատճառը թաքնուած էր պարզապէս երկու հակադիր կրօնքներու տարբերութեան մէջ, որովհետեւ հարցը չէր սահմանափակուեր Ս. Սոփիայի գմբէթին չափերը գերազանցելու մէջ:

Ս. Սոփիայի հոյակապ տաճարը, ընծայուած ըլլալով Սուրբ Իմաստութեան, այսինքն՝ Սուրբ Հոգիի փառաբանութեան, ամէն բանէ առաջ կը խորհրդանշէ երկնքի գերակայութիւնը՝ երկրի վրայ, ոգիին գերազահութիւնը՝ նիւթին վրայ: Ի յայտ բերելու համար ոգիին յաղթանակը նիւթին վրայ, հոն ի գործ դրուած են շինարարական ամենայանդուգն լուծումներ, եւ օգտագործուած՝ ամենաճոխ շինանիւթեր, որովհետեւ որքա՛ն հարուստ եւ զօրաւոր ըլլայ պարտուողը, այնքա՛ն ուժեղ եւ փառաւոր կ'ըլլայ ձեռք բերուած յաղթութիւնը:

Այդ իմաստով ալ, Ս. Սոփիայէ ներս մտնողը յանկարծ ինքզինքը կը գտնէ անսահման պարապութեան մը մէջ, ինչպէս տիեզերքի անհունութիւնը: Գմբէթին անհաս գագաթէն մինչեւ գետին ո՛չ մէկ նիւթեղէն արգելք կը կեցնէ իր ակնարկը, կարծես թէ սիւներն ու պատերը կ'անհետանան եւ նիւթը հրաշքով կ'աննիւթականանայ, չքանալով ոգիին տիրապետութեան առջեւ (Entmaterialisierung, Է. Տիցի խօսքով): Գմբէթն իսկ կը վերածուի օդին մէջ ծփացող ծածկոցի մը, «ոսկի շղթայով մը կախուած երկինքէն»:

Տիկին Ուլեա այս երեւոյթը կը բացատրէ հետեւեալ բառերով. -

«Ս. Սոփիայի պարագային, կարծես թէ շէնքը կը սաւառնի անկշիռ զանգակի մը նման: Հազիւ թէ կը հպի գետնին, ձերբազատած ձգողութեան օրէնքէն: Այսպէսով, գետինը կը դադրի խարիսխ ըլլալէ, ինչպէս որ պատերն ալ կը կորսնցնեն ծանրութիւն կրելու նշանակութիւնը: Ներքին միջոցը, հետեւաբար, չի սահմանափակուիր պատերու տեսանելի մակերեսով, այլ կը տարածուի յանհունս, դէպի ամէն կողմ: Որքան ատեն որ մակերես մը կը կապուի որեւէ շինարարական տարրի, կը թելադրէ նիւթին յատկանիշները, ինչպէս՝ ձեւ, ծաւալ եւ ծանրութիւն, որոնցմէ մին կը բաւէ միւսները ըմբռնելու համար: Ս. Սոփիայի մէջ այս բանը կը բացակայի: Ահա թէ ինչո՛ւ համար ամէն նշգրիտ սահման կը չքանայ, անըմբռնելի դարձնելով ծաւալները նիւթին, որ այլեւս կրնայ տարածուիլ անսահման: Ներքին ծաւալը չի պարփակեր ճշգրտօրէն եւ կ'ընդլայնի դէպի անհուն: Մարդ որքան երկար մնայ այս միջոցին մէջ, այնքան կ'ունենայ տպաւորութիւնը թէ անսահմանութիւնը կ'ընդարձակուի, տալով խաբկանքը որ երկնային գմբէթը առկախ կը մնայ իր գլխուն վրայ» (4):

Հանճարեղն Սինան, ջանալով ողեպաշտ աշխարհահայեացքի մը այս արտայայտութիւնը պատշաճեցնել տրամագծօրէն տարբեր աշխարհահայեացքի մը, որ երկրային է աւելի, քան երկնային, անշո՛ւշտ թէ պիտի ձախողէր:

Սինան, յարգելով իր կրօնքին աշխարհիկ հարկադրանքները, ըստ որում մզկիթ մը պէտք է երկրային հաճելի պարտէզ մը դառնայ, իր մէջ առնելով արտաքին լոյսը, բնութեան եւ ծաղիկներուն գոյները եւլն., չէր կրնար անշուշտ միաժամանակ հաւատարիմ մնալ Ս. Սոփիայի ներքին մթնոլորտին, որ միստիկ է առաւելապէս:

Է. Տից, օսմանեան մեծ մզկիթները բաղդատելով Ս. Սոփիայի հետ, զանոնք կը նկատէ Յուստինիանոսի տաճարին զաւակները, ու բացատրելով վերոյիշեալ հիմնական տարբերութիւնը, կ'ըսէ. «Շինութիւնը թէքնիքի խնդիր է եւ կրնայ այլեւայլ ձեւով լուծում գտնել, բայց ոճը կապ ունի աշխարհահայեացքի եւ ոգիի հետ, եւ ատոր համար ալ տրուած ժամանակի մը մէջ կը ծնի, կը զարգանայ ու կը դադրի, առանց որ կարելի ըլլայ իր մասին ամբողջական բացատրութիւն մը գտնել պարզ մտածումի ճամբով, ինչ որ պարագան է բոլոր բնազանցական հարցերուն (5):

Է. Տից կը խորհի թէ Սինան այդ կէտը ըմբռնելով է որ իր վերջին շինութիւններէն մէկուն, Թոփհանէի քարափին վրայ ծովակալ Գըլըճ Ալի Փաշայի հաշւոյն կառուցած մզկիթին համար նոյնութեամբ որդեգրած է Ս. Սոփիայի յատակագիծը, կարծես խոստովանիլ ուզելով որ կարելի չէ Ս. Սոփիայի յաղթել, իր հետ մարտնչելով նոյն գետնին վրայ:

**

Սինանի հայկական ծագումին մասին շատ գրուած է հայ բանասէրներու կողմէ, առանց որ կարելի ըլլայ համոզել թուրք հեղինակները, որոնք կը նախընտրեն ընդունիլ յունական, ալպանական, սերպական կամ որեւէ այլ ծագում:

Սինան իր ինքնակենսագրութեան մէջ կ'ըսէ թէ կեսարացի է, զաւակ՝ քրիստոնեայի, ու եղած է ենիչէրի: Այդ կը նշանակէ թէ, եօթը տարեկանին խլուելով իր ընտանիքէն, դաստիարակուած է իսլամական կրօնքի մէջ, պատրաստուելով իբր արհեստավարժ զինուոր, ըստ տէվշիրմէի օրէնքին: Իր յիշողութեան մէջ պահա՞ծ է արդեօք որեւէ կապ հայութեան հետ: Յայտնի չէ: Նմանապէս, իր շինութիւններուն մէջ կարելի չէ հանդիպիլ հայկական ճարտարապետութեան հետ կապուող որեւէ մանրամասնութեան, հակառակ անոր որ անցած է հայկական գաւառներէ, եւ Սելիմ Ա.ի դէպի Պարսկաստան կատարած արշաւանքին մասնակցած է իբր զինուոր, Վանայ ծովուն վրայ շինելով թնդանօթակիր նաւեր, իբր նորութիւն: Ուստի, պէտք է տեսած ըլլայ Աղթամարի հրաշակերտ Ս. Խաչ եկեղեցին, որուն գմբէթն ալ կը կոթնի արտաքին պատերուն կառչած ութ մոյթերու վրայ:

Այդ արշաւանքը կատարուած ըլլալով 1514-ին, Սինան չէր կրնար 1497-ին ծնած ըլլալ, ինչպէս գրած է Ժոն Ֆրիլի: Աւելի տրամաբանական պիտի ըլլար ընդունիլ 1492 կամ 1490 թուականները, եւ հետեւցնել որ ապրած է 96 կամ 98 տարի, քանի որ մահուան թուականը ծանօթ է. 1588:

Ամպհովանիի ձեւ ունեցող իր բացօթեայ դամբարանը, զոր ինք շինած է, կը գտնուի Սիւլէյմանիյէ մզկիթին մօտ:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ
Նիս Ճարտարապետ

(1) ULYA VOGT-GOKNIL — Grands Courants de l'Architecture Islamique. *MOSQUEES.*
Editions du Chêne, Paris,1975, p. 185.

Այս ուսումնասիրութեան մէջ Տիկին Ուլեա կարեւոր դեր մը կը վերագրէ հայ ճարտարապետութեան, երբ կը խօսի Սելճուկներու շինարարական արուեստին մասին:

(2) Նման տարօրինակութիւններ յաճախադէպ են, անտեղեակ թարգմանիչներու գրչին տակ: Էջմիածնի եկեղեցին կամ Աղթամարի եկեղեցին ներկայացուած են իբր l'Eglise d'Etchmiadzinsky կամ l'Eglise d'Akhtamarsky, երբ թարգմանուած են ռուսերէն գրքերէ: Ատենօք, Եւրոպական գիտական աշխարհը այշեցուցած էր գրելով l'Eglise de Baronsky-ի կամ l'Eglise de Mrensky-ի մասին: Անշուշտ թէ խնդրոյ առարկայ էին Պարոնի եկեղեցին (Անի) եւ Մրենի եկեղեցին, որոնց անունները քաղեր էր Վարազդատ Յարութիւնեանի եւ Ս. Սաֆարեանի ռուսերէն գրքէն:

(3) *Մեսճիդ* բառը կը գործածուի փոքր մզկիթներու համար: Ըստ Աճառեանի Արմատական Բառարանին, հայերէն *մզկիթ* բառը կու գայ արաբերէն *մասժիտ* բառէն, որ կը նշանակէ «երկրպագութեան տեղ»:

Մուհամմէտ երկու *մեսճիդ* կը ճանչնար: Մէքքէ (*Մեսճիդ-Իւլ-Հարամ*) եւ Երուսաղէմ (*Մեսճիդ-Իւլ-Աքսա* - հեռաւոր), որոնց մասին խօսուած է Գուրանին մէջ:

Մարգարէին մահէն վերջ է որ Մեդինէն ալ *մեսճիդ* նկատուեցաւ:

(4) *MOSQUEES* - էջ 175.

(5) ERNST DIEZ — *TURK SANATI* - Istanbul 1946, էջ 13.

QUENTIN TARANTINO -

RESERVOIR DOGS

C'est un jeune réalisateur américain qui emporte l'adhésion des producteurs parce que son film sera exemplaire sans coûter cher. Une histoire de gangsters, avec l'idée que (pour passer) de l'ordre au désordre il n'y a rien, rien qui ne puisse être évité, rien que beaucoup de paroles et autant de sang. Un film noir dont l'intrigue ne prétend qu'à l'humilité: six gangsters ratent leur coup, trahis de l'intérieur; aucun ne va en réchapper.

Le cœur de l'action ne sera jamais montré. C'est toute la raison du film, ce qu'il cherche à ressusciter à travers les trois flashes-back qui le construisent et le rythment. Car les bandits ont fait leur coup *pendant* le générique, tandis que nous regardions avec jubilation leurs images défiler au ralenti. Avant c'était l'ordre, les obscénités essentielles à la fraternité dites au petit déjeuner, les vieux tubes des années soixante-dix. Après viendra le désordre, individualités parsemés, querelles minables et bons sentiments, jusqu'aux morts cadancées des héros : 2-1-2-1-2.

C'est qu'entre la fureur de Godard et le désespoir de Fuller la mise en scène ne cesse de nous surprendre, qui fait parler les personnages quand on attend l'action, qui raconte le passé pour faire mentir l'avenir, qui met un large plan-séquence en caméra portée à la place d'un contre-champ serré.

Surtout, leurs morts ont beau être dérisoires les gangsters meurent avec bonheur, d'avoir transformé leurs désirs en actes, jusqu'au bout. Ils n'ont jamais prétendu brûler de faire autre chose que ce qu'ils font ou d'être ailleurs que là où ils sont. De véritables gangsters en somme, essentiels et humains à la fois. Mais tandis que Malraux écrivait «*le gangster héroïque a succédé au policier génial, puis le gangster ignoble (par ordre supérieur) au gangster héroïque*», le gangster, ici, est simplement foireux. Signe des temps, signe que l'action se passe bien en Amérique aujourd'hui.

Pour tout cela, grâce aux traits rieurs de Tarantino ajustant ses lunettes noires et bien d'autres raisons encore, *Reservoir Dogs* est un film que l'on n'oubliera pas.

FRANÇOIS MESTOUDJIAN

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6
MARDI
6 OCTOBRE
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.901 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 68e ANNEE — N° 17.901

ՀԱՅ-ԱԶԵՐԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՁԱԽՈՂԱԾ

ԳՆԴԱԿՈԾՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 2, խզուեցան հայ-ազերի բանակցութիւնները, որոնք կը տարուէին Ղուբաթլի Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ, որոնք կոչուած էին ծրագրելու Սոչիի հրադադարին գործադրութիւնը: Հայկ. պատուիրակութիւնը կը ղեկավարէր Արա Սահակեան, Ազերիներու պատուիրակութիւնը Խորհրդարանի նախագահի տեղակալ՝ Ճալիլով: Խօսակցութեանց առեն իսկ հրաձանաձգութիւնները չէին դադրած եւ կողմերը բաժնուեցան հաստատելով թէ կարելի չէ շարունակել հրադադարի մասին խօսիլ իրաց այդ կացութեան մէջ, աւելի ուշ նոր ժամանադրութիւն մը կ'առնուի երբ զէնքերը լռեն: Արդարեւ թէ Ղարաբաղ եւ թէ մանաւանդ սահմանամերձ շրջաններ ը գնդակոծումները չեն դադրիր: Շատ լարուած էր կացութիւնը Ուրբաթ օր, մինչեւ իրիկուն, Ծանր էր Կապանի վիճակը ու զոհեր ալ կային եւ նիւթական մեծ վնասներ: Առաջին տեղեկութեանց համաձայն երկու մեռեալ կար եւ վիրաւորներ:

Կռիւները նոյն սաստկութեամբ շարունակուած են նաեւ Լաչինի գօտիին շուրջ: Հայկական ուժերը յաջողած են կրկին ետ մղել ազրբէջանական յարձակումները: Կը թուի որ ծանր կորուստներ կան: Նախապէս արդէն (Հոկտեմբեր 2) Հայերը մեռեալ ունէին եւ 10 վիրաւոր:

Ռմբակոծումները չեն դադրած նաեւ [...]րիս, Կրասնոսելսկ, ուր 70 արկ ինկած է մէկ օրուան մէջ, Ուրբաթ օր:

⁂

Սեպտեմբեր 30-ին, Գերագոյն Խորհուրդը գոնփակ նիստով մը իր աշխատանքները շարունակած է, Հացի մատակարարման հարցը կարգադրելու ուղղութեամբ: Նիստի սկիզբին վարչապետ Խ. Յարութիւնեան պատասխանած է երեսփոխաններու հարցումներուն: Միտքերու փոխանակումէ ետք խօսք առած է դրամավարկային եւ պիւտճէի հարցերու Յանձնաժողովի Նախագահ Տիգրան Սարգսեան, որ նոյնպէս պատասխանած է հարցումներու: Գերագոյն Խորհուրդի յաջորդ նիստին, քննութեան առարկայ կը դառնայ երեսփոխաններուն նիստերու մասնակցութիւնը ապահովելու հարցը:

⁂

ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄՆԵՐ

Իրենց պաշտօններէն հեռացուած են Գարէնի եւ Մթերումներու նախարարի պաշտօնակատար Ռաֆայէլ Շահպազեան եւ նոյն Նախարարութեան հացի վարչութեան պետ՝ Միքայէլ Աբրահամեան: Այս որոշումը կը յաջորդէր, Սեպտեմբեր 30-ին գումարուած հացի մատակարարման հարցի հերթական ժողովին, որու կը նախագահէր վարչապետ Խոսրով Յարութիւնեան: Ժողովը այն եզրակացութեան յանգած է, որ, հակառակ մեծ ճիգերով բերուած ալիւրին եւ հացահատիկին՝ կացութիւնը չի բարելաւուիր եւ Գարէնի ու Մթերումներու նախարարութիւնն ու անոր հացի վարչութիւնը ի վի-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» ՍԵՊ. 27 / ՀՈԿ. 2)

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐԸ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄՕՏ

Սեպտեմբեր 24-ին վարչապետ Խոսրով Յարութիւնեան ընդունած է Միացեալ-Նահանգներու Հայաստանի առժամեայ դեսպանն ու Միացեալ-Նահանգներու միջազգային զարգացման գործակալութեան Հայաստանի ներկայացուցիչը: Շօշափուած են սոյն գործակալութեան Հայաստանի մէջ աշխատանքները կազմակերպելու հարցեր:

⁂

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հոկտեմբեր 1-ին, ՄԱԿ-ի մէջ տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսին Արտաքին Նախարար Րաֆֆի Յովհաննէսեան ըսած է թէ Արցախի խաղաղութեան հաստատման համար Թուրքիա պէտք է վերադառնայ իր չէզոք քաղաքականութեան եւ չինէ դեր խաղայ կնճիռին լուծման գործին մէջ: Նախարարը աւելցուցած է նաեւ թէ Հայաստանի քաղաքականութեան կեդրոնը կը գտնուի շրջանին մէջ «հաշտութիւն, ներդաշնակութիւն եւ կայունութիւն» հաստատելու ձգտումը: Րաֆֆի Յովհաննէսեան անդրադառնալէ ետք Հայաստանի իր դրացիներուն հետ ունեցած յարաբերութիւններուն եւ Հայաստանի քաղաքական ներքին իրավիճակին, վերադարձած է Արցախի հարցին, այս մասին տալով Հայաստանի տեսակէտները:

⁂

ԶՈՀ ԳԱՑԱԾ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ

Արտաշատի Միասնիկեան փողոցը կը բնակէին մարտիկներ Արմաւիր Մինասեան եւ Ստեփան Պաղտասարեան, որոնք զոհ գացին Արցախի ազատագրման պայքարին: Անոնց ընտանիքներուն օգնելու նպատակով Թաղային Կոմիտէն հանգանակութիւն մը կազմակերպած է եւ անկէ գոյացած 182 հազար ռուբլին յանձնած է անոնց: Իսկ Վ. Սարգսեան եւ Ց. Թորոսեան Արմաւիր Մինասեանի տան մօտ ջրհոր մը բացած են:

⁂

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄՐՑՈՒՄ

ԼՂՀ-ի Նախարարներու Խորհուրդը յայտարարած է թէ ղարաբաղեան իրադարձութիւններու մասին գրական ու արուեստի լաւագոյն ստեղծագործութիւններու մրցում կազմակերպուած է, որուն կրնան մասնակցիլ նաեւ արտասահմանէն ստեղծագործողներ: Կ'ընդունուին վերջին չորս տարուան գործեր: Դատակազմին նախագահ է Զօրի Բալայեան:

⁂

ՄԱԿ-Ի ՏԵՍՈՒՉՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 24-ին փոխ-նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան ընդունած է ՄԱԿ-ի գաղթականներու հարցերու բարձրագոյն տեսչութեան պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ Ժան-Գլօտ Կոնկոլատոյի: Ղեկավարը ըսած է թէ մտադիր են Հայաստան մասնաւոր գրասենեակ մը բանալ եւ պարէնով ու անհրաժեշտ ապրանքներով օգնել բոլոր գաղթականներուն: Փոխ-նախագահն ալ յատուկ ուշադրութիւն հրաւիրած է Մարտակերտէն եւ Շահումեանէն գաղթողներուն վրայ, որոնք ամէնէն աւելի օգնութեան պէտք ունին: Քննարկուած են նաեւ բոլոր գաղթողներու կարգավիճակի, ընկերա-հոգեբանական վիճակի եւ օգնութեան առընչուող հարցեր: Պատուիրակութեան Հայաստանէն մեկնումէն առաջ Ժան-Գլօտ Կոնկոլատո ըսած է թէ իրենց տուեալներով Հայաստան 300 հազար գաղթական եկած է, որոնցմէ 50 հազարը վերստին մեկնած է Հանրապետութենէն: Ան ըսած է նաեւ թէ կ'աշխատին մէկ-երկու մարդասիրական անցք բանալ եւ ձմրան խիստ պայմաններուն օգնել անոնց:

⁂

ՆՈՐ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայաստան ՄԱԿ-ի տնտեսութեան, առեւտուրի եւ զարգացման Կազմակերպութեան անդամ դարձած է:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿՈՂՈՊՈՒՏԻ ՄԸ ԾԱԼՔԵՐԸ

Ընթերցողները հաւանաբար կարդացին զգայացունց այն լուրը, որ տուած էր «Արմէնփրէս»ի թղթակիցը Երեւանէն: Այսպէս «Զուարթնոց» օդակայանի մաքսատան պաշտօնէութիւնը յայտնաբերած է Պր. Վ. Հանեանի իրերուն մէջ «գեղարուեստական մեծ արժէքներ», ի միջի այլոց Այվազովսքիի երեք իւղանկարներ, ալեքսանտրիդ քար, եւայլն: «Արմէնփրէս» լուրը առած է ի հարկէ ... հեռատեսիլի «Լրաբեր» յայտագրէն, փաստօրէն այդ լուրը հերքելու համար միայն: Ծանօթ է «հայրենանուէր» գործիչ ու իր ազատ ժամերուն «բանաստեղծ» Հանեանին տիպարը, որ «իր ծախսերով 50 մարդ է հրաւիրել Միացեալ-Նահանգներ», ինչպէս կը խոստովանի «Արմէնփրէս» եւ երանելի պարզութեամբ մը կը մանրամասնէ՝ քաղաքական գործիչներ, գրողներ, արուեստագէտներ ու խմբագիրներ...: Այսքան բարեգործութիւն իսկապէս խնկելի է: Նման բարեգործութիւն են նաեւ բանաստեղծին առոր անոր «մագնիդաֆոն» բաժնելու, «Գրական Թերթը» գնելու եւ նման բազմաթիւ նախաձեռնութիւնները: Ահա ինչո՞ւ «Հայլչող Արծաթներ»ուն հեղինակը Հայաստանի բարձրագոյն խաւերուն մօտ արժանացած է «Հայրենիք-Սփիւռք կապերի ամրապնդման գործին» սատարողի համբաւին:

Հարցը ողորմելի բանաստեղծին անձէն անդին է, հոն ուր «Արմէնփրէս»ի թղթակիցը դադրած է խոհեմ ըլլալէ: Արդարեւ՝ փոխանակ իր կարգին քննութիւն մը կատարելու ... մաքսատան ու արդարադատութեան մօտ, ըստ լրատուութեան օրէնքներուն, ան գացած ու գտած է «յանցագործը», որ ի հարկէ կրնար միայն բողոքել ըսելով թէ իրերը բերուած են եղեր Հայաստան: Միայն թէ «Արմէնփրէս»ի թղթակիցը չէ հարցուցած թէ այդ իրերը պիտի մնայի՞ն Հայաստան թէ «Զուարթնոց» օդակայանը պարզ անցման կէտ մըն էր, ուրկէ պիտի փոխադրուէին ... այլուր: Յստակ ալ չի թուիր «արտասահման» բառին իմաստը, քանի որ «արտասահման» է նաեւ օրինակ Սան Պետերբուրգը, Էրմիթաժի թանգարանը եւ այլ թանգարաններ...: Ամէն պարագայի «արտասահմանէն» արժէքաւոր իրեր Հայրենիք փոխադրելու այս գաղափարը շինծու տպաւորութիւնը կը ձգէ երբ մտածենք Հայաստանի ներկայ քաղաքական վիճակին ... որ բնաւ ձեռնտու չէ Այվազովսքիներու ապահով պահպանման:

Մեղուն պիտի ուզէր որ Հայաստանի արդարադատութիւնը լրջօրէն զբաղէր անտեղիօրէն ջերմ «հայրենանուէրներու» հարցով, ոչ այնքան ողորմելի մը դիմակազերծելու այլ յայտնաբերելու համար այս շահատակութեան անյայտ մասերը: Պիտի կարենա՞յ գէթ ակնարկ մը նետել ատոր վրայ, առանց հիմայուելու «հայլչող ոսկիներէն»: Կը խորհիմ որ բոլոր «քաղաքական գործիչները, խմբագիրները, արուեստագէտները, գրողները...» եւ դեռ հաւանաբար շատ ուրիշ նախարարիկներ, երբեք պիտի չհանդուրժեն որ դոյզն քննութիւնն իսկ ըլլայ: Մեղսակցութի՛ւն՝ կը պաշտեմ քեզ: «Արմէնփրէս»ի հաղորդումը շահեկան է սակայն, անով որ ակամայ կը թելադրէ մեղսակցութիւններու ցանցին տարածքը: Աւելին. Հայաստանի Պետական այս լրատուական գործակալութիւնը որ չի փայլիր առ հասարակ էական լուրերու շուտափոյթ տարածումով, չէ վարանած իր մասնակցութիւնը բերելու սրբազան գործին, «լուրը պարզելու համար» դիմելով խամաճիկի մը յայտարարութեան: Ամէն ինչ թափուած է, որպէսզի ճշմարտութիւնը խափանուի:

Այս բոլորէն վերջ մտքիս կը մնայ առեղծուածը: Ինչպէ՞ս է որ «Լրաբեր»ը, Հայաստանի հեռատեսիլի տնօրէնութիւնը, յաջողած է բեկանել լուրը: Մամլոյ ազատութի՞ւն: Ինչ ալ ըլլան պատճառները՝ ես յարգանքի տուրք մը ունիմ դէպի այս համարձակութեան հեղինակները: Կեցցէ «Լրաբեր»ը, որ զանցած է վախը ... լախտի հարուածին:

ՄԵՂՈՒ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3-ին, Վալանսի Հ. Մ.ը իր դաշտին վրայ պարտութեան մատնած է Աժաքսիօն՝ 3 - 1: Այս խաղէն վերջ, Վալանս դասաւորումին 7-րդ դիրքը կը գրաւէ 10 կէտով:

ՍԵՐԺ ԶԻՒՐԻՒՔ «ՏԱՐՈՒԱՅՆ ԵՒՐՈՊԱՑԻ ՄԱՆԷՃԸՐԸ»

Միջազգային երկու հարիւր ելմտական վերլուծողներու մօտ խորհրդակցութեան մը աւարտին, ամերիկեան Ֆայնանշըլ Ուորլտ պարբերականը (500 հազար տպաքանակ) Սերժ Զիւրիւքին շնորհած է տարուայն «Մանէճըր»ի տիտղոսը Եւրոպայի համար: Ծանօթ է որ Ս. Զիւրիւք 1990-էն ի վեր պլուխն է Թոմսըլի: Հոկտեմբեր 13-ին լոյս տեսնելիք իր թիւին մէջ, Միացեալ-Նահանգներու հնագոյն տնտեսական պարբերականը (հիմնուած 1902-ին) ուսումնասիրութիւն մը նուիրած է Թոմսըլի, որ ըստ բրիտանացի մասնագէտի մը, դեռ հինգ տարի առաջ «եւրոպական քաղաքային մեծ ընկերութեանց ամէնէն դէշ վիճակի մէջ գտնուող խումբերէն մէկն էր» եւ որու գործառնութեան չափը 39% յաւելում կրած է 1991-ին եւ որու սակարանային ներդրումը 10 միլիառ տոլարի կը հասնի: Ուսումնասիրողներու համաձայն, այս վերականգնումին հեղինակն է Զիւրիւք, որ 15 տարի անցընելէ ետք Մոպիլի մօտ եւ տասնեակ մը տարիներ ալ քիմիադիտութեամբ, 1990 Փետրուարին վերադարձաւ քաղաքին:

«Մոնտ» (Հոկտեմբեր 4 / 5) յայնօրէն կ'արձագանգէր այս լուրին:

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա.

13 Տարեկան Զինուորի Մը
Որ Չի Գիտեր Թէ Ինչու Կը Կռուի

(Հատուած)

Պիտի երթաս
Պիտի երթաս երկինքներուն ուրկէ եկար
Պիտի երթաս նայուածքդ մութ
չհասկցած ինչո՞ւ եկար
Պիտի երթաս
վտիտ մարմնով մանրանկար
իմաստութիւն ամբարած
եւ օրէ օր հաւատքներուդ տեղ մաշող
դատարկութիւնը գրկած

Պիտի երթաս եւ հողին տակ պիտի մխս
որ միւսներուն հացն աւելի տաք ըլլայ

Պիտի երթաս նեղ փոսին մէջ սեղմուիլ
որ միւսներուն տեղն աւելի լայն ըլլայ

մօրդ կարօտը աչքերուդ պիտի երթաս
մայրերն անոնց որ աւելի լայն ժպտան

եւ մարմինովդ լեցնել պիտի երթաս
անհեթեթին փոսն հսկայ

Այս տողերը առնուած են Մարուշ Երամեանի անցեալ տարի հրատարակած բանաստեղծական հատորէն որ կը կոչուի «Հում բառերն իմ կը բերեմ դիմակներու հանդէսին»: Հրատարակութեան վայր՝ Հալէպ: Թուականի, վայրի եւ բանաստեղծութեան այս հազուագիւտ ժամադրութիւնը իրապէս անակնկալ կը բերէ: Տարիներէ ի վեր մոռցած էինք Հալէպի գոյութիւնը Սփիւռքի գրականութեան մէջ ու պէտք էր որ կէս դար ետ երթայինք որպէսզի վերակենդանանար Սուրիոյ գրական փառքը երբ գաղթականութեան լեղի համը մարդոց բերանն էր տակաւին, հին սերունդին աւագ գրագէտները (Օշական, Զարեան, Թէքէեան եւ այլք) դեռ ողջ էին ու կարելի էր զանոնք սիրել կամ ատել եւ գործածել իբրեւ քաւութեան նոխազ կամ հերոս՝ սակայն հոն էին դեռ, ձայներ ու համբաւներ՝ որոնք կը կապէին Հայութիւնը իր մշակոյթի արմատներուն: Անկէ ետք ամէն ինչ տակնուվրայ եղաւ հայ աշխարհին մէջ եւ Հայութիւնը գաղթականութեան ելաւ նորէն (ինչպէս Եղուարդ Պօյաճեանի պատմուածքներէն մէկուն մէջ, այնճարցի հին հողագործը կ'ըսէ իր կնոջ «հիմա որ տուն տեղ եղանք, ժամանակ է որ գաղթենք նորէն, կնիկ»), այս անգամ սակայն քիչ մը աւելի բարեկեցիկ պայմաններու մէջ քան առաջին գաղթին: Ահա այս իրարանցումին ընթացքին էր որ մոռցուեցաւ գրականութիւնը — Եգիպտոս (վերջին անգամ ե՞րբ էր որ բանաստեղծութեան հատոր մը ծնաւ այս հին աշխարհէն որ կը պարծենար իր փաշաներով, մեծահարուստներով ու մանաւանդ յեղափոխական հերոսներով որոնց փառքի լուսապսակները դեռ կը շողարձակէին յիշողութեան ու երեւակայութեան մէջ 40-նոց ու 50-նոց սերունդի մը՝ որ անոնց հմայքին եւ պաշտամունքին մէջ հասակ նետեց բայց չմեծցաւ, չաճեցաւ ու չգտաւ իր ինքնութիւնը), Իրաք (գրեթէ նոյն սէնարիոն կը խաղացուի հոս սա տարբերութեամբ որ Իրաքի Արաբները, կատաղի մահմետականներ՝ շատ աւելի դաժան, կռուամէտ ու կարծր մշակոյթ մը ունէին քան մեղկացած ու յղփացած Եգիպտացիները: Իրաքեան կենցաղի այս հատուբնոյթին ազդեցութիւնն էր որ ինկաւ Հայութեան վրայ, տալով մեզի ներքին տխխիլին, օրէնք ու չափանիշեր՝ որոնք պակսեցան այլուր), Պաղեստին (ո՞ւր այդ Վանքը, իր «Հոգեպարար» (ականջը խօսի մեր այժմու եկեղեցական շրջաբերականները գրող քահանաներուն՝ որոնք խելայեղ կը գործածեն այս յիմար բառը), շարականներով ու բնազդային ուժերուն մէջ արմատացած ու վայրագ դարձած ջերմեռանդութեամբ, տօրական կամ մտաւորական Պատրիարքներով, եկեղեցական զմայլելի երգեցողութեամբ, հասարակ «աւանդութիւն» կամ «ծէս» բառերը գեղարուեստական վայելքի բարձրացնելու իր տաղանդով, խունկի բոյրը հանելով երկրին բոլոր անկիւնները, անգլիական կառավարութեան գաղթատիրական մեծամիտ ու նուաստացուցիչ ոգին ծածկելով, թաղելով իր հազարամեայ ապրումներու եւ պատմութեան փոշոտ մամուլին տակ, Աստուածային եւ նաեւ Մարդկային երկու ուժերու բռնատիրական հնազանդութեան տակ՝ կեանքը աղուոր աղուոր վայելելով ու նաեւ՝ ակռաները սեղմած ու սպասելով յարմար առիթին՝ իր վրէժը առնելու...) Եւ հիմա՝ Սուրիա:

Եթէ այս երկիրներուն մէջ մեր գրականութիւնը չտոկաց ոչ իսկ 40 տարի՝ պատճառը այն է որ գրականութիւնը մեր գաղութներու միջին դասակարգին, դրամ հալածող եւ իրար գլուխ պատռողներուն համար բնաւ կեանքի խորունկ պահանջ մը չգոհացուց: Մեր բարեկեցիկներն ու գրոց-բրոցները պարզապէս չունէին մտաւորական այդ ապրումը՝ որ արուեստի գործին կը մօտենայ սրբութեան մը խորհուրդին նման ու անոր մէջ կը փնտռէ ճշմարտութեան գաղտնիքը եւ կամ մարդ ըլլալու հպարտութեան հաստատումը: Գրականութիւնը այդ դասակարգին համար ժամանց էր, պուրժուա գոյութիւն մը քիչ մը աւելի ճաշակաւոր, յարգարժան ու հաճելի դարձնելու միջոց մը: Հայութիւնը persona non grata-*ի վիճակ մը առած էր իրեն — «աշխարհը թող չխառնուի հայութեան գործին, մենք մեր ցաւերը պիտի լանք, մենք սրդողած ենք աշխարհէն, մեզի առանձին ձգեցէք»: Այս պայմաններուն տակ՝ ի՞նչ արուեստ ինչ բան: Ու մէկ մը որ կը քայքայուէին ընկերային կառոյցները ու ամէն մարդ օձիքը փրկելու ետեւէն է՝ ալ խերը տես կեանքի քիչ մը աւելի նուրբ արժէքներուն — արուեստ ու գրականութիւն, գեղարուեստ ու բանասիրութիւն, կրօնական ապրումներու վերլուծում, իմաստասիրութիւն եւայլք:*

Ուրեմն, տեղին է հիմա, այդ հեւքոտ օրերէն կէս դար ետք՝ հարց տալու թէ ի՞նչ թափ մնացած է այդ արուեստին չարժընթացէն որ կարճ ժամանակ մը, 30-ական թուականներէն մինչեւ դարուն կէսը՝ Միջին-Արեւելքի գաղութները ստեղծեցին, յատկապէս Սուրիոյ մէջ: Շատ քիչ բան, աւաղ: Պատճառները հետաքրքրական չեն որովհետեւ բոլորս ալ գիտենք ատոնք ինչ են: Կարեւորը՝ ի՞նչ մնացած է այսօր, սուրիահայ բանաստեղծներ ի՞նչ տաղնապներ, հարցադրումներ ու փնտռտուքներ ունին: Կը վերցնեմ պատահական հատոր մը որ գրադարակին վրայ, նման հոն ապաստանած, կորսուած, իրենց վտիտ արժէքէն գրեթէ պարպուած տասնեակներով հատորներուն՝ հազիւ մէկ սանթիմեթր տեղ գտած՝ համբերութեամբ կը սպասէ անխուսափելի մոռացումին, համակերպած ճակատագրին՝ որ կը տրուի միամիտ, պարագայական ու մանր յուզումներու եւ արուեստի միջեւ ինկած ահաւոր տարբերութիւնը չգիտցող մարդոց գիրքերուն: Կը նայիմ կողքին — լոյս տեսած Հալէպէն՝ Թորոս Թորանեանի 65 էջնոց «Ազատութեան Երգեր» մանրահատորն է, հրատարակուած 1992-ին: Ահա ճաշակ մը

Փոքրիկէն ծնաւ սէրն իմ
Ու թող կեանքս ընդմիշտ մնայ
փոքրկալի
Չի կուիր թթուածինն է բջիջներուս
Որոնք պիտի դար ու դարեր
Թռան թռիս բերնով խօսին
Ու երանի տան պապերուս...:

Անկա ոչ մէկ աղերս ունի արուեստի հետ անշուշտ սակայն տունինք հոս՝ չափելու համար տարբերութիւնը Ե. Պօյաճեանի, Անդրանիկ Ծառուկեանի, Եղիվարդի կամ Մուշեղ Իշխանի քերթողութեանց հետ: Անկէ առաջ կային հալէպցի մտաւորական Գէորգ Թեմիզեանի բանաստեղծական երկու երկերը՝ «Ծով եւ Կղզի» (1973, սակայն լոյս տեսած Պէյրութ) եւ 1983-ին հրատարակած «Շարժում» քերթուածներու հատորը, Լիսի Սիլահեանի «Թափառող Հոգիներ» արձակ գրութիւններու հատորը, լոյս տեսած 1970-ին: Այս հատորէն առաջ՝ կը հանդիպինք Շահպանին (բուն անունով Խաչիկ Իշխանեան) երկու հատորիկներուն, տպուած Հալէպ («Վերջալոյս», 1960 եւ «Մոմեր», 1966-ին): Այս հատորիկներուն գրական արժէքով չենք զբաղիր հոս ու հիմա — այդ քաղցր պարտականութիւնը կը թողունք ապագայ գրական քննադատին: Միայն սա ըսենք որ Շահպան այժմ հաստատուած է Նիւ-Եորք ուր լոյս ընծայած է բանաստեղծական երկու հատորիկներ՝ «Գովերգ Հայ Դրօշին» (1978) եւ «Թաղմերգ Արմենական», (1979): Այս բանաստեղծը այս տարի ալ հատոր մը հրատարակեց՝ որ կը կոչուի «Նախերգ Միացեալ Հայաստանի»: Կ'անդրադառնանք աւելի ուշ:

Քիլլարա, Աւստրալիա

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՇՈՂԱՎԱՐԱԿ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդային Միութեան քայքայումէն ի վեր կատարուած յայտնաբերումներու ամէնէն ահաւորը կը նկատուին ատոմական փորձարկումներու հետեւանքները: Խորհրդային Միութիւնը իր առաջին ատոմական ռումբը պայթեցուցած է 1949 Օգոստոսին Ղազախստանի մէջ. անցնող աւելի քան չորս տասնամեակի ընթացքին ամէն տեսակի փորձերը շարունակուած են ապականել ոչ միայն մթնոլորտը, այլեւ հողը, ջուրը ու ամբողջ շրջաններու բնակչութիւնները:

«Լոս-Անճըլըս Թայմզ»ի լրագրողներէն մէկը երկարօրէն կ'անդրադառնայ ատոմական ապականութեան խնդրին որ հանդուցեալ համայնավարութեան ամէնէն մնայուն ժառանգութիւնը կը կոչէ:

Սիպիրայէն 400 քմ. հեռաւորութեան վրայ գտնուող Թալմէնկա գիւղին մէջ ծնած մանուկներ ուշադրութիւն գրաւած են: Նորածիններու մեծամասնութիւնը ծնունդին յաջորդող օրերուն կը սկսի դեղնիլ ու ցոյց կուտայ ջղային դրութեան ու գործարաններու անբնականութիւններ: Անոնք կը կրեն հետեւանքները աւելի քան 40 տարի առաջ պայթած ատոմական ռումբին: Այսօրուան նորածինները այդ ռումբին կորիզային շողարձակումէն վարակուածներու զաւակները կամ թոռներն են: Շողարձակումին ենթակայ դառնալ քրոմոզոմներու խեղում կը պատճառէ ու ատիկա կ'անցնի սերունդէ սերունդ: Այսօր ոչ մէկ գիտնական կրնայ ըսել թէ ինչ պիտի ըլլայ չորրորդ սերունդին ճակատագիրը:

Հարցը որ տարիներով գաղտնի պահուած էր գրաքննութեան, ապատեղեկատուութեան, արհեստավարժ մարդոց լռութեան պատճառով, այսօր կը յայտնուի ամբողջական տարողութեամբ ու բարդութեամբ:

Ռումբերէն զատ, ծայր աստիճան շողագործօն թափօններ նետուած են լիճերու, գետերու խորը, նոյնիսկ առանց նկատի առնելու ոմանց ըմպելի ջուրի ակն հանդամանքը:

Կրեմլինի թեքնոլոժիք մարզի մեծամտութիւնը ուղղակի արհամարհած է մարդկային առողջութեան ու բնապահութեան մտահոգութիւնները. ատիկա Ի. դարու մեծագոյն ոճիրներէն մէկը կը նկատուի: Շատ մը պարագաներու մէջ դարմանի մասին մտածելն իսկ լաւատեսութիւն կը համարուի: Շողագործօն վտանգը որ խնդրոյ առարկայ է երկրագունդին մէկ վեցերորդ մակերեսին համար, որոշ տեղեր անդարմանելի է եւ հետեւաբար՝ յաւերժական:

Օրինակ մը տալու համար կը բաւէ անդրադառնալ Չելիաբինսկի պարագային. Ուրալի հարաւակողմը, Մայակի փլութոնիոմի զինուորական գործատան մէջ որ նախապէս գաղտնի պահուած վայր մըն էր, այնքան մեծ քանակութեամբ շողագործօն թափօն կուտակուած է որ եթէ միակերպ ձեւով տարածուի, նախկին Միութեան ամբողջ մակերեսը ծածկելու կը բաւէ: Եւ այդ թափօնները նետուած են լիճի մը ու մթերումի աւազաններու մէջ:

Հրէշային անտարբերութեան հետեւանքը այն եղած է, օրինակ, որ Բելոռուսիոյ մէջ վերջին հինգ տարիներուն վահանագեղձի (Թիրոյիտ) ուռերը հընգապատիկ աւելցած են, իսկ Ուկրանիոյ մէկ շրջանին մէջ որ Չերնոբիլի աղէտութեան ենթարկուած էր, 450% աւելցած են ստամոքսի եւ երիկամներու բորբոքութիւնները:

1990-ին, Կորիզային ուժանիւթի միջազգային գրասենեակը 250 հետազօտող ղրկած է Ռուսաստան, Ուկրանիա եւ Բելոռուսիա որպէսզի քննեն Չերնոբիլի պայթումին հետեւանքները: Անոնց տեղեկագիրը նշած է թէ մարդկային առողջութեան վրայ որեւէ հետք չեն նշմարած կորիզային պայթումի հետեւանք: Այս տեղեկագիրը բնապահութեան մասնագէտներուն մօտ բուռն հակազդեցութեան պատճառ եղած է:

Անոնց զուգահեռ, Ռուսաստանէն բազմաթիւ մասնագէտներ փութացած են Ալթայ, դիտարկելու համար ախտաբանական տարօրինակ երեւոյթները, որոնց գլխաւորներն են արեան շրջագայութեան եւ միզային ճամբաներու խանգարումները:

Ռուսաստանի մամուլն ալ կ'արտայայտուի այս մասին. «Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթը տեղ կուտայ ծովային նախկին սպայ, ապահովութեան շողագործօնութեան մարզին մասնագէտներէն Բրոնզովի պատմածին. պատերազմէն ետք ամէնէն մեծ գաղտնապահութեամբ Լենինկրադի մէջ սկսաւ պատրաստուիլ զանգուածային բնաջնջումի զէնք մը որուն հիմնանիւթը մեծապէս շողագործօն էր: Աթոմակայաններու ուրանիոմը վերամշակուած էր ու ձեռք ձգուած լուծոյթը ուղղուած էր մարդկային բնաջնջումին համար գործածուելու: Այս աշխատանքը կապուած էր Պաշտպանութեան նախարարութեան ու բոլոր տեղեկագրութիւնները կը հասնէին Բերիայի ձեռքը:

Աշխատանքը կը շարունակուէր գիշեր-ցորեկ. շողագործօն ջուրերը փորձարկումներէ ետք առանց զտուելու կը թափուէին հասարակ փոսերու կամ հորերու մէջ: Այս ձեւով երեւան եկած է շողագործօն ապականումի գօտի մը որով մարդիկ հետաքրքրուած են Չերնոբիլի աղէտէն ետք: Քննարկումները ցոյց տուած են որ ամբողջ Ս. Պետերբուրգը ծածկուած է շողագործօն արատներով:

Այս բոլորը մօտիկ ըլլէ ետք լրագրողը կ'երթայ խնդրոյ առարկայ վայրերը որոնք ոչ մէկ հսկողութեան ենթակայ են. հոն մարդիկ բացօթեայ ճաշեր կ'ընեն, մանուկներ կը խաղան, իսկ գարնան ու ամրան ամիսներուն մարդիկ կ'երկննան խոտերուն վրայ, երախաները կը խաղան լքուած տարրալուծարաններու մէջ:

«Լոս-Անճըլըս Թայմզ» այս նիւթին յատկացուած էջերուն մէջ կ'ըսէ թէ աքսորեալները զոհերու առաջին շարքերը կազմեցին խորհրդային կորիզային ծրագրին: «Տասնեակ հազարաւոր բանտարկեալներ գերիներու նման, շողարձակումներու դէմ առանց ամենափոքր պաշտպանութեան աշխատեցան ուրանիոմի հանքերուն մէջ: Սիպերիա 100 հազար աքսորեալներ 180 մեթր հողին խորքը իջած, տքնած են ժայռին մէջ երեք բուրգի ծաւալով խորշեր բանալու ուր փլութոնիոմ արտադրող ատոմակայաններ հաստատուած են»:

Նոյն թերթը կը գրէ տակաւին թէ Ուկրանիոյ Դոնբասի շրջանին հանքագործները երկար ատեն անգիտացած են թէ կ'աշխատին գետնափոր նկուղներու մէջ ուր 1979-ին փորձառական պայթում մը կատարուած էր: Նոյնպէս, Թաթարներն ու Պաշքիրները չէին գիտեր թէ խորհրդային առաջին ատոմական ռումբին համար գործածուած փլութոնիոմին թափօնները 1949-ին նետուած էին այն գետին մէջ որուն ջուրը կը խմէին, հոն ձկնորսութիւն կ'ընէին ու կը լողային: Ոչ մէկ քարտէսի վրայ ցոյց տրուած էին հետազօտութեան կեդրոններու վայրերը եւ վերջապէս, խորհրդային վարչակարգին գաղտնասիրութեան որպէս գերագոյն օրինակ, արեան քաղցկեղ կամ այլ տեսակի քաղցկեղէ տառապող շողավարակ նիւթերու զոհ հիւանդները բժիշկներուն կողմէ տեղեակ չէին պահուեր իրենց կացութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՊ-Ը ԵՒ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ

Ըստ Ռոթերտամի համալսարանի եւ ռուսական հանրային – ընկերա – տնտեսական հարցերու գիտաշխատողներուն, ՀԱՊ-ի երեք մեծագոյն Հանրապետութիւններու բնակչութեանց 20 տոկոսը արտագաղթելու մասին կը մտածէ, նախընտրաբար՝ դէպի Միացեալ – Նահանգներ, Շուէտ եւ Գերմանիա ։

Հարցախոյզը կատարուած է 1991-ի Նոյեմբեր – Դեկտեմբեր ամիսներուն՝ խորհրդային Միութեան քայքայման նախօրեակին ։ Կը հիմնուի ռուս, ուկրանիացի եւ ղազախ 9000 ընտանիքներու տուած տեղեկութեանց վրայ ։

Հարցախոյզը կազմակերպողները կը հաստատեն, թէ ՀԱՊ-ի ժողովուրդներու մտային, ֆիզիքական եւ նիւթական պահանջներուն վերաբերմամբ ցարդ գոյութիւն ունեցող ամէնէն մանրամասն տեղեկութիւնները հաւաքած են ։

Անոնք նաեւ կը հաստատեն, թէ իրենց տուեալները միշտ ի զօրու կը մնան այսօր՝ խորհրդային կարգերու անհետացումէն ետք ։

Վերոյիշեալ երեք հանրապետութիւններէն արտագաղթելու փափաք ունեցողներու ներքին համեմատութիւններն են . – Ռուսերու 8 տոկոսը, Ուկրանիացիներու 11 տոկոսը եւ Ղազախներու 19 տոկոսը ։

Յուսահատութեան ու մտահոգութեան գլխաւոր աղբիւրներն են՝ աշխատանքի անապահովութիւնը, ապրուստի արտակարգ սղութիւնը, ոճրային արարքներու բազմապատկումը եւ բնակարանային տագնապը ։

Հարցախոյզին մասնակցած Ռուսերու 15 տոկոսը յայտնած են, թէ ատեն առ ատեն կամ յաճախ կը մտածեն աճնասպանութեան մասին ։

Ռուսիոյ պէտք է արտասահման ճամբորդութեան եւ արտագաղթի նոր օրէնք մը ի զօրու պիտի դառնայ 1993-ի Յունուար 1-էն սկսեալ ։ Կը սպասուի, որ այս օրէնքը վերցուի նաեւ ճամբորդական վիզա-ի դրութիւնը ։

ԱՐԺԱՆԹԻՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԴԷՊԻ ԼՈՒԽԱՆ

Հայկական Եռագոյն դրօշը կը ծածանի Լուխանի Աստուածամօր նուիրուած ուխտատեղիին մէջ, ուրիշ բազմաթիւ ազգերու դրօշներու կողքին ։

1992 Սեպտեմբեր 27 . Հայ Կաթողիկէ համայնքի Առաջնորդարանի նախաձեռնութեամբ, տարեկան ուխտագնացութիւն մը կազմակերպուած է դէպի Արժանթինի ամենամեծ եւ ամէնէն աւելի յաճախուած ուխտատեղին նուիրուած Լուխանի Տիրամօր ։

Գարնան առաջին օրերն են հոս Արժանթին . երկինքը պայծառ, բնութիւնը կանաչ եւ ողողուած արեւով ։ Առաւօտ կանուխ արդէն մեծ թիւով բազմութիւն մը, ամէն տարիքի, հաւաքուած է Հայ Կաթողիկէ համայնքի «Նարեկի Տիրամայր» Եկեղեցիին դիմաց՝ «Արարատ Լեռ» հրապարակը եւ հետաքրքրութեամբ կը խօսակցին, մեկնաբանութիւններ կ'ընեն հոն գտնուող հայկական յուշարձաններու մասին ։ Հրապարակը զեղազարդուած է ու ճոխացած հայկական յուշարձաններով համայնքիս վեհանձն նուիրատուներու օժանդակութեամբ . . . ։

Մեկնելէ առաջ, հաւատացեալները հաւաքուեցան եկեղեցի, լսելու համար հայրական խօսքը եւ յորդորը Թեմիս Առաջնորդ՝ Վարդան Եպիսկոպոս Պօղոսեանի ։ Ապա բազմութիւնը ճամբայ ելաւ հանրակառքերով եւ անձնական ինքնաշարժներով դէպի ուխտավայր՝ Լուխան, որ կը գտնուի Ռիօ ծովամման գետի աջ ափին, Պուէնոս – Այրէսէն շուրջ 70 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ ։ Լուխան 30 հազարնոց քաղաք մըն է, միջնադարեան կամարակապ շէնքերով եւ հրապարակներով ։ Ուխտատեղին ծանօթ է եւ յաճախուած շատ հին ժամանակներէ ըսկըսեալ սակայն յատուկ փայլ ստացաւ 19-րդ դարուն, երբ կառուցուեցաւ կոթական ոճով, մարմարեայ հոյակապ եկեղեցին, տաճարը նուիրուած Լուխանի Աստուածամօր, որ դարձաւ պաշտպանը բոլոր Արժէնթինայի ։

Ամէն օր, մանաւանդ Կիրակի եւ տօնական օրերուն, հազարաւոր ուխտաւորներ քալելով եւ կամ ինքնաշարժներով, ամէն կողմերէն կը փութան Լուխան՝ իրենց մոմը վառելու, իրենց ուխտը կատարելու, իրենց աղօթքը ընելու . . . ։ Լուխան, Արժէնթինայի Լուրտն է . . . ։

Ամէն բան լաւագոյն ձեւով պատրաստուած էր կազմակերպիչ յանձնախումբին կողմէն ։ Ամէնուն բաժնուեցան թղթածրարներ, ուր գրուած էին ոչ միայն օրուան օրակարգը այլ նաեւ բոլոր աղօթքներուն եւ շարականներուն բառերը հայերէն եւ սպաներէն . . . ։ Շարական երգելով եւ աղօթքով կարծես ճամբան կարճ կը թուէր եւ ժամանակը շուտ կ'անցնէր ։ Սակայն որքան մօտենայինք ուխտատեղիին այնքան աւելի երթեւեկը կը դժուարանար որովհետեւ ճամբաները խռնուած էին ոչ միայն ինքնաշարժներով, ոտագնացներով այլ նաեւ ձիերու վրայ աշտանակած ամէն տարիքի ուխտաւորներով իրենց յատուկ տարազներով, որոնց տեղական բացատրութեամբ պիտի ըսէինք «Կաուչօներով» ։

Յատուկ աչքառութեամբ կրցանք ժամանակին հասնիլ ուխտատեղիին հրապարակը որ գրաւուած էր Կաուչօներով, որոնք ձիերու վրայ լուռ կ'ունկնդրէին պատարագին եւ աղօթքներուն ։ Այդ օրը իրենց սահմանուած օրն էր . . . ։

Մենք եւս հասնելէ ետք, քովընտի փողոցէ մը թափօրով, հայերէն շարականներով ուղղուեցանք դէպի Տաճար ։ Թափօրին առջեւէն կը քալէին Մխիթարեան Վարժարանի աշակերտներէն եւ սկաուտական խումբէն ներկայացուցիչներ, դրօշակներով ։

Որոշուած ժամուն սկսաւ Հայկական ձայնաւոր պատարագը ։ Օրուան պատարագիչն էր Հարաւային – Ամերիկայի Հայ Կաթողիկէ համայնքին առաջնորդ՝ Վարդան Եպիսկոպոս Պօղոսեան ։ Սարկաւագի երգեցողութիւնը չքնաղօրէն կատարեց Պուէնոս – Այրէսի Գօլօն Օփերայի երգիչ՝ Անտրէս Մանուկեան ։ Եկեղեցին լեցուած էր հայ թէ տեղացի հաւատացեալներով որոնք յուզումով կը հետեւէին արարողութեան ։ Պատարագիչը իր օրուան պատշաճ քարոզին մէջ յատուկէն անդրադարձաւ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի դժուարին կացութեան ։ Յորդորեց յատուկէն աղօթել Նարեկի եւ Լուխանի Տիրամօր որպէսզի իր հովանին եւ պաշտպանութիւնը անպակաս ընէ մեր հայրենիքի վրայէն եւ խաղաղ օրեր պարգեւէ մանաւանդ Ղարաբաղի . . . ։

Պատարագի աւարտին, թողլով հայկական Եռագոյն դրօշը Աւագ Խորանի ետին յատուկ մատրան մէջ, ուրիշ բազմաթիւ ազգերու դրօշակներու կողքին, թափօրը ուղղուեցաւ դէպի եկեղեցւոյ ընդերկրեայ մասը ուր յատուկ խնամքով եւ յարգանքով կը պահուին զանազան ազգերու Աստուածամօր նուիրուած խորաններ, թիւով 25 հատ ։ Միայն 25-րդը ազատ մնացած էր, կարծես այդ մէկն ալ վերապահուած էր «ՆԱՐԵԿԻ ՏԻՐԱՄՕՐ» ։ Աղօթքով եւ Աստուածամօր նուիրուած շարականներով զետեղուեցաւ նկարը, կատարուեցաւ խորանին բացումը եւ ապա ուղղուեցանք դէպի աւանդատուն թողլով հայկական դրօշը, թողլով Նարեկի Տիրամօր նուիրուած խորանը, որպէսզի այցելուներուն յիշեցնեն թէ Հայերն ալ կան, թէ Հայերն ալ քրիստոնեայ ժողովուրդ են, իրենց պէս եւ իրենցմէ առաջ . . . ։

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ԴԵՂՁՈՒԹԻՒՆ ԴԵՂՁՈՒԹ

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Սեպտեմբեր 9-ին տեղի ունեցած է ՀՕՄ-ի Արեւմտեան Ամերիկայի Փասատինայի Սօսէ մասնաճիւղին նոր տարեշրջանի առաջին ձեռնարկը ։ Ատենապետուհին՝ Գոհար Յովսէփեան բացատրած է հաւաքոյթին նպատակը՝ իրարու մօտ գալ, ծանօթանալ ու տեղեկանալ ՀՕՄ-ի աշխատանքներուն ։ Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը ։ Դպրոցական վերամուտի առթիւ խօսք առած է պետական դպրոցներու ուսումնական կեդրոնի եւ հայ գաղութի կապի գործունեայ պատասխանատու Տիկին Մէրի Աչոյեան, որ ընդհանուր պատկերը պարզած է տեղւոյն կրթական գործունէութեան ։ Հաւաքոյթի աւարտին եղած են սրտաբուխ նուիրատուութիւններ ։

**

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ Իրանահայ Միութեան կեդրոնը, Սեպտեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է հանդիպում մը Իրանա - Հնդկաստանի թեմի առաջնորդ՝ Կորիւն Արք . Պապեանի հետ, նախաձեռնութեամբ՝ Իրանահայ Միութեան Տիկնանց բաժանմունքին ։ Բացումը կատարելով, բարի գալուստի խօսքեր արտասանած է նախագահուհին՝ Տիկին Մանուշ Գէորգեանը, ապա Կորիւն Արք . ի կեանքին ու գործունէութեան շուրջ խօսած է Օննիկ Հայրապետեան, որ երկար տարիներ որպէս դասախօս եղած է Սպահանի հայագիտական համալսարանը եւ մօտէն ծանօթ էր Առաջնորդին ։ Հուսկ խօսք առած է Կորիւն Արք ., որ ներկայացուցած է Նոր Ջուղայի թեմը եւ շրջանի գործունէութիւնը ։ Հաւաքոյթը վերջ գտած է հիւրասիրութեամբ ։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հ . Բ . Ը . Մ . եան Ալեք Մանուկեան կեդրոնի Շ . Շամլեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 13-ին տեղի ունեցած է հաւաքոյթ մը նախաձեռնութեամբ Հ . Բ . Ը . Մ . եան Մոնրէալի մասնաճիւղի մշակութային յանձնախումբին նուիրուած թատերական յուշերու ։ Իրենց յուշերը պատմելու հրաւիրուած էին բեմերու ծանօթ դէմքեր՝ Դաւիթ Խվերեկլեան, Սելմա Բէքլիկեան եւ Պերճ Ֆազլեան ։ Հանդիսութեան բացումը կատարած է յանձնախումբին ատենապետը՝ Սարգիս Սարգիսեան ։ Իր հայրը՝ Դաւիթ Խվերեկլեան ներկայացուցած է Յակոբ Խվերեկլեան, Պերճ Ֆազլեանը ներկայացուցած է Վահէ Բէթլի եւ Սելմա Բէքլիկեանն ալ՝ Մկրտիչ Գանոնեան ։ Երեք արուեստագէտներու ելոյթներուն յաջորդած են հարցումներ ներկաներուն կողմէ ։ Վերջաւորութեան խօսած է Հ . Բ . Ը . Մ . ի ատենապետ՝ բժ . Եդուարդ Եղիայեան ։ Հիւրասիրութեամբ մը փակուած է հաւաքոյթը ։

ՀԵՐՈՍԱՏԻՊ

Երեւան Փարիզ

ՎԱՆԱՁՈՐՑԻ ՀՐԱՇՔ ՄԱՆՈՒԿԸ

Վանաձորի Յովհ . Աբէլեան թատրոնին մէջ տեղի ունեցած է հանրապետական եւ միջազգային փառատօներու դափնեկիր 14-ամեայ Արթիւր Մարկոսեանի համերգը ։ Ան տարբեր ոճերու ստեղծագործութիւններ մեկնաբանած է դաշնակով, սաքսոֆոնով, քլարինէթով, զուռնայով, դուդուկով ու շուիով ։

**

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԲԱՐԵՐԱՐԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Վերջերս նախագահ Լ . Տէր-Պետրոսեան ընդունած է եգիպտահայ բարերար Գուրգէն Տէր-Ղեւոնդեանը, որ իր այցելութիւնը նշած է շարք մը բարեխնամական ձեռնարկներով . ան 10.000 տոլարի չէք մը յանձնած է «Հայաստան» Հիմնադրամին ։ Բարերարը պատրաստակամութիւն յայտնած է նաեւ Գահիրէի իր յարկաբաժինը Հայաստանի որպէս առժամեայ դեսպանատուն տրամադրելու ։ Գ . Տէր-Ղեւոնդեան արդէն անցեալին ալ բրած է նուէրներ ։

ԱՆՑԵԱԼԻ ՅՈՒՇԵՐԻՑ

ԱՐՓԵՆԻԿ ՉԱՐԵՆՑ

ՆՈՒԱՐԴ ՏԷՐ ԵԱՆ

Նուարդը քնում է մահճակալին, էմինը չոր թախտին ։ Այսպէս, մինչեւ ծընւում է նրանց զաւակը՝ Վահանը ։ Սենեակի կենտրոնում աւելանում է նորածնի օրօրոցը ։ Խանգարւում են դասապատրաստումներս ու դասայաճախումներս ։ Վահանի գիշերային լացի հետ արթնանում եմ նաեւ ես, օրօրում եմ, քնում եմ միայն լուսադէմին ։ Առաւօտեան արթնանալ չեմ կարողանում ու ուշանում եմ դասերից ։ Իսկ եթէ Նուարդն է գիշերը հերթապահում, ուրեմն ցերեկը քնում է, հիմա էլ ես եմ հերթապահում ու դասի չեմ գնում ։ Այսպէս կէս տարի գրեթէ բացակայելու համար մնում եմ նոյն դասարանում ։ Նուարդը երեխայի ծնունդից յետոյ դառնում է չափազանց նեարդային, դիւրագրգիռ, դէմքի ժըպիտն էլ մի տեսակ պակասում է ։ Իմ մանուկ հոգում երեխայի ծննդեան եւ խնամքի ընթացքը պատկերանում է ծանր, դժուար մի պրոցէս, մանաւորապէս՝ պատերազմական օրերին ։ Այսուհանդերձ, նորածնի իւրաքանչիւր շարժումը, ժպիտը ծնողներին ճանաչելը, ինձ հետ կապուելու նրա մղումը կեանքը դարձնում է իմաստալից ։ Նուարդը շատ երաժշտասէր էր, ռատիօ-բարձրախօսից հնչող մեղեդիների հեղինակներին ճանաչում էր իսկոյն ։ Երբ հիւր էր լինում, քաղաքի անուններ էին խաղում, նա աչքի էր ընկնում իր բանիմացութեամբ ։ Յիշում էր եւ ուշադիր էր հիւրերի ուտելիքի նախասիրութիւնների հանդէպ՝ այսպէս, գիտէր, որ Շիրազը սիրում է տապակած սոխով կարտոֆիլ, ու պատրաստում էր նրա գալուն պէս ։ Ի հարկէ, այն ժամանակուայ ճարուող մթերքների շրջանակներից ելնելով ։ Տէրեանից միշտ մի բանաստեղծութեան վերջին տողերն էր արտասանում, եղունգը ատամներին հպելով, տխուր մի կողմ նայելով .

- Դահճիս կանգնած տեսայ,
Ասի - արեւս առ . . .

ՀԵՂԻՆԷ ՀՕՐԱՔՈՅՐՍ

Բարակիրան, խիտ ու գանգուր մազերով, մազերի առատութիւնից գլխի չափերը չեն երեւում . միշտ ճաշակով, կոկիկ հագնուած ։ Ջնայած աւարտել է Պոլիտեխնիկական ինստիտուտը, շուրթերին Տէրեան է ու Չարենց . ինքն էլ է բանաստեղծութիւններ գրում . ահա մէկը, մի քառատող Չարենցին նուիրուած նրա բանաստեղծութիւնից .

Քո ժողովուրդը քեզ հանճար տուեց,
Եւ քանքար վերին՝
Այդ ինչպէս եղաւ, որ քեզ չտուեց
Վերջին հանգրուան՝ մի սուրբ
գերեզման ։

Գէորգ էմինի քոյրն է ։ Ծանօթացել եմ էմինի տանը . հէնց առաջին օրը հոգեպէս կապուել եմ նրա հետ ։ Սրտիս եղած-չեղածը նրան եմ պատմում՝ գանգատներս, ուրախութիւններս, մանկատանը կատարուած դէպքերն ու իրադարձութիւնները ։ Չարենցի մասին խօսելիս ձեռքերը խաչում է կրծքին՝ «Մեղայ - մեղայ Արարատին» ասելով . . . Այն ժամանակ ես Շահնուր չէի կարդացել եւ կարծում էի չարականի տող է . . .

Հոգիս կրթուել, դաստիարակուել է նրա մօտ, յուսադրուել ։ Համբերատարութիւն եւ լրակեցութիւն է սովորեցրել ։ Համբերատարութեամբ միշտ էլ նա լսել է ինձ, հաղորդակից դարձել հոգուս պոռթկումներին, անհանդուրժողականութեանն ու տառապանքին . . . Իմ պատմելու, տանջալից, տառապալից րոպէներից ազդուած՝ երկար-երկար հեծկլտացել է . հոգուս լարուած անհանդրստութիւնն իրեն է անցել, ու լարուել է նա էլ ինձ հետ ու կարեկցել ։

(Շար . 6)

(Շար. Ա. էջէն)

ճակի չեն հակակշռելու կացութիւնը եւ բարելաւելու իրավիճակը։ Նախարարի պաշտօնը առժամաբար յանձնուած է Գրիգոր Սրապեանի, որու յանձնարարուած է երեք օրէն չակել իրավիճակը։ Իսկ պատասխանատու է Պետական Նախարար Գագիկ Շահպազեան։

**

Ցուցանք որ այս փոփոխութիւնները բարելաւեն Հայի կացութիւնը, քանի, Երկուշաբթի առտու (Հոկտեմբեր 5), երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ, հատ ու կենտ փակոններ կը հասնէին (օրական երբեմն 7, երբեմն 10) բայց, հարցը հիմնովին լուծուած չէր։ Գաղտնիք չէ, դժբախտաբար, որ միշտ չգոյութեան պատճառաւ չէ որ ժողովուրդը հաց չունենար, այլ ինչ ինչ քաղաքական կամ այլ խաղերու։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ էլ – Ալ ընկերութեան բեռնատար օդանաւ մը որ Նիւ – Եորքէն Թէլ – Աւիւ ճամբուն վրայ կայք մը կատարած էր Ամսթերտամ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, իրիկունը, հազիւ օդը բարձրացած ջախջախուեցաւ Ամսթերտամի արուարձանին շէնքերուն վրայ։ Արկածէն քիչ առաջ, օդաչուն հաղորդած էր թէ շարժիչներէն երկուքը կրակ առած են։ Պարզուած պատկերը ահաւոր եղած է եւ Երկուշաբթի առտու, տակաւին կարելի չէր եղած գտնել բոլոր դիակները, նոր հնարաւոր կը դառնար մարել հրդեհները։ Երկու շէնքերն ալ, որոնց վրայ ճզմուած է Պօյինկը հարիւրաւոր բնակիչներ ունէին, որոնց մեծ մասը տունն էր այդ ժամուն (18·25)։ Ըստ քաղաքապետին, Երկուշաբթի առտու, 209 անհետացածներ կային, ինչ որ կը նշանակէ թէ մեռեալներու թիւը կրնայ 250-ի շուրջ ըլլալ առնուազն, ծանր վիրաւորներ ալ կային։ Իսրայէլեան իշխանութիւններ ալ արկածի վարկածը կը չեշտեն, քանի որ օդաչուն ալ նախապէս հաղորդած էր օդանաւին խանգարումները։ Նման պարագաներու մէջ, յաճախ պատասխանատու մարդիկ շատ հապճեպ եւ անխոհեմ յայտարարութիւններ կ'ընեն (ըստ երեւոյթին նախ մտածել ապա՝ խօսիլը ժամանակավրէպ դարձած է), ինչպէս նախարարապետ Պերեկովուա, որ 7 / 7 յայտագրէն, օդանաւին ջախջախուելուն լուրը հազիւ առած, անտեղի աճապարանքով մը, համոզուած որ ոճրափորձ մըն է, յայտարարեց. «ամէն անգամ որ խաղաղութեան մերձեցում մը կայ, մոլեռանդներ կան որոնք կ'ուզեն հեռացնել այդ հաշտութիւնը»։

ԾԵՐԱԿՈՅՏԻ նախագահ ընտրուեցաւ երկրորդ շրջանին, Ռընէ Մոնորի 321-ի վրայ 220 ձայնով. Կեդրոնի պատկանող, նախկին նախարարը (կրթական, ելմտական) իր վրայ կեդրոնացուց ընդդիմութեան ձայները, Շառլ Փասքուայի քաշուելէն ետք, առաջին շրջանէն յետոյ, երբ 23 ձայն աւելի ունէր։ Կառաւտան տէր, Լուսէօնի քաղաքապետը կը յաջորդէ Ալէն Փոհէրի, որ աթոռին տիրացած էր 1968-ին, յաջորդելով Կասթոն Մոնէրվիլի։

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ փոփոխութիւններ կատարուեցան, իբրեւ հետեւանք նախարարներու ծերակուտական ընտրութեան, բայց ակնկալուածէն աւելի լայն մակարդակով։ Այսպէս վերադարձաւ կեդրոնի ծանօթ դէմք մը՝ Ժան – Փիէր Սուասոն, որու կը յանձնուի գիւղատնտեսութիւնը եւ Լուի Մերմազ ալ կը վերադառնայ Խորհրդարանի հետ յարաբերութեանց պատասխանատուութեան։ Ուժանիւթի գրասենեակ կուգայ Անտրէ Պիլարտոն, որու համար կը ստեղծուի այս նոր պաշտօնը, կապուած ճարտարարուեստի եւ Արտաքին Առեւտուրի նախարարութեան։ Ժ. Մ. Բոջի տեղը կը գրաւէ Ժիլպէր Պոմէ (Պատւիրակ – նախարար Տնտեսական եւ Ելմտական նախարարութեան մօտ)։

ՎՐԱՑԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱԲԽԱԶՆԵՐՈՒ միջեւ կռիւները սաստկացած են եւ Թիֆլիսի իշխանութիւնները 40 հազար պահեստի զինուոր զրօշի տակ կանչած են։ Հոկտեմբեր 2-ին, Աբխազները գրաւած են Գագրան, օժանդակութեամբ Կովկասի այլ շրջաններէ հասած կամաւորներու։ Աւելի քան 100 մեռեալ կար։ Ծիարնածէի համար, կացութիւնը ծանր է, մանաւանդ որ Կիրակի ալ (Հոկտեմբեր 11) ընտրութիւններ կան։ Անմիջական միջոցներ ձեռք առած է եւ յայտարարած նաեւ թէ «կ'ազգայնացնէ» հողամասին վրայ գտնուող ամբողջ ռուսական զինամթերքը։ Երկրին համար անընդունելի որոշում է։

ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ արգիլուեցաւ Ռուսաստանէն հեռանալ ցորչափ իր վկայութիւնը չէ բերած համայնավար կուսակցութեան դատավարութեան։ Ինք վրդոված է եւ յայտարարած. – «Դիպուած չէ որ այս կամայական արարքին առաջին զոհն ըլլայ այն մարդը, որու անունը կապուած է այն դէպքին որ մարդկային իրաւանց մասին առանց չափերու խօսքը սկսաւ»։

ԻՐԱՔԻ ղեկավարը Սատտամ Հիւսէյն «զինեալ կողոպուտ» որակեց Ապահովութեան Խորհուրդի որոշումը, որ թոյլ կուտայ արտասահմանի իրաքեան ինչքերու գրաւումը։ Տեղեկատուութեան նախարարն ալ յայտարարած է. – «Միացեալ – Նահանգներն, Մեծն – Բրիտանիան եւ Ֆրանսա, աւազակներու խմբակի մը նման զէնքով կողոպուտ կը գործեն Ապահովութեան Խորհուրդին պիտակին տակ»։ 600 միլիոն տոլար է, որ այս ձեւով, պիտի գործածուի ՄԱԿ-ի առաքելութեանց ծախքերուն համար։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԲԱՆՏԵՐԷՆ խոյս տալը այլեւս ընթացիկ բնոյթ առած է եւ պատասխանատուութիւններն ալ իրարու վրայ կը ձգեն բանտապահներու սենտիքան ու Արդարադատութեան Նախարարութիւնը։ Այս անգամ Պուա – տ'Արսիի բանտէն է, որ Կիրակի վաղ առաւօտեան 3 վտանգաւոր չարագործներ թռանով, առանց կրակոցի, առօք – փառօք մեկնեցան։ Երրորդ անգամ է որ այս մեթոտով, բանտարկեալները կը յաջողին խոյս տալ։ Սենարիօն չի փոխուիր, մէկը կ'երթայ թռան մը կը վարձէ, ապա զէնքի սպառնալիքի տակ կը ստիպէ օդաչուին որ ուղղուի դէպի սա կամ նա բանտը...։

ԺԱՔ ՏԸԼՈՐ նոր ակումբի մը ծնունդ տուաւ՝ «Վկայ», որ կոչուած է սահմանելու ձախը յառաջիկայ տասնամեակին։ Այս նորածինին «մկրտութեան» չէր հրաւիրուած Միշէլ Ռոքար, ինչ որ ըսել տուաւ Տըլորի. – «Զինք չհրաւիրեցի, թէեւ քաղաքավարական փոխադարձութեանց արարք մը կ'ըլլար երկու «նախադահելի»ներու միջեւ։ Այժմ միայն մէկը կայ՝ Միշէլ Ռոքար»։ Այս կը նշանակէ թէ Տըլոր թեկնածու չէ։

ԹՐՔԱԿԱՆ օրաթերթ «Հիւրրիյէթ»ի Ուաշինկթընի թղթակիցը կը տեղեկացնէ թէ նախագահական թեկնածուներէն Գրլինթըն ընտրապայքարին ընթացքին չէ անտեսած նաեւ հայկական խաղաթուղթին չահարկումը. ան Գալիֆորնիոյ ընտրապայքարին նախագահի օգնական նշանակած է Մայքըլ Մահտեսեան անուն Հայ մը. իսկ խօսելով Օգոստոս 13-ի ղարաբաղեան ռմբումներուն մասին ըսած է. – «1915-ի ցեղասպանութիւնը, 70 տարուան համայնավարական բռնատիրութիւնը, 1988-ի երկրաշարժը մեծ ցաւ պատճառած են Հայաստանի. սակայն քաջ Հայ ժողովուրդը մեծ հերոսութեամբ կուրծք տուած է այդ բոլորին»։ Այս արտայայտութիւնը Միացեալ – Նահանգներու նախագահական թեկնածուին կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչում մը կը նկատուի։

ՔԻՒՐՏ ԶԻՆԵԱԼՆԵՐ Հոկտեմբեր 1-ին կէսօրէ ետք յարձակում գործած են Պիթլիսի Ճէվիզտալը գիւղին վրայ հրթիռարձակներով ու ծանր զէնքերով. անոնք հրացանազարկ ըրած են գիւղի բնակչութիւնը ուր 55 հոգի սպաննուած ու 40 հոգի վիրաւորուած են։ Քիւրտ մարտիկները իրենց դիրքերը վերադառնալէ առաջ նաեւ հրկիզած են բազմաթիւ բնակարաններ։

ՍԱՆ - ՓԱՒԼՕՅԻ մէկ բանտին մէջ, ծանր բախումներ ծայր տուած են երկու խմբակներու միջեւ, «իշխանութեան» տիրանալու համար։ Այնքան ծանր էր բախումներու բնոյթը, որ 111 բանտարկեալ մեռած են եւ 60 ուրիշներ ալ (որոնց մէջ 25 ոստիկան վիրաւորուած։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 11

«Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետաց Մերոց – Տօն ազգային եւ եկեղեցական, ի յիշատակ Գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց»։

Այս առթիւ հանդիսաւորապէս կը տօնախմբուի Մայր Եկեղեցւոյ օծման 61-րդ տարեդարձն ու անուանակոչութիւնը։ Ուխտի օր է։

Օրուան կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւնները կը հովանաւորէ՝ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Ներկայացուցիչներու Ժողովը։

Կը նախագահէ՝

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՈՂԱՃԵԱՆ
պատուակալ ատենապետ
Ներկայացուցիչներու Ժողովին

Կը հանդիսապետէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔ. ՊՈՂԱՊԱԼԵԱՆ
Դիւանապետ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի

Սուրբ սեղանին կը սպասարկեն՝ Վռամ եւ Սիմոն Սարկաւագները եւ Դպիրները։

Հանդիսաւոր պատարագը կ'երգուի քառաձայն-կոմիտասեան - Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի լրիւ կազմով

Ղեկավարութեամբ՝
Խաչիկ Երլմազեանի

Պատարագի ընթացքին՝ արեւշատութեան մաղթանք կը կատարուի ի կենաց եղող՝ Մայր Եկեղեցւոյ բարերարներուն համար՝

ՊՊ. Վարուժան Պողաճեանի, Սարգիս Պետոյեանի, Տիկին Մաալէն Ճելալեանի, ՊՊ. Գէորգ Պազրճեանի, Փիէր Ղազարեանի, Դաւիթ Պանտիկեանի, Ռոժէ Զըրբաշեանի, Ս. Գ. Գործունեանի, Զօրիկեան եղբայրներու, ՊՊ. Կարպիս Ճնկըրըրեանի, Էտուի Սարգիսեանի, Նուրհան Ֆրէնկեանի, Աթոյեան եղբայրներու, ՊՊ. Սուրէն Ֆէսճեանի, Ս. Ա. Բարութեանի, Շառլ Կուրտիկեանի, Ժագ Սամուէլեանի, Մկրտիչեան եւ եղբայրներու, Տիկին Աղաւնի Ասլանեանի, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ղազինէճեանի, Պ. Գուրգէն Ստեփանեանի, Տէր եւ Տիկին Յակոբ եւ Սոնա Պաժանի, Տէր եւ Տիկին Էտմոն եւ Մարգրիտ Ղազերեանի, Մաթոյեան եւ զաւակներուն։

Պատարագի աւարտին Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

Հանգուցեալ բարերարներու հոգւոց
ի հանգիստ՝
Հոգելոյս
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆ-ի
Ազգային բարերար
ՎԱՀԱՆ ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆ-ի

ՀՈԳԵԽՈՐԱԿԱՆԱՑ ԴԱՍ.–

Հոգելոյսք՝ Մեսրոպ Քհնյ. Աւետեան, Գիւտ Քհնյ. Միքայէլեան, Գալուստ Քհնյ. Տէր-Մովսէսեան, Շահէ Քհնյ. Աբէլեան, Շաւարշ Քհնյ. Թերզեան, Խորէն Քհնյ. Ասատուրեան, Եղիշէ Քհնյ. Մխիթարեան, Բարգէն Քհնյ. Ասլանեան, Ներսէս Քհնյ. Կատարինեան, Հայկազուն Քհնյ. Պանտիկեան, Յակոբ Քհնյ. Մըլաճեան, Սահակ Քհնյ. Շամլեան, Պսակ Քհնյ. Հայրապետեան, Կարապետ Քհնյ. Երեւանեան, Հմայեակ Քհնյ. Համբարձումեան։

ՍԱՐԿԱՒԱԳԱՑ ԴԱՍ.–

Վարդան Սարգիսեան, Յակոբ Մալաքեան, Գաբրիէլ Լուսարարեան, Ժիրայր Գասպարեան։

ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐ.–

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւն, Արծրուն Ջրբաշեան, Օննիկ Հայկազեան, Արշամ Պապայեան, Զարմայր Ալեքսանեան, Լորան, Մաալէն Խօքսիւզեան, Յարութիւն Քէչեան, Առաքել Առաքելեան, Գէորգ Պալամուտեան, Հայկանոյշ Տէր-Պօղոսեան, Վարդանոյշ Թադէոսեան, Եղիշէ Փափազեան, Մարտիրոս Մինասեան, Վարդանոյշ Թուլլաճեան, Ռուբէն Տէր-Խաչատուրեան, Սահակ, Վարսէն Մանուկեան, Նուարդ Հայգործեան, Յուսիկ Գարակէօզեան-որդիք, Գէորգ Գալայճեան, Տէր եւ Տիկին Միսաք Աֆրիկեան, Սիրանոյշ Էլմասեան, Ասատուր-Օլկա Մեսճեան, Մկրտիչ Աթոյեան, Մուշեղ Յակոբեան, Յակոբ Փափազեան, Միքայէլ Եավէր, Ասատուր Հոլոբիկեան, Մուշեղ Ճիյէրճեան, Բարսեղ Մաշոյեան, Միհրան Հացագործեան, Յովհաննէս-Նուարդ Վարժապետեան, Ստեփան Ժ. Զ. Վարդերեսեան, Ճիպրայէլ - Ազատուհի Պահատուրեան, Արմենուհի Ալթունեան, Տրդատ - Մարի Տէր-Պօղոսեան, Պօղոս Տօնիկեան, Վարդան - Լուսընթագ Պանտիկեան, Գեղամ Սայապալեան, Ս. Ս. Դանիէլեան։

Եկեղեցական արարողութիւններէն յետոյ Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբը

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆ

կը սարքէ Արծրուն Ջրբաշեան սրահին մէջ, ուր հրաւիրուած են բոլոր հաւատացեալները անխտիր։

Գեղարուեստական նոխ յայտագիր։

Վարչական ժողովը սիրով կը հրաւիրէ համայն հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ խուռներամ մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ աւանդական տօնախմբութեան։ եւ ջերմ ու հարազատ մթնոլորտի մէջ, վերանորոգուելու մեր ազգային նոր կեանքի յոյսերով։

Առաւօտեան Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։

Le Pasteur RENE LEONIAN
vous invite à
une
Soirée Témoignage
avec *ROUBEN ZAROUSSIAN*
(journaliste en Argentine)
« TROIS MOIS EN ARMENIE ET AU KARABAGH »
Mardi 6 Octobre à 21 heures
Eglise Evangélique Arménienne
28, avenue Bourgain
ou 55, avenue Victor Cresson
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի 1992 - 93 տարեշրջանի հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 7-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին։ Կ'ուսուցուին հայերէն լեզու, Հայոց Պատմութիւն եւ Կրօնք։

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ տեղեկութեանց համար կը խնդրուի դիմել դպրոցի տնօրէնութեան.

ECOLE ST. MESROB
4, rue Komitas, 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 96 18 13

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԱՆԹՈՆԻ

Անթոնիի Ֆրանքեւհայկական ակումբի (Club Franco - Arménien) հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 7, ժամը 14-էն 17՝
13, avenue Galliéni, Antony
RER : Antony

**

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՓԱՐԻԶ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի դասընթացքներ չափահասներու համար։

Դասաւանդութիւնները կը կատարուին Տիկին Սիլվա Գարակիւլեանի կողմէ ամէն Երեքշաբթի, ժամը 19-էն 20·30, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, Paris 9e

Առաջին դասընթացքը տեղի կ'ունենայ Երեքշաբթի, Հոկ. 6-ին։ Արձանագրութիւնները նոյն օրը, տեղւոյն վրայ։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7

MERCREDI
7 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.902 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 17.902

ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ԼԱՉԻՆ

ԿԱՐԳ ՄԸ ԲԱՐՁՈՒՆՔՆԵՐ ԳՐԱՒՈՒԱԾ

Երեքշաբթի (Հոկտեմբեր 6) մեր առած [illegible]րերը կը հաստատէին թէ կացութիւնը [illegible] ծանր է Լաչինի, ուր կեդրոնացուցած [illegible] Ազրպէյճանցիք իրենց յարձակումները։ [illegible]ւուած են կարգ մը բարձունքներ ալ [illegible]ւել հակառակ հայկական ուժերու [illegible] դիմադրութեան։ Լիսագորի շըր[illegible] յարձակումներն ալ ետ մղուած են [illegible] ինքնապաշտպանութեան ուժերուն [illegible] բայց մէկ մեռեալ եւ 7 վիրաւոր [illegible]։ Երկուշաբթի (Հոկտեմբեր 5) առա[illegible] Քելպաջարի տարածքէն Ազերիները [illegible] են Գորիսի շրջանի Տեղ գիւ[illegible] ուր երկու բնակիչ մեռած է, մէկն ալ [illegible] եւ բաւական վնասներ ալ [illegible]։ Ռումբեր ինկած են Խոզնավար, Վա[illegible], Խնածախ, Խնձորեսկ եւ Կոռնի[illegible]։

⁂

ՖՐԱՄԱԹՈՄԻ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպական Հաւաքականութեանց յանձ[illegible]խումբը Ֆրամաթոմի յանձնած է շուրջ [illegible] միլիոն Ֆրանքի ուսումնասիրութեան [illegible]մանագրութիւն մը Հայաստանի հիւ[illegible]կայանին վերաբերեալ ՀԱԳ-ի երկիր[illegible]րուն օգնութեան իր ծրագրին մէջ։ Այս [illegible]սումնասիրութիւնները կը յաջորդեն 1991-ին արդէն կատարուածներուն Ֆրամաթոմ»ի եւ ելեկտրականութեան (Է-Տէ-էՖ) կողմէ այդ նոյն հիւլէակայա[illegible] համար, որու վերաբացումը կը նա[illegible] Հայաստանի կառավարութիւնը [illegible] դնելու համար ուժանիւթի ծանր [illegible]ւագնապին։

⁂

ՏԷՍԻՆԻ ՓՈՂՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ

Նարաթ, Հոկտեմբեր 3-ին, Ստեփանա[illegible] ձախափնեայ նորակառոյց թաղա[illegible] բացումը կատարուած է Տէսինի [illegible]։ Այդ առթիւ Ստեփանեան [illegible] էր Ֆրանսայի քոյր քաղաքի [illegible]ւիրակութիւնը գլխաւորութեամբ [illegible]ղաքապետ՝ Փիէր Բրէտոյի, Հիւրերը [illegible] են թաղամասը, նաեւ գերմանա[illegible] կարմիր Խաչի նորակառոյց հիւան[illegible]նոցը։ Այս առթիւ քաղաքապետը՝ Արամ Բարաճանեան Տէսինի քաղաքա[illegible], ինչպէս նաեւ հիւսիսային Ամե[illegible]կայի արեւմտեան թեմի առաջնորդ՝ [illegible] Արք. Ցովսէփեանի Հայաստանի [illegible]երիկեան համալսարանի փոխ-տնօրէն [illegible] Պարսամին յանձնած է Ստե[illegible]փանեանի պատուակալ քաղաքացիի կո[illegible]չումին յուշամետալները։

⁂

ՆԵՐՈՒՄ

Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ստորագրած է Գերագոյն Խորհուրդի ընդունած օրէնքը ներման մասին, անկախութեան Ա. տարեդարձին առթիւ։ Ըստ այս օրէնքին պատիժէն ազատ կը ձգուին 3 տարի բան[illegible]արկութեան դատապարտեալները, մինչեւ 5 տարի դատապարտուած Ա. կամ Բ. կարգի հաշմանդամները, անչափահաս երախաներ ունեցող կամ յղի կիներ եւ[illegible]այլն, եւայլն։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ արուարձանին երկու շէնքերու փլատակներուն մէջ կարելի չէր եղած, 48 ժամ ետք, Երեքշաբթի օր, գտնել բոլոր դիակները։ 250 անհետացած-ներ կային եւ ոչ մէկ յոյս որ ողջեր գըտ-նուէին։ Քննիչ չորս յանձնախումբեր փութացին Ամսթերտամ արկածին պատ-ճառները գտնելու համար։ Որոշուեցաւ նաեւ խիստ քննութեան ենթարկել Պոյինկ 747-երը։ Օդաչուն հաղորդած է թէ եր-կու շարժիչներ կրակ առած են, ապա ինկած։ Ամէն պարագայի մէջ, կրկին ու կրկին խնդրոյ առարկայ են բնակութիւն-ներու մերձաւորութիւնը օդակայաններու հետ։ Օրլիի մօտ ալ Վիլընէօվ-լը-Ռուայի եւ Թիէի բնակիչները գիտակից են թէ իրենք ալ վտանգաւոր գօտիի մէջ են։ Իսրայէլի մէջ, ահաբեկչական արար-քի մը հաւանականութիւնը բոլորովին չանտեսուիր եւ այս տրամադրութեամբ ալ երկու յանձնախումբ ղրկուած է Ամսթեր-տամ։ Տեղւոյն վրայ, Պէաթրիքս թա-գուհին, Երկուշաբթի առտու իսկ փութա-ցած է աղէտին թաղամասը, բոլորովին շշմած է տես պատահածին տարողու-թեան։

ԿԱՊՈՆԻ մայրաքաղաքին՝ Լիպրըվիլի մէջ է որ գումարուեցաւ Ֆրանքօֆոնիի 17-րդ վեհաժողովը, որու կը մաս-նակցի Պերեկովուա, Նախագահ Միթե-րանի թելադրուած ըլլալով ապաքինման շրջան մը բոլորել։ Ժողովին բացումը կը կատարէր Ֆրանսայի Նախարարապետը։ Կը մասնակցին 17 ղեկավարներ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը եւ կա-ռավարութիւնը միաժամանակ որոշեցին արտակարգ նիստ մը գումարել Հոկտեմ-բեր 8-էն 10, Պիատիգորսկ (Հարաւային Ռուսաստան) քննելու համար հիւսիսային Կովկասի կացութիւնը։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Սահմանադրական Ատեա-նը հրաւիրեց Գորպաչովը եւ հրահանգեց իրեն անպայման վկայել համայնավար կուսակցութեան դատավարութեան։ Այս որոշումը որպէս օրինական հիմք կրնայ ծառայել, արգելք հանդիսանալու համար Գորպաչովի ելքին Ռուսաստանէն։ Գոր-պաչով դատապարտուած է նաեւ 100 ռուբ-լի տուգանքի նախորդ մերժումներուն համար։

ՍԱԿԱՐԱՆՆԵՐԸ բաւական ցնցումի են-թարկուեցան Երկուշաբթի օր, Հոկտեմ-բեր 5-ին, արձանագրելով զգալի անկում-ներ։ Փարիզ, օրինակ, անկումը 4,3%-ի հասած էր։ Այս ընդհանուր խրախուսումը կը վերագրուի միշտ Պունտըսպանքին, որ վերջնապէս մերժեց նուազեցնել շա-հարաժիններու սակը։

ՎԵՆԵՏԻԿ կրկին ջուրերու տակ էր շա-բաթավերջին սաստիկ փոթորիկներու հե-տեւանքով, որոնք աւեր գործած են Մի-լանոյէն Վենետիկ եւ Հռոմէն մինչեւ Քալապրը։

ԹԻՖԼԻՍԻ յարաբերութիւնները Մոս-կուայի հետ ծայր աստիճան սրուած են եւ Շեւարնածէ յայտարարեց նոյնիսկ թէ Կովկասը «շատ մօտ» է ընդհանրացած կռիւներու։ Աբխազիա գտնուող ռուսա-կան զօրքերը այլեւս չեն հնազանդիր, կ'ըսէ միշտ Շեւարնածէ, եւ հոն զինուո-րական կառավարութիւն մը կազմուած է։ «Հարկ է ձերբակալել այդ յետադիմական զօրավարները։ Բոլորիս պարտականու-թիւն է, Մոսկուա թէ Թիֆլիս» աւելցու-ցած է Վրաստանի Պետութեան Խորհուր-դի նախագահը, որ դեռ կը յայտնէ թէ ռուսական երկու ՍՈՒ-25 օդանաւեր Հոկտեմբեր 5-ին վրացական թռան մը վար առած են Գուդաուտայի շրջանը ու պատճառաբանութիւններ կը փնտռէ բա-ցատրելու համար այս արարքները, չու-զեր հաւատալ որ Ելցին համամիտ է այդ արարքներուն։ Շեւարնածէի համար Ռու-սաստանի «յետադիմական ուժերուն» գործողութիւնները կը ձգտին նաեւ ար-գելք հանդիսանալ Հոկտեմբեր 11-ի ընտ-րութիւններուն։ Աբխազ Խորհրդարանին փոխ-նախագահ՝ Նադարէշվիլիի համա-ձայն (ինք վրացամէտ է) Հոկտեմբեր 1-էն ի վեր 200 Վրացի (զինուոր թէ ոչ) մեռած են Գագրա։ Բազմաթիւ Վրացիներ, որոնք չէին յաջողած փախիլ Գագրայէն գնդակահարուած են Չէչէն կամաւորներու կողմէ։ Եոսելիանիի համար (Վրաստանի Պետութեան խորհուրդի փոխ-նախա-գահ) Ելցինի վարկը խնդրոյ առարկայ է, Մոսկուա մուկ-կատու կը խաղայ Թիֆլիսի հետ, կ'ըսէ, ու կը սպառնայ ուժ գործածել եթէ Մոսկուա մերժէ Վր-աստանի որոշումը (Սեպտեմբեր 3-ին, Վրաստան որոշեց իր հակակշռին տակ առնել իր հողամասին վրայ գտնուող ռու-սական բանակի կայաններն ու զինամթեր-քը)։

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ՍԵՊՏ. 27 / ՀՈԿՏ. 5)

ՎԱՐԶԱՊԵՏԸ ԱՅՑԵԼԵՑ ՆՈՐՔԻ ԾԵՐԱՆՈՑԸ

Հոկտեմբեր 1-ին վարչապետ Խոսրով Յարութիւնեան այցելած է Նորքի ծերա-նոցը որ կը պատսպարէ 250 հոգի, որոնք տարբեր ճակատագրերու տէր են՝ Արցա-խէն ու Ազրպէյճանէն բռնի գաղթած ծե-րեր, մինակ թոշակառուներ եւ ցաւօք՝ ողջ ու առողջ զաւակներ ունեցողներ ալ։ Վարչապետը այցելելէ ետք սենեակները, խօսած է անոնց հետ։ Տարեցներու մի-ջազգային օրուան առթիւ ալ իրիկունը սրահին մէջ ելոյթ ունեցած է վարչապե-տը եւ տարեցներուն հաւաստիացուցած՝ որ որքան ալ ծանր ըլլան երկրին ներկայ պայմանները, կառավարութիւնը միշտ հոգատարութեամբ կը շրջապատէ զանոնք։

⁂

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

Արտաքին Նախարարութեան Պալքան-եան երկիրներու պատասխանատու Աշոտ Յովակիմեան մամուլի ասուլիսի մը հա-ղորդած է Յունաստանի Խորհրդարանին Հայաստանի մէջ դեսպանատուն մը բա-նալու որոշումը։

⁂

ՆՈՐ ԹԵՐԹ ՄԸ՝ «ԼՈՅՍ»

Սեւ Ծովու ափի քաղաքներէն Նովոռո-սիսկ, ուր կ'ապրի շուրջ 15 հազարնոց հայկական գաղութ մը, սկսած է լոյս տեսնել «Լոյս» թերթը տեղւոյն մշա-կութային-լուսաւորչական ընկերութեան նախաձեռնութեամբ։ Ան կ'արձագանգէ Նովոռոսիսկի եւ շրջանի Հայութեան կեանքին, եւ կը ձգտի նպաստել ազգա-պահպանման, հայերէն սորվելու եւ Հա-յաստանի հետ համայնքի մերձեցումին։

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՕԴՈՒԺԻ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Մոնրէալի մէջ, քաղաքային օդուժի միջազգային կազմակերպութեան 29-րդ նստաշրջանին հայկական պատուիրակու-թիւնը հանդէս եկած է յայտարարու-թեամբ մը, ուր կ'ըսուէր թէ Հայաստան կը փափաքի ինքնուրոյն կերպով գործել միջազգային քաղաքային օդուժի ասպա-րէզին մէջ։ Հայկական պատուիրակու-թիւնը, այս ուղղութեամբ կը հետապնդէր նաեւ հարկաւոր ձեւակերպութիւնները՝ փաստաթուղթերու գծով։

⁂

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

«Արաքս» արդիւնաբերական -- առեւտր-րական միաւորումը 50 զոյգ կօշիկ նուի-րած է Մարտունիէն, Հադրութէն եւ Շա-հումեանէն Երեւան գաղթածներուն, 30 զոյգ՝ Խարբերդի հիւանդ երախաներուն, 129 զոյգ՝ Նուպարաշէնի դպրոցը ապաս-տանած արցախցի երախաներուն։ Միւս կողմէն, համգանակութիւն կատարուած է եւ գոյացած 5 հազար ռուբլին՝ միաւոր-ման բանուորները տրամադրած են իրենց մէկ գործընկերոջ, որուն ապստա-մարտիկ տղան կը բուժուի հիւանդանոցը։

⁂

Յակոբ Մեղապարտ հրատարակչատան պահեստանոցը կուտակուած գեղարուես-տական բաւական գիրքեր ղրկուած են Արցախ։ Նոյն հաստատութիւնը «Հայ-գիրք»ին տրամադրած է 10 հազար տը-պաքանակով օրացոյց, որպէսզի վաճառ-քէն գոյացած գումարը նուիրուի Արցա-խին։

⁂

«ՖՈՒՊՈԼ»Ը ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ

Հայաստանի Ֆութպոլի Դաշնակցու-թեան «Ֆութպոլ» շաբաթաթերթի առա-ջին թիւը լոյս տեսած է։ Գլխաւոր խմ-բագիրն է Միսաք Նազարեան։

⁂

ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ՝ ՇՈՒԷՏԷՆ

Սեպտեմբեր 23-ին Երեւան հասած է 30 թոն բժշկական սարքաւորում եւ 12 թոն սննդամթերք, որոնք Շուէտի Առողջա-պահութեան նախարարութեան եւ Ստոք-հոլմէն բժ. Օհան Վարդանեանի միացեալ օգնութիւնն են։ Անոնց մէջ կայ հիւան-դանոցի 180 մահճակալ, երեք մեծ սառնա-րան, 300 ճնշումաչափ, 15.000 ջերմաչափ, ձկան ու միսի պահածոյ, մանկական սը-նունդ եւայլն։ Մանկական սնունդը ամ-բողջութեամբ, իսկ մնացեալէն մաս մը ղրկուած է Արցախ։

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԳԱՆՁԵՐՈՒ ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Երէկ Երեւանէն ստացուեցաւ հետեւեալ լրատուութիւնը.

«Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19-ին, Հեռատեսիլի "Լրաբեր" յայտագիրը յայտնեց թէ ամերիկեան քաղաքացի Ժոզէֆ (Վահրամ) Հաճեան Զուարթնոց օդակայանէն արտասահման մեկնելու ատեն ապօրինաբար եւ մաքսանենգօրէն կ'ուզէր փոխադրել արժէքաւոր իրեր։ Անոր քով յայտնաբերուած են.

«ա. — Այվազովսքիի երեք բնանկարներ.

«բ. — Գրեթէ 2000 — 2500 տարուան հնութիւն ունեցող ոսկի եւ արծաթ դրամներ.

«գ. — Պատմական արժէք ունեցող սրբապատկերներ, եւայլն։

«Հարցաքննութիւն բացուած է»։

Ընթերցողները կը յիշե՞ն Վահրամ Հաճեանը, այսպէս կոչուած բանաստեղծ, որ 1990 Հոկտեմբեր 14-ի «Հայաստան» օրաթերթի մէջ (Երեւան) «Արուեստի Հզօր Ուժով» խորագրուած յօդուած մը լոյս կ'ընծայէր, առաջարկելով որ Հայաստանէն արտահանուին հայ արուեստի նմուշներ, որպէսզի անոնց միջոցաւ օտարները հայ մշակոյթին ծանօթանան, հայութիւնը ճանչնան...։ Իբրեւ արուեստի նմուշ ան նկատի ունէր «50 — 60 գեղանկարչական կտաւներ, ինչպէս դասական այնպէս էլ ժամանակակից նկարիչներից։ Չեն բացառւում, ի հարկէ, նաեւ քանդակները։ Նախատեսւում է ձեռք բերել նաեւ պատմական արժէք ներկայացնող եւ ազգային աւանդոյթներն իրենց մէջ պահպանող իրեղէն, տարբեր ժամանակների ու տարբեր բնոյթի յուշանուէրներ, հայկական հինաւուրց եւ նորօրեայ ժողովրդական զարդիքներ, մեծ քանակութեամբ գրքեր...» եւայլն։

Սոյն նորօրեայ աւազակութեան դէմ յօդուած մը գրած էի այս սիւնակին մէջ, «Ազգային Հարստութիւն» վերնագրով, կարծեմ 1990 Նոյեմբերի վերջաւորութեան։ Այդ յօդուածս պատճառ եղաւ որ Հայաստանի մի քանի գրողներ եւ անոնց մանկլաւիկները զրպարտող գրութիւններ թխեն թերթերու մէջ եւ պաշտպանեն Հաճեանի ու անոր նմաններուն «հայրենասիրութիւն»ը։

Եւ ահա, հազիւ 2 տարի ետք, մենք դէմ կը գտնենք ողբերգական կացութեան մը առջեւ։ «Ազգային Հարստութիւնը» որուն ակնարկած էի, այսօր կողոպուտի կ'ենթարկուի օր ցերեկով, եւ, եթէ տեղեկութիւնը ճիշդ է, Հայաստանէն դուրս կը հանուին այնպիսի գանձեր որոնք ակրկնելի են, ըլլան անոնք Այվազովսքիի պաստառներ կամ քսան դարու հնութեամբ դրամներ։

Վահրամ Հաճեան առանձին չէ դժբախտաբար։ Բազմաթիւ Հաճեաններ — արտասահմանէն թէ հայրենի հողին վրայ ապրող — արդէն շահի աղբիւր կը նկատեն մշակութային գանձերու մաքսանենգութիւնը, երեսուն արծաթի համար ծախելով իրենց սեւ հոգիները։ Այնպէս կը թուի թէ ամէն ինչ ծախու է Հայաստանի մէջ, եւ կամ աւելի ճիշդ՝ ամէն ինչ կարելի է եւ պէ՛տք է կողոպտել։ Անցեալները հայկական թերթի մը մէջ կը կարդայի թէ ինչպէ՛ս վատ ստահակներ Դաւիթ Անյաղթ հռչակաւոր փիլիսոփային արձանին պատուանդանէն փրցուցած եւ տարած են մարմարեայ սալերը՝ անշուշտ կա՛մ ծախելու եւ կամ իրենց տուներուն պատերը զարդարելու։ Թերթը արձանին լուսանկարն ալ տպած էր. սիրտ ճմլող պատկեր, անարգանք հանդէպ իմաստասէրի յիշատակին, եւ տխուր պատկեր մեր «մշակութասիրութեան»։

Այս բոլորը գլուխ կը բերեն հիմնական հարցումին. մենք իսկապէս մշակութասէր ժողովո՞ւրդ ենք։ Կարծեմ տարբեր առիթով միեւնոյն նիւթին անդրադարձած եմ, սակայն պարտք կը զգամ հարցումը կրկնել՝ այս անգամ շատ աւելի ստիպողականութեամբ։

Յայտնի է որ կառավարութիւնը, իր անկազմակերպ վիճակով եւ ոստիկանական ուժերով չի կրնար կամ չուզեր առաջքը առնել մեր մշակութային գանձերու առեւանգումին կամ փճացումին։ Բռնատիրական կարգերէն ուղղակի ժողովրդավարական (démocrate) ազատութեան անցնելով, հայրենարնակ մեր եղբայրները ըստ երեւոյթին ազատութիւն հասկացողութիւնը կ'ըմբռնեն որպէս արտօնութիւն՝ սանձարձակութեան։ Եղիշէ Չարենցներու եւ ուրիշ հռչակաւոր գրողներու արձաններուն կամ կիսանդրիներուն կործանումը ամօթ մըն է որ մեր ճակտին խարանուած պիտի մնայ. պատերէն Այվազովսքիներու կամ Մարտիրոս Սարեաններու պաստառներուն բիրտ պոկումը եւ կողոպուտը գործը կրնայ ըլլալ միայն կուրցած ընչաքաղցներու որոնք գերազանցապէս դրամի «սրբութիւն»ը կը ճանչնան եւ կը պաշտեն։

Այս, գիտեմ, նոյն յանկերգը պիտի լսեմ. հայ ժողովուրդը եօթանասուն տարի համայնավար վատ բռնատիրութեան ենթակայ՝ կորսնցուցած է իր ցեղային, դարաւոր բարքերն ու նկարագիրը, եւ հետեւաբար պէտք չէ մեղադրուի։ Նման չքմեղանքը ինքնին յանցագործութիւն է, որովհետեւ ներկայ չարագործութիւնը կը ջանայ արդարացնել — բացատրել անցեալի չարագործութեամբ։ Երբ Լենինի արձանները կը գլխատուէին՝ ժողովուրդը իր եօթանասուն տարուան ցասումը կ'արտայայտէր. սակայն երբ Չարենց կը գլխատուէր, ի՞նչ արդարացում կարելի էր հնարել. դարձեալ համայնավարութի՞ւնը պախարակել։ Ինծի այնպէս կը թուի թէ մեր նկարագրին բոլոր թերիները կը բեռցուին քաւութեան միակ նոխազին վրայ՝ համայնավարութեան, կարծէք այդ կեղծ եւ ոճրապարտ վարդապետութիւնը արդէն դատապարտուած եւ հողին հաւասարեցուած չըլլար։

Շատ բան կարելի է բացատրել եւ չքմեղացնել համայնավարութեան պարտադրած օրէնքներով եւ սարսափով։ Շատ բան — բայց ո՛չ ամէն բան։ Մշակոյթի տէր ժողովուրդ մը — եթէ իսկապէ՛ս այդպիսին է — չի՛ կրնար յանկարծ մշակոյթը ոտնակոխող, մշակոյթի գանձերը ծախու հանող յելուզակի վերածուիլ։

Եւ այս հաստատումներուս ապացոյցը այն է որ Վահրամ Հաճեան համայնավարութեան ստեղծած հրէշ էակը չէ, թէեւ կրնայ շրջան մը Հայաստան ապրած ըլլալ։ Հետեւաբար, եթէ սփիւռքահայ մը զանազան միջոցներով մշակոյթի գանձեր ձեռք կը բերէ եւ զանոնք Հայրենիքէն դուրս կը հանէ, համայնավարութեան ծանր թաթը չունի՛ իր ուսերուն եւ հոգեբանութեան վրայ, այլ՝ հայ ցեղային նկարագրին ծանրութիւնը։ Հայ ցեղին՝ իր ընդհանրութեան մէջ։

Իսկ ինչ որ խորապէս կը ցաւցնէ՝ մշակոյթի գանձերուն նկատմամբ ամբողջական արհամարհանքի հոգեբանութիւնն է. Կը յիշեմ որ մօտ վեց տարի առաջ նոյն այս սիւնակին մէջ զայրոյթով կը նկարագրէի Հայաստանի մեծագոյն գրադարանին՝ Միասնիկեանի անփառունակ վիճակը, մանաւանդ պաշտօնեաներուն վերաբերումը մեսրոպարոյր գիրքերուն նկատմամբ. գրադարան մը որ հայ ժողովուրդի գանձարանը պարտաւոր էր ըլլալ, վերածուած էր հայ գիրքի փճացման արգելանոցի։

Սայաթ Նովան կը պատգամէր.

«Երեք բան կայ՝ հոգու, մարմնու կարդումն է՝

«Գի՛ր սիրէ, ղալա՛մ սիրէ, ղավթա՛ր սիրէ»։

Երկու հարիւր տարուան մշուշին մէջէն եկող այս ձայնը ա՛լ չենք լսեր. ո՛չ ալ ծանօթ ենք պաշտամունքի հասնող այն սիրոյն որ Հայը ունէր, քան դարերու ընթացքին, մշակոյթի նկատմամբ, հա՛յ մշակոյթի նկատմամբ։

Ինչո՞ւ եւ երթալ. Տակաւին 1915-ին էր որ, մահուան եւ կործանումի եւ գաղթի ընթացքին, Մշոյ Առաքելոց հռչակաւոր վանքին հսկայ ձեռագիր Ճաշոցը հայ գեղջկուհիներ երկուքի կը կիսէին եւ իրենց ուսերուն բեռցուցած ձորեր եւ խորխորատներ կը կտրէին — կ'անցնէին, սուրի եւ մահուան թոհուբոհին ընդմէջէն ապահով կը հասցնէին Էջմիածին։ Նոյն երկիւղած հոգածութեան առարկայ կ'ըլլար Վանքին փայտափորագրեալ հիանալի դուռը որ այժմ Հայաստանի Պատմութեան Թանգարան կը գտնուի։ Ճաշոց Գիրքը շալկող գեղջկուհիները կարդալ չէին գիտեր. հսկայ դուռը իրենց ուսերուն վրայ մինչեւ Էջմիածին կրողները ալ անոր նիւթական արժէքին մասին մտածած չէին։ Սակայն գեղջկուհիներն ու գեղջուկները — սուրբ էակներ — Ճաշոցի մագաղաթեայ էջերուն վրայ հաստատ ձեռքով դրոշմուած Մեսրոպաշունչ երկաթագրերուն լոյս պատկերը ունէին իրենց հայ էութեան խորը։ Փայտափորագրեալ դուռը, անոնց համար, հրաշալի դրախտի մը առաջնորդող անցքն էր, ժողովուրդին քրիստոնեայ եւ հայկականացուած հաւատքով ստեղծագործուած։

Հայ ժողովուրդը ոչ թէ եօթանասուն տարի, այլ դարերով մոնղոլ, սելճուկ, օսմանեան բռնատիրութիւններուն տակ հեծեց ու տառապեցաւ բայց երբեք չպատահեցաւ որ իր հոգեկան հարստութիւնը աճուրդի հանէր կամ մաքսանենգէր։ Ձեռագիրներու յիշատակարանները կը պատմեն թէ ինչպէ՛ս անհատներ, թշնամիին կողմէ գերեվարուած մատեանները գնած են աւազակներէն եւ պահած. շատեր երկիրներ շրջած են՝ հետքը գտնելու գերի ձեռագիրներուն եւ փրկելու։ Եւ ասոնք ա՛ռ հասարակ պարզ, անուս մարդիկ էին, վաճառականներ եւ արհեստաւորներ, գիւղիներ կամ քահանաներ, որոնք սակայն պահապաններն էին ազգային հոգեւոր մշակոյթին։

Այդ սուրբ աւանդութիւնը շարունակուեցաւ նաե՛ւ մինչեւ մեր օրերը։ Մեսրոպ Մաշտոց Ձեռագիրներու Մատենադարանին եւ կամ Միասնիկեան Պետական Գրադարանին մէջ ո՞վ չէր ճանչնար Վահան Սրբազանը — կունտուկլոր, շատախօս, յարատեւօրէն շարժումի մէջ այդ աշխարհիկ եկեղեցականը — որ Հայաստանի հեռաւորագոյն գիւղերը կ'երթար եւ գիւղացիները կը համոզէր իրենց սեփականութիւնը եղող ձեռագիր մատեանները յանձնելու Մատենադարանին. մատեաններ որոնք դարերով պատկանած էին գեղջուկներուն, եւ որոնք, հակառակ համայնավար սարսափին, հիւղակներու պատուաւորագոյն տեղը կը գրաւէին։ Վահան Սրբ. փրկարար այդ դերը ունեցաւ։ Նոյնը բրաւ, արտասահմանի մէջ, հանգուցեալ Յարութիւն Քիւրտեան, Ամերիկայի Քենսըս նահանգի Ուիչիթա քաղաքէն, որ ամէն տարի դէպի Պարսկաստան, Թուրքիա եւ Միջին Արեւելքի զանազան երկիրներ ճամբորդութեան կ'ելլէր, հազարաւոր տոլարներ կը ծախսէր եւ հայ արուեստի նմոյշներ կը փրկէր — ձեռագիրներ, յախճապակիներ, տպածոյ կտաւներ, փայտափորագրութիւններ, ծաղկանկար շուրջառներ, եւայլն։ Իր բնակարանը թանգարան էր։ Եւ այս հսկայ հարստութիւնը — 350 ձեռագիր եւ մնացեալները — ան հայ ժողովուրդին կտակեց, ձեռագիրները Մխիթարեաններուն հոգածութեան տակ դնելով։

Վահան Սրբազան, Յարութիւն Քիւրտեան եւ ուրիշներ ազնուագոյն մարդիկ էին, հակառակ իրենց պարագայական թերութիւններուն։ Անոնք մեր նորօրեայ հերոսներն են։

Իսկ Վահրամ Հաճեանները։

Անո՛նք ալ նորօրեայ հերոսներ։ Կողոպուտի եւ մաքսանենգութեան հերոսներ։

Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան պարտքն է բոլոր անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել՝ կասեցնելու համար հայ մշակոյթի գանձերուն արտահանումը։ Նմանապէս, Հայաստանի Խորհրդարանը անմիջապէս մասնաւոր օրէնսդրութիւն մը պէտք է մշակէ այս մասին, եւ սահմանէ խստագոյն պատիժներ։ Միայն Պետութեան արագ եւ խիստ միջամտութեամբ է որ կարելի պիտի ըլլայ այս աղէտը կանխարգիլել։

Ասկէ ետք պատահելիք մաքսանենգութեան դէպքերուն պատասխանատուութիւնը ամբողջովին պիտի իյնայ Հայաստանի ներկայ իշխանութիւններուն վրայ, մասնաւորաբար Ներքին Նախարարութեան ու անոր ենթակայ ոստիկանութեան. ա՛լ համայնավարութեան պատճառաբանութիւնը չկայ։ Վերջին մի քանի շաբաթներուն Զուարթնոց օդակայանին մէջ ոստիկանութեան կատարած ձերբակալութիւններն ու մաքրագործումները յոյս կը ներշնչեն թէ հայ մշակոյթի գանձերու արտահանումը պիտի կասի, եւ թէ օրէնքն ու օրինապահութիւնը պիտի տիրեն Հանրապետութեան մէջ, հայ ժողովուրդին խնայելով նոր դայթակղութիւններու ամօթը։

ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

Օրուան հարցեր

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆԻ ԵՐՐՈՐԴ ՈՒԺԸ

Տաճիկստանի Գերագոյն Խորհուրդը սահմանադրականօրէն իրաւունք ունի պարտադրելու որ նախագահը հրաժարի, սակայն Նաբիեւի կողմնակիցներու բացակայութեան պատճառով հարկաւոր մեծամասնութիւնը կարելի չըլլար ապահովել։ Կուսակցութիւններն ու քաղաքական շարժումներն ալ վարկաբեկուելէ վախնալով կը խուսափին ուժի դիմելէ։

Վերջին օրերուն հոն յատակ է յայտնութիւնը երրորդ ուժի մը որ պաշտօնական աղբիւրներու կողմէ կը կոչուի «Դուշանբէի երիտասարդութիւնը», սակայն ոչ ոք գիտէ թէ ով պահուած է իրապէս ատոր ետին։ Նախագահական պալատին գրաւումէն ետք այդ «երիտասարդ»ները ձուլուեցան Քուրկան — Տիւբի եւ Քուլիաբի գաղթականներուն միջեւ. այս շրջաններէն առաջինը «ժողովրդավարական»ներու եւ կրօնամոլներու բերդն է ու ներկայիս ենթակայ համայնավարամէտ ուժերու կրակոցներուն։ Իսկ երկրորդը այս ուժերուն կեդրոնատեղին է ու երկրին ամէնէն թշուառ մէկ անկիւնը։ Նախագահ Նաբիեւի հրաժարականի պահանջագիրը երիտասարդութեան այդ ներկայացուցիչները ստորագրած են Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան անդամներէն ու նախարարներու խորհուրդէն առաջ...։ Ու այդ ստորագրութիւններուն մէջ նըկատուած է քաղաքին ռմբահարկ գաւառներու խումբին պարագլուխին ստորագրութիւնը։

Դուշանբէի մէջ տարածուած կարծիքն այն է թէ նախագահական պալատին գրաւումն ու Նաբիեւի հրաժարականը անակնկալ եղած են քաղաքական շրջանակներուն համար։ Պէտք է ըսել որ մութ ուժերու գործածութեան մէջ անոր հակառակորդները իրմէ բաւական դասեր առին. գարնան ինք էր որ 22 տարուան բանտարկութենէ ազատած Սաֆարովը նախագահական հրամանագրով անցուց ազգ. պահակախումբին գլուխը որպէսզի պայքարի «ժողովրդավար» ու կրօնամոլ տարրերու դէմ։ Իսկ Յունիսին այդ խումբը ապստամբութեան դիմեց, պահանջելով համայնավարական կառոյցներու վերահաստատումը։ Այդ շրջանին ազատ արձակուեցան մեծ թիւով յանցապարտներ որոնք ներկայիս կը գործեն Քուրկան - Տիւբի շրջանին մէջ։ Անոնց ղեկավարները իրենց վերջնագրերով սարսափի տակ կը պահեն մայրաքաղաքը պահանջելով որ կառավարութեան սա կամ նա անդամը որ ընդհանրապէս Նաբիեւի հակառակորդ մըն է, հրաժարի։ Օգոստոսին անոնք նոր պահանջքով մը ներկայացան. պէտք էր վերջ տալ ռատիոյով օրը հինգ անգամ աղօթքի հրաւէր կարդալուն։ Այս խմբաւորումները իրենք զիրենք սահմանադրական իշխանութեան պահպանները կը նկատեն ու կը յայտարարեն որ հաշիւ պիտի մաքրեն վովչիկներուն. լճացման շրջանին այդպէս կը կոչուէին հակախորհրդային հաւատացեալները, իսկ այսօր այդ անունը կը տրուի Վերածնունդի Իսլամական Կուսակցութեան։ Անոր դէմ ատելութիւնը կը հրահրուի ամէն միջոցով. կ'ըսուի որ հետամուտ է իսլամական Հանրապետութիւն մը հիմնելու ու բոլոր կիներուն պարտադրելու որ չադոր հագուին. կը նկարագրուին նաեւ այդ ճակատին կողմէ գործուելիք վայրագութիւնները։

Երկրին մէջ այնքան ատեն որ հարաւի մարդիկը իրարու դէմ կռիւ կը մղեն, Լենինապատի խմբակները կրնան պահ-

ՌՈՒՍԵՒՖԻՆԼԱՆՏԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԷՆ

Ամէն առաւօտ ռուսական հանրակառք մը կանգ կ'առնէ ֆինլանտական սահմանագլխուն վրայ. անցագրերու ստուգումէն ետք ֆինլանտացի սահմանապահները ուղեւորները կը կանչեն պայուսակներու, ճամպրուկներու քննութեան: Անոնցմէ կը հանուին վոտկայի շիշերը, ձկնկիթի տուփերը ու այլ ապրանքներ որոնք մաքսի նոր կանոնագրութեամբ արգիլուած են: Քանի կը դիզուին այս ապրանքները, տրտունջները կ'աւելնան. «Ծախելու նպատակ չունէի» կը բողոքէ ռուս մը. մինչդեռ մաքսի պաշտօնեաները նման արդարացումներ մտիկ ընելու տրամադիր չեն. «մուշտակէ գլխանոցներ կը բերեն ամառ ատեն, սակայն կը պնդեն որ ծախելու համար չէ» կ'ըսէ սահմանապահ մը:

Ցրտամարտի տարիներուն ֆինլանտեւխորհրդային սահմանը Արեւմուտքի եւ Արեւելքի միջեւ ամէնէն խաղաղ կէտն էր շնորհիւ 1948-ի համագործակցութեան համաձայնագրի մը: 1991-ին Ֆինլանտացիները որոշեցին նոր համաձայնագրով մը փոխարինել հինը, սակայն աւելի ապահով ըլլալու փոխարէն, աւելի մտահոգ են:

Ֆինլանտական սահմանը անցնողներուն թիւը օրէ օր կ'աւելնայ. 1992-ի համար աւելի քան մէկ միլիոն ռուս զբօսաշրջիկ կը սպասուէր որոնց մեծ մասը միօրեայ այցելութեամբ առեւտուրի նպատակը կը հետապնդէ: Յունիսին արգիլուեցաւ ալքոլ եւ վաճառքի այլ ապրանքներ մտցնել Ֆինլանտիա. ասոր արդիւնքն է ներկայի սահմանային առօրեայ հարցը:

Թէեւ, պէտք է ըսել որ Ֆինլանտացիները պատրաստուած էին աւելի գէշին. Միութեան քայքայումէն ետք անոնք կը վախնային որ Ռուսաստանէն զանգուածաբար աղքատ պատսպարեալներ պիտի հասնէին. անցեալ ձմեռ լրագրողներ սահմանամերձ անտառները խուժեցին անոնց ժամանումին ներկայ ըլլալու համար ու յուսախաբ մնացին:

Սահմանը երկու կողմէն լաւ պահպանուած է. շուրջ երեք հազար պահակներ ուղղաթիռներով ու շուներով կը հսկեն սահմանը. արտօնութիւն կը պահանջուի 40 քիլոմէթրէն աւելի մօտենալու համար սահմանագիծին. հոն հասնելէ ետք ալ ապաստանեալ մը պէտք է պաշտպանական երեք գօտիէ անցնի որոնց վերջինը փշալարերու պատ մըն է: Ասոնցմէ զատ ամրան ամիսներուն գաղտնօրէն հասնողները յաւելեալ պատուարի մը հետ եւս դէմյանդիման կը մնան. տոիկա մժեղներու բազմութիւնն է որոնց ակնարկելով ֆինլանտացի սահմանապահ մը կ'ըսէ. -- «ողջ ողջ մժեղներուն կեր պիտի ըլլայիք եթէ փորձէիք անտառէն անցնիլ»:

Համայնավարութեան անկումին հետ երկու երկիրներու պաշտօնական առեւտուրը վերջ գտաւ: Անոնք կը փափաքին վերադառնալ անցեալի յարաբերութեան, սակայն յառաջիկայ ամիսներուն հաւանական է որ փոխադարձ առեւտուրը մաքսանենգութեան վերածուի, հակառակ ջանքերու եւ միջոցառումներու: Սահմանագլխուն պաշտօնեաներէն մէկը որ ամբողջ օրը ճամպրուկներ խուզարկելով անցուցած է ու տօնախմբութեան մը բաւելու չափ վոտկա ու ձկնկիթ գրաւած, բաւարար չի նկատեր կիրարկուած միջոցները. անոր կարծիքով, այդ ճամբով կատարուած առեւտուրին վերջ տալու համար միակ ազդեցիկ ճարը սահմանին ամբողջական փակումն է:

պահել իրենց դիրքերը. անոնք են որ տասնամեակներով ղեկավարած են Հանրապետութիւնը. Լենինապատը ըլլալով երկրին ամէնէն հարուստ ու ճարտարարուեստականացած շրջանին գլխաւոր քաղաքը, հոնկէ հասած է համայնավար վարչաձեւին ղեկավարներուն մեծ մասը:

Ահաբեկչութիւնը պիտի չկարենար այսքան ծաւալիլ եթէ հակառակորդ կողմերը զինամթերքի մնայուն ու զօրաւոր աղբիւրներ չունենային: Քալաշնիքովի մը գինը սեւ շուկայի վրայ 50-150 հազար ռուբլիի միջեւ կը տարուբերի. իսկ անոնք որ չունին այդ գումարները, սահմանէն անցնելով կ'երթան Աֆղանիստան ու մէկ - երկու տոպրակ ալիւրի փոխարէն կը ստանան իրենց քալաշնիքովները: Կարելի է առանց ալիւրին ալ ունենալ զէնքը, եթէ մարդ յաջողած է մոլայի մը նամակը ձեռք ձգել ուր կ'ըսուի թէ այդ զէնքը պիտի ծառայէ իսլամութեան դատին: Աֆղանները որոնք իրենց դրացի երկրին կացութենէն շատ բան չեն հասկնար, չեն կասկածիր բնաւ որ այդ զէնքերը որքան զանազան նպատակներու կրնան ծառայել:

Սահմանը անցնելու դէպքերը ամէնէն աւելի յաճախադէպ են Քուրկան - Տիւբի շրջանը ուր Օգոստոսին Ելցին ռուս սահմանապահներ ղրկեց: Սեպտեմբերին անոնք յաւելեալ ուժեր ստացան. այսուհանդերձ, կարելի չէ ըսել թէ անոնք բաւարար են հիմնովին փակելու սահմանը: Այնքան ատեն որ կարելի չըլլար երկրին կացութիւնը կայունացնել, Աֆղանները միշտ յաճախորդ պիտի գտնեն իրենց աժան զէնքերուն:

Նախագահին հրաժարականը որոշ հանդարտութիւն մը բերելով հանդերձ, այնպէս կը թուի որ ահաբեկչական խմբաւորումները իրենց զէնքը վար դրած չեն: Երկրին կը սպառնան բազմաթիւ վտանգներ, ինչպէս՝ զանազան խմբաւորումներու իշխանութեան պայքարը, կուսակցութիւններու միջեւ ծաւալած կռիւը, եւլն.: Ամէնէն սարսափելին է ոճրային ահաբեկչութիւնը որ կրնայ քաոսի վերածել Հանրապետութիւնը: Ներկայիս քաղաքական անձնաւորութիւնները իրենք եւս ոճրապարտներու խումբերէ կ'օգտուին: Իսկ վաղը «երրորդ ուժ»ը կրնայ անհակակշռելի ըլլալ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս ի գիտութիւն համայն մեր ժողովուրդին կը յայտնենք թէ՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց նկատի առնելով գաղութիս Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչներու ժողովի Մայիս 4-ի նիստին խնդրանքը եւ Արեւմտեան Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ՝ Բարձ. Տ. Գիւտ Արք. Նագդաշեանի միջնորդութիւնը, որոշեց եպիսկոպոս ձեռնադրել Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Կաթողիկոսական պատուիրակի Փոխանորդ՝ Հոգշ. Տ. Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեանը:

Եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւնը կատարուեցաւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի բազմադարեան կամարներուն ներքեւ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին, կնքահայրութեամբ Պր. Վարուժան Պողաճեանի — պատուակալ ատենապետ ներկայացուցիչներու ժողովին—:

Այս ուրախ առթիւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին մեկնեցաւ նաեւ պատուիրակութիւն մը՝ բաղկացած Պ.Պ. Ալեքս Պապայեանէ — ատենապետ Շրջանային Խորհուրդի — եւ Դաւիթ Պանոսեանէ — ատենապետ Մայր Եկեղեցւոյ Վարչական Ժողովի—:

Նորօծ Սրբազան Հայրը Մարսէյլ կը վերադառնայ Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 7-ին եւ Մարինեանի օդակայանը կը ժամանէ երեկոյեան ժամը 6-ին, ուր պիտի դիմաւորուի գաղութիս կրօնական եւ աշխարհական ներկայացուցիչներուն կողմէ:

Գերշ. Տ. Տարօն Սրբազանին հետ Մարսէյլ կը ժամանէ նաեւ Բարձ. Տ. Ներսէս Արք. Պօզապալեանը — դիւանապետ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի — որը ընդառաջելով Մայր Եկեղեցւոյ Վարչական Ժողովի հրաւէրին, Մարսէյլի Հայութեան հիւրը պիտի ըլլայ եւ Կիրակի, Հոկտեմբեր 11-ին Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Օծման եւ անուանակոչութեան ուխտի օրուան առթիւ պիտի մատուցանէ պատարագը եւ պիտի նախագահէ սիրոյ սեղանին:

Երկու սրբազանները «Հրաշափառ»ով մուտք պիտի գործեն Մայր Եկեղեցի, Հոկտեմբեր 7-ին երեկոյեան ժամը՝ 7.30-ին, մատուցանելու համար «Գոհաբանական Աղօթք»:

Սիրով կը հրաւիրուին մեր բոլոր հայրենակիցները ներկայ գտնուելու ընդունելութեան արարողութեան եւ այս առթիւ կազմակերպուած հիւրասիրութեան:

ԴԻՒԱՆԱՏՈՒՆ
ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԲԱՆԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏ

Բանիչներու (ռոժխիէլ) ամերիկեան «Սան» ընկերութիւնը արտադրութեան մէկ մասին զարգացումը յանձնած է 33 ռուս ճարտարագէտներու. ընկերութեան Գալիֆորնիոյ տնօրէններէն մէկուն համաձայն, ռուս համակարգողները աշխարհի լաւագոյն մասնագէտներէն են ու անոնց գործակցութիւնը կրնայ մեծ յաջողութիւն արձանագրել տալ: Անցեալ Մարտին «Սան» արդէն հետազօտութեան իր խմբակներուն ղեկավարութիւնը յանձնած էր Բորիս Պապայեանի որ խնդրոյ առարկայ մարզին մէջ քաջ ծանօթ է ռուսական գեր -- համակարգիչի մը ծրագրին հեղինակը ըլլալով:

*

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ՞ ՄԱՆՐԷԱԲԱՆԱԿԱՆ ԶԷՆՔ ԱՐՏԱԴՐԵԼ

«Ուաշինկթըն Փոստ»ի համաձայն, Միացեալ -- Նահանգներ եւ Անգլիա կը կասկածին որ Ռուսաստան չէ դադրեցուցած մանրէաբանական զէնքերու արտադրութիւնը: Անցեալ Փետրուարին Ելցին նախագահ Պուշի հաստատած էր թէ Խորհրդային Միութիւնը 1972-ին բռնաբարած էր այս կարգի զէնքերու միջազգային դաշինքը եւ ինք ապացոյցներ պիտի ներկայացնէր թէ վերջ տրուած էր անոնց արտադրութեան: Այսուհանդերձ, վեց ամիս ետք տակաւին այդ ապացոյցները չեն հայթայթուած, ինչ որ Ուաշինկթընի կասկած կը ներշնչէ որ նախագահ Ելցին ամբողջութեամբ չի յաջողիր հակակշռել այս մարզը:

*

ՄԻՋԻՆ ԱՍԻՈՅ ՔԱՐԻՒՂԻ ՃԱՄԲԱՆ

Միջին Ասիոյ ուժանիւթի համագործակցութեան ժողովի մը ընթացքին Իրանի քարիւղի նախարարը Ասիական հանրապետութիւններու խոստացած է կարելիութիւն ընծայել որ իրենց քարիւղը Իրանի վրայով արտածեն: Այս կարելիութիւնը առիթ կուտայ քարիւղատէր երկիրներու որ ուղղակի եւ խնայողական միջոցներով արտածեն իրենց քարիւղը: Ծրագրին իրագործումին համար անհրաժեշտ ենթակառոյցին ստեղծումը պիտի տեւէ առնուազն տասը տարի:

*

ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉ ԽՈՒԼ -- ՀԱՄՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

«Հիթաչի» ընկերութիւնը համակարգիչներու նախատիպար մը պատրաստած է որ կրնայ խուլ -- համրերու ձեռական լեզուն բառ առ բառ վերծանել: Ասով ասկէ ետք կարելի պիտի ըլլայ այդ մասնայատուկ լեզուն թարգմանողներու մեծ պակասը դարմանել: Գործիքը այսօր քան պարզ նախադասութիւն կրնայ մեկնաբանել. սակայն երեք տարիէն պիտի կարենայ 500 -- 1000 բառ թարգմանել: Գաղափարը յղացող ճարտարագէտին թիրախը երեք հազար բառ է. այն ատեն միայն գործիքը վաճառքի պիտի դրուի:

*

ՕԶՈՆԻ ԽԱՒԸ ԶԷ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ

Հակառակ յարուցուած աղմուկին, Նորվեկիացի երեք հետազօտողներ ապահովութիւն կուտան օզոնի խաւին կացութեան մասին. անոնց դիտարկումներուն համաձայն, խաւը բարակցած չըլլալէ զատ նոյնիսկ զգալի թանձրացում մը արձանագրած է վերջին ամիսներուն ընթացքին:

ԱՆՑԵԱԼԻ ՅՈՒՇԵՐԻՑ

ԱՐՓԵՆԻԿ ՉԱՐԵՆՑ

ՀԵՂԻՆԷ ՀՕՐԱՔՈՅՐՍ

Մի օր, --դա ծանր օր էր ինձ համար,-- Վարպետի տանը ինձ յայտնեցին մօրս ամուսնութեան մասին: Իսկոյն նամակ գրեցի Հեղինէին.

«Հեղինէ հօրաքոյրս, այն յոյսս, թէ մայր ունեմ՝ փուլեց, փշրուեց ու թափուեց մեր մանկատան դետը, ուր կարծես կրկնապատկուած լինի գետի խշշոցը: Հոգիս պոռթկաց այդ պահին, ծառ եղաւ ու ընդվզեց»: Հեղինէի հետ կիսուելուց յետոյ կարծես թէ քիչ-քիչ խաղաղւում էի...

1955 թ. Եղիշէ Չարենցի արդարացման լուրն առնելուն պէս դարձեալ վազեցի նրա մօտ. հիմա արդէն հանրակացարանում էի ապրում, արդէն հոգիս ցնծում էր, երջանիկ էի... Նա էլ ինձ հետ, ինձնից շատ ուրախացաւ, հրճուեց. «Մեղայ, մեղայ Արարատին» ասելով:

Մի օր դպրոցից տրամվայով իրենց տուն եմ գնում: Տետրերը ծնկներիս դրած նստած եմ: Կողքիս երիտասարդը ազգանունս կարդում է տետրերիս վրայ եւ հարցնում.

- Չարենցի աղջի՞կ, այդ ո՞ւր ես գնում:

Ես էլ թէ՝ հօրաքրոջս տունը: Ու պատմում եմ տիկին Հեղինէի հետ մտերմութեանս մասին: Նա էլ, թէ՝

- Կը բարեւէք Հեղինէին՝ Չարենցի որբին հովանաւորելու համար. մի օր նրան երախտապարտ կը լինեն: Ողջոյններս՝ Սունդուկեանի թատրոնի դերասաններից:

Իրօք, այդ ծանր մղձաւանջային օրերին Հեղինէն ինձ համար հօրաքոյր եղաւ եւ մայր, իր հոգու ջերմութիւնից բաժին հանելով ինձ:

1957 թ. դարձեալ վազում եմ Հեղինէի մօտ: Չարենցի 60-ամեայ յոբելեանն է: Կառավարական բանկէտից զատ որոշել եմ բանկէտ կազմակերպել նրա տանը: Դէ, նա տանտիկին է, գիտի ամէն բան՝ եփելու, կազմակերպելու ճաշակով ձեւաւորելու եւ մատուցելու հարցերում:

Որոշում ենք Չարենցի հոգու հանգստութեան համար «հաց» տալ եւ արուեստագէտներ, բանաստեղծներ, քննադատներ հրաւիրել իրենց տուն: Նա էլ, չնայած վատառողջ՝ համաձայնում է յանուն Չարենցի հոգու հանգստութեան:

Եւ գալիս են չարենցապաշտները՝ Գրիգոր Զուրաբը, Վարդան Աճէմեանը, Գուրգէն Մահարին, Հրաչեայ Ղափլանեանը, Ռաֆֆի Պետրոսեանը, Օհան Դուրեանը, Մխիթար Դաւիթեանը, Թամար Դեմուրեանը, տիկին Սոֆիկը եւ ուրիշներ:

Բարձր, ճաշակաւոր հիւրասիրութիւնից գոհ՝ ցրւում են հիւրերը:

Հիմա տարիներ տեւող մեր բարեկամութիւնը շարունակւում է: Հիմա մազերը նօսրացել, գլխի կլորութիւնը նշմարելի է դարձել: Առաջուայ պէս շուրթերից անպակաս է «Մեղայ, մեղայ Արարատին» տողը:

(Շար. 7 եւ վերջ)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ ԵՒ ՅՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ . - Տիկին Անահիտ Սարաճեան եւ Սարաճեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, գրաւոր, ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՊԵՏՐՈՍ ՍԱՐԱՃԵԱՆԻ

մահուան առթիւ եւ կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 11-ին, Փօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին ողբացեալին մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ողբացեալ՝ Արաքսի Նորոյեանի փափաքին համաձայն, իր աղջիկը 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ողբացեալին եղբայրներուն՝ Գասպար (մեռած 25 - 9 - 70) եւ Մելքոն (11 - 12 - 75) Մելիտոսեանի յիշատակին:

INALCO

COURS D'ARMENIEN

L'enseignement d'arménien à l'INALCO est destiné aux débutants complets, aux faux-débutants et aux initiés. Il comporte des cours de langue moderne occidentale (cours en laboratoire) et orientale, de langue classique, de civilisation et d'histoire, de littérature et d'histoire de l'art. Il est réparti sur 4 ans après le baccalauréat et permet d'obtenir le Diplôme Unilingue de l'INALCO (équivalent DEUG), ou le diplôme supérieur (équivalent Licence). Les unités de valeur sont également validées comme U. V. libres pour d'autres courses. L'inscription est obligatoire (carte d'étudiant ou carte d'auditeur libre).

Les cours de langue sont assurés par A. Apoyan (arménien oriental), K. Belédian (arménien occidental), A. Donabédian (grammaire et linguistique) et A. Ouzounian (langue classique - grabar), ainsi que J.-P. Mahé et C. de Lamberterie pour le grabar avancé. Les cours de civilisation par K. Belédian, A. Donabédian, P. Donabédian, R. Kevorkian, C. Mouradian, A. Ter-Minassian, J.-M. et N. Thierry.

Les cours commenceront le lundi 26 octobre. Ils auront lieu principalement le lundi (Centre Universitaire de Clichy) et le mardi (Institut d'Etudes Slaves, métro Port Royal).

Pour les programmes complets et les inscriptions pédagogiques, Réunion de rentrée lundi 19 octobre à 16h

Centre Universitaire de Clichy
104, quai de Clichy
Métro : Mairie de Clichy

Pour tous renseignements :
Secrétariat de l'INALCO à Clichy :
42 70 97 41

- ՎԵՐԱՄՈՒՏ -

ԱՆԹՈՆԻ

Անթոնիի Ֆրանքօ-Հայկական ակումբի (Club Franco - Arménien) հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 7, ժամը 14-էն 17՝
13, avenue Galliéni, Antony
RER : Antony

*

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՓԱՐԻԶ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ս. Թադէոսեան» մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի աշխատանքները սկսած են:

Պաշոյի աշակերտներուն համար յատուկ հայերէն լեզուի դասաւանդութիւն կը տրուի հայազգի ուսուցիչի մը կողմէ: Փափաքողները կրնան արձանագրուիլ մինչեւ Հոկտեմբերի վերջ: Դասընթացքները տեղի կ'ունենան Շաբաթ օրերը ժամը 16.30-էն մինչեւ 18, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9e

(Փափաքելի է որ թեկնածուները ծանօթ ըլլան հայերէն լեզուին):

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 10, Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն մերոց՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն:

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

**

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 10, տօն է Թարգմանչաց Վարդապետաց:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

[illegible]

ՄԱՔՍԻՄ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ-ի

գործերը կը ցուցադրուին Փարիզ՝ Galerie Flak, 8, rue des Beaux-Arts, 6e Հոկ. 10-էն Նոյ. 2: Նկարիչը ծնած է Տաշքենտ 1962-ին եւ յաճախած Տաշքենտի եւ Մոսկուայի գեղարուեստից վարժարանը: Զանազան ցուցահանդէսներ ալ տուած է կամ մասնակցած հաւաքական ցուցահանդէսներու: 1990-ին Փարիզ հաստատուած է:

ASSOCIATION CULTURELLE
NAREG D'ENGHIEN

bal annuel

Dîner dansant organisé au profit de ses élèves le Samedi 7 Novembre dès 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien
(Face au Casino)

Soirée animée par *Marten Yorgantz*.
Attractions surprises . . .

Places limitées, réservez en téléphonant au : 48 41 49 37 / 34 17 29 26.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերմէի Զ. Շանթ մասնաճիւղին եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն կատարած հոգեհանգստեան ու մատաղօրհնութեան առթիւ՝ Սէն - Ժերմէի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւն 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 500, Տէր եւ Տիկին Խոսրով Մեսճեան 500 Ֆր., Խօրոէքեան ընտանիք, Տիկին Իվոնն Լօթէրպօրնը Մեսճեան, Տէր և Տիկին Ալպէր Քինաճեան 300-ական Ֆր., Սիմոնեան ընտանիք, Տիկին Հիլտա Լուսարարեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Այրի Տիկին Մարի Ուղուրլեան, Պր. Կարպիս Սիվազլեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկեան, Օր. Թիւթէլեան, Տէր եւ Տիկին Ժան - Լիւք Մեսճեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան, Տէր եւ Տիկին Էրիք Շալճեան, Ճանիկեան ընտանիք եւ Տէր եւ Տիկին Պօյաճեան 200-ական Ֆր., Տիկին Ալիս Պիւլպիւլեան 150, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սըվազլեան, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Խօզեան, Տիկին Մէժան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Էսքիճեան, Տէր եւ Տիկին Իսքէնտէրեան, Պր. Յակոբ Յովսէփեան, Այրի Տիկին Եւա Զուքուրեան, Տէր եւ Տիկին Պարոնեան, Տէր եւ Տիկին Մելքոն Թօքաթլեան, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հօթօթեան, Տիկին Յասմիկ Սիրունեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Զարուկեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Էօզեան, Օր. Վարդուհի Պօյաճեան, Տիկին Վարդուհի Արսլանեան, Արաքսի Կիրակոսեան, Պր. Նշան Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկին Վարդան Փափազեան 100-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Մերտինեան, Տիկին Վարսենիկ Մելքոնեան, Ռեփեկա Խաչերեան եւ Պասմաճեան 50-ական ֆրանք:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ աւանդական մատաղօրհնութիւնը կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 11-ին:

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՍՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի տեղի կ'ունենայ Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու, բարերարներու եւ դպիրներու հոգիներուն համար:

Կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջանի հաւատացեալ ժողովուրդը մասնակցելու արարողութեանց եւ իր Ուխտը կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:
Մատաղի օրհնութիւն ժամը 11.30-ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Կրօնական Ընկերակցութեան եռամեայ ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ՝ Կիրակի, Հոկտեմբեր 25 1992 - ժամը 15-ին Արծրունի Չրքաշեան հանդիսասրահին մէջ:

Օրակարգ.-

1.- Աղօթք եւ բացման խօսք՝ Կաթողիկոսական Պատուիրակի փոխանորդին:
2.- Ընդհանուր Ժողովի Դիւանի կազմութիւն:
3.- Վարչական Ժողովի եռամեայ գործունէութեան տեղեկագիրը:
4.- Վարչական Ժողովի եռամեայ հաշուետուութիւնը:
5.- Զանազան առաջարկներ:
6.- Բանաձեւերու վաւերացում:
7.- Ընտրական յանձնախումբի կազմութիւնը:

Անդամական Ընդհանուր Ժողովը բացառիկ տեղ կը գրաւէ կրօնական Ընկերակցութեան կազմակերպչական կեանքին մէջ, եւ բոլոր անդամները գիտակիցօրէն ու պատասխանատու մօտեցումով պարտին կատարել իրենց այս կանոնագրական պարտականութիւնը:

Ընդհանուր Ժողովին մասնակցելու համար՝ անդամներ պարտին վճարած ըլլալ իրենց անդամատուրքը:

Ժամը 15.15-ին մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային՝ Ընդհանուր Ժողովը կը յետաձգուի կէս ժամով, եւ 15.45-ին՝ օրինաւոր կը նկատուի բացումը ժողովին՝ ինչ որ ալ ըլլայ ներկաներու թիւը:

Ի դիմաց Վարչական Ժողովի՝
Ատենապետ
ԴԱՒԻԹ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ
Ատենադպիր
ԿԱՐԱՊԵՏ ՍԱՅԱՊԱԼԵԱՆ

CENTRE CULTUREL
SAINT - MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Հոկտեմբերէն մինչեւ Յունուար Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 20-էն 22
ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ
կը դասախօսէ Յակոբ Օշականի մասին (հայերէն)
ու կը թարգմանէ «Մնացորդաց» էն էջեր (ֆրանսերէն)

Մուտքը ազատ է:

Առաջին հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 14-ին:

d'Octobre à Janvier, chaque semaine le Mercredi de 20h à 22h
MARC NICHANIAN
proposera un cours
sur *Hagop Ochagan* (en arménien)
et traduira des passages
de son roman «Mnatsortats» (en français)

Première séance le 14 Octobre.

Entrée libre..

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 11

«Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց վարդապետացն Մերոց - Տօն ազգային եւ եկեղեցական, ի յիշատակ Գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց»:

Այս առթիւ հանդիսաւորապէս կը տօնախմբուի Մայր Եկեղեցւոյ օծման 61-րդ տարեդարձն ու անուանակոչութիւնը: Ուխտի օր է:

Օրուան կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւնները կը հովանաւորէ՝ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Ներկայացուցիչներու Ժողովը:

Կը նախագահէ՝

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՈՋԱՃԵԱՆ
պատուակալ ատենապետ
Ներկայացուցիչներու Ժողովին

Կը հանդիսապետէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔ. ՊՈԶԱՊԱԼԵԱՆ
Դիւանապետ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի

Սուրբ սեղանին կը սպասարկեն՝ վռամ եւ Սիմոն Սարկաւագները եւ Դպիրները:

Հանդիսաւոր պատարագը կ'երգուի քառաձայն-կոմիտասեան - Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի լրիւ կազմով

Ղեկավարութեամբ՝
Խաչիկ Երլմազեանի

Պատարագի ընթացքին՝ արեւշատութեան մաղթանք կը կատարուի ի կեանս եղող՝ Մայր Եկեղեցւոյ բարերարներուն համար:

Պատարագի աւարտին Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

Հանգուցեալ բարերարներու հոգւոց ի հանգիստ՝

Հոգելոյս
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆ-ի
Ազգային բարերար
ՎԱՀԱՆ ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆ-ի

Եկեղեցական արարողութիւններէն յետոյ Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբը

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆ

կը սարքէ Արծրունի Չրքաշեան սրահին մէջ, ուր հրաւիրուած են բոլոր հաւատացեալները անխտիր:

Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Վարչական Ժողովը սիրով կը հրաւիրէ համայն հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ խուռներամ մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ աւանդական տօնախմբութեան: եւ ջերմ ու հարազատ մթնոլորտի մէջ, վերանորոգուելու մեր ազգային նոր կեանքի յոյսերով:

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Ս. Թադէոսեան մասնաճիւղը կը գումարէ ընդհանուր ժողով Շաբաթ, Հոկտեմբեր 10-ին կէսօրէ ետք ժամը 3-ին Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, Paris 9e

Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը փափաքելի է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Անդրէասեան ընտանիքներուն եւ զաւակներուն իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝ Տիկին Սիրանոյշ Անդրէասեանի մահուան առթիւ:

REPAS à BIEVRES

Le repas offert chaque année à nos ainés par la Croix Bleue (*Section Issy-les-Moulineaux*) aura lieu le Samedi 17 Octobre au Château de Bièvres.

Un car partira à 12h 30 du 45, rue de la Défense, avec arrêt à 12 h 45 devant l'Eglise arménienne, 6, avenue Bourgain.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire auprès des Khatchouhies au plus tard le 12 Octobre.

ՇԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8
JEUDI
8 OCTOBRE
1992

ՅԱՌԱՋ

Օ Ր Ա Թ Ե Ր Թ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

68րդ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.903
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 17.903

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ յարաբերութիւնները բարելաւուելու ճամբուն վրայ չեն: Ռուսաստան նոյնիսկ հրաժարած է իր խոհեմ չէզոքութենէն, ինչպէս Խորհրդարանին առջեւ յայտարարեց Եցին, չեշտելով. «Ռուսական զօրագունդը չի կրնար քաշուիլ Աբխազիայէն, որովհետեւ անհրաժեշտ է որ արխազ հողամասին երկաթուղիին հակակշիռը ձեռք առնէ, Ռուսաստանի եւ Աբխազիոյ եւ Աբխազիոյ եւ Վրաստանի սահմաններուն վրայ»: Ռուսաստան հեռու չի կրնար մնալ, մանաւանդ երբ մարդկային իրաւունքները խեղկատակութեան վերածուած են, ի մասնաւորի ռուսախօսներու համար, Թիֆլիսի մէջ, փոխ -- վարչապետ՝ Կաւսածէ Ռուսաստանը պատասխանատու կը նկատէ վրացական պարտութեան: «Օտար զօրքերու միջամտութիւնը, կ'ըսէ, թոյլ տուաւ մեր հողամասին մէկ մասին կցումը»:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ նախարար՝ Միշէլ Վօզէլ մէկ անխոհեմ յայտարարութիւնը մեծ աղմուկ հանեց բոլոր շրջանակներուն մէջ, ներառեալ քաղաքական: Արդարեւ, նախարարը ըսած էր թէ պէտք է նախատեսել թռանններու վրայ կրակ բանալու կարելիութիւնը, առաջքն առնելու համար փախուստներուն, ինչ որ բաւական ծանրակշիռ հետեւանքներ կրնայ ունենալ, քանի թէ կեանքեր (օդաչու պատանդն ալ) կը վտանգուին, ինչպէս նաեւ հարցին հետ ոչ մէկ կապ ունեցող մարդիկ, եթէ կրակ առած թռանն ալ իյնայ բնակուոր շէնքերու վրայ: Սենատորները առաջարկեն աւելի անվնաս եւ օգտակար կարգադրութիւն մը, որ հակաթռան ցանցներու գետեղում է: Միշէլ Վօզէլ յայտարարութեան առընչութեամբ հեռատեսիլի լուրերու ժամերուն մէջ (Հոկտ. 5, ժամը 20) կարծիքն առնուեցաւ նաեւ Փաթրիք Տէվէճեանի, որու համար անհեթեթ առաջարկ մըն էր: Գալով նախարարին, փորձեց յետ քայլ ընել ըսելով. -- «Չըսի պէտք է կրակ բանալ, ըսի պէտք է նախատեսել...»:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ, որ կանոնաւոր աշխատակիցը դարձած է իտալական «Լա Սթամփա»ի, իր վերջին յօդուածով (լոյս տեսած նաեւ «Լիպերասիոն»ի մէջ) ինքնապաշտպանութեան կը դիմէ, բացատրելով իր դիրքը եւ իրեն դէմ գործուած անիրաւութիւնները: Իտալական կոչ մըն է, գոր կ'ընէ նախկին ղեկավարը, համաշխարհային հանրային կարծիքին եւ քաղաքական պաշտօնակիցներուն, անոնց ուշադրութիւնը գրաւելով իր կացութեան վրայ, որ վտանգաւոր ձեւ մը կը նկատէ քօղարկելու համար իր երկրին ապրած ղեկավարութեան ծանր տագնապը: Միւս կողմէ, դիրքը փոխած է եւ յայտարարած թէ պատրաստ է ներկայանալու Սահմանադրական Ատեանին առջեւ:

ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ արուարձանին շէնքերուն վրայ ջախջախուած Պօյինկ 747-ի արկածի ընոյթը վերջնապէս հաստատուած է եւ կը յայտնուի նաեւ թէ Էլ -- Ալ-ի այս օդանաւը ծանր անցեալ մըն ալ ունէր, թեքնիք բազմաթիւ միջադէպերով: Արդէն 747 պօյինկներն ալ այլեւս խնդրոյ առարկայ են: Անցեալին այս նոյն բեռնատար օդանաւին չարժիչներուն մէջ թռչուններ տեղաւորուած էին եւ օդաչուն

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ Կ'ԱՄՐԱՊՆԴԵՆ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԼԱՉԻՆԻ ԴԻՐՔԵՐԸ

Հոկ. 7-ի առաւօտ մեր առած լուրերը խրախուսիչ էին ինչ կը վերաբերի Լաչինի, քանի հայկ. ուժերը բուռն մարտերէ ետք, վերականգնած էին հարաւային Լաչինի դիրքերը, ինչ որ շատ կարեւոր կը նկատուէր ռազմագիտական գետնի վրայ:

Կռիւները կը շարունակուին նաեւ Մարտակերտի շրջանը եւ ընդհանուր ձեւով ազրպէյճանական բոլոր յարձակումները ետ մղուած են:

**

Խաղաղապահ զինուորական ուժեր ժամանած են Կրասնոսելսկ ըստ Սոչիի հրադադարի համաձայնութեան: Խումբի հրամանատարը՝ Վալերի Վասիլիեւ յայտնած է Արմէնիփրէսի թղթակիցին որ իրենք կը դոհանան տեղաւորումի պայմաններով եւ ձեռնամուխ են հիմնական հարցի գործնական իրագործումին: Խնդիրը հայ - ազրպէյճանական սահմանի այդ հատուածի հրադադարի խախտումի հաստատումն է: Ամէն մէկ շօշափելի դէպքի առթիւ, զինուորական փորձագէտներու դնահատումները անյապաղ կը փոխանցուին Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարար Պաւէլ Գրաչովի դիւանատան: Վասիլիեւ յայտնած է որ իրենց Հայաստան կը մնան 2 -- 3 ամիս:

**

Արովեանի մէջ, Հոկ. 1-էն հացի կտրոններ հաստատուած են: Այս կարգադրութիւնը կը ձգտի կարգ ու կանոն դնել մատակարարման մէջ, վերջ տալ ահաւոր հերթերուն եւլն. եւլն.:

**

ԼՂՀ-ի Պաշտպանութեան պետական կոմիտէն դիմելով Հայաստանի իշխանութեանց խնդրած է բարձրաստիճան իրաւաբաններ --յատկապէս՝ դատարանի եւ դատախազութեան համար-- ղրկել ԼՂՀ, ուր կրթական, մշակութային եւ ընկերային աստիճանաբար բնականոնացող կեանքը կը մատնէ իրաւաբաններու զգալի կարիքը:

Հազիւ կրցած էր օդանաւը կեցնել դեռ օդը չելած:

ՔԱՐԼՍՌՈՒՀԸԻ գերմանական դաշնակցային արդարադատութիւնը յայտնած է թէ երկու Լիբանանցիներ դիպահ կը մընային որպէս կասկածելի Պեռլինի մէջ սպաննուած չորս քիւրտ ղեկավարներու (Սեպտեմբեր 17): Երկու Լիբանանցիներ ապաստանի դիմում ըրած են Գերմանիոյ, բայց իրենց վրայ 30 հազար գերմանական մառք գտնուած է:

ՉԵՌՆՈՊԻԼԻ ԱՐԹԷ կայանը (որ նախկին 5-րդ կայանի վրայ կարելի է դիտել Սեպտեմբեր 23-էն ի վեր) 1-էն 2% հեռաղիտորդ ունի միայն, ինչ որ կը հաստատէ թէ մշակոյթը, որ կոչումն էր այս կայանին, շատ փնտռուած ապրանք մը չէ: Ինչ որ զարմանալի է, այն է որ այս աղէտալի կացութեան ի տես զարմացողներ կան...: Երբ տարիներէ ի վեր դի-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

ԴԱՓՆԵԿԻՐ՝ ՏՈՔԹ. Ռ. ՊՐՈՄԱՆ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԽԱՆԳԱՐՈՂ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱՄ՝

«ԱԼԱՖՐԱՆԿԱ» ՆՐԲԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 5-ին Սթրազպուրկի մէջ, Եւրոպայի Խորհուրդի 1992-ի մարդկային իրաւանց մրցանակը կը յանձնուէր «Առանց սահմանի բժիշկներ»ու կազմակերպութեան նախագահ՝ Տոքթոր Ռոնի Պրոմանի, որ ընթացիկ շնորհակալութիւններու եւ յուզումնալի՛ց արտայայտութիւններու փոխարէն խանգարող ճշմարտութիւններ ըսած է, երբ մրցանակը իրեն կը յանձնէր Թուրքիոյ Արտաքին նախարար՝ Հիքմէթ Չէթին (հերթական նախագահութիւնը ներկայիս Թուրքիա կը վարէ): Տոքթոր Պրոման ձաղկած է արեւմտեան պատասխանատուներու «վատութիւնը եւ հրաժարումը» նախկին Եուկոսլաւիոյ կնճիռին մէջ: «Դուս մը Եւրոպայի բոլոր նորաբոյս մենատէրերուն՝ ջարդեցէ՛ք, մաքրեցէ՛ք, արգելափակման կայաններ շինեցէ՛ք, ցուցափ թոյլ կուտաք որ մարդասիրական օգնութիւնը հասնի, քանի մը օդանաւեր պարենաւորումով էջք կարենան կատարել, ինչ կ'ուզէք կրնաք ընել» ըսած է բժիշկը, որ դատապարտած է նաեւ Հայերու ցեղասպանութեան Թուրքիոյ կողմէ չճանչցուիլը: Խոստացած է «անյարգալից գործածութիւն մը ընել այս մրցանակով»:

Այսքան կ'արձագանգէր «Լիպերասիոն» Հոկտեմբեր 6-ին, քիչ մը աւելի «Հիւրբիյէթ»ը, որու աշխատակիցը ալաֆրանկա ազնուութիւնն ալ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ:

**

Եւրոպական Խորհուրդի Մարդկային իրաւանց 1992-ի մրցանակները յանձնըւած են աւստրիացի իրաւաբան Ֆելիքս Էրմաքորայի եւ «Առանց սահմանի բժիշկներ» կազմակերպութեան. մրցանակաբաշխութեան հանդէսին այս կազմակերպութեան նախագահ Ռոնի Պրոմանի ելոյթը հետեւեալ խորհրդածութիւններուն մղած է «Հիւրրիյէթ»ի քրոնիկագիրներէն Միմթազ Սոյսալը, թերթին Սեպտեմբեր 6-ի թիւին մէջ, «Անկրթութիւն» խորագիրով.

...«Խօսքը պտտկելով կը հասնի Ծոցի տագնապին յաջորդած շրջանին: Նախ արտայայտութիւններ կ'ըլլան որոնք Եւրոպան կը քննադատեն, քիւրտ ապաստանեալները ընդունելու գործին մէջ ցոյց տրուած անտարբերութեան համար: Այդ միջոցին, կը յուսայիք որ (Ռոնի Պրոման) խօսէր հակառակ իր սահմանափակ կարելիութիւններուն Թուրքիոյ կրցածներուն մասին, այնպէս չէ՞:

Ոչ, նման բան տեղի չունենալէ զատ, լսեցինք հետեւեալները. -- «Վանը որ ժամանակին Հայաստանի մայրաքաղաքն էր, ներկայիս Քիւրտերու մայրաքաղաքը դարձած է», թէ քուրք իշխանութիւններու Քիւրտերու հանդէպ վերաբերումը ամենայն անփութութեամբ կը բռնաբարէ մարդկային իրաւունքները. թէ մարդիկ որոնք «70 տարի առաջուան ցեղասպանութեան», այսինքն՝ Հայերու կոտորածին որպէս միջոց գործածուած են, այսօր կրնան նոր «ցեղասպանութեան» մը զոհերը ըլլալ...:

Երբեմն «ալաֆրանկա» բառը կը գործածենք որպէս հոմանիշ ազնուութեան ու նրբավարութեան. կը մոռնանք որ Ֆրէնկներու աշխարհին մէջ ալ թիւ ու համրանք չունին անհասկացողութիւններն ու կոպտութիւնները: «Առանց սահմանի բժիշկներ»ու նախագահը այսպիսի անկըրթութեամբ մը վարուելով երկրի մը հանդէպ որուն մէկ նախարարէն մրցանակ ստացեր էր, ցոյց տուաւ թէ ալաֆրանկա կոպտութիւնը եւս սահման չի ճանչնար»:

**

Կը տեսնուի որ երբ ճշմարտութիւնները անախորժ են, կը վերածուին «ալաֆրանկա կոպտութեան», ինչ որ շատ զարմանալի ալ չէ, մանաւանդ ա՛յս պարագային: Ցաւալի չէ որ մրցանակակիր մը նման հակադրեցութիւն ցոյց տալու համարձակութիւնը կ'ունենայ: Այս առընչութեամբ, թերեւս աւելորդ չէ յիշել թէ «Առանց սահմանի բժիշկները» առաջիններէն եղան որ Հայաստան փութացին, երկրաշարժի վաղորդայնին (Կիրակի, 1988, Դեկ. 11ին, օդանաւը կը մեկնէր Պրիւքսէլէն, բժիշկներու կարգին էր նաեւ Տոքթոր Իվ Թերնոն), ինչպէս կը շարունակեն հոն իլ միշտ ուր որ պէտք է: Այս պատճառաւ է որ Տոքթոր Պրոման կ'արժանանայ այդ մրցանակին («Յառաջ» կրկնակի շնորհաւորութիւններ յայտնեց բժիշկին՝ թէ՛ մրցանակին թէ իր խանգարող ճշմարտութիւններուն քաջ արտայայտութեան առթիւ):

ՔՐՏԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆՈՒՄ

Գարնան ընտրուած Հիւսիսային Իրաքի քրտական Խորհրդարանը որ 105 անդամ ունի, Հոկտեմբեր 5-ին գումարուած ու քուէարկած է քրտական դաշնակցային պետութիւն մը հիմնելու առաջարկը: Բրիտանիոյ Հայրենասէրներու Միութեան բանբերը յայտնած է թէ այս որոշումը կարեւոր հանգրուան մը կը նշէ, որովհետեւ մինչեւ այսօր քիւրտ ղեկավարները ինքնավարութեան տեսակէտը կ'արտայայտէին: Ուաշինկթընէն կատարուած յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ քրտական պետութիւնը պիտի պարփակէ քրտական երեք նահանգներէ՝ Էրպիլէ, Սիւլէյմանիյէէ եւ Տոհուքէ զատ, նաեւ Քէրքիւքը: Այս շրջանին մէջ Իրաքի ութ միլիոն բնակչութեան մօտաւորապէս 5 միլիոնը կը բնակի: Քիւրտ բանբերը աւելցուցած է թէ իրենց նպատակն է ժողովրդավար համակարգով մը խաղաղութեամբ ապրիլ դրացի երկիրներու հետ:

Միւս կողմէ, այս Խորհրդարանին եւթակայ զինեալ ուժերը որոնց Փէշմէրկա անունը կը տրուի, բուռն բախումներու եկած են ՓՔՔ-ի զինեալներուն հետ: Այս բախումները յաջորդած են թրքական սպայակոյտին ու Հիւսիսային Իրաքի քիւրտ ղեկավարներու հանդիպումին:

Այս մասին քրտական ձայնասփիւռէն ու հեռատեսիլէն ելոյթ ունեցած է Ճ. Թալապանի որ ՓՔՔ-ն ամբաստանած է որպէս Սատտամ Հիւսէյնի վարձկանը. ան ըսած է թէ ՓՔՔ-ի գոյութիւնը կը բռնաբարէ իրենց ապագային: Թուրք մամուլին համաձայն, ներկայիս ՓՔՔ-ի մարտիկները մնացած են Փէշմէրկաներու եւ թրքական զինեալ ուժերու աքցանին միջեւ:

ԴԺՈՒԱՐԷՆ ԱՒԵԼԻ ԴԺՈՒԱՐԸ

Հրանդ Մաթեւոսեանի հարցազրոյցով (տես՝ «Յառաջ», Սեպտեմբեր 10) եւ բանաստեղծ -- վիպագիր Արմէն Մարտիրոսեանի գրութեամբ (տես՝ «Յառաջ», Հոկտեմբեր 3) Հայաստանի մտաւորական մարդէն փչած տաղջ չունչին միացած անուն մըն ալ Ռաֆայէլ Իշխանեանն է։ «Ե՞րբ պիտի լրջանանք» խորագրուած անոր էջը որ լոյս տեսած է «Ազգ»ի Սեպտեմբեր 18--ի թիւին մէջ, հրապարակ կուգայ կրկնակի դերով. տաղջ մտածելակերպի ու արի, անխոնջ արտայայտութի ներկայութիւն մը եւս նշելէ զատ, Ռ. Իշխանեանի գրութիւնը կը մատնանշէ այս հազուադէպ կեցուածքը ունեցողներու հակադիր բեւեռին գոյութիւնը։

Կարելի է հարց տալ անշուշտ թէ հարկաւո՞ր էր այդ մատնանշումը երբ մտաւորական կոչուած տարրին մեծ մասը չալիկ փոխելէ ալ դիւրին կայք փոխեց, մէկ օրէն միւսը տաղձ դառնալով կուսակցական մրցակցութեան։ Անոնց պատգամները, փոխադարձ վարկաբեկումները միայն խժաձայնութիւնն են հայաստանեան մամուլին ուր շատ անգամ մոմով պէտք է փնտռել հաւասարակշռուած, տրամաբանական խօսք մը։

Այո՛, թերեւս աւելորդ է մատնանշումը այն ճակատին ուրկէ ներկային անյարիր ձայներ կ'արձագանգեն միայն. սակայն եթէ նման ձայն մը ակադեմականի տիտղոսով մը զգաւորուած է, մտաւորականներու ոլորտէն անդին, կը վկայէ նաեւ ամէնէն հեղինակաւոր կարծուած կառոյցներու մէջ տիրող մտայնութեան։

Ռաֆայէլ Իշխանեանի գրութիւնը պատասխան մըն է Լեւոն Հախվերդեանի «Չե՛մ ուզում» խորագրուած մենախօսութեան որ լոյս տեսած է նոյն թերթին Սեպտեմբեր 4--ի թիւին մէջ։ Մենախօսութեան դիմակին տակ ամբաստանագիր մըն է ան, ուղղուած՝ յատկապէս ներկայ իշխանութեան, նոր կարգ -- կանոնին. գրութիւն մը որ ներկայի ամէն ժամով կրկին ու կրկին ժխտուած թեզեր պաշտպանելու համար չէ խնայած ո՛չ Թուրքի տաղնապով տապկուած մամուլին, ոչ ալ ընթերցողին հայի հերթին ու ռազմական վրդովիչ լուրերու միջեւ արդէն սպառած համբերութեան. կեցուածք որ արդեւք կ'ըլլայ որ տեղին տողեր, մաքեր ալ անտեսուին ու չկարենան վանել ընթերցումին պատճառած տառուաղն զարմանքը։

Լեւոն Հախվերդեաններու կեցուածքը կարելի է ամփոփել 1 -- 2 մէջբերումով «Փոխե՞նք մեր ուղղագրութիւնը, թէ՞ ոչ. փոխենք, որ ի՞նչ լինի...» խորագրուած էջէ մը որ ստորագրած է 1991 Յունուար 4--ի «Հայաստան»ին մէջ։ Ազատ խօսքէն եւք նաեւ ազատ գործելու կարելիութիւնը, հրատապ հրապարակագրութեան մը առիթ տուաւ այդ շրջանին, ուղղագրութեան փոփոխութեան հարցով։ Այդ առիթով շատ չուտով յայտնուեցաւ նաեւ ազատութենէն անհանդուրժ եղողներու զանգուածը -- ուղղակի զանգուա՛ծ եւ ոչ թէ փոքրամասնութիւն կամ հատ ու կենտ պարագաներ--։ Ղարաբաղը Ազրբէջանին ճարակ դարձուցած 1920--ականներու մըտայնութեան մէկ զոհն ալ հայերէնի ուղղագրութիւնը եղած էր, ինչպէս ծանօթ է արար աշխարհին. երբ բացուած էր ազատութեան երկինք մը ու նոր շրջանը այնքա՜ն հպարտութեամբ «սխալները սրբագրելու ժամանակ» կ'որակէին, ամէնէն բնականոն բանը չէ՞ր որ «վերականգնուէր» միջազգայնական գաղափարականին զոհուած անմեղ մը. մեսրոպեան ուղղագրութիւնը։ Մանաւանդ որ ատոր համար ո՛չ Մոսկուայի միջնորդութիւնն էր անհրաժեշտ, ո՛չ ալ Ազրբէջանի նման հակառակորդի մը հետ բանակցելու, պայքարելու պարտաւորութիւնը։ Սակայն, ինչպէս բաի, քիչեր միայն նախատեսած էին ազատութենէ անհանդուրժներու ներկայութիւնը. քիչեր միայն ունէին իմաստութիւնը տեսնելու թէ մարտահրաւէր կարդացող ներքին ազրբէջաններ ալ կային...։

Ու «Հայաստան»ի 1991 Յունուար 12--ի թիւին մէջ ուղղագրութեան հարցին մասին կարծիք յայտնելով կը գրէր Լեւոն Հախվերդեան. «Ես չեմ ուզում այն հայրենասիրութիւնը, այն մաշտոցասիրութիւնը, որի հետեւանքը Հայաստանի բընակչութեանը կիսագրագէտ դարձնելը պիտի լինի, նրան Մաշտոցի լեզուից հեռու վանելը»։ Թէ ի՛նչպէս մարդ, կամ ամբողջ ժողովուրդ մը մօտիկ կը մնայ Մաշտոցի լեզուին երբ դանդաղն հաշուարկումներով անոր ողնաշարին խլած հարուած մը խրտուիլակ մը միայն ձգած է անոր ամէնէն ինքնատիպ մէկ յատկանիշին՝ ուղղագրութեան տեղ, կ'երեւի հասկնալու համար պէտք է հախվերդեանական տրամաբանութիւն ունենալ։ Ա՛լ չանդրադառնանք այն երեւոյթին որ սըխալի մը յաւերժացումին սիրայօժար քարոզիչը կը դառնէ լուսաւորութեան մարդը գլխաւորող մը։

Կեցուածքի մը, մթնոլորտի մը ուրուագծումին միտող երկար այս նախաբանէն ետք, վերադառնալով խնդրոյ առարկայ գրութիւններուն, հոն կը գտնենք նախ նոյն պարագային երկարաձգումը։ Հախվերդեան «չե՛մ ուզում»ի նոյն հանգամանուոր ոճով «ամբարտաւան դրոյթ» կը կոչէ երկրի մը միտական թշնամի կամ մշտական բարեկամ չունենալու սկզբունքը որուն ջատագովն էր նոր իշխանութիւնը. սկզբունք որ ինքնուրոյն քաղաքականութեան մը, անկախութեան վստահելի գրաւական նկատուած էր շատերու կողմէ։ Բացայայտ է որ Հախվերդեանի դժգոհութիւնը հետեւանք է Մոսկուայի հանդէպ յառաջ եկած դիրքափոխումին. ու Իշխանեան նախ ռուսական, ապա հայկական պատմութեան յետադարձ ակնարկներով կը փորձէ հերքել բռնածը։ Ռուսաստան ի՛նք եւս չէ առաջնորդուած մշտական թշնամիի եւ բարեկամի սկզբունքով ու «երբեք Հայերին ու Հայաստանը իր մշտական բարեկամը չի համարել»։ Իսկ մեր անցեալին էջերը քրքրելով ան ցոյց կուտայ թէ «երբ Հայաստանը մերժել է մշտական բարեկամ եւ մշտական թշնամի ունենալու գաղափարը, հզօրացել է, մեծ պետութիւն է եղել»։ Օրինա՞կ, Արտաշէսեան հարստութեան շրջանը, Մեծն Տիգրանը, Արշակ Բ.ը։ Մինչ երբ Բագրատունիներն ու Արծրունիները «Բիւզանդական կողմնորոշման ցաւով բռնուեցին» Անին տուին Բիւզանդիոնին ու երկու թագաւորութիւններն ալ կործանեցան։

Նոյն մտայնութիւնը անշուշտ Լեւոն Հախվերդեանը դէմ պիտի հանէր Իշխանեանի «Երրորդ ուժի բացառման օրէնք»ին։ «Կան Հայեր եւ հարեւան Թուրքեր. ինչ հաշիւներ որ ունենք երկուսս, կարող ենք իրար մէջ պարզել, երրորդը գործ չունի» կը գրէ Իշխանեան. այս տողերը զորս յիշեալ օրէնքին գործնական մէկ սահմանումը կարելի է նկատել, Հախվերդեանի մօտ յանցաւորը կ'ըլլան «մեր մենակութեան»։ Բազմաթիւ հակափաստերու կարգին Իշխանեան կը դիմէ Թումանեանի «ժողովրդական իմաստութիւնն առում է՝ մօտիկ հարեւանը լաւ է, քան հեռու բարեկամը». ապա կը մէջբերէ Ս. Վրացեանի տողերէն. «մենք մեծապէս պէտք ունենք հարեւան Թուրքիայի բարեկամութեանը, նոյնիսկ աջակցութեանը։ Ամէն մի քայլ, թէ այստեղ, թէ արտասահմանում որ հակառակ է մեր եւ Թուրքերի մէջ բարեկամական կապեր հաստատելուն, կարող է ճակատագրական լինել մեզ համար»։

Ռ. Իշխանեան բազմաթիւ օրինակներով ջրելէ ետք Հախվերդեանի ռուսական ժրխտական կեցուածքները անհատներու գործ նկատելու փորձը, երրորդ ուժին ապաւինելու թարմ օրինակ կը նկատէ Ղարաբաղեան շարժումն ալ. այսօր արդէն փաստուած իրականութիւններ չե՞ն որ ա. -- «Մոսկուան արդարադատ չի եղել եւ չէ, իր շահերն է պաշտպանում, բ. -- Մոսկուան միշտ մեր եւ մահմեդական վէճերի ժամանակ վերջիններին է պաշտպանել, գ. -- մինչեւ հիմա Մոսկուան Հայերին մի թիզ հող չի տուել, այլ հայկական հողերը վերցրել ու նուիրել է մեր հարեւաններին, ինչո՞ւ պէտք է հիմա տայ»։ Այսօր երբ ինքնորոշման իրաւունքին ապաւինող ու զայն պահանջող մեր կեցուածքին զոհերու ամէն օր աւելցող թիւ մը պատասխան ունեցած ենք ու կ'ունենանք, կարելի՞ է չձայնակցիլ Իշխանեանի որ կ'ըսէ. -- «ինչ վերաբերում է ազգերի ազատ ինքնորոշման «օրէնքին», որով տարուել են մեր Հայերը, ապա դա կեղծիք է որ հնարել են մեծ ազգերը փոքրերը խաբելու համար։ Աշխարհում իշխողը կոպիտ ուժն է։ Այսօր ունե՞նք արդեօք բաւարար ուժ հողային միացումների համար»։

Ան յոյս չունի նաեւ հարցին միջազգայնացումէն որ իրեն կը յիշեցնէ Սան Ստեֆանոն, Պեռլինը, Սեւրը, Լօզանը...։

Հախվերտեան դէմ է նաեւ Հայաստանի մէջ ռուսական կրթութեան վերջ տալով կեցուածքին, «հակառուս տրամադրութեան սեւ գործը» կը նկատէ զայն, վախ յայտնելով որ մեր յաջորդ սերունդները ռուսերէնի քաջատեղեակ պիտի չըլլան, ուրիշ առեւտուրներու մէջ ճարտար խօսողներ պիտի չունենանք...։ «Դպրոց» կոչուած հաստատութիւնը լեզու մը սորվեցնելու վայրի յատկանիշով սահմանափակող հախվերտեանական մտայնութեան դէմ, Իշխանեան իրաւամբ կը գրէ. «Պր. Հախվերտեանը կարծում է թէ Հայերին իրենց հայրենիքում ազգ. լեզուով կրթութիւն տալը ռուսամերժութիւն, հակառուսութիւն է։ Այդ դէպքում գերռուսամերժ ու գերհակառուս են բոլոր Ֆրանսացիները, քանի որ Ֆրանսիայում միայն ֆրանսիական դպրոցներ կան եւ տեղի Ռուսները էլ ֆրանսերէն են կրթւում...»։ Այս մասին կը յիշէ նաեւ Ռուսաստանի կրթական նախարար Է. Դընեպրովի յայտարարութիւնը թէ «այլազգիները ռուսական դպրոցներ դրկելը բարբարոսութիւն է»։

Շատ տեղին է նշումը զոր կը կատարէ Ռաֆայէլ Իշխանեան, ռուսերէնի քաջատեղեակ սերունդ չունենալու մտահոգութեան դէմ. «ռուսերէնին փայլուն տիրապետող Հայեր (Զ. Բալայեան, Հ. Իգիթեան եւայլն) Ռուսներին շատ բացատրեցին Ղարաբաղի խնդիրը, փայլուն ռուսերէնով շատ համոզեցին որ Ղարաբաղը Հայաստանին միացնեն։ Ապարդիւն։ Միայն արհամարհանք վաստակեցին Ռուսների մէջ»։

**

«Դժուար է հայ ըլլալ» կ'ըսուի յաճախ կէս կատակ, կէս լուրջ. աւելի դժուարը հայ մտաւորական ըլլալն է Հայաստանի մէջ, առանց ակադեմական, կուսակցական, պաշտօնական որեւէ պիտակի ու նաեւ առանց չակերտներու. ամէնէն դըժուարը սակայն լրջութեան որոնումն է ազգային շահու գիտակցութեան, արժանապատուութեան, լսելու իմաստութեան բացարձակ բացակայութեան մէջ։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՔԻ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԸ

Փրեալըքոյէ գիւղը ամենամօտ կայարանէն 100, իսկ ամենամօտ քաղաքէն 40 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի։ Ռուսաստանի խորերը հարիւրաւոր նման անկիւններ կան։ Աչնան փողոցները կը սկսին ամայանալ ու գործունէութիւնը հողամշակութեան սեփական մարզով կը սահմանափակուի. ատիկա ռուսական գիւղերու սնդամթերքին գլխաւոր աղբիւրն է։

Ոչ շատ բարեբեր այդ հողերուն գլխաւոր բերքը՝ գետնախնձորը առատ չէ եղած այս տարի, երաշտին պատճառով։ Արօտավայրերն ալ ամրան արեւէն խանձած ըլլալով, պակսած է անասուններու թիւը։ Հիներուն կարծիքով, կոլխոզներէ ու սովխոզներէ երբեք այնքան մեծ թիւով անասուններ սպանդանոց առաջնորդուած չէին։

Իսկ սեփական տնտեսութեան մէջ պատկերը հակառակն է. միայն ծոյլերը չեն ուզեր անասուն պահել. ագարակները 2 -- 3 կով կ'ունենան ու գիւղի մը մէջ ուր 2000 բնակիչ կ'ապրի, ամէն օր չորս հօտեր արօտավայր կ'երթեն։ Տեսնելով որ օրէ օր կը բացակայի պետական նեցուկը, գիւղացիները աւելի կը հակին միայն իրենց ուժերուն վստահելու։ Անոնք առաւօտուն արշալոյսին կը սկսին գործի ու գիշերը ժամը 22--ին հազուադէպ կ'ըլլայ լուսաւոր պատուհան մը գտնել։

Նման շրջաններու մէջ քաղաքականութիւնը խօսակցութիւններու գլխաւոր նիւթը չէ։ Գիւղը որ 70--ական թուականներուն մօտր կառուցուած առողջարանին պատճառով հանգստավայր -- զբօսավայրի վերածուած էր, ներկայիս պայքար կը մղէ վերստանալու համար հողագործական շրջանի օրինավիճակը. ատիկա ոչ արհամարհելի առաւելութիւններ կ'ընծայէ չունկայի տնտեսութեան անցած ընկերութեան մը։ Այդպէս որակուած շըրջաններու մէջ իւրաքանչիւր բնակիչի պէտք է 3 -- 4.000 քառակուսի մեթր հող տրամադրուի եւ 2 հեկթար արօտավայր։ Իսկ ատիկա պատճառ պիտի ըլլայ որ տեղական սովխոզը ամբողջովին զրկուի իր ստացուածքէն։

Լենինի արձանը անցեալ տարի վերցըւած է. չար լեզուները կ'ըսեն թէ քաղաքական փոփոխութիւնները չեն ատոր պատճառը, այլ չարաճճիներ որոնք կանոնաւոր կերպով կը կոտրէին անոր աջ ցուցամատը ու գիւղապետութիւնը զայն նորոգելէ ձանձրացած, ի վերջոյ վար առած են արձանը։

Հեռատեսիլի ծրագիրները մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելեն հոն, ինչ որ ալ ըլլայ անոնց որակը։ Իսկ թերթերու պահանջքը հետզհետէ կը պակսի, մանաւանդ որ անոնց գինը օրէ օր կ'աւելնայ։ Մեծ չէ թիւը գիւղացիներու որոնք կրնան հարիւրաւոր ռուբլիներ վճարել վեց ամսուան բաժանորդագրութեան մը փոխարէն։

Տնտեսական տագնապը պատճառ է որ փակուին կառատունը, վարսայարդարին խանութը եւ հեռատեսիլի նորոգիչը։ Կը կարծուի որ շուտով անոնց պիտի հետեւին դեղարանը, դրամատուն եւ դրադարանը։

Շրջանի մէկ այլ ախտանշանն է չարագործութեան յաւելումը։ Կովկասեան մաֆիան դժուար, է որ մինչեւ հոս հասած ըլլայ, չահաւոր հեռանկարներու բացակայութեան պատճառով. սակայն ատիկա արգելք չէ եղած ոճիրներու, յանցագործութեան համեմատութեան մեծնալուն։ Շրջանի բոլոր վաճառատուները բազմաթիւ անգամներ կողոպտուած են։

Անդեղէնի կարօնները որոնք այլ շըրջաններէ վերցած են այլեւս, հոս տակաւին կը գործածուին։ Շաքարը, միսը եւ հացը միշտ կարօնով կը տրուին։ Գիւղի մարդիկը իրենց պէտք եղածը իրենք հայթայթելէ ետք կ'օգնեն նաեւ քաղաքի իրենց ազգականներուն։

Մինչեւ վերջերս յաճախադէպ էր գիւղէն քաղաք հոսքը. այսօր հակառակ շարժում մը ծայր տուած է. քաղաքաբնակները կը դիմեն գիւղերը ուր այլեւս տուն մը գնել երկու տարի առաջուան չափ դիւրին չէ։

Ճամբաները նուազ կը գործածուին յատկապէս վառելանիւթի պակասին պատճառով ու գիւղերը աւելի մեկուսացած են։ Վառելանիւթի գիներու նոր յաւելում մը եւ պիտի բերէ ձիու կառքերն ու բալխիրները։

Այսպէս կ'ապրին Ռուսաստանի խորերու գիւղերը որոնք շատ ալ ժամանակ չունին իրենք իրենց կացութեան վրայ մտածելու։ Թերեւս ատոր համար է որ գիւղին մէջ ժամանակը աւելի յուռ կ'անցնի, քան քաղաքը։

ՔԱՂՀԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՈՉ ՈՔԻ ՓԱՓԱՔՆ ԵՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ

Գերմանական «Տէր Շփիկըլ» շաբաթաթերթը բաւական յուետեսութիւն կը յայտնէ Եւրոպայի Միութեան մասին, նոյնիսկ Ֆրանսական «այո»էն ետք։ Այս յոռետեսութեան մեկնակէտը կ'ըլլայ դրամական կացութիւնը։ Անոր կարծիքով վերջին տարիներուն թէ՛ Անգլիա, թէ՛ Իտալիա առիթներ ու պատճառներ ունեցան եւրոպական դրամական դրութենէն դուրս գալու, սակայն ատիկա ըրին բաւական ուշ։ Անոնց քայլը եղաւ հարկադրաբար. անկէ ի վեր տիրող կարծիքը այն է թէ տարարժէք 12 տնտեսութիւններ որոնց տարբերութիւնը այնքան մեծ է, մինչեւ 1999 համաստարբելու հեռանկարը գրեթէ երազային կը դառնայ։ Հոն, նոյնիսկ մեծ ազդեցութիւն պիտի չգործէ Ֆրանսայի դրական պատասխանը։

Պէտք չկայ բացատրելու թէ ինչու Բրիտանացիները յանցաւոր կը նկատեն Պոնը եւ գերմանական դրամատունը։ Իրենք մաքրին համազօր արժէք տուին իրենց դրամին որ չունէր նոյն հաստատութիւնը։ Գերմանական դրամատունը կերպով մը մնաց դրամական նեղ օղակի մը մէջ ու որոշ չափով մը միայն (8,75 – 8,25%) փեղչեց իր տոկոսներու համեմատութիւնը։

Ամէն պարագայի, Սթրազպուրկի մէջ Պետութեան զօրութեամբ խորհրդարան մը կեանքի կոչելու ջանքերը խնդրական են։ Ներկայիս, Ֆրանսա եւ Մեծն – Բրիտանիա կը մերժեն, հոգ չէ թէ տարբեր պատճառներով։ Առաջին հաստատումը այն է թէ «Եւրոպայի Միացեալ – Նահանգներ»ը կազմուելու հանգրուանէն հեռու են, ապա, անոնք նուազ բան պիտի գործեն, քան՝ Միացեալ – Նահանգները։

Իրականութիւնը այն է որ ոչ ոք կը փափաքի, Տը Կոլի մեկնումէն ի վեր, Միացեալ Պետութիւն մը. սակայն հակառակը ցոյց կը տրուի։ Մեծամասնութիւնը համաձայն է թէ՛ միւսները, թէ՛ ինքզինքը խաբելու այս մարզին մէջ։ Դրամական միութիւնն ալ իրագործուելէ առաջ փուլ գալու մօտ է արդէն։

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՈՒԿՐԱՆԻԱ Կ'ԸՆՏՐԷ ՇՈՒԿԱՅԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Ուկրանական կառավարութիւնը յայտնած է թէ աշունէն պիտի սկսի կիրարկել ազատականացումներու ծրագիրը։ Ուկրանիոյ տնտեսութեան նախարարը ըսած է թէ իր երկիրը շուկայի տնտեսութեան անցքին համար աւելի յառաջադէմ ձեւ մը ընտրած է, քան ռուսականը. ան աւելցուցած է նաեւ որ ուկրանական դրամանիշ մը շրջանառութեան պիտի դրուի այն ատեն միայն երբ տնտեսական կեանքը կայունացած ըլլայ։

**

ԱԶԱՏ ՈՐՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԼԵՀԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

Լեհաստան, Փոզնանի մօտ բացուած է ազատ որմնադրութեան թանգարան մը ուր կեդրոնացած են Հիմլէրի «անձնական» դիւանները որոնք կազմուած են գրաւեալ երկիրներու թալանով։ Լեհաստանի համայնավար իշխանութիւնը գաղտնի պահած է զանոնք. հաւաքածոն կը բաղկանայ 60 հազար հատորէ որոնց մէկ մասը արդէն մանրերիզի վրայ առնուած է։ Առաջին շրջանին թանգարանը բաց պիտի ըլլայ միայն հետազօտողներու համար. իսկ յետագային կը ծրագրուի եւրոպական ազատ որմնադրութեան մասին պրպտումներու կեդրոն մը ստեղծել։ օ

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ՍՓԻՒՌՔԻ ՏԱՐԱԾՔԻ ՎՐԱՅ ԳՈՐԾՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

ԽՄԲ.– Յաջորդաբար ամբողջութեամբ պիտի հրատարակենք այս կանոնագրութիւնը, որու մասին առաջին ակնարկով մը անդրադարձաւ մեր աշխատակիցը՝ Տիգրան Հանեան («Յառաջ», Յուլիս 31)։ Երէ նոյնիսկ խորագրին մէջ կ'ըսուի թէ ան սահմանուած է Հայաստանի եւ Ներքին Սփիւռքի, նոյն թիւին մէջ լոյս տեսած խմբագրականը կը նշդէ որ ան իբրեւ հիմք պիտի ծառայէ.– «որի վրայ հաւատացած ենք, շուտով պէտք է կառուցուի Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցու *ընդհանրական* կանոնագիրը» (*ընդգծումը՝ մեր կողմէ*)։ Այս կը նշանակէ որ ան կը շահագրգռէ եւ պէտք է շահագրգռէ նաեւ արտաքին Սփիւռքը։ Այդ իսկ պատճառով նախ կը հրատարակենք, ապա, ի պահանջեալ հարկին, անդրադառնալու համար այն նոր դիմագիծին –գլխաւորաբար ճգտում դէպի կղերապետութիւն եւ կեդրոնացեալ դրութիւն– որ ծրագրուած է տալ Հայց. Եկեղեցիին։ Կը սկսինք խմբագրականով.–

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Արդէն տասնեւեօթ դար է, որ հայ ժողովրդի Մայր Եկեղեցին՝ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին, մեր Աստուածորդու օգնականութեամբ ուղեկցում է մեր ազգի պատմութեանը՝ կիսելով ժողովրդի ճակատագիրը՝ բարեբախտ եւ դառն օրերին, եւ միշտ ու հետեւողականօրէն տէր կանգնելով այդ ճակատագրին, մանաւանդ պատմութեան մռայլ ժամանակներում, երբ չենք ունեցել պետականութիւն, եւ կաթողիկոսական խորհրդանիշ երկգլխանի արծիւը արժանապատուութեամբ ու անսակարկ նուիրումով կատարում էր հոգեւոր եւ աշխարհիկ իշխանութեանց պարտականութիւնը։ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին ամենազօր Փրկչի՝ «զինու հոգւոյն արիացաւ» եւ հաւատաւոր իր հօտին հասցրեց վաղուայ վառ արշալոյսի նախատօնակին՝ ի Հայաստան աշխարհ։ Սակայն Մայր Եկեղեցին նաեւ ինքը ապրեց դառնութեան ու հալածանքի օրեր, նաեւ վերջին 70 տարիներին, երբ Եկեղեցին գրեթէ զրկուեց գոյատեւելու իրաւունքից եւ ընդամէնը հանդուրժուեց։ Բայց նոյնիսկ այդ պայմաններում Եկեղեցին անձնուէր հայրապետների առաջնորդութեամբ իր մէջ գոյատեւելու ուժ գտաւ եւ այդ լռելեայն, անհաւասար պայքարում յաղթեց Աստուծոյ խօսքը։ Մանաւանդ վերջին 35 տարիներին Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի իմաստուն եւ շրջահայեաց գահակալութեամբ մեր Մայր Եկեղեցին հետզհետէ զօրացաւ, վերաշինուեց՝ հասնելու համար այսօրուան բուռն զարթօնքին։

Տասնեւեօթ դարեր իր գոյութիւնը պահպանող Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու համար մեր օրերին անհրաժեշտ էր ունենալ իր կառոյցը կարգաւորող մի նոր կանոնադրութիւն, որպէսզի կարողանար յաղթ ու անարգել մատուցել իր ծառայութիւնը՝ յենուած հին կանոնագրի, աւանդութեան ու նորահռչակ «խղճի ազատութեան» օրէնքի վրայ։ Հայ Առաքելական Եկեղեցու կառոյցը եւ գործունէութիւնը հաստատուած են ամրախարիսխ երեք սիւների վրայ՝ Կանոնակարգը, Աւանդութիւնը եւ Դաւանանքը։ Դաւանանքը երեք տիեզերական ժողովների վարդապետութիւնն էր՝ խարսխուած Աստուծոյ խօսքի, մանաւանդ Նոր Կտակարանի վրայ։ Աւանդութիւնը Եկեղեցու նուիրագործուած կեանքն էր՝ սրբերի նահատակութիւնից մինչեւ ազգային աւանդոյթներ։ Կանոնակարգը մարմնաւորում էր Եկեղեցու կենսագործման բակղրունքները։ Այդ սկզբունքները տարբեր դարերում ձեւակերպուեցին կանոնների ձեւով եւ «Հայոց Կանոնագիրքը» սահմանեց Եկեղեցու եւ ժողովրդի յարաբերութիւնները մի կողմից, եւ հոգեւոր ու աշխարհիկ իշխանութեանց փոխյարաբերութիւնները՝ միւս կողմից։ Այդ կանոնակարգը սակայն չէր կարող մնալ քարացած, քանի որ Եկեղեցին ինքը ստիպուած էր երբեմն տեղի տալ եւ երբեմն մեծ թռիչք գործել՝ նայած թէ պատմական ժամանակաշրջանը ինչ էր թելադրում, այդ պատճառով էլ կանոնակարգը վդարձաւ համապարփակ օրէնք ողջ Հայութեան համար։

Եղեռնից յետոյ, երբ հայ ժողովուրդը արտաքսուեց իր հայրենիքից եւ կազմուեցին Մերձաւոր Արեւելքի եւ Եւրոպայի հայահոծ գաղութները, առաջացաւ Սփիւռքը, եւ Եկեղեցին յայտնուեց նոր իրականութեան առաջ։ Մեծանում էր տարբաղուծման վտանգը, մանաւանդ որ գիտակցական ու հետեւողական աշխատանքով սահմանափակւում էին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հնարաւորութիւնները՝ գործելու իբրեւ գլուխ եւ կենտրոն Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցու։ Խորհրդային համակարգում այն նոյնիսկ զրկուած էր իրաւական անձ լինելու իրաւունքից եւ կարծես թէ ապրում էր տարբերային գոյատեւման պայմաններում։ Վիճակը բարեփոխուեց նշաններ ցոյց տուեց, երկրորդ համաշխարհային պատերազմից յետոյ։ Այս հենքի վրայ է, որ պատմութիւնը յատկապէս բարձր պիտի գնահատի Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի գահակալութիւնը։ Տնտեսական եւ քաղաքական ծանր պայմաններում ստանձնելով Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի գահի 130-րդ գահակալի պատուաւոր պատասխանատուութիւնը, Վազգէն Ա. Վեհափառը եղաւ այն իմաստուն կաթողիկոսը, որ հետզհետէ, աննշմարելի հետեւողականութեամբ շունչ տուեց Եկեղեցու կեանքին՝ ճնշուած թոքերով առաւելագոյնս շնչելու կարողութեամբ՝ հասնելու համար այսօրուան լիաթոք կեանքին։ Գահակալութեան հէնց սկզբից Ամենայն Հայոց Հայրապետի համար մտահոգութիւն եղաւ ստեղծել Հայ Եկեղեցու կանոնական դրութեան մի համակարգ, որ ա. արտայայտէր պատմական իրավիճակը, բ. առաւելագոյնս նպաստէր Եկեղեցու միասնական կեանքին եւ գ. ընդունելի լինէր նուիրապետական բոլոր Աթոռների կողմից։ Դժբախտաբար սակայն իրադարձութիւններն ու տարամէտ ձըգտումները Եկեղեցուն պարտադրեցին Եկեղեցուն անյարիր պայմաններ եւ անհընար եղաւ իրականացնել այդ նուիրական առաքելութիւնը։ Սակայն Վեհափառը մտահոգ էր Եկեղեցու գոնէ ներքին կեանքի կազմակերպումով, մանաւանդ Խորհրդային Միութեան տարածքի վրայ գտնըւող երկրներում։

Բացուեց յոյսի արշալոյսը եւ ազգային հոգեւոր ու քաղաքական զարթօնքի ալիքի վրայ հետզհետէ ուրուագծւում էր անկախ Հայաստանի պատկերը։ Ժողովուրդը անյագ ծարաւ ունէր վերադառնալու դէպի իր արմատները։ Իսկ վերադարձի ճամբան անցնում էր նախ եւ առաջ Եկեղեցու միջով։ Եկեղեցին յայտնըւեց եռանդուն եւ համակարգուած գործունէութեան հրամայականի առջեւ։ Եւ ահա Վեհափառ Հայրապետի կողմից նշանակուած յանձնաժողովը սրտեռանդ աշխատանքով մարմին տուեց «Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Ներքին ըՍփիւռքի տարածքի վրայ գործող Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու» կանոնադրութեան։ Այն հիմնուեց Եկեղեցու աւանդութեան եւ Հայաստանի Հանրապետութեան ընդունած «խղճի ազատութեան մասին» օրէնքի վրայ, որով եւ Եկեղեցին ճանաչւում էր իբրեւ իրաւական անձ։ Եւ բազմակի քննարկումներից յետոյ ստեղծուեց ընդունելի այն տարբերակը, որը վաւերացուեց Ամենայն Հայոց Հայրապետի բարձր տնօրինութեամբ։ Այն կիրառութեան մէջ է դըրւում երեք տարուայ փորձաշրջանով, որովհետեւ նոր պայմանները անպայմանօրէն կը թելադրեն փոփոխութիւններ։

Կատարուած է ամենակարեւոր քայլը, կայ հիմքը, որի վրայ հաւատացած ենք, շուտով պէտք է կառուցուի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու ընդհանրական կանոնադրութիւնը։ Այսօր, երբ Հայաստանը անկախ Հանրապետութիւն է, վերացած են Հայրենիքի եւ Սփիւռքի միջեւ ամենալայն եւ ազատ յարաբերութիւնների նախկին վարչակարգով պայմանաւորուած արգելքները, երբ առաջնային հրամայական է դարձել «մէկ ազգ, մէկ Եկեղեցի» տեսլականը, աւելի քան անհրաժեշտ է դառնում կեանքի կոչել Հայ Եկեղեցու ամբողջ կառոյցի նուիրապետութիւնն ու գործունէութիւնը կանոնակարգող մի ընդհանրական կանոնադրութիւն՝ մեր օրերի պայմաններին ու պահանջներին համապատասխան։

Յուսանք, հաւատանք ու մաղթենք, որ այս նոր կանոնադրութիւնը նոյնպէս կը տնօրինի Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. Հայրապետը։

«ԷՋՄԻԱԾԻՆ»

Նոյ. / Դեկ. 1991

(Շար. 1)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Բ. Ը. Մ. — ՎԱԼԱՆՍ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Վալանսի մասնաճիւղն է որ դարձեալ տօնեց, բայց այս անգամ... Հայաստանի Անկախութեան Առաջին Տարեդարձը, որուն կազմակերպութեան կը մասնակցէին նաեւ Ռ. Ա. Կուսակցութեան Հրաչ Երուանդ Ակումբը եւ Ֆրանսահայ Մշակութային Միութիւնը։

Արդարեւ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27, կէսօրէ ետք ժամը 4.30–ին, արդէն ընտրանի բազմութեամբ մը լեցուած էր Վալանսի Հ. Բ. Ը. Միութեան Երուանդ Հիւսիսեան սրահը։

Հանդիսութեան բացման խօսքը կատարեց Պր. Քէչիչեան եւ խօսքին մէջ նշեց թէ «ինչպէս անցեալին, այսօր եւս Հայրենիքը ամէն բանէ եւ զոյնէ բարձր է եւ այս սրահը եւ իր տէրերը միշտ հաւատարիմ Հայրենիքին, հողին եւ ժողովուրդին դարձեալ կը տօնեն Հայրենիքի Անկախութեան առաջին տարեդարձը»...։

Ապա բեմ բարձրացաւ օրուան բանախօս Պր. Հանրի Սիրանեանը եւ հանգամանօրէն, պատմական եւ իրատես վերլուծումով ներկայացուց Հայաստանի անցեալն ու ներկան եւ Անկախութեան տիրացումը։

Հանրի Սիրանեան արտայայտուեցաւ ֆրանսերէնով եւ յաճախ հայերէնով ալ։

Հանդիսութեան յատուկ փայլք բերին, տիկիններ՝ Մ. Քէնանեան եւ Ս. Պայրամեան, արտասանութիւններով։ Նաեւ Տիկին Հ. Քէչիչեան եւ Պր. Վ. Վարդանեան՝ երգով։

Կազմակերպիչները, հանդիսութեան սկիզբը եւ վերջաւորութեան ալ, ճոխ հիւրասիրութեամբ պատուեցին ներկաները։

Օրուան հանդիսավարը, շնորհակալութեան խօսք ըրաւ հանդիսութեան ներկայ, հայ համայնքները եւ միութեանց պաշտօնական ներկայացուցիչներուն եւ ներկաներուն։

Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Վալանսի մասնաճիւղի պատուոյ նախագահ եւ հոգեւոր հովիւ Նարեկ Աւագ Քահանայ Վարդանեան, իր փակման խօսքով եւ Պահպանիչով փակեց հանդիսութիւնը։

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

(Շար. Ա. էջէն)

տորդներու «ապուշացում»ի յայտագրեր կը սփռուին տկարամիտներու սահմանուած խաղերով կամ ամերիկեան ողորմելի թերթօններով, քիչ մը ուշ է այլեւս մըշակոյթի համար...:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ
ԱՌԱՋԱՏԱՐՆԵՐԷՆ ՄԷԿՈՒՆ ԴԷՄ

Արհեստավարժներու (փրոֆէսիոնէլ) դասակարգին մէջ, ախոյենական մրցումները կը շարունակուին Օգոստոս 8-էն ի վեր: Այս շաբաթ արդէն 10-րդ շրջանն է, երկրորդ բաժանումին մէջ:

Վալանսի Հ. Մ.-ը անցեալ շաբաթ իրիկուն, Աժաքսիոյի վրայ իր տարած յաղթանակէն (3 - 1) յետոյ, պիտի երթայ Իսթր, անկասկած բարձր տրամադրութիւններով: Այսուհանդերձ, իր մրցակիցը խմբակին զօրաւորագոյններէն մէկն է: Հաւասար արդիւնք մը կրնայ գոհացնել հայանուն ակումբին վարիչներն ու համակիրները:

Իսթրի լաւագոյն խաղացողներէն մէկն է Ալէն Պօղոսեան, հոն փոխադրուած Օ. Մարսէյլէն:

**

Հ. Մ. Ը. Մ. ԼԻՈՆ - ՏԷՍԻՆ՝
ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Երեք մրցումներէ վերջ, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին ունի յաղթանակ մը, հաւասարութիւն մը, պարտութիւն մը, այս վերջինը իր իսկ դաշտին վրայ Պասէնսի առջեւ (1 - 2): Հ. Մ. Ը. Մ.-ի գլխաւոր մրցակիցները Սավուա նահանգէն են եւ դժուար պիտի ըլլայ, հաւանաբար երթալ դիմադրել անոնց, Ալպեան լեռներով շըրջապատուած, յաճախ սառած մարգադաշտերու վրայ:

Յառաջիկայ Կիրակի, Լիոն - Տէսին կը խաղայ Էկվլանշի մէջ, Մութիէ քաղաքին մօտ գիւղ մը, Թարանթէզ:

**

ՈՒՐԻՇ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ՝

Ալֆորվիլ Հ. Մ. — Կուսէնվիլ 0 - 0. Կուսէնվիլ որակուած է յաջորդ շրջանին համար:

Սէն տ'Անթուան Հ. Մ. - Ռոմ 6 - 0:

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ Մարսէյլ - Վիթրոլ 1 - 1 եւ յետոյ՝ 1 - 3 երկարաձգումէն վերջ: Արծիւ դուրս կը մնայ ուրեմն մրցաշարքէն:

Ախոյենական մրցումներ՝

Վալանս Հ. Մ. (2) - Տոլ	3 - 0
Վալանս Հ. Մ. (3) - Մոնթէլիմար (2)	0 - 0
Վիլֆրանշ (2) - Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն - Տէսին (2)	3 - 2
Շամփաներ - Վիէն Հ.Մ.	4 - 0

Նահանգային բաժակ՝

Կոնէս - Առնուվիլ Հ. Մ.	1 - 2
Լը Ռէնսի - Մոնթրէօյ Հ.Մ.	4 - 0
Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանս - Էֆ-Սէ Արէգիս	0 - 1

**

ՄԱԿԱՆԱՒԱՂ

ԴԷՊԻ ԳԱՆԱՏԱ

Սառոյցի վրայ Հոքէյի Ֆրանսայի Ազգային խումբը քանի մը մրցումներ պիտի կատարէ Գանատայի մէջ, Հոկտեմբեր 18-էն 28:

Խումբին մէջ առնուած է նաեւ Սողոմոնեան, անցեալ մրցաշրջանին կը խաղար ի հաշիւ Շամոնիքսի ակումբին. իսկ ներկայիս տեղափոխուած է Ռուան, որ ունի այս տարի շատ զօրաւոր կազմ մը:

Սողոմոնեան պաշտպանող մըն է. երկու տարի առաջ մտած էր նաեւ Ֆրանսայի ժիւնիոր խումբին մէջ: Յիշենք որ իր մեծ հայրն ալ, ժամանակին կը պրպտէր մարզական շարժումով. վարիչն էր Կրընոպլի ֆութպոլի հայկական խումբին:

Վ. Ս.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Էմրինեան, Մէթր եւ Տիկին Րաֆֆի Բէշտիմալճեան իրենց սիրելի զաւկին եւ եղբօր՝

ՀՐԱՉ - ԺԱՆ-ՄԱՐՔ-ի

կսկծալի մահուան քառասունքին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան, Կիրակի, Հոկտեմբեր 11-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ՝

ինչպէս նաեւ Էմրինեան եւ Գորգիկեան ընտանիքներու ննջեցեալ յիշատակին:

**

Այս տխուր առթիւ կը նուիրեն 1.000 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղին, 1.000 Ֆր. «Կամք»ին եւ 1.000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՓԱՐԻԶ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի աշխատանքները սկսած են:

Պաշտօնի աշակերտներուն համար յատուկ հայերէն լեզուի դասաւանդութիւն կը տրուի հայազգի ուսուցիչի մը կողմէ: Փափաքողները կրնան արձանագրուիլ մինչեւ Հոկտեմբերի վերջ: Դասընթացքները տեղի կ'ունենան Շաբաթ օրերը ժամը 16.30-էն մինչեւ 18, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9e

(Փափաքելի է որ թեկնածուները ծանօթ ըլլան հայերէն լեզուին):

**

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Լիոնի Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանին վերամուտը կատարուեցաւ Սեպտեմբեր 16-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ ժամը 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի օրերն ալ կէսօրուայ ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեան եւ արձանագրութեան համար դիմել Եկեղեցւոյ դիւանատունը՝

Հասցէ. - 40 ռիւ տ'Արմէնի, 69003, Լիոն

Հեռաձայն. - 78 - 60 - 47 - 18

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 10, Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն մերոց՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն:

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

**

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 10, տօն է Թարգմանչաց վարդապետաց:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ԿԱՆԱՆՑ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Չամալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ կիներու յատուկ ճաշ մը, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, երեկոյեան ժամը 20.30-էն սկսեալ Տէսինի Մշակոյթի Տան սրահը:

Ուստի, սիրելի տիկիններ, ձեր ամէնօրեայ գործերն ու հոգերը մոռնալու եւ հաճելի երեկոյթ մը անցընելու համար միանաբար փութացէք ձեր հեռաձայններուն եւ ապահովեցէք ձեր տեղերը, հեռաձայնելով. -

Ռօզին. - 78 - 49 - 19 - 44

եւ կամ՝

Մարին. - 78 - 49 - 02 - 74

REPAS
à BIEVRES

Le repas offert chaque année à nos ainés par la Croix Bleue (*Section Issy-les-Moulineaux*) aura lieu le Samedi 17 Octobre au Château de Bièvres.

Un car partira à 12h 30 du 45, rue de la Défense, avec arrêt à 12 h 45 devant l'Eglise arménienne, 6, avenue Bourgain.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire auprès des Khatchouhies au plus tard le 12 Octobre.

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 11

«Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն Մերոց - Տօն ազգային եւ եկեղեցական, ի յիշատակ Գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց»:

Այս առթիւ հանդիսաւորապէս կը տօնախմբուի Մայր Եկեղեցւոյ օծման 61-րդ տարեդարձն ու անուանակոչութիւնը: Ուխտի օր է:

Օրուան կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւնները կը հովանաւորէ՝ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Ներկայացուցիչներու Ժողովը:

Կը նախագահէ՝
ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՈՋԱՃԵԱՆ
պատուակալ ատենապետ
Ներկայացուցիչներու Ժողովին

Կը հանդիսապետէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
Փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔ. ՊՈԶԱՊԱԼԵԱՆ
Դիւանապետ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի

Սուրբ սեղանին կը սպասարկեն՝ Վռամ եւ Սիմոն Սարկաւագները եւ Դպիրները:

Հանդիսաւոր պատարագը կ'երգուի քառաձայն-կոմիտասեան - Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի լրիւ կազմով
Ղեկավարութեամբ՝
Խաչիկ Երլմազեանի

Պատարագի ընթացքին՝ արեւշատութեան մաղթանք կը կատարուի ի կեանս եղող՝ Մայր Եկեղեցւոյ բարերարներուն համար:

Պատարագի աւարտին Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝
Հանգուցեալ բարերարներու հոգւոց ի հանգիստ՝
Հոգելոյս
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆ-ի
Ազգային բարերար
ՎԱՀԱՆ ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆ-ի

Եկեղեցական արարողութիւններէն յետոյ Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբը
ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆ
կը սարքէ Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ, ուր հրաւիրուած են բոլոր հաւատացեալները անխտիր:

Գեղարուեստական նոխ յայտագիր:

Վարչական Ժողովը սիրով կը հրաւիրէ համայն հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ խուռներամ մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ աւանդական տօնախմբութեան: Եւ ջերմ ու հարազատ մթնոլորտի մէջ, վերանորոգուելու մեր ազգային նոր կեանքի յոյսերով:

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ աւանդական մատաղօրհնութիւնը կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 11-ին:

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի տեղի կ'ունենայ Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու, բարերարներու եւ դպիրներու հոգիներուն համար:

Կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջանի հաւատացեալ ժողովուրդը մասնակցելու արարողութեանց եւ իր Ուխտը կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:
Մատաղի օրհնութիւն ժամը 11.30-ին:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Կապոյտ Խաչի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը կը գումարէ ընդհանուր ժողով Շաբաթ, Հոկտեմբեր 10-ին կէսօրէ ետք ժամը 3-ին Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e

Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը փափաքելի է:

VOYAGE ARMENIE 1992
(Départ chaque semaine)

A) TRANSPORT AERIEN SEUL

aller retour	4300 Frs
aller ou retour simple	2500 Frs

Réduction enfant 50%
Réduction bébé 90%

franchise bagage autorisée
40 Kgs par personne

B) VOYAGE ORGANISE A LA CARTE

Prix par personne

(la première semaine)

En chambre double	5100 Frs
En chambre individuelle	5350 Frs
Semaine supplémentaire en double	450 Frs
Semaine supplémentaire en ind.	700 Frs

Notre prix comprend :

- le transport aérien en classe économique
- les transferts : aéroport - hôtel - aéroport
- l'hébergement de première catégorie avec le petit déjeuner
- les frais de visa.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté 69003 LYON
Tél.: 78 60 13 66 Fax.: 78 60 92 26

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél.: 42 61 51 13 Fax.: 42 61 94 53

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9
VENDREDI
9 OCTOBRE
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.904
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 17.904

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՄԵՐՁ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ԳՆԴԱԿՈԾՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Հոկտեմբեր 7-ին, Չորեքշաբթի օր, Ղարաբաղի տարածքին վրայ համեմատական հանդարտութիւն կը տիրէր, բացի, լաչինէ, ուր դիրքերու փոխերը կը շարունակուին եւ հայկական ուժերը տէր կը մնան կարեւոր կէտերուն :

Սահմանային շրջանները, սակայն, գնդակոծումները չեն դադրիր : Ըստ, Հինգշաբթի (Հոկտեմբեր 8) առած մեր լուրերուն, գիշերը ռումբեր ինկած էին Իջեւանի շրջանի Բերքաբեր գիւղին վրայ, ուր մեծ վնասներ կային : Գնդակոծուած է նաեւ Տաւուշի շրջանը, Կապանի Գործարանային Թաղամասը, Նաեւ Սիսիանը :

**

Երկու շաբաթ առաջ ընդհատուած էր կազի մատակարարումը եւ ցարդ այդպէս ալ կը մնայ : Եթէ կարգ մը թաղեր շատ քիչ քանակութեամբ կազ կը հասնի, այդ ալ խողովակներու մէջ մնացածն է, որ կը սպառի արագօրէն :

**

Ազրպէյճանի Խորհրդարանը մերժեց անդամակցիլ ՀԱՊ-ի 1-ի դէմ 48 ձայնով : Այսպէս կը վաւերացուի Էլչիպէյի մերժումը : Միւս կողմէ, Ազրպէյճան փակած է Իրանի հետ իր սահմանը, ինչպէս կը հաղորդէ Սասունի - Արաբիոյ Աչարք - Ալ - Աւսաթ թերթը : Բաքու այս որոշումը առեր է, իբրեւ հետեւանք սահմանային պատահական միջադէպերու, որոնց կարգին նաեւ փախստական Ազերիներու ցոյցը Իրանէն Ազրպէյճան : Բաքու կ'ըսէ որ գրգռութիւնները կը բազմանան :

**

ԱԲԽԱԶԻԱ

Կովկասի Բ. պատերազմը տեղի պիտի ունենա՞յ» հարց կը տրուի ի տես Վրաստանի եւ Աբխազներու օրէ օր ծանրացող յարաբերութիւններուն (Ա. պատերազմը, անշուշտ Ղարաբաղի կը վերաբերի) : Հոս ալ, անգամ մը եւս բոլշեւիկեան «կարգադրութիւններ»ու հետեւանքներն են որոնք այսօր առ դէմ կը հանեն ժողովուրդները : Աբխազները խալամացած Թուրքեր են որոնք դարէն ի վեր եւ կը պնդեն որ Սեւ ծովու ափին ապրած են հռոմէական շրջաններէն ի վեր, (վկայութեան կը բերեն Պլինիոս Կրտսերը, որ կը նկարագրէր զանոնք) : Տիրապետած են Կովկաս Է.-էն ի վեր դար, բայց մեծ մասով Թուրքիա գաղթած են 1864-ին, երբ Ռուսաստան տարածքը գրաւած է : Այսօր, 500 հազար Աբխազ կայ Թուրքիա եւ միայն 100 հազար Աբխազիա, ուր բնակչութեան հազիւ 17%-ն են (44%՝ Վրացի եւ 33% Հայ եւ Ռուս) : 1921-էն 31, Աբխազիա Վրաստանի նման Հանրապետութիւն էր, բայց, Ստալին ստիպեց որ Վրաստանի հետ դաշնակցային դաշինք մը ստորագրէ 1922-ին, ապա, 1931-ին առօք -- փառօք կցեց : Աբխազիա ինքնավարութեան կանոնագիր մը ունէր, որ իրեն Խորհրդարանի եւ կառավարութեան իրաւունք կուտար, սակայն, Աբխազները բուռն ցոյցեր ըրած են 1949-ին, 1957-ին, 1968-ին եւ 1977-ին : 1989-ին 30 հազար Աբխազ դիմում բրած է անկախութեան վերահաստատումը

ԿԻՊՐՈՍԻ ՀԱՐՑԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊԱՌԱԿՏԱԾ

Կիրգիզստանի մայրաքաղաքին մէջ Սեպտեմբեր 29 -- Հոկտեմբեր 3-ի միջեւ գումարուած է Թրքական հանրապետութիւններու Կրթական նախարարներու համագումար մը որուն մասնակցած են Թուրքիա, Հիւսիսային Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւն, Ազրպէյճան, Ուզբեկըստան, Թիւրքմէնստան, Կիրգիզստան, Ղազախստան, Թաթարստան, Կակաուզները, Պաշքիրստան, Եաքութիա, Քալմուչայ, Չուվաշ, Քապարտին, Պալքար, Քարաիմ, Վերին Ալթայ եւ Հաքասիայէն ներկայացուցիչներ : Ժողովը որոշած է համատարրել Թրքական լեզուներու, գրականութեան եւ պատմութեան ուսուցումի լեզուն ու համարակաց ծրագիրներ պատրաստելու համար յանձնախումբ մը ստեղծել : Յանձնախումբը Նոյեմբերին ժողով պիտի գումարէ Պոլսոյ մէջ :

Պիշքէքի համագումարին աւարտական տեղեկագրին ստորագրութեան փուլին Կիպրոսի Թրքական պետութեան պատճառաւ վէճ ծագած ու պառակտած է միաձնութիւնը : Ղազախստանի Կրթական նախարարութեան ներկայացուցիչը պահանջած է որ Կիպրոսի Թուրք Կրթական Նախարարը ոչ որպէս այդ, այլ որպէս ընկերութեան մը ներկայացուցիչը ստորագրէ տեղեկագիրը : Այս առարկութիւնը բախած է Թուրքիոյ պնդումին ու երկարատեւ վէճերու պատճառ դարձած. ի վերջոյ, նախարարներն ու ներկայացուցիչները առանց իրենց պաշտօնը նշելու ստորագրած են փաստաթուղթը, ուր Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը տեղ գրուած է որպէս «Հիւսիսային Կիպրոս» : Թուրք մամուլը Ղազախստանի վերապահութիւնը կը վերագրէ ռուսական ազդեցութեան :

Կիրգիզստանէ վերադարձին Թուրք պատուիրակութիւնը Կրթական Նախարարին գլխաւորութեամբ հանդիպած է Բաքու ուր երկկողմանի գործակցութեան նոր սկզբունքներ որոշուած են. մեծ մասը կը վերաբերի համալսարանական ուսանողներու փոխանակութեան :

ուզելով : Մթնոլորտը աւելի լարուեցաւ Վրաստանի անկախութեան հռչակման հանրաքուէով, որուն չմասնակցեցան Աբխազները : 1991 Նոյեմբերին միջին ճամբայ մը գտնուած էր, որ Աբխազներուն 65-ի վրայ 28 երեսփոխան կու տար տեղական Խորհրդարանին մէջ, 26 ալ Վրացիներուն եւ 11 Հայերուն եւ Ռուսերուն : Աբխազները Խորհրդարանին նախագահութիւնը ձեռք կը ձգէին, Վրացիներն ալ վարչապետի պաշտօնը : Գամսախուրդիայի տապալումով է, որ ամէն բան ծայրէն սկսաւ, Աբխազներու տուած ապաստանն ալ նախկին նախագահին, քիչ մը աւելի սրեց կացութիւնը : Հիմա, Շեվարնաձէի եւ Ելցինի միջեւ է որ յարաբերութիւնները շատ լարուած են : Հեռաձայնով, Շեվարնաձէ ըսած է թէ չի կրնար ընդունիլ, որ ռուսական զօրքը տեղաւորուի վրացական հողամասին վրայ երկաթուղին հակակշիռը ձեռք առնելու համար : 1989-ին, երբ, մթնոլորտը լարուած էր Աբխազներուն եւ Վրացիներուն միջեւ, նոյն գիշերն իսկ Կարմիր բանակը եկած էր եւ ամէն ինչ հանդարտած : Խորհ. Միութեան օրով էր, «երանելի՛ օրեր», ինչպէս յաճախ կը կրկնուի այսօր : Սոչի հաւաքուած գաղթա-

(Շար.ը Դ. էջ)

վերջ ամբողջ

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (17)

Ա.

1992, Յուլիս 27, Երկուշաբթի իրիկուան ժամը 10.30-ն էր, Նախագահի բնակարանին մէկ սենեակին մէջ տեղաւորուած, նախագահական պալատէն աւելի հանգիստ էի, տես պատրաստ էինք արձանագրելու զրոյցը :

Ան նոր վերադարձած էր մտաւորականներու հետ կազմակերպուած հանդիպումէ մը :

Դժուար պարտականութիւն մը յանձնած էի ինքզինքիս : Ի՞նչ հարցնէի որ ըլլար բուռածները ամբողջացնող, մեկնաբանող, չըլլար կրկնութիւն :

Փոքր նախադասութիւն մը կրնար ամբողջ նկարագիր մը բացայայտել :

Չէ՛, զրոյցս պիտի կատարէի առանց յաւակնութեան, առանց բարդութեան, անսեթեւեթ, Նախագահին պիտի ուղղէ հարցումներ որոնք նախ լուսարձակի տակ պիտի բերէին իր անձը, ապա որոշ մեկնաբանութիւն հայթայթէին անոր կեցուածքներուն : Պիտի սկսէի հեռուէն, շատ հեռուէն, ծնունդէն, պատանութենէն, անցնէի երիտասարդութեան շրջանին, հասնելու համար մինչեւ ներկան : Ի՞նչ էր եղած անոր կեանքին գիծը :

Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան անհապաղ կը սկսէր պատասխանելու.

-- Հալէպից որեւէ յուշ չի պահպանուել, որովհետեւ ընդամէնը երկու տարեկան եմ եղել երբ որ մեր ընտանիքը ներգաղթել է Հայաստան եւ փաստօրէն ես այստեղի դաստիարակութիւն եմ ստացել : Ինչ վերաբերում է մեր ընտանիքի կեանքին, ապա դրա մասին տեղեակ եմ ընտանեկան աւանդութիւնների շնորհիւ : Իմ նախնիները Մուսա Լեռցի են : Մեծ հայրս եղել է գիւղացի մարդ, բայց նաեւ ինչ որ չափով մասնակցել է յեղափոխական գործունէութեան : Երբ Մուսա Լեռ էր գտնւում Հնչակեան յեղափոխական Աղասի Թուրսարգիսեանը, տեղում ան կազմակերպել էր մի քանի խմբակներ եւ զինուած ջոկատներ, տես այդ ջոկատներից մէկին անդամ է եղել իմ մեծ - հայրը : Մինչեւ այդ, իմ բոլոր նախնիները եղել են հոգեւորականներ եւ մեր ազգանունը հասնում է մինչեւ 18-րդ դարի սկիզբները, երբ ամբողջ Կիլիկիայում յայտնի է եղել Անթաբալի Տէր Պետրոս Քահանան որ իմ նախապապս էր :

«Մեծ - հայրս պատահաբար քահանայ չի դարձել, պատահաբար քահանայ չի դարձել, որովհետեւ ծնուել է հօր մահից յետոյ, ժառանգականութիւնը խախտուել է : Ինչ վերաբերում է հօրս, նա 25 թուականից արդէն մտել է յեղափոխական շարժումների մէջ, պատանի ժամանակ եղել է Հնչակեան, այնուհետեւ տարուել է կոմունիստական գաղափարներով, եղել է Սիրիայի եւ Լիբանանի կոմունիստական կուսակցութեան հիմնադիրներից մէկը : Բազմիցս ենթարկուել է հալածանքների Ֆրանսացիների կողմից, բանտարկութիւնների, աքսորների եւ արհա այդպէս, 25 թուից որ գործում էր Պէյրութում, 36 թուականին աքսորուել է իր ծննդավայրը, Մուսա Լեռ, որտեղ ամուսնացել է, ընտանիք կազմել եւ մեծ եղբայրս ծնուել է Մուսա Լեռում 37 թուին : 38 թուականին, մենք, Սանճաքի յանձնումից յետոյ, տեղափոխուել ենք Հալէպ, Հալէպում նա շարունակել է իր յեղափոխական գործունէութիւնը Վիշիթների ժամանակ ղեկավարել է Հալէպի ընդյատակը եւ 46 թուականին տեղափոխուել Հայաստան : Այստեղ հայրս բանուորութիւն է արել աստղճաղորդական գործարանում, շատ ցածր վարձատրուել : Շատ չքաւոր կեանքով ենք ապրել : Եօթը հոգինոց ընտանիքի միակ եկամուտը հօրս աշխատավարձն է եղել, չնչին մի աշխատավարձ որը մեզ մինչեւ 58 - 59 թուականները դատապարտել էր բացարձակ չքաւորութեան : Այդ թուականներից յետոյ, երբ եղբայրներս մեծացան, մի փոքր մեր ընտանիքի բեռը թեթեւցաւ եւ մեր կենսամակարդակը բարելաւուեց :

«Աւարտել եմ ուրեմն Երեւանի արուարձաններից մէկում գտնուող Նոր Արէշ թաղամասի միջնակարգ դպրոցը : Նոր Արէշը մի գունեղ թաղամաս էր որ բացարձակապէս բնակեցուած էր հայրենադարձներով, տարբեր երկրներից, ամէն մէկը իր երկրի վարքերով, իր լեզուով եւ լեզուների եւ սովորութիւնների մի հետաքրքիր խառնարան էր, խայտաբղէտ մի խառնարան : Դա երեւի պիտի սպասի իր գրողին : Ես վստահ եմ որ այդ թաղի գրողը պիտի ծնուի, դա մի հարստութիւն էր, մի շերտ, որ չպէտք է կորչի : Մեր փողոցում հնչում էին տարբեր լեզուներ, տարբեր երգեր : Երեխաները մանկուց արդէն կարողանում էին խօսել մի քանի լեզուներով : Փոքր ժամանակ յունարէնը, թուրքերէնը փողոցում եմ սովորել : Այդպէս բոլորը : Եւ մի բան էլ պէտք է ասել որ էն ժամանակուայ կեանքը շատ հետաքրքիր էր, բոլոր ծնողները համարեա զբաղուած էին ընտանիքի հոգսով, պարզապէս ընտանիքին կերակրելու ծանր աշխատանքով եւ փաստօրէն երեխաները մեծանում էին փողոցում : Երեխաները մեծանում էին փողոցում, այդ մանկական հասարակութիւնները, նրանց դպրոցը, նրանց կեանքի պայքարը տեղի էր ունենում ուրեմն փողոցում : Եւ դա ի հարկէ երեխաներից ոմանց հասցրեց նոյնիսկ բանտեր, արկածների ենթարկուեցին շատ շատերը : Անտէրութիւն էր : Շատերն ալ կարողացան այդ շրջապատի վատ ազդեցութիւններից խուսափել, որոշակի կամք ձեռք բերեցին էդ փողոցային պայքարի ընթացքում ձեւաւորուած եւ յետագայում կարողացան հասնել լուրջ դիրքերի : Ուրեմն, այսպէս, բնեռացում կարելի է տեսնել մի կողմից խսկապէս կար փճացման պահ սերունդի, միւս կողմից էլ էդ ճեղքում խրագործողները հասնում էին որոշ դիրքերի :

«Ուրեմն աւարտել եմ Երեւանի Համալսարանի արաբական գրականութեան եւ լեզուի բաժինը : Այդ մասնագիտութեան ընտրութիւնը չի կարելի նպատակաուղղուած համարել : Կարող էր նոյնիսկ այլ մասնագիտութիւն ընտրուել : Երբ դպրոցն աւարտեցի, թէեւ աւելի շատ հակուած էի դէպի հումանիտար գիտութիւնները՝ գրականութիւն, պատմութիւն, արուեստ, բայց թոյլ չէի նաեւ բնագիտական առարկաներից, մաթեմաթիկայից եւ ուժերս ուզում էի փորձել թատրոնից սկսած մինչեւ համալսարանի մաթեմաթիկական բաժինը : Բայց ընտրութիւնը վերջին հաշուով կանգ առաւ արեւելեան այս լեզուների վրայ : Դրանում, ըստ երեւոյթին, որոշ դեր խաղաց նաեւ ե՛ւ ընտանեկան աւանդոյթը ե՛ւ այն հանգամանքը որ ես ունէի մի բարեկամ, որ իմ հարեւանն էր, մասնագիտութեամբ արեւելագէտ եւ այն ժամանակ արդէն հետազօտութիւններ էր կատարում : Ես յաճախ էի լինում նրա մօտ, տեսնում էի արեւելագիտական գրականութիւնը, ինչ որ հետաքրքրութիւն յառաջացաւ այդ առումով :

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Բ.

Վերադառնալով Մարուշի «Հում Բառերն Իմ Կը Բերեմ Դիմակներու Հանդէսին» 90-ի մօտ էջերով հատորին, լոյս տեսած Հալէպ, անցեալ տարի, առանց տպարանի յիշատակութեան: Կողքին վրայ կը կրէ Փօլ Կիրակոսեանի ոճին մականիշը կազմող կիներու ուղղահայեաց, անստոյգ սահմաններով ու գոյներով իրար մէջ գրեթէ հալող մարմիններու նըկար մը՝ որ բաւական յաջող պատկերացում մըն է մարդկային հաղորդակցութեան տագնապին՝ որ գրքին կարեւոր թէմաներէն մին է: Արդիականի ու աւանդականի հետաքրքրական խառնուրդ մըն է այս հատորը որ զուտ անձնականէն կ՚անցնի ընկերայինին ու ատկէ կը ցատքէ բընազանցականին, յետոյ կը կորսուի հոգեբանական հարցերու մշուշին մէջ: Իր փոխ հասակէն շատ շատ մեծ տագնապներ որսալու հետամուտ, հալածելով խառնուրդ թէմաներ, օրինակ՝ երկունքի խորհուրդը, գիտակցութեան գաղտնիքը, մահը՝ որոնց ծանրութեան տակ յաճախ կը փլի բառերու կամ պատկերներու կառոյցը: Բայց երբեմն, Մարուշ կը յաջողի բանել իր ուռկանին մէջ խոշոր ձուկ — զգայնութիւններ կեանքի մասին՝ որոնք հազիւ բանաձեւուած կամ թելադրուած՝ կը սպրդին կ՚երթան լռութիւններու փոսերուն մէջ: Հատորին կեդրոնական դրութիւնը, ու ամէնէ շատ աշխատուածն ու տարածուածն է՝ «Եւան Հալէպէն» կը կոչուի ու Մարուշ կը փորձէ, որոշ գնահատելի յաջողութեամբ կնոջ էութեան, անոր մարմնին, էգ ինքնութեան ու գիտակցութեան համադրութիւնը նուաճել: Աւելորդ պիտի չըլլար տալ քանի մը տող այդ քերթուածէն որ անկասկած կը շահէր եթէ՝ ոճին ու տեսը աւելի չէշտ ներկայութիւն ըլլային այն միակ վայրին մէջ՝ ուր անոնք իմաստ եւ համ կ՚ունենան:

Ահա ինչպէս կը սկսի այս կեդրոնական քերթուածը, օձին ու կին էակին առաջին հանդիպումէն, խոհանոցէն՝ այսինքն մարմնէն ուր կը թափանցէ կին ըլլալու, այսինքն «մեղաւոր» ծնած ըլլալու ահաւոր գիտակցութիւնը: —

խոհանոցին մէջ,
մատները կը յիշեն խնձորին համը
եւ այդ համը մոռցուած եւ արթնցող
բաներու մասին կը պատմէ,
բաներ՝ մարմնէն դուրս,
բաներ՝ մարմնին շուրջ·
մատները կը յիշեն նաեւ հողին համը
եւ այդ համը կը կոտտայ լեզուին վրայ
ու կը բարբառի զինք,
կը կոտտայ զիստերուն մէջ,
կուրծքերուն մէջտեղ,
կը թարգմանէ զինք·
հացը, հացը որ կ՚այրի
եւ հոգին, որ հում կը մնայ:

Ինքնատիպ, շահեկան տողեր՝ որոնք անշուշտ կը շահէին՝ եթէ հռետորական ըլլալու ճիգ մը, աժան ու դիւրին տպաւորութիւն ձգելու փափաք մը՝ չմղէին զինքը որոշ բառերու անհարկին կրկնութեան — «բան», «մատ», «համ»: Սակայն մտածումին ծպտումը յաջողած է, պատկերները թարմ են ու կը գրաւեն կարդացողին ուշադրութիւնը: Եւ ապա, բաւական վերջը, կուգայ համադրեցութիւնը այս այրած մարմնին ու հում հոգիին որ ու յաւիտեան պիտի մնայ անճանաչելի:

Եւ մարմինդ նեղ էր կարծես,
եւ իղձերուդ ալիքները կողերուդ
մէջ կը շաչէին
իսկ մարմինդ նեղ էր, շատ նեղ·
իսկ մարմինդ քուկդ իսկ չէր:

Քու ափերէդ քու օրերդ աւազի
պէս սահեցան
ու մնացիր ձեռնունայն:
Ծնած օրէդ այդ պարապը
կոտտացեր էր ափիդ մէջ,
բայց ո՞վ էր ան,
որ յուշեր էր ու բուծաներ երազներու
երամ մը մեղկ
եւ յիշեր էր այնքան յանախ,
որ պարապին կոտտանքը սուր
մոռցեր էիր,
բայց գիտէիր ծնած օրէդ:

Մէկ բառ միայն, մէկ մեղաւոր, անըն-դունելի եւ մահացու բառ կայ այս այ-լապէս յաջող մտածումին մէջ որ կը քայքայէ գրեթէ զգայնութեան ամբողջ ինքնատպութիւնը — «մեղկ» բառն է ատիկա: Հասարակ լրագրութեան մէջ իյնալու վտանգը կը սաւառնի օդին մէջ՝ երբ մարդ կը կարդայ գրականութեան տունէն ներս նոր մտնողներու առաջին այս քայլերը: Ի՞նչն է արդեօք պատճառը որ մեր նոր հասակ նետող բանաստեղծներն ու գրագէտները հասարակ վարժապետի, քարոզիչի կամ ճառախօսի բառացանկերը զոց ըրած կուգան գրականութեան անդաստանը, չե՞ն զգար արդեօք թէ ինչ որ արտօնուած է քահանաներուն կամ ամավերջի հանդէսներուն խօսք առնող ուրնորէններուն՝ արգիլուած է գրագէտներուն:

Մարուշի այս հատորը ժամանակին հետ քալելու, վազելու, աճապարելու գիտակցութեան մը փաստը կը բերէ, որ Գ. Թեմիզեանի առաջին մատեաններէն ի վեր կորսուեր էր Սուրիոյ գրագէտներուն մօտ: Թարմ շունչ մըն է որ կը փչէ Սուրիոյ աւազներուն վրայէն: Սակայն գիտակցութիւնը պէտք է արարքի փոխուի ու վերածուի արուեստի, ինչ որ դիւրին չէ մանաւանդ Սուրիոյ նման պահպանողական ընկերութեան մը մէջ: Ու դեռ շատ ջուր պիտի անցնի կամուրջին տակէն՝ մինչեւ որ բանաստեղծին մտաշխարհը մեր դաժան օրերու ճաշակին կաղապարներուն մէջ թափուի: Առաջին հերթին՝ պէտք է դժոխքի էն հեռաւոր ու անքաւելի մեղքերու պատիժներուն համար դատապարտուածներու ցնտաններ աքսորուի «հոգի» բառը ու իր համայն գերդաստանը: Անհայր ու անհոգի ըլլալու գիտակցութիւնը չէ՞ որ կը կազմէ հենքը ամբողջ հատորին — ալ ինչո՞ւ դիմել տապալած աստուծոյ մը: Նոյն անխառնակ ճակատագրին պէտք է ենթարկուի ամբողջ աշխարհահայեացք մը որ օրաթերթ ու աստուածաբանութեան սպասման սրահի հին ամսագիրներու իմաստութիւնը կը հոտի: Ահա նմոյշ մը: —

Մարդկութիւնը՝ երազելէ զրկուած
եւ սիրելու անկարող,
անհատնում մահ մը կ՚ապրի,
Ու կը սպասէ պարտուած.
Այս նոր դարու ծովափին, յոյսի
ուռկանը նետած:

Սա ի՛նչ քարոզ ու աժան բարոյախօսութիւն է: Ո՞ր մարդկութեան մասին կը խօսուի հոս, ո՞վ է որ պարտուած է, ինչպէ՞ս բանաստեղծ մը կ՚արտօնէ ինքզինքին՝ «սիրելու անկարող» մարդկութեան մը ակնարկելու՝ երբ լաւ գիտէ որ սէրը կեանքին անսպառ հիւթն է ու հազար կերպարանքով, հազար ծպտումով կը պայթի ամէն երկվայրկեան մեր շուրջը, բնութեան մէջ, բառերու խշտիններուն վրայ, իր պակասն իսկ իր համատիպ ներկայութիւնը կը նշանակէ անոնց՝ որոնք գիտեն զգալ ու նայիլ: Այսինքն՝ բանաստեղծները: Ի՞նչ «պարտութիւն» է այս՝ որմէ բանաստեղծ — հեղինակը ինքզինքը դուրս ու վերադաս կը նկատէ, քանի որ ինքն է գայն նկարագրողը: Ալ ո՞ւր մնաց արուեստագէտին զօրակցութիւնը տառապող մարդկութեան հետ, ո՞ր օրուայ համար կ՚ապրի ան: Հարիւր տարուայ հնութիւն հոտող այս գաղափարներէն ազատելէ եւ աւելի անկախ, դաժան եւ ճշմարիտ գաղափարներ որդեգրելէ ետքն է որ Մարուշի ոճային գիւտերը, ապա երեւակայութեան փաստը բերող պատկերները, աօրեայէն եւ աղբանոցէն չքաշուելու քաջութիւնը կը հագնին արդիականութեան չքեղ ցնցոտիները: Ասո՞նք են «հում բառերը» որ գրքին անունը կը խոստանար մեզի, եւ ուրեմն ճի՞շդ է որ մարդիկ դիմակներ հագած՝ հանդէս կ՚ըլլեն: Հապա ի՞նչ ընեն ... չէ՞ որ 13 տարեկան աղեկը «իր մարմինովը պիտի լեցնէր անհեթեթին հսկայ փոսը»:

Այս քիչ մը սուր հարցումները պէտք չէ նսեմացնեն հատորին քանի մը տոկուն արժանիքները որոնք ինչքա՜ն յոյսեր կը ներշնչեն անոնց որոնք կը ջանան արդիականութիւնն ու աւանդութիւնը իրարու հաշտեցնել: Խանդավառիչ խոստում մըն է այս հատորը, ուրախ լուր մը քիչ մը անսպասելի վայրէ՝ որ կը զօրացնէ Սփիւռքի գրականութեան կորովը:

Քիլլարա, Աւստրալիա

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ՑԵՂԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Պեռլինի «Մորկէնփոսթ» օրաթերթը որ ամէնէն ժողովրդականներէն մէկն է, ցեղասպանութեան վերջին արտայայտութիւնները բնականոն կը նկատէ վերամիացած Գերմանիոյ մէջ· վերջին ամիսներու պատահարները կը նմանցնէ ֆաշիստական շրջանի սկիզբի դէպքերուն (Նոյեմբեր, 1938): Ըսելէ ետք թէ սխալ է ամբողջութեամբ այս երեւոյթը նկատել Արեւելեան Գերմանիոյ մեղքը եւ թէ ան գոյութիւն ունէր նաեւ երկրին արեւմըտեան մասին մէջ, լրագրողը կը ծանրանայ Արեւելեան Գերմանիոյ ցեղապաշտ հակումներուն պատճառներուն վրայ:

Օտարականին հանդէպ վախը, անապահովութեան զգացումը միշտ գոյութիւն ունեցած է նախկին Արեւելեան Գերմանիոյ քաղաքացիին մօտ: Օտարատեացութիւնը նախ ուղղուած էր յատկապէս Լեհերուն: Այսօրուան աւելի ընդհանրացած բնոյթը հիւրընկալութեան ըմբռնումին արտայայտութիւնն է· արեւելեան Գերմանացին կ՚անդրադառնայ թէ ինչ կեցուածք պէտք է ունենայ օտար ամէն բանի հանդէպ· մարդ կամ երկիր: Այս պարագան ալ անբնական չէ եթէ նկատի առնուի որ ան ամբողջ 40 տարի խզուած էր արտասահմանէն:

«Դրամատիրական արտասահման»ը անհասանելի էր արեւելեան - Գերմանացիներու մեծամասնութեան համար: Նոյնիսկ արտօնուած ճամբորդութիւնները դառնութեան աղբիւր կը վերածուէին, չէչտելով ազատութեան բացակայութեան պատճառած ցաւը: Նոյնն էր պարագան արտասահմանէն Արեւելեան - Գերմանիա այցելողներու հետ պատահական հանդիպումներու:

Արեւելեան - Գերմանացիին համար անկարելի էր դրական ապրումներ ունենալ օտարականներու հետ շփումներէ: Ան նոյնիսկ բնականոն կապեր հաստատելէ զրկուած էր իր երկրին մէջ ապրող օտարներու՝ Վիէթնամցիներու, Լեհերու եւ Աֆղաններու հետ: Անոնք խմբուած էին զօրանոցներու նմանող ապաստարաններու մէջ:

Շատ քիչ է թիւը այն արեւելքցի Գերմաններուն որոնք յաջողած են իրենց հոգին վրայ Գերմաններու եւ օտարականներու միջեւ բարձրացուած պատուարները քանդել ու այս վերջիններուն հետ դրական շփումներ ունենալ: Կարեւոր փորձառութիւն մըն է ատիկա որուն պակասը այսօր այնքան զգալի կ՚ըլլայ:

Արեւելեան — Գերմանացիին օտարատեացութիւնը զարգացուցած է գաղտնի, յամրընթաց ազգայնամոլութիւն մը: Ասոր ներկայութեան բոլորովին հակասական կը մնային վերին իշխանութիւններու միջազգայնականութեան ճառերը եւ կեղծաւոր ցոյցերը, ինչպէս՝ քաղաքներու զուգորդում, պատուիրակութիւններ եւայլն:

Նացիական լոզունգներ, տուներու, դպրոցներու պատերուն վրայ գծուած կեռ խաչեր, Հրեաներու գերեզմաններու պղծումներ որոնք յաւելում արձանագրած են 80-ական թուականներուն, այսօր կ՚աւելնան միացումին հետեւանք հարցերու վրայ:

Այսօր գաղտնիք չէ որ գործազրկութիւնն ու կեանքի անձկութիւնները գլխաւոր մտահոգութիւններն են միացեալ գերման ընկերութեան: Իր մեծ հայրենիքին անդամը դարձած նախկին արեւելեան - Գերմանացին ալ սահեցուած այս մթնոլորտին մէջ կը տեսնէ թէ երբեմնի արժէքները իջած են իրենց պատուանդաններէն· ազատութիւնը որ այնքան ցանկալի երազն էր բոլորին ու ներկայի իրականութիւնն է, այսուհետեւ բախտաւորութիւն մը չի նկատուիր, որովհետեւ տարապայմանօրէն սուղ կ՚արժեն անկէ ընծայուած կարելիութիւնները: Այսօր ազատութիւնը, կարելի է ըսել որ նոյնիսկ սպառնալիքի մը բնոյթը կը կրէ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

ՆԻԿՈՍԻԱ. — Սեպտեմբեր 14-ի առաւօտեան զանգերը ղօղանջեցին Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մէջ՝ աւետելով վերաբացումը կրթական նոր տարեշրջանին:

Մելգոնեան Ազգային Բարերարներու Դամբանին դիմաց հողը ջերմացած էր սփիւռքահայ պատանիներու շարքերով, անոնց աչքերէն ցայտող երազներու խընդութեամբ ու ակնածանքով: «Հայր Մեր»ը հնչեց աշակերտներուն շուրթերէն ամրապնդելով ոգեղէն միութիւնը, եւ ստեղծելով ներդաշնակութիւն մը հոգիներուն մէջ:

Ապա աշակերտութիւնն ու ներկաները բարձրացան հանդիսասրահ, ուր Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ Մ. Կ. Հաստատութեան քայլերգներու երգեցողութիւնը կատարուեցաւ փաստակաւոր ուսուցիչ Սեպուհ Արզարեանի առաջնորդութեամբ:

Կիպրոսի Կրթական Նախարար Պր. Խ. Խրիստոֆիտիսի ուղերձը տարեմուտի առիթով ուղղուած՝ կրթական մշակներուն, միջնակարգ եւ մասնագիտական կրթութեան աշակերտ — աշակերտուհիներուն, կարդաց հաստատութեան ուսուցիչներէն Պր. Տ. Արխաթիտոն: Կրթական նախարարը իր բարեմաղթութիւններու կողքին կը շեշտէր դպրոցական ծրագիրներու նպատակը. «Հիմնական գիտելիքներու միջոցով քաջալերել անհատի կարողութիւնները եւ վերամշակել դարաւոր արժէքներ, որոնք ժամանակի դէմ կը պայքարին պահպանելու համար ազգային նկարագիրը»:

Հաստատութեան այս տարեշրջանի բացումը յատկանշական դարձաւ ներկայութեամբը Կրթարանի նախկին արժանաւոր սանուհիներէն, հայրենի վաստակաշատ գրագէտ եւ հանրային գործիչ Շաքէ Վարսեանի:

Տիկին Վարսեան խօսք առնելով վերյիշեց Մելգոնեանի անցեալը, անդրադարձաւ անոր ազգային ու հայապահպան առաքելութեան: Բարձր գնահատելով Հաստատութեան դերը մեր ժողովուրդի պատմութեան մէջ, յիշեց անուանի դէմքեր ինչպէս՝ Վ. Թէքէեան, Յ. Օշական, Բ. Կանաչեան, Վահէ Վահեան որոնց կեանքի ճանապարհը անցած է Մելգոնեանէն: Իսկ այսօրուան Մելգոնեանցիին բարոյական պարտքը պիտի դառնայ պահպանել ու շարունակել անոնց ստեղծած աւանդները:

Հայրենի գրագիտուհին ներկաները հաղորդակից դարձնելով Հայրենիքի իրավիճակին եւ անդրադառնալով հայրենի ժողովուրդի՝ մամիկէն մինչեւ երիտասարդին, մարտիկէն թէ աշակերտին անմնացորդ նուիրումին եւ անասելի դժուարութիւնները յաղթահարելու պայքարին, թելադրեց աշակերտութեան զօրացնել ազգային ոգին մեր պատմութեան եւ մըշակոյթին ամուր կառչելով, որպէսզի իւրաքանչիւրը պատրաստ ըլլայ օր մը վերադառնալու Հայաստան, իր ուժերը ներդնելու սրբազան հողի վրայ Անկախ Հայրենիքի կառուցման ու զօրացման պայքարին:

Հաստատութեան հոգաբարձութեան եւ տնօրէնութեան անունով Հաստատութեան աւագ ուսուցիչ Պր. Ա. Տագէսեան ստեղծագործ եւ յաջող տարի մը մաղթեց Մելգոնեանի շրջանակին: Ապա խօսքը ուղղելով աշակերտներուն ըսաւ թէ տարի մը եկած է անցնելու իրենց կեանքէն, պարտին յարգը գիտնալ այս հաստատութեան, սիրել զայն, օգտուիլ անկէ դրապէս, կարելի եղածին չափ շատ, եւ ըլլալ օրինակելի, որովհետեւ նոր սերունդը գրաւականն է գալիքին:

Այսօրուան ազգային նոր թելադրանքներն ու պարտաւորութիւնները թող ամրապնդեն հայեցի նկարագիրն ու ազգային դիմագիծը իւրաքանչիւր հայ աշակերտի՝ յանուն հայ ժողովուրդի յեղյեղութեան:

ՎԻՈԼԷԹ ԹԱՇՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԱՄԱԹԻՈՅ Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը եւ Սահակեան – Նունեան լիսէի համար սարքուած սիրոյ սեղանը մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է թաղին մէջ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27-ին: Հանդիսութիւններուն նախագահած է Գարեգին Պատրիարք: Եկեղեցւոյ ընդարձակ սրահը փոքր եկած է ընդունելու համար բոլոր հրաւիրեալները: Բացումը կատարած է, յանուն մատաղի յանձնախումբին՝ Միհրան Ուլիկեան, որ բացատրութիւններ ալ տուած է Սամաթիոյ թաղին պատմութեան մասին, նշած թէ Սահակեան Վարժարանը, այսօր, 760 աշակերտ ունի ու նաեւ՝ բաց: Վարժարանի հիմնադիր՝ Գասպար Յօրասան տեղեկագիրը կարդացած է, շեշտած է թէ նիւթական կողքին հարկ է նաեւ մտածել դպրոցին մակարդակը բարձրացնելու մասին, հայերէնի ուսուցման խնդիրը եւայլն, եւայլն: Դպրոցի պիւտճէն 4 միլիառ Թրք. լիրա շուրջ է (2 միլիոն 700 հազար Ֆր.) եւ 1,6 միլիառի բաց կայ: Անմիջական հանգանակութիւնը քիչ առենէն բարձր համեմատութիւններու հասած է եւ երբ ձեռք ձգուած է ակնկալուած գումարը, Պատրիարքը խօսք առած է եւ յայտնած թէ Թրքերէն պիտի խօսի, որպէսզի բոլոր ծնողները հասկնան: Ան շեշտած է, այս առթիւ, մնայուն հիմնադրամներ հաստատելու անհրաժեշտութիւնը:

ԹԵՀՐԱՆԻ Արարատ մարզարանին մէջ, Սեպտեմբեր 18-ին, վերջ գտած են Հ. Մ. «Արարատ»ի 25-րդ համահայկական խաղերը: Եզրափակիչ օրուան ներկայ եղած են Արտակ Արք. Մանուկեան, քահանայ հայրեր, երեսփոխան Վ. Վարդանեան եւ զանազան անձնաւորութիւններ:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 19-ին, տօնուած է «Ապագայ» շաբաթաթերթի 17-րդ տարեդարձը: Ճաշի աւարտին, բարի գալուստի խօսքեր արտասանած է տօքթոր Յարութիւն Արզումանեան, որ անդրադարձած է հայ մամուլի առաքելութեան ու պարզած նաեւ թերթին նիւթական տագնապալի վիճակը եւ յայտնած թէ զանազան խորհրդակցութիւններէ ետք կազմուած է «Հայ մամուլի բարեկամներու ընկերակցութիւն մը» որու մաս կազմող անձերը տարեկան 500 տոլարի պատուոյ բաժանորդագրութիւն մը պիտի վճարեն, դառնան թերթին մեկենասները եւ վայելեն որոշ առանձնաշնորհումներ: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը նուիրուած Վահան Թէքէեան բանաստեղծին անունը կրող միութեան հիմնադրութեան 45-ամեակին առթիւ: Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է ՌԱԿ-ի Հայաստանի կուսակցութեան հանրապետական վարչութեան նախագահ՝ Ռուբէն Միրզախանեան: Խօսք առած են նաեւ Հայ կաթողիկէ համայնքի հովուապետ՝ Գէորգ Վ. Զապարեան եւ յանուն առաջնորդին՝ Բարթող Ա. քհնյ.:

ՓՐԱՒԻՏԵՆՍԻ Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Եկաւեան սրահին մէջ, տօնուած է Հայաստանի անկախութեան Ա. տարեդարձը Սեպտեմբեր 26-ին: Քոքթէյլէն ետք, հոգեւոր հովիւ- Պարետ Ծ. Վրդ. Երէցեանի աղօթքով սկսած է ճաշը: Քաղաքապետը՝ Վինսընթ Ջիանսի Կրտսեր շնորհաւորած է անկախութեան տարեդարձը: Խօսք առած են Լեւոն Սահիկեան եւ ծխական Խորհուրդի ատենապետուհի Ռ. Քարոլ Նորիկեան, Օրուան բանախօսը Երուանդ Ազատեան ներկայացուցած է Միըը Սփէֆքէյթըրի խմբագիր՝ Արայ Գալայճեան:

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ (Գալիֆորնիա) ԹՄՄ-ի Պէշկէօթիւրեան սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ «Նոր Օր» եռօրեայի ընկերային յանձնախումբին տօնուած է Հայաստանի անկախութեան Ա. տարեդարձը, Սեպտեմբեր 26-ին: Բացումը կատարած է Գէորգ Քիւրէլեան եւ խօսքը տըւած «Նոր Օր»ի խմբագիր՝ Յակոբ Պօղոսեանի: Բանախօսած են նաեւ ՀՌԱԿ-ի վարչութեան ատենապետ՝ Ռուբէն Միրզախանեան եւ ուժանիւթի նախարար Սեպուհ Թաշճեան:

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ՍՓԻՒՌՔԻ ՏԱՐԱԾՔԻ ՎՐԱՅ ԳՈՐԾՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

ՆԱԽԱՇԱՒԻՂ

Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին ամբողջութիւնն է Հայ ազգի քրիստոնեայ հաւատացեալների, որոնք հաւատարիմ են նրա Սրբազան Աւանդութեանը, ընդունում են նրա դաւանական ուսմունքը, խորհրդական ծէսերն ու կենցաղական կանոնները եւ ենթարկւում են նրա նուիրապետական իշխանութեանը:

Հայաստանեայց Եկեղեցու դաւանութիւնն ու վարդապետութիւնը հիմնըւած են Ս. Գրքի, Սրբազան Աւանդութեան, Տիեզերական Ա, Բ, Գ ժողովուրդների, Հայաստանեայց Եկեղեցու ժողովների եւ Հայրերի հաստատած կանոնների եւ ուսուցումների վրայ: Նրա Սրբազան Աւանդութեան մաս է կազմում իր Կանոնագիրքը, որի տրամադրութիւններից նրանք, որ եկեղեցական իշխանութեան կողմից ի զօրու են դաւում, իրաւական ուժ ունեն Եկեղեցու պաշտօնեաների եւ հաւատացեալների համար:

Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին Արեւելեան Ուղղափառ եւ ինքնիշխան պատմական Եկեղեցիներից մէկն է, հիմնուած Քրիստոսի առաքեալներից Ս. Թադէոսի եւ Ս. Բարդուղիմէոսի քարոզութեամբ եւ նահատակութեամբ: Նա պաշտօնապէս հաստատուել և կազմակերպուել է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի առաքելութեամբ եւ վաստակով Հայաստանում եւ նրա առաքելաշաւիղ Մայր Աթոռը հիմնադրուել է քաղաքամայր Վաղարշապատում ի Ս. Էջմիածին 301 թ.-ին:

Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցու մէջ «Մի, Սուրբ, Ընդհանրական եւ Առաքելական» Եկեղեցին արտայայտւում է ճշմարտապէս: Նա անբաժան մասն է քրիստոնէական Եկեղեցու ամբողջական մարմնի, որի գլուխն է Քրիստոս:

Հայաստանեայց Եկեղեցու վարչական կառոյցը ունի հետեւեալ կարգը.

Ընդհանրական Կաթողիկոսութիւն Ամենայն Հայոց
Կաթողիկոսութիւն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ
Պատրիարքութիւն Հայոց Երուսաղէմի
Պատրիարքութիւն Հայոց Կ. Պոլսի
Առաջնորդութիւնք Թեմերի
Վանական միաբանութիւնք
Հովուութիւնք համայնքների:

Հայաստանեայց Եկեղեցին կառավարւում է Ս. Գրոց եւ Սրբազան Աւանդութեան, Քրիստոսի Ընդհանրական Եկեղեցու ժողովների, Հայ Եկեղեցու ազգային-եկեղեցական ժողովների եւ հայրապետների հաստատած կանոններով: Նա որդեգրել է եկեղեցական կեանքի ղեկավարման ժողովրդավարական սկզբունքները եւ ժողովական դրութիւնը:

Սոյն ապագային կազմուելու է Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու կանոնադրութիւնը (Սահմանադրութիւն), որը հանդիսանալու է հիմնական օրէնքը նրա նուիրապետական ամբողջական կառոյցի: Դրանից յետոյ սոյն կանոնադրութիւնը ընդգրկուելու է հիմնական օրէնքի մէջ որպէս նրա բաղկացուցիչ մասը:

Յօդուած 1

Հայաստանի Հանրապետութեան եւ ներքին Սփիւռքի տարածքի վրայ ապրող Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու հաւատացեալները, հոգեւոր սպասաւորները, իրենց վանական, թեմական ու համայնքային կազմակերպութիւններով կազմում են Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցու կառոյցի մէկ մասը եւ ենթակայ են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կանոնական իշխանութեանը՝ ի Ս. Էջմիածին:

Յօդուած 2

Սոյն կանոնադրութիւնը ի զօրու է միայն Հայաստանի Հանրապետութեան եւ ներքին Սփիւռքի մէջ գործող Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու կառոյցի համար:

Յօդուած 3

Հայաստանի Հանրապետութեան եւ ներքին Սփիւռքի մէջ գործող Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու կառոյցի մասերն են.

ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մայրավանքով, որի անմիջական իշխանութեանը ենթակայ են այսօրուայ դրութեամբ Վաղարշապատի երեք վանքերը՝ Ս. Հռիփսիմէ, Ս. Գայեանէ եւ Ս. Շողակաթ, ինչպէս նաեւ Ս. Գեղարդի, Խոր Վիրապի, Օշականի Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի վանքերը եւ Վաղարշապատի Ս. Աստուածածին եկեղեցին:
բ. Արարատեան Հայրապետական Թեմ
գ. Շիրակի Թեմ
դ. Սիւնեաց Թեմ
ե. Գուգարաց Թեմ
զ. Արցախի Թեմ
է. Վրահայոց Թեմ
ը. Ատրպէջանի Հայոց Թեմ
թ. Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի Հայոց Թեմ:

Յօդուած 4

Հայաստանում եւ ներքին Սփիւռքի տարածքի վրայ գործող Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու վարչական կառոյցն է.

ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս
բ. Եպիսկոպոսաց ժողով
գ. Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդ
դ. Թեմ
ե. Վանք
զ. Եկեղեցական համայնք (ծուխ):

Ա.– ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Յօդուած 5

Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցու ամբողջութեան Գլուխը, Եպիսկոպոսապետը եւ բարձրագոյն իշխանաւորն է Ծայրագոյն Պատրիարքը եւ Կաթողիկոսը Ամենայն Հայոց:

Յօդուած 6

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը հաստատուած է ի Ս. Էջմիածին, որը Մայր Աթոռն է Հայոց Ընդհանրական Հայրապետութեան եւ կենտրոնը Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու նուիրապետութեան:

Յօդուած 7

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի իրաւասութիւնները հաստատուել ու նուիրագործուել են Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու կանոններով ու դարաւոր աւանդութեամբ:

Յօդուած 8

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ընտրւում է ցկեանս Հայ Առաքելական եկեղեցու ազգային-եկեղեցական ժողովի կողմից Ս. Էջմիածնի Մայր տաճարում, համաձայն համապատասխան կանոնադրութեան:

Յօդուած 9

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի վախճանումի պարագային, Մայր Աթոռի երիցագոյն Արքեպիսկոպոսը կամ Եպիսկոպոսը խառն ժողովի է հրաւիրում Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդին եւ Եպիսկոպոսական ժողովին, որոնք ընտրում են Կաթողիկոսական Տեղապահ:

Կաթողիկոսական Տեղապահը վարում է Կաթողիկոսարանի ընթացիկ գործերը, կազմակերպում է նոր Կաթողիկոսի ընտրութիւնը եւ նախագահում է Ազգային-Եկեղեցական ժողովին, որը ընտրում է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, համաձայն համապատասխան կանոնադրութեան:

Յօդուած 10

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը վանահայրն է Ս. Էջմիածնի մայրավանքի:

Յօդուած 11

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ներկայացնում է Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու վերին իշխանութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան պետական իշխանութեանց առջեւ: Նա նաեւ ներկայացնում է Հայաստանեայց Եկեղեցին այլ պետութիւնների եւ միջազգային կազմակերպութիւնների առաջ, անձամբ կամ իր ներկայացուցիչների միջոցով:

Յօդուած 12

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը առաջնորդն է Արարատեան Հայրապետական Թեմի եւ այն ղեկավարում է իր նշանակած առաջնորդական փոխանորդի միջոցով:

Յօդուած 13

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հրաւիրողն է եւ նախագահը եպիսկոպոսաց ժողովի, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի եւ այլ ժողովների:

Յօդուած 14

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի իրաւունքն է ըստ անհրաժեշտութեան նոր թեմեր ստեղծել, գոյութիւն ունեցող թեմերը մասերի բաժանել, տկարացած թեմերը լուծել եւ կամ տարբեր թեմեր իրար միացնել:

Յօդուած 15

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը պաշտօնական յարաբերութիւններ է մշակում Քրիստոնէական Եկեղեցիների եւ կենտրոնների հետ, անձամբ կամ իր ներկայացուցիչների միջոցով:

(Շար. 2)

Պատկերներ հայ մշակոյթի համար

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ոչ Տիրող Մշակոյթի Յիշատակ եւ Ծրագիր

Այս խորագրի տակ է որ Մոսկուայի Հ. Հ. Մշակոյթի կեդրոնին մէջ Հոկտեմբեր 16 – 30-ին տեղի պիտի ունենայ OEMME հրատարակչատան կազմակերպած ցուցահանդէսը, ճարտարապետ եւ քանդակագործ՝ Հերման Վահրամեանի նախաձեռնութեամբ ու համադրութեամբ:

Ցուցահանդէսը, որու պաշտօնական բացումը տեղի պիտի ունենայ Հոկտեմբեր 15-ի երեկոյեան ժամը 18.30-ին, վեց հազարէ աւելի գիրքերու, ոտմագրներու, ձայնապնակներու եւ բացատրական ցուցանկերու միջոցաւ առիթը պիտի ընծայէ այցելողներուն, աւելի մօտէն ծանօթանալու OEMME-ի քառորդհինգամեայ լուրջ գիտական եւ մշակութային մակարդակ ունեցող գործունէութեան, որը միտում ունեցած է, ընդհանուր առմամբ ոչ – տիրող մշակոյթներու եւ մասնաւորաբար Միջնադար – Արեւելեան եւ հայ մշակոյթներու առանձնայատկութիւնները ուսումնասիրելով եւ ընկերաբանական հետազօտութիւններ կատարելով, փորձել Հայ մշակոյթը իւրայատուկ ձեւով ներկայացնել հանրութեան:

Սոյն ձեռնարկը հովանաւորող մարմինները են՝

Ռուսիոյ Հ. Հ. Մշտական Ներկայացուցչութիւնը, Հայաստանի Ճարտարապետներու Միութիւնը, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը, Վենետիոյ Նահանգապետութիւնը, ինչպէս նաեւ՝ Իտալահայ Մշակութային Միութիւնը, Աւստրիոյ Հայ Մշակոյթի Միութիւնը, Մոնրէալի եւ Արեւելեան Միացեալ – Նահանգներու Հայոց Համազգային Մշակութային Միութիւնները:

Ցուցահանդէսը բաց է ամէն օր ժամը 11-էն 18:

Հասցէն՝

Արմիանսքի նրբանցք թիւ 2, Մոսկուա
Հեռաձայն. — 95 – 923 46 26

ՄԻՆԱՍ ԼՈՒՌԵԱՆ
(Քարտուղար)

(Շար. Ա. էջէն)

կանները, որոնք երեսի վրայ ձգուած են, շատ դէշ բնդունած են վրացական պաշտօնական պատուիրակութիւնը, անոր երեսին պոռալով.- «Դո՛ւք, քաղաքացիներդ, դուք է որ վառօդի տակառին մէջ կրակ ձգեցիք: Բոլորս խաղաղ կ'ապրէինք, Աբխազ, Վրացի Հայ, Ռուս, տանելու Թի՛ւն մերժանեցիք ձեր աթոռը չահելու համար»...:

Այսօր, այս փոքրիկ ժողովուրդն է որ սպառնալ կը կարդայ Թիֆլիսի իշխանութիւններուն, կը սպառնայ նոյնիսկ ապակայունացնել երկիրը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐՈՒ ներքին մաքրագործումը կը շարունակուի. Թուրք մամուլին համաձայն Փէշմէրկաները ՓՔՔ-ի 400 զինեալ մարտիկ սպաննած են, թափանցելով անոնց բանակավայրերը: Արեւմըտեան աղբիւրներու համաձայն ալ Թըրքական օդանաւերը սկսած են ռմբակոծել իրաքեան սահմանէն անդին: Անդաբայի մէջ ալ, Թուրքիոյ խօսնակ յայտնած է թէ «Իրաք մեծագոյն թշնամիներէն է Թուրքիոյ» ամբաստանելով Իրաքը որ զօրավիգ է ՓՔՔ-ի:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ փարչապետը քաղաքական դէմքերու եւ լրագրողներու տրուած ճաշի մը ընթացքին խօսած է նաեւ ցորենի փոխատուութեան Հայաստանի առաջարկին մասին. յայտնած է թէ ցորենի փոխատուութենէն առաջ Էլչիպէյի կարծիքին դիմած են որ պատասխանած է. - «Աստուծոյ հացն է, ի՞նչ ըսենք, տուէք»: Տէմիրէլ աւելցուցած է թէ ինք Հայաստանի ղեկավարներուն կը կրկնէ անդադար որ Ազրպէջանի հետ իրենց հարցերը կարգադրեն:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ քրտական հակումով ՀէՓ կուսակցութենէն 12 հոգի անջատողականութեան յանցանքով հսկողութեան տակ առնուած էին. անոնցմէ երեքը ձերբակալուած ու բանտարկուած են, Պետական ապահովութեան դատարանին որոշումով:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ԻՒ - ՏԷ - ԷՖ-ի խմբակցութիւնը բանաձեւով մը կը պահանջէ որ Բարձրագոյն Ատեանի առջեւ քաշուին կառավարութեան երեք նախկին անդամները՝ Լօրան Ֆապիուս, Ժորժինա Տուֆուա եւ Էտմոն Հերվէ, որոնք պատասխանատուութիւններ ունին վարակուած արեան հարցին մէջ: ԻՒ - ՏԷ - ԷՖ-ի բանաձեւին ձայնակցած են ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-ի եւ ԻՒ - ՏԷ - ՍԷ-ի խմբակցութիւնները որոնք միասնաբար կը պահանջեն այդ Ատեանին դատաւորներուն նշանակումը, որպէսզի ամբաստանուին նախկին նախարարապետը եւ երկու նախարարները: Ըստ Սահմանադրութեան՝ Արդարադատութեան Բարձրագոյն Ատեանը, որ 24 տիտղոսաւոր դատաւորներէ կազմուած է (12 երեսփոխան եւ 12 ծերակուտական) եւ 12 փոխ-անդամ (6 երեսփոխան եւ 6 ծերակուտական) պէտք է նըշանակուի Ազգ. Ժողովի եւ Ծերակոյտի ամբողջական կամ մասնակի վերանորոգման վաղորդայնին: Ազգ. Ժողովը պէտք է 1988-ին իսկ նշանակէր իր դատաւորները: 1989-ի երկու քուէարկութիւնները արդիւնք չտուին, ոչ մէկ երեսփոխան հարկ եղած բացարձակ մեծամասնութիւնը ձեռք ձգած ըլլալով: ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-ը անմիջական կերպով երրորդ քուէարկութիւն մը կ'ուզէ, որու յաջողութիւնը անպայման ապահովուած ալ չէ: Ընկերվարականներու խմբակցութեան նախագահը «քաղաքական խաղ» մը կը տեսնէ ընդդիմութեան այս նախաձեռնութեանց ետին:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ մերժեց ներկայանալ Սահմանադրական Ատեանին առջեւ, ինչպէս հաղորդած է Ատեանին նախագահը, Հոկ. 7-ի առաւօտը, երբ նիստը կը բանար: Յայտնած է թէ նախկին ղեկավարը հեռաձայնած է իրեն ըսելու համար թէ ընթացք պիտի չտայ հրաւէրին: Գորբաչով յայտարարած է թէ ինքզինք կը նկատէ Ռուսաստանի «առաջին ռեֆիւզնիքը»: Խորքին մէջ Գորբաչով - Ելցին հակամարտութիւնն է որ օրէ օր աւելի բացայայտ կը դառնայ: Գորբաչովի վերջին յարձակողականը երկարապատում յօդուած մըն է որ լոյս տեսած է Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա-ի մէջ: Հոն, նախկին ղեկավարը կը թելադրէ որ «Պետութեան Գերագոյն Խորհուրդ» մը ստեղծուի, որ Պետութեան ղեկավարին տեղը անցնի, քանի ան անկարող է: Հակադդեցութիւնը անմիջական եղած է, Ելցին, հրովարտակով մը, կառավարութեան սեփականութիւն դարձուցած է «Գորբաչով Հաստատութիւն»ը, հակայ շէնք մը: Ապասեփականացումը ամբողջական չէ, բայց եւ այնպէս նուաստացուցիչ է Գորբաչովի համար:

Տիկին Մարկարէթ Գալուստեան (Սան - Ֆրանսիսկօ),
Ժորժ Գալուստեան ընտանիքը,
Տէր եւ Տիկին Պետրոս Քէպէլեան եւ զաւակը,
Տիկին Սաթենիկ Գալուստեան,
Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Գալուստեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Սարգիս Զիլինկիրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մուրատեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Տարօն Գալուստեան եւ զաւակները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԽԱՉԻԿ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ 69 տարեկանին, Սան - Ֆրանսիսքօ (Փալօ - Ալթօ):

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հոկտեմբեր 6-ին Գալիֆորնիա:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Համաձայն Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց բարեհաճ կարգադրութեան՝ Կիրակի, Հոկտ. 11 Թ., Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ տօնախմբութեան առթիւ, իր անդրանիկ եպիսկոպոսական պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Նորօծ Գերաշնորհ՝ Տ. Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան:

Ի գիտութիւն յայտնելով զայս մեր համայն ժողովուրդին կը խնդրենք խուռներամ ներկայ գտնուիլ եւ հաղորդուիլ օրուան մեծահանդէս խորհուրդով:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Լեւոն Գիլինճեանի կսկծալի մահուան առթիւ Պր. Մարտիկ Տակաւեան իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հանգուցեալի ընտանեկան պարագաներուն եւ փոխան ծաղկեպսակի 1000 Ֆր. կը նուիրէ Մարսէյլի Համազգայինի դպրոցին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ԴԱՍ ԿՈՒ ՏԱՅ

Մաթեմատիկոս մը որ ունի գիտական մակարդակ կը դասաւանդէ տարրական եւ բարձրագոյն մաթեմատիկ:

Հեռաձայնել՝

(1) 44 - 16 - 11 - 01

U. G. A. B.

LE COMITE DE PARIS

organise

une réception à l'occasion du lancement du livre de

Agop HACIKYAN

«UN ETE SANS AUBE»

(Presses de la Cité)

qui fait revivre à travers l'histoire d'une famille le sort tragique des Arméniens depuis la Première Guerre Mondale.

Au cours de la sorée M. HACIKYAN dédicacera son livre et dialoguera avec les invités.

le Samedi 17 Octobre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian 118, rue de Courcelles, Paris 17e

Réservation : 45. 20. 03. 18

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը կը գումարէ ընդհանուր ժողով Շաբաթ, Հոկտեմբեր 10-ին կէսօրէ ետք ժամը 3-ին Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, Paris 9e

Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը փափաքելի է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇՆՈՐՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Էմրինեան, Մէթր եւ Տիկին Րաֆֆի Բեչտիմալճեան իրենց սիրելի զաւկին եւ եղբօր՝

ՀՐԱՉ - ԺԱՆ-ՄԱՐՔ-ի

կսկծալի մահուան քառասունքին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան, Կիրակի, Հոկտեմբեր 11-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ՝

ինչպէս նաեւ Էմրինեան եւ Գոքգիկեան ընտանիքներու ննջեցելոց յիշատակին:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

«ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ ՀԱՅ ՀՈԳԻԻ ԵՒ ՄՏՔԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՎՐԱՅ»

Ա. ԼՍԱՐԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 7 -
«Անանիա Շիրակացիի կեանքն ու գործը»՝ Ժ. ՓԻԷՌ ՄԱՀԷ
«Հին բանաստեղծութիւնը մինչեւ Գ. Նարեկացի»՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
«Աւանդավէպը Մ. Խորենացիի մօտ»՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 14 -
«Ուրուագիծ Կիլիկիոյ Թագաւորութեան»՝ Ա. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ
«Հայկական ճարտարապետութիւնը 11-րդ դարէն մինչեւ մեր օրերը»՝ Ժ.-Մ. ԹԻԷՐԻ
«Արդի հայերէնի կազմութիւնը»՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 21 -
«Հայ տպագրութիւնը 16-էն 20-րդ դար» Յ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ
«Արդիական շարժումները հայ բանաստեղծութեան մէջ 1900-ական թուականներուն»՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
«Հայկական երաժշտութեան բանաւոր եւ գրաւոր փոխանցումը պատմութեան ընթացքին»՝ ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 28 -
«Հայոց լեզուի ըմբռնումը իբրեւ ազգային փորձրդանիշ դարերու ընթացքին»՝ ԱՆԱՀԻՏ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
«Հայկական ճարտարապետութիւնը մինչեւ 11-րդ դար»՝ ՓԱԹՐԻՔ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
«Ո՞ր նուագարաններն են հայկական եւ ի՞նչ ծագում ունեն նրանք»՝ ԵԴՈՒԱՐԴ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

- Լսարանը տեղի կ'ունենայ Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ «Ն. Ֆրէնկեան» սրահին մէջ, առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ յետմիջօրէի ժամը 5:
- Լսարանի լեզուն հայերէնն է, բացի Ժ.-Մ. Թիէրիի դասախօսութենէն:
- Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է:
- Լսարանի պատասխանատուն է Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ:
- Յաւելեալ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ գրասենեակը՝

15, rue Jean Goujon, Paris 8e
Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

ԴԻՒԱՆ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՆԱՆՑ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Ջամալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ կիներու յատուկ ճաշ մը, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, երեկոյեան ժամը 20.30-էն սկսեալ Տէսինի Մշակոյթի Տան սրահը:

Ուստի, սիրելի տիկիններ, ձեր ամէնօրեայ գործերն ու հոգերը մոռնալու եւ հաճելի երեկոյթ մը անցընելու համար միասնաբար փութացէք ձեր հեռաձայններուն եւ ապահովեցէք ձեր տեղերը, հեռաձայնելով.-

Ռօզին. - 78 - 49 - 19 - 44
եւ կամ՝
Մարին. - 78 - 49 - 02 - 74

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆէՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 10, Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն մերոց՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսէսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսէսի Կլայեցւոյն:

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

**

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 10, տօն է Թարգմանչաց Վարդապետաց:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ աւանդական մատաղօրհնութիւնը կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 11-ին:

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի տեղի կ'ունենայ Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու, բարերարներու եւ դպիրներու հոգիներուն համար:

Կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջանի հաւատացեալ ժողովուրդը մասնակցելու արարողութեանց եւ իր Ուխտը կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:
Մատաղի օրհնութիւն ժամը 11.30-ին:

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՓԱՐԻԶ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի աշխատանքները սկսած են:

Պաշոյի աշակերտներուն համար յատուկ հայերէն լեզուի դասաւանդութիւն կը տրուի հայազգի ուսուցիչի մը կողմէ: Փափաքողները կրնան արձանագրուիլ մինչեւ Հոկտեմբերի վերջ: Դասընթացքները տեղի կ'ունենան Շաբաթ օրերը ժամը 16.30-էն մինչեւ 18, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, Paris 9e

(Փափաքելի է որ թեկնածուները ծանօթ ըլլան հայերէն լեզուին):

**

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Լիոնի Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանին վերամուտը կատարուեցաւ Սեպտեմբեր 16-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ ժամը 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի օրերն ալ կէսօրուայ ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեան եւ արձանագրութեան համար դիմել Եկեղեցւոյ դիւանատունը՝

Հասցէ. - 40 rue d'Arménie, 69003, Lyon
Հեռաձայն. - 78 - 60 - 47 - 18

REPAS à BIEVRES

Le repas offert chaque année à nos aînés par la Croix Bleue (*Section Issy-les-Moulineaux*) aura lieu le Samedi 17 Octobre au Château de Bièvres.

Un car partira à 12h 30 du 45, rue de la Défense, avec arrêt à 12 h 45 devant l'Eglise arménienne, 6, avenue Bourgain.

Les personnes intéressées sont priées de se faire inscrire auprès des Khatchouhies au plus tard le 12 Octobre.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10-11
SAMEDI-DIMANCHE
10-11 OCTOBRE
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

LE NUMERO : 5,00 F

68րդ ՏԱՐԻ -- Թիւ 17.905

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

68e ANNEE — N° 17.905

«ՀԱՊ»Ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ

ԳՆԴԱԿՈԾՈՒՄՆԵՐ ՄԱՐՏԱԿԵՐՏԻ ՇՐՋԱՆԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 9-ին, Ղազախստանի մայրաքաղաքին՝ Բիշկէկի մէջ բացուեցաւ ՀԱՊ-ի վեհաժողովը, որու կը մասնակցի Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, որ նախագահած է առաջին խառն նիստի մը պետական եւ կառավարական պատուիրակներու:

Ժողովին օրակարգը կը վերաբերի գլխաւորաբար տնտեսական խորհրդակցական եւ համագործակցութեան խորհուրդի մը կազմակերպման պատրաստութեան, դրամական մէկ դրութեան մը եւ դրամական ու երկրներու համագործակցութեան քաղաքականութեան: Այս ժողովին Վրաստան եւ Ազրպէյճան միայն դիտեր ունին, քանի որ անդամ չեն ՀԱՊ-ի (Հասարակապետութեան Անկախ Պետութեանց):

**

Հոկտեմբեր 8-ի առտուն, Մարտակերտի շրջանը դիրքերէն Ազերիները հրետակոծած են նոյն շրջանի Վանք, Առաջաձոր եւ ... գիւղերը: Նախնական տեղեկութիւններով կան վիրաւորներ եւ վնասներ:
Միաժամանակ, ազրպէյճանական ուժերը ... գիւղի իրենց կրակակէտերէն հրասաններով գնդակոծած են Մարտունիի շրջանի Շուկայ եւ Հաղրութի ... ները: Հայկական ուժերը փոխադարձաբար կրակ բացած են:
Հոկտեմբեր 7-էն 8 լուսնալիք գիշերն Ազերիները բազմաթիւ անգամներ յարձակողական փորձեր կատարած են ... Լաչինի մարդասիրական անցքը, սակայն հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը ետ մղած են բոլոր գրոհները: ... մարտիկները փճացուցած են ազերի ... եւ 2 զրահակառք: Հակառակորդը ծանր կորուստներ ունեցած է, իսկ հայկ. կողմը կայ մէկ մեռեալ եւ հինգ վիրաւոր: Այս ամբողջը արգելք չեն եղած ... անխափան գործելուն: Ինչ կը վերաբերի Ազրպէյճանի կրած կորուստներուն, Հայաստանի Պաշտպանութեան Նախարարութեան համաձայն աւելի քան ... մեռեալ ունի: Միշտ նոյն աղբիւրին համաձայն, Բաքու զօրք համախմբած է ... հիւսիսը, Քելպաջարի շրջանը:
Արտաքին նախարարի տեղակալ Արման ...արդեան ասուլիս մը տալով ՄԱԿ-ի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

«ՀԱՏԻՍ»Ի ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայաստանի «Հատիս» (Աբովեան) պասքեթպոլի աղջկանց խումբը, Ռոնչէթթի բաժակի Բ. հանգրուանին կրցած է յաղթել Պելժիոյ Վարեկէմ խումբին 73-ի դէմ ... կէտով երթի մրցումին եւ 71-ի դէմ ... կէտով ալ դարձի մրցումին:
Այս ձեւով «Հատիս» այլեւս կրնայ ... կերպով շարունակել եւրոպական ... երթը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻԼԻ ՊՐԱՆՏ մեռաւ 78 տարեկանին աղէքի խլիրդէ: Գլխաւոր ռահվիրան արեւելեան երկիրներու հետ բաց քաղաքականութեան մը, որ մկրտուեցաւ օսթփոլիթիք, Պրանտ նախքան վարչապետ դառնալը (1969) եղած էր Պերլինի քաղաքապետ (1957) եւ ընդունած Քենըտին, որու «Ich bin ein Berliner»ը (Պեռլինցի մըն եմ) «պատմական խօսքի» պիտի վերածուէր: Շատ կը յիշուի նաեւ այն այցելութիւնը զոր ըրաւ Լեհաստան եւ ծնրադրել Աուշվից, նացիզմի զոհերու յուշարձանին առջեւ եւ արժանացաւ խաղաղութեան Նոպէլ մրցանակին: Երկար տարիներ գլուխը մնաց ընկերվարական Միջազգայինին եւ իրեն յաջորդեց վերջերս Փիէր Մորուա: Համաշխարհային սոսիալ - դեմոկրասիի տիրական դէմքերէն մէկն էր: 20 տարեկանին դիմադրական դարձած է, Գերմանիայէն Նորվեկիա անցնելով եւ հոնկէ կռուելու համար նացիականութեան դէմ: Իր քաղաքականութեան հետեւանքներէն է, անկասկա՛ծ, Գերմանիոյ վերամիացումը:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ տեղի չի տար եւ դիմադրական դիրք կը բռնէ այլեւս: «Գորբաչով Հիմնարկ»ի ապասեփականացման առթիւ, յայտարարած է. -- «Մարդ իրաւունք չունի երկիր մը ղեկավարելու նման մեթոտներով եւ վարուելակերպով: Կարծես թէ ոսկի եւ զէնք պիտի գտնէին ամէն մէկ դրան ետին»: Հոկ. 8-ին, ամբողջ օրը ոստիկանութիւնը արգելք եղած է որ պաշտօնէութիւնը ներս մտնէ, ապա, համաձայնութիւն մը գոյացած է եւ ոստիկանութիւնը քաշուած է: Ամէն պարագայի մէջ, Գորբաչովի մերժումը դատավարութեան ներկայանալու կը քննադատուի ընդհանուր ձեւով: Գրաչով ալ, որ վերջին տարիներուն, մամուլի իր խորհրդատուն էր, ըսած է թէ Գորբաչով մեծ սխալ մը գործեց դէմ դնելով սահմանադրական Ատեանին: Ըստ իրեն, եթէ նոյնիսկ իր քննադատութիւնները, ինչ կը վերաբերի համայնավար կուսակցութեան դատավարութեան արդարացի են, ինք պէտք է յիշէ որ նաեւ պարզ քաղաքացի մըն է եւ որպէս այդ պարտի ենթարկուիլ օրէնքին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակին արժանացաւ Տէրէք Վալքոթ, անթիլլացի գրագէտը, որ գրեթէ անծանօթ է Ֆրանսախօս հասարակութեան, բայց Անթիլեան կղզիներէն: Ծնած 1930-ին Սէնթ-Լիւսի կղզին, ինքզինքը կը սահմանէ որպէս խառնածին: Բանաստեղծ է, թատերագիր եւ նկարիչ: Ֆրանսերէն առաջին թարգմանութիւնը լոյս պիտի տեսնէ քանի մը օրէն: Բերլինուածներու 60 էջնոց գրքոյկ մըն է, «Le Royaume de la Pomme-Etoile» որ իր լաւագոյն գործերէն նկատուած է:

ԹՈՒՐՔԻԱ «զօրավիգ է Փէշմերկաներուն» որոնք կը կռուին քիւրտ անկախապաշտներուն դէմ Իրաքի հիւսիսը, յայտարարած է Պաշտպանութեան նախարարը՝ Նեվզաթ Այազ: Նախարարը լաւ չէ ճշդած թէ ինչ բնոյթ ունի այդ «նեցուկը» բայց, ըսած է որ Փէշմերկաները իրենք դիմած են այդ պաշտպանութիւնը ուզելու համար: Առաջին առթիւ, Թուրքիա օդանաւային օժանդակութիւն մըն է զոր կը բերէ սահմանէն անդին: Միւս կողմէ, Թուրքիոյ կառավարութիւնը հաղորդագրութեամբ մը, որ հրապարակուած է Նախարարաց Խորհուրդի նիստէն ետք, կը ճշդէ որ «քրտական Դաշնակցային Պետութիւն մը հռչակելու միակողմանի որոշումը քայլ մըն է որ կրնայ տանիլ Իրաքի կազմալուծման»:

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ փրկուելու համար Հայաստանի շրջափակումէն, դէպի Ազրպէյճան անցքը կը ջանայ կատարել Իրանի վրայով. այս մասին աշխատանք կը տարուի Բաքուի եւ Թեհրանի միջեւ:

ակռօ ամբողջ

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (18)

Բ.

Այնուհետեւ, համալսարանը աւարտելուց յետոյ, խորացայ աստուածաբանութեան մէջ, հայ -- ասորական բանասիրական հետազօտութիւնների բնագաւառ, մասնաւորապէս իմ հետազօտութեան առարկան դարձան հայ -- ասորական մշակութային, գրական, հոգեւոր յարաբերութիւնները եւ լսենք, մասնագիտացումը անցկացրի Լենինգրադում, շատ հմուտ մասնագէտների շրջապատում, որտեղ ձեռք բերեցի շատ լաւ բարեկամներ, որոնք փաստօրէն ինձ օգնեցին այս մասնագիտական կրթութիւնը ստանալու հարցում, որոնց հետ մինչեւ հիմա շարունակում եմ պահպանել կապերը: Լենինգրադում էլ պաշտպանել եմ ե՛ւ իմ թեկնածուական ե՛ւ դոքթորական աւարտաճառերը, հեղինակ եմ մօտ 70 հետազօտութիւնների, որոնցից վեցը գրքի ձեւով, մնացածը գիտական յօդուածներ են, եւ այս բոլոր հետազօտութիւնները ընդգրկում են մէկ հիմնական բնագաւառ, նա ինչպէս ասացի, հայ -- ասորական մշակութային -- գրական յարաբերութիւնների բնագաւառն է, եւ այդ ամբողջ հետազօտութիւնները կազմում են մի ամբողջութիւն: Ի հարկէ դեռ անելիք շատ կար, ես նոր էի հմտացել, այդ բնագաւառում ես ինձ ընդամէնը 35 տարեկան հասակում եմ լիակատար մասնագէտ զգացել, այսինքն՝ մասնագէտ, որի համար իւրաքանչիւր յայտնաբերուող նոր փաստ անմիջապէս գտնում էր իր տեղը հայ -- ասորական յարաբերութիւնների կամ ընդհանրապէս հայ մշակոյթի կոնտեքստում, եւ իմ լաւագոյն հետազօտութիւնները դեռ պէտք է գրուեն: Մի մասը պատրաստ է, ես ուղղակի ժամանակ չեմ ունեցել դրանք հրատարակութեան յանձնելու: Բայց ես յոյս ունեմ մի օր այդ հնարաւորութիւնը կը ստեղծուի եւ ես նորից կը վերադառնամ իմ գիտական աշխատանքին, որը անչափ ստեղծագործական հաճոյք է ինձ պատճառել, այսինքն ես լիովին բաւարարուած եմ եղել իմ մասնագիտութեամբ»:

-- Պարոն Տէր -- Պետրոսեան, հմտանալ աստուածաբանութեան մէջ, ըլլալ մատենադարանի աշխատող կ'ենթադրէ նաեւ ըլլալ ժառանգորդը մեր մատենագիրներուն, որոնք եղած են կրօնաւորներ, վանականներ: Ըլլալով քահանաներու շառաւիղէն, պիտի ուզէի գիտնալ թէ ձեր մականունին Տէր-ը ի՞նչ դեր խաղացած է ասպարէզի ընտրութեան մէջ ընդհանրապէս եւ ձեր կեանքին մէջ մասնաւորաբար:

-- Չեմ կարծում որ ինչ որ դեր խաղացել է թերեւս միակ բանը այն է որ հազուագիւտ ազգանուն է եւ աչքի զարնող: Այդ պատճառով, մանկութեանս շրջանին իսկ ծաղրի առարկայ է եղել: Այնուհետեւ, ինչ որ ձեւով հաճելի է եղել որ սա հազուագիւտ ազգանուններից է եւ միշտ, ցանկացած ցուցակում, համալսարանում, միշտ ուշադրութեան առարկայ էր դառնում: Այլապէս չեմ կարծում ինչ որ դեր խաղաց:

-- Երբ մարդիկ իշխանութիւն կուտան, կրնան այդ իշխանութիւնը ետ առնել: Անձնապէս ես կը մերժեմ նման իշխանութիւն: Կը նախընտրեմ ստեղծել իմ սեփական իշխանութիւնը զոր ձեռքէս առնել անկարելի է: Ի՞նչ կը մտածէք այս մասին:

-- Այստեղ երկու իմաստ է դրւում իշխանութեան մէջ: Իսկապէս իշխանութիւնը մարդու ազատութիւնն է եւ սեփական կարողութիւնները դրսեւորելու իրաւունքը, որ տրուած է իւրաքանչիւր մարդու եւ այս առումով ես կարող եմ ասել, ես եղել եմ լիիշխան, որովհետեւ տիրապետել եմ այն մասնագիտութեանը որը ընտրել եմ, որեւէ տեխնիկական դժուարութիւն չեմ ունեցել այդ մասնագիտութեամբ ինքնարտայայտուելու իմաստով եւ ստացել եմ գերագոյն հաճոյք այդ աշխատանքից: Դրան գումարած ի հարկէ դա էլ ըստ երեւոյթին ոչ պակաս կարեւոր հանգամանք է իմ գործընկերների շրջապատում, գնահատուել եմ որպէս մասնագէտ: Իսկ ինչ վերաբերում է իշխանութեան միւս իմաստին, կը պատահի, ինչպէս դուք նշեցիք մի օր տրւում է, մի օր վերցւում: Իսկ այն անձնական իշխանութիւնը ետ վերցնել հնարաւոր չէ:

-- Մշակոյթը միայն աստուածաբանութիւն չէ անշուշտ: Ձեր նախասիրութիւններուն մասին խօսելով, արուեստի ո՞ր բնագաւառները կը հետաքրքրեն ձեզ: Ունի՞ք վերապահութիւններ:

-- Ես դպրոցական ժամանակ շատ էի ոգեւորուած թատրոնով եւ խաղում էի տարբեր խմբերում: Նոյնիսկ ժողովրդական թատրոններում: Այդպիսի թատրոններ կային յիսունական թուականների վերջերին վաթսունական թուականների սկիզբներին: Ինչ որ շնորհք էին տեսնում իմ մէջ, գուշակում լաւ ապագայ այնքան որ նոյնիսկ ոգեւորուած էի ընդունուելու թատերական ինստիտուտ եւ պատահաբար չընդունուեցի: Այդ տարի երբ որ ես աւարտեցի դպրոցը, այդ տարի թատերական ինստիտուտում դերասանական բաժնում ընդունելութիւններ չեղան: Եթէ լինէին, գուցէ հիմա ես դերասան լինէի: Իսկ ինչ վերաբերում է յետագայում, յետագայում կորցրի իսկապէս էդ սէրը թատրոնի նկատմամբ, թէեւ դիտել սիրում էի, Լենինգրադում յաճախում էի թատրոն, որովհետեւ այնտեղ կային շատ լաւ թատրոններ, բարձր մակարդակի, որոնք, դժբախտաբար, մեզ մօտ չկան եւ հիմա ես թատրոն չեմ յաճախում:

-- Կը նշանակէ որ բնաւ թատրոն չգացիք Երեւան ձեր վերադարձէն ի վեր:

-- Բնաւ: Տրամաթիկական Թատրոն՝ ո՛չ, համերգների, փիլհարմոնիք, սիմֆոնիք համերգների՝ մի՛շտ, մե՛ծ հաճոյքով:

-- Իսկ ձեր յարաբերութիւնները գրականութեա՞ն հետ:

-- Ունեցել եմ տարբեր ժամանակներ. ի հարկէ դա, ըստ երեւոյթին յատուկ է բոլորին: Ամէն սերունդ ունի իր գրականութիւնը: Սկզբնական շրջանում տարուած եմ եղել պոէզիայով: Անգիր գիտէի համարեա ամբողջ հայ բանաստեղծութիւնը, նկատի ունեմ՝ Տէրեան, Իսահակեան, Թումանեան, յատկապէս՝ Չարենց, արեւմտահայ գրողներից՝ Մեծարենց եւ Թէքէեան: Այնուհետեւ անցայ արձակին եւ նոր սերնդի պահանջներով՝ ոգեւորուած էի եւրոպական ռոմանթիզմով եւ ռէալիզմով: Պատմավէպերը շատ չեմ սիրել: Թէեւ հայ գրականութիւնը դաստանդւում է հիմնականում պատմավէպերի միջոցով, որպէս գրականութիւն ես պատմավէպը չեմ կարողանում ընկալել: Որեւէ լաւ պատմավէպ դեռ մինչեւ հիմա չեմ կարդացել:

-- Ի՞նչ կը կարդաք ներկայիս:

-- Այնուհետեւ անցայ արդէն ժամանակակից համաշխարհային գրականութեան, Սթայնպէք, Ֆօքնըր, Ժան -- Փօլ Սարթր, ինչ որ ձեռքս անցել է՝ կարդացել եմ, կարդացել եմ Քամիւ, Հերվէ Պազէն, Անտրէ Մալրօ, Էկզիւփէրի, սանենք բոլորը, ըստ երեւոյթին, ամբողջը: Վերջին շրջանում, յատկապէս լատին ամերիկեան գրականութիւն, անշուշտ՝ Մարքէզ, եւ այլն:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱՆԳՈՅՑԸ ՀԱՅ ԵՒ ԱԶԵՐԻ ԱԿՆՈՑՆԵՐՈՎ

Ռուսական «Լիտերատուրնայա գազետա»յի 38-րդ թիւին մէջ Սերգէյ Կիսիլյով դիմելով երկու կողմերուն, ղարաբաղեան հարցին մասին կ'ամփոփէ Հայաստանի ու Ազրպէյճանի Մոսկուայի ներկայացուցիչներուն տեսակէտները: Զանոնք արտատպած է Սեպտեմբեր 29-ի «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը:

Ազերի ներկայացուցիչ Հիքմէթ Հաճի Զադէի խօսքը խորագրուած է «Կայ միջազգային իրաւունք եւ ան պէտք է գերակայէ». իսկ Ֆելիքս Մամիկոնեանի արտայայտութեան տրուած է «խաղաղութեան առաջին քայլը կրակի լրիւ դադարեցումն է» վերնագիրը:

Ինչպէս կը յայտնուի այսքանէն իսկ, նորութիւն, կամ տարբեր բաներ չկան երկու ճակատին վրայ ալ. արդարեւ, Հաճի Զադէ կրկնելէ ետք թէ հարցը պէտք է լուծուի միջազգային իրաւական համապատասխան ձեւով, կը կրկնէ խնդրոյ առարկայ երկու սկզբունքները. — ա) սահմաններու անխախտելիութիւնը, բ) ազգային իրենց ինքնատիպութիւնը պահպանելու էթնիկական փոքրամասնութիւններու իրաւունքը: Ապա անմիջապէս կ'աւելցնէ. - «ուստի, կարելի չէ խօսիլ «ազգ. ինքնորոշման իրաւունք»ի մասին. Ղարաբաղի Հայերը միջազգային դասակարգման համաձայն, ոչ թէ ազգ են, այլ՝ էթնիկական փոքրամասնութիւն»: Ազերի դիւանագէտը ազգ կը նկատէ Ազրպէյճանցիները. այսինքն՝ Ազրպէյճանի բոլոր քաղաքացիները՝ Թուրք, հայ, լեզգի, ռուս, եւայլն: Առանց կարգին Հայերն ալ «առանց բացառութիւն կատարելու ըստ ազգ. յատկանիշի», Ղարաբաղի Հայերն ալ կ'ունենան բոլոր իրաւունքները եւ պարտականութիւնները: Այս ընդհանուրէն դատ, ինչպէս բոլոր էթնիկական փոքրամասնութիւններուն, անոնց կը տրուի ապահովութիւն ու իրենց լեզուն, մշակոյթը պահելու երաշխիքներ:

Հաճի Զադէի բնել ուզածն յստակօրէն այն է որ Ազրպէյճանի հայութեան մաս կազմելու գաղափարը խրացնելով, Ղարաբաղցին մոռնայ կամ անտեսէ 70 տարուան փորձառութիւնը որ ամէն տեսակ զրկանքներով, անիրաւութիւններով հիւսուած ու Սումգայիթով ալ վերջակէտուած պատմութիւն է, ու տարուի ներկայի խոստումներէն:

Բաւական ընդարձակ իր եզրյթին վերջին մասին մէջ, Ազրպէյճանի ներկայացուցիչը հրադադարը անկարելի կը նկատէ առանց «խաղաղութեան բանաձեւ»ին մասին կողմերու համաձայնութեան: Թէեւ իր արտայայտութեան ամէնէն հետաքրքրութեան արժանի կէտը «մենք պատրաստ ենք Ղարաբաղի հայ համայնքի հետ նման բանակցութիւններու» խօսքն է. կը տրուի նաեւ այդ բանակցութիւններուն շրջագիծը. «պատրաստ ենք քննարկելու այն իրաւունքները որոնք հայ համայնքին կարծիքով անհրաժեշտ են իրենց՝ արժանավայել կեանքի համար»:

Ազրպէյճանի պատկանելու նախապայմանին վրայ հիմնուած բոլոր այս տրամադրութիւնները կը հանդուցուին հետեւեալ քողարկուած սպառնալիքով. «եւ որքան քիչ խօսին անոնք (Հայերը) կարգավիճակի մասին, այնքան աւելի իսկական իրաւունքներ կրնան ստանալ»:

Հաճի Զադէի բռածին պատասխանի հանգամանքը ունի Ֆելիքս Մամիկոնեանի եզրյթը. ան «կեղծաւորութիւն» կը նկատէ Ազրպէյճանի կողմին մէջ Ղարաբաղցիներուն մշակութային ինքնավարութիւն տալու համաձայն կեցուածքը ու կը հարցնէ. — «մէ՞թէ դրա համար են չորս տարի կռվում Ղարաբաղի Հայերը»: Իր կարծիքով մշակութային ինքնավարութիւն բառածը «տրամաբանական կը լինէր օրինակ Ռուսաստանում ուր նրանք երբեք չեն ապրել»: Ան կը կրկնէ թէ սահմաններու անփոփոխութեան սկզբունքը չի հակասեր ազգի մը ինքնորոշման իրաւունքին ու էական բանակցութիւններու սկիզբն է առանց նախապայմանի: Իր կարծիքով կարեւորը, վճռորոշը Ղարաբաղի ժողովուրդին փափաքն է:

Բանակցելու, խաղաղութեան Հայաստանի կոչերը, կ'ըսէ թէ պէտք չէ թուլութեան նշան նկատել առիկա. Ղարաբաղի մէջ մեր հայրենակիցները զոհ կը դառնան եւ եթէ ողբերգութենէն դասեր չքաղուին, աններելի կ'ըլլայ:

Այսուհանդերձ, գիտակցելով որ բանակցութեան սեղանը տանող ճամբան ռազմադաշտէն կ'անցնի, ճակատումին ելքին մասին ինքնավստահութեամբ կ'ըսէ թէ համոզուած է որ «ձեւաւորուող ռազմական հաւասարակշռութիւնը Ադրբեջանը կը ստիպի բանակցութիւնների սեղանը նստել»:

Ճիշդ է անշուշտ որ բանակցութիւններու ճամբան ռազմադաշտէն կ'անցնի, ու հոն միայն Ղարաբաղի ժողովուրդը կրնայ իր փափաքը յայտնել. սակայն հարցը հոն է որ ամէնօրեայ ազրպէյճանական ռմբակոծումներուն տակ հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը պիտի կարենա՞ն ետ առնել գրաւուած գիւղերը ու բանակցութիւններու հասցէն պարտադրել Ազրպէյճանի: Մնացեալը, բաւական ժամանակէ ի վեր սառած դիրքորոշումներու կրկնութենէն ուրիշ բան չէ եւ որ ոչ մէկ բանի կը ծառայէ գործնական գետնի վրայ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ESPACE CHARLES AZNAVOUR

ՏԱՐԱԾՔ՝ ՇԱՐԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ

Մեծեր, հեղինակաւոր անձնաւորութիւններ, որոնք, ձեւով մը, ազդօղուտ իրենց գործունէութեամբ, գիտական, գրական, արուեստի եւ քաղաքական — զինուորական ասպարէզներու մէջ տիրական դէմքեր կը դառնան, կ'անմահանան ո՛չ միայն իրենց իսկ գործերով, այլեւ՝ կ'ունենան փողոցներ, պողոտաներ, հրապարակներ, արուեստի եւ մշակոյթի կեդրոններ, իրենց անունին նուիրուած, ընդհանրապէս՝ յետ մահու:

Քիչերուն, շա՜տ քիչերուն տրուած է արժանանալ նման արժեւորումի, երբ տակաւին կեանքն ու վերելքը կը շարունակուի նոյն թափով, առանց ընդհատումի, այլեւ՝ գնահատանքներով եւ յաջողութիւններով բեռնաւորուած:

Տակաւին: Քիչերու այդ մեծերէն մէկը, երբ կը դառնայ հայազգի աշխարհահռչակ Շարլ Ազնաւուր, ինկապէս հայկականութեան մեր զգացումները կ'ողողուին հպարտութեան ալիքներով, մանաւա՛նդ փոթորկոտ այս օրերուն, երբ Հայրենիք, Արցախ թէ Սփիւռք ճգնաժամային վայրկեաններ կ'ապրինք, ի լուր եւ ի տես գոյութեան եւ արդար դատի:

Արդարեւ, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3-ին Վալ տ'Ուազի հայաշատ քաղաքներէն Արնուվիլ — լէ — Կոնէսի մէջ տեղի ունեցաւ մշակոյթի կեդրոնի մը բացման հանդիսութիւնը: Ձեռնարկը նախաձեռնութիւնն էր Արնուվիլ — լէ — Կոնէսի քաղաքապետարանին, որոնք միաձայնութեամբ որոշած են Մշակոյթի Կեդրոնը կոչել Տարածք՝ Շարլ Ազնաւուր:

Ժամանակէն շատ առաջ բազմութիւնը հաւաքուած էր բացօթեայ այս հանդիսութեան վայրը (Փոլ Վայան Քուտիւրիէ), որոնց մէջ մեծ թիւով Հայեր, ո՛չ միայն վայելելու հեղինակաւոր անձնաւորութեանց ներկայութիւնը, այլեւ՝ արդարօրէն գնահատելու՝ արժեւորումի մեծաբանքը, կինքահայրութեամբ՝ Շարլ Ազնաւուրի:

Մուտքին, հսկայ տարածութիւնը, տակաւին շինութեան փուլին մէջ, կը մնայ ընդարձակ տարածութիւն մը, որ չունի ցանկապատ, սակայն արդէն կը պատկերեն գալիքի մարզական խաղերուն յատուկ հողաշերտեր:

Շուրջ քառորդ ժամուան մը ուշացումով, ժամը 11.15-ին կը հասնին պատկան մարմնի անձնաւորութիւնները: Մուտքին, խորհրդանշական ֆրանսական եռագոյն երիզը, զոր բռնած են երկու փոքրիկ աղջնակներ, Ազնաւուրի ներկայութեամբ, կը կտրուի եւ շքախումբը կը յառաջանայ դէպի նորակառոյց շէնքը:

Շէնքի մուտքին, կինքահայր Ազնաւուր, քով ունենալով քոյրը՝ Այտա Ազնաւուր — Կառվարենց (որ կը փոխարինէր իր ամուսինը՝ Ժորժ Կառվարենց) կը քաշէ չուանը ծածկուած պաստառին եւ կը յայտնուի մարմարէ ոսկետառ արձանագրութիւնը՝ Էսփաս Շարլ Ազնաւուր, բացուած՝ մուտքի երրեակ դռներուն վրայ:

Ներս կը մտնենք. Ձախին նոյնպէս մարմարէ արձանագրութիւն մը, շուրջ մէկ մեթր քառակուսի տարածութեամբ, որուն վրայ փորագրուած են ոսկետառ մեծ գիրերով. — Տարածք Շարլ Ազնաւուր. քիչ վար, աւելի փոքր գիրերով, Ժորժ Կառվարենց, որուն կը յաջորդէ օրուան թուականը ու բարձր հովանաւորութիւնը՝ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու. — քաղաքապետ՝ Գլօտ Պիժէլի, Շրջանային Խորհուրդի նախագահներ՝ Միշէլ Ժիրոյի եւ Ժան — Ֆիլիփ Լաշընոյի, ինչպէս նաեւ՝ Մոնմորանսիի ենթանահանգապետին, Տիրան Փէթէթէնի, մասնակցութեամբ՝ Շարլ Ազնաւուրի եւ Տիկին Այտա — Ազնաւուր Կառվարենցի:

Ընդարձակ սրահ մը, արդիական ոճով շինուած եւ գեղեցկօրէն կահաւորուած, կը հաւաքէ ներկայ բազմութիւնը: Շատեր միջանցքներուն մէջ ոտքի են: Բեմին վրայ տեղ գրաւած է Արնուվիլ — լէ — Կոնէսի քաղաքի նուագախումբը:

Բեմ կը բարձրանայ քաղաքապետը, Պր. Գլօտ Պիժէլ եւ կը հրաւիրէ Ազնաւուրը, Այտան եւ ճարտարապետը, որ տեղ գրաւեն պատուոյ աթոռներուն վրայ:

Հանդիսութիւնը կը սկսի եւրոպական փառերգով (Պէթհովէնի 9-րդ համանուագէն Ձօն Ուրախութեան) եւ քաղաքապետը բացուած կը յայտարարէ հանդիսութիւնը:

Քաղաքապետը, Պր. Գլօտ Պիժէլ, առուր պատշաճի քանի մը խօսքեր կ'ընէ Մշակոյթի Կեդրոնի մը անհրաժեշտութեան շուրջ եւ կ'աւելցնէ. — Պատիւը ունիմ ձեզի յայտարարելու որ քաղաքապետարանիս բոլոր ընտրեալները, միաձայնութեամբ, որոշեցին կեդրոնը կոչել Ազնաւուրի անունով, իր բեղուն գործունէութեան համար եւ բերած նպաստին՝ որպէս երգիչ, յօրինող, հեղինակ՝ իր իսկ երգերու բառերուն, բանաստեղծ, ապա նաեւ՝ որպէս դերասան:

Կենսագրական գծերու ընդմէջէն անդրադարձաւ Ժորժ Կառվարենցի եւ՛ կեանքին եւ՛ ստեղծագործական արուեստին, որպէս յօրինող՝ շարք մը նշանաւոր ֆիլմերու երաժշտութեան, որ այսօր, հիւանդութեան պատճառով, բացակայ է եւ զինք կը փոխարինէ իր կինը՝ Այտան:

Նուագախումբը, մէջ ընդ մէջ, կը նուագէր հատուածներ Ազնաւուրի երգերէն. — «Չեմ ուզեր տուն մտնել», «Կեանքիս վրայ»..., «Ես զիս արդէն կը տեսնէի» եւ ուրիշներ, որոնցմէ ամէն մէկը իրենց իսկ ժամանակին դարձած էին գլուխ — գործոցներ եւ տակաւին, մինչեւ այսօր, կը մնան նոյն բարձրութեան վրայ, որպէս մնայուն եւ տեւող երգեր:

Խօսք կը տրուի Շարլ Ազնաւուրի, որ իր կարգին եւ մանաւա՛նդ՝ իր անունին նուիրուած, նորակառոյց կեդրոնի արուեստին մշակոյթի անհրաժեշտութիւնը կ'ընդգծէ: Ինքնայատուկ ոճով ինչպէս ամէն առիթով յատուկ է իրեն, կը յաջողի անդրադառնալ Հայաստանի այժմու ողբերգական վիճակին, որպէս հետեւանք՝ շրջափակումին եւ կոչ կ'ընէ ներկաներուն, ի մասնաւորի Հայութեան, որ ամէն գնով նեցուկ կենան Հայաստանին, դրամական օժանդակութեամբ:

Յաջորդաբար բեմ կը հրաւիրուին շրջանի քաղաքական անձնաւորութիւնները, որոնք, իրենց կարգին, կը ծանրանան մշակոյթի, արուեստի եւ մարզական կեդրոնի կենսական դերին վրայ:

Տեղի ունեցաւ ոսկեմատեանին մէջ ստորագրելու արարողութիւնը Ազնաւուրի, Այտայի եւ շէնքի ճարտարապետին կողմէն: Արնուվիլ — լէ — Կոնէսի քաղաքապետը ծաղկեփունջ մը յանձնեց Այտա Ազնաւուրին եւ շքանշան մը՝ Ժորժ Կառվարենցին, որուն ետեւի կողմը արձանագրուած է. — Էսփաս Շարլ Ազնաւուր:

Քիչ ետք ներկաները հրաւիրուեցան քովի կից սրահը, որ բաղդատաբար շատ աւելի փոքր էր եւ յատկացուած ընդհանրապէս՝ տօնախմբութիւններու, հաւաքոյթներու կամ հարսանիքներու: Սրահի ճակատին, կրկին ծածկուած ցուցատախտակ մը, որուն չուանը քաշելով Այտա Ազնաւուր, գեղեցիկ մարմարի վրայ ոսկետառ արձանագրուած գտանք. — Սրահ՝ Ժորժ Կառվարենց:

Հոս եւս տեղի ունեցան առուր պատշաճի խօսքեր եւ քիչ ետք՝ հիւրասիրութիւն:

Խուռներամ բազմութեան, լրագրողներու եւ թղթակիցներու ընդմէջէն, յաջողեցանք մօտենալ Շարլ Ազնաւուրին, եւ «Յառաջ»ի անունով մեր խնդակցութիւնները յայտնել, տեսնուիլ եւ շնորհաւորել զինք:

Եզակի երեւոյթ մը արդարեւ, որ Ազնաւուրի անձին իսկ ընդմէջէն, ուղղակի թէ անուղղակի կը հասնի հայութեան, իր պատկանած ազգին, ամէն մէկուս սրտերը լեցնելով հպարտութեան զգացումներով:

Արտաքնապէս պարզ, ո՛չ իսկ պաշտօնական փողկապ մը վզին, փոքրակազմ, նիհար իր կազմուածքով, արուեստագէտի ինքնայատուկ իր թեթեւ ժպիտով, ֆրանսական երգարուեստի մարդն ներս, Ազնաւուր, երէկ թէ այսօր, իր նուաճումներով, ո՛չ միայն կը յաջողի ինքզինք պարտադրել, «այդ քիչերէն մէկը որպէս», այլեւ՝ իր իսկ անունով եւ հայկականութեամբ, անմահներու հորիզոնին մօտենալ կը յաջողի, Մշակոյթի կեդրոնի մը. — Տարածք՝ Շարլ Ազնաւուր շէնքին գոյութեամբ:

ԱՐՏԱՇԷՍ ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

ՊԱԼԹԵԱՆՆԵՐՈՒ ՎՐԷԺԸ

Կարելի էր «ընդարձակածաւալ ցեղային մաքրագործում» կոչել այն ինչ որ Խորհրդային Միութիւնը փորձած էր ընել Պալթեան երկիրներուն մէջ: Ատոր նպատակն էր ռուս մեծամասնութիւն մը ստեղծել ինչ որ երկար ժամանակի հեռանկարով մը կը միտէր տեղական լեզուներու եւ մշակոյթներու փճացումին:

Քանի մը տարուան մէջ ծրագիրը պիտի կրնար իրագործուած ըլլալ: Պալթեան երկիրներու 1940-ին տիրացումէն ետք Ռուսերը Ուկրանացիներու եւ Բելառուսներու օգնութեամբ յաջողեցան իրենց համեմատութիւնը Էստոնիոյ մէջ 8%-էն 40-%-ի, իսկ Լատվիոյ մէջ 12%-էն 50%-ի բարձրացնել: Իսկ Լիթուանիա եթէ նոյնիսկ հիմնապէս Լիթուանացիներու երկիր մնաց, Բ. աշխարհամարտէն առաջ հասած Լեհերու եւ յետագային Ռուսերու տիրապետութենէն չէր կրցած փրկել տարածուն շրջաններ:

Միութեան քայքայումէն ետք Պալթեան երկիրները անմիջապէս ձեռնարկեցին մշակութային տիրապետութեան հաստատումին: Քաղաքացիական օրէնքը երկրին մէջ բնակութեան (Լիթուանիա 10, Լատվիա 16, Էստոնիա 3 տարի), ինչպէս նաեւ լեզուական քննութեան պարտաւորութիւնը բերաւ. այս վերջինը մանաւանդ դիւրին պիտի չըլլայ օտարականներուն համար: Այս օրէնքով ստեղծուած է նաեւ մարդկային նոր դասակարգ մը որ ոչ — քաղաքացին է. ան երկրէն չի վտարուիր, սակայն ոչ քուէարկելու, ոչ ընտրուելու իրաւունք ունի. Էստոնիա եւ Լատվիա նոյնիսկ բացառած են փոքրամասնութեան յատուկ օրինավիճակի մը համար դիմումի մը իրաւունքը:

Որքան ալ հասկնալի ըլլան այս օրէնքները կարելի չէ ճիշդ նկատել թէ՛ քաղաքական, թէ՛ բարոյական տեսակէտէ: Էստոնիա, օրինակ, ընտրութիւն կազմակերպեց որուն երկրին բնակչութեան մէկ երրորդը չմասնակցեցաւ: Անցեալ տարի Լիթուանիա լեհախօս շրջաններու լեհ ծագումով ներկայացուցիչները փոխանակեց Լիթուանացիներով:

Այս միջոցառումները չեն նշանակեր թէ Պալթեան երկիրները պիտի փրկուին ոչ — քաղաքացիներու ներկայութենէն: Ընդհակառակն. անոնք կրնան Մոսկուայի աջակցութեամբ բաւական գլխու ցաւ պատճառել:

Ազգային Մշակոյթը վերակենդանացնել լաւ բան է, սակայն առանց ծայրայեղութեան. կարելի է դպրոցական տարիքի տղոցմէ պահանջել որ էստոներէն սորվին առանց սակայն բռնանալու անոնց ծնողքին վրայ:

Կարելի չէ՞ ռուսական տիրապետութեան հետքերը ջնջել անտեսական բարեփոխումներով: Էստոնիա արդէն ունի սեփական դրամանիշը, միւսներն ալ պիտի հետեւին: Լաւ ղեկավարուած դրամ ու տնտեսութիւն մը կ'օգնէ երկրին միջազգային համակարգին մասնակից դառնալուն:

Ի վերջոյ ի՞նչ պիտի պատահի եթէ Ռուսաստան եւս միջոցառումներու դիմէ իր քաղաքացիներուն արժանապատուութեան տէր կանգնելով. երկու կողմին համար ալ լաւագոյն միջոցը պիտի ըլլայ ռուսական զօրքերը այդ երկիրներէն ետ քաշել. թէ՛ պիտի թեթեւնայ անոնց միջոցով ստեղծուած ճնշումը եւ թէ՛ անհետանան ազգայնականներու պատճառաբանութիւնները:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ
ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳԹԱՌԱՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ՓԱՆՆ. — («Յառաջ»). — Սեւան ակումբ - համակարգում Հայաստանի Որբերու հետ Միութեան վարչութիւնը, Հոկտեմբեր 4-ին, սեղաններու շուրջ մէկտեղեց անդամներ եւ խնամակալներ: Նպատակը՝ ներկայացնել զեկուցման եւ հաշուետուութեան ուղղութիւններով միութեան գործունէութեան մէկ հիմնական երեսը, — չարժի հետեւանքով ծնողազուրկ երախաներու նիւթական օժանդակութիւն: Այս նպատակով Մարսէյլէն ժամանած էին Տիկին Փարիզէթ Յովհաննէսեան - Ժիլլի, Օրիորդներ՝ Հուրի Վարժապետեան եւ Միրէյլ Քիւփէլեան: Երեքն ալ ծրաջան անդամ 1990 Մայիս 31-ին Մարսէյլ հիմնուած «Հայաստանի Որբերու Համակարգում» Միութեան: Ճշգենք թէ տեղւոյս վարչութիւնը իր օգտաշատ աշխատանքները կը վարէ գործակցաբար Մարսէյլի կեդրոնին, որ իր կարգին ուղղակի կապ կը պահէ Երեւանի համանուն մարմնին հետ (գլխաւոր պատասխանատու՝ Տիկին Սուսաննա Աւագեան):

Կազմակերպիչ մարմնի անունով բացման հակիրճ խօսքն արտասանեց Ժան - Արմէն Ղազարոսեան: Այնուհետեւ, ներկաները, որոնց մէջ նոյնպէս տեղացիներ (խնամակալներ) ուշի - ուշով հետեւեցան զեկուցաբերներուն: Օր. Հ. Վարժապետեան, նոր վերադարձած Հայաստանէն, պարզեց բոլորիս ծանօթ այժմու վիճակը՝ դժնդակ: Ապա՝ տեսերիզի օգնութեամբ յաւելեալ տեղեկութիւններ Արցախի վերաբերեալ, յատկապէս՝ Շահումեանցիներու փախուստ, օժանդակութիւն - պաշտպանութիւն հայ մարտիկներու: Երկրորդ զեկուցաբերը՝ Օր. Մ. Քիւփէլեան, կատարեց հաշուետուութիւնը:

Գլխաւոր գիծերը. — Ապահովուած 250 խնամակալներու շնորհիւ (30-էն քիչ մը աւելին այստեղ) համապատասխան թիւով ծնողազուրկ երախաներ ծանրաբեռն կացոյներ կը ստանան (տարին մինչեւ վեց): Դրամական փոխանցումներ կը կատարուին, կ'առաքուին բժշկական գործիքներ եւ այլն: Բաշխումը՝ օրինական եւ հետեւողական (օրինակ՝ համապատասխան ստացագիրներ նպաստընկալներու կողմէ):

Այս տարեշրջանին (մինչեւ Սեպտեմբեր) խնամակալներու ճամբով ապահոված են 24.500 Ֆրանք. այլազան առիթներով նուիրատուութիւններ՝ 15.500 Ֆր.: Ընդհանուր գումար՝ 40.000 Ֆրանք:

Ներկաները գոհունակութեամբ հաստատեցին, որ այս Սեպտեմբերին Փաննի Սեւան Ակումբ - Համակարգում Հայաստանի Որբերու հետ Միութիւնը 15.000 ֆրանք յանձնած է ուր որ անկ է: Ցատկանել Արցախի Որբերու:

Տեղւոյն (Հայաստան) վրայ բաշխումը առաւել կանոնաւոր դարձնելու մտօք անհրաժեշտ նկատուեցաւ Երեւանի կեդրոնին (18, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ փողոց) տրամադրութեան տակ դնել փոխադրակառք մը: Ուստի նուիրահաւաքում, որուն չօշափելի գումարով մը իր մասնակցութիւնը բերաւ Սեւան - Ակումբ Համակարգում Հայաստանի Որբերու Միութիւնը:

Գթառատ աշխատանք, արդարեւ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Փաննի վարչութեան անդամներ. — Տիկին Լիլիան Միքայէլեան, Օր. Անարմէլ Մելիքեան, Պ. Պ. Ժան - Արմէն Ղազարոսեան, Րաֆֆի Գասպիկեան եւ Եդուարդ Գանասեան:

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ՍՓԻՒՌՔԻ ՏԱՐԱԾՔԻ ՎՐԱՅ ԳՈՐԾՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

ՆԱԽԱՇԱՒԻՂ

Ա. — ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Յօդուած 16

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ի հարկին մասնաւոր առաքելութեամբ Հայրապետական պատուիրակներ կամ նուիրակներ է ուղարկում Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի իրաւասութեան ներքոյ գտնուող թեմերն ու համայնքները:

Յօդուած 17

Վեհափառ Կաթողիկոսը, խորհրդակցաբար Եպիսկոպոսական ժողովի եւ ԳՀԽ-ի հետ, խառն նիստում բարձրաստիճան հոգեւորականներից կարող է նշանակել մէկ կամ աւելի կաթողիկոսական փոխանորդներ, ճշդելով նրանց պարտականութիւնները եւ պաշտօնավարութեան ժամկէտները:

Բ. — ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ ԺՈՂՈՎ

Յօդուած 18

Եկեղեցականօրէն եպիսկոպոսները յաջորդներն են Յիսուս Քրիստոսի առաքեալների՝ ձեռնադրութեամբ եւ օծմամբ նրանց բաշխուած Ս. Հոգու շնորհներով: Նրանք որպէս հաւատացեալ ժողովրդի հովիւներն ու առաջնորդները հսկում են քրիստոնէական վարդապետութեան ուղիղ ուսուցմանը եւ սրբազան պաշտամունքների կանոնաւոր կատարմանը: Իրրեւ գլխաւոր պաշտօնեաներ նրանք ղեկավարում են իրենց թեմի եկեղեցական-վարչական գործերը:

Իւրաքանչիւր եպիսկոպոս իր ձեռնադրութեան առթիւ հանդիսաւոր ուխտ է կատարում եւ խոստանում հաւատարիմ մնալ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու դաւանութեանը, կանոններին եւ վերին իշխանութեանը:

Յօդուած 19

Հայաստանի Հանրապետութեան եւ ներքին Սփիւռքի տարածքի վրայ պաշտօնավարող եպիսկոպոսները կազմում են Եպիսկոպոսաց տեղական ժողովը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նախագահութեան ներքոյ:

Յօդուած 20

Եպիսկոպոսական տեղական ժողովը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին առընթեր կանոնական մարմին է, որը զբաղւում է ներքին թեմերից եկած հարցերով:

Յօդուած 21

Եպիսկոպոսաց ժողովը նիստի է հրաւիրւում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից: Ժողովը ընտրում է իր Ատենապետին եւ Ատենադպրին իրենց փոխանորդներով:

Յօդուած 22

Եպիսկոպոսաց ժողովը կարող է, ի պահանջեալ հարկին, կազմել յանձնախմբեր, որոնց անդամները կարող են լինել նաեւ վարդապետ, քահանայ կամ աշխարհական, յատուկ հարցերի ուսումնասիրութեանց համար: Յանձնախմբի անդամները, բացի Եպիսկոպոսաց ժողովի անդամներից, քուէի իրաւունք չունեն:

Յօդուած 23

Եպիսկոպոսաց ժողովը նիստի է հրաւիրւում նուազագոյնը երեք ամիսը մէկ անգամ:

Յօդուած 24

Եպիսկոպոսաց ժողովը քննարկում է ներքին թեմերից ներկայացուած կրօնական, եկեղեցական, կարգապահական, վարչա - կազմակերպչական, կրթական, քարոզչական, մշակութային, տնտեսական հարցեր: Որոշումները տրւում են քուէների մեծամասնութեամբ եւ ներկայացւում են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ի հաստատումն եւ ի գործադրումն:

Գ. — ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Յօդուած 25

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի խորհրդատու մարմին է: Նրա քննարկմանն են ենթարկւում վարչա-կազմակերպչական, մշակութային, ինչպէս նաեւ արտասահմանի եկեղեցական եւ ազգային, տնտեսական, շինարարական եւ բարեսիրական հարցեր:

Յօդուած 26

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի նախագահն է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը իր անդամ եպիսկոպոսներից մէկին ընտրում է որպէս ատենապետ եւ իր անդամ եկեղեցականներից կամ աշխարհականներից մէկին ընտրում է ատենադպիր՝ մէկ տարուայ շրջանի համար:

Յօդուած 27

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի հետ խորհրդակցաբար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը նշանակում է յանձնախմբեր՝ որոշ հարցերի քննարկման եւ նրանց մասին տեղեկագրի պատրաստման համար:

Յօդուած 28

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի քննարկմանը ենթարկուած հարցերի մասին վերջնական որոշումը կայացնում եւ գործադրում է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

Յօդուած 29

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի կազմը բաղկանում է 10 անդամներից.

2 եպիսկոպոս արտասահմանի թեմերից,

5 եպիսկոպոս ներքին թեմերից, որոնցից երեքը նշանակւում են Վեհափառ Հայրապետի կողմից եւ երկուսը ընտրւում են Եպիսկոպոսական ժողովի կողմից,

3 աշխարհական ներքին թեմերից:

Յօդուած 30

ԳՀԽ-ի անդամները հրաւիրւում են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից 4 տարուայ շրջանի համար:

Յօդուած 31

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը խորհրդակցաբար ԳՀԽ-ի հետ նշանակում է Վերստուգիչ Յանձնաժողով, բաղկացած 1 եկեղեցական եւ 2 աշխարհական հաշուապահ մասնագէտներից:

Վերստուգիչ յանձնաժողովի պարտականութիւնն է վերահսկել Մայր Աթոռի տնտեսա - ֆինանսական գործունէութեանը եւ տարեկան տեղեկագիր ներկայացնել ԳՀԽ-ին:

Յօդուած 32

Խորհրդակցաբար ԳՀԽ-ի հետ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հրաւիրում է ճարտարապետական յանձնաժողով բաղկացած 5 ճարտարապետներից եւ արուեստագէտներից:

Ճարտարապետական յանձնաժողովի պարտականութիւնն է քննարկել Մայր Աթոռի եւ ներքին թեմերում գտնուող վանքերի ու եկեղեցիների վերաշինութեան, ինչպէս նաեւ նոր կառուցուող եկեղեցիների եւ յարակից շէնքերի նախագծերը:

Հայաստանի պատմական յուշարձանների վերանորոգութեան պարագային ճարտարապետական յանձնաժողովը խորհրդակցում է Հայաստանի հնութիւնների պահպանութեան վարչութեան հետ:

Ճարտարապետական յանձնաժողովը իր եզրակացութիւնները ներկայացնում է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին:

Դ. — Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՎԱՐՉԱ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՌՈՅՑԸ

Յօդուած 33

Ս. Էջմիածնի մայրավանքը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան կենտրոնն է:

Յօդուած 34

Իբրեւ վանք, այն ունի իր վանքարնակ միաբանութիւնը, որ ղեկավարւում է իր կանոնադրութեամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի իշխանութեան ներքոյ:

Յօդուած 35

Միաբանութեան մաս են կազմում վանքարնակ եպիսկոպոսները, վարդապետները եւ սարկաւագները: Միաբաններից իւրաքանչիւրը պարտաւոր է կատարել իր կրօնական պարտականութիւնները՝ պաշտամունք, ժէս, պատարագ եւ այլն, համաձայն լուսարարապետի կարգադրութեան:

Յօդուած 36

Իւրաքանչիւր միաբան վանքից ստանում է բնակարան, սնունդ, բժշկական խնամք, զգեստ եւ ամսական ռոճիկ:

Յօդուած 37

Մայր Աթոռի եւ նրա ենթակայ վանքերի մէջ ծառայող միաբանը եւ կամ այլ հոգեւորականը, որ գտնւում է անկարգ ընթացքի մէջ, կարգի է հրաւիրւում Վեհափառ Հայրապետի կողմից բանաւոր նկատողութեամբ: Եթէ նա շարունակի իր անկանոն ընթացքը, կը ստանայ գրաւոր նկատողութիւն: Եթէ յամառի իր անկարգութեան մէջ, նա ենթարկւում է պաշտօնազրկման կամ ժամանակաւոր փիլոնազրկման:

Իսկ ծայրայեղ պարագայում, Վեհափառ Հայրապետը տնօրինում է կարգազրկումը:

Յօդուած 38

Թեմերում եւ նրանց ենթակայ վանքերում ծառայող հոգեւորականը, որ գտնւում է անկարգ ընթացքի մէջ, կարգի է կոչւում Թեմակալ առաջնորդի կողմից բանաւոր նկատողութեամբ: Եթէ նա շարունակի իր անկանոն ընթացքը, կը ստանայ գրաւոր նկատողութիւն: Եթէ ամբաստանեալը յամառի իր անկարգ ընթացքի մէջ, առաջնորդը, խորհրդակցաբար Թեմական Խորհրդի հետ տնօրինում է յարմար պատիժ՝ պաշտօնազրկում կամ փիլոնազրկում: Առաջնորդը ներկայացնում է Թեմական Խորհրդի որոշումը Վեհափառ Հայրապետին:

Բացառւում է կարգազրկման որոշումը, որը տրւում է միայն հայրապետական վճիռով:

(Շար. 3)

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Սեպտեմբեր 19-ին, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Սողոմոն Թէհլիրեան Կոմիտէին տեղի ունեցած է Հայաստանի «Հանրապետութեան Օր»ուան Ա. տարեդարձի տօնակատարութիւնը, շուրջ 700 հոգիի ներկայութեան: Հանդիսավար Րաֆֆի Տէր - Ղազարեանի բացման խօսքէն ետք, բեմ հրաւիրուած է հիւրաբար քաղաքը գտնըւող Իրանա - Հնդկաստանի Թեմի առաջնորդ՝ Կորիւն Արք.: Օրուան բանախօսն էր Յակոբ Ճանպազեան: Գեղարուեստական բաժինը ապահոված է Հայաստանի Գանձասար համոյթը:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պոլսահայ «Մէկ» մշակութային յանձնախումբի կազմակերպութեամբ, Սեպտեմբեր 20-ին, տեղի ունեցած է երաժշտահանդէս մը, որու ընթացքին դաշնակահարուհի Թամխա Գէօլէեան - Թաշճեան նուագած է Պախի, Պէթհովընի, Տէպիւսիի, Կրիկի եւ Պաղտասարեանի գործերէն:

*

ՄՈՆՐԷԱԼԻ գեղարուեստից թանգարանին մէջ, մինչեւ Նոյեմբեր 1, կը շարունակուի աշխարհահռչակ լուսանկարիչ Եուսուֆ Քարշի աւելի քան 200 լուսանկարներու ցուցադրութիւնը՝ «Քարշ, դիմանկարի արուեստը» թեմայով: Քարշ, ներկայիս 83 տարեկան է:

(Շար. Ա. էջէն)

նստաշրջանին Հայկական պատուիրակութեան աշխատանքներու տեղեկատուութիւնը կատարած է։ Ան ընդգծելէ ետք թէ այս կազմակերպութեան ժողովներուն Հայաստանի անդրանիկ մասնակցութիւնն էր այս, ըսած է թէ Հայաստանի ներկայացուցիչներուն համար հիմնականը Ղարաբաղի հարցն էր եւ անոնք յաջողած են զայն ներկայացնել Ապահովութեան Խորհուրդի անդամներուն։ ՄԱԿ-ի Ընդհ. քարտուղար Պ. Ղալիի ալ յանձնուած է կնճիռի լուծման առաջարկներու նախագիծ մը, որու գլխաւոր կէտերն են՝ ՄԱԿ-ի դէտեր ղրկել մարտերու գօտին, անմիջական հրադադար գործադրել եւ հակամարտ կողմերը ետ քաշել դէպի ապառազմական տարածքներ։

Հոկտեմբեր 2-ին տեղի ունեցած է Հանրապետութեան Նախագահի մամուլի ծառայութեան աշխատակից Արամ Աբրահամեանի մամուլի ասուլիսը։ Ան անդրադարձած է Հայաստանի ներքին եւ արտաքին քաղաքական իրադարձութիւններուն, Սոչիի հրադադարի համաձայնութեան եւ բերած է անոր խախտման փաստեր։ Նախագահի մամուլի քարտուղարի տեղակալը խօսած է նաեւ Ռուսաստանի վարչապետ Իգոր Գայդարի Հայաստան կատարած այցելութեան, ստորագրուած արձանագրերու մասին։

Այս օրերուն կը սկսի հացի կտրոններու գրութիւնը։ Ըստ ոչ — պաշտօնական տուեալներու իւրաքանչիւր քաղաքացի օրական 300 կրամ հացի իրաւունք կ'ունենայ։ Կտրօններու գրութիւնը կը գործածուի նաեւ շաքարի, կարագի (200 կրամ՝ անձ գլուխ) եւ ծխախոտի համար։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Լիոնի Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանին վերամուտը կատարուեցաւ Սեպտեմբեր 16-ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ ժամը 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16·30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի օրերն ալ կէսօրուայ ճաշէն։

Յաւելեալ տեղեկութեան եւ արձանագրութեան համար դիմել Եկեղեցւոյ դիւանատունը՝

Հասցէ. — 40 ռիւ տ'Արմէնի, 69003, Լիոն

Հեռաձայն. — 78 — 60 — 47 — 18

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Մարտիկ Տակառեան իր սիրելի մօր Մարիամ Տակառեանի մահուան առաջին տարելիցին առթիւ 1000 Ֆր. կը նուիրէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 1000 ֆրանք ալ «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայկ — Յակոբ — Կարապետ Մելքոնեան կը փնտռէ իր հօրեղբօր՝ Կիւլպէնկ Կարապետ Մելքոնեանի զաւակները եւ թոռները։ Ան (Կիւլպէնկ — Կարապետ) Ա. աշխարհամարտին արձանագրուած էր ֆրանսական բանակին մէջ, Սուրիա եւ հոն ալ մեռած։ Սուրիայէն Ֆրանսայի քաշուելէն ետք, օտար ռազմիկներու ընտանիքները իրաւունք ստացան Ֆրանսա հաստատուելու։ Վեց զաւակները (4 մանչ, երկու աղջիկ) Ֆրանսա եկած են իրենց մօրը հետ, անուններն են. — Կարապետ, Յարութիւն, Մելքոն, Ժիրայր, Նարինկիւլ (6-րդը՝ չի յիշեր)։

Լուր ունեցողներէն տեղեկացնել. —

Jirayr KHACHIKIAN

12, rue de la Liberté, 94230 CACHAN

Tél. : 47 - 40 - 34 - 34

Fax : 47 - 40 - 86 - 11

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Սիրանոյշ Անդրէասեանի մահուան առթիւ. — Տիկին Վերժին Ուզունեան 300 Ֆր., Տիկիններ՝ Նուէր Եոխզարտաշեան, Զապէլ Տէր — Խաչատուրեան եւ Աղաւնի Գալիթեան 200-ական Ֆր.։

ԿԱՆԱՆՑ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Զամալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ կիներու յատուկ ճաշ մը, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, երեկոյեան ժամը 20·30-էն սկսեալ Տէսինի Մշակոյթի Տան սրահը։

Ուստի, սիրելի տիկիններ, ձեր ամէնօրեայ գործերն ու հոգերը մոռնալու եւ հաճելի երեկոյթ մը անցընելու համար միասնաբար փութացէք ձեր հեռաձայններուն եւ ապահովեցէք ձեր տեղերը, հեռաձայնելով. —

Ռօզին. — 78 — 49 — 19 — 44

եւ կամ՝

Մարին. — 78 — 49 — 02 — 74

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ միջոցաւ Ծղնաւորեան ընտանիքը 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Լեւոն Գիլիճեանի մահուան առթիւ։

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ

կազմակերպութեամբ՝

Սահակ — Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, ժամը 16·30-ին

339 Ավընիւ տիւ փրատօ

— Բանախօսութիւն. —

«Թարգմանիչներու դերը»

ԱՆՈՅՇ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ (Երուսաղէմ)

— Արտասանութիւն. —

ՍԻԼՎԱ ԿՈՄԻԿԵԱՆ (Պոլիս)

— 5-րդ դարու Շարականներու մեկնաբանութիւն. —

Վարդուհի Միհասեան

(Մեներգչուհի՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչ.-ի)

Անի Երլմազեան

(Մեներգչուհի՝ Գարուն երգչ.-ի)

եւ

Գարուն Մանկապատանեկան Երգչախումբ

Ղեկավար՝

Խաչիկ Երլմազեան

Մուտքը ազատ է։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. — Պարոյր Սնապեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Եկեղեցւոյ. — Տիկին Նունուֆար Ճէրճէտճեան (Շալիէն) 1000, Տիկին Պէյէքլեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կապրիէլ Սինապեան (Վալանս) 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պ. Պեճիտեան 500 Ֆր., Տիկին Լուսանոյշ Պայեան (Վալանս) 500, Տէր եւ Տիկին Հայրապետ Օհանեան (Վալանս) 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 200 Ֆր.։

**

Օր. Մակի Պէնլիեան 200 Ֆր. Եկեղեցւոյ պայծառութեան։

Նազելի Չալըճեանի մահուան առթիւ՝ Ջաւէն Ալեքսանեան (Փարիզէն) 200 Ֆր. Եկեղեցւոյ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

U. G. A. B.

LE COMITE DE PARIS

organise

une réception à l'occasion du lancement du livre de

Agop HACIKYAN

«UN ETE SANS AUBE»

(Presses de la Cité)

qui fait revivre à travers l'histoire d'une famille le sort tragique des Arméniens depuis la Première Guerre Mondale.

Au cours de la sorée M. HACIKYAN dédicacera son livre et dialoguera avec les invités.

le Samedi 17 Octobre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian

118, rue de Courcelles, Paris 17e

Réservation : 45. 20. 03. 18

ASSOCIATION CULTURELLE NAREG D'ENGHIEN

bal annuel

Diner dansant organisé au profit de ses élèves le Samedi 7 Novembre dès 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien

(Face au Casino)

Soirée animée par *Marten Yorgantz.*

Attractions surprises . . .

Places limitées, réservez en téléphonant au : 48 41 49 37 / 34 17 29 26.

CENTRE CULTUREL

SAINT - MESROB

10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Հոկտեմբերէն մինչեւ Յունուար

Չորեքշաբթի օրերը, ժամը 20-էն 22

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

կը դասախօսէ Յակոբ Օշականի մասին (հայերէն)

ու կը թարգմանէ «Մնացորդաց» էն էջեր (ֆրանսերէն)

Մուտքը ազատ է։

Առաջին հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 14-ին։

d'Octobre à Janvier, chaque semaine

le Mercredi de 20h à 22h

MARC NICHANIAN

proposera un cours

sur *Hagop Ochagan* (en arménien)

et traduira des passages

de son roman «Mnatsortats» (en français)

Première séance le 14 Octobre.

Entrée libre..

VOYAGE ARMENIE 1992

(Départ chaque semaine)

A) TRANSPORT AERIEN SEUL

aller retour	4300 Frs
aller ou retour simple	2500 Frs
Réduction enfant	50%
Réduction bébé	90%

franchise bagage autorisée
40 Kgs par personne

B) VOYAGE ORGANISE A LA CARTE

Prix par personne

(la première semaine)

En chambre double	5100 Frs
En chambre individuelle	5350 Frs
Semaine supplémentaire en double	450 Frs
Semaine supplémentaire en ind.	700 Frs

Notre prix comprend :

- le transport aérien en classe économique
- les transferts : aéroport - hôtel . aéroport
- l'hébergement de première catégorie avec le petit déjeuner
- les frais de visa.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS

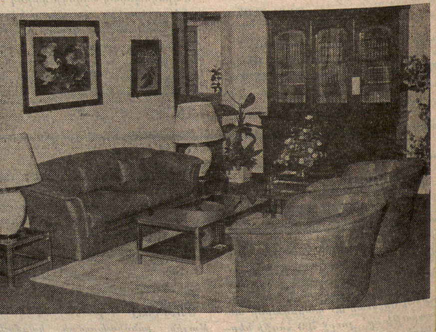
Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté 69003 LYON
Tél.: 78 60 13 66 Fax.: 78 60 92 26

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél.: 42 61 51 13 Fax.: 42 61 94 53

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 13

MARDI
13 OCTOBRE
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 17.906
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 17.906

ԲԻՇՔԷԿԻ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ

«ՈՉ ՄԷԿ ՀԱՐՑ ՎԵՐՋՆԱՊԷՍ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԵՑԱՒ ՀԱՊ-Ի ՈՒԹ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒՆ»

ԿԸՍԷ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ – ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՀԱՅԿ. ՈՒԺԵՐՈՒ ԴԻՐՔԵՐԸ ԱՄՐԱՊՆԴՈՒԱԾ ԼԱՉԻՆ

Երկուշաբթի առտու (Հոկտեմբեր 12) [լոյս] տեսած լուրերը Երեւանէն կը հաստատէին թէ Հարաւային ճակատին վրայ, Հայկ. ինքնապաշտպանութեան ուժերը կանգնած են Լաչինի հիւսիսային դիրքերուն [առջեւ], անցքը բացարձակապէս ազատ է ու կապը Հայաստան – Ղարաբաղ անխափան կը մնայ:

Ընդհանուր ձեւով շաբաթավերջը հանդարտ էր, բախումներ կան միշտ Մարտակերտի շրջանը։ Գնդակոծուած են նաեւ Գորիսի շրջանի Խնածախ եւ Կոռնիձոր գիւղերը, բայց զոհ չկայ:

**

ԱՊՀ-ի ութերորդ վեհաժողովը որ տեղի ունեցաւ Կիրգիզստանի մայրաքաղաք՝ Բիշքէկի մէջ ոչ մէկ դրական արդիւնք տուած է, ինչ որ լսել տուած է Հայաստանի Նախագահին նախադասութիւն մը, զոր «Մոնտ»ի աշխատակիցը «յատկանշական» կ'որակէ: Արդարեւ, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան որ կը նախագահէր ժողովին, ջանալով հանդերձ դրական կողմերը մատնանշել, ըսած է. – «Ոչ մէկ հարց վերջնապէս կարգադրուեցաւ ԱՊՀ-ի ութ վեհաժողովներուն»։ Այս անգամ, արդիւնքները, աւելի քան երբեք տկար էին, մանաւանդ երբ նկատի առնուի թէ ակնկալութիւնները մեծ էին: Գլխաւոր որոշումը, որ աւելի նուիրագործում մըն է քան նորութիւն մը մարեշալ Շապոշնիկովի ԱՊՀ-ի ուժերու գլուխն անցնիլն էր մարշալ Մաքսիմովի տեղ, որ հանգստեան կը կոչուի: Որոշուեցաւ նաեւ որ [խաղաղապահ] զօրքերը մնան Տաճիկստան, [ուր] եղած է որ օգնութիւն ըլլայ երկրին: Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին Ղազախստանի եւ Հայաստանի Նախագահները յայտարարած են որ հիւլէական հակազինը պիտի վճռուի Ռուսաստանի եւ Ուկրանիոյ միջեւ:

Վեց երկիրներ (Ռուսաստան, Բելառուսիա, Ուզպեկստան, Կիրգիզստան, Ղազախստան եւ Հայաստան) տրամադրութիւն յայտնած են ռուբլիի գօտիին մէջ մնալու եւ նոյնները յաւելեալ Մոլտաւա յայտնած են նաեւ թէ կողմնակից են հաւաքական գրամատան մը ստեղծումին:

**

ՑՈՐԵՆ՝ ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ

Հայաստանի Պետական Նախարար Գ. [Ա]ւանեսեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը Թուրքիոյ Հողային արտադրութիւններու գրասենեակին հետ համաձայնագիր մը ստորագրած է որուն համաձայն Թուրքիա 100 հազար թոն ցորեն պիտի տայ Հայաստանի: Համաձայնագրին մէջ նշուած է որ Հայաստան պէտք է հատուցանէ այս փոխառութիւնը նոյնքան ցորենով զոր պիտի գնէ Եւրոպայի հասարակապետութենէն տրուելիք [վ]արկով,

**

Հոկտեմբեր 13-ին, արուեստասէրներու առջեւ իր դռները կը բանայ «Ովասիս – 13» ակումբը, որու հիմնադիրն է «Թատրոն – 13» աթելիէն, եւ նպատակը՝ «Ովասիս» բաժնետիրական ընկերութիւնը: «Ովասիս – 13» մշակութային ակումբին կը գործակցին մտաւորականներ, քաղաքական անձնաւորութիւններ, արուեստագէտներ, մշակոյթի գործիչներ եւայլն: Անոր նպատակն է կազմակերպել երեկոյթներ, հանդիպում – քննարկումներ արուեստի եւ գրականութեան շուրջ, այլ մտայղացումներ եւայլն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ վճռած է տեղի չտալ Միացեալ – Նահանգներուն եւ պաշտպանել իր գիւղատնտեսութիւնը ամէն գնով: Կը պատրաստուի մինչեւ իսկ վեթօ դնել, եթէ Պրիւսէլի եւ Ուաշինկթընի միջեւ համաձայնութիւն գոյանայ յանուն «կենսական շահերու»: Գիւղատնտեսութեան նոր նախարարը շատ խիստ էր եւ առջի օր «Ճշմարտութեան ժամ»ին ալ յայտարարեց թէ Պր. Ժորժ Պուշի ընտրապայքարը իր գործը չէ։ Կ.Ս.Թ.Թ.-ի (ընդհ. համաձայնութիւն մաքսային եւ առեւտրական սակերու) ժողովը կը շարունակուէր Հոկտեմբեր 12-ին, Պրիւսէլ եւ կրնար ոչ մէկ ելքի յանգիլ: Ուաշինկթըն չուզեր զիջում ընել ինչ կը վերաբերի արտածումներուն շնորհուած նպաստներուն, որու հետեւանքն է եւրոպական գիւղատնտեսութեան կրած վնասները: Միացեալ – Նահանգները կը պնդեն որ սահմանափակ սակ մը ճշդուի արմտիքի համար Հասարակաց Շուկային կողմէ (ցորեն եւ եգիպտացորեն) ինչ որ կը նշանակէ թէ կ'ուզեն ձեռք առնել ցորենի համաշխարհային շուկան:

ՍԷՆ – ԼՈՒԻԶԻ (Միսուրի) մէջ է որ եռակողմ առաջին հանդիպում մը տեղի ունեցաւ, Հոկտեմբեր 11-ին, ամերիկացի երեք թեկնածուներուն միջեւ եւ ըստ առաջին տեղեկութեանց եւ նոյնիսկ հարցախոյզի մը, Պուշ չյաջողեցաւ վերադրաւել կորսնցուցած դիրքը: Գլուխը կը մնայ Պիլ Քլինթըն եւ նոյնիսկ Թեքսասի միլիառատէրը՝ Ռոս Փէրոթ Պուշէն առաջ կը հասնի: Կը թուի որ միակ «ինքնատիպը» եղած է, նոյնիսկ տեղ – տեղ՝ սրամիտ: 70 միլիոն Ամերիկացիներ հետեւած են հեռատեսիլէն, Ներկայիս հարցախոյզերու արդիւնքը Քլինթընի ի նպաստ կը մնայ (50%), Պուշ (34%) միշտ ետ է եւ իր ընտրապայքարը հիմնուած փորձառութեան վրայ, չի համոզեր:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ Նախագահ վերընտրուեցաւ Իոն Իլիէսքու, երկրորդ շրջանին ձայներու 58%-ով: Նախագահին քաղաքական դժուարութիւնները բաւական մեծ են եւ երկրին կայունութիւնը պահպանելու համար պարտի ազգ. միաբանականութեան կառավարութիւն մը կազմել:

ՊԱՊԸ պատարագ մատոյց, Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 11-ին Սէն – Տոմէնկ եւ այս առթիւ կոչ ըրաւ լատին Ամերիկայի 25 երկիրներուն որ իրենց ուժերը միացնեն թոյլ տալու համար որ որպէս լիազօր խօսակից ներկայանայ իրենց ցամաքամասը միջազգային բեմին վրայ:

1492, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12-ԻՆ Քրիստափոր Գոլոմպոս կը խարսխէր անծանօթ հողի մը վրայ եւ անշուշտ չէր գիտեր որ կը յայտնաբերէր Նոր Աշխարհը, Ամերիկան գտած էր: 500-ամեակը կը յիշատակուէր ամէն կողմ, Երկուշաբթի, Հոկտ. 12-ին, նաեւ «1492» անուանուած ֆիլմով մը որ պատմութիւնն է այդ յայտնաբերման։

ՍԵՎԻԼԼԱՅԻ միջազգային ցուցահանդէսը փակեց իր դռները Հոկտեմբեր 12-ին մրցանիշ կոտրելով այցելուներու թիւով, որ 42 միլիոնի հասած է, այսինքն ակնկալուածէն շատ աւելի: Բացումը կատարուած էր Ապրիլին եւ լաւագոյն պարագային նախատեսուած էր 38 միլիոն այցելու:

ԱԴՐՊԷՋԱՆԻ Նախագահը տեղական մամուլին խիստ հակազդեցութիւններուն թիրախ կ'ըլլայ. ան վերջերս զօրավարի աստիճանին բարձրացուցած է Ներքին Նախարար Համիտովը որ նոյն շրջանակին մէջ բուռն կերպով կը քննադատուէր լրագրող մը խոշտանգած ըլլալով: Էլչիպէյի ընթացքը կը նկատուի դէպի ճրնշումի քաղաքականութիւն տանող քայլ մը: «Ժողովրդական ճակատ»ի եւ կառավարութեան «Ազատլըղ» պաշտօնաթերթին հովանիին տակ հաւաքուած խմբագիրներ գեկոյցով մը պահանջած են որ Նախագահը օրինական հետապնդումի դիմէ Համիտովի դէմ, սպառնալով հակառակ պարագային գործադուլի դիմել։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Արտաքին Նախարարութեան բանբերը Թուրք լրագրողի մը պատասխանելով, քրտական պետութեան հիմնումին մասին ըսած է թէ իրենք կողմնակից են Իրաքի հողային ամբողջականութեան պահպանումին:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Ֆրանսայի դեսպանը Նախագահ Միթերանի եւ Ռ. Տիւմայի դիմումին վրայ Ֆրանսայի մտահոգութիւնը փոխանցեց ռուսական իշխանութեանց Գորպաչովի նկատմամբ ձեռք առնուած արգելքին պատճառաւ (երկրէն դուրս ելլելու): Դիմեց նաեւ Գորպաչովի եւ նորոգեց Միթերանի հրաւէրը Փարիզ այցելելու:

ՄԱՏՈՆՆԱ գրաւեց Ֆրանսան եւ բոլոր մեդիաները շաբաթավերջին: Հոկտեմբեր 12-ին, նոյնիսկ «Լիպերասիոն»ի առաջին էջը կ'ապահովէր, փաստելով, եթէ դեռ հարկ է, որ ինչ որ կ'արդարացուի որպէս «ընկերութեան երեւոյթ» (ֆէնոմէն տը սոսիէթէ) աւելի կարեւոր կը նկատուի քան ժողովուրդներու ջարդը Պոսնիայէն Ատրպատականէն: Մատոննա նաեւ հիւրն էր Անն Սէնքլէրի 7 / 7 յայտագրին, ցոյց տալու համար թէ ... խելք ալ ունի։ Հարցազրոյցներ հրատարակուած են գրեթէ բոլոր թերթերուն մէջ (ներառեալ «Ֆիկարօ») քանի ոչ ոք կ'ուզէ ետ մնալ կամ պահպանողական յետամընացի տպաւորութիւն թողուլ: Այս «մաթրաքամ»ը անշուշտ թոյլ կուտայ որ հացի պէս ծախուին լոյս տեսնող իր ալպոմը մկրտուած՝ «Սեքս» եւ սալը՝ «Էրոթիքա»:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿՈՂՄԷ ՔՐՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Թրքական «Միլլիյէթ» օրաթերթը Հոկտեմբեր 11-ի թիւին «Դիւանագիտական նորանցք» խորագրուած սիւնակին մէջ կը խօսի քրտական քաղաքականութեան հաւանական հեռանկարներու մասին: Ինչպէս ծանօթ է, Թուրքիա պաշտօնապէս յայտարարած է թէ չի ճանչնար քրտական դաշնակցային պետութիւնը: Այս կարգի կեցուածքին մէջ «Միլլիյէթ»ի թղթակիցը կ'ենթադրէ փոփոխութեան հաւանականութիւն մը որ կապ կրնայ ունենալ Մուսուլի եւ Քէրքիւքի քարիւղին հետ. քրտական պետութեան մը թրքական ճանաչումին միակ պայման կը նկատուի վերոյիշեալ շրջաններու քարիւղի արտադրութենէն բաժին հանել Թուրքիոյ եւս: Այս ուղղութեամբ տեսակէտները կը զարգանան այն վարկածին վրայ որ եթէ Թուրքիա քարիւղի տիրանայ, կրնայ Միջին Ասիոյ ճափոնը դառնալ. ու այդ հզօրութեամբ Թուրքիա մը կարենալ ... հասնիլ մասնատել կամ քայքայել:

Անգարա այս նպատակին համար կրնայ օգտագործել միջազգային զինեալ ուժերը որոնք հիւսիսային Իրաքի ապահովութիւնը երաշխաւորելու համար կը գտնուին Թուրքիոյ ամերիկեան զինուորական խարիսխը. Դեկտեմբերին, այս ուժերու պաշտօնավարութեան ընթացքը երկարաձգելու հանգրուանին, Թուրքիա կրնայ առաջարկել որ անոնք հսկողութեան իրենց շրջանին մէջ առնեն նաեւ Քէրքիւքը եւ Մուսուլը:

Նման կարգադրութեան մը դէմ Սատտամ Հիւսէյնի հաւանական հակազդեցութիւնն ալ հաշուի առնելով, թերթը կ'եզրակացնէ թէ անզօրացած Պաղտատ մը դժուար է որ ընդդիմանայ Միացեալ - Նահանգներու հաւանութեան արժանացած կարգադրութեան մը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՐԶԱՇԽԱՐՀԷՆ

ԱՒԵԼԻ ԼԱՒ ՈՒՇ, ՔԱՆ ԵՐԲԵՔ

Քանի մը օր առաջ, Փարիզի Մարզական Տան մէջ, շրջապատուած պաշտօնական անձերով եւ նախկին մարզիկներով, բոլորն ալ արդէն, շատ հեռացած իրենց երիտասարդութենէն, Միշըլին Օսթէրմէյէր ստացաւ պատուոյ լէգէոնի ասպետի պատուանշանը: Կը վարձատրուէր Լոնտոնի Ողիմպիական խաղերուն, 1948-ին, իր ձեռք բերած յաջողութիւններուն համար: Եղած էր ախոյեան՝ գունդ եւ սկաւառակ նետելու մէջ։ Երկու ոսկի մրցանակ՝ Ֆրանսայի համար: Հատ մըն ալ պղնձ՝ բարձրութիւն ցատքելու մէջ:

Այն ժամանակները Ողիմպիականներու ախոյեանները, ընդհանրապէս, կը դոհանային իրենց վիզէն կախուած մետալով եւ արդէն երջանիկ էին ատով: Բարքերը փոխուած են ներկայիս: Ախոյեանի տիտղոս մը կ'արժէ, Ֆրանսայի մէջ, առնուազն 250 հազար ֆրանք (ն. ֆ.) եւ, գրեթէ անմիջապէս՝ մուտք պատուոյ լէգէոնին մէջ:

Միշըլին Օսթէրմէյէր ալ վարձատրուե-

(Շար.ը Դ. էջ)

**

Միացեալ – Նահանգներու Հայկական Ֆոնտի ղրկած 38-րդ բեռնատար օդանաւը հասած է Երեւան: Այս անգամ ղրկուած են դեղօրայք, բժշկական սարքաւորումներ, երախաներուն տաք հագուստ եւ փոշի կաթ: Իսկ համալսարաններու համար ալ ղրկուած են հաշուիչ մեքենաներ, ուսումնական եւ այլ սարքաւորումներ, գրենական պիտոյքներ եւայլն,

**

ԺԱՆՍԷՄԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հոկտեմբեր 9-ին Հայաստանի ազգային պատկերասրահին մէջ, բացուած է Ժանսէմի գործերու ցուցահանդէսը: Նկարիչին մասին խօսած է Յակոբ Յակոբեան: Ցուցադրուած են շուրջ 50 ժանտաշքարեր (0 – Ֆոռթ), զորս Ժանսէմ նուիրած է Հայաստանի Շահէն Խաչատրեանի միջոցաւ:

Ո՞Վ ՊԷՏՔ Է ՄՏԱԾԷ ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հարցումը որ երկրագունդին որեւէ մէկ անկիւնը անհեթեթէն ուրիշ որակում չի կրնար ունենալ, մեր պարագային ամենայն լրջութեամբ կը ներկայանայ. կը բաւէ «Հայաստանի Հանրապետութեան» նման պաշտօնական թերթի մը զոյգ սիւնակներուն գլուխը որպէս հրատապ նիւթով հարցազրոյցի մը խորագիր. այս երեւոյթին միակ արդարացումն այն է որ Հայաստան անկախութեան իր փորձառութեան առաջին քայլերը կ՚առնէ, տակաւին պայմանները չեն ներած օրակարգի նիւթ դարձնելու բանակի կազմութեան հարցերը, խուլ թշնամին հայկական ժամանակացոյցը առ ոչինչ համարելով կրակ կը տեղայ ոչ միայն Ղարաբաղի, այլեւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններուն վրայ...: Ամէն օր նոր զոհեր կան, նոր քանդումներ, նոր տեղափոխութիւն, նոր գաղթ՝ դէպի ներս, դէպի դուրս բոլոր տարբերակներով, նոր յուսալքում, նոր դժուարութիւններ ու նաեւ հերոսական նոր նուիրում, յաղթելու, կորուստը դարմանելու նորոգուած վճռակամութիւն. ու այս ժխտականներու — դրականներու անհաւասարակշիռ ալեկոծումներուն մէջ կը տատանի Հայաստանի ժողովուրդին ներկան:

Կարելի է հասկնալ, բացատրել Ղարաբաղի դէմ Ազրպէջանի չյայտարարուած պատերազմը. ո՞վ կը յօժարի իրեն պատկանածը ուրիշին տալու, եթէ նոյնիսկ ատոր տիրացած է ամէնէն անարդար, ամէնէն կողմնակալ, ամէնէն անընդունելի ձեւով: Բայց Հայաստանի հողին վրայ ինկած ռումբերը, արկերը, հրթիռնե՞րը...: Ի՞նչով բացատրել զանոնք եթէ ոչ ուժի ցուցադրութեամբ, աւելի ծանրակշիռ քայլերու յայտնի սպառնալիքով. յատկապէս երբ ապացոյցն ալ ունեցանք թէ ՀԱՊ-ի ապահովութեան դաշինքին նոյնման փաստաթուղթեր գործնական ոչ մէկ դեր կատարելու կոչուած են ու Ազրպէջան եթէ Ղարաբաղեան գիւղերէ ետք Շուշին ալ ետ առնէ, Սեւանակերտը գրաւէ, ամբողջ Հայաստանին ալ տիրանայ, ստորագրող երկիրներէն ո՛չ մէկը մատը պիտի չշարժէ փոխադարձ պաշտպանութեան համաձայնութիւնը յարգելու համար:

Նման կացութեան մէջ ի՞նչ կը մնայ ընելիք. ի՞նչ կրնայ ընել Հայաստան: «Հայաստանի Հանրապետութեան» Սեպտեմբեր 29-ի թիւին մէջ այս կարգի իր բաժին հարցումներուն կը փորձէ պատասխանել Կրասնոսելսկի շրջանի զինուորական պատասխանատու՝ Սմբատ Այվազեան:

Ան կ՚ըսէ նախ թէ «տարածքն այսօրուայ դրութեամբ կարելի է պաշտպանուած համարել: Եթէ հակառակորդը նորից փորձ անի անցնել սահմանը եւ ռազմական գործողութիւններ ծաւալել, մենք ի վիճակի ենք լուրջ հակահարուած տալ նրան ու անձեռնմխելի պահել շրջանի սահմանները»: Մէկդի ձգելով այն երեւոյթը որ քանի մը օր ետք հասած լուրերը Կրասնոսելսկի վրայ ինկած տասնեակ հրագունդերու եւ նոր զոհերու մասին կը խօսէին, շարունակենք Ս. Այվազեանի հետ կատարուած հարցազրոյցին ընթերցումը. երկրորդ հարցումը կը վերաբերի զօրահաւաքին. «հիմնական աշխատանքները այս ուղղութեամբ իրականացնում են զինուորական կոմիսարիատները, դրանք Կրասնոսելսկում էլ են ընթացքի մէջ, սակայն ես չէի ասի թէ գործն անհրաժեշտ թափով է առաջ գնում: Ամէն դէպքում յոյս կայ որ մօտ ժամանակներս այդ կարեւոր միջոցառումն իր դրական արդիւնքը կը տայ»: Զօրահաւաքը առնչուած է 20 — 45 տարեկան մարտունակ այրերու, որոնք «պարտադիր կարգով պէտք է մասնակցեն զօրահաւաքին»:

Ոչ նոր, ոչ ալ ինքնատիպ բան մը ընել պիտի ըլլայ փանջունիական ուրուական մը նկատել այսքանին մէջ. թշնամիին ամէնօրեայ կրակոցին, ռմբակոծումին տակ հեծող հայրենի շրջան ու զօրահաւաք որ «անհրաժեշտ թափով» առաջ չերթար. այս 20 — 45 տարեկան մարտունակ այր մարդիկը ու զօրահաւաքին պարտադիր կարգը որուն անոնք պէտք է մասնակցին...: Հարցը հոն է թէ ծանրակշիռը զօրահաւաքին չպատասխանելու երե՞ւոյթն է, թէ զայն կատարողներու անզօրութեան համակերպումը: Եւ ըսել թէ այս բոլորը ամէնը երեք ամսուան զօրակոչի մը համար է...:

Ս. Այվազեան կարծէք չեղելու համար այս կարգի անդրադարձներ, կը խօսի «ամենակարեւոր գործօն»ին մասին. ատիկա իր բնութագրումով՝ «հոգեբանական պատրաստուածութիւն» է: Ինչպէ՞ս. «միշտ էլ կռուել ենք թուային եւ ռազմական առաւելութիւն ունեցող թշնամու դէմ, բայց դիմակայել ենք, որովհետեւ հոգեպէս պատրաստ ենք եղել կռուելու»: Կրասնոսելսկի զինուորական պատասխանատուն հաւանաբար Սարդարապատը ունի լեզուին տակ, երբ կը խօսի անհաւասար պայքարներու մեր անցեալին մասին. սակայն չի նշեր անունը, վանելով դժբախտ այն հարցումը թէ այդ անցեալին մեծութեան հետ համեմատութեան ի՞նչ եզր կը կազմէ բացառութիւն Սարդարապատ մը: Սակայն ան չանդրադառնար այն երեւոյթին թէ մինչ զօրակոչի ենթակայ տարրը յոյսի եւ «պէտք է»ներու անորոշութեան կը թաթխէ պատերազմական իրավիճակի մը ամէնէն առաջնահերթ պարագան, ինք ալ ատոր անուղղակի արդարացում փնտռելու պէս, «հոգեբանական պատրաստուածութիւն»ը կը սպասէ ժողովուրդէն. ու աւելի խստապահանջ է անոր հանդէպ, քան՝ մարտունակ այրերուն երբ կ՚ըսէ. — «մինչեւ ժողովուրդը չզգայ, չընդունի իրական պատերազմի փաստը եւ այն որ այդ պատերազմի «գործող անձերից» մէկն էլ ինքն է՝ տարածքային «պատկանելիութեան» իմաստով, մենք ռազմական լուրջ յաջողութիւններ չենք ունենայ»:

Տեղին է խաղաղութեան հասնելու իր պայմանը. «կը հասնենք այն ժամանակ միայն երբ կռուող թշնամու դէմ կռուե՛նք, ոչ թէ մասնակիօրէն «զբաղուենք» պատերազմով»: Սակայն այս պայմանն ալ կը մնայ նշումի մակարդակին վրայ երբ արտայայտութեան մէջ կը սպրդին նոր «պէտք է»ներ. «հանրապետութիւնում ռազմական դրութիւն պէտք է յայտարարել». «չպէտք է անհիմն անապարել», մինչ Կրասնոսելսկ արդէն ռազմադաշտ է տառ բոլոր ստորոգելիներով. երբ կատարուած իրողութիւնը առաջին կրակոցէն ի վեր ժամանակավրէպ դարձուցած է բոլոր «պէտք է»ները:

Հարցազրոյցին վերջին մասը ռազմական նիւթէն ետք կ՚առնչուի մօտալուտ ձմեռուան նախապատրաստութեան, քանի որ շրջանը երկրին ամէնէն ցուրտ անկիւններէն մէկն է: Ամէնէն անհրաժեշտը հարկաւոր քանակութեամբ տաք հագուստ հայթայթելն է. գործ, որուն համար հասկնալի է ժողովուրդին կատարելիք դիմում մըն ալ, բայց դժուար բացատրելի այն տրամաբանութիւնը որ կ՚ըսէ. — «այն ժողովուրդը որը լաւ է պահում իր զինուորին՝ լաւ էլ պաշտպանւում է նրա կողմից»: Անկախ երկրի մը մէջ, պետականութեան մը ներկայութեան, կարելի՞ է ժողովուրդին վերագրել «իր զինուորը պահելու մասին» մտածելու գործը. արդէն զրուցավար Լիլի Մարտոյեանի պատասխան — հարցումն ալ կ՚ըսէ. «Ժողովրդի ինքնաբուխ նուիրատուութիւններով միայն բանակ չես պահի: Պետութիւնը պէտք է մտածի իր զինուորին կերակրելու, հագցնելու մասին, որովհետեւ այն պետութիւնը որը լաւ է պահում իր զինուորին՝ լաւ էլ պաշտպանւում է նրա կողմից»:

Կրասնոսելսկի զինուորական պատասխանատու Ս. Այվազեանի հետ կատարուած հարցազրոյցը նորութիւն չի բերեր պատերազմական իրավիճակին ու կաղացող զօրահաւաքին դէմ Հայաստանի իշխանութեան ընթացքին մասին. զարմանք ու վրդովում պատճառող անոր յատկանիշներուն նոր անդրադարձով մը, թերեւս կը դիւրացնէ հողային, մարդկային ու այլ տեսակի կորուստները աւելի լաւ հասկնալու արարքը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱԴՐԻԱԿԱՆԻ ԹԱԳՈՒՀԻՆ ԿԸ ԾԵՐԱՆԱ՞Յ

Աշխարհի մէջ, Վենետիկի նման կախարդական ու հէքեաթային վայր դժուար է գտնել... անիկա պարզապէս մեր երեւակայածէն աւելի հմայիչ է, աւելի վիպային, աւելի գեղեցիկ ու աւելի խորհրդաւոր...: Սակայն, ջուրի վրայ ծփացող այս քաղաքին դիմագրաւած հարցերը հետզհետէ կը խորանան, առանց յստակ լուծումներ գտնելու: Փաստօրէն, տիղմի վրայ կառուցուած Վենետիկը աստիճանաբար կ՚ընկղմի, իր իսկ գեղեցկութիւնը պարգեւած ջուրերուն մէջ:

«Հասած ենք տեղ մը, որ Վենետիկը պահպանելու նոյնիսկ սովորական աշխատանքները արտասովոր դարձած են: Այս քաղաքին մշակութային, տնտեսական եւ ընկերային կառոյցը սկսած է քայքայուիլ», կ՚ըսէ Վենետիկի քաղաքապետը՝ Ուգօ Պերկամօ: 1960-ական տարիներուն, երբ Իտալիոյ կառավարութիւնը Վենետիկի մօտակայ Մարկերա ճարտարարուեստական գօտիին հրահանգեց, այլեւս չցամքեցնել շրջանին ստորերկրեայ ջուրի աղբիւրները, Վենետիկը արդէն ամէն տարի 13 սմ. կ՚ընկղմէր: Ներկայիս, անիկա ամէն տարի միջին հաշուով 2 սմ. կ՚ընկղմի, ինչ որ չի նշանակեր թէ վտանգը չքացած է:

ՋՈՒՐԸ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԱՆԷԾՔԸ

25 տարիէ ի վեր, Ադրիական ծովուն մակարդակը կը բարձրանայ եւ Վենետիկը կը հարուածուի աղէտալի ողողումներով: Ամէնէն ծանրակշիռ ողողումը տեղի ունեցաւ 1966-ի Նոյեմբերին, երբ Ադրիականը 1.94 մեթր բարձրացաւ իր բնական մակարդակէն: Ս. Մարկոս համբաւաւոր հրապարակը ողողուեցաւ աւելի քան 1 մեթր բարձրութեամբ ջուրով, ինչ որ ծանր կերպով վնասեց անոր տարածքին գտնուող արուեստի թանկագին գանձերուն, երբ կոհակներ հարուածեցին Դուքսերու պալատին կողերը:

Վերջերս, Իտալիոյ Խորհրդարանը վաւերացուց 1.8 միլիառ տոլարի յատկացում կատարելու որոշում մը, յառաջիկայ երեք տարիներուն Վենետիկը պաշտպանելու եւ անոր պատմական շէնքերը վերանորոգելու համար: Ծրագիրներ կան քաղաքին ջրանցքները մաքրելու նեխած բոյսերէ (ալկ), ինչպէս նաեւ նոր ու աւելի բարձր մայթեր ու անցքեր կառուցելու շուրջ 600 շրջաններու մէջ: Կը մտածուէր նաեւ մեքենական պատուարներ շինել Ադրիականի եւ Վենետիկի միջեւ երկարող բնական երեք ջրանցքները փակելու համար:

Սակայն, կենսոլորտի ու միջավայրի մասնագէտներ մտահոգ են: Մինչեւ 20 տարի առաջ, Ադրիականի ջուրի բնական հոսանքներուն շնորհիւ, Վենետիկի ջրանցքները համեմատաբար աւելի մաքուր կը մնային: Երբ փորուեցաւ 14 մեթր խորութեամբ ջրանցք մը, որպէսզի քարիւղատար նաւերը հասնին Մարկերայի քարիւղի զտարանը, ջուրի մակընթացութեան ուղղութիւնը փոխուեցաւ եւ այնուհետեւ, Վենետիկը նստած է նեխած ջուրի վրայ: Գիտնականներ վստահ չեն, որ ողողումներու դէմ պատուարները կրնա՞ն փրկել արդէն իսկ վնասուած քաղաքը... նաւային ջրանցքը 14 մեթրէն արդէն բարձրացած է 22-ի...:

Վենետիկի սպասող անմիջական աշխատանքը անոր ջրանցքներու մաքրագործումն է, որ 30 տարիէ ի վեր տեղի չէ ունեցած: Անոնցմէ ոմանք այնքան թանձրացած են աղտոտութեամբ, որ նաւեր չեն կրնար հասնիլ քաղաքին որոշ շրջանները: Ջուրին մէջ կուտակուած աղտոտութիւնը ինքնին վտանգաւոր է, որովհետեւ քաղաքը զուրկ է կոյուղիի դրութենէ եւ Մարկերայէն արտադրուած ճարտարարուեստական աղբերը հոն կը թափին: Վենետիկի քաղաքապետութեան համաձայն, 112 միլիոն տոլար անհրաժեշտ է տասնամեակ մը շարունակ ամէն տարի 20 մեթրիք թոն տիղմ դուրս բերելու համար ջրանցքներէն: Իսկ ամէնէն մեծ հարցը այն է, թէ ո՞ւր պիտի պարպուի այդ թունաւոր աղբը...:

Վենետիկ առանձին չի կրնար հոգալ նման ծախքեր: Անոր տնտեսութիւնը կախեալ է միայն զբօսաշրջիկութեան մարզէն եւ հետզհետէ կը նուազին բնակչութեան անհրաժեշտ սպասարկութիւնները, ինչպէս՝ փուռերն ու նպարավաճառները: Վերջին 40 տարիներուն, Վենետիկի բնակչութեան թիւը նուազած է 50 առ հարիւր համեմատութեամբ եւ հասած՝ 80 հազարի: Քաղաքը սկսած է ծերանալ, որովհետեւ երիտասարդութիւնը սկսած է տեղափոխուիլ Իտալիոյ այլ շրջանները, գործ եւ աժան բնակարան գտնելու հեռանկարով:

ԶԲՕՍԱՇՐՋԻԿՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԻՔՆԵՐՆ ՈՒ ՉԱՐԻՔՆԵՐԸ

Հակառակ Վենետիկի դիմագրաւած հարցերուն, զբօսաշրջիկներ կը շարունակեն այցելել հոն, իրենց հերթին նոր հարցեր յարուցանելով: Տարուան մեծ մասը, բիւզանդական Ս. Մարկոս Եկեղեցին կը նմանի աւելի շոգեկառքի կայանի, քան թէ պաշտամունքի վայրի: Բարձրախօսներէն՝ երեք լեզուներով կը հնչեն ողջոյնի խօսքեր եւ տեղեկութիւններ, մինչ զբօսաշրջիկներ քրտնաթոր կամ անձրեւէն թրջուած վիճակով (եղանակին համեմատ) կը շրջագային անոր անպաշտպան խճանկարներով ծածկուած գետիններուն վրայ: «Մարզադաշտ մը աւելի յարգանք կը վայելէ», կ՚ըսէ Հռոմէն զբօսաշրջիկ մը: Ս. Մարկոս հրապարակին ամէնէն աղէտալի օգտագործումը տեղի ունեցաւ երեք տարի առաջ, երբ ռոք-ի 200 հազար երկրպագուներ թխմուեցան հոն, ունկնդրելու համար Փինք Ֆլոյտի համերգը: Ջրանցքներն ու եկեղեցիներու պատերը վերածուեցան բացօթեայ զբօսավայրերու: Յաջորդ օրը, աղբերով ողողուած հրապարակը յայտարարուեցաւ «աղէտի գօտի» եւ բանակը կանչուեցաւ՝ օգնելու մաքրութեան:

Այս տարի, Ապրիլէն Հոկտեմբեր, Վենետիկի եկեղեցիներուն մեծ մասը փակ է զբօսաշրջիկներու դիմաց, պահակներու յատկացուելիք նիւթական աղբիւրներու չգոյութեան պատճառով: Այս եկեղեցիները կը պարունակեն թանկարժէք հին գործեր եւ գլուխ գործոցներ: Վերածնունդի շրջանի արուեստագէտներէ, ինչպէս՝ Թիցիանոյէն, Վերոնէզէն ու Թինթորեթթոյէն եւ յաճախ կ՚ենթարկուին կողոպուտի: Ս. Մարկոս Եկեղեցին, որ նախապէս եղած է Վենետիկի հզօր Հանրապետութեան պետական եկեղեցին, կը մնայ բաց:

Վենետիկի բնակչութեան մէկ մասը կը փափաքի զբօսաշրջիկներու թիւին սահմանափակումը: Ուրիշներ բացարձակապէս դէմ են այս գաղափարին, դատելով, որ անոր գործադրութեամբ՝ քաղաքը կը վերածուի թանգարանի, փոխանակ՝ կենդանի եղող վայրի: Պահպանողական հոսանքին կողմէ խիստ ընդդիմութիւն մը պարտադրեց կառավարութեան ետ քաշել 2000 թուականի միջազգային տօնավաճառը հիւրընկալելու թեկնածութիւնը: Բողոքի ալիքներ բարձրացան նաեւ անցեալ գարնան, երբ քաղաքապետութիւնը որոշեց ընդունիլ քաղաքին կեդրոնէն անցնող ստորերկրեայ երկաթուղագիծի մը կառուցման առաջարկը չզրկուելու համար Իտալիոյ կառավարութեան կողմէ զանազան շրջաններու մէջ հանրային փոխադրութեան յատկացուելիք գումարներէն: Կենսոլորտի եւ միջավայրի հարցերու մասնագէտ մը դիտել կու տայ, որ «խենթութիւն է նման ծրագիրի մը գործադրութիւնը: Վենետիկը շատ յատուկ միջավայր մըն է, ուր մարդիկ պէտք է ճամբորդեն միայն ջուրի ճամբով: Խենթութիւն է խօսիլ ստորերկրեայ անցքի մասին, երբ Վենետիկը չի կրնար մաքրել իր ջրանցքները: Այս ծրագիրին ջատագովները կ՚ուզեն քաղաքը նուազ վենետիկեան դարձնել եւ վերածել միջազգային այլ քաղաքներու նման վայրի մը: Ծրագիրը պիտի ծառայէ միայն աւելի մեծ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ
Գ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հոկտեմբեր 3 – 4-ին Գերմանիա ժամանեց Հ. Հ. փոխ – նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդարանի հրաւէրով, Գերմանիոյ մէջ կազմակերպելու «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի տեղական յանձնախումբը:

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3-ին Քէօլնի օդակայանին մէջ դիմաւորուեցան փոխ-նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան եւ իր օգնականը Թաթուլ Մարգարեան Թեմի առաջնորդ Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեանի կողմէ: Օդակայան եկած էին նաեւ Գերմանիոյ Թեմի տարբեր կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները, ինչպէս Տոքթոր Միհրան Տապաղ Հայ Ուսանողաց հիմնարկէն, Պ. Պ. Արթին Աքլիւզ Հայ միութիւններու կեդրոնական կազմակերպութենէն, Մուրատ Աքլիւզ, Մանուկ Աճէմեան, Տիկին Մինու Նիքբէյ, Ալլէթ Ֆիտան, Սերովբ Օտապաշեան Քէօլնի Հայ եկեղեցական վարչութենէն, Տիկին Նոնա Յարութիւնեան Սիլվա Կապուտիկեան Տիկնաց Միութենէն, Ջորջ Սարգիսեան Պոնի Արովեան հայ համայնքէն եւ տեղւոյն գաղութը:

Փոխ – նախագահը նոյն օրը կէսօրէ ետք ժամը 14-ին ընդունուեցաւ Քէօլնի քաղաքապետ Նորպէրթ Պուրկէրի կողմէ: Հոն զարգացաւ սիրալիր խօսակցութիւն մը փոխ – նախագահի Գերմանիա առաքելութեան մասին, որու ընթացքին Գագիկ Յարութիւնեան յայտնեց, թէ եկած է ոչ պաշտօնական հանգամանքով, այլ միայն հանդիպելու հայ համայնքներուն Հիմնադրամի կազմութեան եւ Միւնխէնի մէջ տեսակցութիւններ ունենալու տպագրական ընկերութիւններու հետ, հոն պատրաստել տալու Հայաստանի ապագայ դրամանիշն ու անձնագրերը:

Երեկոյեան փոխ – նախագահը առաջնորդուեցաւ Պօխում քաղաքի արուեստի թանգարանը, ուր Տոքթոր Միհրան Տապաղի առաջարկով յաջորդ տարի կը նախատեսուի հայկական նիւթերով ցուցահանդէս մը կազմակերպել: Թանգարանի տնօրէնութիւնը հայ պատուիրակութիւնը հիւրասիրելէ ետք օրուան ցուցահանդէսի մասին բացատրութիւններ տուաւ եւ ապա առաջարկեց յաջորդ տարուան համար նախատեսուած հայկական ցուցահանդէսի հովանաւորութիւնը: Գագիկ Յարութիւնեան ոչ միայն ընդառաջեց կատարուած առաջարկութեան, այլեւ առաջարկեց յառաջիկային նաեւ համագործակցութիւն:

Յաջորդ օրը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 4-ին Քէօլնի Առաջնորդարանին մէջ ժամը 11-էն սկսեալ գումարուեցաւ գերմանահայ կազմակերպութիւններու ներկայացուցչական ժողովը: Համագումարը բացուեցաւ առաջնորդ Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեանի բարի գալուստի եւ յաջողութեան մաղթանքներով եւ փոխ – նախագահը հրաւիրեց հանգամանօրէն ներկայացնելու Հայաստան Հիմնադրամի կազմակերպման մանրամասնութիւններն եւ նպատակները: Գագիկ Յարութիւնեան Հիմնադրամի կազմութեան պարագաները ներկայացնելէ յետոյ պատասխանեց հարցումներուն ու ի լուսաբանութիւն, Ապա ներկայ 16 համայնքներու ներկայացուցիչներէն ներառեալ առաջնորդը կազմուեցաւ Հիմնադրամի Գերմանիոյ յանձնախումբը, որուն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ գրել ու բանել քաջալերել ժողովուրդը տարեկան տուրք մը վճարելու արդէն իսկ Պեռլինի մէջ բացուած հաշիւին: Այստեղ կարեւոր է ընդգծել, թէ յատկապէս նկատի ունենալով գերմանահայ գաղութի կառոյցն ու ժողովուրդի ընկերային հանգամանքը, Առաջնորդը առաջարկեց գաղութի ու Հիմնադրամի ֆոնտերը միատեղել, ընդհանուր ֆոնտին մէկ երրորդը տրամադրել Հայաստանի Հիմնադրամին եւ այդ ալ երաշխաւորել Հիմնադրամի ու Թեմի կանոնագրով: Այս ձեւով գաղութն ու Հայրենիքը կը դրուին աւելի սերտ յարաբերութեան մէջ եւ փոխադարձաբար կ'օժանդակեն իրարու վերակազմակերպման: Առաջարկը ընդունուեցաւ բոլորի կողմէ եւ այժմ կազմուած յանձնախումբը այս ուղղութեամբ պիտի տանի աշխատանքները:

Գագիկ Յարութիւնեան յաջորդ օրերուն՝ Հոկտեմբեր 5 եւ 6-ին այցելեց Ֆրանքֆուրթ ու Միւնիխ, ուր եւ ան ընդունուեցաւ տեղւոյն հայ համայնքներուն կողմէ: Ֆրանքֆուրթի մէջ փոխ – նախագահին ի պատիւ տրուած ճաշին ներկայ էին նաեւ Հայաստանի հրատարակչութիւններու երեք ներկայացուցիչները՝ «Լոյս» հրատարակչութենէն Պր. Սաֆարեան, Հայաստան հրատարակչութենէն՝ Պր. Դաւիթ Սարգիսեան, «Նայիրի» հրատարակչութենէն Պր. Հրաչիկ Թումաչեան, որոնք եկած էին Ֆրանքֆուրթի միջազգային գրքի տօնավաճառին մասնակցելու Հոկտեմբեր 5 եւ 30 թուականներուն միջեւ:

Ճաշի ընթացքին Գագիկ Յարութիւնեան խօսք առնելով, այստեղ եւս լուսաբանեց ժողովուրդը Հայաստանի ներկայ կացութեան մասին եւ հրաւիրեց բոլորը իրենց պարտքը վճարելու Հայրենիքին Հիմնադրամի միջոցաւ: Ապա Առաջնորդը իր փակման խօսքին մէջ հաւաստիացուց բոլորը, թէ տրուած որոշումները եւ կատարուած հրաւէրները գերմանական ճշդապահութեամբ եւ կարգապահութեամբ անպայման պիտի իրագործուին, որովհետեւ Հայը ուրիշ ելք չունի, եթէ ոչ իր ինքնուրոյն ուժերը միատեղելու եւ առաջին ինքը օգնելու իր Հայրենիքին: Յետոյ գնահատեց Ֆրանքֆուրթի Մշակութային Միութեան ընդարձակ գործունէութիւնը եւ ի միջի այլոց ամէն տարի Ֆրանքֆուրթի գրքի տօնավաճառին մասնակցութիւնը, միութեան ատենապետ՝ Պր. Արթին Աքլիւզի միջոցաւ եւ իր գործակիցներուն օգնութեամբ: Գագիկ Յարութիւնեան Միւնխէնի մէջ տեսակցութիւններ ունեցաւ այն ընկերութիւններուն հետ, որոնք պիտի պատրաստեն Հայաստանի դրամանիշերն ու անձնագրերը: Հոկտեմբեր 7-ին Փարիզի ճամբով փոխ – նախագահը կը վերադառնար Երեւան:

...թիւով զբօսաշրջիկներու հոսքին, աւելի եւս դժուարացնելով Վենետիկցիներուն կեանքը»:

Մինչ կը թուի, թէ զբօսաշրջիկութեան հարցը կը մնայ Վենետիկի միակ «ճարտարապետութեան», սուղ պանդոկներն ու ճաշարանները սահմանափակած են եկամուտի այս աղբիւրը: Այսօր, Վենետիկ այցելողներուն մեծ մասը պարզապէս մէկ օրուան այցելու է: «Ձեւ կրնար մարդոց կանխել այցելելու իրաւունքը, սակայն, Վենետիկը կ'ուերուի զբօսաշրջիկներու կողմէ, որոնք կուգան առանց դրամի եւ ոչինչ կը ձգեն քաղաքին համար», կ'ըսէ Վենետիկի պահպանումին ծառայող յանձնախումբի մը անդամը: Վենետիկի մէջ, կարգ մը ճաշարաններ իրենց փիցցայի ցուցակներուն մէջ զբօսաշրջիկներուն ուշադրութեան կը յանձնեն, որ իւրաքանչիւր փիցցայի համար վճարուած գումարէն բաժին մը կը յատկացուի քաղաքին պահպանման ծախքերուն...:

Վերջերս, քաղաքին իշխանութիւնները ձեռնարկած են իրենց «հիւրերուն» սորվեցնել կենցաղավարական կարգ մը «գիտելիքներ», մինչեւ 1600 տոլարի տուգանք սահմանելով աղտոտութիւն եւ աղբ սփռողներուն եւ արգիլելով փողոցներու վրայ թուղթի կամ տուփի մէջ ծրարուած ճաշերու սպառումը: Այս միջոցառումները կրնան նմանիլ բծախնդիր տանտիկինի մը ավլորութեանց, սակայն ... Վենետիկը ակամայ մատնուած է նման կացութեան:

Այսուհանդերձ, Վենետիկ այցելելը տակաւին կը նմանի մէկ անգամէն մէկ տուփ տուրմը (շոֆոլա) ամբողջութեամբ ճաշակելու գգացողութեան...:

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

[illegible]

Ճենովայի Ն. Փականինի ջութակի 36-րդ միջազգային մրցումին առաջին հանդիսացած է քսանմեայ Ռուս մը՝ Եոլիա Կրասկօ, 6-րդ դիրքը գրաւած է Արա Մալիքեան: Դատակազմին մասնակցելու հրաւիրուած էր ծանօթ ջութակահար՝ Ժան Տէր – Մերկերեան:

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ՍՓԻՒՌՔԻ ՏԱՐԱԾՔԻ ՎՐԱՅ ԳՈՐԾՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

ՆԱԽԱՇԱՒԻՂ

Դ. – Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՎԱՐՉԱ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՌՈՅՑԸ

Յօդուած 39

Կաթողիկոսարանը ունի հետեւեալ կազմակերպչական կառոյցը, որի մասերն են հետեւեալները.

ա. Միաբանութիւն,

բ. Մայր տաճարի լուսարարապետութիւն,

գ. Դիւանատուն,

դ. Հոգեւոր Ճեմարան,

ե. Քրիստոնէական քարոզչական կենտրոն,

զ. «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրութիւն,

է. Թանգարանների տեսչութիւն,

ը. Հրատարակչական տեսչութիւն,

թ. Տպարանի Վարչութիւն,

ժ. Տնտեսա-ֆինանսական վարչութիւն,

ժա. Շինարարական գրասենեակ,

ժբ. Փոխադրութեան միջոցների բաժին,

ժգ. Կալուածոց տեսչութիւն,

ժդ. Մատակարարութիւն:

Յօդուած 40

Վանական կառոյցի մաս կազմող իւրաքանչիւր մարմին ունի իր պատասխանատու տեսուչը:

Կաթողիկոսարանի մայրավանքի կառոյցի մաս կազմող իւրաքանչիւր մարմնի պատասխանատուն նշանակւում է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից՝ խորհրդակցաբար ԳՀԽ-ի հետ:

Յօդուած 41

Լուսարարապետի պաշտօնն է հսկել ու ղեկավարել Մայր տաճարի սրբազան արարողութիւններին, որպէսզի նրանք կատարուեն անթերի կերպով, ըստ կանոնաց եւ կարգաց Ս. Եկեղեցւոյ:

Լուսարարապետի պաշտօնն է նաեւ կազմակերպել ու հետեւել Մայր տաճարի մաքրութեանը, գոյքերի ապահով պահպանմանը եւ ներքին կարգապահութեանը:

Լուսարարապետը ունի իր օգնականը յանձին վարդապետ լուսարարի:

Լուսարարապետին ուղղակի ենթարկւում են Մայր տաճարի եւ Մկրտարանի բոլոր ծխսակատար քահանաներն ու աշխատողները, ինչպէս նաեւ դերձակատունը եւ արծաթագործական արհեստանոցը:

Յօդուած 42

Վանօրէից տեսչութիւնը կազմուած է բոլոր վանքերի վանահայրերից Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի իշխանութեան ներքոյ:

Վանօրէից տեսուչը նշանակւում է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից խորհրդակցաբար Եպիսկոպոսական ժողովի հետ եւ գործում է նրանց ցուցմունքների համաձայն:

Բոլոր վանահայրերը նշանակւում են Ամենայն Հայոց Հայրապետի կողմից:

Յօդուած 43

Հոգեւոր Ճեմարանի ուսումնական, դաստիարակչական, կարգապահական եւ վարչական գործունէութեան ղեկավարն ու պատասխանատուն Ճեմարանի տեսուչն է՝ իրեն օգնական ունենալով փոխ-տեսուչը:

Ճեմարանի գրադարանը ենթակայ է Հոգեւոր Ճեմարանի տեսչութեանը:

Յօդուած 44

Մայր Աթոռի պաշտօնաթերթ «Էջմիածին» ամսագիրը ունի իր խմբագիրը, խմբագրական մարմինը եւ խմբագրատան պաշտօնեաները: Խմբագիրը պատասխանատու է ամսաթերթի խմբագրման, տպագրութեան, առաքման եւ յօդուածագիրների հոնորարների բաշխման: Հոնորարների բաշխումը կատարում է խմբագիրը, օրինականութեան պահպանման սահմաններում, խորհրդակցելով ֆինանսական բաժնի հետ:

Յօդուած 45

Վանքի մէջ գտնուող թանգարաններն ունեն իրենց տեսուչը եւ պաշտօնեաները, որոնք հսկում են թանգարանների եւ նրանց յարակից մասերի կանոնաւոր գործունէութեանը:

Յօդուած 46

Մատակարարի անմիջական պատասխանատուութիւնն է սեղանատան վարչութիւնը: Իր պարտականութիւնների մէջ են մտնում սննդեղէնի գնումը, ճաշերի պատրաստութեան եւ մատուցման կազմակերպումը, խոհանոցի եւ ճաշարանի մաքրութիւնը:

Յօդուած 47

Մայր Աթոռի տպարանը ունի իր տնօրէնը, որ պատասխանատու է տպարանի գործունէութեանը, սակայն իրաւունք չունի տպագրելու որեւէ գրականութիւն, որ վաւերացուած եւ ընդունուած չէ Հրատարակչական տեսչութեան կողմից: Տպագրուած որեւէ գիրք, հանդէս կամ այս տեսակի հրատարակութիւն յանձնւում է Հրատարակչական տեսչութեանը:

Յօդուած 48

Հրատարակչական տեսչութիւնը ունի երեք պարտականութիւններ.

ա. Քննութեան ենթարկել որեւէ հրատարակութիւն, որ պիտի լոյս ընծայուի Մայր Աթոռի տպարանից: Քննութեան արդիւնքները պէտք է ներկայացուեն Ամենայն Հայոց Հայրապետի ուշադրութեանը:

բ. Հրատարակչական տեսչութիւնը պիտի հսկի տպագրութեան ընթացքին, կատարի սրբագրութիւնները եւ արտօնի տպագրութիւնը:

գ. Հրատարակչական տեսչութիւնը պատասխանատու է գրքերի եւ այլ նիւթերի տպագրութեանը: Հրատարակուած գրքերը եւ նիւթերը յանձնւում են տնտեսական բաժնին վաճառքի եւ պահեստաւորման համար:

Յօդուած 49

Քրիստոնէական քարոզչութեան տեսչութիւնը իր յատուկ գրասենեակը ունի Մայր Աթոռից ներս կամ դուրս: Քրիստոնէական քարոզչութեան տեսչութեան պարտականութիւնն է թեմակալ առաջնորդների հետ խորհրդակցաբար կազմակերպել Քրիստոնէական կրօնի ուսուցումը համաձայն Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու դաւանանքին եւ վարդապետութեանը: Նրա գործունէութեան մէջ մտնում են.

ա. Կիրակնօրեայ վարժարանների հաստատում

բ. Դպրոցներում եւ կրթական այլ հաստատութիւններում կրօնական դասաւանդութիւնների կազմակերպում

գ. Կրօնի ուսուցիչների պատրաստութիւն

դ. Կրօնական ուսուցման դասագրքերի պատրաստութիւն

ե. Կրօնական հաղորդումների կազմակերպում Հանրապետական հեռուստատեսութեամբ եւ ռադիոյով

զ. Ուսուցողական յօդուածների հրապարակում մամուլում

է. Կազմակերպում շրջիկ քարոզչութեան:

(Շար. 4)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՎԻԷՆ. -- Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղի վարչութիւնը, հոգեհան--գստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր մահացած ընկերուհիներուն յիշատակին, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, առաւօտեան ժամը 11--ին Սէն -- Թէոտոր մատրան մէջ: Նաեւ կէսօրուան ճաշ՝ Մշակոյթի Տունը: Հետաքրքրուողները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն ապահովելու համար իրենց տեղերը. --

Հեռաձայն. --

74 -- 85 -- 82 -- 37 74 -- 85 -- 12 -- 69

**

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու--տայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհի--ներու յիշատակին, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18-ին, յետ պատարագի, Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ:

Boulevard Arthur Michaud

(Շար. Ա. էջէն)

ցաւ ուրեմն 44 տարիներ վերջ . . . Միայն պատուանշանով մը:

Բայց ինչո՞ւ կը նշենք իր պարզցան հայերէն թերթի մը մէջ, Միշըլին Օսթէր-մէյէր տառապած է Հայու մը նման, կե--նակցելէ վերջ Հայու մը հետ՝ որ մահացաւ կանուխ եւ իր միակ զաւակը Ալէն Ղազար-եան, երկու տարի առաջ զոհ գնաց սպա--նութեան մը, գիշերը, Թղթատարութեան մէջ իր աշխատանքէն վերադարձին, փո--ղոցը:

Կը յիշենք որ վշտաբեկ մայրը, այդ օրերը, բանաստեղծութիւն մը գրած էր «Լ'էքիփ» օրաթերթին՝ ուր, յուզիչ բա--ռերով, կը յիշէր թէ իր զաւակը եւ թէ անոր հայրը՝ «ինչպէս աստուած մը՝ մնայլ երիտասարդութեան մէջ» . . . :

Տիկին Օսթէրմէյէր գնահատուած դաշ-նակահարուհի է, վարժարուած Փարիզի Երաժշտանոցէն առաջին մրցանակով եւ նաեւ ժընեւի միջազգային կրան փրիով: Արուեստագիտուհի մը, ինչ որ սովորա--կան երեւոյթ չէ բարձր մակարդակի մար--զական շրջանակներու մէջ:

**

ՎԵՐՋԱԼՈՅՍ՝ ՀԱՊ--Ի ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

Կարենալ մասնակցելու համար Պարսե--լոնայի Ողիմպիական խաղերուն, նախկին Խորհրդային Միութեան մարզիկները պէտք ունէին կեդրոնական մարմնի մը՝ որ հաղորդակցութեան մէջ մտնէր միջազ--գային կազմակերպութիւններուն հետ: Այդ առթիւ էր որ, Մոսկուայի մէջ, ծը--նունդ տրուած էր մարզական խորհուրդի մը: Գործեց արդիւնաւէտ կերպով. գոնէ այդ կ'ապացուցանեն Պարսելոնայի մէջ ձեռք բերուած յաջողութիւնները: Այսօր կը թուի թէ ՀԱՊ--ի մարզական խորհուր--դը մօտ է իր վախճանին:

Այդ մասին խորհրդակցած են զանազան Հանրապետութիւններու ներկայացու--ցիչները քանի մը օր առաջ Մինսքի մէջ:

Փոքր հանրապետութիւնները ի մէջ առ--եալ Հայաստան դէմ են խորհուրդը լու--ծարքի ենթարկելու, որովհետեւ առանց միջազգային վարկ ունեցող կեդրոնական մարմնի մը գոյութեան, շատ բաներ կը դժուարանան պզտիկներուն համար: Նիւ--թական միջոցներ, մարզումներու համար յարմար վայրեր գտնել, արժէքաւոր մըր--ցակիցներու հետ յարաբերութիւն մշա--կել միայնակ, այս եւ ուրիշ բաներ պիտի ստեղծեն վարչական դժուարութիւններ: Ու տկարանալ, հաւանաբար, մարզական մակարդակը, պզտիկ հանրապետութիւն--ներու մէջ:

Բնականաբար, մեծերը, ինչպէս Ռուս--աստան, Ուկրանիա այս կարգի նկա--տումներ չունին, կ'ուզեն գործել միայն իրենց հաշւոյն եւ ուրիշներու հոգերուն մասնակից ըլլալ:

Որոշուած է որ ՀԱՊ--ի մարզական խոր--հուրդը անհետանայ յառաջիկայ Յուն--ուար 1--էն սկսեալ: Ամէնէն աւելի վնաս--ուողը ըլլայ հաւանաբար աթլէթիզմի ճիւ--ղը՝ ուր միջազգային մրցումներու մաս--նակցիլը կը կարօտի, ընդհանրապէս, հո--վանաւորութիւններու:

Այդ ալ, անկասկած, մէկն է պատճառ--ներէն՝ որոնք կը մղեն Հայաստանի աթ--լէթիզմին միջազգային կարգի միակ մարզիկը, հաստացուքող Ռոպէր էմմի--եանը ապաստան եւ օժանդակութիւն փնտռելու երկրէն դուրս: Թերեւս գտնէ Փարիզի շրջանի ակումբներէն մէկուն մէջ եւ հաստատուի, գոնէ մրցաշրջանի մը համար, Ֆրանսա՝ ուր կրնայ իր կա--րողութիւնը արժեւորել, մանաւանդ որ Ֆրանսայի հեռացատքողները առաջ--նակարգերու մէջ չեն, քանի մը տարի--ներէ ի վեր:

Վ. ՍՈՒՐԷՆ

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանս հաւասար արդիւնք արձանա--գրած է Կիրակի օր Իսթրի հետ՝ 2 -- 2:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միու-թեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ 9-ը ամ-սուան հերոսամարտի 72--րդ տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կա--տարուի Հոկտեմբեր 18, Կիրակի, առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկե--ղեցւոյ մէջ, 7000 դիւցազներու հոգւոյն յիշատակին:

Իսկ կէսօրէ վերջ, ժամը 13·30-ին, մա-տաղի ճաշ եւ յուշահանդէս ճաշարան Վարդան:

52, Bd. Saint-Germain, Paris 5e

Ճաշագին՝ 110 Ֆր.:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ

կազմակերպութեամբ՝

Սահակ -- Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, ժամը 16·30--ին

339 Ավընիւ տիւ Փրատօ

-- Բանախօսութիւն. --

«Թարգմանիչներու դերը»

ԱՆՈՅՇ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ (Երուսաղէմ)

-- Արտասանութիւն. --

ՍԻԼՎԱ ԿՈՄԻԿԵԱՆ (Պոլիս)

-- 5--րդ դարու Շարականներու մեկնա--բանութիւն. --

Վարդուհի Մինասեան

(Մեներգչուհի՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչ.ի)

Անի Երլմազեան

(Մեներգչուհի՝ Գարուն երգչ.ի)

եւ

Գարուն Մանկապատանեկան Երգչախումբ

Ղեկավար՝

Խաչիկ Երլմազեան

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւն--ները կը յայտնէ՝ Օհանեան, Ծօրկայեֆ, Յակոբեան ընտանիքներուն Տիկին եւ խա--չուհի Դէօփիւպէ Օհանեանի մահուան առիթով:

ԿԱՆԱՆՑ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Ջա--մալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ կիներու յատուկ ճաշ մը, Շաբաթ, Հոկ--տեմբեր 17, երեկոյեան ժամը 20·30--էն սկսեալ Տէսինի Մշակոյթի Տան սրահը:

Ուստի, սիրելի տիկիններ, ձեր ամէ--նօրեայ գործերն ու հոգերը մոռնալու եւ հաճելի երեկոյթ մը անցընելու համար միասնաբար փութացէք ձեր հեռաձայն--ներուն եւ ապահովեցէք ձեր տեղերը, հեռաձայնելով. --

Ռօզին. --- 78 -- 49 -- 19 -- 44

եւ կամ՝

Մարին. --- 78 -- 49 -- 02 -- 74

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

U C F A F

Section d'Asnières Bois Colombes Colombes

présente

LA CHORALE

DARON

d'Issy-les-Moulineaux

sous la direction de S. YORGANDJIAN

CHANTS TRADITIONNELS ET POPULAIRES ARMENIENS

le Samedi 17 Octobre à 20 h 30

35, rue du Général Leclerc

Villa des Aubépines

92270 BOIS-COLOMBES

Prix des places 80 F — Enfants 50 F

Réservation : M. DJIZMEDJIAN : Tél. : 47. 81. 09. 72

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սէն -- Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սա-հակ -- Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը ներկայիւս կը ծանուցանէ թէ Եկեղեցւոյ շինութեան 62--րդ եւ Անուա-նակոչութեան 60--րդ տարեդարձի տօնա-կատարութիւնը տեղի կ'ունենայ Հոկտ. 18, Կիրակի:

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսա-ւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ հոգ-ներուն համար եկեղեցւոյս հիմնադիր-ներուն, Շինութեան Յանձնախումբի, Թա-ղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժան-դակ Տիկնանց Միութեան անդամուհինե-րուն, որոնք առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քա-րոզէ՝

ԵՂԻՇԷ Ս. ՔՀՆՑ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Հոգեւոր Հովիւ Եկեղեցւոյս

Պատարագէն վերջ կը կատարուի Մա-տաղօրհնութիւն, ապա հոգեհանգիստ եւ արարողութեանց աւարտին մատաղի բաշխում: Մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի պիտի ունենայ գինեձօն՝ Եկեղեց-ւոյ կից սրահին մէջ:

SIDON TRAVEL FRANCE

présente

ARMENIE '92

VOL DIRECT PAR AEROFLOT PARIS-EREVAN-PARIS

3600 F

Pour renseignements et inscriptions contacter :

SONIA ACHDJIAN

34, AVENUE DES CHAMPS-ELYSEES — Escalier A, 2e étage

75008 PARIS

TEL : 42 56 40 30

FAX : 42 25 41 21

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a le plaisir de recevoir

SHAHEN KHATCHATRIAN

Conservateur actuellement en France

à l'occasion de la parution du *CATALOGUE DE LA GALERIE NATIONALE D'ARMENIE*

publié par les Amis des Musées d'Arménie

Vendredi 16 Octobre à 20 h 45

Exposé ——

Projection diapositives ——

Signature

—— *Entrée libre* ——

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

Tél. : 43. 76. 55. 89

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Լիոնի Հայկազեան Միօրեայ Վարժա--րանին վերամուտը կատարուեցաւ Սեպ--տեմբեր 16--ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9--էն 12, կէսօրէ վերջ ժամը 14--էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14--էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւե--կի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի օրերն ալ կէսօրուայ ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեան եւ արձանագը--րութեան համար դիմել Եկեղեցւոյ դի--ւանատունը՝

Հեռաձայն. -- 78 -- 60 -- 47 -- 18

Հասցէ. -- 40 ռիւ տ'Արմէնի, 69003, Լիոն

U. G. A. B.

LE COMITE DE PARIS

organise

une réception à l'occasion du lancement du livre de

Agop HACIKYAN

«UN ETE SANS AUBE»

(Presses de la Cité)

qui fait revivre à travers l'histoire d'une famille le sort tragique des Arméniens depuis la Première Guerre Mondiale.

Au cours de la sorée M. HACIKYAN dédicacera son livre et dialoguera avec les invités.

le Samedi 17 Octobre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian

118, rue de Courcelles, Paris 17e

Réservation : 45. 20. 03. 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի կազմակերպած այցելու-թիւնը՝ Սէն-Ռաֆայէլի Հանգստեան Տան՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 8-ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14
MERCREDI 14 OCTOBRE 1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 17.907
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 17.907

ՑԱՆՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԳԱՀԻՐԷ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌԸ՝

370 ՄԵՌԵԱԼ, 4000 ՎԻՐԱՒՈՐ

Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 12, ժամը 15.10-ին է (Փարիզ՝ 14.10) որ բաւական զօրաւոր երկրաշարժ մը – 5,3 ռիխթէրի վրայ – ցնցած է Եգիպտոսի մայրաքաղաքը մեծ աւեր գործելով: Առաջին անգամն է որ Գահիրէ նման ուժգին ցնցումի ենթարկուի: Ցնցումը մէկ վայրկեան տեւած է եւ անմիջապէս խուճապ ստեղծած. աւելի քան 170 շէնքեր, մանաւանդ դպրոցներ փլած են եւ այդ պատճառով ալ զոհերուն մէջ մեծ է մանուկներու թիւը: Ամէնէն աւելի վնաս կրած են քանի մը յարկանի շէնքերը ժողովրդական թաղերու մէջ: Ներքին նախարարութեան համաձայն զոհերու մեծ մասը գտնուած է Մեծ Գահիրէի շրջանը, որ երեք ենթաշրջանում ունի. - Գահիրէ (127 մեռեալ), Կիզէհ (129), Գալիուպա (60): 35 մեռեալ ալ գտնուած է Ֆայում, Գահիրէէն 120 քիլոմեթր հարաւ – արեւմուտք: Երկու բարձրայարկ շէնքեր քարուքանդ եղած են, մէկը 20 յարկանի Մաատի, միւսը 16 յարկանի Հելիոպոլիս:

Երկրորդ ցնցում մըն ալ պատահած էր Երկուշաբթիէն Երեքշաբթի լուսնալիք գիշերը, առանց վնաս պատճառելու: Օգնութիւն կը հասնի ամէն կողմէ, առաջին անգամ Սաուտի Արաբիա 50 միլիոն տոլար տրամադրած է: Իսրայէլ իր օժանդակութիւնը առաջարկած է: Ֆրանսա անմիջապէս օժանդակութիւնը ղրկած է: Նախագահ Մուպարաք, որ ասիական շրջապտոյտ մը կը կատարէր, անմիջապէս Գահիրէ վերադարձաւ, ընդհատելով իր համբորդութիւնը:

Երեքշաբթի առտու, անկարելի եղաւ հեռաձայնային կապ հաստատել Գահիրէի հետ (Առաջնորդարան թէ մամուլ) կարենալ որեւէ տեղեկութիւն առնելու համար, ինչ կը վերաբերի հայ գաղութին կրած վնասներուն:

ԶԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ մէջ, Միացեալ – Նահանգներ – Հասարակաց Շուկայ բանակցութիւնները վերջ գտան Հոկտեմբեր 12-ին առանց որեւէ համաձայնութեան յանգելու: Քանի մը օրէն եւրոպական արտաքին Խորհուրդը կը գումարուի Պիրմինկհէմ եւ Պէրէկովուա անմիջապէս Պոն մեկնեցաւ խորհրդակցելու համար վարչապետ Քոհլի հետ: Ուշադրութիւն կը գրաւէ նաեւ այն երեւոյթը որ այս յանկարծակի ճամբորդութիւնը կը յաջորդէ Լոնտոնի «Թայմզ»ի «յայտնութիւններուն» ըստ որոնց «գաղտնի դաշինք» մը կայ որ կը նախատեսէ դաշնակցային Եւրոպա մը առանց Մեծն – Բրիտանիոյ: Անշուշտ Պոն եւ Փարիզ անմիջապէս հերքեցին: Ֆրանսա հերքեց նաեւ այն լուրը, զոր հրատարակած է «Ֆայնըշիըլ Թայմզ» ըստ որուն Նախագահ Միթերան որոշած է գործի ենթարկել Պիրմինկհէմի ժողովը:

ՇՎԱՐՆԱՏԷ միակ թեկնածու Վրաստանի խորհրդարանի նախագահական ընտրութեան, ընտրուեցաւ ձայներու 95%-ով, ինչ որ անակնկալ մը չէր: Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ մէջ քուէարկութեան չմասնակցեցան: Շվարնածէ ծանր կացութեան մը դէմ յանդիման կը գտնուի: Աբխազիոյ նախագահին համար վրացական զօրքին քաշուիլը նախապայման է որեւէ խօսակցութեան:

ԻՏԱԼԻԱ ծանր տագնապ կ'ապրի, իբրեւ հետեւանք կառավարութեան խստակեցութեան (յայտարարած) ծրագրին, որ կը

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՍ – ՀՈՆ ՄԻՇՏ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԳՆԴԱԿՈԾՈՒՄՆԵՐ

Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 13-ին, Երեւանէն կը հաղորդէին թէ Մարտունիի շրջանի Ուրանտակ բարձունքները դրբաւուած էին Ազրբէջանցիներու կողմէ նախորդ իրիկունը ժամը 21.50-ին: Միւս կողմէ Ղուբաթլիէն գնդակոծուած է Խծաբերդ գիւղը, ուր մէկ մեռեալ եւ հինգ վիրաւոր կայ: Դեռ Երեքշաբթի առտու ալ, այն ժամուն երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ (տեղւոյն ժամով 11-ի մօտ) փոխադարձ հրացանաձգութիւնները կը շարունակուէին Ճարտար (Մարտունիի շրջան), Բերդաշէն եւ Լաչինի գօտին մէջ:

Իջեւանի շրջանն ալ գնդակոծումի ենթարկուած է, մասնաւորաբար Կիրանց, Ոսկեւան եւ Բաղանիս: Այս վերջին գիւղը մէկ մեռեալ կայ եւ չորս անձեր ալ անհետացած են:

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՀԱՑԸ

Թրքական ցորենը Գիւմրիի երկաթուղիով պիտի հասնի Երեւան: Թուրք մամուլը լուրը կը խորագրէ «Հայոց Թրքական օժանդակութիւն»: Ռուսաստանի ձայնասփիւռը այս մասին կատարուած տեղեկատուութեան ընթացքին ըսած է թէ Թուրքիա բարեմտութեան ապացոյց կու տայ եւ թէ Երեւան տնտեսապէս ստիճանաբար կախում կ'ունենայ Անգարայէն:

Լոնտոնի մէջ, Հոկտեմբեր 11, Կիրակի օր, ժամը 14.15-ին (Քենզինկթընի Հայ Տունը) պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Հայաստանի դեսպանատան եւ Եռագոյնը բարձրացաւ շէնքին վրայ, Հայաստանի պատուիրակութեան մը եւ խուռներամ բազմութեան ներկայութեան:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ – ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԴԱՇԻՆՔ

Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 12-ին, Կրեմլինի մէջ Ռուսաստանի եւ Ազրբէջանի նախագահները Ելցին եւ Էլչիպէյ բարեկամութեան, փոխադարձ ապահովութեան եւ գործակցութեան դաշինք մը ստորագրած են: Հոն կը շեշտուի թէ երկու երկիրները յանձնառու են փոխադարձ օժանդակութեան եւ ըստ քաղաքական իրավիճակին իրարու օգնութեան փութալու: Այս առընչութեամբ կանոնաւոր խորհրդակցութիւններ տեղի պիտի ունենան իրենց միջեւ:

Այս պարագային, մեզի այլեւս ըսելիք չի մնար:

նախատեսէ 93.000 միլիառ լիրի խնայողութիւն, հանրային բացը սահմանափակելու համար 150 հազար միլիառ լիրի: Այս նպատակաւ ձեռք առնուած միջոցները ընդհանուր դժգոհութիւն ստեղծեցին եւ Հոկտեմբեր 13-ին, ամբողջ երկրին մէջ 4 ժամուան ընդհանուր գործադուլ հռչակուած էր: Ամէնէն ծանր միջոցները կը նկատուին դեղերու հատուցման դեղչը, աշխատավարձքերու անփոփոխ մնալը ցնոր տնօրինութիւն, հանգստեան կոչուելու տարիքի երկարաձգումը:

ՊՈԼՍՈՅ Այա Սոֆիա տաճարը որ 1456 տարեկան է, Թուրքիոյ Մշակութային Նախարարութեան որոշումով պիտի վերանորոգուի: Տաճարը 916 տարի որպէս

(Շար.ը Դ. էջ)

Վերջ ամբողջ

«ՀԱՆԴԱՐՏ ՋՐՈՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (19)

Գ.

Պիտի ուզէի որ Նախագահը բանար իր ներաշխարհը ինչ կը վերաբերէր Սփիւռքի հայահոծ քաղաքներու իր այցելութիւններուն: Ան գացած էր Դամասկոս, Հալէպ, Թեհրան, ուր ընդունուած էր ժողովրդային զանգուածեղ հրճուանքով, խանդավառութեամբ: Երբ թղթակցութիւնները կարդալով չափազանց խորունկ եղած էր յուզումս, ի՞նչ ապրում ունեցած էր ինք, ի՞նչ վիճակ ստեղծուած էր ի՛ր հոգիին մէջ:

Հապա Պոլսոյ մէջ, ժողովի մը իր մասնակցութեան առթիւ Պետրոս Դուրեանի շիրիմին առջեւ ծնրադրելու ցանկութի՞ւնը...: Երբ կարդացած էի այս մասին, վարուժանական սարսուռներ ողողած էին զիս, մտածած էի Դուրեանի «Իմ Մահը» բանաստեղծութեան բովանդակութեան մասին, բարձրաձայն կրկնած անոր վերջին տունը.

«Իսկ անմռունչ եթէ մնայ
Երկրի մէկ խորշն հողակոյտն իմ,
Եւ յիշատակս ալ թառամի,
Ա՛հ, այն ատեն ես կը մեռնի՛մ...»:

Բանաստեղծութեան երկնումէն 121 տարի ետք, ոչ թէ թառամած էր քերթողին յիշատակը, այլ Հայաստանի նորաստեղծ Հանրապետութեան Նախագահը, Պոլիս իր առաջին այցելութեան, փափաք յայտնած էր այցելելու ոչ թէ իր շիրիմին, այլ իրեն, իր վաստակին, իր քերթողական նուաճումին: Իր բանաստեղծութեան *անկինաքար*-ին:

Կ'ըլլայի առւել զեղուն, նոյնիսկ կը հասնէի ծիծաղելիին սահմանները, երբ իւրովի հարց կու տայի, թէ արդեօք ի՞նչ քերթըւած պիտի ծննդաբերէր բանաստեղծը անդենականին մէջ ա՛յս առիթով:

Նախագա՞հը: Ան կը պատասխանէր իր հանդարտ ձայնով.

– *Գիտէք, ես չեմ սիրում այդպէս ընդգացական, դրուագային տպաւորութիւններով ինչ որ կարծիք յայտնել երեւոյթների մասին որոնք շատ ընդգրկուն են, եւ պատասխանատու է, ինձ թւում է, այդպիսի կարծիքներ յայտնել, մանաւանդ Սփիւռքի նման մի աշխարհի մասին որը շատ բազմազան է, եւ դժուար է, ինչպէս ասացի, այդպէս համապարփակ գնահատականներ տալ: Ուղղակի կարող եմ ասել պարզ տպաւորութիւնների մասին, որոնք չեշտուած են՝ լինելով է՛ւ, ասենք, Ֆրանսիայում է՛ւ Միացեալ – Նահանգներում է՛ւ Մերձաւոր – Արեւելքում, կարող եմ ընդհանուր տարբերութիւններ նըշել: Բայց տպաւորութիւններ, որոնք, ինձ թւում են, այնքան ակնյայտ են, որ յայտնի են բոլորին: Միակ բանը որ կարող եմ, չգիտեմ, գուցէ արժէ ձեւակերպել՝ Մերձաւոր – Արեւելքի հայկական գաղութները, ես նկատի ունեմ Թեհրանի, Իսպահանի, Հալէպի եւ Դամասկոսի գաղութները, որոնց հետ հնարաւորութիւն ունեցայ աւելի երկար շփուելու, կարծէք թէ բնիկ գաղութներ են եւ դա ըստ երեւոյթին բացատրւում է նրանով որ նրանք դեռեւս, կարելի է ասել, հայրենիքից, մեր նախնիների հայրենիքից չեն կտրուել: Չեն կտրուել անգամ աշխարհագրական իմաստով. Հալէպից եթէ սահմանն անցնես, կը մտնես Հայաստան:*

– Իսկ Պոլսոյ մէջ ինչո՞ւ Պատրիարքարան եւ Պետրոս Դուրեան:

– *Եթէ ինձ հարցնէին, անգամ Պոլիս չայցելած, թէ ի՞նչ կ'ուզէի տեսնել Պոլսում, ես կը նախընտրէի այս երկուսը, որովհետեւ դրանք պոլսահայութեան երկու խորհրդանիշերն են ինձ համար: Այդ Պատրիարքարանը որպէս պոլսահայութեան*

հինգ հարիւր տարուայ պատմութիւն եւ երկրորդ՝ Պետրոս Դուրեանը որպէս, ի՞նչ ասեմ, անմեղութեան, մաքուր բանաստեղծի խորհրդանիշ, որը թէեւ յետոյ ունեցաւ իր կրկնութիւնները եւ աւելի գուցէ բարձր մակարդակով, արուեստի, գրականութեան տեսակէտից, բայց առաջինը Դուրեանն էր, որ այդ վճիտութեան խորհրդանիշը եղաւ:

Կանգնած շիրիմին առջեւ, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան լսա՞ծ էր նաեւ բանաստեղծին իղձը ուղղուած Հայաստանին.

«Երբոր ցօղին փաղփուն շիթերն
գիշերուան
Խոտի՝ թերթի՝ ծաղիկի վըրայ
կը շողան,
Երկինքն երբոր աստղեր փայլփլուն
գիշերը՝
Ցայտեն արցունք՝ կայծ իմ
ցաւած աչերը.
Ի՛նչ, Հայաստա՛ն, քեզ մոռնա՛լ...
Երբե՛ք, այլ սեւ նոճի մ'ըլլալ՝
քեզ չո՛ւք տալ»:

Ու Նախագահը չըսաւ, թէ բանաստեղծը յարգա՞ծ էր խոստումը՝

«Թէեւ ըլլամ ես մեռել,
Դամբանէս դուրս կը նետուիմ ԱԶԱՏ
Հայն տեսնել»:

«Ազատ Հայն տեսնել...»:

Անցնելով այլ տեսակի հարցումի, կը յայտնէի սեփական այն տեսակէտս, թէ Հայ-ը չէր ա՛յն ինչ որ ներկայացուած էր մեզի քարոզներու, խմբագրականներու կամ ճառերու մէջ: Կ'ընդունէի որ աշխատասէր էր ան, չարքաշ, նախաձեռնող, բայց միւս առաքինութիւնները կը նկատէի պարզապէս առասպել: Հիմա որ այլեւս դարձած էի աւելի պայծառատես, հետզհետէ աւելի բացայայտօրէն կը տեսնէի անոր թերութիւնները, նկարագրի յոռի գիծերը՝ անհանդուրժողութիւն, ընկրկում խոչընդոտներու առջեւ, անհանոյ առատախօսութիւն, սեփական արիւնակիցին հանդէպ գայթակղեցուցիչ կեցուածք: Կար Պատմութիւնը, կար առօրեան: Ինչո՞ւ էր այս ինքնախաբէութիւնը: Ի՞նչ իմաստ ունէր ինքնագովութիւնը: Ի՞նչ էր կարծիքը Նախագահին ա՛յս մասին:

– *Գնահատականները այս հարցում կարող են ենթակայական լինել: Ես չեմ կարծում որ մեր ժողովուրդը ունի որեւէ առաքինութիւն որը չունեն այլ ազգերը կամ ունի որեւէ թերութիւն որը չունեն այլ ազգեր: Ես կարծում եմ որ մենք սովորական ժողովուրդ ենք, բայց ոչ սովորական հասարակութիւն եւ մենք դեռեւս պէտք է բաւականին աշխատենք որպէսզի մեր ժողովուրդին արժանի հասարակութիւն ստեղծենք: Ես կարծում եմ այս հակասութիւնը կայ: Դա մեր թերութիւնը չպէտք է համարել. պարզապէս մեզ պարտադրուած պայմանների հետեւանքով, մենք՝ որպէս հասարակութիւն, նորից եմ կրկնում, ոչ որպէս ժողովուրդ, որպէս հասարակութիւն այսօր ետ ենք մնացել քաղաքակիրթ աշխարհից եւ մեր նպատակը պէտք է լինի, որքան հնաւոր է, արագ կարողանալ յաղթահարել այս հակասութիւնը եւ ստեղծել այդ հասարակութիւնը որ հնարաւորութիւն պէտք է տայ մեր ժողովուրդի լաւագոյն ընդունակութիւնների առաւելագոյն դրսեւորմանը:*

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ԲՈՆԱԶԱՓ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՈՆԱԿԱԼ ՀԱՐՑԵՐԸ

Հարցախոյզները առօրեային անբաժան մասնակիցները դարձած են արեւմուտքի մէջ. ընկերութեան բազկերակը զննող միջոցը, սա կամ նա հարցին, երեւոյթին մասին: Անոնցմով հակումներ կը չափուին, նախասիրութիւններ կը ճշդուին, կ՚որոշուի կարեւորն ու անկարեւորը: Քաղաքական ամենալուրջ հարցերէ մինչեւ այժմէական երկրորդական երեւոյթներ կ՚անցնին անոր մաղէն, տալով միջինին կարծիքը: Այդ միջինը ձեռք կը ձգուի ընդհանրացումի ընդունելի չափանիշներու համաձայն ընտրուած նմոյշի մը պատասխաններով:

Ժամանակաշրջանի ընթացքին քայլ յարմարցնելու Հայաստանեան մղումը յաճախ անծանօթ նմանակումներու կարգին, այնպէս կը թուի որ մամուլի մարզէն ներս հետզհետէ կը հիւրընկալէ հարցախոյզը. Ամէն նորարութեան պէս սակայն, առաջին օրինակներէն յայտնըւածը այն է թէ նմանակումը աւելի կը վերաբերի ձեւին, քան՝ խորքին: Հարցախոյզ մը որպէսզի արժանահաւատ ըլլալու յատկանիշը վայելէ, ինչ որ գոյութեան միակ պատճառն է, պէտք է ընտրուած նմոյշը իր պարունակած տարրերով ընդհանուրին մանրանկարը ըլլայ. կարելի չէ, օրինակ, մեծամասնութեամբ ուսանողական շրջանակի մէջ հարցախոյզ մը ընել, ապա անկէ նկատի ունենալ որպէս ժողովուրդի ընդհանուր միջին:

Խնդրոյ առարկայ հայաստանեան հարցախոյզը առաջին այս կէտէն իսկ չի յարգեր կանոնը. «Հայաստանի հանրապետութեան» Յուլիս 22-ի թիւին մէջ, «Երէկը պէտք է ծառայէր այսօրուան, այսօրը՝ վաղուան» խորագրով լոյս տեսած հարցախոյզը որ փորձած է ճշդել թէ «Որն է Հայաստանի առջեւ ծառացած այսօրուայ ամենակարեւոր խնդիրը եւ ի՞նչպէս ենք այն իրագործելու», չէ ունեցած տեսակարար նմոյշ մը. Կարմէն Դաւթեան դիմած է 43 հոգիի. անոնցմէ 32-ը երեսփոխական կամ վարչական պատասխանատուներ են, իսկ 11-ը արուեստագէտ, ուսուցիչ, գաղթական, ուսանող, թոշակառու եւայլն: Պարզ է որ Հայաստանի ժողովուրդին ընդհանրացնելու համար արդիւնքները, գոնէ համեմատութեան պատկերը, պէտք է հակառակը ըլլար: Սակայն մինչեւ որ այս կարգի նմանակումները առընչուին նաեւ խորքին, կարելի է 43 հոգինոց այս խումբը համատարրելու եղբ մը նկատել շատ արմատական յատկանիշ մը, որ ի վերջոյ, բոլորին ալ հայաստանցի ըլլալու պարագան կրնայ ըլլալ:

Անգամ մը ունենալէ ետք նկատառելի նմոյշը, կը մնայ անցնիլ պատասխաններով արտայայտուած արդիւնքին ու անկէ ալ եզրակացութիւններու: Հայաստանի առջեւ ծառացած այսօրուան ամենակարեւոր խնդիրը կը նկատուի Ղարաբաղը եւ անոր ու սահմաններու կացութեան առընչուած ռազմական անկարգմակերպ, ոչ գոհացուցիչ վիճակը: Ոմանք հարցին լուծումը կը տեսնեն բանակցութեան մէջ, իսկ մեծամասնութիւնը՝ զէնքի ուժով: Այս առաջնահերթութիւնը ներկայացնողները հաւասար համեմատութեամբ կը բաղկանան քաղաքական ու ոչ քաղաքական մարզի պատկանողներէ: Այս խումբին ներքին տարբերակումներուն մէջ կան Ղարաբաղի հարցին համար ձեւական – մակերեսային մօտեցումներով ներկայացողներ, ինչպէս՝ երեսփոխան Գառնիկ Իսագուլեան որ հանրապետութեան նախագահին առաջարկել կը թելադրէ Արցախի հանրապետութիւնը ճանչնալ, ու ռազմա – քաղաքական պայմանագիր ստորագրել Ղարաբաղի հետ. կան նաեւ աւելի կտրուկ ներկայացումներ, ինչպէս օրինակ ուսանող Ռուբէն Արշակեանի պատասխանը. «ամենաառաջնայինը ազգային բանակի ստեղծման խնդիրն է եւ որքան շուտ, այնքան լաւ»:

Յաճախ ռազմական այս կացութեան ուղղակի կ՚առընչուի ներքին «թափթփուածութեան», «անտէր – անիշխանութեան» վիճակը որ բացայայտօրէն կամ քօղարկուած, կ՚արտայայտէ «ազգային միասնութեան», «իրաւական պետութեան ձեւաւորումի», «պետականութեան հայեցակարգ ունենալու» ծարաւը: Անիկա պատասխաններու երկրորդ համեմատութիւնը կը ներկայացնէ. կան նաեւ պատասխաններ որոնք կը տարադեն լուծումի ճամբայ մը. այսպէս է Մշակոյթի նախարար Յակոբ Մովսէսի պարագան. ան ըսելէ ետք թէ «պետութիւն կառուցելն է այսօրուայ մեր խնդիրը», կ՚աւելցնէ. «սա ես համարում եմ այն հիմնական գաղափարը, որը մեզ բոլորիս կարող է համախմբել եւ այն միակ լծակը որի շնորհիւ կարող ենք իրացնել մեր տնտեսական, քաղաքական, ընկերային եւ մշակութային հնարաւորութիւնները»:

Ինչպէս ենթադրելի է դիւրութեամբ, երրորդ խնդիրը կը վերաբերի տնտեսական ոլորտին: Անոր մաս կը կազմեն ընդհանուր դիտարկումներ, նաեւ բերքահաւաքը ու անձնական պայմաններէ թելադրուած արտայայտութիւններ. այսպէս է թոշակառու Կարինէ Սահակեանի պատասխանը. «վեց հարիւր ռուբլի փող են տալիս, էն էլ մի քանի ամիս պիտի բռպասես որ տան. թոշակառու մարդ եմ, ո՞նց պիտի ապրեմ, հետն էլ ասեմ՝ որն է կարեւորը: Ի՛ի՛ի՛ ա՛յ բալա»:

Կը սպասէի՞ք որ պատասխանները որոնք չնչին բացառութեամբ մը կը պատկանին Երեւանցիներու, փոքրին վերցնէին նաեւ երկրաշարժի ու գաղթականութեան թըղթածրարներուն. Թերեւս կան տակաւին այդ միամտութիւնը ունեցողներ...: Այդ հարցերը տեղ գտած են մէկական պատասխաններու մէջ. երկրաշարժը յիշողը Սպիտակի քաղաքային Խորհուրդին նախագահ՝ Արսէն Օհանեանը եղած է. անոր համար առաջնահերթ խնդիրն է «մօտակայ երեք տարում տեսնել վերջին սպիտակցու բնակարանամուտ տօնը»: Իսկ գաղթականութեան մասին կը խօսի Շահումեանցի Վարինկա Աբրահամեան. ի՞նչ կրնայ ըսել հողը խլուած ու որպէս գաղթական Երեւան իյնած մը որ հոն ալ կնքուած է «փախստական»: Հետեւեալը անշուշտ. «Էս կոխւներով պանի չենք հասնելու, ամենակարեւորը կռիւ չիլի՝ մրգ համար մէկ ա՝ որ մեծը ուզում ա իլի, թաք կռիւ չիլի. իրար սիրեն, մինը ՀՀՇ-ը չիլի. մինը՝ գիդում էլ չեմ ինչ, էդ լոխը մի ճամբ կ՚աղնեն, մի խօսքի իլեն. Ղարաբաղի ժողովուրդն էլ մեղքը են»:

Կան նաեւ պատասխաններ ալ որոնք ամէնէն կարեւորը կը նկատեն Աստուծոյ կամքը, կամ երախաներուն համար բախտաւորութիւն ու խաղաղութիւն ունենալու ցանկութիւն կը յայտնեն:

Ռազմական – պետական ամուր ներկայութիւն, որուն վրայ պիտի բարձրանայ տնտեսական բարօրութիւնն ու ազգային միասնութիւնը. ահա թէ ի՛նչ կը փափաքի Հայաստանի հանրային կարծիքը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Միացեալ – Նահանգների նախագահական ընտրութիւնների օրը մօտենում է: Ընտրարշաւը բուռն թափով շարունակւում է: Այս ընտրարշաւը, սակայն, բոլորովին տարբեր բնոյթ ունի՝ թեկնածուների բազմաթւութեան պատճառով: Չընայած որ, Միացեալ – Նահանգների նախագահական նախորդ ընտրութիւններից շատերին եւս երկուսից աւելի թեկնածուներ են եղել, Ամերիկայի Կոմկուսն օրինակ, միշտ էլ թեկնածու է ներկայացընում, չնայած որ իր ապահոված քուէների թիւը մի քանի հազարը երբեք չի անցել, սակայն այս տարուան ընտրութիւնները նախորդներից տարբերւում են, որովհետեւ գլխաւոր երեք թեկնածուներ կան՝ հանրապետական նախագահ՝ Ճորճ Պուշը, դեմոկրատ Պիլ Քլինթընը եւ անկախ Ռոս Փերոն: Երկրի յատկապէս տընտեսական կացութիւնը նկատի առնելով քաղաքական մեկնաբաններից շատեր այն կարծիքին են յայտնում, որ թեկնածուներից թերեւս ոչ մէկը մեծամասնութիւն ապահովելու հաւանականութիւն ունի: Քուէատու Ամերիկացիներից ոմանք այն կարծիքին են, են որ նախագահ Պուշը վերընտրուելու հնարաւորութիւն չունի, նըկատի ունենալով երկրի տնտեսական վիճակը. յատկապէս գործազրկութեան ծաւալումը եւ դրանց աւելացրած՝ «Անապատի մրրիկ» անուամբ մկրտուած իրաքեան պատերազմի ընթացքում նախագահի կողմից վճռականութիւն չցուցաբերուելը, այսինքն մինչեւ վերջ չգնալու եւ նախագահ Սատտամ Հիւսէյնին իշխանութիւնից հեռացրած չլինելու համար: Ամերիկացիներից ոմանք էլ վստահութիւն չունեն երկրի տնտեսական կացութիւնը բարելաւելու դեմոկրատ թեկնածու Քլինթընի կարողութեան վրայ: Դրան յաւելեալ նաեւ՝ իր ընտանիքի նկատմամբ նախապէս նրա ցուցաբերած անհաւատարմութեան եւ զինծառայութիւնից խուսափելու Քլինթընի վարմունքները: Այդպէս մտածող Ամերիկացիները նաեւ այն երկիւղն ունեն, որ դեմոկրատ թեկնածուն նախագահ ընտրուելու դէպքում կը բարձրացնի եկամտահարկերը եւ կը մեծացնի ծախսումներ եւ պատճառ կը դառնայ չարքային Ամերիկացիների տընտեսական վիճակի վատթարացման: Ամերիկացիներից ոմանք էլ՝ տնտեսական կացութիւնը բարելաւելու հարցում վստահութիւն չունեն անկախ թեկնածու Փերոյի վրայ: Չնայած, որ, որպէս գործարար անձ նա փայլուն յաջողութեան է հասել եւ բազմամիլիառատէր դարձել. այդուհանդերձ քաղաքական բաւականաչափ փորձառութիւն չունի, որը շատ կարեւոր է Միացեալ – Նահանգների նման մի հզօր երկրի ռեւէ նախագահի համար, մանաւանդ աշխարհի իրավիճակների շատ արագ փոփոխուող այս ժամանակաշրջանում:

Գլխաւոր թեկնածուներից ոչ մէկը մեծամասնութիւն չապահովելու ենթադրութիւնն առկայ լինելով հանդերձ՝ շարունակւում են միլիոնաւոր տոլարներ ծախսուել, ինչպէս վերը նշեցինք աւարտին հասնող այս ընտրարշաւում:

Նախագահ Պուշը ջանք չի խնայում Ամերիկացիների համոզելու համար, որ չնայած տնտեսութեան ոչ մխիթարական կացութեանը, յաջորդ չորսամեակներում ինքն իր քաղաքական փորձառութիւնը օգտագործելով կարող է բարելաւել երկրի տնտեսական վիճակը. մի բան, որը բստ Ճորճ Պուշի եւ նրա օգնականների ո՛չ Քլինթընը կարող է անել եւ ո՛չ էլ Փերոն: Դեմոկրատ թեկնածու Քլինթըն աշխատում է ապահովել տնտեսական կացութիւնից դժգոհ Ամերիկացիների քուէները: Անկախ թեկնածու Փերոն իր տըտնտեսական յաջողութիւնն օգտագործելով աշխատում է ապահովել հանրապետական նախագահից դժգոհ եւ դեմոկրատ թեկնածուի նկատմամբ վստահութիւն չունեցող Ամերիկացիների քուէները: Արժէ նշել, որ Ամերիկացիների մի ստուար զանգուածը չի փորձում իր սեփական տնտեսութիւնից դուրս նայել եւ տեսնել թէ ի՛նչ է կատարուել եւ կատարւում աշխարհում: Այդպիսիներն ամէն ինչ չափում են իրենց սեփական տնտեսական վիճակով: Այդպիսիներ չեն ուզում յետ նայել մօտիկ անցեալին: Չեն ուզում նկատի առնել, որ անցեալ չորս տարիների ընթացքում կոմունիստական, աւելի ճիշդ՝ սաած Մոսկուայի լծից ազատագրուեցին Արեւելեան Եւրոպայի երկրները, կործանուեց՝ Պեռլինի քաղաքաբաժան ամօթահռչակ պատը, վերամիացաւ՝ արհեստականօրէն բաժանուած Գերմանիան եւ ամենակարեւորը՝ օրէնքից դուրս յայտարարուեց նախկին Խորհ. Միութեան կոմունիստական կուսակցութիւնը: Կազմալուծուեց Խորհ. Միութիւնը եւ իրենց անկախութիւնը ձեռք բերին խորհ. կայսրութեան բռնակցուած Հանրապետութիւնները: Իրադարձութիւններ, որոնց վրայ չէր կարող ուշադրութիւն չդարձընել եւ մօտիկից չհետեւել Միացեալ – Նահանգների ռեւէ նախագահ: Իրադարձութիւններ որոնք գրաւեցին նախագահ Պուշի ժամանակի մի կարեւոր մասը: Սակայն հարցն այն է, թէ Ամերիկացիների մեծամասնութիւնը նկատի կ՚առնէ՞ այս վերջին պարագան թէ ոչ:

Միացեալ – Նահանգների նախագահական ընտրութիւնների արդիւնքները կը պարզուեն Նոյեմբերի 3-ի գիշերը ու թերեւս Միացեալ – Նահանգների պատմութեան մէջ առաջին անգամը լինելով գըլխաւոր թեկնածուներից ոչ մէկը մեծամասնութիւն չշահի եւ երկիրը կը մնայ առանց ուղղակի ընտրութեամբ ընտրուած նախագահի. այդ դէպքում, Միացեալ – Նահանգների նախագահի ընտրութիւնը կը մնայ Սենատին, որի որոշումը թերեւս շատերի սրտով չլինի:

Վ. ՄԱԿԱՐԵԱՆ

ԱՆԻ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԵԱՄԲ

Այս օրերուն Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին Նախարարութեան լրատուութեան կեդրոնը Թուրքիոյ կառավարութեան նամակ մը ղրկեց Թուրքիոյ տարածքին գտնուող եւ դեռ պահպանուած հայկական պատմական ճարտարապետական յուշարձաններու յետագայ պահպանութեան կապակցութեամբ: Այս առընչութեամբ «Արմէնփրէս»ի թըղթակիցները դիմած են Անիի պահպանութեան եւ ուսումնասիրման միջազգային գիտական կեդրոնի նախագահ, պատմական գիտութիւններու թեկնածու Լավրենտի Բարսեղեանին:

Գիտնականը պատասխանելով թղթակիցներու հարցումներուն, ըսած է թէ լրատուութեան կեդրոնին ղրկած ուղերձին առանցքը կը կազմէ Անիի պահպանութեան եւ ուսումնասիրման միջազգային գիտական կեդրոնին դիմումը՝ Թուրքիոյ նախագահ Թ. Օզալին եւ վարչապետ Ս. Տէմիրէլին:

Հոն կ՚ըսուի թէ 1988 Դեկտեմբերի երկրաշարժը մեծ վնասներ հասցուց նաեւ Հայաստան – Թուրքիա սահմանային գօտիին, ուրկէ յատկապէս վնասուեցան միջնադարեան Հայաստանի մայրաքաղաք Անիի տարածքին գտնուող յուշարձանները: Օրինակ, ամերիկացի Ռիչըրտ եւ Պարպարա Էլլրէխթի 1991-ին նկարած լուսանկարներէն կը պարզուի, որ Անիի մայր տաճարին հիւսիս – արեւմտեան ամբողջ անկիւնը փլած է: Տաճարին պարագան ուշադրութեան առարկայ դարձան նաեւ Միացեալ – Նահանգներու գոլէճներու արուեստի Միութեան եւ մշակութային սեփականութեան Կոմիտէին, որոնք 1992 Փետրուարին միացեալ նամակ մը ղրկեցին Թուրքիոյ վարչապետին, ուր կ՚արտայայտէին իրենց մտահոգութիւնը ի տես աշխարհի լաւագոյն յուշարձաններէն մէկուն վիճակին, եւ կ՚առաջարկէին անյապաղ կազմակերպել վերանորոգման աշխատանքներ, միջազգային աջակցութեամբ:

Գալով հազարամեայ տաճարին 1988-ի երկրաշարժէն առաջուան վիճակին՝ ան արդէն իր մարմնին վրայ կրած էր 1046, 1131, 1219, 1848, 1900, 1911, 1926, 1966 թուականներու ցնցումները: Տաճարը յամառօրէն պայքարելով իր գոյատեւման համար, բնութեան հարուածներուն առընթեր ստացած է նաեւ ասպատակող հրոսակախումբերու հարուածները: Մայր տաճարը Անիի խորհրդանիշն է: Անոր շինութիւնը սկսած է 989-ին եւ աւարտած՝ 1002-ին:

Անիի պահպանութեան եւ ուսումնասիրման միջազգային գիտական կեդրոնը Թուրքիոյ կառավարութեան կատարուած դիմումին մէջ կը խնդրէ անոր համաձայնութիւնն ու արտօնութիւնը տաճարի վերանորոգման եւ ամրացման աշխատանքներուն ուղղութեամբ եւ կը նախատեսէ այդ գործին մասնակից դարձնել Թուրք, իտալացի, գերմանացի եւ ռուսկար մասնագէտներ:

Անիի պահպանութեան միջազգային գիտական կեդրոնը, շրջանի յուշարձանները ապագայ նոր վնասներէ ու կորուստներէ պահպանելու համար անհրաժեշտ կը նկատէ շրջանը յայտարարել արգելոց – թանգարան, որու կարգուի հայ – թրքական միացեալ տնօրինութիւն մը, իրաքանչիւր կողմ յարգելով յուշարձանները պահպանելու իր պարտականութիւնները:

Ռ. Լ. Բարսեղեան յաւատես է. յոյս ունի որ փոխադարձ ըմբռնման պայմաններու մէջ, Թուրքիա, որպէս Եւրոպայի Ապահովութեան եւ Գործակցութեան Ժողովի անդամ, կը մասնակցի անոր մշակութային եւ մարդասիրական ծրագիրներուն իրականացման եւ ստորագրած է 1991-ին Քրաքովիի համաձայնագիրը, նուիրուած՝ մշակութային ժառանգութեան պահպանութեան: Մեծ է նաեւ Անիի գրօսաշրջիկներէ վայելած ընդունելութիւնը, որ կը հրապուրէ տարեկան 40 – 50 հազար հոգի եւ այս պարագան ալ կը թելադրէ շրջանի բարեկարգումը:

Անիի յուշարձաններու վերականգնման, ամրացման եւ պահպանութեան բոլոր տեսակի աշխատանքներու նիւթականը կ՚ապահովէ Անիի պահպանութեան եւ ուսումնասիրութեան միջազգային կեդրոնը: Այսօր արդէն կեդրոնին անհրաժեշտ է ապահովել 800 հազար ռուբլի՝ վերանորոգման աշխատանքներու նախագծ...

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԹՈՒՂԹԻ ՄԱՍԻՆ

Ճափոնական «Միցուպիշի» գրենական ...ւթայքի ձեռնարկութիւնը մօտ ատենէն ...րապարակ պիտի հանէ մատիտներ որոնք վերամշակուած թուղթէ պատրաստուած պիտի ըլլան: Գործածուած թերթի թուղ-թին աւելցուած է կարծրացուցիչ նիւթ մը. այս ձեւով պատրաստուած մատիտները նոյնքան տոկուն են, որքան սովորական ...փայտէ շինուածները: «Միցուպիշի» կը ծրագրէ աւելի քան եօթը միլիոն հատ ծախել անոնցմէ, առաջին տարուան ըն-թացքին:

*

ՀՐԱՏԻ ՃԱՄԲԱՆ

Ամերիկացի բժիշկի մը ուսումնասիրու-թիւնները որոնք Ուաշինկթընի անջրպե-տային համագումարին ներկայացուած են, վտանգներ կը մատնանշեն Հրատ մոլո-րակին ծրագրին համար: Վտանգները ...ւմանք են անջրպետի չոգարձակում-ներուն որոնք խանգարիչ ազդեցութիւն ...ունենան մարդկային ուղեղին վրայ, ծե-րութեան յատկանշական երեւոյթները ...արագացնելով: Բժիշկը այս եզրակացու-թեան յանգած է առնետներու վրայ կա-տարուած հետազօտութիւններով: Հրատ ...թուղարձը որ երկու – երեք տարի պիտի ...ւէ, այս առումով կը մտահոգէ գիտ-նականը: Թէեւ աստղագնացներու դէպի Հրատ ճամբորդութիւնը հաւանական չէ ...որ տեղի ունենայ յաջորդ դարուն առաջին ...տասնամեակներէն առաջ. մինչ այդ, ժա-մանակ կայ նիւթը խորացնելու:

*

ՃԱՓՈՆԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՆԵՐԸ

Առողջապահութեան նախարարութեան ...տուեալներով, Ճափոն ամսուան վերջա-ւորութեան 4152 հարիւրամեայ բնակիչ պիտի ունենայ, ինչ որ անցեալ տարուան համեմատութեամբ 527 հոգիի յաւելում կը նշանակէ: Դարադարձի արժանացող-ներու 80%-ը իգական սեռին կը պատկա-նի. ամէնէն տարեցը 113 տարեկան է:

*

...ՈՒԱՇ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐՈՒ

Հնդիկ 11 դերասաններ Արաբական Է-միրութիւններուն մէջ դէմ յանդիման են ...ահապատիժ ստանալու սպառնալիքին: Իրենց յանցանքը միակ անգամ մը ներ-կայացուցած ըլլալ է «Գիշատիչները» խո-րագրուած թատերգութիւն մը. վարա-գոյրը բացուելուն տեսնուած են քով – քովի երեք դիւակներ՝ Մուհամմէտ, Քրիս-տոս եւ Կարլ Մարքս: Գիւղացի մը կը ...ռտենայ, ինքն իրեն հարց տալով թէ ...որ մէկը պիտի ուտէ առաջ. յետոյ կը ...յտարարէ թէ առաջինը պիղծ է, երկ-րորդը շատ նիհար, գրեթէ ոսկորի տոպ-րակ մը, խոկ երրորդը՝ տգեղ, աղտոտ ու ...խտաւոր: Թատերգութիւնը Հնդկաս-տանի մէջ ալ բուռն հակազդեցութիւննե-րու պատճառ եղած էր:

Դերասանները որոնք Ցունիսին ձերբա-կալուած են, երեք ամբաստանութեան ...ակ կը գտնուին. կեղծ թարգմանու-թեամբ մը խաբած են իշխանութիւնները, ...առանց արտօնութեան փոխած են բնա-գիրը եւ անարգած են երկու կրօնքներու հիմնադիրները:

...ին փաստաթուղթերու կազմաւորման համար: Պէտք է սկսիլ նոր շարժում մը ...երազի բանաստեղծութեան սա տողե-րով՝ «Անին տեսնեմ ու նոր մեռնեմ» լո-զունգով: Հայ ժողովուրդի այս սրբազան ...աւանդները պահպանելու պարտակա-նութիւնը կը վիճակի մեզմէ իւրաքանչիւ-րին՝ մեծին, պզտիկին, գործարար մար-դոց, ձեռնարկատէրերուն, աշխատանքի ...վաստակաւորներուն, Սփիւռքի հայրենա-...կիցներուն:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»
(ամփոփուած)

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ՍՓԻՒՌՔԻ ՏԱՐԱԾՔԻ ՎՐԱՅ ԳՈՐԾՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

Ն Ա Խ Ա Շ Ա Ւ Ի Ղ

Դ.– Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՎԱՐՉԱ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՌՈՅՑԸ

Յօդուած 50

Կաթողիկոսարանի Դիւանը ունի իր զա-նազան գրասենեակները, որոնք են.

ա. Յարաբերութիւնների գրասենեակ, որ վարում է Կաթողիկոսարանի քարտու-ղարութեան պատասխանատուութիւնը եւ զբաղւում է պետական, պաշտօնական, քաղաքային ե այլ յարաբերութիւններով,

բ. Միջեկեղեցական յարաբերութիւն-ների գրասենեակ, որ յարաբերութիւն-ներ է պահում քոյր եկեղեցիների հետ,

գ. Ներքին եւ արտաքին թեմերի հետ յարաբերութիւնների բաժին, որ պահում է յարաբերութիւններ Հայ Եկեղեցու բո-լոր թեմերի հետ,

դ. Տեղեկատուութեան բաժին, որի պարտականութիւնն է Հայ Եկեղեցու եւ Մայր Աթոռի մասին յաճախակի լուրեր հաղորդել ներքին եւ արտաքին մամու-լին:

ե. Մայր Աթոռի ծառայողների գը-րանցման բաժին, որը զբաղւում է աշ-խարհական պաշտօնեաների ընդունման, գրանցման, կրճատման եւ ազատ արձակ-ման հարցերով, համապատասխան բաժ-նի վարիչի առաջադրանքով եւ Վեհա-փառ Հայրապետի հաստատումով:

Դիւանի բոլոր գրասենեակների գոր-ծունէութեան պատասխանատուն է դի-ւանապետը: Նրա պարտականութիւնն է վարել քարտուղարութեան պաշտօնը Վե-հափառ Հայրապետի անմիջական հըս-կողութեան եւ ցուցմունքների համա-ձայն, կատարել թղթակցութիւնները, հսկել քարտուղարութեան գրասենեակնե-րի բարւօք ընթացքին:

Բոլոր բաժինների քարտուղարութիւնը միացուած է մէկ ընդհանուր գրասենեա-կի մէջ, ուր պահւում են թղթածրարնե-րը, կատարւում են մեքենագրութիւննե-րը, փոստի առաքումները եւ իրականաց-ւում են դիւանատան բոլոր գործողու-թիւնները:

Դիւանապետը անմիջական կերպով պա-տասխանատու է Վեհափառ Հայրապե-տին:

Յօդուած 51

Տնտեսա - ֆինանսական վարչութիւնը ունի իր պատասխանատու ղեկավարը եր-կու բաժիններում՝ տնտեսական եւ ֆի-նանսա - հաշուապահական գործունէու-թեան համար, որոնք ունեն իրենց ա-ռանձին բաժինները:

Տնտեսա - ֆինանսական վարչութեան գործունէութեան սահմանի մէջ են մըտ-նում հետեւեալ աշխատանքները.

ա. վերին հսկողութիւն եւ կարգաւո-րում Մայր Աթոռի ու ներքին թեմերի եւ վանօրէից տնտեսա - ֆինանսական գործունէութեան

բ. յարաբերութիւն պետական մար-մինների եւ հիմնարկների հետ՝ Մայր Աթոռի տնտեսական կարիքների մատա-կարարման եւ ֆինանսական գործունէու-թեան առնչութեամբ

գ. մշակում եւ կնքում զանազան պայ-մանագրերի՝ տնտեսա – ֆինանսական եւ շինարարական գործունէութեան կապակ-ցութեամբ ու հսկողութիւն դրանց անթե-րի կատարման՝ օրինականութեան սահ-մաններում: Շինարարական պայմանա-գրերը կնքւում են գլխաւոր ճարտարա-պետի հետ եւ հաստատւում են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից

դ. ուղղակի հսկողութիւն, կազմա-կերպում եւ ղեկավարում հաշուապահու-թեան, պահեստների, ինչպէս նաև Մայր տաճարի մոմավաճառութեան

ե. Տնօրինում Մայր Աթոռի փոխադրա-կան միջոցների պահեստների:

Գումարները դուրս գրելու եւ պայմա-նագրերը հաստատելու իրաւունքը վե-րապահուած է Վեհափառ Հայրապետին՝ ֆինանսական բաժնի վարիչի առաջադ-րանքով:

Տնտեսա - ֆինանսական վարչութեան գործունէութիւնը առնչւում է բոլոր բաժինների հետ՝ նրանց ֆինանսական կարիքները բաւարարելու համար եւ հսկելու բոլոր բաժինների տնտեսա - ֆինանսական գործունէութեան օրինա-կանութեան վրայ:

Մայր Աթոռի տնտեսա - ֆինանսական բաժինը տարին մէկ անգամ յատուկ վեր-ստուգիչ յանձնախումբ է ուղարկում թե-մերի ֆինանսական հաշիւները քննելու եւ կազմելու տեղեկագիր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ Գ.ՀԽ-ին ներկայացնելու համար:

Յօդուած 52

Տնտեսա - ֆինանսական բաժինը տար-ւայ վերջում պատրաստում է Մայր Ա-թոռի ընդհանուր կատարողականի տե-ղեկագիրը եւ ներկայացնում այն Գ.ՀԽ-ին: Միեւնոյն ժամանակ Տնտեսա - ֆի-նանսական վարչութիւնը ներկայացը-նում է յաջորդ տարուայ նախահաշիւը առ ի քննութիւն եւ հաստատում Գ.ՀԽ-ի կողմից:

Յօդուած 53

Շինարարական գրասենեակի վարիչն է գլխաւոր ճարտարապետը, որը պա-տասխանատու վերահսկիչն է Մայր Ա-թոռի բոլոր շինարարական աշխատանք-ների եւ ղեկավարը՝ շինարարական ծրա-գրերի մշակման ու գործադրութեան, համաձայն Վեհափառ Հայրապետի եւ Գ.ՀԽ-ի ցուցմունքների ու Մայր Աթոռի ճարտարապետների յանձնաժողովի ա-ռաջադրութեանց: Շինարարական բաժ-նի ուղղակի ենթարկւում են ատաղձա-գործները, երկաթագործները, փակա-նագործներն ու էլեկտրիկները, շինարա-րութիւնների վրայ աշխատող բոլոր վարպետներն ու բանուորները, ինչպէս նաեւ բեռնատար մեքենաների փոխադը-րութիւնները:

Յօդուած 54

Փոխադրութեանց բաժինը ունի իր պա-տասխանատու վարիչը, որը ղեկավարում է փոխադրական միջոցների գործունէու-թիւնը:

Յօդուած 55

Կալուածոց տեսչութեան պարտակա-նութիւնն է կանոնաւոր կերպով պահել Մայր Աթոռի անշարժ կալուածների ար-ձանագրութիւնները եւ կալուածագրերը:

Եկեղեցական որեւէ կալուածի սեփա-կանատէրն է Ամենայն Հայոց Կաթողի-կոսութիւնը, յանձին Կաթողիկոսի:

Եկեղեցական որեւէ կալուած, որ գտնւում է թեմերի մէջ, գործածւում և տնօրինւում է տեղի առաջնորդարանի կարգադրութեամբ:

Յօդուած 56

Մայրավանքի մէջ ծառայող աշխար-հական պաշտօնեան, որ թերանում է իր պարտականութիւնների մէջ, խախտում է աշխատանքային կարգապահութիւնը եւ կամ որեւէ յանցանք է գործում, իր ան-միջական ղեկավարի կողմից ստանում է բանաւոր նկատողութիւն, կամ գրաւոր նկատողութիւն դիւանատան կողմից՝ բաժնի վարիչի առաջադրանքով: Ի պա-հանջեալ հարկին պաշտօնեան հեռացւում է աշխատանքից Գ.ՀԽ-ի որոշումով:

Նոյն կարգը պահպանւում է թեմերում պաշտօնավարող աշխարհականների վե-րաբերեալ, վերջնական որոշումը վերա-պահելով թեմակալ առաջնորդին, խոր-հրդակցաբար Թեմական ժողովի հետ:

Ե.– ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ԹԵՄ

Յօդուած 57

Աշխարհագրական որոշ շրջանի մէջ գործող եկեղեցական համայնքները կազ-մում են վարչական մի միաւոր, որը կոչ-ւում է թեմ:

Թեմի գլուխն է թեմակալ առաջնորդը:

Իւրաքանչիւր թեմ ունի թեմական ներկայացուցչական ժողով եւ Թեմական Խորհուրդ:

Թեմի վարչութիւնը վարում է թեմա-կալ առաջնորդը:

Իւրաքանչիւր համայնքի գլուխը հոգե-ւոր հովիւն է:

Իւրաքանչիւր համայնք ունի իր հա-մայնքային անդամական ժողովը եւ Ծը-խական Խորհուրդը:

Յօդուած 58

Թեմակալ առաջնորդը նշանակւում է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից եւ հանդիսանում է նրա ներկայացուցիչը: Անհրաժեշտութեան պարագային Վեհա-փառ Հայրապետը կարող է պաշտօնից ետ կոչել թեմակալ առաջնորդին:

Յօդուած 59

Թեմակալ առաջնորդը թեմական բոլոր ժողովների նախագահն է եւ որոշումնե-րի գործադիրը:

(Շար. 5)

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒ ԲԱՑՈՒՄ

Չորեքշաբթի օր, Սեպտեմբեր 30-ին կատարուեցաւ բացման արարողութիւնը Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Միօր-եայ Դպրոցին:

Ժամը 8.30-էն սկսեալ աւելի քան 80 աշակերտներ 4-էն 14 տարեկան, Եկեղեց-ւոյ հոգեւոր հովիւի, հոգաբարձութեան անդամներու, ծնողներու եւ ուսուցչուհի-ներու անմիջական հսկողութեամբ, ան-գամ մը եւս կուգային Եկեղեցւոյ հո-վանիին տակ ստանալու «Հայեցի Դաս-տիարակութիւն»:

Ինչո՞ւ համար հայեցի դաստիարակու-թիւն Սփիւռքի այս օտար ափերուն...:

Քանի լեզուն իրական ու միակ հայելին է ժողովուրդի մը հոգեկան ու մտային արտայայտութիւններուն, եւ հոս է որ հայ մանուկը իր առաջին ծանօթացումը կ'ունենայ Մեսրոպի լեզուին, Լուսաւորչի հաւատքին ու Վարդանի հայրենասիրու-թեան:

Այսօր առաւել քան երբեք Ֆրանսահայ գաղութին համար էական ու անլուծելի հարց է հայ մանուկի դաստիարակութիւ-նը: Ուրեմն մեզի համար շատ կարեւոր է գիտնալ թէ հայ նոր սերունդը ինչքանով շահագրգռուած է հայերէնը սորվելու եւ մանաւանդ խօսելու: Իսկ մենք պատաս-խանատուներս ի՞նչ դրական ու շինիչ քայլեր կ'առնենք հայ աքանչելի լեզուն մատչելի եւ հետաքրքրական դարձնելու համար:

Բաւական չէ ըսել թէ անհրաժեշտ է որ հայ մանուկի մը նախնական կրթութիւնը կատարուի հայերէնով: Մեսրոպեան լե-զուն անջնջելի եւ բարերար ազդեցութիւն-ներ ու տպաւորութիւն պիտի դրոշմէ մա-նուկի մը մատաղ հոգիին ու սիրտին, ան-պայման պէնքը հայեցի շրջանակի մէջ ապրեցնելու ու պահելու համար: Կա-րեւոր է որ մէկ անգամ ընդ միշտ, տըր-ուին շինիչ եւ դրական որոշումներ.

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հո-գաբարձութիւնն ու կրթական մարմինը այս բոլոր մտահոգութիւնները նկատի ունենալով է որ աւելի քան 12 տարիէ ի վեր ջանք ու ճիգ, նիւթական ու բա-րոյական զոհողութիւն չեն խնայած, որ-պէսզի Իսիի, Քլամարի, Մըտօնի եւ Լա Ֆօրէի եւ շրջանի հայ մանուկները գան ամէն Չորեքշաբթի կարդալ ու գրել, կը-րօնք ու Պատմութիւն, երգ ու խօսակ-ցական լեզուին ծանօթանալու համար: «Ամէն Հայու սրբազան պարտականու-թիւնն է սորվիլ իր նախնիներու լեզուն, գիտակցօրէն եւ գործածել զայն»:

ՄԻԽՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

(Շար. Ա. էջէն)

եկեղեցի գործածուելէ ետք, Ֆաթիհի կողմէ Պոլսոյ գրաւումով մզկիթի վերածուած ու 481 տարի գործածուած է որպէս այդ: 1934-ին Աթաթիւրքի որոշումով տաճարը փոխակերպուած է թանգարանի:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ հակայարձակման անցած է եւ վճռած մասնակցիլ քաղաքական կեանքին: Յայտարարեց թէ անպայման նոր կառավարութիւն մը անհրաժեշտ է Ռուսաստանի: Զայնատիփուէն խօսակցութեան մը ընթացքին է ունկնդիրներուն հետ, որ Գորբաչով խիստ յարձակում մը գործած է, մանաւանդ՝ Ելցինի դէմ: «Մեր փոքրիկ Բորիսը տուէք մեզի, մեր փոքրիկ Բորիսը տուէք մեզի կը պոռային մարդիկ հրապարակներուն վրայ, էհ առէ՛ն իրենց փոքրիկ Բորիսը» ըսած է Գորբաչով:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7 / 10)

«ԱՄԱՏԷՈՒՍ»Ի
ՄՐՑԱՆԱԿԱԿԻՐՆԵՐԸ

Պետժիոյ հայ գաղութին «Ամատէուս» հիմնարկութեան Սեպտեմբերի վերջերը Երեւան կազմակերպած երաժշտական մրցումին արդիւնքներն են. — Հայ երգահաններու ստեղծագործութեանց լաւագոյն կատարման մրցանակին արժանացած է Զարուհի Դաղղալեանիղի (ջութակ) եւ Օհան Տուրեան մրցանակին՝ Նունէ Ասատրեան (դաշնակ): 13 տարեկանէն վար ջութակահարներու առաջին մրցանակը շնորհուած է Մարինէ Բոխեանին, 16-էն վարերու մրցանակը՝ Տիգրան Վարդանեանին. դաշնակահարներու խումբին համապատասխանաբար՝ Աննա Յակոբեանին ու Միքայէլ Պալեանին (երկու առաջիններ) եւ Աննա Սարաճեանին:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Նկատի առնելով հանրապետութեան ծանր նախապատրաստութիւններն ու բնակչութեան պարէնաւորումը, այդ կարգին՝ հացի մատակարարումը, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը որոշած է Հանրապետութեան Դրամատունէն 10 միլիառ ռուբլի փոխանցում մը կատարել պետական պահեստին, լրացուցիչ ծախքերը դիմագրաւելու համար:

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱԽԱԶ
ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոշումով Վազգէն Ներսէսի Վարդանեան նշանակուած է Հայաստանի զինուորական դատախազ եւ Հայաստանի գլխաւոր դատախազի տեղակալ ու դարձած է Դատախազներու Միութեան անդամ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ — Պուա-Գոլոմպ — Արժանթէօյի «Անուշ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Հիմինեանէ 500 Ֆր. իրենց մօր մահուան երկրորդ տարելիցին առթիւ, նոյնպէս շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Աւետիսեանէ 500 Ֆր., Տիկին Փափազեանէ 500 Ֆր., Տիկին Գըլըճեան 200 Ֆր., Տիկին Պուրմայեան, Տիկին Հիսայեան և Տիկին Վարդանեան 100-ական ֆրանք, Տիկին Հայրապետեան 50 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, Փարիզի Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Եկեղեցին, յաւէտ բաժնուած խաչուհիներու յիշատակին:

Յետ եկեղեցական արարողութեան ճաշ մը կը տրուի Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը, 17 ռիւ Պլէօ (մեթրօ Բաստէ):

ՎԻԷՆ. — Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղի վարչութիւնը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր մահացած ընկերուհիներուն յիշատակին, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, առաւօտեան ժամը 11-ին Սէն — Թէոտոր մատրան մէջ: Նաեւ կէսօրուան ճաշ՝ Մշակոյթի Տունը: Հետաքրքրուողները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն ապահովելու համար իրենց տեղերը. —

Հեռաձայն. —
74 — 85 — 82 — 37 74 — 85 — 12 — 69

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18-ին, յետ պատարագի, Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ:
Boulevard Arthur Michaud

**MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE**

La M.C.A. a le plaisir de recevoir
SHAHEN KHATCHATRIAN
*Conservateur
actuellement en France*
à l'occasion de la parution
du *CATALOGUE DE LA GALERIE
NATIONALE D'ARMENIE*
*publié par les Amis des Musées
d'Arménie*
Vendredi 16 Octobre à 20 h 45

Exposé ——
Projection diapositives ——
Signature

—— *Entrée libre* ——

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ

կազմակերպութեամբ՝
Սահակ — Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի
Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, ժամը 16.30-ին
339 Ավընիւ տիւ Փրաւո

— Բանախօսութիւն. —
«Թարգմանիչներու դերը»
ԱՆՈՅՇ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ (Երուսաղէմ)

— Արտասանութիւն. —
ՍԻԼՎԱ ԿՈՄԻԿԵԱՆ (Պոլիս)

— 5-րդ դարու Շարականներու մեկնաբանութիւն. —
Վարդուհի Միճասեան
(Մեներգչուհի՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչ.ի)
Անի Երլմազեան
(Մեներգչուհի՝ Գարուն երգչ.ի)
եւ
Գարուն Մանկապատանեկան Երգչախումբ
Ղեկավար՝
Խաչիկ Երլմազեան

Մուտքը ազատ է:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Շաբաթ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 12, 13
«GRANDE BRADERIE DE NOEL»
Մխիթարեան վարժարանի սրահներուն մէջ, կազմակերպութեամբ Շէն - Ֆրանսի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԻԼԱՆՕ. — Տիկին Մարի Մնոսեան 1000 Ֆր.:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

«ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ ՀԱՅ ՀՈԳԻԻ ԵՒ ՄՏՔԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՎՐԱՅ»

Ա. ԼՍԱՐԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 7 —
«Անանիա Շիրակացիի կեանքն ու գործը»՝ Ժ. ՓԻԷՌ ՄԱՀԷ
«Հին բանաստեղծութիւնը մինչեւ Գ. Նարեկացի»՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
«Աւանդավէպը Մ. Խորենացիի մօտ»՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 14 —
«Ուրուագիծ Կիլիկիոյ Թագաւորութեան»՝ Ա. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
«Հայկական ճարտարապետութիւնը 11-րդ դարէն մինչեւ մեր օրերը»՝ Ժ.-Մ. ԹԻԷՐԻ
«Արդի հայերէնի կազմութիւնը»՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 21 —
«Հայ տպագրութիւնը 16-էն 20-րդ դար»՝ Յ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ
«Արդիական շարժումները հայ բանաստեղծութեան մէջ 1900-ական թուականներուն»՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
«Հայկական երաժշտութեան բանաւոր եւ գրաւոր փոխանցումը պատմութեան ընթացքին»՝ ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 28 —
«Հայոց լեզուի ըմբռնումը իբրեւ ազգային խորհրդանիշ դարերու ընթացքին»՝ ԱՆԱՀԻՏ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
«Հայկական ճարտարապետութիւնը մինչեւ 11-րդ դար»՝ ՓԱՏՐԻՔ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
«Ո՞ր նուագարաններն են հայկական եւ ի՞նչ ծագում ունեն նրանք»՝ ԵԴՈՒԱՐԴ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

— Լսարանը տեղի կ'ունենայ Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ «Ն. Ֆրէնկեան» սրահին մէջ, առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ յետմիջօրէի ժամը 5:
— Լսարանի լեզուն հայերէնն է, բացի Ժ.-Մ. Թիէրիի դասախօսութենէն:
— Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է:
— Լսարանի պատասխանատուն է Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ:
— Յաւելեալ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ գրասենեակը՝
15, rue Jean Goujon, Paris 8e
Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

ԴԻՒԱՆ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ASSOCIATION DES ARMENIENS
DE CRETEIL

— Vendredi 16 Octobre à 19 heures

DINER-SPECTACLE
à la Salle des Fêtes Georges Duhamel
Soirée Solidarité au profit des pays de la Corne de l'Afrique.
— *Spectacle avec la participation exceptionnelle de la troupe de danse AKHTAMAR;*
— *Repas éthiopien et arménien.*
Participation aux frais : 70 F (adultes) et 35 F. (— de 12 ans).
Pour réserver vos places :
48 98 45 43 ou 42 07 74 21

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սէն — Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ — Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը ներկայիւս կը ծանուցանէ թէ Եկեղեցւոյ շինութեան 62-րդ եւ Անուանակոչութեան 60-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը տեղի կ'ունենայ Հոկտ. 18, Կիրակի:

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ հոգիներուն համար եկեղեցւոյս հիմնադիրներուն, Շինութեան Յանձնախումբի, Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն, որոնք առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԵՂԻՇԷ Ա. ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Եկեղեցւոյս

Պատարագէն վերջ կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն, ապա հոգեհանգիստ եւ արարողութեանց աւարտին մատաղի բաշխում: Մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի պիտի ունենայ գինեձօն՝ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

U. G. A. B.
LE COMITE DE PARIS

organise
une réception à l'occasion du lancement
du livre de

Agop HACIKYAN
«UN ETE SANS AUBE»
(Presses de la Cité)
qui fait revivre à travers l'histoire d'une famille le sort tragique des Arméniens depuis la Première Guerre Mondale.

Au cours de la sorée M. HACIKYAN dédicacera son livre et dialoguera avec les invités.

le Samedi 17 Octobre à 20 h 30
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Réservation : 45. 20. 03. 18

ԿԱՆԱՆՑ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Ջամալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ կիներու յատուկ ճաշ մը, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, երեկոյեան ժամը 20.30-էն սկսեալ Տէսինի Մշակոյթի Տան սրահը:

Ուստի, սիրելի տիկիններ, ձեր ամէնօրեայ գործերն ու հոգերը մոռնալու եւ հաճելի երեկոյթ մը անցընելու համար միասնաբար փութացէք ձեր հեռաձայններուն եւ ապահովեցէք ձեր տեղերը, հեռաձայնելով. —

Ռօզին. — 78 — 49 — 19 — 44
եւ կամ՝
Մարին. — 78 — 49 — 02 — 74

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE
DES ARMENIENS DE FRANCE
U C F A F
Section d'Asnières, Bois Colombes
Colombes
présente

LA CHORALE
DARON
d'Issy-les-Moulineaux

sous la direction de
S. YORGANDJIAN

CHANTS TRADITIONNELS
ET POPULAIRES ARMENIENS

le Samedi 17 Octobre à 20 h 30
35, rue du Général Leclerc
Villa des Aubépines
92270 BOIS-COLOMBES

Prix des places 80 F — Enfants 50 F

Réservation : M. DJIZMEDJIAN :
Tél. : 47. 81. 09. 72

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 15
JEUDI
15 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 17.908 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 17.908

ԿԱՑՈՒՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱՑՆ ԵՐԵՔ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

Ջորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 14-ի առաւօտեան Երեւանէն մեր առած լուրերը մասնաւոր փոփոխութիւն մը չէին մատնանշեր ռազմական դաշտի վրայ։ Լաչինի մէջ, հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը տէր կը մնային դիրքերուն եւ ընդհանուր ձեւով կացութիւնը նոյնն էր։ Ցնցակծումներ կային Տաուշի եւ Նոյեմբերեանի շրջանը։

Կիրակի, Հոկտեմբեր 11-ին, երեսփոխանական լրացուցիչ ընտրութիւններ ալ տեղի կ'ունենային Հայաստան, քանի որ 2 տարի է Խորհրդարանին դեռ կը պակսին 20 երեսփոխան։

Այս 20 շրջաններէն 14-ի մէջ 50%-ի չէ հասած քուէարկութեան մասնակցողներու թիւը, ուրեմն ընտրութիւն չկայ։ Մնացեալ 6 շրջաններուն մէջ մասնակցողներու թիւը բաւարար եղած է, բայց միայն 3 շրջաններու մէջ թեկնածուներ հարկ եղած մեծամասնութիւնը ձեռք ձգած են եւ ընտրուած (մէկը՝ Հ.Հ.Շ., միւս երկուքը ոչ կուսակցական)։ Միւս երեք շրջաններուն մէջ ալ 2-ական թեկնածուներ կը հասնին դլուխը, ինչ որ թոյլ կուտայ երկրորդ շրջան մը կազմակերպել շաբաթէն (Հոկտեմբեր 25)։

Հայաստանի երկաթուղիի վարչութեան փոխադրութեանց սպասարկութիւնը հաղորդած է որ Հոկտեմբեր 1-էն 13, Պաթում – Թիֆլիս – Այրում գիծով հասած է 250 վակոն հացահատիկ, 21 վակոն ալիւր, 50 վակոն վառելանիւթ։ Այսօրուան կացութեամբ հիւսիսը, Կովկասի տարբեր կայարանները եւ 6 երկաթուղիի ճամբաները կուտակուած են Հայաստանի պատկանող 1000 վակոն բեռ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ երկրաշարժին զոհերու թիւը շատ աւելի մեծ է քան ինչ որ կը կարծուէր սկիզբը։ Վախ կայ որ մեռեալներու թիւը 1000-է աւելի ըլլայ։ Ջորեքշաբթի օր ալ կարելի չեղաւ հեռաձայնային կապ հաստատել տեղեկութիւններ քաղելու համար հայ գաղութին մասին։

ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ ետք Իրաք եւս դիրք գրաւած է քրտական Պետութեան հռչակումին դէմ։ Երկրին Անգարայի դեսպանը յայտնած է թէ դաշնակցային պետութեան նպատակը ժամանակի ընթացքին պիտի փոխակերպուի անկախութեան ինչ որ ընդունելի չէ իրենց համար։ Իրաքի մասնատումին դէմ արտայայտուած է նաեւ Սաուտի Արաբիոյ Անգարայի դեսպանը։

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԻ Անգարայի Ա. դեսպանը իր հաւատարմագիրը յանձնած է Նախագահ Էօզալի։ Մէհմէտ Ալիեւը ողջունելով, Թուրքիոյ նախագահը մաղթած է որ անոր պաշտօնավարութեան ընթացքին աւելի զարգանան Թուրքեւազերի յարաբերութիւնները։

ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ համար մեծին ճամբայ մը գտնուեցաւ եւ նախկին ղեկավարը արտօնութիւն ստացաւ Գերմանիա երթալու ներկայ ըլլալու համար Վիլի Պրանտի յուղարկաւորութեան Շաբաթ օր։ Գորբաչովի պարագան բաւական բանավէճի նիւթ է Ռուսաստան եւ «Նեզավիսիմայա Կազետա»ն ալ ամբողջ էջ մը նուիրած է թէր ու դէմ կարծիքներով։ Ոմանց համար Գորբաչով մարդու իր արժանապատուութիւնը կը պաշտպանէ եւ բացէ ի բաց կ'անգիտանայ օրէնքը, ուրիշ մը բացէ ի բաց կ'այպանէ Ելցինը, պնդելով որ երբ մարդիկ անկարող են մեծ մարդ մը գնահատելու իր բուն արժէքին համաձայն, չեն կրնար յաջողութեամբ ղեկավարել Պետութիւն մը։

«ԻՆՉ-ՈՐ ՏԵՂ, ԻՆՉ-ՈՐ ԲԱՆ»

– ՍԱՄՈՒԷԼ ՇԱՀՄՈՒՐԱԴԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ –

Ջախջախած զօրակոչի մը եւ ամէնօրեայ խիզախումներու բեկոններուն միջեւ տարուբեր ղարաբաղեան պայքարը այսօր տարբեր թելադրանքով մը կը ներկայանայ. գրաւուած, վերագրաւուած գիւղերու, նահանջներու, զոհերու, վիրաւորներու, թալանուած ու քանդուած աւաններու ու՛ւ ընթացիկ յորձանքին մէջ յուշի ակնթարթ մը կը բացուի. քառասուն օր առաջ Մարտակերտի Վաղուհաս գիւղին մէջ պայթած ական մը զոհերու շարքին աւելցուց Սամուէլ Շահմուրատեանն ալ։

Ղարաբաղեան զոհ մըն ալ ինք ըլլալէ առաջ ան եղաւ նախ Սումգայիթի ողբերգութեան գրիչն ու գաղթական գանգատներու ամէնէն սրտոտ դիմումի հասցէն։ 1989 Սեպտեմբերին ու անկէ ետք Գրողներու Միութեան իր սենեակէն անցնող անտէր ու անօգներու շարանները «հիմա գացէք, բան մը կ'ընենք» պատասխանը չստացան երբեք. կարգադրեց որ մէկը տանիք մը ունենայ, միւսը քանի մը հաւ կամ փեթակ, ուրիշ մը հիւանդանոցի մահիճ մը ու այսպէս՝ օրեր, ամիսներ։

Այսօր սա յուշագրութիւն – անդրադարձը, մինչ պայքարը կը շարունակուի ամբողջ ցաւովն ու ցաւալիներովը, երիտասարդ յաւելեալ կորուստ մը կամ Խորհրդարանի անոր աթոռին պարապէն կուգայ անշուշտ. սակայն կուգայ նաեւ Սամուէլ Շահմուրատեանի նահատակութեամբ անգամ մը եւս չեղծուած այն իրականութենէն զոր Հայաստանի գրողներէն ընկեր մը անոր հողակոյտին վրայ խօսք առնելէ ետք սապէս կը տարազէր. «ինչ - որ տեղ, ինչ - որ բան այնպէս չէ, ինչպէս պէտք է լինէր»։

Սամուէլին յիշատակը բարեկամի մը, յանձնառու քաղաքական դէմքի մը, մարտիկի մը կորուստին ընդմէջէն, այսօր կը խորհրդանշէ նաեւ վրիպած «ինչպէս պէտք է լինէր»ներու մեր երկար, շատ երկար շարքը։

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՎՐԱՅ

Ինչպէս որ «Յառաջ» տեղեկացուց, Արովեան քաղաքի «Հատիս» աղջիկներու խումբը յաջող կերպով մտած է Եւրոպայի «Ռոնչէթթի» բաժակին մրցաշարքին մէջ։

Նոյնը չէ կրցած ընել «Քորաչ» բաժակին ի հաշիւ մանչերու ախումբը, որ «Ուրարտու» անունը կը կրէ։ Հայերը պարտուած են Խրուաթիոյ Սիպէնիք քաղաքին մէջ եւ պարտուած են երկու անգամ՝ 89 – 62, եւ 84 – 68։

Ճիշդ է որ «Ուրարտու» խորհրդային ախոյենութիւններու մէջ, չէր հասած բարձրագոյն դասակարգին, մինչ «Հատիս» տարիներէ ի վեր իր տեղը ունէր միութենական լաւագոյն խումբերու շարքին մէջ։

Յիշենք որ, նախ քան Սիպէնիք երթալը, «Ուրարտու»ի առաջին մրցակիցը պիտի ըլլար Երեւանի մէջ Փլէվէնի խումբը, բայց Պուլկարները չէին ուզած կամ չէին կրցած ճամբորդել եւ Հայկական խումբը յաղթական հռչակուած էր։

«Հատիս»ի յաջորդ մրցակիցը ծանօթ է արդէն. Պանսքա Պիոթրիքա սլովաք քաղաքին խումբն է՝ որ յաղթած է Զաղրէպի ախումբներէն մէկուն։

Նախատեսուած թուականներն են՝ Հոկտեմբեր 28 եւ Նոյեմբեր 4։ Առաջին մրցումը, ըստ կազմակերպիչներու որոշումին, պէտք է տեղի ունենայ Հայաստանի մէջ, եթէ կացութիւնը թոյլատրէ։

Վ. Ս.

վերօ ամբողջ

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (20)

Դ.

– Ըստ ձեզի, ի՞նչ են Նախագահէ մը պահանջուած յատկանիշները։ Արդէն որոշ ժամանակ է կը գլխաւորէք այս երկիրը նախապէս այլ հանգամանքներով, ներկայիս որպէս Հանրապետութեան Նախագահ։ Երբ չէք անցած քաղաքական մարդու բնական հանգրուաններէն, դիւանագիտութեան ուղիներէն, պատրաստութեան պակաս չէ՞ք զգար։

– Պատասխանելով ձեր առաջին հարցումին, ո՛չ միայն Նախագահից, ընդհանրապէս ցանկացած իշխանութիւնից պահանջուած հիմնական գիծը պէտք է լինի հետեւեալը՝ առկայ հնարաւորութիւնների առաւելագոյն օգտագործումը՝ յանուն ժողովրդի եւ սեփական պետականութեան մշակոյթի։ Սա է լինելու մեր չափանիշը։ Ինչ վերաբերում է ձեր երկրորդ հարցին, ի հարկէ, եթէ ես գուշակէի որ ինչ որ մի ժամանակ պէտք է զբաղեցնեմ ահա այսպիսի պաշտօն, գուցէ հիմնովին ընդհանրապէս վերանայէի իմ կրթութիւնը, իմ գործունէութիւնը։ Ի հարկէ պետական անձի համար շատ աւելի նախընտրելի կը լինէր ունենալ իրաւաբանական, տնտեսագիտական կրթութիւն, բայց դժբախտաբար, կեանքը երբեմն այլ պայմաններ է թելադրում եւ այլ մարդիկ են հանդէս գալիս։ Բայց ես վստահ եմ, սա դեռեւս անցման շրջանի իշխանութիւն է, յառաջացել է ինքնաբուխ կերպով, ոչ արուեստականօրէն, ուրեմն սա էլ ինքնանպատակ չէ։ Կը գայ ժամանակ երբ հասարակութիւնը կը պահանջի տուեալ ժամանակին աւելի պատշաճող քաղաքական գործիչներ որոնք անպայման կը ծնուեն։

– Կ'ըսուի, թէ իշխանութիւնը կը փոխէ մարդը։ Ոչ թէ կ'ըսուի, այլ իրողութիւն է ընդհանրապէս։ Ոչ միայն կը փոխէ, այլ նաեւ կրնայ փճացնել։ Երբ հայելիին մէջ կը նայիք, որեւէ փոփոխութիւն կը նկատէ՞ք ձեր մէջ։

– Դա արդէն աւելի շատ պէտք է կողքից դիտուի եւ կողքից գնահատուի։ Ես ձգտում եմ ինքս չդաւաճանել իմ սկզբունքներին, իսկ սկզբունքները, ինձ թւում է, ե՛ւ կեանքում ե՛ւ պետական իշխանութեան մէջ պէտք է նոյնը լինեն։ Այսինքն՝ սկզբունքներ որոնք վերածւում են համոզումի։ Եթէ համոզում են նրանք չեն կարող փոխուել։ Մարդը չի կարող սովորական կեանքում մի բան լինել, իշխանութիւն ձեռք բերելիս մի ուրիշ բան։

– Իսկ նախագահ մը իրաւունք ունի՞ հակասութիւններու մէջ իյնալու, այսօրուան ըսածը ժխտելու տարի մը ետք։ «Իմ հակասութիւններս իմ հարստութիւններս են» ըսած է մտածող մը։ Նոյնը կը պատշաճի՞ նաեւ ձեզի։

– Նայած ի՛նչ իմաստով։ Ես չգիտեմ այդպիսի պնդում։ Դա, եթէ ֆորմալ մօտենանք, դա կարելի է համարել հակասութիւն, բայց եթէ ըստ էութեան մօտենանք, դա կարելի է համարել էւոլուցիա։ Ես համաձայն եմ, որ ցանկացած մարդ, ցանկացած առողջ մարդ, միշտ ապրում է զարգացում, առաւել եւս երբ մարդու կեանքում տեղի է ունենում այսպիսի կտրուկ շրջադարձ եւ նրա վրայ ընկնում է մի այսպիսի հսկայական պատասխանատուութեան բեռ, նա պարտաւոր է նոյնիսկ իր չունեցածը, իր այն

թերին որի մասին քիչ առաջ խօսեցինք, շատ արագ կերպով լրացնել եւ, որքան հնարաւոր է շուտ, կարողանալ ուրեմն յարմարուել այսօրուայ պահանջներին։ Իսկ քաղաքական գործչի համար էւոլուցիան, զարգացումը, պարտադիր է։ Եթէ քաղաքական գործիչը ի վիճակի չէ ճկուն կերպով անձագանգելու հանգամանքների, յարաբերութիւնների փոփոխութիւններին եւ կրկնում է նախկին յանկերգները, առանց հաշուի առնելու իրականութեան փոփոխութիւնը, սա ինքը արդէն քաղաքական գործիչ չէ։

– Իսկ ի՞նչ է ձեր կեցուածքը քննադատութեան հանդէպ։ Մինչեւ ո՞ւր կը հասնին ձեր հանդուրժողութեան սահմանները, մանաւանդ նկատելի է որ իւրաքանչիւր Հայու մէջ թաքնուած նախագահ մը կայ, հետեւաբար իւրաքանչիւր Հայ կը նախընտրէ խօսիլ ուղղակի ուրիշ նախագահի հետ, այս պարագային ձեզի հետ։

– Ինձ համար հանդուրժողութիւնը անսահման է, եթէ քննադատութիւնը լինում է օրէնքի շրջանակներում։

– Բացատրուեցէ՛ք։

– 72 տարուայ ստրկութիւնից յետոյ, շատ բնական էր որ մամուլի, խօսքի, քաղաքական կուսակցութիւնների գործունէութեան ազատութիւնը որ այսօր կայ, չտեղաւորուի օրէնքի շրջանակներում, որովհետեւ սահմանափակումները այնքան խիստ էին որ դրա բնական հակազդեցութիւնը պէտք է լինէր ամէն ազատութիւն։ Եւ այսօր, ցանկացած սահմանափակում, եթէ դա անգամ արդարացուած լինի, ե՛ւ բարոյական ե՛ւ իրաւական տեսակէտից ցանկացած սահմանափակում, հոգեբանօրէն նկատւում է որպէս հակաժողովրդավարութիւն։ Դրա համար ի հարկէ ժամանակ պէտք է որպէսզի այս ազատութիւնները կանոնակարգուեն։ Այսօր տիրում է մի վիճակ երբ բոլորը օգտւում են օրէնքների ազատութիւններից, բոլորը անխտիր, բայց ոչ ոք չի ուզում ենթարկուել օրէնքների սահմանափակումներին։ Ես ասեցի, սա հոգեբանական պահ է, որովհետեւ բռնութիւնը, ստրկութիւնը այնքան երկար է տեւել եւ այնքան խիստ է եղել որ այսօր այդ անզուսպ ազատութիւնը արտայայտելու շրջանն է։ Բայց ես վստահ եմ, կը գայ ժամանակ, ամէն ինչ իր տեղը կ'ընկնի եւ այս դեմոկրատական ազատութիւնները կը կանոնակարգուեն եւ կը ստեղծուեն դեմոկրատական ինստիտուտներ, որոնց ներդաշնակութիւնը այլեւս կախուած չի լինի առանձին մարդկանց կամքից եւ արդէն անշրջելի կը լինի։ Այսօր, հակառակ այսքան ազատութիւններին, իշխող անհատի, իշխող կուսակցութեան դերը չափազանց մեծ է, չափազանց մեծ է նրա ազդեցութիւնը։ Նա կարող է չափազանց ընդարձակել այդ ազատութիւնների սահմանները, իսկ ցանկութեան դէպքում, նաեւ կարող է նեղացնել։ Ուստի հասարակութիւնը պարտաւոր է ստեղծել այնպիսի դեմոկրատական ինստիտուտներ որպէսզի այլեւս դեմոկրատիան կախուած չլինի առանձին մարդկանց, առանձին կուսակցութիւնների կամքից։ Դրա համար ժամանակ է պէտք։

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՄԱՐՏՈՒՆԱՇԷՆԻ ԿՌԻՒԸ

(ԱԿԱՆԱՏԵՍՆԵՐՈՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ)

1991-ի Մարտունաշէնի կռիւները ականատեսներու, մասնակիցներու վկայութիւններով պիտի մնան Ղարաբաղեան պատմութեան էջերուն մէջ. ինչպէս Սումգայիթէն վերապրողներու պատմածները, առնէ իւս գրի առնուեցան Սամուէլ Շահմուրադեանի կողմէ:

Հետեւեալ հատուածները քաղուած են Մարտունաշէնցիներու պատմածներէն որոնք լոյս տեսած են «Գարուն» ամսագրի 1992 Ապրիլի թիւին մէջ:

⁂

... Կռիւը չարունակւում է դեռ, մեր տղաները դիմադրում են, չեն թողնում, որ դրանք աչքը բանան: ՕՄՈՆ-ցիներից մէկը սալդաթին կանչում է, ասում. «էդ մարդուն ու էդ կնկան տար, թող դուրս գան»: Ես կանգնեցի սալդաթի առաջ, բռնեցի ուսերը, ասացի. «Դու, սինոկ, ինձ կրակի իմ տան մէջ, ես դուրս չեմ գայ»: էդ սալդաթը տանից դուրս եկաւ ու նրանց ասաց. «էս կնիկը վախենում է, ասում է՝ դուրս չեմ գայ»: Մէկ էլ տեսայ՝ երկու ՕՄՈՆ-ցի եկան, մէկը աւտոմատը քաշեց ու ասաց՝ առաջ ընկէք:

Մեր տղաները դէմ-դիմացից տեսնում են, որ ինձ ու Շամիրին տանում են. մէկը վազելով գնում է գիւղի խորքը, ասում է՝ երկու հոգու տարան: Կարծել են՝ վերցրել են պատանդ: Մեզ դարպասից դուրս բերեցին:

Հիմա ինձ տանում են, բայց ոտքերս չեն գնում: Կանգնեցի ու ասացի՝ չեմ գնայ: Տեսնեմ երեք մարդու էլ բերեցին. Խաչիկին, Յովհաննէսին, Ռազմիկին, էս չորս մարդուն ու ինձ ուզում են առաջ գցած տանեն, որ մեր տղաները մեզ տեսնեն՝ չկրակեն: Ես ասացի՝ չեմ գնայ: Մի քանի քայլ չարած՝ Շամիրէն կրակեցին, ընկաւ: Դալթեան Խաչիկը մօտ 20 մեթր առաջ էր գնացել, իսկ Շամիրը, Յովհաննէսը, Ռազմիկը՝ մէկը էստեղ, մէկը էնտեղ, մէկն էլ էնտեղ, իրարից մի քիչ, մի քիչ հեռու ընկան: Զորս հարեւաններիս էլ սպանեցին աչքիս առաջ: Ես ուշադնաց ընկայ տափին, կէս ժամ, մի ժամ, չեմ իմանում... Եթէ ես բաղէիս էլ գնանք մեր գիւղը՝ արիւնը մղակում սառած է, էնքան արիւն է գնացել:

Ուրեմն, ես ուշքից գնացել, ընկել եմ տափին, ինչքան եմ մնացել՝ չգիտեմ, սալդաթը բերել ջուր է լցրել վրաս՝ ուշքի եմ եկել: էդ սալդաթին ասում եմ՝ օգնի վեր կենամ, ձեռք չի տալիս: Մի պուճուր-մուճուր ուրիշ մի սալդաթ կար, ասաց՝ տեսնում ես, որ չի կարողանում: Ձեռքիցս բռնած ինձ տարաւ մեր տան նկուղը: Մօտ 4-5 ժամ նկուղում էղպէս ընկած եմ եղել ցեմենտի վրայ: Հիմա ՕՄՈՆ-ցիները հայհոյելով ինձ ասում են. «Վեր կաց, ուր էդի գնա, տանդ վեր ընկի»: Չեն թողնում, որ էդտեղ գոնէ պառկպարուեմ: Մեր տղաները դեռ կրակում են: Թուրքը իրենց լեզուով ասում է՝ գնա տունդ սատկի: Ասացի՝ չեմ կարողանում գնալ: էն նոյն փոքր ռուս տղան եկաւ կռնիցս բռնեց, մի կերպ տարաւ: Յետոյ, երբ տանկը մեր երկաթէ դարպասը ջարդեց ներս մտաւ, ես խակի վախ չզգացի, ասացի՝ ուզում է կրակեն, ուզում է տունը գլխիս փլեն, տանիցը դուրս եկողը չեմ: Դու մի՛ ասի, դրանք տանկ են բերել, որովհետեւ ՕՄՈՆ-ցիները վախենում են գիւղից դուրս գան, տանկը բերել են, նստացրել են տանկն ու տարել:

Կռիւն արդէն պրծել է: Դուրս եմ եկել, կանչում եմ, ոչ մի հարեւան չկայ: Ալքամեան Շամիրի կինը, Դալթեան Խաչիկի կինը վախից մտել են թոնրի մէջ, դեռ չգիտեն, որ ամուսիններին տարել կոտորել են: Ես դարպասից դուրս եկայ, ցնորուածի նման, մազերս քաշելով, ծուալով կանչում եմ. Օֆի՛կ, Աննա՛, ոչ մէկը չկայ: էղպէս գժուած ձայնով կանչելով գնացել եմ գիւղ, տուել մարդկանց:

ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Ծնած 1925-ին, Մարտունաշէնի բնակիչ, թոշակառու:

12 Մայիսի, 1991 թ.
Ծաղկաձոր

⁂

... Հօրեղբօրս տղան՝ Վլադիմիր Ալքամեան էր անունը, երազում էր, որ կռուի լինի, ինքը Թուրք սպանի ու աւտոմատը վերցնի, որովհետեւ իրենը որսորդական հրացան էր: Բայց ուրիշ կերպ ստացուեց. Թուրքին սպանեց, ինքն էլ հետը զոհուեց: Թուրքը վիրաւոր ընկած է լինում դետի ափին, Վալոդին որ տեսնում է, հայերէն օգնութիւն է կանչում: Վալոդը մի քիչ մօտենում է, տեսնում է՝ չէ, Թուրք է, երկուսով միաժամանակ կրակում են մօտիկից, Թուրքը Վալոդին է սպանում, Վալոդը՝ Թուրքին: Գնդակը Վալոդի փորից մտել էր, մէջքից դուրս եկել: ԱԿՄ աւտոմատ էր եղել, աղիք-բան լրիւ խառնել էր: Վազ տուեցի դպրոց, իմ սենեակում պատգարակ կար, բերեցի, Վալոդին դրեցինք տարանք, բայց զգացի, որ չի ապրելու:

... Նոյեմբերի էդ կռիւը մեզ աւելի վստահ դարձրեց, իսկ Թուրքերին դաս եղաւ: էն Թուրքը, որին ասացի՝ հողի համա՞ր ես կռւում, ասաց. «Գնալու եմ Խանլար, Գեանջա, բոլորին ասեմ, որ Մարտունաշէն, Գետաշէն մտնել կարելի է, բայց յետ դառնալը հնարաւոր չի»: Կեղծաւորութի՞ւն էր անում կաշին փրկելու համար, թէ՞ ինչ, բայց, իրօք, Թուրքը հասկացաւ, որ իր ուժերով, առանց սովետի բանակի, չի կարող մեր գիւղերը գրաւել:

... Ես ու Համօն երկրորդ գծում էինք, չհամբերեցինք, եկանք առաջին գիծ: Արտուշն իր աւտոմատը տուեց, ինքը կրակեց ղնդացրով: Ճանապարհի մօտի տները վառւում էին, ծուխը թուխպի պէս իջել էր գիւղի վրայ: Կատաղած կրակում էինք: էդ վատ պահերին էլ գիւղի տղայ երեխէքը մեզ համար փամփուշտ ու ուրիշ զինամթերք էին կրում: Նախորդ կռիւների ժամանակ էլ է էղպէս եղել. ձիով, էշով կրում էին, որովհետեւ պատահում էր 5 րոպէում հազար փամփուշտ էինք ծախսում, որ գլուխները չբարձրացնեն, մօտ չգան: Վերջին կռուի ժամանակ 10-13 տարեկաններին թոյլ չէինք տուել, բայց աւելի մեծերը փամփուշտները ծոցները լցրած՝ սողալով, վազելով, թաքցնելով բերում հասցնում էին: էդ մեր տղորանց, իմ աշակերտների անուններն են. Դանիէլ, Արարատ, Մոսօ, էրիկ, Սլաւիկ, Տիգրան ու Արմէն: Զգիտեմ էդ կաւրօշներից որ մէկն է լինում. տասը ձեռքը բռնում է, որ տուն գցի, փախչում է ու նորից փամփուշտ կրում:

... Թուրքերի հետ առաջ վատ չէինք ապրում: Հարսանիք թէ թաղում գնում էինք, իրենք էլ մեզ մօտ էին գալիս: Հիւր գնալ կար, ընկերութիւն կար, աշխատում էինք միասին: Ճիշդ է, հազարից մէկ էր պատահում, որ Հայն ու Թուրքը ամուսնանան, տարբերութիւնը միշտ եղել է: Առեւտուր կար, նրանք մեզ կով, ձի, ոչխար էին ծախում, մենք նրանց հարսանիքների, նշիրուղ պայրամի համար՝ գինի ու արաղ: Մի 15 տարի առաջ նրանք չէին խմում, յետոյ սովորեցին, բայց անաչա էին ծխում, նաս են ասում, նարկոտիկի պէս բան է, էդ գիրին էին լեզուի տակ պահում: Թուրքերի մէջ լաւ մարդ շատ եմ հանդիպել. ընկերասէր, հիւրասէր, թասիբով, խղճով: Գորբաչովը մեր բարեկամութիւնը քանդեց: Բա Ռուսի մասին ի՞նչ ասենք: Առաջ մեր աստուածն էր, մեր մեծ ախպերը, հիմա եկել էր մեր հազար տարուայ պապենական գիւղերը խլի, տայ Թուրքին: Սխալուած պիտի կրակէինք:

... Մայիսի 3-ին վերջին անգամ մըտայ մեր տուն: Մի երկու բան էի ուզում վերցնեմ ու մեր Սարաղըրդ կովը տանեմ Գետաշէն, որ երեխան կաթ ուտի: Գիւղը մեռած էր, թաքուն-թաքուն մտայ տուն: Մի բոպէ չանցած տեսայ՝ ՕՄՈՆ-ը, հետներն էլ կողքի Թուրքական գիւղերից կին, երեխայ, տղամարդ հաւաքուած՝ գիւղի միւս ծայրից մտան ու սկսեցին թալանը: Սկսեցին վայրենու պէս կանչելով, վխճելով տներից հանել անկողինները, հեռուստացոյցները, կարի մեքենաները, խալիները, ուտելիքը... Հաւերին բռնում էին, ոտները կապում, որ տանեն, անասունը քշում էին... Յետոյ սկսեցին տները վառել: Սիրտս էրւում է, որ միտս է ընկնում էդ ամէնը:

Ռոմելան հիմա ասում է. «Պապա, բա մեր տունը ի՞նչ է եղել, Սարաղըրը ի՞նչ եղաւ, բա խի՞ չենք մեր տուն գնում»: Ա՜, ես սրտից բարակ մարդ չեմ, բայց որ տունը, գիւղը յիշում եմ, շատ դժուար եմ զգում ինձ:

ՍԵՐՈԺ ԱԼՔՈՄԵԱՆ
Ծնած 1946-ին, Մարտունաշէնի բնակիչ. նախնական զինուորական պատրաստութեան ուսուցիչ:

11 Մայիսի, 1991 թ.
Ծաղկաձոր

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾԱՏԷՐԵՐԸ ԽՕՍՔԻ ՏԷՐ

Ռուսաստանի ճարտարարուեստի մարզի գործատէրերը շնորհիւ իրենց վայելած ժողովրդականութեան եւ իշխանութեան, մեծ վարկ կը վայելեն վարչական շրջանակներու մօտ: Անոնցմէ մէկը՝ Վլադիմիր Օվչիննիկով 130 հազար բնակչութեամբ Ալեքսանդրով քաղաքին ճայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի գործատան տնօրէնն է. այդ գործատունը երկրին մեծագոյններէն մէկն է որ գործ կը հայթայթէ քաղաքին բնակչութեան գրեթէ կէսին: 45 տարեկան այս անձը կ՚ըսէ թէ տեղական պատասխանատուները չեն կրնար անտեսել իր տեսակէտները. եւ ոչ միայն տեղական. անոր առջեւ կը բացուին բոլոր դուռները, մինչեւ վարչապետը:

Ռուսաստանի մէջ իրեն նման հազարաւորներ կան որոնք տէր են ներկայիս ուժի մը որ կարեւոր քարերէն մէկն է քաղաքական նոր օրինավիճակին:

«Ճարտարարուեստեաններ» կոչուած այս տնօրէններէն 3-ը արդէն մուտք գործած են իշխանութեան վերին աստիճանները, փոխ - վարչապետ նշանակուելով: Պետական ձեռնարկութիւններու տնօրէնները Խորհրդարանին 10%-ը կը ներկայացնեն ու առաւ որոշիչ դեր մը կը կատարեն նոր Ռուսաստանի կազմաւորման մէջ:

«Ելցին պէտք է նկատի առնէ անոնց գաղափարները, որովհետեւ իսկական իշխանութեան տէրերը անոնք են այսօր, տասնեակ միլիոնաւոր մարդոց ապրուստի միջոցին մարմնացումը ըլլալով:

Վերջերս քաղաքական բեմի վրայ բազմաթիւ յաղթանակներ տարին անոնք. կառավարութիւնը զեղչեց որոշ տուրքեր ու նոր վարկեր բացաւ դժուարութիւններու դէմ կանգնած պետական ձեռնարկութիւններուն համար: Հաստատեց վըճարումի դիւրութիւններ:

Այս ընթացքով, յառաջիկայ ամիսներուն ճարտարարուեստի այս ղեկավարները բարձրաստիճան դիրքերու վրայ աւելի մեծ թիւ մը պիտի ներկայացնեն, աւելի դիւրին ճնշում բանեցնելով կառավարութեան վրայ: Անոնք ընտրած են իրենց ազդեցութեան գօտին քայլ առ քայլ ընդլայնելու ճամբան, խնայելով քաղաքական իրենց ուժերը եւ թերեւս զանոնք վերապահելով խորհրդարանական յառաջիկայ ընտրութիւններուն որոնք երկու տարիէն տեղի կ՚ունենան:

Այս դասակարգին տիրական դէմքն է Արկադի Վոլսկին որ Ճարտարարուեստի մարդոց ու ձեռնարկատէրերու արհմիութեան ղեկավարն է. ծանօթ է որպէս անկեղծ խօսքի տէր մէկը. չէ վարանած վերջնագրեր ներկայացնելու բարձրաստիճան պատասխանատուներու, յատկապէս Ելցինին: Սեպտեմբերի սկիզբը ան կը յոխորտար լրագրողներուն առջեւ որ կառավարութիւնը ընդունած էր վերաքննել կարգ մը դիրքորոշումներ ու ատիկա լայն չափով իրենց ազդեցութեան շնորհիւ էր: Ամրապնդելու համար իր դիրքը, Վոլսկի հիմնած է Վերանորոգման միութիւն կուսակցութիւնը: Ապա կեդրոնական այլ կուսակցութիւններու հետ կազմած են համախմբում մը «Քաղաքացիական միութիւն» անունով: Ասկէ զատ ան մեծ տպաքանակով թերթ մըն ալ ծախու առած է. կը ծրագրէ քաղաքացիական միութիւնը գործի լծելով ճնշում բանեցնել կառավարութեան վրայ որպէսզի ճարտարարուեստի մարզին պահանջքներուն գոհացում տրուի:

«Իշխանութիւնը կը պատկանի անոնց որոնք հարուստ են ու դրամ ունին. ներկայիս այդ բոլորին տէրը ոչ թէ կառավարութիւնն է, այլ ճարտարարուեստի տնօրէնները» ըսած է ան վերջերս մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին: Իսկ «Անկախ թերթ»ը գրած է թէ ամբողջ վեց ամիս կառավարութիւնն ու պետական ճարտարարուեստը ջլամարտ մղեցին ու վերջինն էր որ յաղթանակեց:

Ճարտարարուեստին սպառնացող պարտքերը վճարելով, Պետական դրամատան նախագահը ցոյց տուաւ իր նախասիրութիւնը որ կը հակէր ճարտարարուեստի մարդոց կողմը:

Այս վերջինները կ՚ըսեն թէ ընդհանուր առմամբ զօրավիգ են Ելցինի ու ռուսական տնտեսութիւնը ազատ ասպարէզի վերածելու անոր ռազմավարութեան: Այսուհանդերձ, կ՚ուզեն կարգ մը սրբագրութիւններ կատարել տալ շուկայի տնտեսութեան անցքի քաղաքականութեան մէջ:

Անոնք համաձայն են որ տնտեսութիւնը մասամբ ենթակայ ըլլայ պետական հակակշիռի մը, այն պայմանով որ փակուին անանկացող գործատուները:

Ներկայիս բանուորները կը բռնեն իրենց գործատան ճամբան որ մանկամսուրներ, բնակարան, բժշկական օժանդակութիւն, արձակուրդ եւ սպառումի ապրանքներ կը հայթայթէ, ինքնաշարժէն մինչեւ կարագ. ու այս բոլորը շատ մատչելի գիներով:

Արհմիութեան ղեկավարներէն մէկը համեմատելով Ռուսաստանի եւ Միացեալ Նահանգներու պայմանները, կ՚ըսէ թէ ամերիկեան ընկերութեան մէջ մարդիկ կ՚աշխատին գործատան մէջ, կը ստանան իրենց վճարումը ու հոդ կ՚աւարտի գործատեղիին հետ իրենց կապը: Մինչդեռ Ռուսաստանի մէջ գործատունը ընկերային կառոյց մըն է նաեւ որ կը ստանձնէ իր բանուորներուն պահանջքներուն մեծագոյն մասին բաւարարումը:

Ա. Թ. Թ.

ՖՐԱՆՍԱ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ - ԱԲՈՎԵԱՆ ԶՈՒԳՈՐԴ ՔԱՂԱՔՆԵՐ

Քանի մը տարիներէ ի վեր, Լիոնի կից Վիլէօրպան քաղաքը եւ Երեւանի մօտիկ Աբովեանը սերտ յարաբերութիւններու մէջ են:

1990, Հոկտեմբեր 16-ին, երկու քաղաքներուն պատասխանատուները ստորագրած էին արդէն բարեկամութեան դաշինք: 1992, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 2-ին, բարեկամութիւնը վերածուեցաւ խնամական զուգորդութեան (ժիւմըլաժ) պաշտօնական, տպաւորիչ արարողութեամբ մը Վիլէօրպանի քաղաքապետարանին մէջ: Ներկայ էին, բեմին վրայ, կողք-կողքի, Հայաստանէն եկած պատուիրակութիւն մը, Վիլէօրպանի քաղաքապետական խորհուրդին անդամները եւ նաեւ՝ Նորվան Եպիսկոպոս:

Սրահին մէջն էին շուրջ երկու հազար հրաւիրեալներ, շրջանի քաղաքապետներէն ոմանք: Վահէ Մուրատեան կը ներկայացնէր Լիոնի երեսփոխան - քաղաքապետ՝ Միշէլ Նուարը: Հրաւիրեալները կ՚ընդունուէին Վիլէօրպանի քաղաքապետական խորհուրդին հայ անդամներէն՝ Անահիտ Կոստանեանի եւ Վարուժան Գրիգորեանի կողմէ, առաջնորդուելէ առաջ արարողութիւններու սրահը:

Մասնաւորապէս ուրախ էր Պր. Գրիգորեան. որովհետեւ ինք նախաձեռնարկ եղած էր հաստատելու յարաբերութիւններ երկու քաղաքներու միջեւ, հովանաւորութեամբ հանգուցեալ քաղաքապետ Շարլ Հերնիւի, ճշմարիտ բարեկամ մը Հայ Դատին: Կը յիշուի որ ողբացեալը մահացաւ, հայկական հաւաքոյթի մը ընթացքին, իրիկուն մը, 1990-ի սկիզբը:

⁂

Ֆրանսական եւ Հայկական Եռագոյններով զրօշազարդուած սրահին մէջ՝ ուր կը հնչէր ուրախութեան Զօներգը (իմն ա լա ժուա), Ժիլպէր Շապրու, Վիլէօրպանի քաղաքապետը, բացաւ հանդիսութիւնը բարի գալուստ մաղթելով Աբովեանի քաղաքապետ Գրիգոր Ոսկերիչեանի, կնոջը եւ ութ հոգիներէ բաղկացած հայկական պատուիրակութեան, նշելով իւրաքանչիւրին անունը:

Պր. Շապրու արծարծեց, բնականաբար, Շարլ Հէրնիւի յիշատակը. հակառակ Մոսկուայի յարուցած դժուարութիւններուն, ան չէր հրաժարած Աբովեանի հետ զուգորդելու իր նպատակէն եւ շարունակած էր իր ջանքերը այդ ուղղութեամբ, ամէն առթիւ: Ահա այսօր իր փափաքը վերջապէս կ՚իրականանար: Ուրախ էր Վիլէօրպանի քաղաքապետը իր բոլոր խորհրդականներուն հետ որոնք բացարձակ միաձայնութեամբ վաւերացուցած էին զուգորդումի առաջարկը:

Ժիլպէր Շապրու չեչտեց որ պարտ-

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ԱՅՆՃԱՐԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 21-ին յատուկ հանդիսաւորութեամբ նշուեցաւ Մուսա Լերան հերոսամարտին 77-րդ տարեդարձը Այնճարի մէջ: Շաբաթ գիշեր զինուեցան ուխտարներ եւ մինչեւ առաւօտ պատրաստեցաւ աւանդական հերիսան եկեղեցւոյ թաղականութեան եւ Տիկնանց յանձնախումբին կողմէ: Նոյն գիշեր «Յառաջ» Վարժարանի սրահին մէջ Այնճարի ԼԵՄ-ը կազմակերպած էր ցուցահանդէս եւ պազար:

Առաւօտեան վաղ ժամուն սկսաւ եկեղեցական արարողութիւնը: Ներկայ էր հաւատացեալներու հոծ բազմութիւն մը: Ժամը 10-ին Այնճար ժամանեց Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ Արամ Արքեպիսկոպոս Քէշիշեան ընկերակցութեամբ Ազգային Իշխանութեան ներկայացուցիչներուն: Եկեղեցւոյ մուտքին Առաջնորդը դիմաւորուեցաւ Թաղականութեան եւ Այնճարի բոլոր կազմակերպութիւններուն կողմէ: Հ.Մ.Ը.Մ.-ի նուագախումբը հնչեցուց «Մեր Հայրենիք»ը:

Յընթացս պատարագին ժողովուրդին իր խօսքը ուղղեց Առաջնորդը բնաբան ունենալով «Սա է զէնն յաղթութեան ընդդէմ հակառակամարտին»: Խօսելով խաչի խորհուրդին մասին, զայն ներկայացուց որպէս «զէն յաղթութեան», որով Նազովրեցին յաղթեց մահուան ու մահով կեանք կերտեց: Խաչին նոյն խորհուրդով լեցուեցաւ, իմաստաւորուեցաւ ու անմահացաւ Հայոց պատմութիւնը:

Պատարագէն յետոյ տեղի ունեցաւ հոգեհանգիստ Մուսա Լերան հերոսներու հոգիներուն համար: Ապա եկեղեցւոյ բակին մէջ կատարուեցաւ հերիսայի օրհնութիւն խուռներամ ժողովուրդին ներկայութեամբ:

Ի պատիւ Առաջնորդին եւ հիւրերուն տեղի ունեցաւ ճաշ, կազմակերպութեամբ Թաղականութեան: Ճաշին ընթացքին խօսք առին Հոգաբարձութեան, Կոմիտէի, Թաղականութեան ու Ազգային Իշխանութեան ներկայացուցիչները:

ցուցադրութիւնը կը կատարուի քաղաքին ամուսնութիւններու սրահին մէջ, յիշեց Հանրապետութեան Օրէնսդիրքին թիւ 213 յօդուածը (ամուսնական՝) ուր կը նշուին Հաւատարմութիւն, Օգնութիւն, Օժանդակութիւն բառերը: Այդ յայտագիրն է որ պիտի գործադրուի. պիտի զարգանան երկու քաղաքներուն միջեւ յարաբերութիւններ ընկերային, մշակութային եւ մանաւանդ տնտեսական մարզերու մէջ, ըսաւ ֆրանսացի քաղաքապետը:

Գրիգոր Ոսկերիչեան, իր կարգին, անդրադարձաւ անցեալի վարչական դժուարութիւններուն որոնք ուշացուցին մինչեւ այսօր համաձայնագրին ստորագրութիւնը, իր եւ իր ընկերներուն երախտագիտութիւնը յայտնեց Վիլէօրպանի մէջ իրենց գտած համակրալից ընդունելութեան համար եւ հրաւիրեց Պր. Շապրուն եւ իր աշխատակիցները Հայաստան, Աբովեան: Պր. Ոսկերիչեան կը խօսէր հայերէն, Տաքէ Ղազարեան կը թարգմանէր ֆրանսերէն:

Տեղի ունեցաւ յետոյ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով շարադրուած դաշնագիրին ստորագրութիւնը երկու քաղաքապետներուն կողմէ, ներկաներուն խանդավառ ծափերուն տակ: Փոխանակուեցան յուշանուէրներ:

Հանդիսաւոր արարողութեան յաջորդեց ճոխ հիւրասիրութիւն մը, պատրաստուած քաղաքապետութեան ծախքով:

Ժամ մը վերջ, ներկաները գլխաւորութեամբ երկու քաղաքապետներուն, ուղղուեցան քաղաքին մէկ ուրիշ սրահը, 234, Քուռ Էմիլ Զոլա՝ ուր կազմակերպուած էր, Հոկտեմբեր 2-էն մինչեւ Հոկ. 12, հայկական ձեռագործ գործերու եւ Հայաստանի արդի նկարիչներէն ոմանց ստեղծագործութիւններուն ցուցադրութիւն - վաճառք մը:

Ժիլպէր Շապրու որ, իր ելոյթներուն ու խօսակցութիւններուն ընթացքին, առիթ ունեցաւ քանի մը անգամներ յայտնելու իր համակրութիւնը Վիլէօրպանի հայ համայնքին հանդէպ, կատարեց ցուցահանդէսին պաշտօնական բացումը, ընկերակցութեամբ Վարուժան Գրիգորեանի: Շեշտեցին որ վաճառքին հասոյթին մէկ կարեւոր մասը պիտի յատկացուի Արցախի գաղթականներուն օգնութեան գործին:

Վ. Ս.

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սոյն թուականի Սեպտեմբերի 27-ին, Կիրակի օրը, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգէն Ա. Վեհափառ Հայրապետը Էջմիածնի Մայր Տաճարում, խարտավիրակութեամբ Մայր Աթոռի դիւանապետ Տ. Ներսէս Արքեպիսկոպոս Պօզապալեանի եւ ընկերակցութեամբ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոսի ու Միացեալ-Նահանգներու Հայոց արեւելեան թեմի առաջնորդ Տ. Խաժակ Եպիսկոպոս Պարսամեանի, սրբալոյս միւռոնի օծմամբ եպիսկոպոս ձեռնադրեց չորս վարդապետների՝ համաձայն կարգաց եւ կանոնաց Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու:

Ձեռնադրուած հոգեւորականներն են՝

1. - Տ. Յուսիկ Եպիսկոպոս Պաղտասարեան՝ ձեռնադրուած Երուսաղէմի Հայոց Սուրբ Աթոռի վրայ համաձայն Սրբոց Յակոբեանց միաբանութեան ընդհանուր ժողովի որոշման, ծնեալ՝ 1936 թ. Միացեալ-Նահանգներում:

2. - Տ. Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան՝ ձեռնադրուած Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց իբրեւ փոխանորդ Արեւմտեան - Եւրոպայի Հայրապետական պատուիրակի, ծնեալ 1937 թ. Պէյրութ քաղաքում:

3. - Տ. Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեան՝ ձեռնադրուած Գերմանիայի Հայոց թեմի վրայ իբրեւ թեմակալ առաջնորդ, ծնեալ 1942 թ. Պոլսոյ քաղաքում:

4. - Տ. Վիգէն Եպիսկոպոս Այգազեան՝ ձեռնադրուած Զուիցերիոյ Հայոց թեմի վրայ իբրեւ թեմակալ առաջնորդ, ծնեալ 1952 թ. Սղերդում (Թուրքիա):

Պատշաճ հանդիսաւորութեամբ տեղի ունեցած արարողութիւններին ներկայ էին ուխտաւորաբար Մայր Աթոռ ժամանած Հայ Առաքելական Եկեղեցու թեմակալ առաջնորդներ, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի անդամներ, հայրենի արուեստագէտներ, սփիւռքահայ ուխտաւորներ եւ հաւատացեալ ժողովրդեան հոծ բազմութիւն:

Նորապսակ եպիսկոպոսները իրենց ուխտի պատարագը մատուցեցին Սեպտեմբերի 28-ին, 29-ին եւ Հոկտեմբերի 4-ին Մայր Տաճարում, Երեւանի Ս. Սարգիս եւ Ստեփանաւանի Ս. Աստուածածին Եկեղեցիներում:

«Լցո՛ Տէր զսոսա հոգւովդ Քով սրբով, զօրացո՛ եւ յաջողեա սոցա օգնականութեամբ Քով յամենայն գործս բարիս»: Ամէն:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Ս. Էջմիածին
Հոկտեմբեր 5, 1992

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«UN ETE SANS AUBE»

Յակոբ Խաչիկեանի այս հատորը առաջին անգամ լոյս տեսած է Գանատա եւ մեծ յաջողութիւն գտած, ինչպէս արձագանգած ենք ատենին: Այժմ հրատարակուած է Փարիզ Փրէս տը լա Սիթէի հրատարակչականին կողմէ:

Հեղինակը՝ Յակոբ Խաչիկեան, ծնած Պոլիս, 1957-ին, վերջնապէս հաստատուած է Քէպէք (Գանատա), ուր մէթրիզի մը տիրացած է անգլերէն լեզուի եւ անգլիական գրականութեան Մոնրէալի համալսարանէն: 1962-էն ի վեր լեզուագիտութեան եւ բաղդատական գրականութեան դասախօս է: Հեղինակ է շուրջ 15 գիրքերու եւ բազմաթիւ յօդուածներու: Թարգմանած է նաեւ ժամանակակից հայ բանաստեղծներ: Այս հատորին հեղինակակից է Ժան-Իվ Սուսի, ծնած Քէպէք:

«Un été sans aube»ը, զոյգի մը կեանքին ընդմէջէն կ'արծարծէ հայ ժողովուրդի ողբերգական կեանքը Օսմանեան կայսրութեան մէջ, 1915-ի տեղահանութենէն մինչեւ 1919 Մայիս: Վէպ մըն է, որ կը հետաքրքրէ գլխաւորաբար պատանիները:

Նման գիրքեր կը ծառայեն ծանօթացնելու հայ ժողովուրդը եւ իր ապրած ողբերգութիւնը ֆրանսախօս բազմութիւններու եւ այդ առընչութեամբ կարեւոր դեր կրնան խաղալ:

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ՍՓԻՒՌՔԻ ՏԱՐԱԾՔԻ ՎՐԱՅ ԳՈՐԾՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

ՆԱԽԱՇԱՒԻՂ

Ե.- ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ԹԵՄ

Յօդուած 60

Թեմակալ առաջնորդը համարատու է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ Եպիսկոպոսաց ժողովին: Թեմակալ առաջնորդը պարտաւոր է ամէն տարի տեղեկագիր ներկայացնել Եպիսկոպոսաց ժողովին իր թեմի տարեկան գործունէութեան մասին:

Յօդուած 61

Թեմակալ առաջնորդը նաեւ պատասխանատու է իր թեմի մէջ գտնուող վանքերի գործունէութեան, որոնք գտնւում են իր իշխանութեան ներքոյ, բացի Մայր Աթոռին ենթակայ վանքերից:

Յօդուած 62

Թեմակալ առաջնորդը համաձայն եկեղեցական աւանդական կարգի, նշանակւում է առանց պաշտօնավարութեան տեւողութեան սահմանի:

Յօդուած 63

Թեմակալ առաջնորդի եւ Թեմական Խորհրդի հովանու ներքոյ կազմւում են եկեղեցասէր, երիտասարդական եւ տիկնանց միութիւններ, կրօնասէր եղբայրակցութիւններ, դպրաց դասերի միութիւններ, մշակութային կրթական, բարեսիրական յանձնաժողովներ՝ քրիստոնէական, կրօնա-բարոյական ու ազգային դաստիարակչական նպատակներով:

Յօդուած 64

Թեմակալ առաջնորդը իրաւասու է միայն իր թեմի համար ձեռնադրելու քահանաներ եւ նշանակելու հոգեւոր հովիւներ, որոնք պէտք է ունենան օրինակելի նկարագիր եւ իրենց կոչման համեմատ ուսումնական պատրաստութիւն, լինելով գիտակ Սուրբ Գրոց, Եկեղեցու ուղիղ դաւանութեան, եկեղեցական կարգաց ու կանոնաց եւ ծիսական արարողութեանց:

Յօդուած 65

Թեմակալ առաջնորդի իրաւասութիւններն ու պարտականութիւններն են.

ա. Պատշաճ նախանձախնդրութեամբ հսկել Հայաստանեայց Եկեղեցու վարդապետութեան եւ կանոնների անաղարտ պահպանութեան վրայ: Ապահովել անխափան եւ կանոնաւոր կատարումը եկեղեցական արարողութիւնների՝ արտօնեալ երաժշտութեամբ: Քննել թեմի ոեւէ հոգեւորականի դէմ եղած գանգատները եւ այդ մասին պատշաճը տնօրինել:

բ. Ամէն ջանք թափել, որ իւրաքանչիւր ծուխ ունենայ իր հոգեւոր հովիւը:

գ. Պարբերաբար այցելութիւններ տալ թեմի եկեղեցիներին եւ համայնքներին:

դ. Ձեռնադրել հոգեւորականներ Թեմական Խորհրդի հետ խորհրդակցաբար եւ ծուխերի համար սարկաւագներ ձեռնադրել հոգեւոր հովուի յանձնարարութեան վրայ: Ամենայն Հայոց Հայրապետին խնդրանք ներկայացնել արժանաւոր եկեղեցականների աստիճանի բարձրացման եւ պարգեւատրութեան համար: Խնդրանք ներկայացնել Ամենայն Հայոց Հայրապետին, Թեմական Խորհրդի յանձնարարութեամբ, թեմից ներս արտակարգ ծառայութիւն մատուցող անձերի պարգեւատրութեան ի նպաստ:

ե. Հոգեւորականներ նշանակել կամ հոգեւոր հովիւների փոփոխութիւններ կատարել խորհրդակցութեամբ Թեմական Խորհրդի:

զ. Տարին մէկ անգամ թեմի բոլոր հոգեւորականներին համագումարի հրաւիրել կրօնական, ծիսական եւ կարգապահական հարցերի քննարկման եւ նրանց ուղղութիւն տալու համար:

է. Հոգ տանել թեմի ներքին առաքելական գործունէութեանը, կազմակերպելով նոր ծուխեր, ուր որ հնարաւոր լինի: Ստեղծել անհրաժեշտ միջոցներ Հայաստանեայց Եկեղեցու անդամների կրօնական դաստիարակութեան համար:

ը. Հսկել, որ թեմի մէջ կազմակերպուեն հոգեւոր եղբայրակցութիւններ, եկեղեցասէր տիկնանց միութիւններ, երիտասարդների խմբակցութիւններ, կիրակնօրեայ վարժարաններ, դպրաց դասեր եւ նման եկեղեցական կազմակերպութիւններ, միշտ իր գիտակցութեամբ եւ արտօնութեամբ, Հայ Եկեղեցւոյ հովանու ներքոյ, համաձայն սոյն կանոնագրութեան տրամադրութիւնների:

թ. Արտօնել կրօնական գրականութեան հրատարակութիւնը թեմական գործածութեան համար:

ժ. Հսկել եւ ստուգել թեմի ֆինանսական բոլոր գործարքներին:

ժա. Թեմակալ առաջնորդը եւ Թեմական Խորհուրդը տարեսկզբին պատրաստում են նախահաշիւ տարեկան բիւջէի եւ ներկայացնում են այն Մայր Աթոռ Վեհափառ Հայրապետին: Նրանք տարեվերջին ներկայացնում են կատարողականը, որ քննարկուած պիտի լինի թեմի վերստուգիչ յանձնաժողովի կողմից:

Յօդուած 66

Թեմակալ առաջնորդի կողքին գործում է թեմի Ներկայացուցչական ժողովը:

Յօդուած 67

Թեմի Ներկայացուցչական ժողովը կազմւում է իւրաքանչիւր ծուխի կողմից ընտրուած երկու ներկայացուցիչներից, մէկը հոգեւորական, միւսը՝ աշխարհական:

Յօդուած 68

Թեմական ներկայացուցչական ժողովը կանոնաւորաբար գումարւում է տարին մէկ անգամ: Անհրաժեշտութեան դէպքում առաջնորդը կարող է արտահերթ նիստի հրաւիրել Ներկայացուցչական ժողովին:

Յօդուած 69

Ներկայացուցչական ժողովը նշանակում է Վերստուգիչ յանձնաժողով բաղկացած մէկ հոգեւորական եւ երկու աշխարհական անդամներից:

Յօդուած 70

Թեմական Ներկայացուցչական ժողովը ընտրում է Թեմական Խորհուրդ՝ առաջնորդի ներկայացրած կրկնանուն ցանկի վրայից:

Յօդուած 71

Թեմական Խորհուրդը բաղկացած է 7 անդամներից՝ 4 աշխարհական եւ 3 հոգեւորական:

Թեմական Խորհուրդը ընտրւում է 4 տարուայ համար:

Յօդուած 72

Թեմական Խորհուրդը ամէն տարի ներկայացնում է իր գործունէութեան տեղեկագիրը Ներկայացուցչական ժողովին:

Յօդուած 73

Թեմական Խորհուրդը թեմակալ առաջնորդի խորհրդատու եւ գործակից մարմինն է, որը զբաղւում է թեմի եկեղեցիների, կրօնա-դաստիարակչական, վարչա-կազմակերպչական, տնտեսական ու կարգապահական հարցերով:

(Շար. 6)

Այրի Տիկին Հայկուհի Տաքէսեան,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Սերոբեան եւ զաւակները (Նիս),
Տէր եւ Տիկին Հայկ Վարդապետեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Ս. Փափազեան եւ զաւակները (Արժանթէն),
Այրի Տիկին Ա. Գարայեան
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ — հօր, եղբօր եւ մօրեղբօր՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԱՔԷՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 13-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 15-ին, ժամը 14·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի

Cimetière Intercommunal de Clamart

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Յաւակցութիւն՝ տնմարով:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ, փոխան ծաղիկի նուէրները՝ կրթական հաստատութեանց:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Համնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Համնոյ 9-ը ամտուան հերոսամարտի 72-րդ տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Հոկտեմբեր 18, Կիրակի, առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 7000 դիւցազներու հոգւոյն յիշատակին:

Իսկ կէսօրէ վերջ, ժամը 13·30-ին, մատաղի ճաշ եւ յուշահանդէս ճաշարան Վարդան:

52, Bd. Saint-Germain, Paris 5e

Ճաշագին՝ 110 *Ֆր.:*

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a le plaisir de recevoir

SHAHEN KHATCHATRIAN

Conservateur
actuellement en France

à l'occasion de la parution

du *CATALOGUE DE LA GALERIE NATIONALE D'ARMENIE*

publié par les Amis des Musées d'Arménie

Vendredi 16 Octobre à 20 h 45

Exposé
Projection diapositives —— Signature

—— *Entrée libre* ——

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, Փարիզի Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Եկեղեցին, յաւէտ բաժնուած խաչուհիներու յիշատակին:

Յետ եկեղեցական արարողութեան ճաշ մը կը տրուի Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը, 17 ռիւ Պլէօ (*մեթրօ Քատէ*):

FRANCE 3

Sujet 13 : «LE COUVENT DE LA COLOMBE»

Diffusion : FRANCE 3, Mardi 20 Octobre
Emission : «FAUT PAS REVER» 21h40
Invité : FREDERIC MITTERAND
Réalisation du reportage : FREDERIC TONOLLI

Tout un peuple menacé de génocide se transforme en une nuée de colombes et échappent ainsi à Tamerlan le sanguinaire conquérant.

Racontée par Mardiros le marionnettiste, la légende du Couvent de la Colombe devient ainsi une allégorie de l'histoire arménienne.

De Erevan la capitale de l'Arménie, au Couvent de la Colombe sur les rives du lac Sevan, Mardiros et ses marionnettes nous entraînent sur les traces d'un peuple grave au passé douloureux.

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սէն — Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ — Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը ներկայիս կը ծանուցանէ թէ Եկեղեցւոյ շինութեան 62-րդ եւ Անուանակոչութեան 60-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը տեղի կ'ունենայ Հոկտ. 18, Կիրակի:

Այս առիթով կը կատարուի հանգստեան պատարագ եւ հոգեհանգիստ հոգիներուն համար եկեղեցւոյս հիմնադիրներուն, Շինութեան Յանձնախումբի, Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն, որոնք առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԵՂԻՇԷ Ա. ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Եկեղեցւոյս

Պատարագէն վերջ կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն, ապա հոգեհանգիստ եւ արարողութեանց աւարտին մատաղի բաշխում: Մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի պիտի ունենայ գինեձօն՝ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

CENTRE CULTUREL ST MESROB

organise

DES COURS DE LANGUE ARMENIENNE

pour personnes adultes, tous les Lundis de 19h30 à 21h30.

Les cours seront répartis en deux :
— Première heure : pour les initiés;
— Deuxième heure : pour les débutants.

Les inscriptions auront lieu sur place le Lundi 19 Octobre à partir de 19h30, au 10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Pour toutes informations téléphoner : 42 - 78 - 31 - 93.

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ

կազմակերպութեամբ՝
Սահակ — Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի
Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, *ժամը* 16·30-*ին*
339 Ավընիւ տիւ Փրատօ

— *Բանախօսութիւն.* —
«Թարգմանիչներու դերը»
ԱՆՈՅՇ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ (*Երուսաղէմ*)

— *Արտասանութիւն.* —
ՍԻԼՎԱ ԿՈՄԻԿԵԱՆ (*Պոլիս*)

— 5-*րդ դարու Շարականներու մեկնաբանութիւն.* —
Վարդուհի Մինասեան
(*Մեներգչուհի՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչ.ի*)
Անի Երլմազեան
(*Մեներգչուհի՝ Գարուն երգչ.ի*)
եւ
Գարուն Մանկապատանեկան Երգչախումբ
Ղեկավար՝
Խաչիկ Երլմազեան

Մուտքը ազատ է:

ԿԱՆԱՆՑ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի «Արշակ Ջամալեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ կիներու յատուկ ճաշ մը, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, *երեկոյեան ժամը* 20·30-*էն սկսեալ Տէսինի Մշակոյթի Տան սրահը:*

Ուստի, սիրելի տիկիններ, ձեր ամէնօրեայ գործերն ու հոգերը մոռնալու եւ հաճելի երեկոյթ մը անցընելու համար միասնաբար փութացէք ձեր հեռաձայններուն եւ ապահովեցէք ձեր տեղերը, հեռաձայնելով. —

Ռօզին. — 78 – 49 – 19 – 44
եւ կամ՝
Մարիին. — 78 – 49 – 02 – 74

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. — Անդրանիկ Խլղեանի *մահուան առթիւ՝ Տիկին Ա. Տէր — Վարդանեան* 100 *Ֆր.*, *Տիկին* Ս. Փիլիպպոսեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Աւետիսեան* 100 *Ֆր.*, Պետրոս Սարաճեանի *մահուան առթիւ՝ Սարաճեան ընտանիք* 500 *Ֆր.*, *Տէր եւ Տիկին Աճէմեան* 100 *Ֆր.*, *Պր. Թիէրի եւ Օր. Ժօէլ Սարաճեան* 200 *Ֆր.*, *Տէր եւ Տիկին Պաղտասարեան* 100 *Ֆր.*, *Տէր եւ Տիկին Սէրայեան* 100 *Ֆր.*, *Տիկին* Քիւրտօղլեանի *հոգեհանգստեան յիշատակին ըՊ. Քիւրտօղլեան* 100 *Ֆր.*, *Տիկին* Պետիկեանի *հոգեհանգստեան առթիւ՝ Պետիկեան ընտանիք* 300 *Ֆր.*, *Զիքթօրիա Գուլումեանի մկրտութեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մելքոնեան* 100 *Ֆր.:*

INALCO

COURS D'ARMENIEN

L'enseignement d'arménien à l'INALCO est destiné aux débutants complets, aux faux-débutants et aux initiés. Il comporte des cours de langue moderne occidentale (cours en laboratoire) et orientale, de langue classique, de civilisation et d'histoire, de littérature et d'histoire de l'art. Il est réparti sur 4 ans après le baccalauréat et permet d'obtenir le Diplôme Unilingue de l'INALCO (équivalent DEUG), ou le diplôme supérieur (équivalent Licence). Les unités de valeur sont également validées comme U. V. libres pour d'autres courses. L'inscription est obligatoire (carte d'étudiant ou carte d'auditeur libre).

Les cours de langue sont assurés par A. Apoyan (arménien oriental), K. Beledian (arménien occidental), A. Donabédian (grammaire et linguistique) et A. Ouzounian (langue classique - grabar), ainsi que J.-P. Mahé et C. de Lamberterie pour le grabar avancé. Les cours de civilisation par K. Beledian, A. Donabédian, P. Donabédian, R. Kevorkian, C. Mouradian, A. Ter-Minassian, J.-M. et N. Thierry.

Les cours commenceront le lundi 26 octobre. Ils auront lieu principalement le lundi (Centre Universitaire de Clichy) et le mardi (Institut d'Etudes Slaves, métro Port Royal).

Pour les programmes complets et les inscriptions pédagogiques, Réunion de rentrée lundi 19 octobre à 16h

Centre Universitaire de Clichy
104, quai de Clichy
Métro : Mairie de Clichy

Pour tous renseignements :
Secrétariat de l'INALCO à Clichy :
42 70 97 41

ASSOCIATION DES ARMENIENS DE CRETEIL

— Dimanche 18 Octobre à partir de 14h30

JOURNEE DES ASSOCIATIONS

Stand arménien : dialogue avec la population, exposition de photos (Génocide de 1915, Arménie, Karabagh).
Port de Créteil, Esplanade des Abymes

■

— Mercredi 21 Octobre à 20 h 30

PROJECTION DU FILM
MAYRIG
D'HENRI VERNEUIL

suivie d'un débat sur l'intégration des Arméniens en France, et en particulier dans le Val de Marne.
Intervenants : *Martine HOVANESSIAN*
Jacky NERCESSIAN
et sous réserve la participation d'Henri VERNEUIL

Cinémas du Palais,
40, allée Parmentier,
Centre Commercial du Palais, Créteil.
Vente des billets au guichet.

VOYAGE ARMENIE 1992

(Départ chaque semaine)

A) TRANSPORT AERIEN SEUL

aller retour **4300 Frs**
aller ou retour simple **2500 Frs**

Réduction enfant 50%
Réduction bébé 90%

franchise bagage autorisée 40 Kgs par personne

B) VOYAGE ORGANISE A LA CARTE

Prix par personne

(la première semaine)	
En chambre double	5100 Frs
En chambre individuelle	5350 Frs
Semaine supplémentaire en double	450 Frs
Semaine supplémentaire en ind.	700 Frs

Notre prix comprend :

- le transport aérien en classe économique
- les transferts : aéroport - hôtel - aéroport
- l'hébergement de première catégorie avec le petit déjeuner
- les frais de visa.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté 69003 LYON
Tél.: 78 60 13 66 Fax.: 78 60 92 26

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél.: 42 61 51 13 Fax.: 42 61 94 53

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Այցելու Յանձնախումբի կազմակերպած Տան՝ Թէյը՝ Սէն-Ռափայէլի Հանգստեան Տան՝
Կիրակի, Նոյեմբեր 8-ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16

VENDREDI
16 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.909

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

68e ANNEE — N° 17.909

«LE MONDE»

ՈՒԺԱՍՊԱՌ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

— L'ARMENIE A BOUT DE FORCES —

APRES QUATRE ANS DE GUERRE, LA POPULATION AFFICHE SA LASSITUDE ET CHOISIT DE PLUS EN PLUS SOUVENT L'EXIL

Սոֆի Շիհապ ձեռնհաս լրագրող մըն է եւ առաջին անգամ չէ որ Հայաստան կ'երթայ ու կ'արտայայտուի անոր մասին: Քաջ ծանօթ է արդէն շրջանին եւ նախկին Խորհրդային Միութեան Հանրապետութեանց ներքին տագնապներուն յաճախ կ'արձագանգէ «Մոնտ»ի մէջ: Այս անգամ, լայն տեղ տուած է Հայաստանի եւ Ղարաբաղի («Լը Մոնտ», Հոկտ 15) եւ իր գիտակցութեամբ կը վերլուծէ Հայաստանի ներկան իր ցաւերով, իր վէրքերով, իր դառնութիւններով, գաղթելու պատրաստ իր զանգուածներով եւ իր Ղարաբաղով: Անհաստատելի չի նկատեր գաղթելու դիմումներու թիւը, որ կէս միլիոնի կը հասնի: Ամէն մարդ մեկնիլ կ'ուզէ, ... վախ կայ ձմրան համար որ աւելի ... կը նախատեսուի քան նախորդը: ...ուղղները, կ'ըսէ իրեն ռուս վարձ...մը, միշտ նոյն մարդիկն են, թե... 4000 էին եւ ով որ կը մեռնի կամ կը վիրաւորուի չի փոխարինուիր: Երե...մէջ, ոչ ոքի հոգն է»...: Ամբողջ ...երը հալածուող մարդիկ կարծել կը ...: Կրակոցները որոնք կը լսուին ...քաղաքօրէքինն են, որ կրակ բացած է ...ցի գործատան մը շուրջը պարպելու ...մար: Լրագրողուհին կը խօսի Երեւանի ...ղոցները վխտացող «սեղանիկ»ներուն ...ին, ուր պատերազմ ընելու տարիք ...նեցող տղաք ծխել, ոգելից ըմպելի եւ ...էն տեսակի ապրանք կը ծախեն: Գալով «...գործի մարդոց» որոնք կը հսկեն, հո'ս ...ինչպէս ամբողջ Կովկասի մէջ, բաշխումի ...ոլոր կեդրոններուն զինեալ բազմաթիւ ...մարդոց միջոցաւ -- չորրորդ քազինօ մը ...բացուած է Երեւան, զոր Ամերիկացի մը ...կը վարէ -- հոն՝ մինչեւ առտու իրենց ...հերը խաղի մէջ կը դնեն յաւիտենական Հայաստանի կենացը խմելով...: Փաստ որ ...կը մեծնայ հարուստներու եւ աղքատներու միջեւ յատուկ չէ Հայաստանի, բայց, ...կը թուի որ կարելի չէ, միաժամանակ «...պատականացնել» երկիրը, ինչպէս կ'ու...ի ընել նոր իշխանութիւնը եւ պատերազմ մղել, մանաւանդ երբ կը դիզուին ...ընդդոտները շրջափակումէն մինչեւ երկրաշարժին ձգած վէրքերուն դարմանումը: Եւ այս ամբողջը, ժողովուրդով ...մը (մէկ հինգերորդը՝ գաղթականներ) որ ...մեռը կը սառի զերոյէն վար 20 աստիճանով:

Ս. Շիհապ չանտեսեր քաղաքական ճակատը, ուր կը խօսի Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի դիրքին մասին, Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի զինուորական կարելիութիւններուն, Լաչինի եւ Շուշիի գրաւումէն ետք Ազերիներու շահած հողին, շնորհիւ զինամթերքին Ռուսերու, որոնք կ'ուզէին «հաւասարակշռութիւնը վերահաստատել»: Կ'անդրադառնայ ընդդիմութեան, գլխաւորաբար Հ. Յ. Դ.-ի, որ կրկին արմատ ձգեց Ղարաբաղ «շատ ազգայնամոլ քարոզչութեամբ մը եւ բաւական դրամով» որ, ցոյցերով կը պահանջէր Նախագահ Տէր -- Պետրոսեանի հրաժարումը եւ ընդհանուր զօրակոչ Հայաստանի մէջ: Բայց, Երեւան որ հարիւր -- հազարաւոր հոգիով ցոյցեր տեսած էր, այսօր հազիւ քանի մը հազար հոգի քով -- քովի կը բերէ: Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան, կ'ըսէ Շիհապ, իր ժողովրդականութիւնը -- բացայայտօրէն շատ նուազած, բայց դեռ՝ առանց մրցակցութեան -- կը քաղէ խաղաղութեան կողմնակիցի իր դիմանկարէն: Վազգէն Մանուկեանի վերադարձը թերեւս կը նշանակէ թէ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան անդրադարձած է իր սխալներուն, օրինակ՝ բանակի կազմութիւն: Ինչ որ աւելի մտահոգիչ է այն է որ, այսօր Հայ կիներ կը խոստովանին, որ իրենց վախը միայն այն չէ որ շրջափակումը զիրենք կը զրկէ սնունդէ եւ վառելանիւթէ այլ՝ «արգելք հանդիսանայ որ փախին եթէ Ազերիները մինչեւ հոս գան»:

Ղարաբաղի անկումը չանտեսուիր, կը գրէ Սոֆի Շիհապ, հայ պատասխանատուներուն կողմէ: «Իմ ալ վերջս կ'ըլլայ» կ'ըսէ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան իր յաւիտենական հանդարտութեամբ:

Յօդուածին կցուած է քարտէս մը եւ թղթակցութիւն մը Ղարաբաղի մասին իսկ, ուր գացած է Ս. Շիհապ եւ կրնայ հարազատ պատկեր մը տալ բնակչութեան ապրած տառապանքին եւ կռուողներու հոգեվիճակին:

**

Կարելի չէ սուր ցաւ մը չզգալ կարդալով այս տողերը, նոյնիսկ երբ ընթերցողին -- ինչպէս մեր պարագային -- համար նորութիւն չկայ: Դեռ՝ երէկ էր որ ամբողջ ժողովուրդը չէր զսպեր իր խանդավառութիւնը, պատրաստ ողջունելու նոր հայրենիք մը, նոր մարդոցմով եւ այսօր...: Ճիշդ է այս պատկերը յատուկ չէ Հայաստանի, բայց, դժուար է այդքանով մխիթարուիլ, ան ալ Հայ ժողովուրդին համար:

**

FRANCE 3

«LA MARCHE DU SIECLE»

ԵԼԷՆԱ ՊՈՆԷՐ

Հեռատեսիլի «Ֆրանս 3» կայանին Հոկտեմբեր 14-ի «Լա մարշ տիւ սիէքլը» յայտագրին հիւրերէն էր Ելէնա Պոնէր Սախարով: Որպէս համոզումի տէր կին մը իր տարած պայքարին մասին երբ խօսք առնելու հրաւիրուեցաւ, ան ըսաւ թէ յայտագրին նախորդ բաժինին մէջ դիտելով Սիկիլիացի կիներու մաֆիային դէմ այնքան դժուարին պայքարը, իրը այնքան անտավոր չէր թուեր իրեն: «Մենք 1971-ին երբ Սախարովի հետ իրարու հանդիպեցանք, երկուքս ալ ունէինք մեր համոզումները. սակայն մեր պայքարը խորհրդային Միութեան արդէն անկումի շրջանին մէջ տեղ կը գրաւէր» ըսաւ ան:

Այո', դժուար եղած էր Կորքիի 7 տարուան իրենց աքսորը սակայն այսօր եւս, իր ամուսնին մահէն շուրջ երեք տարի ետք, իր կեանքը կրկին դժուարութիւններ ունէր, քանի որ յաճախ կը պարտադրուէր պայքարիլ զեղծումներու դէմ:

Այս երկարօրէն ծանրացաւ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքին վրայ զոր այնքան ջերմօրէն պաշտպանած էին ինք ու Սախարով: Պատասխանելով իր հայկական ծագումին մասին հարցումի մը, ըսաւ. -- «այո, ճիշդ է որ մասամբ հայկական ծագում ունիմ. բայց երբ Տիկին Միթերանի հետ պաշտպանեցի Քիւրտ ժողովուրդին ինքնորոշման իրաւունքը, կամ Լիտուանիոյ ինքնորոշման իրաւունքը, Աբխազներու, Օսէթներու իրաւունքը, ուրեմն պէ՞տք է ծագումիս մէջ քրտական, լիտուանական, օսէթ կամ աբխազ գիծեր եւս փնտռել...»:

Միջազգային ատեանները, ինչպէս՝ ՄԱԿ-ի, ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի կողմէ այս իրաւունքին անտեսումը ան անընդունելի որակեց, պատճառ համարելով բազմաթիւ արիւնալի բախումներու: Եւրոպացիները ձայն չէին հանած երբ Պեռլինի պատը աշխարհը երկուքի բաժնած էր, այսօր, սակայն, երբ պատմութիւնը փըլած էր զայն, քաղաքական մարդիկը տակաւին կը պահէին երէկուան մտայնութիւնը, պաշտպանելով սահմաններու անփոփոխելիութեան սկզբունքը: Ան եզրակացուց թէ որքան ատեն որ շարունակուի ինքնորոշման իրաւունքին մերժումը ժողովուրդներու, աշխարհ պիտի շարունակէ թատերաբեմ ըլլալ արիւնալի բազմաթիւ ճակատումներու:

կէրօ ամրող

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (21)

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

Ե.

-- Ժողովրդավարական աւանդոյթներ ունեցող ուժեղ պետութիւնները զրահուած են բոլոր անակնկալ ցնցումներուն դէմ, որովհետեւ ունին խաւը այն մարդոց որոնք կը պահեն պետութիւնը, իրենց հաւատարմութեամբ եւ անձնուիրումով կը պաշտպանեն զայն: Վարչակարգերը կը փոխուին, մարդոց այդ շղթան կը մնայ, կը շարունակէ ծառայել պետութեան, անոր շահերուն: Ըստ երեւոյթին, Հայաստան չունի նման զօտի, տպաւորութիւնս այն է որ կարելի է կաշառել որեւէ մակարդակի պաշտօնատար:

-- Պետութիւն կառուցելու հարցում, ինձ համար ամենադժուար խնդիրը այդ վարչական ապարատի ստեղծման խնդիրն է: Այն կայուն ապարատի որ, ինչպէս դուք ասացիք, անկախ ռեժիմների փոփոխութիւնից, անկախ կուսակցութիւնների յաջորդականութիւնից իշխանութեան գըլուխ, կատարում է իր մշտական, պետութեան, կարելի է ասել սթապիլիզաթէօրի, կայունութիւնը ապահովող մեքենայի դերը: Դա դժբախտաբար դեռ չի ստեղծուած մեզ մօտ փոխուած է իշխանութեան վերին շերտը, որոշ չափով ուրեմն ապահովուած է հասարակութեան ներքին շերտերի ակտիւութիւնը՝ շնորհիւ դեմոկրատական ազատութիւնների, սակայն այս երկու շերտերը կապող միջին օղակը, որ վարչական մեքենան է, ադմինիստրացիան, դա դեռեւս չի ստեղծուած: Մենք ստիպուած ենք մեծապէս դեռեւս յենուել նախկին պետական վարչական մեքենային վրայ: Սա վատ չէ, սա վատ չէ, երբ կայ ժառանգականութիւն եւ պարտադիր է այդ ժառանգականութիւնը: Բայց այնպիսի պահի երբ տեղի է ունենում ո'չ թէ կուսակցութիւնների փոփոխութիւն, ո'չ թէ ռեժիմների փոփոխութիւն, այլ համակարգերի փոփոխութիւն, նախկին համակարգի մեքենան այսօր չի կարող լիօրէն ծառայել այսօրուայ համակարգին: Ուրեմն սա մեր ամենաբարդ խնդիրն է որի լուծումը տասնեակ տարիներ կ'առնէ:

-- Տասնեակ տարիներ ըսիք, իրաւունք ունիք, որովհետեւ երեւան եկաւ որ Հայաստան չունի կացութեան եւ մակարդակի պահանջներուն գոհացում տուող բաւարար թիւով մասնագէտներ, քաղաքագէտներ: Բայց ի՞նչ կ'ընէք այդ առընչութեամբ, ի՞նչ միջոցառումներու կը դիմէք:

-- Ես չէի ասի որ ոչինչ չի արուած. յամենայնդէպս, նոր իշխանութիւնների առաջին ձեռքբերումը նոր մարդկանց յայտնաբերումն էր, այսինքն՝ մարդիկ յատուկեցին իշխանութեան տարբեր օղակներում որոնք անցեալ համակարգում ո'չ մի հնարաւորութիւն չունէին բարձրանալու այդ աստիճանը, չնայած իրենց արժանիքներին: Եւ այսօր, եթէ կան ինչ որ դրական տեղաշարժեր, ապա այդ տեղաշարժերը տեղի են ունեցել բացառապէս այն բնագաւառներում, այն նախարարութիւններում, այն մունիցիփալիթէթներում որտեղ յայտնուել են նոր մարդիկ: Դա չի նշանակում անշուշտ որ բոլոր նոր մարդիկ պատշաճում են իրենց գրաւած պաշտօններին եւ բոլոր նոր մարդիկ խաղում են դրական դեր: Բայց, նորից եմ կրկնում, այնտեղ որտեղ տեղի են ունեցել դրական տեղաշարժեր՝ դր--

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ հարցը քննարկումի ենթարկուած է Ապահովութեան Խորհուրդին կողմէ, Հոկտեմբեր 13-ին իսկ, ընդառաջելով Հայաստանի դիմումին, որ կը գտնէ թէ. -- «Ժամանակն է, Ազրպէյճանի նախագահին ընդառաջող դիրքէն ետք, որ Ապահովութեան Խորհուրդը ուղղակի միջամտէ ամրապնդելու համար Եւրոպայի Ապահովութեան եւ գործակցութեան ժողովին նախաձեռնութիւնները»:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ յայտնեց թէ ներկայ պիտի ըլլայ Վիլի Պրանտի յուղարկաւորութեան Շաբաթ օր, Պեռլին: Ծանօթ է որ Գորպաչով ալ արտօնութիւն առացաւ, բայց, մերժուեցաւ իրեն համ եւ Վենետիկ երթալ նախապէս, անցագիրը՝ միայն Գերմանիոյ համար տրուած է:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ դիւանը 9-ի դէմ 10 ձայնով (2 բացակայ եւ մէկ մերժում քուէարկութեան) անընդունելի նկատեց Լօրան Ֆապիուսը, Ժորժինա Տիւֆուան եւ Էտմոն Հերվէն բարձրագոյն ատեանի առջեւ քաշելու առաջարկը վարակուած արեան հարցին կապակցութեամբ, ինչպէս առաջարկած էր ԷՌ -- ՓԷ -- ԷՌ -- ԻՒ -- ՏԷ -- ԷՖ խմբակը:

ՁԱԽ ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ալ սկըսած են ձայն բարձրացնել այլեւս անհանդուրժելի նկատելով կարգ մը «տաք» արուարձաններու բռնութիւններն ու բախումները: Վօ -- ան -- Վըլէնի համայնավար քաղաքապետը խնդրոյ առարկայ կ'ընէ թմրեցուցիչի շահատակներ, -- «որոնք Վօ-ի մէջ պաշտպանութիւնը կը վայելեն իսկական կանկերու, որոնց մէջ հազիւ 10 տարու մանուկներ»: Վենիսիէօյի քաղաքապետն ալ, նաեւ համայնավար, կը պահանջէ որ միջոցներ ձեռք առնուին վերջ դնելու համար «քաղաքներու կեռիյաններուն»: Արժանթէօյի համայնավար քաղաքապետը անրաղձալի նկատուած 15 ընտանիքներու անմիջական մեկնումը կը պահանջէ: Շատերու կարծիքով հանդուրժողութեան սահմանը անցած է:

ԱՄԵՐԻԿՈՒՀԻ ՄԸ, 26 տարեկան, որու խոզի լեարդի փոխարկում մը բրած էին, մարդկային լեարդ տրամադրելի չըլլալով, մեռաւ յաջորդ օրն իսկ, մինչ բըժիշկները կը սպասէին մարդկային լեարդի մը, փոխարինելու համար առժամեայ կերպով զետեղուած խոզի լեարդը:

«ԱՐՀԱՄԱՐՀՈՒԱԾ» ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳԾԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Հայաստանի անկախութեան առաջին քայլէն իրականութիւնը ընդգծեց այն կարեւորութիւնը զոր պէտք է վայելէր երկրին արտաքին քաղաքականութիւնը. նոյնիսկ ներքին ոլորտի պատկանող հարցերուն մեծ մասը լուծումի համար կապուած էր «դուրս»ին. «դուրս»ը Հայաստանի սահմաններէն սկսած աշխարհածաւալ տարածքն էր զոր կարելի չէր անտեսել որեւէ պարագայի մէջ, հակառակ երրորդ ուժի բացառման, ինքնորոյնութեան, ինքնիշխանութեան ճառերու: Իրականութիւնը իր բազմաթիւ ու բազմապիսի դժուարութիւններով անմիջապէս ապացուցեց ամենայն լրջութեամբ վերաբերիլ այդ ոլորտին, սակայն չկրցաւ ճառերով ստեղծուած աղմուկին մէջ լսելի դառնալ:

Այսօր, անկախութեան առաջին տարեդարձին վաղորդայնին երբ ղարաբաղեան կնճիռը լուծելու ջանքերը ղարկած են դուրսի հեռաւոր ու մօտաւոր բոլոր դուռները, երբ իբր թէ յանձնառու երկիրներ ոչ իսկ կ'ուզեն լսել ադրբէջանական ռումբերու, կրակոցներու Հայաստանի հողին վրայ պատճառած մարդկային ու նիւթական կորուստներուն մասին, երբ արեւմտեան առեւտներու մէջ հայկական ներկայութիւնը քաղաքական ենթակայ ըլլալէ աւելի կը սպառնայ «Ռատիօ Երեւան»ի նոր հատորի մը ներշնչարան ըլլալ, երբ նախագահական շրջանակը ուղղակի կամ անուղղակի կը հերքէ Արտաքին նախարարութեան սա կամ նա յայտարարութիւնը, առ նուազն հետաքրքրական է բանալ թղթածրար մը որ կը վերաբերի «դուրս»ի հայկական մօտեցումին:

Այդ թղթածրարը ոչ այնքան հետաքրքրութեան համար, որքան՝ լրագրողի պարտականութեան գիտակցութեամբ պատրաստած է «Ազգ» օրաթերթի կազմէն Յակոբ Ասատրեան. ծաւալուն գրութիւնը "«Արհամարհուած» նախարարութիւնը, արտաքին քաղաքականութիւնը եւ անպատասխանատուութեան գործօնը, կամ սխալներ որոնք կրկնելու իրաւունք չունինք" խորագրով լոյս տեսած է թերթին Հոկտեմբեր 1-ի թիւին մէջ: Անկէ արտատպած է նաեւ Պոսթընի «Պայքար» շաբաթաթերթը:

Յակոբ Ասատրեան ինչպէս կ'ըսէ յօդուածին նախաբան իր տողերուն մէջ, քանի մը ամիս առաջ երբ ծանօթացած է Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան վիճակին, դրամական ու թեքնիք դժուարութիւններու եւայլն, իրեն այնպէս կը թուի թէ ատոնք ժամանակաւոր են ու աստիճանաբար կը լուծուին. սակայն, ոպասումը չարդարանար ու ամխներ եաք նախկին թերութիւններուն կ'աւելնան նորերը որոնք կ'ընդգրկեն նաեւ արտաքին յարաբերութիւններու առնչուած բոլոր մակարդակներու առեւանները: Այս երեւոյթը ծագում կուտայ իրական պատկերը ներկայացնելու մտահոգութեան:

Խնդրոյ առարկայ մարզին մասին առաջին անդրադարձ մը գրել կուտայ Յակոբ Ասատրեանի, թէ ընդհանուր չահը կը պահանջէր որ «գործէինք զոնէ մի քիչ մտածուած, համախմբուած, համակարգուած, չարհամարհէինք մէկս միւսին եւ անձնական արժանիքները վեր չդասէինք ընդհանուրի տուած գնահատականներից»: Ինչպէս պիտի յայտնուի թղթածրարին համառօտ սա ներկայացումէն, մտածուած, համախմբուած, համակարգուած չըլլալու երեւոյթը եւ փոխադարձ արհամարհանքը բառ բախտի ընտրուած սրահներ չեն, այլ կը թելադրուին կատարուած պրպտումէն:

Թղթածրարը որպէս սկզբունք, նախ կը փորձէ պատասխանել «ո՞րն է Հայաստանի արտաքին քաղաքականութիւնը» եւ «ո՞վ կը մշակէ զայն» հարցումներուն:

Որպէս ժողովրդավար երկիր, նախագահն է հիմնական գիծերը գծողը. ունի քանի մը ազդիւրներ, «թէեւ սովորական մահկանացուներիս համար մինչեւ վերջ էլ մնում է անյայտ թէ ո՞րն է դրանցից գլխաւորը»: Գալով արտաքին քաղաքականութիւնը մշակող տարրին, այդ մարզը սահմանադծելու համար Յակոբ Ասատրեան կը դիմէ Արտաքին նախարարութենէն բազմաթիւ պաշտօնատարներու. բազմազբաղ վիճակին ու յաջորդական ճամբորդութիւններուն պատճառով կարելի չըլլար նախարարին հանդիպիլ, իսկ փոխ-- նախարար Գէորգ Ղազինեան կը մերժէ մամուլի ներկայացուցիչի հետ ամէն հանդիպում:

Ա. անձը որ կը գլխաւորէ պատասխանողներու բազմանդամ ցանկը, նախագահի խորհրդական Ժ. Լիպարիտեանն է. կը յայտնէ թէ «մեր երկիրը արտաքին քաղաքականութեան մէջ ընտրել է միակ ճշմարիտ ուղին», «ճշմարիտ» այդ ուղին լրագրողը կը սահմանէ պետական դէմքերու տարաբնոյթ, հակասական յայտարարութիւններով ու որոշ պետութիւններու յարափոփոխ, երկդիմի քաղաքականութեան ազդեցութեամբ: Այս կացութիւնը իրաւունք կուտայ Լիպարիտեանի այն տեսակէտին թէ «դուրս»ի վրայ առանց յոյս դնելու, մեր հարցերը մենք պէտք է մեր ուժերով լուծենք: Ասոր անմիջապէս կը հետեւի ժողովուրդին տնտեսական մակարդակը բարձրացնելու հարցը: Ժ. Լիպարիտեան կը խօսի շրջանային տնտեսական կառոյցներ ստեղծելու փորձին մասին որոնք կրնան շրջանային ապահովութիւն մը երաշխաւորել. կը խօսի նաեւ «ռազմականացուած պետութիւն ստեղծելու ճանապարհ»ին մասին որ անհրաժեշտ կը դարձնէ պաշտպանութեան համար հարկաւոր բոլոր միջոցները:

Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահի մասին օրէնքին համաձայն, արտաքին ճակատի վրայ երկիրը կը ներկայացնէ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի կողմէ որ արտաքին քաղաքականութեան ընդհանուր ղեկավարութիւնն ալ կը կատարէ: Մարզը ունի քանի մը մարմիններ. կայ Նախագահին խորհրդականներու խումբը որ կը բաղկանայ քաղաքական հարցերու խորհրդական Ժ. Լիպարիտեանէն եւ անոր ստեղծած քաղաքական վերլուծութիւններու կեդրոնէն. կայ Գեր. Խորհուրդի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովը, Արտաքին նախարարութիւնը զոր կը գլխաւորէ Րաֆֆի Յովհաննէսեան. կայ անոր դիւանագիտական անձնակազմը, կայ ապահովութեան հարցերու գլխաւոր խորհրդական Աշոտ Մանուչարեանի խումբը. վերջերս այս բոլորին աւելցած է խորհրդական Նիկոլ Շահգալդեանը:

Այս կառոյցը չի նշանակեր սակայն թէ Նախագահ --- Խորհրդականներ --- Արտաքին --- Նախարարութիւն --- Գերագոյն Խորհուրդ կապը անսայթաք կը բանի: Ինչո՞ւ...

«Այստեղ ներքին պայքար է գնում, թէ ով կ'ազդի նախագահի վրայ» կը բացատրէ Յակոբ Ասատրեան, աւելցնելով որ իր հանդիպած «իրազեկ մարդկանց պնդումներով, մինչեւ օրս այդ պայքարում յաղթանակել են ժիրայր Լիպարիտեանն ու Աշոտ Մանուչարեանը»: Ներքին մրցակցութիւնը կ'աւելցնէ մարզին մտահոգուած չփոթը. «անհամաձայնեցուած գործողութիւններ»ով ոչ միայն լրատուութեան պակաս կը գոյանայ, ոչ միայն արտաքին յանձնաժողովը իրադարձութիւններուն միայն կը հետեւի, այլ նաեւ կը խոչընդոտուին Արտաքին նախարարութեան ներկայացուցած օրէնքի նախագիծերը: Կը նշուի շօշափելի օրինակ մը. «Ա. փոխ -- նախարար Արման Կիրակոսեանի կարծիքով, այդ յանձնաժողովը մինչեւ օրս ձգձգեց եւ խորհրդարանին չներկայացրեց մի շարք կարեւորագոյն միջազգային պայմանագրերի վաւերացման հարցը այն դէպքում երբ յայտնի էր որ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանը պատրաստւում էր դրանք յանձնել ՄԱԿ--ի գլխաւոր քարտուղար Պ. Ղալիին»: Մրցակցութիւնը դժգոհութեան արտայայտութիւններու տեղի կուտայ նաեւ Արտաքին նախարարութեան աշխատակիցներու միջեւ. անոնք կը գանգատին որ «իրենց ներկայացրած տեղեկատուութիւնը նախագահին մատուցւում է որպէս խորհրդականների ապարատի աշխատանք»: Յատկանշական սա մանրամասնութիւնն իսկ բաւարար չէ՞ մարզին մէջ տիրող մտահոգութեան մասին վկայելու. մտահոգութիւն որուն հիմնակէտը Հայաստանի շահերէն բաւական հեռաւոր տեղ մը կը գտնուի: Այս պարագաներուն մերժումը Ժիրայր Լիպարիտեանի կողմէ, Յակոբ Ասատրեանը կը դնէ ճիշդ ախտորոշումի մը ճամբուն վրայ. արդարօրէն ան կը նշէ թէ հիմնական պատճառն այն է որ «մինչեւ օրս Հայաստանում յստակեցուած չէ թէ որ ծառայութիւնն է ձեւաւորում մեր արտաքին քաղաքականութիւնը, նրա հիմնական ուղղութիւնները ու ցուցանիշները եւ ի՞նչ մեխանիզմով է դա իրականացւում»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉՆԵՐ

Օդին մէջ պարող գունաւոր թղթերիզներ, փչուկներ, նուագախումբ մը որ բամբիռներ կը հնչեցնէ...: Նման միջավայր մը պիտի արդարացնէր տարեդարձի տօնակատարութեան ներկայ գտնուելու տպաւորութիւնը. մինչդեռ Գալիֆորնիայի մէջ առիկա կրնայ սիրելիի մը յուղարկաւորութեան արարողութեան վերաբերիլ:

Միացեալ - Նահանգներու արեւմտեան ափին վրայ նոր ճաշակ մը յուղարկաւորութիւնները աւելի անձնականացուած արարողութիւններու կը վերածէ. Նորարար չուկայ մը ստեղծուած է գոհացնելու համար մահացողներու եւ անոնց մերձաւորներուն ամէնէն անսովոր պահանջքները:

Եկամուտներու եւ ծախքերու ուսումնասիրութեան կեդրոնը հաշուած է որ թաղումի մը համար կատարուած վճարումը երրորդ կարեւոր ծախքն է որ կ'ըլլայ անձի մը կեանքին մէջ բնակարանէն եւ ինքնաշարժէն ետք: Դագաղի մը համար տրուած գինը մինչեւ 15 անգամը կրնայ ըլլալ անոր արժէքին, իսկ արարողութեան ծախքը զգալապէս աւելցած է վերջին տարիներուն:

Բարձր գիները նախաձեռնարկ մարդիկը մղած է կեանքէն բաժնուողներու վերջին հրաժեշտը կազմակերպել այնպիսի կերպով մը որ առիկա լաւագոյնս ցոլացնէ մահացողին անհատականութիւնը: Այս նպատակով դիմակաւոր պարահանդէսներ կը կազմակերպուին, մահացողին կողմէ նախապէս տեսագրուած ժապաւէններ ցոյց կը տրուին, կամ տակաւին ծովային պտոյտներ կը կազմակերպուին ծովուն յանձնելու համար հանգուցեալին աճիւնը:

Շրջանի մը մէջ ուր բնապահութիւնը օրէ օր աւելի գետին կը շահի, դիակիզումը հետզհետէ աւելի տարածում կը գտնայ: Ինքնատիպ թաղումներու անօղ դիմումներուն կարենալ պատասխանելու համար նոր հաստատութիւններ կը հիմնուին որոնք աւանդական կազմակերպիչներէ տարբեր կարելիութիւններ կ'ընծայեն: Շուրջ 1500 տոլարի փոխարէն կարելի է դիակիզուիլ ու աճիւնը սփռել տալ ծովուն մէջ կամ յատկապէս պատրաստուած ծաղկաստանի մը մէկ անկիւնը: Աւելի արկածախնդիրները կրնան պահանջել որ իրենց աճիւնը մանրակերտ հրթիռով մը անջրպետ ղրկուի ու յաւերժօրէն դառնայ Երկրագունտին շուրջ:

Սան - Ֆրանսիսքոյի մէջ 1990--ին բացուած է այս կարգի վաճառատուն մը ուր յատկապէս պատրաստուած աճիւնատուփեր կը ծախուին. անոնք կրնան գործածուիլ որպէս բուսամփոփ: Կը ծախուին նաեւ զարդեղէններ որոնք պատրաստուած են սիրելիի մը աճիւնը իր վրայ կրել փափաքողներու համար: Աւանդական թաղում մը նախընտրողներ կրնան եգիպտական քարագամբաններու ոճով դագաղ մը ունենալ որ կ'արժէ 8 հազար տոլար. կիներու համար կան հայելիով պատած դագաղներ:

Արեւմտեան ափին յատուկ է տակաւին յուշագամբաններու եւ գերեզմանատուներու գործածութիւնը թաղումներէ տարբեր պատճառներով: Հոն պարերու երեկոյթ, հիմալայեան զանգակներու համերգ, Սան - Ֆրանսիսքոյի փողային նուագախումբի տեսիլթալ, կամ Շէյքըսփիրի գործերու ներկայացում տեղի կ'ունենայ:

Նոր մտայնութիւնը նոր ճաշակներ կը բերէ ամերիկեան ընկերութեան. հետզհետէ կ'անտեսուին մարմարէ, պղինձէ աճիւնատուփերը. անոնք կը փոխարինուին մինչեւ իսկ կաթի տուփերով եւայլն: Մարդ չի գիտեր այսօր թէ մինչեւ ուր կրնայ հասնիլ նորարարութեան այս ալիքը. ստոյգ է միայն որ գոնէ Գալիֆորնիա, մահերը ապրելու լաւ միջոց մըն են:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ -- ՏԷՍԻՆ

ԼԱՒԱՏԵՍ ՀԵՌԱՆԿԱՐ «ՀԱՅ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌ»ԻՆ ՀԱՄԱՐ

Ինը տարի առաջ, քանի մը երիտասարդներ կը ծրագրէին Տէսինի մէջ հաստատել հայ ձայնասփիւռ մը: Ձեռնարկը դժուար էր, բայց յաջողեցաւ: Ու, այսօր, ո՛չ միայն Տէսինի տարածքին այլ նաե՛ւ մինչեւ Իզէր եւ Լուար նահանգներուն մէկ մասին մէջ, կը լսուին հայ երգը, հայ խօսքը:

«Ռատիօ Արմէնի»ն կը կազմակերպէ նաեւ տարին մէկ - երկու դեղարուեստական երեկոյթներ: Շաբաթ, իրիկուն, Հոկտեմբեր 3--ին, Վիլէօրպանի մշակոյթի կեդրոնին մէջ, Լիոնի շրջանին Հայերէն շուրջ հինգ հարիւր հոգիներ առիթը ունեցան, այսպէս, ներկայ ըլլալու յաջող հանդէսի մը:

Գլխաւոր կազմակերպիչը, Վարդան Քէշիշեան՝ որ, քանի մը տարիէ ի վեր արդէն, իր ժամանակին մէկ կարեւոր մասը կը յատկացնէ Հայ ձայնասփիւռին զարգացման, յաջողած էր, անգամ մը եւս, որակաւոր յայտագիր մը ներկայացնել:

Երեկոյթին պատուոյ նախագահն էր Սեդրակ Սանճեան: Ան կը սիրէ օգնել մշակութային եւ երիտասարդական կազմակերպութիւններուն. այս անգամ եւս տուած էր իր լոյն աջակցութիւնը: Ուրիշ քանի մը հայ ձեռնարկութիւններ եւս բերած էին իրենց մասնակցութիւնը յայտագրին ծախքերուն:

Երեկոյթը սկսաւ ճիշդ յայտարարուած ժամուն, ինչ որ հրաշքի պէս բան մը կը նկատուի մեր մէջ:

Յայտագիրը, երկլեզու ձոխ էր եւ զանազան: Երգ, նուագ, արտասանութիւն, պար: Ընդհանրապէս հայ եւ ֆրանսացի վարժ դերակատարներով՝ որոնք ծափահարուեցան անխնայ: Մասնաւորապէս յիշատակութեան արժանի՝ պատանի, բայց արդէն համբաւի տէր դաշնակահար Ռոպէր Թէլեան եւ Հայաստանցի յայտնի երգչուհի Տիկին Աննա Նշանեան՝ որ եկած էր, այս երեկոյթին համար, Գալիֆորնիայէն:

Հաւաքոյթը առիթ մը եղաւ նաեւ ներկաներուն աւելի մօտէն ծանօթանալու իրենց ձայնասփիւռին կազմակերպութեան հետ:

Նախագահը, Միշէլ Ղազարեան բացակայ էր: Իբրեւ անդամ Տէսինի քաղաքապետական խորհուրդին, կը գտնուէր Հայաստան Տէսին -- Ստեփանաւան զուգորդութեան ծրագրի մը առընչութեամբ: Վարչութեան անդամներէն Պր. Պօղոսեանն էր որ տուաւ, բեմէն, քանի մը տեղեկութիւններ՝ որոնք յոյս կը ներշնչեն թէ «Ռատիօ Արմէնի» պիտի կրնայ շարունակել իր գործունէութիւնը՝ ի սպաս հայ եւ մաս մըն ալ ոչ - հայ ունկնդիրներու: Ունի հազարի մօտ համակիրներ՝ որոնք յանձնառու են վճարելու տարեկան սակագին մը, ապահովելու համար, մասամբ, բաւական ծանր պիւտճէ մը:

1984--ի համեստ սփռումներէն վերջ, որոնք չէին անցներ Տէսինի տարածքէն չատ անդին, 1989--ին արդէն մեծցած էր շրջանակը, «Ռատիօ Արմէնի» լսելի էր մինչեւ Փոն - տը - Շէրիւ, Սէն - Մոբիս: 1991--ին, նոր յառաջխաղացում Վիէն, Աննոնէ:

Յաջորդ հանգրուանը, մինչեւ 1994, ճշդեց Պր. Պօղոսեան, կրնայ ըլլալ եւ աւելի յստակօրէն լսելի քան ներկայիս, Սէն -- Թ'էթիէն, Սէն -- Շամօն: Լաւատես հեռանկար մը ուրեմն՝ որուն իրականացման պիտի շարունակեն աշխատիլ «Ռատիօ Արմէնի»ի շուրջ խմբուած եռանդուն երիտասարդ - երիտասարդուհիները:

Վ. Ս.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 23-ին տեղի ունեցած է հրապարակային հաւաքոյթ մը, մասնակցութեամբ շուրջ՝ 200 հանդիսականներու: Կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Միհրան Փափազեան կոմիտէութեան, հաւաքոյթը նուիրուած էր Հայաստանի եւ Արցախի վերջին իրադարձութիւններուն, որոնց մասին զեկուցում տուած է ընկ. Վիգէն Թիւֆէնկճեան, որ նոր կը վերադառնար Հայաստանէն:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Հ. Մ. Ը. Մ.-ական մարզասրահին մէջ, Սեպտեմբեր 26-ին, նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. Միհրան Փափազեան կոմիտէութեան, ժողովրդային խրախճանք մը տեղի ունեցած է Հայաստանի անկախութեան Ա. տարեդարձին առթիւ, մասնակցութեամբ 500 հանդիսականներու: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Օրուան հանդիսավարն էր Վրէժ – Արմէն Արթինեան, իսկ գլխաւոր բանախօսը՝ Մհեր Կարապաչեան:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Փոլաք Հոլ» հանդիսասրահին մէջ, Սեպտեմբեր 26-ին, տեղի ունեցած է Րաֆֆի Մշակութային Միութեան Արամ Խաչատրեան երգչախումբի անդրանիկ ելոյթը: Յայտագիրը բաղկացած էր հայ եւ օտար երգահաններու գործերէն:

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան կեդրոնին մէջ, Սեպտեմբեր 22-ին, նախաձեռնութեամբ Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան «Փարամազ» մասնաճիւղին եւ Նոր Սերունդի Մշակութային Միութեան, տօնուած է Հայաստանի Անկախութեան Ա. տարեդարձը: Գեղարուեստական բաժնէն ետք, փակման խօսքը արտասանած է Ս.Դ.Հ.Կ.-ի կեդրոնական մարմնի անդամ՝ Պետրոս Մուչեան:

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Լեւոն եւ Փերուզ Պապայեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 27-ին տեղի ունեցած է Հայաստանի Անկախութեան Ա. տարեդարձին տօնակատարութիւնը նախաձեռնութեամբ Հ. Բ. Ը. Միութեան վարչութեան, 500 հոգիի ներկայութեան: Օրուան բանախօսն էր՝ Ռիչըրտ Յովհաննէսեան, որ շուրջ մէկուկէս ժամ, հայերէն եւ անգլերէն, ներկայացուցած է Հայաստանի ներկայ կացութիւնը, դժուարութիւններն ու ապագայի ակնկալութիւնները:

ՓԱՐԻԶ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Սեպտեմբերին սկսաւ թատերական վերամուտը կարգ մը նոր թատերգութիւններով, որոնց շարքին՝ «Marcel et la belle Excentrique»-ը, որ կը գրաւէ Մոնփարնաս Թատրոնի բեմը:

Գործին հեղինակն է՝ Ժան – Փիէր Կրէտի, ներշնչուած Մարսէլ Ժուհանտոյի գործէն:

Ծանօթ է որ գրագէտ Ժուհանտօ, միսիոնարական, օր մը տարուած է նախկին պարուհի Էլիզապէթ Թուլըմոնէ, որ այլեւս կը ձգտէր քաղքենի հանդիստ կեանքի մը: Ամուսնացած են եւ տարիներու երկայնքին զոյգը ապրած է փոթորկալից կեանք մը, որմէ եթէ տառապած են ենթակաները, շահած է գրականութիւնը: Էլիզ մեռած է 1971-ին, Ժուհանտօ ութ տարի յետոյ:

Այսօր, այս զոյգին պատմութիւնն է որ կը բեմադրուի, իւրաքանչիւրը մանրամասնօրէն արտայայտած ըլլալով իրենց վէճերը, գձուձ հաշիւները, դժոխային կեանքին տաքն ու պաղը: Զոյգը կը մարմնաւորեն Միշէլ Տիւշօսուա եւ Ջիզի Ժանմէր, այս վերջինը տիպարն իսկ ըլլալով պարուհիին: Բեմադիրն է՝ Ռոլան Փըթի: Նրաժշտական ընկերակցութիւնը կ'ապահովէ ծանօթ դաշնակահար՝ Ֆրանսուա Ֆէքէթժանի արձանագրած երաժշտութիւնը: Ամբողջութեան մէջ յաջող ներկայացում մը:

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ՍՓԻՒՌՔԻ ՏԱՐԱԾՔԻ ՎՐԱՅ ԳՈՐԾՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

ՆԱԽԱՇԱՒԻՂ

Ե.— ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ԹԵՄ

Յօդուած 74

Թեմական Խորհրդի իրաւասութիւններն ու պարտականութիւններն են.

ա. Հսկել թեմի հաստատութիւնների, կազմակերպութիւնների եւ նրանց պաշտօնեաների գործունէութեան վրայ:

բ. Քննել Ծխական եկեղեցական ժողովների ներկայացրած հարցերը, վաւերացնել կամ մերժել դրանք, ինչպէս նաեւ վաւերացրել կամ լուծել Ծխական եկեղեցական ժողովների ընտրութիւնները:

գ. Հսկել զանազան ծխական դպրոցների կրթական գործունէութեան վրայ:

դ. Քննել եկեղեցու կազմակերպութիւնների կամ դպրոցական մարմինների միջեւ ծագած վէճերը, քննել նրանց կողմից կամ նրանց դէմ եղած բողոքները եւ լուծել դրանք:

ե. Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տարեկան տուրքը վճարել, ըստ թեմական ներկայացուցչական ժողովի որոշման:

զ. Պատասխանատու լինել Առաջնորդարանի նիւթական մատակարարմանը, թեմական ներկայացուցչական ժողովի կողմից որդեգրուած բիւջէի սահմաններում:

է. Քննել եկեղեցական նոր համայնքների հաստատման առաջարկութիւնները եւ ընդունել համապատասխան որոշում:

ը. Վաւերացնել կամ մերժել Ծխական խորհուրդների որոշումները, եթէ դրանք հակառակ են սոյն կանոնադրութեան կամ եկեղեցու շահերին:

թ. Քննութեան ենթարկել Ծխական խորհուրդների կողմից առաջարկուած որեւէ հարց, որ կապուած է ծուխի կալուածների հետ, վաւերացնել կամ մերժել դրանք: Թեմական Խորհուրդը իր եզրակացութիւնները ներկայացնում է Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի նկատառմանը: Վերջնական որոշումը տալիս է Գ.Հ.Խ.-ն:

ժ. Թեմական Խորհուրդը կարող է վաւերացնել կամ մերժել Ծխական խորհուրդների կողմից պահեստի կամ շինարարական մի հիմնադրամի ստեղծումն ու նրա գումարների գործածութիւնը:

ժա. Թեմական Խորհուրդը նիստը գումարում է առնուազն ամիսը մէկ անգամ:

Յօդուած 75

Ծխական եկեղեցական համայնք է կոչւում հաւատացեալների այն խումբը, որ կազմակերպուած է իբրեւ եկեղեցի: Իւրաքանչիւր ծխական եկեղեցական համայնք իր գլուխը ունի հոգեւոր հովիւը եւ կառավարւում է Ծխական Խորհրդի կողմից:

Յօդուած 76

Համայնքի հոգեւոր հովիւը նշանակւում է թեմակալ առաջնորդի կողմից:

Յօդուած 77

Հոգեւոր հովիւը Ծխական Խորհրդի նախագահն է եւ ղեկավարում է բոլոր ժողովները: Եկեղեցական անդամական ժողովի, Ծխական Խորհրդի եւ միւս օժանդակ կազմակերպութիւնների բոլոր ժողովները գումարւում են հոգեւոր հովուի հրաւէրով եւ նախագահութեամբ:

Յօդուած 78

Եկեղեցական համայնքի հոգեւոր հովիւը կարող է հրաժարուել կամ տեղափոխուել թեմակալ առաջնորդի համաձայնութեամբ: Եկեղեցական անդամական ժողովը երկու երրորդի մեծամասնութեան ձայնով կարող է առաջարկ ներկայացնել թեմակալ առաջնորդին հոգեւոր հովիւը փոխելու մասին:

Յօդուած 79

Իւրաքանչիւր եկեղեցական համայնք կառավարւում է իր անդամներից ընտրուած Ծխական Խորհրդի կողմից:

Յօդուած 80

Ծխական Խորհուրդը ընտրւում է համայնքային անդամական ժողովի կողմից: Այն բաղկացած է եօթ հոգեւորական եւ աշխարհական ժողովականներից, ընտրուած հոգեւոր հովուի ներկայացրած կրկնանուն ցանկից:

Յօդուած 81

Ծխական Խորհրդի անդամները ընտրւում են երեք տարուայ շրջանի համար եւ վերընտրելի են: Ծխական Խորհրդի ընտրութեան արդիւնքը ենթարկւում է Թեմական Խորհրդի եւ առաջնորդի վաւերացմանը:

Յօդուած 82

Ծխական Խորհրդի իրաւասութիւններն ու պարտականութիւններն են.

ա. Ապահովել եկեղեցական արարողութիւնների կանոնաւոր կատարումը:

բ. Գործադրել համայնքային անդամական ժողովի որոշումները:

գ. Ներկայացնել համայնքային անդամական ժողովին իր եւ իրեն ենթակայ կազմակերպութիւնների գործունէութեան տարեկան տեղեկագիրը:

դ. Համայնքային անդամական ժողովին ներկայացնել իր տարեկան հաշուետուութիւնը, հաշուեքննիչ յանձնախմբի կողմից քննարկուելուց եւ վաւերացուելուց յետոյ:

ե. Պատրաստել եկեղեցական համայնքի տարեկան բիւջէն եւ այն ներկայացնել համայնքային անդամական ժողովի հաւանութեանը:

զ. Վերահսկել ենթակայ կազմակերպութիւնների եւ յանձնաժողովների գործունէութեան վրայ ու հսկել նաեւ նրանց նիւթական եւ վարչական գործերի վրայ:

է. Գործադրել առաջնորդի եւ Թեմական Խորհրդի հրահանգները, համաձայն ներկայ կանոնադրութեամբ իրենց տրուած իրաւասութիւնների եւ պարտականութիւնների:

Յօդուած 83

Ծխական Խորհուրդը պարտաւոր է ժողով գումարել երկու շաբաթը մէկ անգամ:

Յօդուած 84

Հոգեւոր հովիւն ու Ծխական Խորհուրդը համայնքի ծոցում ստեղծում են օժանդակ կազմակերպութիւններ, ինչպէս եկեղեցասէր երիտասարդների միութիւններ, հոգեւոր եղբայրակցութիւններ, տիկնանց միութիւններ, կիրակնօրեայ վարժարաններ եւ այլ կրթական, մշակութային եւ բարեսիրական յանձնաժողովներ, թեմակալ առաջնորդի համաձայնութեամբ:

Բոլոր նման մարմինների նախագահը հոգեւոր հովիւն է ի պաշտօնէ:

Յօդուած 85

Համայնքի հոգեւոր հովուի եւ Ծխական Խորհրդի միջեւ ծագած տարակարծութիւնները ներկայացւում են թեմակալ առաջնորդին պատշաճ կարգադրութեան համար: Թեմակալ առաջնորդի վճիռը վերջնական է:

Յօդուած 86

Ծխական Խորհուրդը լուծուած է նկատւում, երբ այլեւայլ պատճառներով հրաժարւում են կամ գործելուց դադարում են անդամների մեծամասնութիւնը: Այդ դէպքում, համայնքի անդամական ժողովը ընտրում է նոր վարչութիւն:

Յօդուած 87

Եթէ մի Ծխական Խորհուրդ գործի հակառակ սոյն կանոնադրութեան տրամադրութիւնների, թեմակալ առաջնորդը եւ Թեմական Խորհուրդը իրաւատու են լուծելու այն եւ նոր ընտրութիւն կազմակերպելու:

Յօդուած 88

Հայաստանեայց Եկեղեցու անդամ է իւրաքանչիւր հայ անհատ, որ մկրտուել է եկեղեցու աւազանում: Քուէատու անդամ կարող է լինել ամէն մկրտուած հայ, որ լրացրել է 18 տարին, ընդունում է հայ եկեղեցու կրօնական դաւանանքը, կանոնները, ընդունում եւ մասնակցում է կրօնական արարողութիւններին ու խորհրդակատարութիւններին:

Յօդուած 89

Հայ եկեղեցու անդամների խումբը, որ ցանկանում է կազմակերպուել իբրեւ եկեղեցական համայնք, գրաւոր դիմում է ներկայացնում տեղւոյն թեմակալ առաջնորդին: Թեմակալ առաջնորդը դիմումը ներկայացնում է ՀՀ Նախարարների Խորհրդին առընթեր կրօնական գործերի կոմիտէին գրանցման համար:

Յօդուած 90

Նոր կազմակերպուած եկեղեցական համայնքը ստանում է ծխական հանգամանք, եթէ ունի իր պաշտամունքի վայրը եւ առաջնորդի կողմից նշանակուած հոգեւոր հովիւ:

Յօդուած 91

Ծխական համայնքի ամէն անդամ քուէարկութեան իրաւունքով մասնակցում է անդամական ժողովին, ընտրելու համար Ծխական Խորհուրդը:

Յօդուած 92

Համայնքային անդամական ժողովը զբաղւումէ ի մասնաւորի հետեւեալ հարցերով.

ա. Ընտրութիւն համայնքային Ծխական Խորհրդի անդամների:

բ. Ընտրութիւն երեք անձերից բաղկացած հաշուեքննիչ յանձնաժողովի, մէկ տարուայ պաշտօնավարութեան համար, որը վերահսկում է Ծխական Խորհրդի տնտեսական-հաշուական գործարքները:

գ. Քննարկում հոգեւոր հովուի եւ Ծխական Խորհրդի տարեկան հաշուետուութեան:

դ. Համայնքի Ծխական Խորհրդի տեղեկագրութիւնը ներկայացւում է առաջնորդին եւ Թեմական Խորհրդին ի հաստատութիւն:

Յօդուած 93

Համայնքի այն անդամը, որը գործում է Հայ Եկեղեցու կանոնների հակառակ ընթացքում, կարող է զրկուել իր անդամակցութիւնից թեմակալ առաջնորդի վերջնական որոշումով:

Յօդուած 94

Ներկայ կանոնադրութիւնը գործադրութեան է դրւում նրա յայտարարութեան թուականից սկսեալ: Երեք տարիների լրումին, Եպիսկոպոսական ժողովի եւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի խառն ժողովը կարող է փոփոխութիւններ անել ներկայ կանոնադրութեան որոշ յօդուածների մէջ, ի պահանջեալ հարկին:

ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ՕՐԷՆՔՆԵՐ

Ամէն ժողով, որ գումարւում է Կաթողիկոսարանի, թեմի կամ համայնքի մէջ, պարտաւոր է կիրառել ժողովական հետեւեալ կանոնները.

ա. Ժողովները հրաւիրւում են Կաթողիկոսի, Առաջնորդի կամ Հոգեւոր Հովուի կողմից, որը նախագահում է նիստերին:

բ. Ժողովը ընտրում է իր ատենապետը, ատենադպիրը եւ դանձապահը, նրանց փոխանորդներով:

գ. Նախագահը կազմում է ժողովի օրակարգը: Ժողովի անդամները իրաւունք ունեն առաջարկելու օրակարգի հարցեր: Մեծամասնութեան քուէով ընդունւում կամ մերժւում են ժողովականի կողմից առաջարկուած օրակարգի հարցերը:

դ. Ատենապետի պաշտօնն է կառավարել ժողովը, խօսք տալ ժողովականներին եւ քուէարկութեան դնել խնդրոյ առարկայ օրակարգի հարցերը:

ե. Ատենադպիրի պաշտօնն է կանոնաւոր ատենագրութիւն պահել եւ ամէն ժողովի ներկայացնել նախորդ ժողովի ատենագրութիւնները եւ որոշումները՝ վաւերացումի կամ փոփոխութեան համար:

զ. Որեւէ որոշում կանոնական է դառնում մեծամասնութեան քուէով, բացի այն պարագաներից, երբ կանոնադրութիւնը նախատեսում է երկու երրորդի քուէի մեծամասնութիւնը:

է. Նախագահը չի մասնակցում քուէարկութեան: Քուէների հաւասարութեան պարագային նախագահողի ձայնը դերակշիռ է:

ը. Ամէն որոշում պէտք է ստորագրուի Ատենապետի եւ Ատենադպիրի կողմից եւ ներկայացուի Նախագահին:

թ. Ատենադպիրը պարտաւոր է պահել ներկայութեան յատուկ տոմար, ուր ստորագրում է իւրաքանչիւր ժողովական, ժողովին մասնակցելուց առաջ:

(Շար. 7 եւ Վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

բանք ուրեմն կապուած են միայն ու միայն մարդկանց տեղաշարժերի հետ: Իսկ սա արդէն շատ նշանակալից երեւոյթ է:

— Հիմա որ Հայաստան նուաճեց իր ազատութիւնը, ձեռք բերաւ իր անկախութիւնը, այս քաղաքական յաղթանակին կողքին տնտեսական ի՞նչ զարգացում արձանագրեց, շօշափելի ի՞նչ հետեւանքներ ունեցաւ այս փոփոխութիւնը:

— Ես կարող եմ ասել, այո, ըստ երեւոյթին, առայժմ մեր անկախութիւնը, մեր ազատութիւնը, համաձայն եմ ձեզի հետ, որ որոշ չափով, այսինքն մեծ չափով, խորհրդանշական է, դեռեւս իրական կեանքում չի զգացւում դրա ներգործութիւնը, բայց պէտք է ասեմ նաեւ որ անկախութիւնը տուել է որոշակի, ինքնուրոյն քայլեր կատարելու հնարաւորութիւններ, որոնք անպայման հիմք կը դառնան մեր պետական, տնտեսական զարգացման: Եթէ օրինակ, Հայաստան մնար խորհրդային կազմում, բացառուած էր մեզ մօտ հողի սեփականութիւնը: Երկրորդ՝ բացառուած էին Հայաստանի անմիջական կապերը արտաքին աշխարհի հետ: Այսօր դրանց հիմքերը դրւում են: Իսկ Հայաստանը լինելով Խորհրդային Միութեան մի անկիւնը, դատապարտուած էր միակողմանի տնտեսական կապերի, որը աշխարհի ցանկացած երկրի համար մի անբնական վիճակ է: Առաւել եւս որ Հայաստանը փաստօրէն տնտեսական որեւէ լուրջ կապ չունէր ոչ մի հարեւանի հետ. անգամ Վրաստանի եւ Ադրբեջանի հետ մեր տնտեսական յարաբերութիւնը, թէեւ գտնւում էինք նոյն միութեան կազմում, շատ աւելի թոյլ էր քան Հայաստանի եւ Ռուսաստանի կապերը: Ուրեմն երրորդ՝ եթէ Հայաստանը ձեռք չբերէր անկախութիւնը, մեր զինական ուժը, ինչպէս 70 տարի եղել է, պէտք է ծառայէր օտարի շահերին եւ օտար պետութիւններին: Մենք հասանք այն բանին, անգամ դեռեւս անկախութիւն ձեռք բերելուց առաջ, մենք հասանք այն բանին որպէսզի հայ երիտասարդները ծառայեն Հայաստանում, թէկուզ խորհրդային բանակում, բայց Հայաստանի տարածքում: Այնպէս որ ես կարծում եմ շատ լուրջ հնարաւորութիւններ է ստեղծւում եւ արդէն իրականացւում:

— Դուք եւ ձեր գործակիցները ձեր տեղափոխութիւններու ընթացքին ստորագրեցիք մեծ թիւով տնտեսական եւ համագործակցութեան պայմանագրեր: Ե՞րբ երեւան պիտի գան այդ համաձայնագրերուն անդրադարձները: Անոնցմէ որո՞նք արդէն գործադրութեան դրուած են եւ որո՞նք յոյս ունիք որ դրուին:

— Բոլոր համաձայնագրերը իրականանալի են: Բոլորը, Նրանք պարզ թղթեր չեն: Մի մասը արդէն իրականացւում է եւ Հայաստանը արդէն սկսել է ստանալ իր առաջին վարկերը, Հայաստանը արդէն կանոնաւորապէս ստանում է այն հումանիտար օգնութիւնը որ Արեւմուտքը ցուցաբերում է խորհրդային նախկին հանրապետութիւններին: Բայց կայ մի չափազանց կարեւոր խնդիր, որ եթէ չլուծուի, այդ համաձայնութիւնների մեծ մասը կը մնայ դատարկ: Դա Հայաստանի հաղորդակցութեան միջոցների հարցն է, Հայաստանի հաղորդակցութիւնը արտաքին աշխարհի հետ: Այժմ, ինչպէս գիտէք, Լեռնային Ղարաբաղի խնդրի պատճառով բացարձակապէս մեզ համար փակ են Ադրբեջանի ճանապարհները, իսկ դրանք ապահովում էին Հայաստան ներածուող ապրանքների շրջանառութեան 85 տոկոսը: Միայն 15 տոկոսն էր որ իրականանում էր Վրաստանի ճանապարհով: Այսօր, շնորհիւ վրացական իշխանութիւնների բարեացակամութեան, մենք կարողացել ենք հասցնել Վրաստանի ճանապարհի թողունակութիւնը Հայաստանի համար 30 տոկոսի: Գոնէ 30 տոկոս ապահովել ենք մեր բեռնաշրջանառութիւնը: Բայց նկատի ունենալով Վրաստանի անկայուն վիճակը, այդ ճանապարհն էլ վտանգուած է եւ այս ձմեռուան ընթացքում, մենք ունեցանք շատ կորուստներ՝ ոչ Հայաստանի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի պատճառով, այլ պարզապէս Վրաստանի ներքին խնդիրների պատճառով: Միայն Յունուարից սկսած մինչեւ հիմա 56 օր երկաթուղին չաշխատեց Վրաստանի ճանապարհով, այսինքն Հայաստան բացարձակապէս շրջափակուեցաւ: Բազմաթիւ վթարներ եղան կամուրջի, եւայլն, եւայլն: Եւ միւս կողմից, փաստօրէն դեռեւս Հայաստանը որեւէ հաղորդակցութիւն չունի աշխարհի հետ. ես նկատի ունեմ Թուրքիան եւ Իրանը: Պէտք է ուրախութեամբ նշենք որ չափազանց բնականոն է զարգանում, եւ մեր սպասածից արագ, յարաբերութիւնները Իրանի հետ, Արդէն կնքել ենք բազմաթիւ պայմանագրեր, կառուցուել է Արաքսի կամուրջը Մեղրու շրջանում եւ արդէն օրերի հարց է ապրանքափոխանակութիւնը կամուրջով: Յոյս ունեմ որ մօտ ապագայում մեզ համար կը բացուեն նաեւ Թուրքիոյ ճանապարհները: Թուրքիան, ասեմ, ամենակարճ ճանապարհն է դէպի Եւրոպա եւ դէպի Միջերկրական - Արեւելք: Մինչեւ այս հարցերը չլուծուեն Հայաստանի տնտեսական զարգացումը մնալու է հարցական:

Մ. Պ.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, Տօն է Աւետարանչացն՝ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու եւ Յովհաննու:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

7 ամսու մանուկով մը օրուան մէջ զբաղելու համար կը փնտռուի հայ կին մը, Սէն – Լազար թաղամասը:

ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ՝ 45 – 22 – 11 – 95

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պոմոնի Նայիրի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, ժամը 15-ին տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ ՆՈՐԵԿԻ ՄԸ ԴԷՄ

Իր անցեալ շաբաթ իրիկուան խաղէն վերջ (2 – 2) Իսթրի մէջ, Վալանսի Հ. Մ.-ը կը պահէ իր դիրքը դասաւորումին 8-րդ աստիճանին վրայ, 5 կէտով ետ առաջատար Մարթիկէն:

Նշենք, անցողակի, որ, Իսթրի մարզադաշտին վրայ, Շաբաթ իրիկուն կային երեք «եան»եր. Թէրզեան եւ Մխիթարեան Վալանսի կազմին մէջ, Պօղոսեան՝ հակառակորդ խումբին մէջ:

Պօղոսեանն է որ ամէնէն աւելի արդիւնաւէտ խաղ մը ցոյց տուած է. ան է որ նշանակած է 2 կոլեր Վալանսի դէմ...

Այս շաբաթ իրիկուն, Վալանս կը հիւրընկալէ Շարլըվիլի խումբը: Շարլըվիլ տուեալ է, անցեալին, լաւ համբաւ ֆրանսական ֆութպոլին մէջ, բայց այս տարի ան ալ նորեկ մըն է արհեստավարժներու մակարդակին վրայ: Անցեալ շաբաթ, իր դաշտին վրայ, պարտուած է Նիսէն՝ 0 – 1:

Ներկայիս Շարլըվիլ 11-րդ է դասաւորումին վրայ: Վալանսի յաղթանակը հաւանական է:

**

ԻՍԻ՝ ՅԱՂԹԱՐՇԱՒ

Հակառակ անոր որ առաջին անգամն է որ կը պայքարի իր ներկայ համեմատաբար բարձր դասակարգին մէջ (Օնեէօր ռէժիոնալ) Իսիի Հ. Մ.-ը շահած է իր երրորդ ախոյենական մրցումը, ինչպէս երկու նախորդները յաղթած է Նուազի – Լը – Կրանի՝ (1 – 0) եւ կը մնայ առաջատար:

Ուրիշ ախոյենական արդիւնքներ.

Սէն Թ'Անթուան Հ. Մ. – Մանոսք	3 – 0
Միրամաս – Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ	1 – 1
Մէզոն Ալֆոր – Ալֆորվիլ Հ. Մ.	2 – 6
Վիարմ – Առնուվիլ Հ. Մ.	7 – 0
Սէն Թ'Անթուան (2) – Պէլ էր Սալոն	2 – 1
Էշիրոլ – Վալանս (3)	2 – 2
Էկպլան – Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն Տէսին	0 – 0
Ռիլիէօ (2) – Վիէն Հ. Մ.	4 – 1
Լ'Արպրէլ – Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն Տէսին (2)	1 – 1

Վ. Ս.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ 9-ը ամսուան հերոսամարտի 72-րդ տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Հոկտեմբեր 18, Կիրակի, առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 7000 զինւորներու հոգւոյն յիշատակին:

Իսկ կէսօրէ վերջ, ժամը 13·30-ին, մատաղի ճաշ եւ յուշահանդէս ճաշարան Վարդան:

52, Bd. Saint-Germain, Paris 5e

Ճաշագին՝ 110 Ֆր.:

**

ՎԻԷՆ. – Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղի վարչութիւնը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իր մահացած ընկերուհիներուն յիշատակին, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, առաւօտեան ժամը 11-ին Սէն – Թէոտոր մատրան մէջ: Նաեւ կէսօրուան ճաշ՝ Մշակոյթի Տունը: Հետաքրքրուողները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն ապահովելու համար իրենց տեղերը. –

Հեռաձայն. –

74 – 85 – 82 – 37 74 – 85 – 12 – 69

**

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօյա Սասունի մասնաճիւղը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18-ին, յետ պատարագի, Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ:

Boulevard Arthur Michaud

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ

կազմակերպութեամբ՝

Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, ժամը 16·30-ին

339 Ավընիւ տիւ Փրատօ

– Բանախօսութիւն. –

«Թարգմանիչներու դերը»

ԱՆՈՅՇ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ (Երուսաղէմ)

– Արտասանութիւն. –

ՍԻԼՎԱ ԿՈՄԻԿԵԱՆ (Պոլիս)

– 5-րդ դարու Շարականներու մեկնաբանութիւն. –

Վարդուհի Մինասեան

(Մեներգչուհի՝ Սահակ - Մեսրոպ երգչ.-ի)

Անի Երլմազեան

(Մեներգչուհի՝ Գարուն երգչ.-ի)

եւ

Գարուն Մանկապատանեկան Երգչախումբ

Ղեկավար՝

Խաչիկ Երլմազեան

Մուտքը ազատ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վիլմօմպլէն – Տիկին Պերճուհի Սաղաթէլեան իր ամուսնոյն Սահակ Սաղաթէլեանի մահուան տարելիցին առթիւ 500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

LYON

Dans le cadre du brevet des Langues, enseignement de l'arménien à la faculté des langues de l'université LYON III :

74, rue Pasteur 69007 Lyon

Les cours s'adressent :

1- Aux étudiants de DEUG qui choisissent l'arménien comme unité de valeur.

2- Aux lycéens qui désirent passer le baccalauréat.

3- A toutes les personnes qui souhaitent apprendre l'arménien ou parfaire leur connaissance.

Ces cours ont lieu dans le bâtiment C, Salle A5.

Niveau I, débutants — Lundi 18h - 20h.
Niveau II, amélioration des connaissances — Mardi 18h - 20h.
Niveau III, étude de textes — Mercredi 18h - 19h30.

DEBUT DES COURS 19 OCTOBRE

Chargé des cours *KEGHAM GANANIAN*.

Inscription obligatoire; s'adresser au secrétariat de la Faculté :

Pavillon Charles Dugas : 72 - 72 - 20 - 20.

CENTRE CULTUREL ST MESROB

organise

DES COURS DE LANGUE ARMENIENNE

pour personnes adultes, tous les Lundis de 19h30 à 21h30.

Les cours seront répartis en deux :
— Première heure : pour les initiés;
— Deuxième heure : pour les débutants.

Les inscriptions auront lieu sur place le Lundi 19 Octobre à partir de 19h30, au 10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Pour toutes informations téléphoner : 42 - 78 - 31 - 93.

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE DES ARMENIENS DE FRANCE

U C F A F

Section d'Asnières. Bois Colombes Colombes

présente

LA CHORALE

DARON

d'Issy-les-Moulineaux

sous la direction de

S. YORGANDJIAN

CHANTS TRADITIONNELS ET POPULAIRES ARMENIENS

le Samedi 17 Octobre à 20 h 30

35, rue du Général Leclerc

Villa des Aubépines

92270 BOIS-COLOMBES

Prix des places 80 F — Enfants 50 F

Réservation : M. DJIZMEDJIAN : Tél. : 47. 81. 09. 72

SIDON TRAVEL FRANCE

présente

ARMENIE '92

VOL DIRECT PAR AEROFLOT PARIS_EREVAN_PARIS

3600 F

Pour renseignements et inscriptions contacter :

SONIA ACHDJIAN

34, AVENUE DES CHAMPS-ELYSEES — Escalier A, 2e étage

75008 PARIS

TEL : 42 56 40 30

FAX : 42 25 41 21

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 17-18
SAMEDI-DIMANCHE
17-18 OCTOBRE
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 17.910 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 68e ANNEE — N° 17.910

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԻՐԵԼԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ՝

Այսօր, Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի խնդրանքով ես իմ հրաժարականն եմ տալիս Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին Գործոց Նախարարի պաշտօնից: Այս կոչումից ես հեռանում եմ անպարտ աշխատանքի զգացումով, սակայն, պարտաւոր եմ Ձեզ հաղորդելու, որ ես նախընտրեցի մնալ հաւատարիմ իմ սկզբունքներին եւ այն ուղուն, որը, համոզուած եմ, էական է Հայաստանի համար:

Ինչ էլ լինեն այն դրդապատճառները, որոնք բերեցին Նախագահի այդ որոշմանը, իմ խիղճը հանգիստ է: Ես ամենայն պատասխանատուութեամբ տէր եմ կանգնում մեր կերտած սկզբունքային դիւանագիտութեանը, որը այս մէկ տարուան ընթացքում ապահովեց մեր երկրի շահերին համապատասխանող պետական քաղաքականութեան մը հիմնադրումը – ազգային համերաշխութեան արտաքին քաղաքականութիւն մը, որի շուրջ համախմբուեց ամբողջ ազգը՝ Հայրենիքում եւ Սփիւռքում աշխարհի:

Ես մասնաւորապէս հպարտ եմ Արտաքին Գործոց Նախարարութեան եւ իր աշխատակիցների դինամիկ գործունէութեամբ: Բոլոր դիմագրաւուած դժուարութիւններով եւ պարտադրուած խոչընդոտներով հանդերձ՝ մենք կարողացանք անցեալ տարուայ մեր ժառանգած այս չորս պատերից կառուցել մի արդի գերատեսչութեան հաստատուն հիմքերը, որոնք թոյլ կը տան յետագայ երիտասարդ սերունդներին էֆեկտիվ ձեւով պատասխան տալ օրուայ մարտակոչերին:

Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանին եւ իր կառավարութեանը ես յաջողութիւն եմ մաղթում մեր Հանրապետութիւններին համար այս բախտորոշ օրերին:

Իսկ ինչ կը վերաբերի ինձ, ես հայ ժողովրդի ապագային՝ Ձեզ ծառայելն իմ մեծագոյն պատիւն է եղել: Ես կը հաւատացնեմ, որ այնքան ժամանակ որ մեր պայքարը դեռ կիսաւարտ է, ես կը մնամ հայ ժողովրդի մշտական ծառայութեան մէջ:

Մենք տակաւին երկար, դժուար ճանապարհ պիտի կտրենք միասին... մինչեւ որ մեր Հայրենիքը, հզօր ու յաղթական, հասնի խաղաղութեան եւ արդարութեան բարձր կատարներին:

ՐԱՖՖԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Հոկտեմբեր 16

Երեւանէն այս հեռապատճէնը ստացանք Ուրբաթ առտու ժամը 11.30-ին: Նախապէս Արմէնփրէս *հաղորդած էր Հոկ. 14-ին որ Երեւանի մէջ լուրեր տարածուած էին ըստ որոնց Արտաքին նախարար՝ Ր. Յովհաննէսեան հաւանաբար հրաժարի: Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին պարզ դարձած էր, կ'ըսէր* Արմէնփրէս, *որ* «այդ լուրերը մի փոքր չափազանցուած են» *(ի՞նչ, նման լուր մը կամ ճիշդ է կամ ոչ, բայց ի՞նչ կը նշանակէ չափազանցուած նման պարագայի մէջ...): Ր. Յովհաննէսեան ըսած էր -* «Ես ժողովուրդին ծառան եմ, անոր ծառայելը ինձ համար եղած է եւ կը մնայ մեծագոյն պատիւ: Եւ ես կը շարունակեմ ծառայել հայ ժողովրդին, մինչեւ որ ինձ այլ բան ըսէ: Ինչ կը վերաբերի մամուլի մէջ շահարկուող Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահի եւ Արտաքին նախարարի միջեւ գոյութիւն ունեցող տարակարծութիւններու, ես պիտի ըսեմ որ երկու անձնաւորութեանց միջեւ կրնան նման բաներ ըլլալ: Բայց, իմ գլխաւորած գերատեսչութիւնը իրագործեց եւ կը շարունակէ իրագործել Հայաստանի պետական քաղաքականութիւնը: Անշուշտ, կան կէտեր ուր մենք համաձայն ենք կամ՝ ոչ: Բայց, մեր Նախարարութիւնը իր գործունէութիւնը միշտ ալ հիմնած է Հանրապետութեան Նախագահին եւ գործադիր իշխանութիւններու վարած քաղաքականութեան վրայ եւ մենք հաւատարիմ կը մնանք այդ սկզբունքին»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ընդհանուր ձեւով խախուտ հանդարտութիւն մը տիրէ Ղարաբաղ թէ սահմանամերձ շրջանները:

Հոկտեմբեր 14-էն 15 լուսնալիք գիշերը Քեալբաջարէն հրետանիի գնդակոծումներ եղած են դէպի Վարդենիսի Սոթք գիւղին վրայ, նաեւ Եղեգնաձորի Խաչիկ եւ Արարատի Սեւակաւան գիւղերու վրայ: Զոհեր չկան: Նոյն գիշերը ազրպէյճանական 15 – 20 հոգինոց հրոսակներ մօտեցած են Շուռնուխ գիւղի պաշտպանական դիրքերուն: Հայ մարտիկները կրակ բացած են եւ փախուստի մղած հակառակորդը: Այս կռիւի ընթացքին զոհ գացած է հայ մարտիկ մը:

Ռուս զէները արձանագրած են Ազրպէյճանցիներու կողմէ հրադադարի այս խախտումը:

**

Ազրպէյճանական ուժերը կը շարունակեն իրենց յարձակումները Լեռնային Ղարաբաղի վրայ: Ղարաբաղի Նորութիւններու գործակալութիւնը կը հաղորդէ որ Հոկտեմբեր 8-ին ամբողջ օրը, Ազերիները Ղաջարի իրենց դիրքերէն «գրադ»ներով հրետակոծած են Մարտունիի շրջանի, Սօս եւ Մաճկալաշէն գիւղերը, որու հետեւանքով կար չորս մեռեալ եւ ութ վիրաւոր: Հոկտեմբեր 9-ի առտուն ալ կանուխէն վերսկսած են հրետակոծութիւնները, աւելի ուժեղ, Կարմիր Շուկայի ուղղութեամբ: Հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը փոխադարձած են:

Հոկտեմբեր 12-էն երկաթուղիի հաղորդակցութիւնը վերսկսելու մասին Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի միջեւ ստորագրուած պայմանագրութիւնը չի յարգուիր եւ գիծը առ այժմ փակ կը մնայ: Ազրպէյճան կը շարունակէ պահել Հայաստանի պատկանող բեռներով լեցուն հազարաւոր վակոններ, որոնց մեծ մասը թալանուած է:

Հոկտեմբեր 15-ին սակայն հայ – ազերի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵԳԻՊՏՈՍ

ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ՎՆԱՍ ՉԷ ԿՐԱԾ

Ուրբաթ առաւօտ (Հոկտեմբեր 16) վերջապէս յաջողեցանք հեռաձայնային կապ հաստատել Գահիրէի հետ եւ խօսիլ Թեմին Առաջնորդ՝ Զաւէն Արք. Չինչինեանի հետ, որմէ տեղեկացանք թէ գաղութը ոչ մէկ վնաս կրած է երկրաշարժէն: Զոհ չկայ եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ վրայ ալ քանի մը ճեղքեր բացուած են միայն, որոնք շատ աննշան եւ անհետեւանք են:

պէրճ ամբողջ

«ՅԱՆԴԱՐՏ ՁՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (22)

Ջ.

– Պարոն Նախագահ, տնտեսական կացութիւնը վատթարացած է այնքան որ նոյնիսկ հին Երեւանցիներ կը գաղթեն: Կ'իմանամ փշաքաղիչ իրողութիւններ: Կան ընտանիքներ որոնք միայն հաց գնելու կարողութիւն ունին, ուրիշներ նոյնիսկ հացը պարտքով կը գնեն: Երբ կ'անցնիս Հրազդանի կիրճէն, կը նկատես նոյնիսկ ծառերուն տխրութիւնը: Անոնց տէրեւները կորսնցուցած են իրենց երբեմնի փայլը: Այս բանը կը նկատէ՞ք դուք: Որո՞նք են ձեր խորհրդատուները, անոնք ձեզ տեղեակ կը պահե՞ն անկումային այս կացութեան մասին: Յետոյ, ինչո՞ւ որոշ ազատութիւններ չեն կաշկանդուիր երբ երկիրը արտակարգ վիճակի մէջ է: Բոլոր կուսակցութիւնները կը քննադատեն զիրար երբեմն թոյլ տալով նոյնիսկ զինուորական գաղտնիքներ:

– Դա ի հարկէ գաղտնիք չէ, ես շատ լաւ տեղեակ եմ եւ ոչ միայն խորհրդատուների, այլ մամուլի, այլ նաեւ մեր կառավարութեան միջոցով: Մենք չարունակ էդ հարցերը քննարկում ենք նախարարութիւնների մակարդակով: Բայց սա է վիճակը, սա՛ է վիճակը եւ պէտք է հասկանալ որ Հայաստանը այսօր գտնւում է պատերազմական վիճակում եւ մենք այսօր ապրում ենք պատերազմական ժամանակի բոլոր օրէնքներով: Ինձ համար զարմանալի չէ որ իսկապէս կարող են լինել տրամադրութիւններ լքելու Հայաստանը: Ինչ վերաբերում է ձեր երկրորդ նկատողութեան, ճիշդ է իսկապէս երբեմն վտանգաւոր չափերի են հասնում բացայայտումները եւ ընդդիմութիւնը երբեմն ստիպում է իշխանութիւններին էլ ինքնարդարացման համար պատասխանել եւ ինչ որ գաղտնիքներ բացել, մենք որոշ քարթեր *կորցնում ենք դիւանագիտութեան մէջ: Բայց ես կարծում եմ սա աւելի նախընտրելի է քան ժողովրդավարութեան սահմանափակումները, որովհետեւ ժողովրդավարութեան սահմանափակումները, ինձ թւում է, աւելի վտանգաւոր հետեւանքներով են յղի քան նման թէկուզ անզուսպ ազատութիւնը: Ինձ համար չափազանց մեծ դաս էր Վրաստանի օրինակը: Գամսախուրդիան փորձեց խեղդել ընդդիմութիւնը, վերացրեց փաստօրէն դեմոկրատական ազատութիւնները, ամբողջ մամուլը եւ հեռուստատեսութեան մենաշնորհները վերցրեց իր ձեռքը եւ դա ունեցաւ հակառակ հակազդեցութիւնը: Հակազդեցութիւնը շատ աւելի հզօր եղաւ քան այսօր երբ իւրաքանչիւրը հնարաւորութիւն ունի ասելու այն ինչ մտածում է: Մնացածը արդէն պարկեշտութեան խնդիր է, մնացածը զգօնութեան խնդիր է: Ես կարծում եմ իւրաքանչիւր կուսակցութիւն պէտք է այնքան պարկեշտութիւն եւ զգօնութիւն ունենայ որ իր գործունէութեամբ չստիպի իշխանութիւններին էլ, միւս կուսակցութիւններին էլ ազգավնաս յայտարարութիւններ անելու կամ գաղտնիքներ բացելու:*

– Առոր կուզայ միանալու հարց մը: Արդեօք առեն չէ՞ որ Հայաստան ունենայ ազգային միութեան կառավարութիւն մը՝ բոլոր հոսանքներու մասնակցութեամբ: Ժամանակը չէ՞ որ բոլորը ստանձնեն իրենց պատասխանատուութիւնները դրականօրէն եւ ոչ թէ մնալով ընդդիմութեան մէջ՝ կատարեն քննադատողի դիւրին պարտականութիւնը միայն:

– *Նկատի ունեք* կոալիցիո՞ն *կառավարութիւն:*

– Այո, ազգային միութեան կառավարութիւն, փրկութեան կառավարութիւն:

– Ես չեմ կարծում որ դա կը փոխի վիճակը: Ես համաձայն եմ ձեզ հետ, ընդդիմութեան մէջ կան ուժեր որոնց հետ կարելի է համագործել եւ մեր մօտեցումը մինչեւ հիմա այդպէս է եղել. մեր կառավարութեան նշանակումները կուսակցական հիմքով չեն եղել: Մենք առաջնորդուել ենք բացառապէս պրոֆէսիոնալ *եւ անձնական յատկութիւններով: Եթէ այսօրուայ կառավարութիւնը վերցնէք, միայն 30 հոգուց ընդամէնը վեցն են Հ. Հ. Շ.-ից. մնացածները կա՛մ նախկին կոմունիստներ են կա՛մ անկախ մասնագէտներ: Մօտեցումը, ասում եմ նորից, եղել է միայն ու միայն* պրոֆէսիոնալ *եւ անձնական յատկանիշների հիմունքներով: Ես չեմ կարծում որ քաղաքական հիմունքներով, այսինքն քաղաքական* կոալիցիայի *սկզբունքով կազմուած կառավարութիւնը աւելի հմուտ կը լինի քան այս կառավարութիւնը: Ձեմ կարծում:*

– Միայն հմտութեան մասին չէ խօսքը...

– Այո, գուցէ դա ինչ որ չափով նպաստէր ազգային համաձայնութեան խնդրին, բայց դա որոշ չափով, որովհետեւ, ինչպէս ասացի, ընդդիմութեան մէջ կան տարբեր ուժեր, ուժեր որոնց հետ հնարաւոր է համագործակցել, որոնք constructif *կառուցողական մօտեցումներ ունեն, որոնց համար իսկապէս ազգային շահը վեր է կուսակցական շահից: Բայց կան նաեւ ուժեր, որոնք բացարձակապէս անհաշտ են եւ երբեք չեն դոհանար իշխանութեան մասով: Ուրեմն ձգտում են ամբողջին տիրել: Ուրեմն դրանով չի աւարտուի կուսակցական պայքարը, այլ հակառակը, նման ուժերը եթէ մուտք գործեն կառավարութեան մէջ, ոչ թէ դրանով կը նպաստեն իշխանութիւնների ամրապնդմանը, պետութեան ամրապնդմանը, այլ ձեռք կը բերեն լրացուցիչ լծակներ պետութեան եւ իշխանութիւնների գործունէութիւնը խանգարելու, խափանելու համար:*

– Բայց անհամար քաղաքացիներ կը գանգատին Հ. Հ. Շ.-ի միապետութենէն: Կը դժգոհին բոլոր պաշտօններու բռնագրաւումէն: Կացութիւնը կը գտնեն գայթակղեցուցիչ:

– Վերցրէք ցուցակը, խնդրեմ: Երեսուն նախարարներից միայն վեցն են Հ. Հ. Շ.-ից:

– Ակնարկութիւնը միայն նախարարներու չէ անշուշտ:

– Վերցրէք ցուցակը: Սա էլ ցոյց տալիս է որ կեղծ են այդ քննադատութիւնները, աւելի շատ հիմնուած են բամբասանքների վրայ, աւելի շատ միջկուսակցական պայքարի արդիւնք են:

– Միւս պաշտօննե՞րը...

– Ամբողջ Հայաստանում կայ երեսունեօթը շրջան: Մունիցիպալիտէտներից *միայն երեք – չորսն են Հ. Հ. Շ.-ի ձեռքը: Ես կարող եմ ասել. Կիրովական քաղաքը, Ղափանի շրջանը, Արարատի շրջանը, Սիսիանի շրջանը, չորս. եւ Երեւանի քաղաքապետը՝ հինգ: Հինգ տեղ է որտեղ իշխում է տեղական իշխանութիւնը:*

– Նուազ մակարդակի պաշտօննե՞ր...

– *Չկան: Ուրիշներ չկան: Սրանք են:*

Մ. ՊՉԱՔՃԵԱՆ

«ԱՐՀԱՄԱՐՀՈՒԱԾ» ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳԾԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Այս մայր գիծերէն ետք Յ. Յակոբ Ասատրեան չանտեսեր նաեւ երկրորդական բնոյթի պարագաները նշումը. ատիկա կը նպաստէ անկաշկանդ վիճակին շեշտուումին ու ատով՝ ախտանշքին, դառնացումին յաւելումին: Ան կը գրէ. – «որքան մեզ յայտնի է, այդ խորհրդում (ապահովութեան) ոչինչ չի գրանցւում եւ ամէն ինչ արւում է բանաւոր խօսակցութիւնների հիման վրայ»: Տակաւին «չի աշխատում այն մեխանիզմը» որ արտաքին քաղաքականութեան հարցերը լուրջ քննարկումի նիւթ ընէր ու ընդհանուր որոշում կայացնէր: «Ամէն ինչ արւում է յանպատրաստից, յախուռն, օդում»:

Եթէ նման կացոյց ըլլար, լրջօրէն քննարկութեան կը դրուէր Ղարաբաղի հարցով Հռոմ երթալու խնդիրը թէ ո՞վ պէտք է երթայ, ի՞նչպէս պիտի ներկայացնէ հարցը, ի՞նչ բան պիտի ստորագրէ եւ ի՞նչ բան պիտի չստորագրէ եւայլն, որպէսզի նաեւ արտաքին ճակատին վրայ իրերայաջորդ շփոթ վիճակներով չյայտնուէինք, ինչպէս կ՚ըսէ Թղթածրարին հեղինակը: Ան այս դիտողութիւնները պէտք է ներկայացուցած ըլլայ Արտաքին նախարարի խորհրդական Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեանի եւս որ կը վստահեցնէ թէ «նման քննարկում եղել է»: Ճշդում որ միայն կը ծառայէ իրաւամբ գրել տալու Յակոբ Ասատրեանի. «Ուրեմն աւելի՛ վատ այդ հարցը քննարկողների համար»:

Յաջորդական տողերը աւելի կը մթագնեն պատկերը. «իրականում մեզանում այդ հարցերը լուծւում են բանաւոր կարգով, երբեմն հեռախօսով, ոչ յստակ»: ... «Այնինչ, նախագահական կամ կառավարական պատուիրակութիւններ են մեկնում, յայտարարութիւններ են արւում որոնց մասին Արտաքին նախարարութիւնում տեղեկանում են կամ վերջին պահին, կամ էլ զանգուածային լրատուութեան միջոցներից»: Ծանր չէ՞ պատկերը երբ կ՚ըսուի թէ «այս փաստերը այս կամ այն ձեւով հաստատում են նաեւ երկու փոխ Արտաքին նախարարները՝ Ակիրակոսեանը եւ Ա. Նաւասարդեանը»:

Արտաքին նախարարութեան անկայակից քաղաքականութեան որպէս հետեւանք, Թղթածրարը կ՚անդրադառնայ դէպքի մը որ գոնէ Սփիւռքի մէջ համակերպումի ջանքով քօղարկուած զօրաւոր հակազդեցութիւններու պատճառ եղաւ. Թուրքիայէն հացահատիկի փոխառութեան հայաստանեան պահանջն էր ատիկա որ Յ. Ասատրեան կը ներկայացնէ հետեւեալ ձեւով. Արտաքին նախարարութիւնը մինչ լարուած աշխատանք կը կատարէ Իրանէն հաց ստանալու համար ու Իրանի նախնական համաձայնութիւնը կը ստացուի, յաջորդ օրը յանկարծ վարչապետը նոյն խնդրանքով Թուրքիոյ կը դիմէ: Ու Ս. Տէմիրէլի դրական պատասխանը երբ արդէն կայ, Իրանի պատասխանը կ՚առկախուի: Թէեւ Ժիրայր Լիպարիտեան կ՚ըսէ թէ երկու կողմերն ալ տեղեակ եղած են իրենց դիմելու պահանջքին, կարելի չէ հարց չտալ թէ այդ պարագային վարչապետը ինչո՞ւ երկու կողմերուն ալ միաժամանակ չէր դիմած: Տեղին հարցում է նաեւ հետեւեալը. – «մեծ դժուարութի՞ւն էր արդեօք Արտաքին նախարարի Թուրքիայում կարդացուելիք ելոյթը նախապէս քննարկելը», որպէսզի յետոյ նախագահի խորհրդական մը չյայտարարէր թէ Րաֆֆի Յովհաննէսեանի արտայայտութիւնները չէին ցոլացներ Հայաստանի պաշտօնական տեսակէտը, ինչպէս եղաւ անոր աւելի ետք Ամերիկայի նախագահին ուղղուած քննադատական խօսքերուն պարագային: Այսքանէն ետք պէտք չէ զարմանալ այլեւս կարդալով որ Արտաքին փոխ – նախարարը, երբ նախարարը բացակայ է, չի գիտնար թէ Մոսկուի մէջ ի՛նչ պայմանագիր ստորագրուած է...:

Փոխ – Նախարար Ա. Նաւասարդեան ախտանշերու պատճառ կը նկատէ անկախութեան հռչակման յաջորդած «անձերի դանդաղկոտութիւնը, դէպքերի յետեւից գնալու միտումները, իսկ այժմ նաեւ նախաձեռնութեան բացակայութիւնը»:

Արտաքին նախարարութեան ծուլին ու չխտակին յառակցուած Թղթածրարին մէջ տեղ ունին նաեւ Ղարաբաղը եւ Սփիւռքը: Արտաքին յարաբերութիւններու տեսանկիւնէն Ղարաբաղին կը սեւեռին Ժիրայր Լիպարիտեան եւ Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան: Առաջինին համաձայն շօշափելի սխալներէն մէկը այն եղած է որ «չկարողացանք Ղարաբաղին համոզել թէ Լաչինի եւ Շուշիի գրաւումից յետոյ պէտք է բանակցութիւնների գնալ»: Քիչ մը զարմանալի չէ՞ հնչեր «շօշափելի սխալ»ի այս մատնանշումով անյաջողութեան պատասխանատուութեան, կարեւոր մէկ բաժինը Ղարաբաղի վերադրելու սա քօղարկուած ջանքը: Հայաստան որ գրեթէ միշտ հրադադար կամ այլ համաձայնութիւններ ստորագրած է ու կը ստորագրէ որպէս կնքիչ կողմ, միջազգային ժողովներու կը մասնակցի որպէս այդ, Լաչինէն ու Շուշիէն ե՞տք միայն չկրցաւ համոզել Ղարաբաղը որ բանակցի, երբ անկասկած, ատիկա մեզի ամէնէն նպաստաւոր պահն էր...:

Տարօրինակ է նաեւ Արտաքին նախարարութեան երկու սփիւռքցի դէմքերուն՝ Ժ. Լիպարիտեանի եւ Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեանի այն նկատառումը Ղարաբաղի հարցին որ իրենց համար դժուարութիւն յարուցանող ազդակ մը կ՚ըլլայ, քանի որ «շատ յաճախ խոչընդոտել է տարբեր երկրների հետ երկկողմ յարաբերութիւններ հաստատելուն»: Միայն «խոչընդոտ» բառին գործածութիւնը հոս, կարելի չէ որ մտածել չտայ քաղաքական անճարակութեան մը մասին, եթէ ակնարկուած «տարբեր երկրներ»ը Թուրքիան ու Ադրբէջանը չեն: Ուրիշներու պարագային, չա՞տ բան է յուսալ որ Հայաստան – Արցախի ներկայացուցիչներ միջազգային հանդիպումներու մասնակցին որպէս իրենց թէզին գոնէ իրենք համոզուած դիւանագէտներ ու ջանան զայն ընդունելի ընել նաեւ խօսակից կողմերու: Ղարաբաղի հարցը «խոչընդոտ» անուանող կեցուածքը կը յիշեցնէ օսմանեան Կրթական այն նախարարը որ դժուարութիւններէ բեզարած, կը գոչէ օր մը. – «ի՞նչ լաւ կրնայի ղեկավարել այս Նախարարութիւնը եթէ սա դպրոցները գոյութիւն չունենային...»:

Այս անդրադարձները իրաւացի կը դարձնեն Յակոբ Ասատրեանի հարցականները որոնք կը վերաբերին Սփիւռքէն առնուած պաշտօնատարներու. «արդեօք Սփիւռքում այլեւս չկա՞ն միջազգային դիւանագիտութեան աւելի փորձառու մասնագէտներ: Ստուգւա՞ծ է արդեօք ներկայ աշխատակիցների կուսակցական պատկանելութիւնը»:

Տեղին է նաեւ այն դիտողութիւնը թէ «երբեմն հրաւիրուածները տեղի դիւանագէտներից աւելի շատ են մեկնում արտասահման: Նրանք աւելի շատ են «փորձ ձեռք բերում», քան տեղացիները: Տարիներ անց նրանք կրկին կը վերադառնան իրենց երկրները, իսկ մենք կրկին կը մնանք կադրերի խնդրի առաջ»:

Թղթածրարին վերջին մասը – եթէ խօսքը Հայաստանի չվերաբերէր – ամենայն հանդարտութեամբ կարելի էր զաւեշտ խորագրել: Ըսել է ետք թէ «Արտաքին նախարարութիւնում իշխում է անվստահութեան ու կասկածամտութեան մթնոլորտ», հեղինակը կը բացատրէ. – «բոլորն ազատ ելք ու մուտք ունեն բաժիններում պատրաստուող փաստաթղթերին: Ծիծաղելի է ասել թէ Արտաքին նախարարութիւնում որեւէ փաստաթուղթ կարելի է գաղտնի պահել»: Ամէնը սա չէ. «ի՞նչ գաղտնիութեան մասին կարելի է խօսել եթէ մեր դեսպանատների հետ կապը իրականացւում է սովորական փաքսերով ու հեռախօսային կապով: Իսկ ամենացնցողն այն է որ Հայաստանում հաւատարմագրուած դեսպանատներն արդէն օգտւում են հանրապետութեան կառավարական հեռախօսագծերից»: Բաւական ծանր է եզրակացութիւնը որուն կը յանգի Յակոբ Ասատրեան, տեղեկանալէ ետք այսքանին. «Տպաւորութիւն է ստեղծւում որ Հայաստանը ոչ մէկից այլեւս թաքցնելու ոչինչ չունի եւ անգամ պայմաններ է ստեղծում իրանական եւ յատկապէս ամերիկեան հետախուզութեան բեղմնաւոր աշխատանքի համար»:

«Մեր հասարակութիւնը պատրաստ չէ քաղաքակիրթ յարաբերութիւնների» կ՚ըլլայ այս բոլորին հետեւութիւնը եւ ճիշդ է որ «ո՞վ կարող է մեզ վստահ ասել թէ Ամերիկացիները վաղը Թուրքիային կամ Ադրբեջանին չեն վաճառի Հայաստանի ընկերա – տնտեսական կացութեան վերաբերեալ մի համապարփակ տեղեկագիր: Իրանցիները մեզ հետ չեն ջերմացնի յարաբերութիւնները, մտավախութիւն ունենալով որ մեր միջոցով Ամերիկացիները կը տեղեկանան նաեւ իրենց գաղտնիքներին»: Թէեւ, թերեւս աւելորդ է այսքան կասկածոտ վերաբերումը երկրի մը մէջ ուր պատերազմի պայմաններու մէջ իսկ Խորհրդարանի նիստերը առօք – փառօք կը հեռասփռուին, առանց ամենափոքր զգուշութեան:

Այսքանէն ետք, անփութութեան ու անճարակութեան ամէն տեսակին դէմ պատուաստուած ըլլալով, ոչ մէկ ազդեցութիւն կը գործէ կարդալ թէ Նախարարութիւնը նիւթական դժուարութիւն ունի, թէ հարկաւոր թիւով համակարգիչներ չկան, թէ երկու փոխ - Նախարարները մէկ ինքնաշարժ ունին. ոչ իսկ կը զարմանայ թէ «Նախարարութեան հիմնադրամի մասին ոչ մի աշխատակից, ընդհուպ փոխ - նախարարը ոչ մի պատկերացում չունեն: ինչպէ՞ս է ծախսւում այդ դրամը, որտե՞ղ, ինչի՞ համար: Այս հարցերի պատասխանը գիտէ միայն նախարարը եւ ինքն էլ ըստ երեւոյթին միանձնեայ տնօրինում է այն: ... Հարց են տալիս թէ նախարարը ինչպէս է պատճառաբանում որ համակարգիչ առնելու համար դրամ չկայ, բայց իր հետ արտասահման է տանում երկու թիկնապահի» եւայլն, եւայլն:

Թղթածրարի հիմնական մասերու այս քաղուածքէն ետք յստակ կը դառնայ թէ ինչո՛ւ չակերտուած է խորագրին «արհամարհուած»ը. բացայայտելի կը մնայ թերեւս այն պարագան թէ ո՛վ է արհամարհողը նախարարութիւն մը որ ամէնէն աւելի մեծ թիւով Սփիւռքէն տարբեր համախմբուած է. այսինքն՝ մարզի աշխատանքին աւելի մասնագէտ նկատուածներ, քան՝ տեղացիները: Պէտք չէ՞ր որ այս միակ տուեալը արդարացնէր այդ պարագան, Նախարարութիւնը տիպար կառոյցով մը օժտելով:

Յակոբ Ասատրեանի այս աշխատանքը միւս նախարարութիւններուն մասին եւս հետաքրքրութիւն կ՚արթնցնէ. մաղթելի է որ ան շարունակէ նոյն աշխատութիւնը, կեդրոնանալով անոնց պարագաներուն վրայ եւս. չէ՞ որ ինչպէս կ՚ըսէ ինք, «ինքնուրոյն պետականութիւն ունեցող Հայաստանի կայացման խնդիրը իւրաքանչիւրիս պարտքն է»:

Այսպէսով, հետաքրքրութիւններ գոհացնելէ զատ, ան կատարած կ՚ըլլայ նաեւ այդ պարտքին իր – լրագրողի – բաժինը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

– ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՕՐ –

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). –

Կիրակի, Հոկտեմբեր 11–ին, տօնական օրերու բազմութեամբ եւ հանդիսաւոր առիթներու վեհութեամբ լեցուեցաւ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին իր օծման 61–րդ տարեդարձին եւ անուանակոչութեան ու հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ՝ նորօծ Եպիսկոպոս Տարօն Ճէրէճեանի իր շրջանին մէջ առաջին եպիսկոպոսական պատարագին առթիւ:

Ներկայ եղան հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Շրջանային Խորհուրդի եւ Թաղային հոգաբարձութիւններու անդամներ, քաղաքապետարանի ներկայացուցիչներ, նահանգապետի գրասենեակին տնօրէնը, Մարսէյլ Փրովանսի Առեւտուրի եւ Ճարտարարուեստի Ա. փոխ - Նախագահը, հիւրաբար Մարսէյլ գտնուող ազգայիններ եւ մեծ թիւով Նիսէն ժամանող հաւատացեալներ ուր վերջին քսան տարիներուն Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան ծառայեց որպէս հոգեւոր հովիւ:

Պատարագի աւարտին, կատարուեցաւ աւանդական մատաղի օրհնութիւնը եւ անմիջապէս յետոյ Մակար Խչկր. Քահանայ Նաճառեան կարդաց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կոնդակը ուղղեալ նորապսակ Եպիսկոպոսին:

... «Սեպտեմբերի 27–ին, Կիրակի օր, Ս. Էջմիածնի Մայր տաճարում մեր ձեռնադրութեամբ եւ սրբալոյս միւռոնի օծմամբ եպիսկոպոսական աստիճան եւ իշխանութիւն շնորհեցինք Տէր Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեանին իբրեւ Արեւմտեան – Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Մարսէյլի շրջանի Հայոց, ի մխիթարութիւն շրջանի հայ հաւատացեալ ժողովուրդին: Սոյն շնորհաբաշխութեան մեր կողքին ունեցանք իբրեւ ընթերականեր Երուսաղէմի Ամենապատիւ Տէր Թորգոմ Արք. Մանուկեանը եւ Տէր Խաժակ Արք. Պարսամեանը, խարտափլակութեամբ Տէր Ներսէս Արք. Պոզապալեանի: Աղօթում ենք որ Տէրը միշտ օգնական եւ մարտակից լինի նորապսակ Տէր Տարօն Եպիսկոպոսին, նրա հոգեշէն ու եկեղեցացնուէր գործունէութեան ճանապարհին եւ նրա շնորհէ երկար, արեւշատ ու խաղաղ տարիներ որպէսզի շարունակի իր առաքելութիւնը միշտ հաւատարիմ իր սրբազան ուխտին, միշտ հաւատարիմ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին եւ մեր Մայր Եկեղեցու կարգ ու կանոնին...»:

Հայրապետական սոյն կոնդակի ընթերցումէն յետոյ, Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը երգեց Ս. Էջմիածնի նուիրուած շարականը՝ «Էջմիածին ի հօրէ եւ լոյս փառաց ընդ նմա...»:

Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի յատուկ կոնդակներով, զորս կարդաց Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան, յոյժ գնահատանքի արժանացան Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ 2 աւագ սարկաւագներ Վռամ Սիմէոնեան եւ Սիմոն Միքայէլեան իրենց աւելի քան երեսուն տարիներու անձանձրոյթ ծառայութեան եւ անսակարկ նուիրումին Մարսէյլի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ:

Ապա, Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան, Ֆրանսերէնով, յայտնեց իր երախտագիտական խոր զգացումները Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին եւ բոլոր անոնց որոնք աղօթեցին իրեն համար, օգնեցին ու եղան նեցուկ: Շնորհակալութեան խօսք ուղղեց իր կնքահայրերուն Վարուժան Պողոսեանին եւ Գրիգոր Աժտէրահեանին որոնք իրենց վեհանձնութեամբ եղան իրենց պարտականութեան գլուխը: Ինչպէս նաեւ շնորհակալութեան խօսք հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու ներկայացուցչական ժողովի եւ Շրջանային Խորհուրդի անդամներուն, Թաղական մարմիններուն եւ ներկայ հաւատացեալ ժողովուրդին:

Եպիսկոպոսը իր բուն քարոզը սկսաւ հետեւեալ բնաբանով՝ «Տէր ուսոյ մեզ, զգենուլ զխոնարհութիւն որպէս պատմուճան առաջին»: Առանց խոնարհութեան չկայ, ըսաւ, ծառայութիւն եւ ուրիշ ո՛չինչ պիտի խնդրէի Աստուծմէ եթէ ոչ իմ մէջ պահել այդ խոնարհութեան մեծութիւնը որպէսզի կարենամ այսուհետեւ առաւել ծաւալուածօրէն իմ կեանքի օրերը տալ եկեղեցւոյ ճամբով մեր ժողովուրդին:

Իմ նոր պարտականութեան մէջ, շարունակեց Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան, ինքզինքս առանձին չեմ զգար որովհետեւ «դուք ինծի հետ էք, եւ ես ձեզի հետ եմ առանց բացառութեան»: Ապա, Եպիսկոպոսը ծանրացաւ սիրոյ եւ կազմակերպութեան վրայ առանց որոնց ըսաւ չենք կրնար երթալ դէպի եկեղեցի, մշակոյթ, չենք կրնար օգտակար ըլլալ մեր Հայրենիքին եւ դիմագրաւել գալիք օրերը: Շեշտեց անհրաժեշտութիւնը կազմակերպուած եւ միացեալ ձեւով թիկունք ըլլալու Հայ Պետականութեան եւ ձեռք երկարելու մեր ժողովուրդի զաւակներուն որոնք այսօր կ՚ապրին դրկանքներով ծանրացած կեանք մը: Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան իր քարոզը աւարտեց ըսելով՝ «վաղը աշխատանքը ծանր կը սկսի. աղօթեցէք որպէսզի ես մնամ խոնարհ եւ համեստ իմ այս աւելի բարձր պաշտօնին մէջ»:

Յետոյ տեղի ունեցաւ աղօթք եւ մաղթանք Եկեղեցւոյ կենդանի բարերարներուն ու հոգեհանգստեան արարողութիւն եկեղեցւոյ հանգուցեալ հիմնադիրնե–

ՖՐԱՆՔԵՒՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հոկտեմբեր 13, Երեքշաբթի օր Փարիզի «Տնտեսական եւ Առեւտրական ազգային բարձրագոյն հիմնարկ»ին մէջ ստորագրուեցաւ համաձայնագիր մը նոյն հաստատութեան ու Երեւանի համալսարանին միջեւ: Համաձայնագրին իրագործումը եղած էր շնորհիւ Հայկական միջ-արհեստակցական խմբաւորումին (Ժէ--Ի--Ա.) ու Հայաստանի գործավարական կեդրոնին:

Համաձայնագիրը ստորագրուեցաւ Երեւանի համալսարանին տեսուչ Նորայր Առաքելեանի, Տնտեսական եւ առեւտրական ազգային բարձրագոյն հիմնարկի տնօրէն Փաթրիք Միրասի, միջնորդ կազմակերպութիւններէն Մ. Տէյիրմէնճեանի եւ Մ. Աչճեանի կողմէ:

Նախաձեռնարկ վերոյիշեալ ֆրանսական հաստատութիւնը հիմնուած է 1974-ին Պորտոյի մէջ. Փարիզի մասնաճիւղը կը գործէ 1986-էն ի վեր. սեփական բարձրագոյն վարժարան մըն է շուրջ 700 ուսանողներով: Տնօրէնը ակնարկելով Հայաստանի հետ գործակցութեան դրդապատճառին, բացատրեց թէ իրենց հետաքրքրութեան առարկան եղած էին լատին ամերիկեան, ապա արեւելեան Եւրոպայի երկիրները ու այդ շարքին կարգը հասած էր նաեւ Հայաստանի:

Իր կարգին, Պր. Ն. Առաքելեան հակիրճ տեղեկութիւններ տուաւ, ըսելով որ ան ունէր շուրջ 10 հազար ուսանող, հազարէ աւելի դասախօս, եւայլն: Ան ըսաւ թէ իրենք արդէն գործակցութեան ծրագիրներ մշակած էին Մոնփըլիէի համալսարանին հետ, անոր պիտի յաջորդէր Լիոնի համալսարանը:

Խօսք առաւ նաեւ Ժէ--Ի--Ա.-ի նախագահը Մ. Տէյիրմէնճեան, գոհունակութիւն յայտնելով որ նման քայլերով Հայաստան կը վերագտնէ արեւմտեան իր արմատները:

Համաձայնագրին ստորագրութենէն ետք կողմերը առաջին խորհրդակցութիւն մը ունեցան յետագայ գործնական քայլերու մասին:

...րուն, ծառայողներուն եւ բարերարներուն:

Թաթուլ Եպիսկոպոս, քահանայ, սարկաւագ, դպիր դուրս ելան եկեղեցւոյ Մայր դուռէն, կանգ առին նահատակաց յուշարձանին, Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի կիսանդրիին եւ բարերար Վահան Խորասանճեանին կիսանդրիին առջեւ եւ ուղղուեցան դէպի մշակութային կեդրոնը:

Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբն է որ, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Եըլմազեանի, մեկնաբանեց պատարագը:

Եկեղեցական հանդիսութիւններէն յետոյ տեղի ունեցաւ հացկերոյթ մը Ա. Ջըրաչեան սրահին մէջ:

Մէկուկէս տարիէ ի վեր, Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան որպէս կաթողիկոսական Պատուիրակի փոխանորդ Հարաւային-Ֆրանսայի ծանր պատասխանատուութիւններու կոչուած է շրջանի մը մէջ ուր անցեալէն ժառանգուած հակասութիւնները անկանոն կացութիւնները եւ անկէ բխող անհասկացողութիւններն ու դժուարութիւնները չեն դիւրացներ վերակազմակերպումը, եկեղեցական նոր կառոյցի մը հաստատումը: Այսուհանդերձ, այսօր հողը աւելի նպաստաւոր է եւ ժամանակը ձեռնտու: Մեր շնորհաւորութիւններուն հետ մաղթանքն է որ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան զինքը շրջապատող մարմիններու գործակցութեամբ եւ իր մեծաւորներու օգնութեամբ յաջողի հոն ուր իր նախորդները ձախողեցան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՈՆ
ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ
ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ

Ապրիլ -- Մայիս -- Յունիս 1992
Երուսաղէմ

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2 / 9)

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՄՕՏ

Հոկտեմբեր 6-ին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Բաբգէն Արարքցեան ընդունած է Միացեալ-Նահանգներու միջազգային զարգացման գործակալութեան Հայաստանի ներկայացուցիչ Սիւզան Օլտսը եւ անոր տեղակալ՝ Ռիչըրտ Ֆրէնկէլը: Բ. Արարքցեան, խօսակցութեան ընթացքին ծանօթացուցած է Հայաստանի տնտեսական եւ ընկերային ներկայ իրավիճակը եւ անդրադարձած է հայ-ադրբեջանական հակամարտութեան: Իսկ Սիւզան Օլտս ներկայացնելով իր կազմակերպութեան հարցերն ու ծրագիրները, տեղեկացուցած է թէ մօտ օրէն Երեւան կը ժամանէ իր կազմակերպութենէն մասնագէտներու խումբ մը, որ նախարարական եւ այլ մակարդակներու վրայ տեսակցութիւններ պ'ունենայ: Տիկին Օլտս աւելցուցած է նաեւ որ միջազգային զարգացման կազմակերպութիւնը նիւթական եւ մասնագիտական մեծ կարելիութիւններ ունի, ի շարս այլոց օգնելու Հայաստանի Խորհրդարանի օրէնսդրական աշխատանքներուն:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄՕՏ

Հոկտեմբեր 8-ին Աւստրիոյ Հայաստանի դեսպան Ֆրետրիխ Պաուէր այցելելով Արտաքին նախարարութիւն, իր հաւատարմագիրը յանձնած է Ր. Յովհաննէսեանին:

Նոյն օրը Հայաստանի Արտաքին նախարարը ընդունած է նաեւ Գերմանիոյ Հայաստանի առժամեայ գործավար Վոլֆկանկ Պրէյտը: Նախարարը հիւրերուն ծանօթացուցած է Հայաստանի եւ շրջանի իրավիճակը, քննարկուած են երկկողմանի յարաբերութիւններ: Րաֆֆի Յովհաննէսեան նշած է որ մինչեւ 1992-ի վերջը Գերմանիա կը սկսի գործել Հայաստանի դեսպանութիւնը:

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իշխանութեանց մօտ պաշտօնապէս արձանագրուած է Հայաստանի Գիւղատնտեսական-Ժողովրդավարական կուսակցութիւնը, որու նախագահ ընտրուած է Թելման Տիլանեան: Ինչպէս որ անունէն ալ կարելի է կանխագուշակել, կուսակցութեան նպատակը պ'ըլլայ հետապնդել գիւղատնտեսութեան շահերը:

ԱՇՏԱՐԱԿ -- ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Աշտարակ-Ալֆորվիլ յարաբերութիւններու շրջագծին մէջ, վերջերս Աշտարակ այցելած է Ալֆորվիլէն պատուիրակութիւն մը՝ գլխաւորութեամբ քաղաքապետ՝ Ռընէ Ռուքէի: Պատուիրակութեան կ'ընկերանար զբօսաշրջիկներու խումբ մը, մեծ մասամբ Հայերէ բաղկացած: Հիւրերը Աշտարակ տարած են բժշկական սարքաւորումներ եւ դեղօրայք:

ՍՊԱՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՐԾԻՔԸ

Ռուսական «Զակավկազսկիէ Վայեննիէ Վեդոմոստի» թերթին մէջ լոյս տեսած «Անդրկովկասեան գործ» յօդուածին հեղինակը ՀԱՊ-ի բանակի հակօդային պաշտպանութեան 19-րդ բանակի սպաներու ժողովի նախագահ Վալերի Սիմոնով փաստերով կ'անդրադառնայ այն մասին թէ ՀԱՊ-ի բանակի գնդապետ Զազորոժնի եւ օդուժի փոխ-հրամանատար Կրաւցով դաւաճանելով Ռուսաստանի շահերուն մեծ գումարներու փոխարէն բանակին ԱՆ-12 սաւառնակներէն ծախած են Ազրպէյճանցիներուն եւ Կրաւցով նոյնիսկ անոնց օդուժի հրամանատարը դարձած է:

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ» ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Երեւանի Երիտասարդներու Պալատին մէջ տեղի ունեցած է «Մանուկները Հայաստանի» փառատօնը: Իր տեսակին մէջ եզակի այս ձեռնարկը 6-էն 18 տարեկան պատանիներուն առիթ կուտար բեմ բարձրանալու, առանց նախապայմանի եւ զտումի: Կը մասնակցէին շուրջ 3000 երախաներ, որոնք հանդէս կուգային տարբեր ոճերու երգերով, պարերով, երաժշտութեամբ, կրկէսային արուեստով, բանաստեղծութեամբ: Մենակատարներու եւ խումբերու համար մրցանակներ սահմանուած էին: Մրցոյթ-փառատօնը կը տեւէր հինգ օր:

«ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄ»

Ղարաբաղի մարդասիրական օգնութեան Ս. Պետերսբուրգի կոմիտէի անդամներ Իգոր Բաբանով եւ Կոնստանտին Վայվոտսկի միասնաբար հրատարակած են «Ղարաբաղեան ճգնաժամ» գիրքը, որ կը վերլուծէ իրադարձութիւնները, սկսելով կնճռին իբր քաղաքական հարց ծնունդէն մինչեւ Մարտ 92:

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ

Մոսկուայի Հայ Ուսանողներու Միութիւնը քաղաքի մշակոյթի մէկ տան մէջ բարեսիրական համերգ մը կազմակերպած է Արցախէն եկած երախաներուն համար, որոնք Մոսկուա հրաւիրուած էին միջազգային «Որբ երախաներու Տօն» կազմակերպութեան կողմէ:

ՅՈՒՇԱՀԱՆԴԷՍ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

Թիֆլիսի Պետրոս Ադամեան հայկական պետական թատրոնին մէջ, Վրաստանի Հայկական Մշակութային-Բարեսիրական ընկերակցութեան կազմակերպած երեկոյթով նշուած է հայ դպրապետ եւ արուեստի մեկենաս՝ Ալեքսանդր Մանթաշեանցի ծննդեան 150-ամեակը: Բանախօսած է արձակագիր Բենիկ Սէյրանեան: Աւելի քան եօթանասուն տարի ետք, Ալեքսանդր Մանթաշեանցի դերեզմանը յայտնաբերելու փորձեր սկսած են:

«ԱՆՈՅՇ» ՕՓԵՐԱՆ ՈՒԹՍՈՒՆ ՏԱՐԵԿԱՆ

Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայի առաջին բեմադրութեան (1912) ութսունամեակին նուիրուած գրական-երաժշտական հանդիպում մը տեղի ունեցած է Երեւանի Կամերային Երաժշտական Տան մէջ: Խօսք առած է Լեւոն Հախվերտեանը, օփերայէն հատուածներ երգած են Յասմիկ Հացագործեան, Ռազմիկ Պապիկեան, Լիլիթ Գրիգորեան, Մկրտիչ Մկրտչեան, իսկ Յովիկ Հայրապետեան ապահոված է բանաստեղծական բաժինը:

ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ 20 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Երեւանի ժամանակակից արուեստի Թանգարանը կը նշէ իր հաստատման 20-րդ տարեդարձը: Այս առթիւ կազմակերպուած է ցուցահանդէս մը ուր ներկայացուած են ժամանակակից հայ ստեղծագործողներու տարբեր ոճերէ շուրջ 200 գործերը: Ցուցահանդէսին բացումը կատարած է հաստատութեան տնօրէն՝ Հենրիկ Իգիթեան:

ՌԻԳԱՅԻ ՄԷՋ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

Լատվիոյ հայ Համայնքին ջանքերով Ռիգայի կեդրոնը բացուած է կիրակնօրեայ հայկական դպրոց մը նախատեսուած 500 հոգիի համար: Հոս կարելի է հետեւիլ ոչ միայն Հայոց լեզուի կամ Պատմութեան, այլեւ լատիներէնի, ֆրանսերէնի, անգլերէնի, ինչպէս նաեւ հայկական երգերու եւ ազգային պարերու դասընթացքներու: Լատվիոյ հայ գաղութը, որ կը հաշուէ շուրջ երեք հազար հոգի, ծնունդ առած է Սպիտակի երկրաշարժին վաղորդայնին: Ան, անմիջապէս կազմակերպուելով, արդէն իր մասնակցութիւնը բերած է աղէտեալ գօտիի վերաշինութեան աշխատանքներուն, նաեւ մարդասիրական օգնութիւն ցոյց տուած՝ Արցախին: Լատվիոյ իշխանութեանց հետ հայ համայնքին ունեցած լաւ յարաբերութիւններուն ալ ամէնէն դիպուկ փաստն է կառավարութեան Ռիգայի կեդրոնը տրամադրուած այն 1000 քառակուսի մեթր հողը՝ կառուցանելու համար հայկական եկեղեցի:

ՋՐՎԷԺԸ ԼՈՅՍԻ ԱՂԲԻՒՐ

Իտալական «Օմեկա» ընկերութիւնը որոշած է ձեռնարկել Բազում լեռնաշխարհի Թուշկան ջրվէժի վրայ հինգ-վեց կայաններէ բաղկացած ջրակայաններու շարքի մը շինութեան, որ ջուրերը պիտի վերածէ ելեկտրականութեան աղբիւրի: Առաջին երկու կայաններու շինութիւնը կը սկսի այս տարի:

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հ. Մ. Ը. Մ. Ֆրանսի զոյգ մարզական խումբերը, ֆութպոլի եւ պասքէթպոլի, 1992 -- 1993 մարզաշրջանը սկսած են լաւագոյն յաջողութիւններով:

Այսպէս, Հ. Մ. Ը. Մ. -- Ֆրանսի ֆութպոլի խումբը «Օ Տը Սէն»ի ախոյեանութեան Գ. դասակարգին մէջ մինչեւ այսօր ունեցած է երեք մրցումներ, որոնցմէ երկուքը շահած է հակառակորդներուն դաշտին վրայ (2 -- 1, եւ 5 -- 1), եւ մէկն ալ հաւասար աւարտած է (1 -- 1), վերի դասակարգէն իջած զօրաւոր խումբի մը դէմ, իր դաշտին վրայ, Քլամառ:

Այս երեք մրցումներուն ընթացքին Հ. Մ. Ը. Մ.-ականները դաշտին վրայ ցոյց տուած են գեղեցիկ խաղարկութիւն բաւական բարձր ոճով եւ մասնաւորաբար մարզական բարձր ոգի:

Իրենց վերջին յաղթանակը (5 -- 1), Թրքական «Սեւ Ծով» խումբին դէմ, որուն ընթացքին ոչ մէկ միջադէպ պատահած է, կուգայ փաստել, թէ՛ իրենց մարզական բարձր ոգին, եւ թէ իրենց պատասխանատուներուն դերը մարզիկներուն բարոյական դաստիարակչութեան մէջ:

Այս մրցումներէն յետոյ Հ. Մ. Ը. Մ. -- Ֆրանս, կը գրաւէ ընդհանուր դասաւորման երկրորդ տեղը:

Իսկ Հ. Մ. Ը. Մ. -- Ֆրանսի պասքէթպոլի խումբը, Փարիզի «Պատուոյ դասակարգ»ին մէջ, ցարդ կատարած է երեք մրցում եւ երեք անգամին ալ մարզասրահէն յաղթական դուրս ելած է:

Ան, առաջին մրցումը խաղացած է Մենիլմոնթան խումբին դէմ եւ յաղթած 59 -- 47, հակառակորդին դաշտին վրայ:

Երկրորդ մրցումը, իր դաշտին վրայ՝ Կլամիէր, Պլէք Սթար խումբին դէմ 70 -- 52, իսկ երրորդ մրցումը Օլնէի մէջ տեղւոյն խումբին դէմ 85 -- 73:

Այս արդիւնքներով, Հ. Մ. Ը. Մ. -- Ֆրանս առ այժմ կը գրաւէ, առանձին, ընդհանուր դասաւորման առաջին տեղը:

Նշենք թէ Հ. Մ. Ը. Մ. -- Ֆրանս -- Ֆրանսայի հայկական հազուագիւտ խումբերէն է որուն մարզիկները միայն Հայեր են եւ որոնց պատասխանատուները չեն հետապնդեր ուրիշ նպատակ եթէ ոչ համախմբել մարզասէր հայ տղաք, որպէսզի անոնք կարենան ապրիլ, հաւաքաբար եւ անհատապէս իրենց հայկականութիւնը:

ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

նոր համդիպումի մը ընթացքին համաձայնութիւն գոյացած է եւ Ադրբեջան տասը օրուան ընթացքին պէտք է բանայ կազուղին որպէսզի Հայաստան հասնի օրական 5 միլիոն խորանարդ մեթր կազ, զոր կը հայթայթէ Թիւրքմէնստան:

**

ԼՂՀ-ի պետական պաշտպանութեան Կոմիտէն որոշում առած է մասնագիտական ուսումնական բարձրագոյն եւ միջնակարգ հաստատութիւններու ուսանողներն ալ ենթարկել զօրահաւաքի: Ան կը վերաբերի նաեւ ԼՂՀ-էն դուրս ուսանողներուն:

**

ԼՂՀ-ի իշխանութիւնները մարդկային իրաւանց կոպիտ խախտում եւ ճակատումը սրելու սադրիչ քայլ գնահատած են մասամբ գրաւուած Մարտակերտի շրջանը լուծարքի ենթարկելու Ադրբեջանի որոշումը:

**

Սեպտեմբեր 25-ին Մոսկուայի մէջ Հայաստանի, Ռուսաստանի եւ Ադրբեջանի ներկայացուցիչները համաձայնագիր մը կնքած էին, որ կը նախատեսէր Ազսթաֆա — Իջեւան, Մինջեւան — Մեղրի — Նախիջեւան — Երեւան, Ջանդելան — Ղազախ երկաթուղիներու վերականգնումը: Սակայն ծրագիրը չիրականանար, պարզապէս որովհետեւ Հայաստան մինչեւ նախատեսուած պայմանաժամը՝ Հոկտեմբեր 13, չէ կրցած իրագործել իր կատարելիք նորոգութիւնները, Ադրբեջանի պատճառով:

**

Շրջափակումին Հայաստանի հասցուցած վնասը, միայն Յուլիս — Օգոստոս ամիսներուն հասած է 30 միլիառ ռուբլիի: Այդ երկու ամիսներու ընթացքին 30 հազար 758 վակոն չեն հասած Հայաստան, այսինքն ընդհանուր ներածման 37%, նաեւ 2 միլիառ խորանարդ մեթր կազ կամ Հայաստանի համար նախատեսուած կազին 70%-ը: Իսկ ԼՂՀ 1989 — 1991 թուականներուն շրջափակումին հետեւանքով գիւղատնտեսութեան մէջ՝ 1,5 միլիառ, առողջապահութեան՝ 50 միլիոն, շինարարութեան, փոխադրութեան եւ հաղորդակցութեան բնագաւառներուն մէջ 29,7 միլիոն ռուբլիի վնաս արձանագրած է:

**

Հոկտեմբեր 9-ին, Գերագոյն Խորհուրդի արտաքին յարաբերութիւններու Յանձնաժողովի նախաձեռնութեամբ Հայրենիք — Սփիւռք յարաբերութիւններուն նուիրուած խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցած է որուն մասնակցած են երեսփոխաններ, Սփիւռքահայութեան հետ կապերու Վարչութեան պատասխանատուներ, հանրային կազմակերպութեանց եւ կուսակցութեանց ներկայացուցիչներ եւ լրագրողներ: Յանձնաժողովի Նախագահ Դաւիթ Վարդանեանի բացման խօսքէն յետոյ տեղի ունեցող մտքերու փոխանակութեան ընթացքին մասնաւորապէս յայտնուած է այն կարծիքը, որ անկախ Պետութեան գոյութեան պայմաններուն մէջ Սփիւռքի հայապահպանման, Սփիւռքահայութեան բոլոր ուժերու համախմբման գործը պէտք է ստանձնէ Պետութիւնը:

**

Հոկտեմբեր 15-ին, վարչապետ Խոսրով Յարութիւնեան միօրեայ այցելութիւն մը կատարած է Աշխաբատ, ուր Թիւրքմէնստանի ղեկավարներուն հետ քննարկած է եւ ստորագրած 1993-էն երկու Պետութեանց միջեւ առեւտրատնտեսական գործակցութեան համաձայնագիր:

**

Ր. Յովհաննէսեան անդրադառնալով Ռուսաստանի եւ Ադրբեջանի ստորագրած բարեկամական եւ փոխադարձ ապահովութեան դաշնագրին (տես՝ «Յառաջ», Հոկտ. 14) ըսած է թէ ան կը հակասէ ՀԱՊ-ի երկիրներու ապահովութեան մասին հաւաքական պայմանագրի ոգիին: Կը յուսայ սակայն որ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի յարաբերութիւնները կը մնան բարձր մակարդակի վրայ եւ Ռուսաստան նկատի կ՚առնէ որ Հայաստան, ՀԱՊ-ի անդամ, իր դաշնակիցն է:

**

Հոկտեմբեր 13-ին գնդակոծուած են Ասկերանի (Ղարաբաղ) շրջանի գիւղերը Աղդամէն: Աւերներ կան եւ 7 բնակիչ մեռած է (կին եւ աղջիկ), եւ աւելի քան՝ 10 վիրաւոր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ «Միլլիյէթ» օրաթերթը Հոկտեմբեր 16-ի առաջին էջի ամբողջ լայնքին խորագրած է. — «ՓՔՔ-ի պատուիրակութիւնը Հայաստանի մէջ». ինչպէս ծանօթ է, ՓՔՔ Քիւրտ Բանուորական Կուսակցութեան զինեալ կազմակերպութիւնն է որ տասնամեակէ մը ի վեր պայքար կը մղէ Թրքական ուժերու եւ վերջերս ալ Թալաբանիի ու Պարզանիի Փէշմէրկաներուն հետ, ծանր կորուստներ տալով: Թրքական թերթին լրատուութեան համաձայն, ՓՔՔ-ի պատուիրակութիւն մը Երեւան գացած է մասնակցելու քրտական համագումարին: Ռուսական հեռատեսիլն ալ հաղորդած է որ ՓՔՔ-ի պատուիրակութիւնը հրաւիրուած է Հայաստանի կառավարութեան կողմէ: Երեւանի մէջ քրտական այս ներկայութիւնը Թուրք մամուլը կը մեկնաբանէ որպէս հակաթուրք գործունէութիւն, չեշտելով որ ան կը զուգադիպի Թուրքիայէն Հայաստանի ցորենի խնդրանքին: Ազգայնամոլ մամուլը արդէն կը քննադատէ Հայաստանի ցորեն փոխ տալու Թուրքիոյ հաւանութիւնը:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ յաջողեցաւ ի վերջոյ միջին ճամբայ մը գտնել ընտրապայքարներու եւ թեկնածուներու նիւթական նպաստաւորման շուրջ առեւտրական թէ այլ ձեռնարկութիւններու կողմէ: Նախաբարապետը տեղի տուաւ ընկերվարականներուն եւ օրինագիծին մէջ սրբագրութիւն եղաւ: Այլ խօսքով, կ՚արտօնուի ձեռնարկութիւններուն նպաստներ տալ թեկնածուներու, պայմանաւ որ անոնք հրապարակուին ինչ որ ալ ըլլայ գումարը (1990-ի օրէնքը կը նախատեսէր որ յայտարարուին 50 հազարէն վեր գումարները): Օրինագիծը քուէարկուեցաւ 157-ի դէմ 262 ձայնով: Իւ — Տէ — Էֆ եւ Իւ — Տէ — Սէ չմասնակցեցան քուէարկութեան, Էռ — Փէ — Էռ եւ համայնավար դէմ քուէարկեցին:

ԵԼՑԻՆ հրապարակեց Ստալինի ստորագրութիւնը կրող խորհրդային համայնավար կուսակցութեան քաղաքական Բիւրոյի որոշումին լրիւ բնագիրը, որ կը վերաբերի 26 հազար Լեհերու (զինուոր թէ ոչ) գնդակահարման: Անոնք արգելափակուած էին Խորհրդային Միութիւն 1939-ի Լեհաստանի վրայ խորհրդային յարձակման վաղորդայնին: Որոշումին փաստաթուղթը չորս էջերէ բաղկացած է եւ Ա. էջին վրայ կը կրէ Ստալինէ զատ Վորոշիլովի, Մոլոտովի եւ Միկոյեանի ստորագրութիւնները: 26 հազար Լեհերը կը նկատուէին՝ «հակայեղափոխական, հակախորհրդային գործունէութիւն տանող, ծայրայեղ եւ անսրբագրելի թշնամիներ խորհրդային իշխանութեան» եւայլն, եւայլն: Գորբաչով բացարձակապէս ուրացաւ Կատինի այս ջարդէն իր տեղեակ ըլլալու պարագան, ինչպէս նաեւ 1983-ին վար առնուած հարաւ — քորէական պօյինկէն: Ելցին մէջտեղ հանած է այս փաստաթուղթերը դիւաններէն, նեղը դնելու համար Գորբաչովը, որ միշտ կը մերժէ վկայել դատարանը: Ըսած է նոյնիսկ իտալական հեռատեսիլի հարցազրոյցի մը ընթացքին. «Պիտի չերթամ այդ մեռած դատավարութեան»: Սահմանադրական Ատեանի նախագահը՝ Զորկին յայտարարած է այս առընչութեամբ, թէ ոճրային քննութիւն մը պիտի բանայ Գորբաչովի դէմ «Ատեանին հասցէին նախատինքի համար»:

ԻՐԱՔԻ Խորհրդարանի նախագահը Սաիտ Մէհտի Սալիհ Թուրքիա այցելած է ու հանդիպումներ ունեցած գլխաւորաբար հիւսիսային Իրաքի մէջ հռչակուած քրտական պետութեան մասին: Պատասխանելով այն հարցումին թէ Իրաք ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ եթէ Թուրքիոյ մէջ բանակած միջազգային ուժերը իրենց գործունէութեան սահմանին մէջ առնեն նաեւ Քէրքիւքի քարիւղի շրջանը ու ջանան քարիւղի տէր դարձնել Քիւրտերը, Սալիհ պատասխանած է. — «Եթէ միջազգային հանրութիւնը նման անարդարութիւն ընդունի, ատիկա աշխարհը քանդելու համազօր կեցուածք մը կ՚ըլլայ: Քէրքիւքի եւ Մուսուլի ժողովուրդները պիտի պաշտպանեն իրենց իրաւունքները: Իրաք եւս մինչեւ վերջ պիտի պաշտպանէ Քէրքիւքն ու իր հողը»: Իրաքի Խորհրդարանի նախագահը հանդիպում ունեցած է նաեւ իր Թուրք պաշտօնակիցին ու կուսակցութիւններու խմբակներուն հետ. ան ըսած է թէ Թուրքիա պէտք է արտաքսէ միջազգային ուժերը որոնց նպատակը քրտական պետութեան հիմնումն էր ու ատիկա յաջողցնելէ ետք Թուրքիայէն պիտի պահանջեն մինչեւ Սեւ Ծով երկարող շրջանը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Տիգրանուհի Վարժապետեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Գրըմղեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Հայաստանի ֆոնտին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Տիկին Արաքսի Կիրակոսեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Յարութիւն Կիրակոսեանի մահուան Գ. տարելիցին ի յիշատակ (Հոկտեմբեր 17):

**

ՇԱՐՎԻԼԸ. — Պր. Յակոբ Սիմոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր կնոջ՝ Ա. Սիմոնեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ:

FRANCE 3

Sujet 13 : «LE COUVENT DE LA COLOMBE»

Diffusion : FRANCE 3, Mardi 20 Octobre
Emission : «FAUT PAS RÊVER» 21h40
Invité : FREDERIC MITTERAND
Réalisation du reportage : FREDERIC TONOLLI

Tout un peuple menacé de génocide se transforme en une nuée de colombes et échappent ainsi à Tamerlan le sanguinaire conquérant.

Racontée par Mardiros le marionnettiste, la légende du Couvent de la Colombe devient ainsi une allégorie de l'histoire arménienne.

De Erevan la capitale de l'Arménie, au Couvent de la Colombe sur les rives du lac Sevan, Mardiros et ses marionnettes nous entraînent sur les traces d'un peuple grave au passé douloureux.

ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷ՛Ք
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՎ ՕԺՏՈՒԱԾ ԵՒ ՄԱՍՆԱԳԷՏ
«ՇԱՆԹ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ»

Pour tous vos travaux de saisie et de traitement comptable adressez-vous à un spécialiste
«ETS SCHANTH»
28, RUE SAINT - SAUVEUR
75002 PARIS
M° SENTIER ou LES HALLES
Tél. : 45 - 08 - 43 - 10

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր վշտակցութիւնները կը յայտնէ Այրի Տիկին Սուրէն Փիրանեանին, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Փիրանեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեանին եւ զաւակներուն, Փիրանեան եւ Ալեանաքեան ընտանիքներուն, իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՍՈՒՐԷՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

RENCONTRE

avec

M. BABKEN ARARKTSIAN

Président du Parlement de la République d'Arménie

en visite officielle à Paris

accompagné de Monsieur VAHAN PAPAZIAN

sur

LA SITUATION POLITIQUE ET ECONOMIQUE DE L'ARMENIE AUJOURD'HUI

VENDREDI 23 OCTOBRE A 20 HEURES 30 PRECISES

DANS LES SALONS DES INGENIEURS DES ARTS ET METIERS
9 bis, Avenue d'Iéna, Paris 16e — M° IENA

Participation aux frais 50 F.

VOYAGE ARMENIE 1992
(Départ chaque semaine)

A) TRANSPORT AERIEN SEUL
aller retour 4300 Frs
aller ou retour simple 2500 Frs
Réduction enfant 50%
Réduction bébé 90%
franchise bagage autorisée
40 Kgs par personne

B) VOYAGE ORGANISE A LA CARTE
Prix par personne
(la première semaine)
En chambre double 5100 Frs
En chambre individuelle 5350 Frs
Semaine supplémentaire en double 450 Frs
Semaine supplémentaire en ind. 700 Frs

Notre prix comprend :
- le transport aérien en classe économique
- les transferts : aéroport - hôtel - aéroport
- l'hébergement de première catégorie avec le petit déjeuner
- les frais de visa.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté 69003 LYON
Tél.: 78 60 13 66 Fax.: 78 60 92 26

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél.: 42 61 51 13 Fax.: 42 61 94 53

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20

MARDI 20 OCTOBRE 1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925

DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F

— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.

Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)

1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.911

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

68e ANNEE — N° 17.911

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼԱՉԻՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆՑՔ ՄԸ ԲԱՑՈՒԱԾ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՆՈՐ ԶՕՐԱԿՈՉ

Հակառակ ազրպէյճանական բուռն ճընշումներուն Լաչինի գօտիին շրջանը, Հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը յաջողած են երկրորդ անցք մը բանալ (Հոկտեմբեր 14-էն 15), Լաչինի հարաւը, որ կ'ապահովէ Հադրութ -- Գորիս ճամբան: Շաբաթավերջին թէեւ, ազերի յարձակումները կը շարունակուէին Լաչինի վրայ։

Ընդհանուր ձեւով, շաբաթավերջը համեմատաբար խաղաղ էր նաեւ սահմանամերձ շրջաններն ալ։ Գնդակոծումներ կային, բայց, գոհի խօսք չկար։

Նախաթավերջին, Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան երեք հրամանագիր ստորագրած է. երկու առաջինները կը վերաբերին զօրակոչի։ Մէկը սովորական բընոյթ ունեցող 18 տարեկանը լրացուցած տղոց համար է, երկրորդը՝ պահեստի սպաներու։ Յուսանք որ այս անգամ նոր ձախողութիւն մը չարձանագրուիր։

Ծանօթ է որ նախորդը արձագանգ չգըտաւ եւ կառավարութիւնը Օգոստոս 18-ի իր խորհրդակցական նիստին ընթացքին քննարկած էր զօրակոչի ընթացքը եւ հաստատած որ ձախողած է (տես՝ «Յառաջ», Օգոստոս 21) կազմակերպչական թերիներու հետեւանքով։ Շրջանային եւ քաղաքային խորհուրդներու յանձնարարուած էր միջոցներու ձեռնարկել խուսափողներու հարցերով զբաղող յանձնախումբեր ստեղծելու համար։

Երրորդ հրամանագիրը, զոր Նախագահը ստորագրած է Կիրակի իրիկուն (Հոկտեմբեր 18) կը վերաբերի աշխատավարձքերու յաւելման նախարարութիւններու պաշտօնէութեան, նկատի առած դրամահոսութիւնը։ Ընդհանուր ձեւով, թոշակները կրկնապատկուած են։

**

Ր. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՀՐԱԺԱՐՈՒՄԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Հայաստանի Արտաքին նախարարին հրաժարումէն ետք նորը դեռ չէր նշանակուած Հոկտեմբեր 19-ին եւ հաւանական չէր նկատուեր որ նշանակումը անմիջական ըլլայ։ Նեզավիսիմայա Կազետա երկու անուններ կուտար իբրեւ հաւանական (Աշոտ Մանուչարեան, Դաւիթ Շահնազարեան) բայց, մասնաւոր հիմք մը չունէին այդ շշուկները ըստ Երկուշաբթի առտու մեր առած լուրերուն։

Նախքան հրաժարումը, Րաֆֆի Յովհաննէսեան մամուլի ասուլիս մը տուած (Հոկտեմբեր 14) եւ անդրադարձած է ընդհ. քաղաքականութեան, շեշտելով թէ Հայաստան վճռական արտաքին քաղաքականութիւն կը վարէ, որովհետեւ վստահ է որ միայն վճռականութեամբ է որ Հայաստան կրնայ միջազգային յարգանք վայելել, պաշտպանել իր տարածքի ամբողջականութիւնը եւ տանիլ ռազմական յաջողութիւններ։ Խօսելով Ղարաբաղի մասին ըսած էր որ հարցի խաղաղ կարգաւորման ամէն մէկ առաջարկութիւն,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԵՒՔՐՏԱԿԱՆ ՄԵՐՁԵՑՈ՞ՒՄ

Հոկտեմբեր 17-ի «Միլլիյէթ» օրաթերթը թէ՛ տեղեկատուական բաժիններով, եւ թէ խմբագրականով ու քրոնիկով մը կը փորձէ ուշադրութիւն հրաւիրել հայեւքիւրտ յարաբերութեան մը վրայ։

Տեղեկատուական սիւնակներու մէջ ըսուածը այն է որ քրտական համագումարի մը համար Երեւան հրաւիրուած է նաեւ ՓՔՔ-ի պատուիրակութիւն մը. նախաձեռնութիւնը կ'ըսուի թէ եկած է Հ.Յ.Դ. կուսակցութենէն որուն պատասխանատուներուն հետ հանդիպում ունեցած է ՓՔՔ-ի պատուիրակութիւնը. անոնք ընդունուած են նաեւ Արտաքին նախարարութեան Միջին -- Արեւելքի բաժնին ղեկավարին կողմէ. իսկ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի հետ եւս հանդիպում ունենալու անոնց փափաքին գոհացում չէ տրուած։ «Միլլիյէթ» կ'աւելցնէ թէ ՓՔՔ-ի Երեւան ներկայութեան արձագանգած է Հ.Յ.Դ.-ի պաշտօնաթերթը «Երկիր»։

Օրուան խմբագրականով որ ունի «Հայաստան ի՞նչ կ'ընէ» խորագիրը, Ալթան Էօյմէն կը ծանրանայ այս ներկայութեան երեւոյթին վրայ. ըսելէ ետք թէ Թուրքիա հակառակ Հայաստանի յարձակողական ախորժակներուն, Ազրպէյճանէն հող խըլելու ջանքերուն, միշտ նախընտրած է դրացիական խաղաղ յարաբերութիւններ մշակել ու այս նպատակը փաստացի ցոյց տալ նաեւ սննդամթերքի օժանդակութեամբ, կանգ կ'առնէ ՓՔՔ-ի Երեւան հրաւիրուելուն ու հայեւքիւրտ յարաբերութիւններուն վրայ, ըսելով. -- «Մինչ ամէն օր թուրք -- քիւրտ մեր հազարաւոր հայրենակիցները կը սպաննուին, նոյնիսկ քրտական համագումարի մը պատրըւակով այդ կազմակերպութենէն ներկայացուցիչներ հրաւիրել Երեւան, առնուազն առ ոչինչ համարիլ կը նշանակէ Թուրքիոյ այս հարցին մէջ ունեցած նրբազգածութիւնը»։ Ապա ակնարկելով ՓՔՔ -- ԱՍԱԼԱ գործակցութեան անցեալի մը, Ալթան Էօյմէն կը գրէ. -- «Նման վարկածի մը լրջութեամբ մօտենալու համար պէտք է Հայաստանի պատասխանատուներուն խելքին մասին կասկածներ ունենալ։ Մենք այդ աստիճան կասկածամիտ չենք։ Կը հաւատանք որ իրենք եւս ի վիճակի են ըմբռնելու որ նման հաշիւ մը միայն աղէտաբեր կ'ըլլայ Հայաստանի համար»։

Նոյն էջերուն մէջ ալ Եալչըն Տօղան «Պէքայէն դաշտ դէպի Հայաստան» խորագրուած գրութեան մէջ հիւսիսային Իրաքի քրտական պետութեան հռչակումին, ՓՔՔ -- Փէշմէրկա բախումներուն ու Երեւանի մէջ ՓՔՔ-ի ներկայութեան զուգահեռը կը շեշտէ։ Խօսելէ ետք Հայաստանի քաղաքական հակամարտութեան, Տէր -- Պետրոսեան -- Յովհաննէսեան բախումին մասին, Ր. Յովհաննէսեանը կը նկատէ աւելի Սփիւռքահայութեան մէկ ներկայացուցիչը որ վստահութիւն չի վայելեր Միացեալ -- Նահանգներու կողմէ. Թուրքիոյ հանդէպ պաղ վերաբերում ունի եւ կողմնակից մըն է ՓՔՔ-ի։

Իսկ ՓՔՔ-ի բանակատեղիները հայկական հող փոխադրելու ենթադրութեան ակնարկելով, լրագրողը դիտել կուտայ թէ նման մօտեցում զարմանալի է, քանի որ Թուրքիայէն հողի հայկական եւ քըրտական պահանջքը կը նոյնանայ նոյն շրջաններուն վրայ։ Ապա կը յիշեցնէ թէ Երեւան նման անխոհեմութեամբ մը կը կորսնցնէ Տրապիզոնի նաւահանգիստէն օգտուելու ամէն հաւանականութիւն։

ՔՈՒԹԻՓՈԼ

Շաբաթ օր, Վալանսի Հայ Մարզականը պարտուեցաւ Շարլըվիլէն 1 -- 2 արդիւնքով, իր դաշտին վրայ, մինչ հաւանական կը նկատուէր որ յաղթէ։

Վերօ ամբողջ

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (23)

Է.

-- Որո՞նք են Հայաստանի բարեկամ պետութիւնները։

-- Ընդհանրապէս աշխարհում կա՞ն բարեկամ պետութիւններ...։

-- Կ'ուզեմ ճեզմէ իմանալ։

-- Անվերապահօրէն բարեկամ կարող եմ համարել Իրանը։ Իրանը այժմ միակ պետութիւնն է որ իսկապէս շահագրգռուած է իր հիւսիսում ունենալ Հայաստանի պէս մի պետութիւն որը Իրանի համար ձեռնտու կը լինէր որ լինէր ամուր պետութիւն, կայուն պետութիւն։ Մնացած գործընկերների բարթենների մէջ ես այդպիսի մօտեցում չեմ տեսնում։

Ռուսաստանը ունի շահեր Համաստանում, աւելի շատ մեր երկրամասում, որը թէեւ այսօր զբաղուած է աւելի շատ իր ներքին խնդիրներով, բայց կարծէք թէ ենթագիտակցօրէն զգում է որ իր ներկայութիւնը դեռեւս այստեղ պէ՛տք է ապահովել։ Դա նոյնիսկ չի կարելի կոչել Ռուսաստանի կողմից կոնկրետ քաղաքականութիւն կամ կոնկրետ ռազմավարութիւն։ Աւելի շատ ենթագիտակցաբար, քանի որ աւանդաբար շուրջ երեք հարիւր տարի ձգտել է դէպի այս երկրամասերը, ուրեմն ենթագիտակցաբար զգում է որ դեռեւս վաղ է իր ներկայութիւնը բացարձակապէս խզել այս երկրամասից։ Գուցէ յետագայում Ռուսաստանը մշակի իր արտաքին քաղաքականութեան հայեցակարգը եւ գուցէ հաշուարկներ կատարելուց յետոյ, նոյնիսկ հեռանայ այստեղից։ Բայց այսօր նա դեռ այդ քաղաքականութիւնը չի մշակել։

-- Ի՞նչ է ներկայիս ռուսական ներկայութիւնը Հայաստանի մէջ, ի՞նչ մակարդակի, ի՞նչ համեմատութեամբ։

-- Այժմ սահմանները վերահսկւում են ռուսական բանակների կողմից, անկախ պետութիւնների համագործակցութեան սահմանները դեռեւս վերահսկւում են ռուսական բանակների կողմից եւ բացի սահմաններից, նախկին բոլոր հանրապետութիւններում կան ռուսական բանակներ։ Սա է այժմ ներկայութեան միակ տարրը։ Ի հարկէ Ռուսաստանը ունի նաեւ այլ լծակներ, Ֆինանսների, ռուբլու ամբողջ քաղաքականութիւնը թելադրում է Մոսկուան։ Բացի այդ գների միջոցով նա ունի լծակ՝ ազդելու հանրապետութիւնների վրայ։ Մասնաւորապէս matières premières հումքի գների նկատմամբ։ Նա շատ լծակներ ունի։

-- Ի՞նչ հակազդեցութիւն կ'ունենաք երբ Երեւանի մէկ օրաթերթին մէջ կարդաք հետեւեալը. -- «Մենք ցանկանում ենք մեր փորձն ու գիտելիքները փոխանցել իսկ դուք չէք ցանկանում իւրացնել։ Աւելի շատ առեւտուրով էք զբաղուած։ Զօրակոչիկներից շատերը փախչում են, չեն ցանկանում ծառայել։ Մենք ոչ մէկին զօրով պահելու մտադրութիւն չունենք. չէք ցանկանում սովորել, ձեր գործն է։ Բայց դուք կորցրել էք հայրենիքի զգացումը։ Այդպէս հայրենիք չեն պահում»։ Ռուս սահմանապահի մը խօսքն է, Մեղրիի սահմանէն։

-- Ճիշդ կշտամբանք է։ Ես համաձայն եմ։ Նորից եմ կրկնում, ես քիչ առաջ ասացի, այս ժողովրդավարութեան պայմաններում բոլորը ուզում են օգտուել օրէնքների ազատութիւնից, բայց ոչ ոք չի ուզում ենթարկուել օրէնքների սահմանափակումներին։ Բոլորը խօսքով՝ յանուն հայրենիքի, յանուն ժողովուրդի, բայց երբ գալիս են գործի, շատ քիչերն են ստանձնում համապատասխան բեռ, համապատասխան պատասխանատուութիւն։ Սրա համար էլ ժամանակ է պէտք։ Ոչինչ։

-- Բայց շուկան ձգուած է այնքան ազատ որ վերածուած է շուկայիկի։ Ներկայիս շուկայիկ տնտեսական ազատութիւնն է տիրապետողը՝ չափազանց վտանգաւոր մանաւանդ այն քաղաքացիներուն համար որոնք ունին աշխատելու տրամադրութիւն սակայն չունին նախաձեռնութեան ոգի։ Փոքր ունեւորներու եւ չքաւորներու միջեւ պիտի վերածուի անանցանելիի։ Իսկ ինչպէ՞ս կը սպասէք որ պարզ գործաւոր մը կարենայ ապրիլ պետութեան նշանակած նուազագոյն ամսավճարով որ վեց հարիւր ռուբլի է միայն։

-- Ձենք սպասում. մենք գիտենք որ շատ վատ են ապրում։ Բայց սա է իրողութիւնը։ Իւրաքանչիւր պետութիւն ունի որոշակի միաւոր հարստութիւն, դա բաշխում է ժողովուրդի մէջ։ Մեր ունեցածը սա է եւ արդարօրէն բաշխուած է։ Եթէ գալիս է վեց հարիւր ռուբլի, ուրեմն դըրանից աւելի հնարաւոր չէ։

-- Բայց այդ գումարով կարելի է միայն երկու ամերուկ գնել։

-- Ձմերուկ չի ուտում։ Արդեօ՞ք որեւէ մէկը կասկածում է որ պետութիւնը ինչ որ բան պահում է։

-- Արուեստներու բնագաւառին մէջ առաւել մեծ է դժգոհութիւնը։ Կար ժամանակ երբ արուեստագէտները փոքրիկ իշխաններ էին։ Ներկայիս, իշխանիկները սեղանիկներու ետեւ յուլօրէն կեցող այդ 12 -- 14 տարեկան պատանիներն են։

-- Ճիշդ է, որոշ արդարութիւն կայ այդտեղ, որ հիմա պետութիւնը հնարաւորութիւն չունի արուեստին, գիտութեանը, մշակոյթին յատկացնելու այնքան գումարներ որքան յատկացուել է անցեալի մէջ։ Բայց դա չի նշանակում որ պետութիւնը նրանց զրկում է եւ նրանց հասանելիքը յանձնում ուրիշին։ Նորից պէտք է կրկնեմ, պետութիւնը իր հնարաւորութիւնների սահմաններում, կատարում է հասարակական պաշտօն։ Այսօր նուազել է այդ նպաստը. չափազանց բնական է որ պէտք է չնուազէր։ Բայց չպէտք է մոռանալ նաեւ որ, թէկուզ այդ դժգոհութիւններին, բայց ամբողջութեամբ կրթութեան, առողջապահութեան, գիտութեան հոգսը մնում է դեռեւս պետութեան վզին։ Պետութիւնն է ապահովում, ուրիշ ո՞վ է ապահովում։

-- Գրողներու միութեան անդա՞մ էք։

-- Իրր թէ...

-- Կը ստանա՞ք ձեր նպաստը։

-- Ոչ։ Նպաստ ստանո՞ւմ են ինչու գըրողները։

-- Իմացած եմ որ կը ստանան ամսական երեք հարիւր ռուբլի։

-- Բոլո՞ր գրողները...

-- Տեղեակ չեմ։

-- Մի ժամանակ Գրողների Միութիւնը որոշ կարիքաւոր գրողների յատկացնում էր նպաստ, բայց ոչ բոլորին։

Մ. ՊՉԱՔՃԵԱՆ

ՆՇՄԱՐՆԵՐ՝ ԱՐՑԱԽԻ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐԷՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա.

Արցախի Հայութեան հերոսական մարտնչումը յանուն անկախութեան եւ իր հանրապետութեան գոյութեան ու միջազգային ճանաչումին՝ պէտք չէ որ շուքին մէջ ձգէ Հայ Հայրենիքի այդ թանկագին շրջանին իրագործած մշակութային ու յատկապէս գրական նուաճումները, դարերու ընթացքին։ Կռիւը որուն լծուած է համայն Հայութիւնը կը մղուի հողի, կեանքի, արժանապատուութեան, ազատութեան բայց նաեւ ոգեկան մեծ ժառանգութեան մը պահպանումին ու նոր կարելիութիւններու ծաղկումին ի խնդիր։ Վերջին տարիներուն նշանակալից թիւով հատորներ լոյս տեսան Արցախի մշակութային գանձերու մասին եւ որոնց անդրադարձանք ատենին։ Պատեհ է որ Հայութիւնը տեղեկանայ նաեւ Արցախի անուան հետ առնչուած գրագէտներու եւ մտաւորականներու մասին։

Աշխարհագրութիւնը եւ պատմութիւնը, այսինքն վայրն ու պահը վճռական դեր կը խաղա՞ն գրական կեանքի ծնունդին եւ զարգացման մէջ։ Անկասկած։ Սակայն այդ կեանքի արժէքի՞ն հետ՝ եթէ արտօնուի «արժէք»ի հարց դնել (ամէն ածական ու որակում որ կը նետուի թուղթին վրայ՝ հսկայական պատասխանատուութեան մը ընդառնումը կ'ենթադրէ, բան մը՝ որ միայն այդ նիւթի ու շրջանի մասնագէտին իրաւունքն է, մնաց որ մեր օրերուն, գեղագիտական որեւէ արժեւորում անընդունելի է գրական բանաստեղծներու որոշ դպրոցի մը կողմէ) — պատասխանը նուազ վստահ է։ Ուստի, այս գրութիւնը համադրական նկարագիր պիտի ունենայ միայն, պիտի հաւաքէ, դասաւորէ տեղեկութիւններ ու նշմարներ Արցախցիներու մտաւորական իրագործումներու մասին, ու ձգէ որ ընթերցողը ինքը եզրակացութիւններու յանգի։ Օգտագործուելիք աղբիւրները բազմաթիւ են, բարեբախտաբար — Յ. Յակոբեանի «Արցախի Միջնադարեան Արուեստը», Երեւան, 1991, Ս. Հայրապետեանի «Հայ Հին եւ Միջնադարեան Գրականութեան Պատմութիւն», Լոս Անճըլըս, 1986, Հ. Խաչատրեանի «Գրական Տեղեկատու»ն, Երեւան, 1981, Մ. Աբեղեանի «Երկեր»ը, հտ. Դ., Երեւան 1970 եւայլն։

Բոլոր պատմաբանները համաձայն են որ հեթանոսական շրջաններէն սկսեալ, Արցախը հայ ազգի ինքնութեան ձեւաւորումի կարեւորագոյն օճախներէն մին եղած է։ Ինքնութեան առաջին արտայայտութիւնը մշակոյթն է, ուրոյն կնիք մը որ կը դրուի մարդկային ու աշխարհագրական բնութեան վրայ։ Երբ կը կարդանք թէ Գրիգոր Լուսաւորիչ Արցախի մէջ իր առաջին վանքը Ամարասի մէջ հիմնած է, թէ Մեսրոպ Մաշտոց այդ նոյն Ամարասի մէջ բացած է իր առաջին դպրոցը՝ չենք կրնար հարց չտալ թէ ի՞նչն էր որ հոն կը քաշէր մեր լուսաւորութեան առաջին գործիչները։ Մէկ բան միայն — մարդկային որակը, անոր սէրը ազատութեան՝ որ դիւրաւ գետին կը գտնէր բարձրաձիգ լեռներու ծոցը մայլցած եւ ապաստանած ժողովուրդին մէջ։ Այսպէս էր որ դեռ հինգերորդ դարուն սկիզբներէն Արցախի եւ Ուտիքի բնակիչները կ'ըմբոստանային պարսկական տիրապետութեան դէմ եւ շնորհիւ Առանշահիկ իշխաններու՝ անկախ պետութիւն կը ստեղծէին։ Ազատութեան նոյն ոգին կը մղէր ժողովուրդը շարունակել պայքարը արաբական իշխանութիւններու բռնութեանց դէմ 9-րդ դարուն։ Յաջորդ դարուն՝ արդէն մաս կը կազմէր Արշակունեաց թագաւորութեան ու կը բաժնէր անոր ճակատագիրը՝ երբ 11-րդ դարու 40-ական թուականներուն ամբողջ Հայաստանը նուաճուեցաւ սելճուք ցեղերու կողմէ։ Սակայն անկախութեան կռիւը դադար պիտի չունենար ու յաջորդ դարուն, երեւան պիտի գար Զաքարեան իշխանական տոհմը ու յարատեւ պայքարէ ետք՝ Արցախ եւ Ուտիք նահանգները պիտի ազատագրուէին։ 12-րդ դարը մշակութային զարթօնքի շրջան մըն է որուն մէջ մեծ դեր պիտի խաղային Ներքին Խաչէնի իշխանութեան հիմնադիր Վախթանգ Մեծը ու իր յաջորդը՝ Վախթանգ Տանգիկը, յանդելու համար Արեւելեան Հայաստանի պատմութեան նշանաւոր դէմքերէն, Խաչէնի Մեծ Իշխան՝ Հասան Ջալալին (1214 — 1261)։ Այդ թուականներէն ասդին է որ ծայր տուաւ եկեղեցական ճարտարապետութեան ինքնատիպ ու տենդագին գործունէութիւն մը։

13-րդ դարու կէսերուն ծայր կուտային մոնկոլական արշաւանքները Հայաստանի վրայ, խանգարելով մշակութային գործունէութիւնը։ Սակայն հակառակ Խաչէնի իշխաններու ճիգերուն, Արցախի պետական ու վարչական կառոյցները տակաւ կը քայքայուէին ու 15-րդ դարուն ծնունդ կ'առնէին գաւառական նոր միաւորումներ որոնք կը ճանչցուէին Մելիքութիւն անունով ու կը շարունակուէին մինչեւ 18-րդ դարու սկիզբները։ Այս բոլոր տակնուվրայութեանց ընթացքին՝ մշակոյթը շարունակեր էր իր դժուար ճամբան, եկեղեցիներ, վանքեր, աւաններ ու կրթական միաւորներ կառուցուեր էին ու անկասկած որ ձեռագիրներ գրուեր ու խնամքով դասաւորուեր, պահպանուեր էին յատուկ ձեռագրատուներու մէջ, երգեր, հէքեաթներ ու տաղեր յօրինուեր էին Սիւնիքի եւ Արցախի տարածքին։ Սակայն դժբախտաբար ամէն ինչ կորսուեր է երկրաշարժներու, կռիւներու եւ ասպատակներու անհատնում աւերածութեան հետեւանքով։

Առաջին նշանակալից դէմքը որուն կը հանդիպինք՝ Առանշահիկ տոհմի իշխան Համամ Արեւելցին է, ճանչցուած նաեւ Համամ Բարեպաշտ, Համամ Բագրատունի կամ Համամ Գրիգոր անուններով։ Մատենագիր, քերական եւ մեկնիչ՝ ապրած է 9-րդ դարուն (ծննդեան ու մահուան ճշգրիտ թուականները յայտնի չեն)։ Ծանօթ է իբրեւ մտաւորական մարդ որ զբաղած է եկեղեցական շարականներու արուեստի եւ ժամերգութեան հարցերով եւ դասական յոյն գրական մշակոյթի մը գործերու մեկնաբանութեամբ։

Կ'անցնին ծանր դարեր բայց հայ միտքը կը դիմանայ ամէն դժուարութեան ու կը հասնի 11-րդ դար երբ կը հանդիպինք երկրորդ կարեւոր անունին՝ Յովհաննէս Սարկաւագին, զոր կոչեր են նաեւ Յովհաննէս Իմաստասէր, Վարդապետն Մեծ, Պոէտիկոս եւ Սոփեստոս... Ասոր թուականները բաւական ծանօթ են — ծնած է Արցախի Փառիսոս գաւառին մէջ 1045-ի եւ 1050-ի միջեւ տեղ մը ու մահացած է Հաղպատ՝ 1129-ին։ Եղած է կրթական կարեւոր գործիչ իր ժամանակին, ղեկավարելով Անիի եւ Հաղպատի բարձրագոյն դպրոցները ուր կ'աւանդուէին քերականութիւն, Փիլոնի ուսողութիւն, Արիստոտէլի փիլիսոփայութիւն, տոմարագիտութիւն եւ այլ նիւթեր։ Յովհաննէս Սարկաւագի գրական վաստակը կը պարունակէ յոյն դասական շրջանի գործերու մեկնութիւններ, փիլիսոփայական, բնագիտական, տոմարագիտական, դեղագիտական, բարոյագիտական եւ աստուածաբանական բնոյթի գործեր։ Ինքնատիպ գործ տարած է նաեւ երաժշտագիտական մարզին մէջ, թէ՛ տեսական եւ թէ ալ գործնական իմաստով՝ զարգացնելով հայերէն խազագրութեան արուեստը։ Ասկէ զատ, ան նշանակալի ներդրում ունեցած է սաղմոսերգութեան եւ աղօթքի սեռերու զարգացման մէջ։ Ըստ Ա. Առաքելեանի («Հայ Ժողովրդի Մտաւոր Մշակոյթի Զարգացման Պատմութիւն», հտ. Ա., Երեւան, 1959) «Յովհաննէս Իմաստասէրը թողել է գրական ճոխ ժառանգութիւն։ Ճշգրիտ գիտութիւնների բնագաւառում ան Անանիա Շիրակացուց յետոյ հայկական հին գրականութեան մէջ ամենախոշոր դէմքն է, մէկը հայկական «բարձրաճօճ գլուխներէն», որ 11 — 12-րդ դարերի սխոլաստիկայի ու քաղաքական խժդժութիւնների պայմաններում սիրեց հելլենական գիտութիւնը, ուռճացաւ այդ աշխարհի իմաստութեամբ եւ հայկական աշխարհի վանական մի անձուկ խրճիթում կերտեց իր հոյակապ քնարական երգը սարեկի մասին եւ իր ժամանակի համար խոշոր ու բարդ մաթեմատիկական ստեղծագործութիւնները»։ Յովհաննէս Սարկաւագի ժամանակ, հայկական թուականութիւնը կայուն չէր եւ յաճախ տօներու թուականներու մասին շփոթութիւն կը ստեղծուէր։ Ինքն էր որ յաջողեցաւ «նահանջ տարիի» հաշիւ մը մտցնել հայկական նոր տոմարին մէջ ու վերջ տալ անորոշութեան։ Յովհաննէս Սարկաւագի գիտական ստեղծագործութեան մէջ կարեւոր տեղ ունի նաեւ «անկիւնաւոր թիւերու» մասին իր աշխատութիւնը։ Ան հեղինակած է նաեւ գիտական, պատմական, կրօնա — եկեղեցական այլ գործեր որոնք մեզի չեն հասած։

Իր դարուն համար բացառիկ երեւոյթ է Յովհաննէս Իմաստասէրի գործը, թէ՛ իր այլազանութեամբ եւ թէ գիտական ճշգրտութեամբ եւ փաստերէն մէկը՝ թէ Միջին Դարերու սկզբնաւորութեան ատեն իսկ հայկական միտքը արթուն էր, տէրն էր լեզուին ճոխութեան՝ որ կը թուի շարունակել Նարեկացիէն իր ստացած հզօր թափընթացը։ Ահա կարճ հատուած մը արդէն յիշուած իրմէ մնացած 188 տողնոց միակ բանաստեղծութենէն որ կը կոչուի «Բան իմաստութեան ի պատճառս գրօսանաց առ ճայն որ զաղօթանոցաւ Նորա ճռուողէր քաղցրաձայն որ կոչի սարեկ»։ Գրաբարը յարաբերաբար դիւրահասկնալի է ու կը յուսանք որ ընթերցումը վարձատրիչ հաճոյք կը պատճառէ։

Արթուն եւ զուարթուն թռչուն
հըսկող եւ բարբառող,
Կանչող եւ կարկաչող, ճռճռող
ձայնող պաշտօնասէր...
Անմերձ եւ մօտաւոր, ուրախարար
լսասիրաց·
Քաղցրաձայն դաշնակաւոր, որպէս
կարծեմ, ըստ արուեստին·
Սաստկախօս եւ հարթավանկ,
խանդաղատող եւ ողբերգակ·
Հրամայող եւ ողոքող,
ըզխրատականս ներադրող,
Սպառնացող եւ հեզախօս, գրգռող
կոչող եւ հրաժարող·
Կականող եւ ձայնարկու, յոյժ
խընդացող եւ զուարճացեալ·
Արդ գիշերըն քեզ ի տիւ, եւ
խաւարն որպէս զլոյս...
Պիտոյիւք սըղագունիւք իբր
անաճաշակ մարմին լըցեալ,
Նուագօքըն կերակրեալ որպէս
ունող զայն զօրութիւն...

Բիւլարա, Աւստրալիա

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Վրաստանի Խորհրդարանի նախագահութեան միակ թեկնածուն, Հոկտեմբեր 11-ին, ընտրութեան մասնակցողներու քուէներուն մօտ 90% համեմատութեամբ տիրացաւ աթոռին։ Շեւարնածէի այս ոչ անակնկալ յաղթանակը յաճախ ուշադրութիւնները կը կեդրոնացնէ պետական մարդու անոր անցեալին վրայ։

Այդ անցեալին առաջին շերտէն կը յայտնուի համոզուած համայնավարը որ կանուխ տարիքէն ուշադրութիւն կը գրաւէր որպէս գտնուած խումբին լաւագոյնը։ Ունեցած է միշտ գլխաւոր տիպարը, առաջինը ըլլալու մարմաջը։

Կան Թիֆլիսցիներ որոնք համամիտ են մտածելու թէ ան համոզուած համայնավար մը չէր, այլ այդպէս կը ներկայանար։ Ասոնց դէմ կը հանուի այն փաստը թէ 1976-ին ինք էր որ յայտարարած էր թէ «Վրաստանի մէջ արեւը ոչ թէ Արեւելքէն, այլ հիւսիսէն կը ծագէր»։ Չէր վարանած մահուան դատապարտելու երիտասարդ Վրացիներ որոնք օդանաւ մը առեւանգած էին. ասոր քով սակայն, ինք էր նաեւ որ ետ առնել տուած էր ռուսերէնը Վրաստանի պաշտօնական լեզուն դարձնելու Մոսկուայի որոշումը։ Քաղաքական հակառակորդներու դէմ անդիջող կեցուածքի մը քով, որոշ ազատութիւն մը կը ճանչնար մտաւորական շրջանակին։ Վրացի ծանօթ շարժանկարիչ աստղ մը կ'ըսէ թէ ան միշտ գնահատած է մշակոյթի մարզին պատկանողները. իսկ ժպիտ մը կ'ուրուագծուի անոր դէմքին վրայ երբ իրեն հարց կը տրուի թէ Շեւարնածէ մշակուա՞ծ անձ մըն է...։

1985-ին երբ Խորհրդային Միութեան Արտաքին Նախարար նշանակուեցաւ, Շեւարնածէի քաղաքական ասպարէզին մէջ նոր էջ մը բացուեցաւ. անոր արծաթ մազերն ու ժպիտը կարճ ժամանակէն նշանաւոր դարձան ամբողջ աշխարհի մէջ. ան Գորպաչովի հետ եղաւ Ցրտամարտին վախճան մը բերողը։

Միջազգային շրջանակներու մէջ հաստատած է ամուր բարեկամութիւններ որոնցմէ կրնայ այսօր օգտուիլ։ Սակայն իրեն համար ծանրագոյն հարցը այն էր որ հիւսիսի արեւը մայր մտած է ու պէտք է այլ արեւածագ մը ունենալ։ Ձայն գտած ըլլալ կը թուի Վրաստանի մէջ ուր իրեն բուռն հակառակորդ Գամսախուրդիայի մեկնումէն ի վեր բեմը ազատ էր։

Անցեալ Մարտ 7-ին ան Թիֆլիս հասաւ ու նախագահութիւնը ստանձնեց Պետական Խորհուրդին. ճիշդ է որ միջազգային իր կապերուն շնորհիւ երկիրը անդամակցեցաւ ՄԱԿ-ին, ընդունեցաւ այցելութիւնը Պէյքըրի ու Կէնշէրի նման դէմքերու, սակայն, այսօր Շեւարնածէ պէտք ունի բնականոն երկիր մը գլխաւորող բնականոն նախագահ մը ըլլալու։ Ատոր համար անհրաժեշտ է պատասխան ունենալ հարցումներուն թէ ի՞նչպէս պիտի կրնայ չէզոքացնել Գամսախուրդիայի կողմնակիցները որոնք ներկայ են միշտ, ի՞նչպէս պիտի հարթէ Օսէթներու եւ Աբխազներու կնճիռը եւ ի՞նչպէս պիտի վերակենդանացնէ քայքայուած տնտեսութիւն մը։

Ան կը խոստովանի թէ կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով չի գիտեր թէ ինչ պէտք է ընէ։ Թիֆլիսցի ուսանող մը ակնարկելով այս արտայայտութեան, ըսած է. — «աւելի դիւրին գործ է կարգադրել եւրոհրթիռներու խնդիրը, քան՝ զինաթափել վրացականները»։

Այսօր ունենալէ ետք քուէներու մեծամասնութիւնը, պէտք է կարգ ու կանոն մտցնէ երկրին մէջ. պէտք է իսկական բանակի մը կազմութեան ձեռնարկէ, ինչ որ Վրացիներու մեծ մասին փափաքն է։

Ուրիշ անհրաժեշտութիւն մըն է մաֆիային դէմ պայքարը։ Ինչպէս նախկին Միութեան ամէն անկիւնը, Վրաստանի մէջ եւս մաֆիան չի վարանիր թալանելու արդէն աղքատացած երկիր մը։ Պէտք է թափ տալ սեփականաշնորհումներու, ինչպէս ինք կ'ըսէ, առնել արեւմտեան զանազան խորհրդարաններու լաւագոյն կողմերը, ու երրորդ հազարամեակին համար կերտել ժողովրդավարութեան տիպար Վրաստան մը։

Ա. Թ. Թ.

ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱ՞Յ ՕԹԱՆ

Լոնտոնի «Էքոնոմիսթ» շաբաթաթերթը նման հաւանականութեան մը մասին կը խօսի, հիմնուելով Պաշտպանութեան նախարարին վերջերս ունեցած արտայայտութիւններուն վրայ։ Ան Սեպտեմբեր 29-ին միջազգային ժողովի մը ընթացքին առաջարկած էր որ Ֆրանսա երէկուընէ աւելի լայն մասնակցութիւն բերէ քաղաքա - զինուորական վճարկումներու։ Ասոնց աւելի բացայայտօրէն ան աւելցուցած է թէ Ֆրանսա պէտք է ներկայ գտնուի այն ատեաններուն մէջ ուր որոշումներ կը տրուին, ներկայի տագնապներուն դէմ դիրք կը ճշդուի եւ ուր մեր ապագայի ապահովութիւնը կը ծրագրուի։

Փ. Ժոքս անցեալ Նոյեմբերին ալ այս մասին ակնարկած էր ճառի մը մէջ. այն ատեն Էլիզէ հերքած էր վարկածը թէ Ֆրանսա կը մտածէր վերաքննել զինուորական համագործակցութեան քաղաքականութիւնը, ինչ կը վերաբերէր ՕԹԱՆ-ի։ Սակայն այս անգամուն Նախագահ Միթերան պատրաստ կը թուի ընդունելու Ֆրանսայի մասնակցութիւնը գոնէ

ՕԹԱՆ-ի զինուորական Կոմիտէին որ կը խմբէ սպայակոյտի պետերը։

Արդէն կարծուածէն աւելի սերտ կապեր կան Ֆրանսայի եւ Կազմակերպութեան միջեւ. Ֆրանսական մխաւորները անոր զինուորական կառոյցներէն քաշելու Տը Կոլեան նախաձեռնութենէն ի վեր զինուորական գործակցութեան բազմաթիւ գաղտնի համաձայնութիւններ ստորագրուած են, աւելի քան 200 ֆրանսացի պաշտօնատարներ կը գործեն զինուորական կառոյցներուն մէջ ու 300 ուրիշներ ալ կ՚աշխատին ոչ զինուորական մարզերուն մէջ որոնցմէ Ֆրանսա արդէն քաշուած չէ։ Ասկէ զատ ֆրանսական Ջոկատներ յաճախ կը մասնակցին ՕԹԱՆ-ի ռազմափորձերուն։ Արտաքին գործերու եւ Պաշտպանութեան նախարարներու բոլոր վեհաժողովներուն, ժողովներուն Ֆրանսա միշտ ներկայացուցիչ ունեցած է։

Ջլամարտին աւարտէն առաջ իսկ, ֆրանսական զինուորական նուիրապետութիւնը ՕԹԱՆ-ի հետ աւելի սերտ գործակցութիւն մը պահանջած էր. ամբողջական մասնակցութիւնը, հանրային կարծիքին ընդդիմութեան պատճառով անկարելի նկատուելով հանդերձ, Ֆրանսա արեւմուտքի պաշտպանութեան ապագայ ռազմավարութեան կնճռոտ հարցերուն մասին տրուելիք որոշումներէ հեռու չուզեր մնալ։ Միւս կողմէ կարեւոր կը նկատէ Ատլանտեան Ուխտին հետ կապը չեչտել։ Սեպտեմբեր 29-ի ճառով նախարար Ժոքս ջանաց փարատել Ամերիկացիներու վախը որ կը վերաբերէր Ֆրանսայի նպատակներուն. ան ըսաւ թէ Եւրոպայի մէջ տագնապալի կացութեան մը պարագային զինուորական նոր կազմաւորումը պիտի ենթարկուի ՕԹԱՆ-ի հրամանատարութեան։ Այս յայտարարութեան բացայայտումը պէտք է կատարուի յառաջիկայ ամիսներուն Ֆրանսայի եւ ՕԹԱՆ-ի եւրոպական ուժերու հրամանատարութեան միջեւ տեղի ունենալիք բանակցութիւններուն։

Մեծ թիւով Ամերիկացիներ համոզուած են որ Ֆրանսացիները կ՚ուզեն զիրենք Եւրոպայէն դուրս հանել. Ֆրանսայի վերջին կեցուածքէն դժուար է նման եզրակացութեան յանգիլ։ Քրիստոֆըրի բացատրութեամբ, Միացեալ Նահանգները կը կարծեն որ Ֆրանսացիները կ՚ուզեն զիրենք հովանոց մը նկատել փոթորկոտ օրերու, բայց ոչ արեւարգել մը երբ օդը պայծառ է։

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐԵՒԱԾԱՂԻԿՆԵՐԸ
ԽՈՆԱՐՀԵՑԱՆ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻՆ
Վէպ

Հեղինակ՝ ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏ

Պէյրութ, 1992

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Ցոլեանեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 22-ին, տեղի ունեցած է չահեկան դասախօսութիւն մը, շուրջ 200 հոգիի ներկայութեան։ Դասախօսը եղած է Իրանա-Հնդկաստանի Հայոց առաջնորդ՝ Կորիւն Արք. Պապեան, նիւթ ունենալով պարսկահայ գաղութը (Նոր Ջուղա)։

ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ Հ. Ե. Դ. բանակավայրին մէջ, կազմակերպութեամբ Մուսա Լերան Հայրենակցական Միութեան տեղւոյն յանձնախումբին Սեպտեմբեր 19-ին եւ 20-ին տեղի ունեցած է Մուսա Լերան հերոսամարտի 77-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան։ Շաբաթ օրուան «քէյֆ»էն ետք դհոլ-զուռնայի ընկերակցութեամբ, յաջորդ օրը պատարագը մատուցանած է Նարեկ Ա. Քահանայ Տրիգեան, որ Մուսա Լերան բարբառով քարոզած է։ Օրուան բանախօսը եղած է Մուսա Լերան ազգային-հանրային գործիչ եւ Լիբանանի երեսփոխան ողբացեալ Մովսէս Տէր-Գալուստեանի որդին տոքթոր Վազգէն Տէր-Գալուստեան (Գանատայէն)։ Շրջանաւարտ Նշան Փալանճեան ճեմարանէն, Վազգէն Տէր-Գալուստեան բժշկութեան հետեւած է Պէյրութի ամերիկեան համալսարանը, ուր դասախօսած է։ Մասնագիտացած է մանկական եւ ժառանգական հիւանդութիւններու Հարվարտ եւ Ճան Հոփքինզ համալսարանները։ 1986-էն ի վեր կը պաշտօնավարէ Մոնրէալի Մգ. Կիլ համալսարանը։ Իր ելոյթին մէջ, Տոքթոր Վազգէն Տէր-Գալուստեան չեշտած է Մուսա Լեռցիներու պայքարելու աննկուն կամքը, որ յանգած է յաղթանակի։

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ Հ.Օ.Մ.-ի «Նազիկեան» կեդրոնը այցելած է Հոկտեմբեր 3-ին, Տիկին Լուսիա Տէր-Պետրոսեան, որ անձնական այցելութիւն մը կը կատարէ Գալիֆորնիա։ Շրջ. Վարչութեան ատենապետուհին ներկայացուցած է այն աշխատանքները զորս Հ.Օ.Մ.-ը կը տանի թէ Հայաստանի եւ թէ արեւմտեան Ամերիկայի մէջ։ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահին կինը ծանօթացած է Հ.Օ.Մ.-ի ընկերային ծառայութեանց գրասենեակներու աշխատանքներուն, ապա շնորհակալութիւն յայտնած է հիւրասիրութեան համար եւ անդրադարձած Հայաստանի դժուարութիւններուն եւ կիներու իրավիճակին։ Յաջորդ օրը, Հոկտեմբեր 4-ին ճաշ մը տրուած է ի պատիւ Տիկին Տէր-Պետրոսեանի որու շնորհուած է նաեւ Հ.Օ.Մ.-ի շքանշանը։

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ Գոլորատօ եւ Ճաքսըն փողոցներու անկիւնը, Սեպտեմբեր 27-ին, բացումը կատարուած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի արեւմտեան Ամերիկայի սեփական ակումբին։ Դրօշակի արարողութեան զուգընթաց լսուած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի «Յառաջ Նահատակ» քայլերգը։ Օրուան հանդիսավարը՝ Շրջանային Վարչութեան փոխ-ատենապետ՝ Զարլի Կալեան բարի գալուստ մաղթած է, ապա խօսք առած է Տաթեւ Արք.։ Յաջորդաբար խօսած են Նշան Փիրումեան (Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի Կեդրոնական Կոմիտէ), Գօգօ Պալեան (Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Շրջանային վարչութիւն)։ Հուսկ, Զարլի Կալեան հրաւիրած է առաջնորդը, Հ. Մ. Ը. Մ.-ի պատուոյ նախագահ՝ Քերոբ Առաքելեան եւ Կեդր. վարչութեան անդամ՝ Համլէթ Զրախչեանը ընկերանալու 17-րդ մարզախաղերու պատուոյ նախագահ Ժիրայր եւ Սրբուկ Սարգիսեանի, որ կտրեն կեդրոնի բացումը խորհրդանշող Եռագոյն ժապաւէնը։

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 20-ին տեղի ունեցած է Ուրֆայի հերոսամարտի տօնակատարութիւնը։ Հոգեճաշին օրհնութիւնը կատարած է թեմին առաջնորդը՝ Տաթեւ Արք.։ Բացման իր խօսքին մէջ, Հայրենակցական Միութեան ատենապետը՝ Յակոբ Գըլճեան համառօտ պատմականը մը տալէ ետք Միութեան գործունէութեան մասին, ձեռնարկին հանդիսավարութիւնը յանձնած է Տիկին Մէյրի Նաճարեանի, որ զուգահեռ մը գծած է 1915-ի Ուրֆայի դիմադրութեան եւ Արցախի ներկայի ինքնապաշտպանութեան։ Օրուան բանախօսը եղած է «Ալեք Փիլիպոս» վարժարանի ուսուցիչներէն՝ Հայկազ Թրթռեան, որ պատմական ակնարկ մը նետած է Ուրֆայի հերոսամարտին վրայ։ Ան ոգեկոչած է Ուրֆայի հերոսամարտի ոգին հանդիսացող՝ Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան։

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Պարնստոլ Թիաթր Կալըրի»ի թատերասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 1-ին, Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղի նախաձեռնութեամբ «Լեւոն Շանթ» թատերախումբը իր անդրանիկ ներկայացումը տուած է Շանթի «Եսի մարդը» թատերգութեամբ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋԵՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ
ՆՈՒԷՐԸ

Գուգարքի կեդրոնատեղին բացումը կատարուած է Ջեխերու եւ Սլովաքներու նուէրներով կառուցուած կրթօճախին։ Միջնակարգ դպրոցի այս շէնքի կառուցմամբ հիմքը դրուեցաւ նաեւ շրջանի հայկական ազգային վարժարանի։ Բացման արարողութեան ելոյթ ունեցած եւ ժապաւէնը կտրած է Ջեխոսլովաքիոյ պատուիրակութեան ղեկավար, մարդասիրական օգնութեան նախագահ Պլաժի Սլապին։

ՇԷՆՔԸ ԿԱՄՐԱՑՈՒԻ
ՄՈՄՆՋԱՆԻՒԹՈՎ

Վանաձորի շինարարութեան վարչութիւնը «Վերականգնում» փոքր ձեռնարկութեան հետ գործակցաբար որոշած է երկրաշարժէն վնասուած շինութիւնները ամրացնելու աշխատանքներուն մէջ կիրարկել նոր եղանակ մը։ Այսպէս, իբր փորձաքար ընտրուած է քաղաքի թիւ 2 մանկապարտէզը, որու իբրեւ ամրացուցիչ օգտագործուած են սոսնձանիւթեր։ Արուեստական ցնցումներէ ետք, առաջին արդիւնքները յուսադրիչ են։

Ա ՕԿԷ ԱՆԿԷ

ՏՆԱՅԻՆ ԿԱԼԱՆՔԸ ՆԱԽԸՆՏՐԵԼԻ

Նիւ-Եորքի քաղաքապետութիւնը կ՚ուսումնասիրէ տնային կալանքի կարելիութիւնները. այն մեղադրեալները որոնք պէտք է արդելափակուին իրենց դատավարութեան ընթացքին, ելեկտրոնական «ապարանջան»ներու շնորհիւ պիտի մնան իրենց տան մէջ։ Այս գործողութիւնը որ կրնայ 21 հազար հոգի ներառնել, նպատակ ունի թեթեւցնելու բանտերու խճողումը։ Ապարանջանները հեռաձայնային գիծով ազդանշաններ կը հաղորդեն հսկողութեան կեդրոնի մը, անմիջապէս որ «բանտարկեալ»ը 30 մեթրէն աւելի հեռանայ իր բնակարանէն։ Բաւական խնայողական ըլլալով հանդերձ, այս միջոցը այնքան ալ նպատակայարմար չի թուիր, քանի որ 1990-ին այդ ապարանջաններէն ունեցող բանտարկեալ մը առանց ազդանշանի տեղի տալու ոճիր մը գործած է, իր իսկ տան մէջ սպաննելով ճաշարանի մը յանձնակատարը։

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԸ
ՎԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ
1915-1918
ԱՆՏԻՊ ՁԵՌԱԳԻՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Առաջին համաշխարհային պատերազմի սկիզբին, ռուսական բանակին մինչեւ Տրապիզոն, Երզնկա յառաջխաղացումէն երբեւ հետեւանք, 1915, Ապրիլ 20-էն Յունիս 23, տեղի ունեցաւ Վասպուրականի հերոսամարտը, եւ անոնց երկրորդ յառաջացումէն մինչեւ 1917-ի ռուսական յեղափոխութիւնը, նոյնիսկ 1-էն 50 ուրբենոց հայերէն լեզուով խմբագրուած թերթաղթամներ շրջեցան, ռուս զինուորական կնիքով դրոշմուած։

Սակայն, այս հերոսամարտի ողբերգական վախճանին եւ ռուսական բանակներուն առաջին նահանջին հետեւողութեամբ, Վանի քաղաքէն եւ հարիւրաւոր գիւղերէն խմբուած մօտ 120 հազար գաղթականներ, պապենական հողերը լքած եւ հերոսամարտի ղեկավարներուն մեկնումէն ետք, անդուլ ճակատագրին անձնատուր՝ իրենց աղեկէզ աչքերը սեւեռեցին դէպի Արեւելք, դէպի Ռուսահայաստանի փրկարար հորիզոնին, Թուրք եւ քիւրտ հրոսակներէ հալածուած։

Եւ ահա՛, տասնեւերեք տարեկան վանեցի տղու մը ներկայ Յուշամատեանն ալ կուգայ պատկերացնել այդ գաղթականներուն ամսուան մը տառապալից ճանապարհը հինգ հարիւր քիլոմէթրի վրայ եւ անոր յաջորդող մօտ տարիները՝ Էջմիածնի եւ Երեւանի թշուառական որբանոցներուն մէջ։ Եւ արդէն այս հանգամանքին պատճառով, պատանեակի մը ինքնաբուխ եւ անմեղ նկարագրութեան կարելի է առաւել կարեւորութիւն եւ հաւատք ընծայել քան կողմնակալ յուշագրողի մը կամ պատմաբանի մը տեսակէտներուն, համաձայն այն ասացուածքին՝ իրականութիւնը լսել երախայի բերնէն։

Երուանդ Մկրտիչեան ծնած է Վան, 1902-ին, Ջվալենց գերդաստանէն։ Բայց ան, հազիւ տասնեւեօթը տարեկան, կը լքէ ջուլհակ Թուրքերէն պարկ բառը եւ կ՚իւրացնէ իր նահատակ հօր Մկրտիչով յօրինուած մականունը։ Գաղթէն ետք, անոր հօրմէ զուրկ ընտանիքը չարունակաբար բնակութիւն կ՚ընտրէ Երեւան, Խարկով, Հիւսիսային Կովկասի Կրասնոտար եւ Քիսլավոտքս քաղաքներուն մէջ, ուր նոյնիսկ կը յաջողի ագարակի մըն ալ տէր դառնալ։ Երուանդ կ՚ամուսնանայ 1926-ին, մինչնոյն ճակատագրին զոհ՝ վանեցի որբուկ՝ Ազատուհիի հետ, ինչպէս իր եղբայրը Միհրան՝ Նուարդի հետ։

Երուանդ կ՚ունենայ երկու զաւակ, մէկը՝ Մկրտիչ, հօրը անունը, բայց փաղաքշանքով Ջօնիկ կանչուած (փոքրիկ Նուէր), միւսը՝ Յովհաննէս, անուանեալ Վազգէն, պարմանի հայ սպայէ մը հռչակուած, նաեւ Վանի յեղափոխական գործիչ, 1898-ին նահատակուած, որուն անունով երգարան մ՚ալ կը շրջէր (*)։ Իսկ Միհրան կ՚ունենայ տղայ մը որ կը կոչեն Գուրգէն, Էջմիածնի եղբայրական գերեզմանին մէջ թաղուած իրենց մանուկ եղբոր յիշատակին։

Սակայն 1930-ի Խորհրդային Միութեան տնտեսական նոր քաղաքականութեան հետեւանքով, Մկրտիչեան ընտանիքին անդամները, իրենց հերոս մայրիկին հետ, 1931 Փետրուար 8-ին Խարկովէն չոգեկառք կը նստին, նոյն ամսի 14-ին Մարսէյլ հասնելու համար։ Այս նոր քաղաքին մէջ, Մկրտիչեան ամոլին կ՚ընծայուին նաեւ երկու զաւակներ՝ Մայրանոյշ եւ Կարապետ, ու Երուանդին գրիչն ալ կը դադրի այլեւս գործելէ մինչեւ անոր վախճանը՝ 1958-ին, ան մտահոգուած ըլլալով կօշկակարութեամբ իր բազմանդամ ընտանիքը ապրեցնելու։

Լեզուական տեսակէտով, Երուանդի գործածածը՝ Վանի ծխական վարժարանին մէջ իր ուսած արեւմտահայերէնին յաջորդող Երեւանի որբանոցներուն աւանդած արեւելահայերէնի խառնուրդ մը կարելի է համարել։ Արդէն, միջանկեալ յիշեցինք որ 1908-ի Թրքական Սահմանադրութենէն ետք, նման միջավայր մը երեւակայած էին Վրթանէս Փափազեան, Ստեփան Լիսիցեան, Յովհաննէս Թումանեան, Լեւոն Շանթ… մեր այս երկու հայերէններէն համադրուած, եւ «Լուսաբեր» ընթերցարաններուն շարքն ալ այդ նպատակին կը ձգտէր։ Իսկ 1909-ին, Վ. Փափազեան այդ համադրութեան ծրագիրով Պոլիս ժամանեց եւ 1912-ին ալ Թիֆլիսի մէջ հրատարակուեցան «Թիւրքահայ գրողներ» եւ «Ռուսահայ գրողներ» երկու լայնածաւալ հատորները։

Շատ բնականօրէն, այս բնագրին ընթերցումը դիւրացնելու մտադրութեամբ, առանց դոյզն խաթարելու հեղինակին ծննդավայրի անոյշ բոյրն ու եղանակը, յարմար դատուեցաւ ուղղել որոշ քերականական համաձայնութիւններ, կիրարկել կարգ մը պարբերական բաժանումներ եւ ներածել անհրաժեշտ կէտադրական նշաններ։

Դաշնակները Վանի որբերէն՝ Գուրգէն Մահարիի, Նայիրի Զարեանի եւ Գէորգ Էմինի, որոնց յետագային առիթը չպակսեցաւ Երեւանի մէջ կատարելագործուելու, մեր պատանի Երուանդը յաճախ գաւառական բառեր ալ կը գործածէ, եւ աւելի գոյն ու ջիղ տալու ցանկութեամբ՝ կը փորձէ նորեր ալ հնարել, ինչպէս՝ ըստիպողութիւն, ապահովանալ, սրադիտութիւն, մարդաչար, որբանոցական, ապրելակերպութիւն, կանցքանցնել, կանոչիկ…

(Շար. 1)

(*). — Վազգէն Կարողիկոսն ալ նոյնպէս անուանուած, իր վանեցի պուէրէշաբնակ բարերարին ցանկութեամբ, յանձինն Ռուբէն Խարայէլեանի։

(Շար. Ա. էջէն)

անկախ թէ ո՞վ է անոր հեղինակը, դատապարտուած է ձախողութեան, քանի որ այդ միջոցառումներուն չեն մասնակցիր Ղարաբաղի ազգընտիր իշխանութիւնները:

Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հրաժարականը արձագանգ գտած է Թուրք մամուլին մէջ որ կ'ըսէ թէ ան հրաժարած է Պոլսոյ մէջ ունեցած իր հակաթուրք ելոյթին եւ ՓԲԲ-ի պատուիրակութիւնը ընդունած ըլլալուն պատճառով: Թուրք մամուլը յատկապէս կը շեշտէ Րաֆֆի Յովհաննէսեանի Հ. Յ. Դ.-ի մօտիկ անձնաւորութիւն մը ըլլալու պարագան եւ Թուրքիոյ եւ Ղարաբաղի հարցերուն մէջ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հակադիր կեցուածքը: Քրոնիկագիրներ կը ծանրանան Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի Յունիս 29-ի հեռատեսիլի ելոյթին ու Հ. Յ. Դ.-ի ղեկավար Հ. Մարուխեանի երկրէն վտարումին, հակադաշնակցական նոյն քաղաքականութեան շարունակութիւնը նկատելով նաեւ Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հրաժարականը:

ՀԱՐՑԱԽՈՅԶ ՄԸ

Գիտութիւններու Ակադեմիայի առընթեր ընկերային հետազօտութիւններու կեդրոնը հարցախոյզ մը կատարած է կուսակցութիւններու ժողովրդականութեան շուրջ, հետեւեալ հարցումով. — Քաղաքական կուսակցութիւններէն որո՞ւն գերապատուութիւն կուտաք:

Արդիւնքներն են. —

Հ. Յ. Դ.՝ 20%,
Հ. Հ. Շ. 8,17%,
ՌԱԿ 4,33%,
Համայնավար՝ 3,88%
Ազգ. ինքնորոշում 2,67%:

Ամէնէն յատկանշականը այն է որ հարցազրուածներուն 58,67%-ը պատասխանած է որ ոչ մէկ կուսակցութեան նախապատուութիւն կուտայ: Պարզ է որ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը պէտք է զգուած ըլլայ կուսակցութիւններէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՀԻՐԷԻ ժողովրդական թաղերու մէջ շատ ծանր բախումներ տեղի ունեցած են, անապաստան հազարաւոր բնակիչներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ, իրրեւ հետեւանք երկրաշարժին: Ո՞ւր է միջազգային օժանդակութիւնը պոռացած են ցուցարարները, որոնցմէ մաս մը վարչապետին գրասենեակին առջեւ գացած ու վրաններ եւ սնունդ պահանջած են: Հինգ հոգի վիրաւորուած է եւ 60 հոգի ձերբակալուած: Ծանրագոյն միջադէպերը պատահած են Պուլաք Թաղամասը, ուր ցուցարարները յարձակած են եգիպտական գլխաւոր թերթերէն՝ «Ալ-Ախպար»ի շէնքին վրայ թալանի տալով, ոստիկանութիւնը միջամտած է արտասուաբեր ձեռնառումբերով: Երկրաշարժի հաշուեկշիռը՝ 580 մեռեալ է: Ընդդիմութիւնը կը բողոքէ առարկելով որ աւելի կարեւորութիւն տրուած է Հելիոպոլսոյ բնակելի թաղամասին աղէտեալներուն, քան՝ աղքատ թաղերուն:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ կացութիւնը ծանր կը մնայ եւ խիստ պատժամիջոցներու յայտարարութիւնն իսկ արդելք չեղաւ, որ ահաբեկչական արարքները դադրին շաբաթավերջին: 24 ժամուան ընթացքին վեց հոգի սպաննուեցան Ալժէ, որոնց 4-ը՝ ոստիկան: Ըստ երեւոյթին խլամապաշտ խմբակները չեն ուզեր տեղի տալ:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը շնորհուեցաւ կուաթեմալացի կնոջ մը՝ Ռիկոպերթա Մենչու, որ կը խորհրդանշէ Կուաթեմալայի Մայաներու շատաւոր ժառանգութիւնն ու իրաւունքները: Յեղափոխական զինուորեալ, 33 տարեկան այս կարմրամորթին ծնողքն ու 16 տարու եղբայրը չարչարանքի տակ սպաննուած են 80-ական թուականներուն զինուորականներուն կողմէ եւ ինք Մեքսիքա կ'ապրի 1981-էն ի վեր, ուրկէ կը վարէ կուաթեմալական ձախ կազմակերպութիւն մը: Ինքզինք կը նկարագրէ որպէս «Յեղափոխական քրիստոնեայ» մը եւ Աստուածաշունչին վրայ կը կռթնի պաշտպանելու համար «արդար բռնութիւնը», ի պաշտպանութիւն բնիկներուն, զորս համայնավար որակեց իշխանութիւնը արդարացնելու համար իր անողոք պայքարը:

ՊԻԼ ՔԼԻՆԹԸՆԻ յաղթանակը գրեթէ ապահով կը նկատուի (ժխտաք ո՛չ ըսթէնի համար կասկած իսկ չի մերցներ) եւ կը թուի որ Պուշ, Ջղագրգիռ, կափերը կը բազմացնէ: Առջի օր, Նիւ-Ճըրզիի մէջ, կրկին ամբաստանած է իր մրցակիցը, ու դասալիք որակած ներկայ ուսանողները, մոռնալով որ անոնցմէ շատերը ծնած իսկ չէին Վիէթնամի պատերազմի ատեն: Քլինթըն ալ, այնքան խանդավառուած է իր ապահով յաղթանակէն, որ սկսած է աւելի առաջարկներ ներկայացնել քան եղած հարցերու քանակը...:

ԿԱՌՔԻ Մոնտոյը (Համաշխարհային ցուցահանդէս), որ տեղի ունեցաւ Փարիզ, իր դռները փակեց մէկ միլիոն հարիւր յիսուն հազար այցելու ընդունելէ ետք, ինչ որ յաջողութիւն կը նկատուի քանի որ կոտրեց բոլոր մրցանիշները (2 տարի առաջ 945 հազար այցելու ունեցած էր):

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ հակահրասայլ 50 օդանաւ եւ 28 Քոպրա թռան պիտի նուիրէ Թուրքիոյ ամրապնդելու համար ՕԹԱՆ-ի հարաւային թեւը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՎՐԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարներու հանդիպումը ձախողութեամբ աւարտած է Հոկտեմբեր 15-ին, համաձայնութիւն մը գոյացած չըլլալով Աբխազիոյ հարցին կարգադրութեան համար:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հայաստան Գարակէօզեան նախկին Սանուց Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 25, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին, մեծ բարերար՝

ՄԻՀՐԱՆ ԵՒ ԶԱՊԷԼ
ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆԻ

իրենց զաւկին՝

ՀԱՅՈՒԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆԻ

ինչպէս նաեւ՝ Արամ եւ Սարգիս Գարակէօզեանի, Տոքթոր եւ Տիկին Դաւիթեանի եւ վարժարանի ողբացեալ ուսուցիչներու եւ սաներու յիշատակին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Անտրէ Պաղտասարեան 500 Ֆր.:

ԻՍԻ. — Յարութիւն Պալեան 100 Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Անդրանիկ Տաքէսեանի մահուան ի յիշատակ իր ընկերները՝ Ստեփան Իյնէճեան, Նորայր Տիրանեան, Պարգեւ Շամիկեան եւ Գրիգ Ղազարեան 10.000 Ֆր. կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Արուեստագէտ Ալեքսանդր Իվանովիչ Մայլովեան Մարսէյլի շրջանէն իր զաւակներով եւ թոռներով, կը խնդրուի լուրերը հաղորդել Բաքուէն Ամերիկա հաստատուած զարմիկներուն, հետեւեալ հասցէին՝

Lina, Irène, Valery PETROSYAN
Appt 111C 1180 Chambers Road
Columbus Ohio 43212 U.S.A.
Հեռաձայն. - 19 - 1 (614) 488 - 09 - 24

ՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անիէռ-Պուա-Գոլոմպ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընտանեկան երեկոյթ մը կը կազմակերպէ Հոկտեմբեր 25, ժամը 20-էն սկսեալ

Restaurant «LES DIAMANTAIRES»
60, rue La Fayette, Paris 9e - M° CADET
ի նպաստ իր բարենպատակ ձեռնարկներուն:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. —
Տիկին Հիմինեան՝ 40 - 11 - 19 - 33
Տիկին Մուրատեան՝ 39 - 82 - 33 - 62

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը Մարսէյլի եւ շրջանի բոլոր մասնաճիւղերը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 24, ժամը 14.30-ին Մշակոյթի Տունը
12 - 14, rue St. - Bazile, Marseille

*

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ կեդրոնական Ֆրանսայի մասնաճիւղերը Կիրակի, Հոկտեմբեր 25, ժամը 14-ին, Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տունը
126, Avenue Roger Salengro,
69100 Villeurbanne

RENCONTRE
avec
M. BABKEN ARARKTSIAN
Président du Parlement de la République d'Arménie
en visite officielle à Paris
accompagné de Monsieur VAHAN PAPAZIAN
Chargé d'Affaires d'Arménie en France
sur
LA SITUATION POLITIQUE ET ECONOMIQUE DE L'ARMENIE AUJOURD'HUI
VENDREDI 23 OCTOBRE A 20 HEURES 30 PRECISES
DANS LES SALONS DES INGENIEURS DES ARTS ET METIERS
9 bis, Avenue d'Iéna, Paris 16e — M° IENA
Participation aux frais 50 F.

SIDON TRAVEL FRANCE
présente
ARMENIE '92
VOL DIRECT PAR AEROFLOT PARIS-EREVAN-PARIS
3600 F
Pour renseignements et inscriptions contacter :
SONIA ACHDJIAN
34, AVENUE DES CHAMPS-ELYSEES — Escalier A, 2e étage
75008 PARIS
TEL : 42 56 40 30
FAX : 42 25 41 21

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
La M.C.A. organise
son 3e STAGE DE CULTURE ARMENIENNE
les 24 & 25 Octobre
Samedi 24 — 14h/17h30
Kéram KEVONIAN, Historien —
Survol de la littérature arménienne, étude de textes, travaux pratiques.
Dimanche 25 — 10h/12h
Martine HOVANESSIAN, Anthropologue —
Le lien communautaire.
Dimanche 25 — 14h30/17h
Ara KRIKORIAN, Editeur
De 1918 à 1992 — Les Républiques d'Arménie.
Inscriptions auprès de la Direction.
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

FESTIVAL INTERNATIONAL DU COURT METRAGE
DE
MAISONS - LAFFITTE
23 - 24 - 25 OCTOBRE
Salle Malesherbes
Place du Château
Dimanche 25 à 17 heures
SOIREE DE CLOTURE
hommage
au cinéma arménien
Hors compétition
un programme choisi par Kissani Films
DJVJIG 20'
ABRIL 30'
OH GUEVORK 10'
LE COIFFEUR 20'
LE MURIER 20'
PALMARES
verre de l'amitié
EXPOSITION DE PHOTOS
sur l'Arménie et son cinéma
dans le hall de la salle Malesherbes

CENTRE CULTUREL ST MESROB
organise
DES COURS DE LANGUE ARMENIENNE
pour personnes adultes, tous les Lundis de 19h30 à 21h30.
Les cours seront répartis en deux :
— Première heure : pour les initiés;
— Deuxième heure : pour les débutants.
Les inscriptions auront lieu sur place le Lundi 19 Octobre à partir de 19h30, au 10 bis, rue Thouin, Paris Ve
Pour toutes informations téléphoner :
42 - 78 - 31 - 93.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21
MERCREDI
21 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.912 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 17.912

ԼԱՉԻՆ

ԿԱՏԱՂԻ ՄԱՐՏԵՐ ՀՈՉԱՍ ԵՒ ԶՈՀԵՐ

ՌՈՒՄԲԵՐ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՄԱՐՏՈՒՆԻԻ ՎՐԱՅ

Երեքշաբթի (Հոկ. 20) առտու Երեւանէն մեր առած լուրերը այնքան ալ խրախուսիչ չէին ինչ կը վերաբերի մանաւանդ կատաղի մարտերու, որոնք տեղի ունեցած էին նախորդ օրը Լաչինի գօտիին շրջանը, գլխաւորաբար Հոչաս եւ ուր երկուստեք բաւական կորուստներ կային: Երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ (11՝ տեղական ժամով) հայկ. կողմի կորուստներու ճշգրիտ թիւը դեռ կարելի չէր եղած ըսուելու, 12 մեռեալի խօսք կար, որ անստոյգ թիւ մը կը նկատուէր: Հոկ. 20-ի առաւօտեան մեր տեսած օրաթերթերէն միայն Քոթիտիէն տը Փարին էր որ կ'արձագանգէր Ղարաբաղի դէպքերուն եւ կը գրէր թէ նուազագոյն 13 Հայեր մեռած եւ 29 ուրիշներ ալ վիրաւորուած էին ազերի ռմբակոծումներուն Ղարաբաղի եւ Լաչինի վրայ: Ի դէպ, հրթիռներ ինկած են Մարտունիի շրջանը եւ ռմբակոծուած է Ստեփանակերտ: Երկու տեղերն ալ զոհեր կան:

Սահմանային շրջանները համեմատաբար աւելի հանդարտ է:

Ազրբէջանի հետ, հակառակ գոյացած համաձայնութեան, երկաթուղիի հարցը չէ կարգադրուած եւ աւելի քան 2000 վակոն որոնց ապրանքները սահմանուած են Վրաստանի, Հայաստանի եւ Իրանի կը մնան Մինճիվան (Ազրբէջան): Միւս կողմէ, ռուս պատուիրակութիւն մը 48 ժամ Բաքու գտնուած է եւ խօսակցութիւնները Էլչիպէյի եւ այլ ղեկավարներու հետ կեդրոնացած են գլխաւորաբար երկու երկիրներու յարաբերութեանց սերտացման վրայ:

Հայաստանի մէջ հացի տագնապը կը շարունակուի. յոյս կար որ Թուրքիայէն գալիք հացահատիկներու հարցը կարգադրուի մինչեւ շաբթու վերջ:

*

Ձմեռը Արցախի բնակչութիւնը անհրաժեշտ քանակութեամբ վառելիք փայտով ապահովելու նպատակով ԼՂՀ-ի պաշտպանութեան Կոմիտէն շարք մը միջոցներու ձեռնարկած է: Կոմիտէն յանձնարարած է փոխադրութեան ձեռնարկութիւններուն, անկախ տնտեսութիւններուն եւ այլ միաւորումներուն անտառահատում կազմակերպել: Առայժմ, մատչելի գիներով արդէն վաճառուած է 300 խորանարդ մեթր փայտ եւ 200 խորանարդ մեթր ալ պատրաստ կը սպասէ փոխադրութեան: Հայաստան ալ 2000 վառարան կը ղրկէ:

*

Հոկ. 14-ին նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունած է ԼՂՀ-ի Գերագոյն Խորհուրդի պատուիրակութիւնը: Հանդիպման ընթացքին քննարկուած են Արցախի հարցի կարգադրութեան առընչուող շարք մը հարցեր:

*

Հոկ. 13-ին նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան Եգիպտոսի երկրաշարժին առիթով ցաւակցական հեռագիր մը գրկած է նախագահ Հոսնի Մուպարաքին:

*

Ռուսաստանի ռազմական նաւատորմի մամուլի ծառայութեան պետ Վ. Նովիկով Իթար-Թասս-ի յայտարարած է թէ Կասպից ծովի նաւատորմի Ռուսաստանի պատկանող բաժինը հոն քաշելու մասին Ռուսաստանի եւ Ազրբէջանի միջեւ ստորագրուած համաձայնագիրը չի յարգուիր Ազերիներու կողմէ եւ Ռուսաստան վերադարձի ճամբուն վրայ կը թալանուին նաւատորմի գոյքերն ու ռազմական սարքաւորումները:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐՈՎ

ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Բ. ԱՐԱՐՔՑԵԱՆ

ՌՈՒԱՍԻ ԴԻՄԱՒՈՐՈՒԵՑԱՒ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԿՈՂՄԷ

Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահը Բ. Արարքցեան Հոկ. 19-ի երեկոյեան Ժընեւէն հասաւ Փարիզ. իրեն կ'ընկերանային Հանրապետութեան նախագահի խորհրդականներէն Վահան Փափազեան եւ Բ. Արարքցեանի օգնականը Արմէն Բայրուրդեան:

Ռուասի-Շարլ տը Կոլ օդակայանի պաշտօնական հիւրերու վերապահուած պատւոյ սալոնը, Հայաստանի պատուիրակութիւնը դիմաւորեց յանուն Ազգ. Ժողովի, փոխ-նախագահը՝ Գլօտ Պարթոլոն: Ներկայ էին նաեւ հայկական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ եւ «Յառաջ»ի խմբագրուհին:

Բ. Արարքցեան Ազգ. Ժողովի հիւրն է մինչեւ Ուրբաթ օր եւ այդ իսկ պատճառաւ ծանրաբեռնուած ժամանակացոյց մը ունի Հոկ. 20-էն 23: Նախատեսուած են պաշտօնական բազմաթիւ այցելութիւններ, ճաշեր, հանդիպումներ, որոնց մանրամասնութիւնները կու տանք յետագային: Յիշենք սակայն թէ Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահը պիտի ընդունուի Ծերակոյտի, Ազգ. Ժողովի, Սահմանադրական Ժողովի նախագահներուն կողմէ:

Հինգշաբթի իրիկուն, Հոկ. 22-ին, վերջ կը գտնէ Բաբգէն Արարքցեանի այցելութեան պաշտօնական մասը եւ այնուհետեւ Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահը հանդիպումներ կ'ունենայ Ֆրանսահայ գաղութին հետ: Ինչպէս ծանուցուած է, նախ Փարիզի մէջ, Ուրբաթ իրիկուն (Հոկ. 23) գաղութին պիտի խօսի Հայաստանի քաղաքական եւ տնտեսական ներկայ կացութեան մասին, ապա նաեւ գաւառը, Կիրակի, Հոկ. 25-ին Լիոն եւ Երկուշաբթի, Հոկ. 26-ին, Մարսէյլ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒՐԻ ԱՖԱՆԱՍԻԵՒ, պատմական պատմաբան մը, որ ռուս ինտելիկենցիայի մեծ դէմքերէն է, հարցազրոյց մը տուած է Ֆիկարօ-ի իր գիրքին հրատարակութեան առթիւ եւ որու ընթացքին իրատես կերպով կը վերլուծէ այսօրուան Ռուսաստանը, որ օրէ օր կը հեռանայ իրաւական Պետութեան մը հանգամանքէն: Համաձայն չէ համայնավար կուսակցութեան ներկայ դատավարութեան ոչ ձեւին, ոչ ալ զայն տանողներուն հետ: Քաղաքական արարք մըն է եւ պէտք չէ զայն ներկայացնել որպէս իրաւական հարց մը: Այն հարցումին թէ կողմնակից կ'ըլլա՞ր Նիւրէնպէրկի նման դատավարութեան մը,

(Շար.ը Դ. էջ)

սերօ ամբողջ

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ» ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (24)

Ը.

Պիտի հասնէինք անշուշտ Նախագահին Յունիս 29-ի հանրածանօթ ելոյթին: Լիոն կը գտնուէի այդ օրերուն, երբ կ'իմանայի այդ ելոյթին մասին, երբ Դաշնակցութեան գլխաւոր ղեկավարին Հայաստանէն արտաքսումին լուրը կ'առնէի, կը սահմռկէի: Անճանապարհութի՞ւն կը փորձէր Նախագահը: Հապա հետեւանքնե՞րը: Երկիրը կրնա՞ր իրացնել նման ցնցում: Հապա քաղաքացիական պատերազմի մը հաւանականութի՞ւնը: Ընդունելի՞ էր մանաւանդ որ Հայ մը արտաքսուէր սեփական հայրենիքէն: Նախագահի մը պէ՞տք է մտնէր խոհանոց:

Ըսուած է՝ «Հայուն չափ-ը չափազանց-ն է»:

-- Գալով ձեր Յունիս 29-ի հեռատեսիլային ելոյթին, կը շարունակէ՞ք հաւատալ թէ ճշգրիտ քայլ մը առիք: Յետադարձ հայեացքով մը սրբագրութիւն կատարելու տրամադրութիւն չստեղծուեցա՞ւ ձեր մէջ: Յետոյ, ի՞նչ է ձեր կեցուածքը Դաշնակցութեան հանդէպ: Ինծի կը թուի թէ դուք Դաշնակցութիւնը կ'ուզէք առանց դաշնակցականներու:

-- Չհասկացայ թէ ինչ է նշանակում Դաշնակցութիւնը առանց դաշնակցա...

-- Ինչպէս որ կար «Հայաստան առանց Հայու» ծրագիր:

-- Բայց Հայաստանը նիւթ էր, կոնկրետ...: Դաշնակցութիւնը առանց դաշնակցականների ի՞նչ է...

-- Առնել անոր գաղափարախօսութիւնը, իւրացնել անոր անցեալը, սեփականացնել անոր պատմութիւնը, իսկ դաշնակցականները...

-- Ես պատասխանեմ: Նախագահի նման ելոյթները մէկուկէս ժամ տեւող, եւ այդպիսի խիստ բովանդակութիւն ունեցող, երբեք չեն կարող չնախապատրաստուած լինել, պատահական լինել եւ նրա հետեւանքները հաշուի առնուած չլինել: Երբեք չէր կարող: Ինձ թւում է, պէտք էր մօտենալ այլ տեսանկիւնից: Եթէ Նախագահը այդ պահին լուրջ եւ խիստ բովանդակութեամբ ելոյթ ունեցաւ, ապա ի՞նչն էր դրա պատճառը:

-- Ա՛յդ է որ կ'ուզեմ իմանալ:

-- Սա՛ պիտի լինէր հարցադրումը...

-- Հո՛ն պիտի հասնէինք:

-- Սա պիտի լինէր հարցադրումը, իսկ դա բացատրուած է ելոյթում. այդ պատճառը շատ մանրամասն բացատրուած է եղել: Այսօր ես պատրաստ եմ ստորագրելու յանկացած խօսքի տակ որը ասուեց այդ ելոյթում: Ես կարծում եմ, այդ ելոյթով մի լուրջ բեկում տեղի ունեցաւ Հայաստանում, մենք կարողացանք խուսափել մի լուրջ վտանգից. այսինքն՝ քաղաքական պայքարը հասել էր մի այնպիսի աստիճանի, հակասութիւնները կուսակցութիւնների միջեւ հասել էին մի աստիճանի որ հնարաւոր էին հակաօրինական գործողութիւններ: Նոյնիսկ արդէն ըսպառնալիքներ կային ընդդիմութիւնից որ նրանք չեն խորշի անգամ վրացական տարբերակից: Դաշնակցականներից մէկը գրեց ինձ այդպիսի մի յօդուած, որ չի բացառում նաեւ վրացական տարբերակ, այսինքն պետական յեղաշրջում:

-- Ըսել կ'ուզէք թէ քաղաքացիական պատերազմի վախ կար:

-- Այո՛, այո՛, ո՛չ թէ վախ, այլ լուրջ վտանգ: Ուրեմն, այդ ժամանակ, ես կարծում եմ, Հայաստանի ներքին քաղաքական կեանքը շատ աւելի վտանգաւոր էր քան 1990 թուականի Օգոստոսին ՀԱԲ-ի կազմալուծման ժամանակ: Սա հեռուից ի հարկէ դուցէ դժուար է զգալ: Ես չեմ մեղադրում այն մարդկանց որոնք թիւրիմացութիւնների մէջ են՝ դրսում, ըՍփիւռքում, որովհետեւ չգիտեն ամբողջ կոնտեքստը, իսկ մեր նիւթը պէտք է նկատի ունենայ Հայաստանի ներքին քաղաքական պայքարի կոնտեքստում: Ինչ վերաբերում է Դաշնակցութեան, ես չեմ ընդունում որեւէ մեղադրանք որ ես կ'ուզէի ունենալ Դաշնակցութիւնը առանց դաշնակցականների: Ամենեւին ո՛չ: Մեզ մօտ ժողովրդավարութիւն է եւ յանկացած գաղափարախօսութիւն որ կայ, նա հաճելի լինի իմ քիմքին թէ ոչ, իրաւունք ունի գործելու, այնքան որքան միւս կուսակցութիւնները, ոչինչով աւելի եւ ոչինչով պակաս: Բայց այստեղ պէտք է նկատի ունենալ որ այդ կուսակցութիւնները Հայաստանում պէտք է գործեն Հայաստանի Հանրապետութեան օրէնքների շրջանակներում եւ ի շահ Հայաստանի պետականութեան: Ինձ համար անթոյլատրելի է որ Հայաստանում որեւէ կուսակցութիւն ֆինանսաւորուի դրսից եւ ղեկավարուի դրսից: Սա անթոյլատրելի է եւ արձանագրուած է մեր Հայաստանի Հանրապետութեան օրէնքում՝ «Հայաստանի Հանրապետութեան տարածքում արգիլւում է այն կուսակցութիւնների գործողութիւնը որոնք ֆինանսաւորւում են դրսից եւ ղեկավարւում դրսից»: Դաշնակցութիւնը երկու տարի է խախտել է այս օրէնքը եւ մինչեւ հիմա ալ շարունակում է խախտել:

Ես այս վիճակը չէի կարող հանդուրժել եւ եթէ Հայաստանի Դաշնակցութիւնը ուզում է իսկապէս ունենալ բոլոր իրաւունքները, ինչ ունեն միւս բոլոր կուսակցութիւնները, եւ հաւասարապէս պայքարել իշխանութեան համար եւ ընտրութիւնների միջոցով հասնել իշխանութեան, ապա նրանք պէտք է խզեն իրենց կապերը դրսի ղեկավարութեան հետ, ստեղծեն իրենց ղեկավարութիւնը եւ կառավարուեն այստեղից: Եթէ դա չարուի, Դաշնակցութիւնը միշտ կը մնայ խանգարող ուժ, որովհետեւ այսօր չափազանց անբնական եւ անհեթեթ է երբ փորձ է արւում Հայաստանի իշխանութիւններին քաղաքականութիւն պարտադրել դրսից: Իսկ դրսից ղեկավարուող կուսակցութիւնը ունի հնարաւորութիւններ, ունի լծակներ ազդելու մեր քաղաքականութեան վրայ, որը անհանդուրժելի է:

-- Եղա՞ծ է պահ երբ մտածած էք հրաժարելու մասին:

-- Ո՛չ:

Դադար մը կը դառնար անհրաժեշտ, կանգ կ'առնէր ձայնագիր մեքենան: Նախագահին կինը սուրճ կը մատուցանէր, միրգ կը ճաշակէինք, իւրովի կը մտածէի ներս-ի եւ դուրս-ի, Հայաստան -- Սփիւռք բարդ յարաբերութիւններու հարցին մասին: Բնական է որ Սփիւռքը օժանդակէր Հայրենիքին, օժանդակէր բոլոր միջոցներով, լուռ հետեւէր երկրի կառավարութեան քայլերուն, քաղաքականութիւն չթելադրէր անոր, սակայն երբ Հայաստանի պահանջքը հասնէր sois belle et tais-toi-ի մակարդակին, երբ Սփիւռքի վերածուէր միայն լսափողի բաժին ունեցող ընկալուչի, ինչպէս էր Երեւանը Մոսկուայի համար կոմունիստական կարգերու տակ, ահա այն ատեն այդ յարաբերութիւնները կրնային շուտով վերածուիլ համրերու խօսակցութեան, խցանի: Կրնար վերածուիլ անելի:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ԲԱՑԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱՄԷՆԷՆ ՅԱՐԳԵԼԻՆ

Սփիւռքէն Հայաստանով հետաքրքրուողներուն համար անփոխարինելի աղբիւր մըն է մամուլը. ճիշդ է որ այդ անունին տակ, ինչպէս Սփիւռքի մէջ, հոն եւս ապաստան գտած են նաեւ ամէն կարգի, խելքի ու ճաշակի արարածներ. այսուհանդերձ, անոնց կճրտումներու կամ փողահարութեան աղմուկը չի զօրեր խանգարել այդ աղբիւրէն ջուր խմել ուզողներու ախորժակը: Այլ հարց թէ աղմուկ կամ խժաձայնութիւն ալ, ի վերջոյ, կ'արտադրուին վիճակներէ որոնք կ'ամբողջացնեն հեռուէն դիտողին Հայաստանը:

Այդ մամուլը շատ բան կորսնցուցած է ազատութեան առաջին շրջանի պոռթկումներէն, այդ ազատութեամբ եկած խանդավառութենէն. Թերթերու էջերը դարձած են աւելի լուրջ, աւելի իրապաշտ, աւելի հաւասարակշռուած: Աւելորդ է իսկ ըսել թէ աղմուկ — մամուլը դուրս կը մնայ այս ընդհանրացումէն, հակառակ քանակի հաւանական տիրապետութեան. տիրապետութիւն որ ուղիղ համեմատական է յատկապէս Թուրքի, ուժանիւթի տագնապին մէջ անոնց այնքա՜ն հանդիստ մխումին առթած ախոյեանքին: Սակայն քանի որ տեղական պատկան իշխանութիւններ որոշած են մամուլի ազատութեան իրենց ակնոցին ճղնաժամու ապակիներ չանցընել, Սփիւռքէն դիտողը ուրիշ ընելիք չունի, քան՝ ինք իր փնտռածը գտնել ու անոր սեւեռիլ, յարգելով «ամէն ապրանք իր յաճախորդը ունի» ասոյթը:

Ցուսարէ յոգնած, խանդավառութիւններու էջը ծալած, վերցուցած ու յուսախաբութեան յաղթանակին յամառօրէն ընդդիմացող մը պիտի ջանայ միշտ Հայաստանի իրականութեան ամենամօտ պատկերը ունենալ մամուլ կոչուածէն: Զայն պիտի վերարտադրէ ամէն մէկ ընթերցումէն քաղուած դրական ու ժխտական բազմաթիւ խճաքարերով, անոնց սեւ — սպիտակ, յաճախ կարմիր, երբեմն նաեւ կապոյտ երանգներով:

Այս վերարտադրութեան օգնական կարեւոր ազդակ մը կ'ըլլան, գրեթէ միշտ, հարցազրոյցներ որոնք լոյս կը տեսնեն մէկ կամ միւս թերթին մէջ: Ենթադրելով որ նախապատրաստական երկար — բարակ հաշիւներու վրայ չեն հիմնուիր, անոնք անկեղծ ու անմիջական արտայայտութիւններու միջնորդ կը նկատուին: Այս յատկանիշերով ներկայացող հարցազրոյց մը որ կատարուած է ռազմական մարզի տաք կէտերէն մէկուն պատասխանատուին հետ, բնական է որ մէկդի դնել տայ հետաքրքրական բոլոր էջերը ու վայելէ ընթերցումի առաջնահերթութիւնը:

Գերագոյն Խորհուրդի պաշտօնաթերթ «Հայաստանի Հանրապետութիւն» Հոկտեմբեր 2-ի թիւին մէջ նման պարագայ կը ներկայացնէ Պաշտպանութեան Նախարարութենէն Նոյեմբերեանի զինուորական պատասխանատու Ռազմիկ Վասիլեանի հետ Աշոտ Աղաբաբեանի կատարած զրոյցը:

Ռազմիկ Վասիլեան անունը, իբրեւ յաջորդ անցքերու խճողումին մէջ քիչ մը չուարած ու շատ մը անճրկած Սփիւռքահայուն թերեւս պիտի չյուշէ ՀԱԲ (Հայ Ազգային Բանակ) կոչուած կազմաւորում մը որ բաւական պաղ քրտինք թափել տուաւ 1990 Օգոստոսին: Հայաստանի հանրապետութեան հռչակագիրով ստեղծուած խանդավառութիւնը չորս օր ետք կը մթագնէր երկու երեսփոխանի՝ Վ. Այվազեանի ու Գ. Միքայէլեանի սպանութեամբ. անոնք փամփուշտներու թիրախ կ'ըլլային այն պահուն երբ ՀԱԲ-ի կեդրոնատեղին կը դիմէին, համոզելու ղեկավարութիւնը որ կազմալուծէ անպաշտօն այս բանակը ու առաջքը առնուի Մոսկուայէն անբաղձալի միջամտութեան մը: Բարեբախտաբար, Օգոստոս 29-ին կարելի կ'ըլլար կազմալուծել զայն ու չէզոքացընել վախի կեդրոն մը: Ցետագայ ամիսներուն, անոր ղեկավարներուն արգելափակումէն ետք ի զուր սպասեցինք որ մամուլը արձագանգէ երկու սպանութիւններու հետաքննութեան, պատասխանատուներու դատավարութեան, դատապարտութեան, սակայն այս մասին միայն լռութիւն ունէին Հայաստանի թերթերը. յետոյ, դէպքերու, պաղ ու տաք նոր քրտինքներ թափել տուող զարգացումներու շարանը մոռացութեան մատնեց ՀԱԲ-ն ալ, իր պատասխանատուներն ու գործուած ոճիրներն ալ:

Վերոյիշեալ հարցազրոյցին ենթակայ Ռազմիկ Վասիլեանը ահա այս կազմակերպութեան նախագահն էր որուն հետքը կորսուած էր հայաստանեան մամուլին մէջ, արգելափակման լուրէն ի վեր. իսկ այսօր ան կը յայտնուի որպէս Նոյեմբերեանի զինուորական պատասխանատուն: Նոյեմբերեանը Սեւանի հիւսիսակողմը, Ազրպէյճանի սահմանակից Հայաստանի հիւսիս-արեւելեան այն անկիւնն է որ Կապանի, Գորիսի, Իջեւանի նման ենթակայ է թշնամիին տեւական կրակոցներուն, ռմբակոծումներուն: Այս պարագան ու մանաւանդ Ռազմիկ Վասիլեան անունին կապուած վերյուշները առաջին մօտեցումով զարմանքով ու վերապահութեամբ կը համակեն ընթերցողը: Սակայն անոր պատասխանները առաջին տողերէն իսկ կը ջնջեն զանոնք ու մամուլը աղբիւր առած սփիւռքահայը այսօր ՀԱԲ-եան տիպարէն բոլորովին տարբեր Ռազմիկ Վասիլեան կը գտնէ իր դէմը:

Զրուցավարին առաջին հարցումէն յայտնի կ'ըլլայ թէ Նոյեմբերեանի մէջ պաշտօնավարութեան առաջին ամսուն իսկ Ռազմիկ Վասիլեան որոշ յաջողութեան հասած է «կարգուկանոն մտցնելով հրամանատարութեան ենթակայ զօրամասում եւ շահելով ժողովրդի վստահութիւնը»: Ատոր «ինչպէ՞ս»ը ինք կը բացատրէ.

«Եկայ եւ տեսայ ... բացարձակ անտէրութիւն, անտարբերութիւն թէ՛ զէնքի, թէ՛ զինամթերքի, թէ՛ երկրի սահմանների նկատմամբ» այս այլեւս ոչ ինքնատիպ նշումէն ետք, կարգը կուգայ իր ըրածին. «իմ առաջին քայլը. մտցնել զինուորական խստագոյն կարգապահութիւն, ամէն ինչ դնել զինուորական հիմքերի վրայ: Հէնց սկզբից ստեղծեցի մեկուսարան՝ կարգազանց զինուորներին պատժելու համար: Արդէն գործում է զինուորական ոստիկանութիւնը, ոմանք հեռացուել են մեր շարքերից: Մեզ առաջին հերթին պէտք են կարգապահ մարտիկներ»: Ան կարգուկանոնի անհրաժեշտութեան ու օգուտին համոզելու համար ժողովուրդը, կը շրջի գիւղերը, բացատրական աշխատանք կը տանի, ընդհանուր ամօթի մը խարանէն փրկելով իր շրջանը. «արդիւնքը՝ զօրահաւաքն իրականացուեց 98 տոկոսով»: Այս «փառաւոր» արդիւնքը իրեն չի մոռցներ մնացածը. «երկու տոկոսը կը կալանուին որպէս դասալիքներ եւ կը պատժուին օրէնքով սահմանուած կարգով»: Նման արտայայտութիւն կարդալու, լսելու ակնկալութեամբ մամուլը քանի՜ էջեր թերթատուեցան մինչեւ այսօր ու բոլորը յանգեցան «բայց...»երու, մաղթանքներու, յոյսերու ամլութեան. Ռազմիկ Վասիլեան առաջինն է որ այս առումով յուսախաբ չըներ: Արդէն կատարուածին մասին ըսուածը որոշ հաւատք կը ներշնչէ նաեւ անոր հեռանկարներուն հանդէպ երբ կ'ըսէ. «Որոշել եմ այստեղ կանոնաւոր գունդ ստեղծել, յուսով եմ, նպատակիս կը հասնեմ»:

Իր յետագայ յայտարարութիւններն ալ կ'ամրապնդեն իր գործին հանդէպ հաւատքը. ան ինքզինքը կը դաւանի իր հայրենիքին զինուորը, նպատակ յայտնելով մինչեւ վերջ ծառայել անոր. կ'ուզէ որ բոլորը իրեն հետ կրկնեն թէ «սա ոչ միայն Նոյեմբերեանցու, այլ բոլորիս հայրենիքի սահմանն է»:

Աշոտ Աղաբաբեան չի շրջանցեր Վասիլեանի անցեալ էջը. հարց կուտայ թէ կառավարութեան ու ՀԱԲ-ի միջեւ ե՞րբ «կոտրեցաւ սառոյցը» եւ ինչպէ՞ս եղաւ որ ՀԱԲ-ի տղաքը տեղ գրաւեցին Պաշտպանութեան Նախարարութեան համակարգին մէջ: Ռազմիկ Վասիլեան կը մերժէ սառոյցի գոյութիւնը ու ՀԱԲ-ի ներկայութիւնը կը բացատրէ որպէս «ժամանակի պահանջ»: «Լուծարման առաջին իսկ օրուանից՝ ե՛ւ մեկուսարանում եղած ժամանակ, ե՛ւ դուրս գալուց յետոյ, ես ՀԱԲ-ի իմ բոլոր ջոկատներին կարգադրել եմ մտնել պետական համակարգի մէջ»: Իսկ ՀԱԲ-ը, կը բացատրէ թէ իրեն համար միակ միջոցն էր խորհրդային գործին դէմ անպաշտպան մնացած ժողովուրդին ու սահմաններուն ապահովութիւնը երաշխաւորելու:

Յետոյ, զրոյցը կրկին կ'առընչուի ներկային ուր ՀԱԲ-ի փակագիծը գոցած Ռ. Վասիլեանը Նոյեմբերեանի զինուորական հրամանատար է: Կը խօսի զինեալ տարբերու ընտրութեան իր չափանիշներուն մասին. «փորձուած, գործունեայ, քաջ տղաներ, ովքեր կարգապահ են եւ նախաձեռնող»: Անոր մեկնակէտը անհրաժեշտութիւն է որ ըլլայ այդ ոլորտին առընչուած բոլոր պատասխանատուներուն հաւասարակաց հաւատամքը. «մենք պարտիզանական կռիւներով ապագայ չենք ունենայ, բանակ չենք ունենայ: Անցել են ֆիդայութեան ժամանակները: Փրոֆեսիոնալ բանակ է պէտք: Մեր դէմ կանոնաւոր ու հզօր բանակ է կանգնած»:

Ուրիշ ուշագրաւ կէտ մը, զինուորական համակարգին մէջ կուսակցական ներկայութեան նկատմամբ Ռազմիկ Վասիլեանի կեցուածքն է. այս պարագան որ մինչեւ վերջերս այնքան տեղ շահարկումներու կեր հայթայթեց մինչեւ իսկ գոհերու արեան գնով կատարուած սակարկութիւններով, ներթափանցումի ոչ մէկ առիթ ունի Նոյեմբերեանի զինուորական կազմակերպութենէն ներս. Հրամանատարը կ'ըսէ. — «Եթէ թէկուզ մի զինուոր էլ ինչ — որ կուսակցութեան անդամ լինի, անմիջապէս կը հեռացուի մեր շարքերից: ... Բանակը, զինուորը իրաւունք չունեն զբաղուել քաղաքականութեամբ»:

Զրոյցին վերջաւորութեան ան կը կրկնէ յաջողութեան իր դեղագիրը. «կազմակերպուած ազգային բանակ: Չպէտք է լինեն առանձին զինուած խմբաւորումներ, ինքնագլուխ գործողութիւններ: Ռազմական գործը սիրում է հաշուարկ ծրագրաւորում, կեդրոնացում: "Ուռա՜" գոռալով կամ գեղեցիկ նահատակութեամբ ազգ չես փրկի: ... Միայն մի կեդրոնի, կեդրոնացուած աշխատանքի շնորհիւ կարելի է պաշտպանել թէ Արցախը, թէ Հայաստանը: Իսկ դրա համար մեզ՝ իւրաքանչիւրիս անհրաժեշտ է ունենալ պետական մտածողութիւն»:

Մշեցի ընտանիքէ մը կուգայ Ռազմիկ Վասիլեան. ծնած է 1960-ին Երեւան: Հայր է երկու զաւակներու: Համառօտ ինքնակենսագրական նոթերու վերջին տողերը անգամ մը եւս կը մատնեն յանձնառու պատասխանատուի ներկայութիւնը. «երրորդը (զաւակը) շուտով կը ծնուի այստեղ՝ Նոյեմբերեանում: Ընտանիքս այստեղ եմ բերել: Բոլոր զինուորական պաշտօնեաների ընտանիքները շուտով կը տեղափոխուեն Նոյեմբերեան, որպէսզի Նոյեմբերեանցու նման մենք մեր կաշուի վրայ զգանք թէ ի՛նչ է սահմանը, ռմբակոծութիւնը եւ աւելի ամուր կառչենք մեր հողին ու արեամբ պաշտպանենք այն»:

ԱՐՓԻ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԿԱՂԱ՞Յ

Անգլիոյ տնտեսական մարզին ծանօթ անունը՝ «Ֆայնէնշըլ Թայմզ» թերթը անդրադառնալով Եւրոպական դրամական միութեան, կարեւորութեամբ կանգ կ'առնէ Հոկտեմբեր 16-ին Պիրմինկհամի մէջ գումարուած ժողովին վրայ. անոր օրակարգին գլխաւոր նիւթն էր դրամական վերիվայրումը որ դրութենէն դուրս հանեց Իտալիան ու Անգլիան: Կար նաեւ Մաասթրիխթի դաշինքին հարցը: Ժողովին նպատակն էր արգիլել ներկայի տագնապով եւրոպական համարկումին խանգարումը:

Լաւ պիտի ըլլար եթէ կարելի դառնար միակ ճամբայ մը որդեգրել որովհետեւ ոչ միայն 12-ները եւրոպական ազգերու մեծ ընտանիքին անդամներն են, այլեւ՝ Հասարակապետութեան հիմնական սկզբունքը միշտ կը պաշտպանէ անդամ պետութիւններու հաւասարազօր մասնակցութիւնը տրուած բոլոր հասարակաց որոշումներուն:

Հետզհետէ աւելի ակներեւ կը դառնայ այն պարագան որ հասարակաց շահերու սահմանները կը գտնեն դաշնագրին տուեալները եւ անհրաժեշտ կը դառնայ աւելի լայնածիր համաձայնագիր մը:

Անգլիոյ վարչապետը ջատագով ըլլալով հանդերձ Մաասթրիխթի, բացէ ի բաց հասկցուցած է որ զայն Խորհրդարան պիտի չներկայացնէ առանց որոշակի ձեւով գիտնալու թէ Դանիա ինչպէս կարգադրել կը մտածէ «ոչ»ի իր հարցը: Նոյնիսկ ատիկա գիտնալէ ետք ալ բոլորովին ապահով չէ բրիտանական վաւերացումը: Մնաց որ դժուար է նաեւ ըսել թէ ինչպէս պիտի չէզոքացուի դանիական «ոչ»ին ազդեցութիւնը. միակ ելքը կը թուի սրբագրութեան առաջարկ մը մնացեալ 11-ին կողմէ: Իսկ եթէ ատիկա չըլլայ, Դանիացիները ոչ մէկ պատճառ պիտի ունենան իրենց գաղափարը փոխելու:

Սրբագրութեան մը պարագան պիտի ուշացնէ ընթացքը. կարելի լուծում մըն է թերեւս այնպէս ընել որ խումբ մը պետութիւններ աւելի արագ մաս կազմեն Դրամական Միութեան, քան միւսները. դաշնագիրը կ'արտօնէ նման միջոցառում. արդէն Իտալիոյ եւ Անգլիոյ ներկայ կացութիւնը յետաձգած է յաջորդ փուլը իրագործելու անոնց քայլը:

Գործնական գետնի վրայ, այս կարգի տարբերութեան ամէն նախաձեռնութիւն կուգայ ֆրանքօ-գերմանական ճակատէն: Արդէն անոր շնորհիւ մինչեւ հիմա յաջող ընթացք ունեցան բանակցութիւնները: Եթէ այս երկիրները կը խորհին թէ Պէնէլիւքսի հետ կրնան աւելի կանուխ իրագործել Դրամական միութիւնը, պէտք չէ տատամսին: Միակ բանը զոր Եւրոպա չի կրնար արտօնել ինքն իրեն այսօր, անորոշութեան շրջան մըն է:

ԲԱՂՀԱՆ

ՓՈՂՈՑԷ ՓՈՂՈՑ

ԵՆԻԳԻՒՂԻ (Պոլիս) Գիւտ Տփոյ Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը կատարուած է Հոկտեմբեր 4-ին, սովորականէն աւելի խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ, նախագահութեամբ Գարեգին Պատրիարքի: Արարողութեան աւարտին, Եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ տեղի ունեցած է սիրոյ սեղան մը, որուն եւս նախագահած է Պատրիարքը: Ատենապետ Սարկաւագ Խօզոէմիրճի բարի գալուստ մաղթելէ ետք, յայտնած է թէ այս տարի Թաղային խորհուրդը որոշած է եկեղեցւոյ կից փակ հաւաքասրահ մը կառուցանել տալ եւ հրաւիրած ներկաները որ բերեն իրենց նիւթական աջակցութիւնը: Ցաւով անդրադարձած է նաեւ այն երեւոյթին որ ամէն Կիրակի թէեւ պատարագ կը մատուցուի Եկեղեցւոյ մէջ, բայց երբեմն հազիւ տասը հոգի կը գտնուի, երբեմն ալ եկեղեցին բոլորովին պարապ կը մնայ: Օրուան խօսնակը՝ Սիմոն Մելիքզէթեան յայտագրին բացումը կատարած է իրմէ բանաստեղծութիւններ կարդալով, ապա խօսքը փոխանցած է «Մարմարա»ի խմբագրապետ՝ Ռոպէր Հատտէճեանի, որ յայտնած է թէ ինչպէս ամէն բան, մեր եկեղեցիներն ալ երկու դասակարգի կը բաժնուին, հայաշատ թաղերու եւ նօսրացած թաղերու եկեղեցի, կամ՝ վարժարան ունեցող եւ չունեցող: «Մարմարա»ի խմբագրապետը վերլուծած է նաեւ այն երեւոյթը՝ եկեղեցի — վարժարան դրացնութեան որ յատուկ է հայութեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, որմէ ետք Թաղային Խորհուրդէն՝ Օննիկ Յովհաննէսեան շնորհակալութիւն յայտնած է Պատրիարքին եւ բոլոր մասնակիցներուն, մինչ հանդիսավարը կը կարդար նուէրներու անուանացանկը: Հուսկ բանքը արտասանած է Գարեգին Պատրիարք:

ՊՈԼՍՈՅ Շէրաթոն պանդոկին մէջ, Հոկտեմբեր 9-ին, «Մարմարա» եւ Ջէթին հրատարակչականը քօքթէյլ մը տուած են ի պատիւ ամերիկահայ բանաստեղծուհի՝

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ՀԱՅԱՀԱՏԻԿԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ

Հայաստանի եւ Թուրքիոյ Առեւտուրի ու Պարէնի նախարարներու միջեւ ստորագրուած պայմանագիրը կը նախատեսէ մինչեւ Նոյեմբերի 20 Թուրքիայէն Հայաստան ղրկել 100 հազար թոն հացահատիկ, որ կը համուցուի երբ Հայաստան ստանայ Եւրոպայէն համեւլիք հացահատիկը: Հոկտեմբեր 15-էն օրական 1200-1500 թոն հացահատիկ կը հասնի Հայաստան: Փոխադրութեան ծախքերը կը կազմեն 5 միլիոն 600 հազար տոլարի գումար մը:

**

ՀԻՒՐԵՐ ՎԱՏԻԿԱՆԷՆ

Աշխատանքի այցելութեամբ Գիւմրի գացած են Վատիկանի Արեւելեան Թեմի առաջնորդ Կարդինալ Սիլվեսթրինիի քարտուղար Գլատուիօ Կուչերոթթի, «Քառիթաս» կրօնական բարեսիրական կազմակերպութեան ճարտարապետ Փետրօ Բեւիքոլի եւ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ համայնքի առաջնորդ Ներսէս Արք. Տէր -- Ներսէսեան: Անոնց Քաղցործկոմի նախագահին հետ ունեցած հանդիպումին համաձայնութիւն գոյացած է քաղաքի հին ու նոր թաղամասերու միջեւ մէկուկէս հեկտար հողամաս տրամադրել կաթողիկէ եկեղեցիի եւ առաջնորդարանի շինութեան համար: Նախագիծի մրցումէն ետք, շինարարական աշխատանքները կը սկսին յառաջիկայ գարնան:

**

ՓՈԽ -- ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հոկտեմբեր 9-ին տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսին փոխ -- նախագահ Գ. Յարութիւնեան Գերմանիա եւ Աւստրիա կատարած իր այցելութեան արդիւնքներուն մասին խօսած է: Տեղւոյն հայ համայնքներուն եւ ղեկավարներուն հետ ունեցած հանդիպումներուն մասին տեղեկութիւններ տալէ ետք բացատրած է համահայկական հիմնադրամի տեղական կազմակերպութիւններ ստեղծելու համար տարուած աշխատանքը: Փոխ -- Նախագահը ներկաներուն ծանօթացուցած է նաեւ հայկական դրամանիշի պատրաստութեան ընթացքը: Ասուլիսի վերջաւորութեան պատասխանած է լրագրողներու հարցումներուն, որոնք կը վերաբերէին անձնաթուղթերու պատրաստութեան, քաղաքացիութեան, դրամի շրջանառութեան եւ այլ հարցերու:

**

ԲԻՇՔԵԿԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հոկտեմբեր 12-ին վարչապետ Խոսրով Յարութիւնեան մամուլի ասուլիսի մը տուած է Բիշքեկի հանդիպումին արդիւնքներուն վերաբերեալ: Ան բացատրութիւններ տուած է ստորագրուած չորս երեք տասնեակ փաստաթուղթերու մասին, որոնք կը շօշափէին անդամ երկիրներու տնտեսական եւ քաղաքական հարցերը: Ուշադրութեան առարկայ եղած են նաեւ զէնքի եւ ռազմագիտութեան հարցեր: Ժողովը արծարծած է նաեւ մեծ ազէտներու հետեւանքներու վերացման խնդիրը: Շրջափակումներու դատապարտումներն ալ վճռական բնոյթ ունեցած են:

**

ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ Ի ՆՊԱՍՏ

Ազգային լուսաւորութեան զարգացման նպաստելու նպատակով կառավարութեան պահեստի ֆոնտէն 500 հազար ռուբլիի գումար մը տրամադրուած է Լուսաւորութեան համահայկական հիմնադրամին: Այս գումարը կ'օգտագործուի հանրային դպրոցներու լաւագոյն տնօրէնները, ուսուցիչները եւ դասագրքերու հեղինակները քաջալերելու համար:

**

ԼԱՏՎԻՈՅ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Լատվիոյ հայ համայնքը 50 հազար ռուբլի արժողութեամբ դեղօրայք ղրկած է Արցախ: Բարեսիրական այս քայլին նախաձեռնած են Լատվիոյ հայ գործարար մարդիկ եւ ամբողջ համայնքը բերած է իր մասնակցութիւնը: Ստեփանակերտ հասած է նաեւ Մանչըսթըրի Հայութեան օժանդակութիւնը: Անգլիայէն ղրկած են դեղօրայք, բժշկական սարքաւորումներ, փոշի կաթ եւայլն:

**

Ռ. ՏՕԼԻ ՋԱՆՔԵՐԸ

Միացեալ -- Նահանգներու ծերակուտական Ռ. Տօլ արտաքին յարկացումներու բանաձեւին մէջ սրբագրութիւն կատարած է, ըստ որու՝ հինգ միլիոն տոլար տրամադրուած է Հայաստանին, Արցախէն բնի գաղթածներուն համար: Նոյն նախաձեռնութեամբ կը պահանջուէր նաեւ նաւթ արտածող երկիրներէն օգնել՝ Հայաստանի, բերքահաւաքի համար: Միացեալ -- Նահանգներու նախագահն ալ պէտք է միջամտէ միջազգային տարադրամի ֆոնտին եւ համաշխարհային Դրամատան մօտ, օգնելու համար Հայաստանի տընտեսութեան եւ սեփականաշնորհման գործին: Ուղղումը հաստատուած է Քոնկրէսին կողմէ եւ Հոկտեմբեր 6-ին ստորագրուած է Միացեալ -- Նահանգներու նախագահին կողմէ:

**

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

Վարչապետ Խոսրով Յարութիւնեան մամուլի ասուլիսով մը յայտարարած է թէ վերաբացման յոյսեր կան Վրաստանէն Հայաստան հասնող երկաթուղիի համար, որ փակուած էր Աբխազիոյ ծանօթ իրադարձութիւններու հետեւանքով: Հեռաձայնի խօսակցութեան մը ընթացքին, Ռուսաստանի իր պաշտօնակիցը Իկօր Գայդար լսած է թէ, իրենք Աբխազիոյ իշխանութեանց հետ համաձայնած են, որպէսզի Հայաստանի բեռներու փոխադրութիւնը ապահովուի: Այս գծով Խոսրով Յարութիւնեան հեռաձայնի խօսակցութիւն մըն ալ ունեցած է Վրաստանի իր պաշտօնակից՝ Սիկուայի հետ:

**

ՍԵՒԱՆԱՅ ԼԻՃԻ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ

Ջրաօդերեւութաբանական կայանի տուեալներով անցնող ամիսներուն Սեւանայ լիճ լեցուած է 748 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր: Եղանակին շնորհիւ քիչ եղած է նաեւ գոլորշացումը: Լիճի ջուրերը գլխաւորաբար գործածուած են ուժանիւթ արտադրելու նպատակով. անցեալ ութ ամիսներուն 569 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր օգտագործուած է այդ նպատակով: Այս քանակութեամբ ջուր միայն 1985-ին վատնուած էր, այն ալ ամբողջ տարուան ընթացքին:

**

ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹԻՒՐՔՄԷՆՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Հոկտեմբեր 9-ին Բիշքեկի մէջ հուշակագիր ստորագրած են Թիւրքմէնստանի Արտաքին նախարար Հալքպերտի Աթայեւ եւ Հայաստանի Արտաքին նախարարի Ս. տեղակալ Արման Նաւասարդեան, երկու երկիրներու միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատելու մասին:

Քնարիկ Պօյաճեանի, անոր վերջին հաւաքածոյին Թրքերէն հրատարակութեան առթիւ: Խօսք առնելով (Թրքերէն եւ անգլերէն) Քնարիկ Պօյաճեան անդրադարձած է համամարդկային սիրոյ եւ ժողովուրդներու բարեկամութեան: Այս ելոյթէն ետք, բանաստեղծուհին փոքրիկ ոտերգ մըն ալ արտասանած է հայերէն: Նկարիչ Ասպետ Էրմէն բանաստեղծուհիին նուիրած է պաստառ մը, որու վրայ կը տեսնուէր «Մարմարա»ի «Մ» գիրով զարդարուած թերթ մը, Զէթին Եալչըն հրատարակչականն ալ յուշատախտակ մը նուիրած է:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ Ազգային վարժարանի Բասդրմաճեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 2-ին եւ 3-ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Հայ Կրթական եւ Մշակութային Միութեան ազգային -- ժողովրդական երգերու երկու համերգներ տրուած են: Օրուան յայտագիրը ապահոված են Հայաստանէն՝ երգիչներ Սահակ Սահակեան եւ Թովմաս Պօղոսեան ընկերակցութեամբ «Գանձասար» նուագախումբին:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահը, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի գինեձօն մը տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 30-ին, նուիրուած Նուարդ Թիրեաքեանի «Իմ ճամբան ոլոր -- մոլոր» յուշամատեանին: Բացման խօսքը արտասանած է Վիգի Սուրուզեան, Վիգէն Թիւֆէնքճեան ներկայացուցած է հեղինակը, իսկ՝ Գաբրիէլ Պասմաճեան՝ հատորը:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ -- ԱՅՐԷՍԻ «Շէրաթոն» պանդոկին մէջ, Օգոստոս 18-ին, հայ համայնքը ճաշ մը տուած է ի պատիւ Հանրապետութեան նախագահ՝ Գարլոս Մենէմին, որու մասնակցած են 700 հոգի: Բարի գալուստ մաղթած է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կեդրոնական վարչութեան ատենապետ՝ Եդուարդ Սէֆէրեան, որ փոխանցած է նաեւ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի ողջոյնները: Ապա, լրագրողուհի Լաուրա Եորդանճեան կարդացած է Նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի հեռագիրը: Իր կարգին խօսք առնելով, Նախագահ Մենէմ վեր առած է Հայ ժողովուրդի արժանիքները, ի մասնաւորի ազատութեան համար իր մղած պայքարը:

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԸ ՎԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ 1915-1918

Ա Ն Տ Ի Պ Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ՝ ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ընկերաբանական տեսակէտով, այսօր երբ եօթանասունեւեօթը տարի ետք կը կարդանք այս Յուշամատեանին էջերը, կ'ափսոսանք որ երիտասարդ հեղինակը կանց ըրած է դեռ շատ մը ուրիշ տեղեկութիւններ գաղթականներուն ճամբորդութեան եւ ապրելակերպի պայմաններուն մասին, որոնք անտարակոյս անըսպասելի վերլուծումներու պիտի առաջնորդէին մեզ: Բայց նկարագրուածներն ալ արդէն ինքնին յուզումնալից են, օրինակ, հայ կիներուն աննկուն պատուախնդրութիւնն ու կրօնասիրութիւնը, անոնց մայրական ծայրայեղ նուիրումը, էջմիածնի պարտէզներուն մէջ համաճարակէն փռուածներուն սրտաքաղ տեսարանները, պատերազմի դաշտին վրայ, դիակներու դէզերուն մէջէն որբի մը կողմէ իր հօր մարմինը որոնելու խելայեղ փորձը, անկելանոց դարձած Երեւանի շուկաներուն եռուզեռը գարշահոտ, հնամեայ բակերու մէջ, վերի յարկերէն մինչեւ գետինը կիներուն ճարպիկօրէն պըտոյտ եկող բուրդ մանող իլիկները...

Պատմական տեսանկիւնէն դիտելով, այս հատորը լրացուցիչ մը կարելի է համարել Անդրանիկ Ծառուկեանի «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ»ին: Մինչ այս վերջինը, հասուն տարիքի մէջ, իրապաշտի հատու տաղանդով մը կը պատկերէ արեւմտահայ որբերուն դառնաղի կեանքը Հալէպի որբանոցներուն մէջ, միւսը, իր տասնամեայ հասակին, թերխաչ ու պարզունակ լեզուով մը կը փորձէ նկարագրել արեւելեան Հայաստանի մէջ ապաստանեալ աննեցուկ որբուկներուն գոյամարտը:

Վերջապէս, այս համիրճ բայց այնքան սրտաճմլիկ կենսագրութիւնը 1915-ի Մեծ Եղեռնին իր հօրմէն զրկուած ընտանիքի մը պատմութիւնն է, ինչ որ, հաղա՛ր ափսոս, այդ աղէտաբեր շրջանին պատմութիւնն էր եղած ամբողջ հայութեան:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Ես, Երուանդ Մկրտիչեան, Վանեցի, պիտի նկարագրեմ իմ անցեալ եւ ներկայ կեանքս:

Մենք մեր հայրենի օճախները 1915 թուի Յունիս 24-ին թողուցինք եւ գաղթեցինք դէպի Կովկաս: Երբ Շաբաթ իրիկուն Իգտիր գաղթելու այս սեւ լուրը յայտարարեցին, մենք շատ տխրեցանք:

Կիրակի առաւօտ, մայրս ելաւ թոնիր վառեց, խմոր շաղեց եւ հաց թխեց մինչեւ երեկոյեան: Գիշերն ալ սկսանք պահարանի մէջ մեր ամէն ինչը տեղաւորել: Պահարանի բերանը բացինք: Հայրս ըսաւ ինծի. «Երուանդ, դո՛ւ մտիր պահարանի մէջ», ես ալ մտայ: Մինչեւ կէս գիշեր ամէն ինչ տեղաւորեցինք եւ ես դուրս ելայ պահարանէն եւ սկսանք բերանը կծել:

Երբ կը պատրաստուէինք երթալու, հայրս մեզի ըսաւ. «Այս մէկ գիշերն ալ տունը քնանանք: Ես գիտեմ, վերջին եւ առաջին գիշերն է այս»: Արդէն ամէն ինչ դրեր էինք պահարանի մէջ եւ մենք քնացանք չոր սաւրի վրայ եւ այդ գիշեր այդպէս անցուցինք:

Եւ լոյսն արդէն բացուեր էր երբ մայրս գնաց քեռանց տուն, իմանալու եթէ անոնք գացե՞ր են թէ ոչ: Ան գնաց եկաւ ըսելով որ անոնք գացեր են առանց մեզի իմաց տալու. եւ մենք ալ, առանց րոպէ վատնելու, շուտ ելանք եւ մեր եղածները բոլոր շալկեցինք եւ ճամբայ ինկանք:

Ես, տասներեք տարեկան, հաց էի շալկած: Քոյրս Սիրուն, տասներկու տարեկան մեր ութ ամսու փոքր եղբայր՝ Գուրգէնն էր գրկած: Տասը տարեկան Միհրան եղբայրս մեր քովէն կը քալէր: Մայրիկս ալ մեր եօրղանն էր շալկած եւ հայրիկս ալ մինակը կը քալէր առջեւէն: Եւ այսպէս չարունակ գնացինք մինչեւ որ հասանք Վայվայ Թալասին (*):

Մենք նստանք այնտեղ, պատերու տակ քիչ մը հանգստանալու համար եւ ես ալ ելայ գացի այնտեղի այգիներէն ծիրան, խնձոր բերի, նստանք կերանք եւ ելանք ճամբայ:

Ճամբան փոշին բռնած էր եւ մենք միշտ առաջ կ'ընթանայինք այդ փոշիին մէջէն: Ճանապարհին ամէն ինչ թափուած էր եւ մենք միշտ կ'երթայինք քրտինքով լուացուած: Արդէն արեւուն ճառագայթներ կը խանձէին ամէն ինչ, եւ մենք, այդ տաք ժամանակ, միշտ կ'երթայինք դէպի առաջ:

Վերջապէս երթալով, նստելով, հասանք Շեխկանդար անունով կոչուած բլուրի կողքին: Արդէն իրիկուն էր. մենք թափուեցանք այդ բլուրին մօտ: Այդտեղ ջուր չկար եւ հայրիկս ինծի ըսաւ. -- «Երուանդ, գնա՛ ինծի քիչ մը ջուր բեր խմեմ»: Ես գացի շատ ման եկայ եւ քիչ մը ջուր գտայ եւ տուի հայրիկիս: Մէկ ալ գացի եւ այլեւս չկար:

Այն գիշեր, բոլոր սայլերը արագ -- արագ կ'երթային, որը կ'ընկնէր, որը կը վազէր, եւ այդ խեղճ անասուններն ալ մատնուած էին սեւ չարչարանքի մը: Եւ միշտ իրենց տէրեր կը մտրակէին ու միշտ կը զարնէին, կարծելով որ նորէն թշնամի Օսման կամ քիւրտ աւազակներ իրենց անողնիւ եւ անգութ թալան պիտի սկսին:

(Շար. 2)

(*). -- Վանի հիւսիսին գտնուող դաշտ մը, ուր Խախանայի մը ընկերակցութեամբ, պանդուխտ գացողներ հրաժեշտ կ'առնեն իրենց սիրելիներէն լալով, ողբալով:

(Շար. Ա. էջէն)

կը պատասխանէ -- «Նիւրէնպէրկ՝ պարտեալներու դատավարութիւնն է յաղթողներուն կողմէ, մինչ մեզ մօտ անկարելի է գծել սահմանը յաղթողներու եւ պարտեալներու միջեւ ... Կարելի էր դատավարութիւն մը ընել, չեշտը դնելով բարոյական երեւոյթներուն վրայ, ոչ թէ իրաւական կամ քաղաքական: Եւ դեռ պէտք է որ բոլոր Ռուսերը պատրաստ ըլլան նման նախաձեռնութեան մը: Ռուսերը պէտք է հասկնան որ միաժամանակ զոհ են եւ դահիճ: Հարցը հոն է որ դժուար է ընդունիլ դահիճ ըլլալը: Ամէն մարդ այդ վարչակարգին զոհը կը նկատէ ինքզինքը: Մեր անցեալը գեղեցիկ չէ, կը փորձենք դատով մը ձերբազատիլ անկէ, չի քալեր»:

ՍԵՌԱՅԻՆ ՀԱԼԱԾԱՆՔԻ վերաբերեալ օրինագիծը վերջնապէս քուէարկուեցաւ Ազգ. Ժողովին կողմէ: Օրէնքը կ'արգիլէ որեւէ պաշտօնազրկում կամ խտրականութիւն աշխատողի մը (այր թէ կին) նկատմամբ որ մերժած է տեղի տալ սեռային հալածանքի մը: Բոլոր արհեստներու կը վերաբերի օրէնքը:

«ՌՈՍՏՈՎԻ ՀՐԷՇԸ» որ 52 սատիւf ոճիրներ գործած է, մահուան դատապարտուեցաւ: Չիկատիլօ 96-րդ անձն է որ պիտի գնդակահարուի Ռուսաստան, տարւոյն սկիզբէն ի վեր: Դատապարտեալը լեզուագիտութեան տոքթոր, «տխուր հայր եւ մեծ հայր» նկատուած էր, բայց, գաղտնի այլ կեանք մը կը վարէր:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Ազնիւ Գէորգեան իր ամուսնոյն Գէորգ Գէորգեանի մահուան 5-րդ տարելիցին ինչպէս նաեւ իր ծնողաց՝ Ագնէս եւ Յակոբ Իյնէճեանի յիշատակին 1000 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, (ստանալ «Յառաջ»էն):

**

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Տիկին Փարիզ Արմաղանեան իր վաղամեռ զաւկին՝ Կարօ Արմաղանեանի մահուան 14-րդ տարելիցին առթիւ կը նուիրէ 200 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անիէռ -- Պուա -- Գոլոմպ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընտանեկան երեկոյթ մը կը կազմակերպէ Հոկտեմբեր 25, ժամը 20-էն սկսեալ

Restaurant «LES DIAMANTAIRES»
60, rue La Fayette, Paris 9e - M° CADET

ի նպաստ իր բարենպատակ ձեռնարկներուն:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. --
Տիկին Հիմինեան՝ 40 -- 11 -- 19 -- 33
Տիկին Մուրատեան՝ 39 -- 82 -- 33 -- 62

LA BRADERIE DE CHENE

Pour participer à la reconstruction des villages frontaliers du *Zanguézour* et du *Karabagh*, *CHENE — FRANCE* fait appel à votre aide afin de lui permettre d'organiser sa première grande braderie les 12 et 13 Décembre au Collège Samuel - Moorat à Sèvres.

Aidez *CHENE* en offrant vos objets de valeur, neufs ou anciens : bibelots, livres, objets d'art, tapis, artisanat, bijouterie, marqueterie, petits meubles, jouets, disques, maroquinerie etc...

Pour tous renseignements, téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15h sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h.

CHENE — FRANCE
6, rue Bellart, 75015 PARIS

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Վ. Գրիգորեանին եւ զաւկին, Տէր եւ Տիկին Անդրէ Տավիտեանին եւ զաւակներուն, Պր. Միսաք Միրզէին եւ զաւակներուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր եւ ազգականին՝ Խորէն Գրիգորեանի մահուան առիթով:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը Մարսէյլի եւ շրջանի բոլոր մասնաճիւղերը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 24, ժամը 14.30-ին Մշակոյթի Տունը
12 - 14, rue St. - Bazile, Marseille

**

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ կեդրոնական Ֆրանսայի մասնաճիւղերը Կիրակի, Հոկտեմբեր 25, ժամը 14-ին, Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տունը
126, Avenue Roger Salengro,
69100 Villeurbanne

RENCONTRE

avec

M. BABKEN ARARKTSIAN

Président du Parlement de la République d'Arménie

en visite officielle à Paris

accompagné de Monsieur VAHAN PAPAZIAN
Chargé d'Affaires d'Arménie en France

sur

LA SITUATION POLITIQUE ET ECONOMIQUE DE L'ARMENIE AUJOURD'HUI

VENDREDI 23 OCTOBRE A 20 HEURES 30 PRECISES

DANS LES SALONS DES INGENIEURS DES ARTS ET METIERS
9bis, Avenue d'Iéna, Paris 16e — M° IENA

——— *Participation aux frais 50 F.* ———

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. organise
son 3e STAGE
DE CULTURE
ARMENIENNE
les 24 & 25 Octobre

Samedi 24 — 14h/17h30

Kéram KEVONIAN, Historien —
Survol de la littérature arménienne, étude de textes, travaux pratiques.

Dimanche 25 — 10h/12h

Martine HOVANESSIAN, Anthropologue —
Le lien communautaire.

Dimanche 25 — 14h30/17h

Ara KRIKORIAN, Editeur
De 1918 à 1992 — Les Républiques d'Arménie.

Inscriptions auprès de la Direction.

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

«ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ ՀԱՅ ՀՈԳԻԻ ԵՒ ՄՏՔԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՎՐԱՅ»

Ա. ԼՍԱՐԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 7 --
«Անանիա Շիրակացիի կեանքն ու գործը»՝ Ժ. ՓԻԷՌ ՄԱՀԷ
«Հին բանաստեղծութիւնը մինչեւ Գ. Նարեկացի»՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
«Աւանդավէպը Մ. Խորենացիի մօտ»՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 14 --
«Ուրուագիծ Կիլիկիոյ Թագաւորութեան»՝ Ա. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ
«Հայկական ճարտարապետութիւնը 11-րդ դարէն մինչեւ մեր օրերը»՝ Ժ.-Մ. ԹԻԷՐԻ
«Արդի հայերէնի կազմութիւնը»՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 21 --
«Հայ տպագրութիւնը 16-էն 20-րդ դար» Յ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ
«Արդիական շարժումները հայ բանաստեղծութեան մէջ 1900-ական թուականներուն»՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
«Հայկական երաժշտութեան բանաւոր եւ գրաւոր փոխանցումը պատմութեան ընթացքին»՝ ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 28 --
«Հայոց լեզուի ըմբռնումը իբրեւ ազգային փորհրդանիշ դարերու ընթացքին»՝ ԱՆԱՀԻՏ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
«Հայկական ճարտարապետութիւնը մինչեւ 11-րդ դար»՝ ՓԱԹՐԻՔ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
«Ո՞ր նուագարաններն են հայկական եւ ի՞նչ ծագում ունեն նրանք»՝ ԵԴՈՒԱՐԴ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

-- Լսարանը տեղի կ'ունենայ Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ «Ն. Ֆրէնկեան» սրահին մէջ, առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ յետմիջօրէի ժամը 5:
-- Լսարանի լեզուն հայերէնն է, բացի Ժ.-Մ. Թիէրիի դասախօսութենէն:
-- Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է:
-- Լսարանի պատասխանատուն է Մ. ՊՉԱՔՃԵԱՆ:
-- Յաւելեալ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ գրասենեակը՝

15, rue Jean Goujon, Paris 8e
Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

ԴԻՒԱՆ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

VOYAGE ARMENIE 1992

(Départ chaque semaine)

A) TRANSPORT AERIEN SEUL

aller retour	4300 Frs
aller ou retour simple	2500 Frs

Réduction enfant 50%
Réduction bébé 90%

franchise bagage autorisée
40 Kgs par personne

B) VOYAGE ORGANISE A LA CARTE

Prix par personne

(la première semaine)

En chambre double	5100 Frs
En chambre individuelle	5350 Frs
Semaine supplémentaire en double	450 Frs
Semaine supplémentaire en ind.	700 Frs

Notre prix comprend :

- le transport aérien en classe économique
- les transferts : aéroport - hôtel - aéroport
- l'hébergement de première catégorie avec le petit déjeuner
- les frais de visa.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté 69003 LYON
Tél.: 78 60 13 66 Fax.: 78 60 92 26

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél.: 42 61 51 13 Fax.: 42 61 94 53

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է իր դպրոցին համար՝ Տիկին Վ. Ֆախրիկեանէ 200 Փրանք Տիկին Ովսաննա Քէլէպաշեանի մահուան առթիւ (Սէն - Շամոն), Տիկին Վիքթորիա Իւզէրեանէ 100 Ֆր. իր մօր՝ Տիկին Վարդուհի Թոթոյեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

ASSOCIATION CULTURELLE NAREG D'ENGHIEN

bal annuel

Dîner dansant organisé au profit de ses élèves le Samedi 7 Novembre dès 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien
(Face au Casino)

Soirée animée par *Marten Yorgantz.*
Attractions surprises . . .

Places limitées, réservez en téléphonant au : 48 41 49 37 / 34 17 29 26.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22
JEUDI
22 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 17.913 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 17.913

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐԸ՝ ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ԶՈՀԵՐԸ՝ 8 ՄԵՌԵԱԼ, 11 ՎԻՐԱՒՈՐ

Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 20-ին, Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան հրամանագրով Պաշտպանութեան նախարար նշանակած է Վազգէն Մանուկեանը, որ վերջերս դարձած էր պաշտպանութեան հարցերը համադրող, Պետական նախարարի պաշտօնակատար: Նախագահը ստորագրած է նաեւ այլ հրամանագիր մը, որ «կ'ազատէ» Վազգէն Սարգսեանը Պաշտպանութեան նախարարի պաշտօնէն եւ կը նշանակուի Հանրապետութեան Նախագահի պաշտպանութեան հարցերու խորհրդական, միաժամանակ անոր ներկայացուցիչը Հանրապետութեան սահմանամերձ շրջանները:

Գերագոյն Խորհուրդը ներկայիս օրակարգի նիւթ ունի որոշ շրջաններ ռազմական վիճակ հռչակելու հարցը, որ կը շարունակուէր ծեծուիլ Երեքշաբթի օր:

**

Գրած էինք մեր նախորդ թիւով որ ռմբակոծուած էր Ստեփանակերտը, բայց չէր ճշդուած զոհերու թիւը: Հաստատուեցաւ դժբախտաբար թէ 8 մեռեալ կայ, որոնց մէջ 10-12 տարեկան երեք երախայ եւ 11 վիրաւոր: Հոկտեմբեր 20-ին, կրկին ռմբակոծուած է Ստեփանակերտ ՍՈՒ-25 օդանաւով: Նոյն օդանաւը, քիչ ետք ալ ռմբակոծուած է Լաչինի գօտին: Ի դէպ, հոս մարտերը կը շարունակուին նոյն սաստկութեամբ, բայց, ինչպէս Վազգէն Սարգսեան յայտարարած է հեռատեսիլէն (Հոկտեմբեր 20) նախաձեռնութիւնը կը մնայ հայ ինքնապաշտպանութեան ուժերու ձեռքը:

**

ԿԱԶՄԱՄՈՒՂԻ
ՆՈՐ «ԱՐԿԱԾԸ»

Հիւսիսային Օսէթիայի տարածքի վրայ, անգամ մը եւս «արկած» մը պատահած է դէպի Հայաստան կազմամուղին եւ 300 մեթր հատուած մը դուրս ելած է շարքէն:

Արկածը չակերտի մէջ դրինք, որովհետեւ այլեւս դժուար է հաւատք ընծայել որ խկապէս արկածներ են այս յաջորդական դէպքերը: Եւ այս անգամ, այնքան ծանր է պատահածը, որ ըստ Երեւանէն մեր առած տեղեկութեանց (Հոկտեմբեր 21, առաւօտ) առնուազն 25 օր պէտք է եղեր վերականգնելու համար կազմամուղը: Մինչ այդ, անգամ մը եւս ժողովուրդն է որ պիտի վճարէ ինչ-ինչ հաշիւներով գործուած այս չարագործութեանց աղէտալի հետեւանքները: Արդարեւ, ստեղծուած կացութեան պատճառաւ Երեւանի եւ Գիւմրիի բնակչութիւնը 1-2 օր կազ կը ստանայ (խողովակներու մէջ մնացածը), ապա՝ մատակարարումը բոլորովին կը դադրի մինչեւ կազմամուղի հատուածին վերականգնումը: Եւ ուրեմն, Հանրապետութեան տարածքի վրայ կը հաստատուին ուժանիւթի խիստ պայմաններ, (ըստ երեւոյթին դեռ կարելի է աւելի խիստ պայմաններ ալ գտնել բնակչութեան մը համար

(Շար.ը Դ. էջ)

ԲԱԲԳԷՆ ԱՐԱՐՔՑԵԱՆԻ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահը՝ Բաբգէն Արարքցեան, Երեքշաբթի առտու (Հոկտեմբեր 20) ընդունուեցաւ Ծերակոյտը եւ խօսակցութիւն ունեցաւ նորընտիր նախագահ՝ Ռընէ Մոնորիի հետ, ապա անցաւ Պետութեան Խորհուրդ, ուր զինք դիմաւորեցին Միշէլ Ժանթօ (նախագահը) եւ Մարսէլ Փոշար: Առաւօտեան այս հանդիպումները աւարտեցան ճաշով մը: Կէսօրէ ետք, ժամը 14.30-ին Հայաստանի պատուիրակութիւնը այցելեց «Գիտութեանց եւ ճարտարարուեստի կեդրոնը», ուր ընդունուեցաւ Տիկին Պաքեթթիի կողմէ: Ապա՝ ժամը 17-ին Սահմանադրական խորհուրդի նախագահն էր՝ Ռոպէր Պատէնթէր, որ կ'ընդունէր Բաբգէն Արարքցեանը եւ հետը կ'ունենար չահեկան խօսակցութիւն մը: Նոյն իրիկունը, Ալֆորվիլի քաղաքապետը, որ նաեւ նախագահն է Ազգային Ժողովի «Ֆրանսա-Հայաստան» բարեկամութեան յանձնախումբին, ճաշ մը կու տար Հայաստանի պատուիրակութեան:

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 21-ին, ժամանակացոյցը նուիրուած էր Ազգային Ժողովին եւ խորհրդարանական յանձնախումբերու նախագահներու հետ տեսակցութիւններու: Ցերեկին, Ազգային Ժողովի նախագահն էր՝ Փիէր Ժմմանիւէլլի որ ճաշ մը կու տար իր պաշտօնակցին ի պատիւ եւ որու հրաւիրուած էին նաեւ որոշ թիւով հայեր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԻՆԿԷՕԼԻ (Անատոլու) մօտ, 19 բնակիչ սպաննուած են, վեց ուրիշներ ալ վիրաւորուած ՓՔՔ-ի լարած թակարդի մը հետեւանքով, ըստ Անատոլու գործակալութեան: Յարձակողները կեցուցած են հանրակառք մը եւ կրակ բացած ճամբորդներուն վրայ:

ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ՍԷ-ԷՖ-ՏԷ-ԹԷ սենտիքայի ընդհանուր քարտուղարի պաշտօնէն ճամբու դրուեցաւ Ժան Գասփար, որ յաջորդած էր Էտմոն Մէրի: Առաջին անգամ ըլլալով, իրեն յաջորդելու համար, ընտրուած է կին մը, ինչ որ նախընթաց չունի սենտիքաներու մէջ: Նիքոլ Նոթա, 45 տարեկան, վճռական նկարագրի տէր կին մը կը նկատուի, նախկին ուսուցչուհի:

ԾԽԵԼԸ բոլորովին կ'արգիլուի Նոյ. 1-էն սկսեալ աշխատանքի եւ հանրային վայրերու մէջ: 1991-ի էվէն օրէնքը (այն ատեն Առողջապահութեան նախարար) ի զօրու պիտի դառնայ եւ այժմէն պարզ է որ բաւական աղմուկ պիտի ելլէ: 1992 Մայիս 29-ի հրովարտակն է որ կը մանրամասնէ գործադրութեան պայմանները: Օրէնքին չենթարկուողներու պարագային, գործատէրը 6000 Ֆր. տուգանք պէտք է վճարէ, «յանցաւորն» ալ՝ 1300 Ֆր.:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Պուշկին հրապարակին վրայ ձեռնառումբի մը պայթումէն ութ հոգի վիրաւորուած է եւ երկու կասկածելիներ ձերբակալուած «ծայր աստիճան գինով» վիճակի մէջ: Ըստ «Մոսկովսկի Կոմսոմոլեց» թերթին այս արարքը կը վերագրուի ազգայնամոլ Դիէն (օրը) շարժումին, որոնց անդամները կը բողոքեն «Մք. Տոնալտ'ս» ճաշարանի մը գոյութեան դէմ, Պուշկին հրապարակին վրայ, «ան կ'աղտոտէ Ռուսաստանը»:

[illegible]

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (25)

Թ.

Յաջորդ հարցումս կ'ըլլար Ղարաբաղի մասին: Մարտը կը շարունակուէր հոն, հողը չէր յափրանար ծծած արիւնէն, կ'ըլլային նաեւ առաջարկներ հարցի լուծման առընչութեամբ: Նոյնիսկ հողային փոխանակութիւններու մասին ծրագիրներ կը ներկայացուէին: Ի՞նչ էր Նախագահին կարծիքը այդ մասին:

– Դրանք անհեթեթ եւ անլուրջ առաջարկութիւններ են: Հիմա իւրաքանչիւր միջնորդ կամ քաղաքական մեկնաբան փորձում է առաջարկել իր ճանապարհը, քանի որ նախորդ բոլոր փորձերը անյաջողութեան են մատնուել: Իսկ հարցի վիճակը հիմա գտնւում է հետեւեալ դրութեան մէջ:

Այսօր ցանկացած խօսակցութիւն Լեռնային Ղարաբաղի կարգավիճակի մասին, հարցի լուծման մասին, անհեթեթ է, քանի դեռեւս չէ լուծուած ամենահիմնական խնդիրը: Անհեթեթ է ցանկացած պնդումը՝ լինի՛ դա Հայաստանը եթէ յայտարարի Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանի մէկ մասը կամ Լեռնային Ղարաբաղը ճանաչի անկախ պետութիւն, լինի՛ դա Ադրբեջանը որ Լեռնային Ղարաբաղը համարի իր տարածքը եւ իր գերիշխանութեան իրաւունքը, լինի՛ դա Լեռնային Ղարաբաղը որ իրեն յայտարարում է անկախ պետութիւն: Այսօր խնդիրը դրանում չէ: Խնդիրը այսօր պատերազմն է եւ այդ պատերազմի դադարեցման անհրաժեշտութիւնը: Մինչեւ չդադարի պատերազմը, մինչեւ չապահովուի Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդի անվտանգութիւնը, ցանկացած առաջարկ կը մնայ անհեթեթ եւ անիմաստ եւ զուր ջանքեր: Դրանք ոչ թէ նպաստում են խնդրի կարգաւորմանը ա՛յլ հակառակը՝ աւելի խորացնում են, աւելի անզիջող, աւելի անհանդուրժող են դարձնում հակամարտող կողմերը: Ուրեմն իմ մօտեցումը շատ պարզ է, այն է որ Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութիւնը, բնիկ ժողովուրդը իրաւունք ունի ազատօրէն անվտանգ կերպով ապրելու եւ գոյատեւելու այդ հողին վրայ: Այսօր Լեռնային Ղարաբաղի անվտանգութեան միակ երաշխիքը նրա ինքնապաշտպանութիւնն է: Ինքնապաշտպանութիւն նշանակում է պատերազմ, եւ քանի որ պատերազմը լղի է լուրջ վտանգներով եւ՛ հայ ժողովրդի եւ՛ ադրբեջանցի ժողովրդի եւ ընդհանրապէս երկրամասի ու աշխարհի համար, ուրեմն միջազգային հանրութեան պարտքն է ինքնապաշտպանութիւնը փոխարինելու ապահովութեան մի այլ երաշխիքով: Ապահովութեան այդ երաշխիքը կարող է լինել Լեռնային Ղարաբաղի սահմանների երկայնքով միջազգային խաղաղարար ուժերու տեղադրումով: Որից յետոյ, կարող են սկսուել բանակցութիւններ, երկխօսութիւններ որոնք կարող են տեւել տասնեակ տարիներ: Իսկ մինչեւ այդ, մինչեւ Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդի անվտանգութեան ապահովումը, կարգավիճակի մասին ցանկացած առաջարկութիւն միայն կարող է վնասել Լեռնային Ղարաբաղի հարցի կարգաւորման: Ահա սա է իմ մօտեցումը, դրա համար ես դէմ եմ եղել որ Հայաստանը ճանաչի Լեռնային Ղարաբաղի անկախութիւնը, որովհետեւ դրան անմիջապէս կը յաջորդէր Ադրբեջանի հակազդեցութիւնը, դումարած Թուրքիոյ ակտիւ միջամտութիւնը որը չափազանց ծանր դրութեան մէջ կը դնէր Հայաստանը եւ Ղարաբաղը: Իսկ այն սխեման, այն ուղեգիծը որ ես եմ նշում, կարծում եմ չափազանց ռէալիստական է եւ մի ուղեգիծ է որ կիրարկւում է նման բոլոր խնդիրների կարգաւորման գործում: Նախ եւ առաջ հանդարտում են կրակը, ինչպէս տեղի ունեցաւ Կիպրոսում, ինչպէս տեղի է ունենում Հարաւ-սլաւիայում, այսօր Մոլտաւիայում, այդ վիճելի տարածքների կարգավիճակի վերաբերեալ: Նոյն standard-ը պէտք է կիրարկել Լեռնային Ղարաբաղում: Այդպէս որ մեր մօտեցումը շատ յստակ է այս հարցին:

– Նոյն մօտեցո՞ւմը ունէիք երբ անդամ էիք «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի:

– Ո՛չ, բոլորովին տարբեր: Այն ժամանակ բոլորովին այլ լոզունգներ էին եւ այն ժամանակ մենք՝ անկեղծօրէն եւ հաւատացած՝ պայքարում էինք յանուն Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորման Հայաստանի հետ: Ինչո՞ւ, որովհետեւ այն ժամանակ Հայաստանը եւ Ադրբեջանը գտնւում էին Խորհրդային Միութեան կազմում, այս ներքին սահմանները անձեռնմխելի չէին միջազգային իրաւունքի տեսակէտից, նրանք ի վիճակի էին փոփոխուելու եւ դա հնարաւոր էր փոփոխել, աշխարհը շատ հանգիստ կարող էր վերաբերուել այդ սահմանների ներքին փոփոխութիւնների եւ մենք հաւատացած էինք որ այդպիսի ընդվզման շնորհիւ, գործադուլների, քաղաքային ճնշումների շնորհիւ, որ մենք գործադրում էինք եւ՛ Հայաստանի իշխանութիւնների եւ՛ Խորհրդային Միութեան իշխանութիւնների վրայ, հնարաւոր էր հասնել նման փոփոխութիւնների: Բայց երբ Հայաստանը եւ Ադրբեջանը դարձան անկախ պետութիւններ, մենք ստիպուած ենք ընդգրկելու արդէն նոր խաղի կանոնները: Այսօր նման կարգախօսներով հնարաւոր չէ աշխարհի հետ խօսել: Մենք ստիպուած ենք այժմ հաշուի նստելու աշխարհի եւ միջազգային իրաւունքի կանոնների հետ: Ի հարկէ տարբեր էին մեր կարգախօսները:

– Իսկ ի՞նչ եղան «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի անդամները:

– «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի անդամները բոլորն էլ այսօր շատ ակտիւ են նրանք չեն դադարել իրենց քաղաքական գործունէութիւնից: Հիմնական կորիզը գտնւում է Հ.Հ.Շ.-ի կազմում եւ միայն նրանցից չորսն է, միայն չորսը, 11-ից 4-ը, որոնք խզել են իրենց կապերը Հ.Հ.Շ.-ի հետ եւ ստեղծել այլ ընդդիմադիր կազմակերպութիւններ:

– Որովհետեւ կը յիշեմ, Փարիզ 1989-ին երբ կը խօսէինք, կ'ըսէինք ակնյայտ գոհունակութեամբ, թէ դուք զինքը կը հասկնայիք նայուածքով, խօսելու պէտք իսկ չունէիք:

– Դա այդպէս էր, իսկապէս այդպէս էր: «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ն մինչեւ 90 թըւականի Մայիսի 20-ի ընտրութիւնները գործում էր որպէս միասնական օրկանիզմ եւ որպէս մէկ բռունցք:

Մ. ՊՉԱՔՃԵԱՆ

ՆՇՄԱՐՆԵՐ՝ ԱՐՑԱԽԻ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐԷՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Բ.

Ժամանակի հոսքին հետեւելով՝ յաջորդ կարեւոր անձնաւորութիւնը որ Արցախի հողէն ու մշակոյթէն ծնած է Մխիթար Գօշն է որ ապրած է 1120-ական թուականներէն մինչեւ 1213: «Այր իմաստուն եւ հեզ, վարդապետական ուսմամբ հռչակեալ», «մեծ վարդապետ», «հռչակաւորն եւ մեծիմաստն գիտութեամբ» — ահա այսպէս կը բնորոշեն զինքը իր ժամանակակիցները, մեր ուշադրութեան յանձնելով այն իրողութիւնը թէ հին ժամանակներուն՝ մարդու մը նկարագիրը (այս պարագայի «հեզ» այսինքն համեստ ու բարի) այնքան կարեւոր էր որքան զարգացած ու խելացի ըլլալը՝ որպէսզի համբաւի ու յարգանքի արժանի ըլլար: Մխիթար ծնած է Գանձակ: Կանուխէն կրօնական ձեռնադրուած՝ իր բարձրագոյն ուսումը կը կատարելագործէ Կիլիկիոյ Ամանոս լեռներու մէջ գտնուող Սեւ Լեռի դպրոցը: Սեւ Լեռի դպրոցը Միջնադարեան Հայաստանի ուսումնական նշանաւոր կեդրոններէն մին էր: Գիտենք որ այդ դարերուն՝ Ամանոսի շրջանը գրչութեան եւ ուսումի շատ եռանդուն վայր մը եղած է, եւ բազմաթիւ ճեմարաններ, մենարաններ, մենաստաններ, վանքեր բացած են Կիլիկեան հայ իշխանները, թագաւորները եւ կաթողիկոսները: Սեւ Լեռը ծանօթ է մեր նոր գրականութեան պատմութեան մէջ շնորհիւ Իզմիրցի մտաւորական Մատթէոս Մամուրեանի (1830 – 1901) «Սեւ Լեռին Մարդը» անաւարտ վէպին զոր 1871-ին տպած է իր խմբագրած պարբերաթերթին՝ «Արեւելեան Մամուլ»ին մէջ: Վէպին հերոսը՝ Սեւ Լեռին մարդը չէ, այլ՝ անոր հայրը, Զօրա որ 1828-ին Փէտայիներու խումբի գլուխը անցած՝ կը կռուէր Պարսիկներուն դէմ՝ դիւրացնելու համար ռուս բանակներուն Հայաստան մուտքը:

Սակայն երբ Զօրա կը գիտակցի թէ Ռուսերը կը չահագործէին Հայերը իրենց նպատակներուն համար՝ դէմ կ'ելլէ իր նախկին դաշնակիցներուն ու կը սկսի անոնց դէմ կռուիլ...:

Մխիթար Գօշ մօտ տասնեակ մը աշխատութիւններու հեղինակ է, որոնց մեծ մասը կրօնական ու եկեղեցական նիւթեր կը շօշափեն: Իր համբաւը սակայն կապուած է երկու հիմնական գործերու — «Դատաստանագիրքը» եւ «Առակները»: Մինչեւ 12-րդ դար, հայ իրականութեան մէջ աշխարհիկ օրինագիրք չէ եղած, բայց երբ, 9-րդ դարէն սկսեալ, Բագրատունիներու թագաւորութիւնն ու Կիլիկեան թագաւորութիւնը բարգաւաճումի տեւական շրջան մը կը բանան, կը ճոխանայ ու կը յառաջդիմէ Հայաստան իր տնտեսութեամբ ու մշակոյթով, նոր ու մեծ քաղաքներ կը ծաղկին անկախ պետութեան մէջ՝ մարդիկ կը սկսին օրէնսդրական դրութեան մը պէտքը զգալ: Երկու հոգի կը լծուին այս հսկայական գործին — Մխիթար Գօշը Արեւելեան Հայաստանի մէջ ու Ներսէս Լամբրոնացին (1153 – 1198) Արեւմտեան Հայաստանի մէջ:

Գօշ իր «Դատաստանագիրքին» կը ձեռնարկէ 1184-ին, «ձեռնարկութիւն մեզ յայժմ իրողութիւն եղեւ ի թուականութեանս Հայոց ՈՃԼԳ»: Երեք մասէ կը բաղկանայ գիրքը՝ որմէ բազմաթիւ օրինակներ պահուած են (շուրջ 40-ը՝ Մեսրոպ Մաշտոց Մատենադարանին մէջ) — Նախադրութիւն մը, Եկեղեցական Կանոններ (124 յօդուած) եւ աշխարհիկ օրէնքներ՝ 130 յօդուած: Նախաբանին մէջ ան կը պարզէ իր տեսակէտները իրաւաբանական խնդիրներու — դատաւարութիւն, դատարանի կազմութիւն, ապացոյցներ, վկաներ եւայլն — մասին: Կը խօսի նաեւ օրէնքներու աղբիւրներուն մասին զորս օգտագործած է: Նախ՝ ընկերութեան անգիր սովորութիւնները, յետոյ՝ քրիստոնէական ազգերու օրէնքները, յետոյ՝ Հայաստանի շուրջի ոչ – քրիստոնեայ ազգերու օրէնքները, վերջապէս՝ Աստուածաշունչի եւ Կանոնական գիրքերու օրէնքները: «Մարդիկ ազատ կը ծնին» կը յայտարարէ ան Բ. մասի 3-րդ յօդուածին մէջ (տեսնել՝ Խմ. Պիվազեան, Հայ Մշակոյթի Նշանաւոր Գործիչները, 5-րդ – 18-րդ դարերուն», Երեւան, 1976), Ռուսոյի հանրածանօթ բանաձեւումէն՝ «Մարդ ազատ կը ծնի, բայց ամէն տեղ ան շղթայի տակ է» 7 դար առաջ...: Հետաքրքրական է «Դատաստանագիրքին» երկրորդ մասին առաջին ընդարձակ յօդուածը ուր Գօշ կ'ուրուագծէ իտէալ, ինքնուրոյն՝ պետական համակարգի մը պատկերը, թագաւորներու իրաւունքներուն, դահաժառանգութեան, թագաւորի եւ իշխաններու փոխ - յարաբերութեանց օրէնքները, ինչպէս եւ տուրքերու, երկրի կառավարման եւ համապետական բնոյթի խնդիրներու հետ կապուած օրէնքները: Գալով ընտանիքին ներքին կանոններուն, Գօշ կը շեշտէ թէ տղամարդը տան գլուխն է եւ անոր պէտք է ենթարկուին ընտանիքին միւս բոլոր անդամները, մէջն ըլլալով կինը: Սակայն տղամարդուն այս իշխանութիւնը բռնակալական կամ կամայական ոչինչ ունի: Ամուսինը պարտաւոր է յարգել իր կինը, կ'ըսէ Գօշ, անոր նկատմամբ պէտք է մարդկային ըլլայ, հոգայ անոր կարիքները, ապահովէ անոր նիւթական բարեկեցութիւնը, հիւանդութեան պարագային՝ խնամէ զայն, յարգէ ամուսնական հաւատարմութիւնը եւայլն: Եթէ ծեծէ իր կինը՝ դատարանի առջեւ պատասխանատու է...: Ամուսնութեան ընթացքին չահուած սեփականութիւնը՝ երկուքին կը պատկանի հաւասարապէս: Իսկ յանցագործը կը պատժուի ոչ թէ զայն չարչարելու կամ անկէ վրէժ լուծելու համար՝ այլ զայն խրատելու, ուղղելու եւ դաստիարակելու նպատակով: Ահա հայ hիւմանիստ մը որ Եւրոպական Վերածնունդէն մօտ հինգ հարիւր տարի առաջ արդէն կը խօսէր նոր դարերու լեզուն:

Հայ մատենագրութեան մէջ քիչ է թիւը գիրքերուն՝ որոնք «Դատաստանագիրքի» չափ գործածական եղած են դարերու ընթացքին եւ անոր չափ ժողովրդականութիւն վայելած: Զայն կը գտնենք շատ մը գաղութներու մէջ — Կիլիկիա, Լեհաստան, Ղրիմ, Վրաստան եւ այլուր: Զայն թարգմանած են վրացերէնի եւ մուծած՝ վրացական օրէնքի մէջ եւ այդտեղէն՝ ռուսական օրէնսդրութեան մէջ:

Մխիթար Գօշի անմահութեան թեկնածութիւնը ուրիշ գիրքով մըն ալ ապահովուած է — իր «Առակները»: Ըստ Խմ. Պավլիզեանի, որուն ակնարկեցինք արդէն՝ Գօշի «Առակները» հայ գեղարուեստական գրականութեան առաջին նմոյշն է, հայ արձակ գրականութեան հիմնադիրը: Կարելի է տարակարծիք ըլլալ յարգարժան բանասէրին եւ դիտել տալ որ առնուազն Եղիշէի «Վասն Վարդանայ եւ Հայոց պատերազմին» գործը՝ գեղարուեստական գրականութիւն է, ամէն բանէ առաջ ու ետք:

Մխիթար Գօշի առակներու ժողովածուն կը պարունակէ 190 առակ, դասաւորուած երեք մասի — «առակք բարոյականք», «առակք առասպելականք» եւ «առակք ստեղծականք»: Բացայայտ է անոնց նպատակը — դաստիարակել ու կրթել մարդիկ: Դիւրին չէ Գօշի լեզուն հասկնալը, սակայն յետագայ առակին իմաստը բաւական պարզ կը թուի: Կուտանք զայն մեր հայերէնով:

«Արջ մը եկեր մրջիւններուն բոյնը կը փորէր, լեզուով զանոնք կը հաւաքէր ու կ'ուտէր: Մրջիւնները որոշեցին սպաննել արջը: Գացին գտան պիծակը եւ պոռեխը եւ մժեղը եւ չնաճանճը եւ բրետը եւ անոնց նման ուրիշներ եւ աղաչեցին անոնց որ օգնեն իրենց, որպէս ազգականներ: Համաձայնեցան ու բոլորը մէկ յարձակեցան արջուն աչքերուն եւ ականջներուն վրայ: Արջը գետին ինկաւ ու գլուխը քարին զարկաւ, վիրաւորուեցաւ, վէրքը սկսաւ նեխիլ ու որդեր մտան մէջը: Ցաւին սաստկութենէն արջը երախը բացաւ ու ռնաց ու բաց բերնէն ներս մտան մինչեւ փորը ու աղիքները խոցոտեցին: Զգիմանալով ցաւին՝ արջը ջուրը նետուեցաւ եւ այնչափ խորունկ գնաց որ խեղդուեցաւ:

«Այս է առակիս ուժը՝ թէ հզօրները կրնան արհամարհել տկարները եւ չվախնալ անոնցմէ, սակայն տկարները կրնան իմաստութեամբ զօրաւոր դառնալ եւ յաղթել հզօրներուն: Ահա դասը առակիս — հզօրներ՝ վախցէք տկարներէն»:

Մխիթար Գօշի առակներուն մեծ մասը այսպէս բարոյական խրատներ եւ ժողովրդային իմաստութիւն կուտան, կրթիչ ու բարոյալից են: Ահա ուրիշ հատ մը, որ քաղաքական իմաստութիւն ալ կը պարունակէ ու բաւական մըն ալ «սինիզմ»:

«Աստուած յաճախ իրար հակառակ արարածները կ'առնէ ու դէմ դէմի կը հանէ, տկարը հզօրին դէմ, ծանրը՝ թեթեւին: Այսպէսով, եթէ հակառակին իրարու՝ իրար դէմ կ'ելլեն եւ ոչ թէ արքային դէմ:

«Այս առակս կը խրատէ թագաւորներուն՝ մեծերն ու նուաստները իրար դէմ հանել որպէսզի ոչ թէ թագաւորին՝ այլ իրար հետ կռուին»:

Որոշ մակարդակի վրայ՝ օրէնսգիտութիւն եւ առակ՝ նոյն նպատակին կը ձգտին ու նոյն միջոցները կը գործածեն: Նպատակն է մարդկային համերաշխ միջավայր ստեղծել, վերջ տալ ընկերային անարդարութեան, երկնային դրախտը հոս երկրի մէջ փոխադրել: Միջոցը՝ ոչ թէ յեղափոխութեամբ՝ այլ խաղաղ կերպերով, օրէնքով ու խրատով: Այս ամբողջը անշուշտ կրօնական մտածողութեան մէկ տարբեր, աշխարհական երեսն է, սակայն չի դադրիր կրօնական աշխարհահայեացք ըլլալէ, ներշնչուած՝ Ս. Գիրքէն, իր կուսակրօն կոչումէն եւ հաւանաբար իր ծննդավայրէն:

Քիլլարա, Աւստրալիա

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան հռչակումէն մէկ տարի յետոյ, արտասահմանի մէջ պատմական առաջին դեսպանատունը բացուեցաւ Լոնտոնի մէջ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 11-ին, յետմիջօրէին ժամը 14.30-ին նախկին «Հայ Տան» մէջ: Համայնքային եկեղեցական խորհուրդին յայտարարութիւններուն ընդառաջելով, Մեծն Բրիտանիոյ Հայերը Կիրակի, առաւօտեան կանուխ ժամերուն լեցուած էին Ս. Պետրոս Եկեղեցւոյ ընդարձակ կամարներուն տակ, որպէսզի ականատես ըլլան հայկական Եռագոյն դրօշակին հանդիսաւոր օրհնութեան արարողութեան:

Պատարագի աւարտին Ս. Պետրոս Եկեղեցւոյ նախկին անխոնջ ատենապետը՝ ծերունազարդ՝ Պր. Յ. Փալամուտեան, ձեռամբարձ մեծ ափսէի մը մէջ ծալուած Եռագոյն դրօշակը, յառաջացաւ դէպի խորան, ընկերակցութեամբ Մեծ Եղեռնէն վերապրող, վաստակաւոր ուսուցիչ՝ Պր. Յ. Այվազեանին եւ դաշնակցական վեթերան՝ Պր. Ա. Բէշիշեանին, որոնց կը միանային խումբ մը Հ.Մ.Ը.Մ.ի բակաուտներ:

Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան լիազօր ներկայացուցիչը Պր. Արմէն Սարգսեան, որ նախապէս տեղ գրաւած էր դասին մօտ, տքթ. Արման Կիրակոսեանին հետ, դարձաւ դէպի յառաջացող չքախումբը երեք անգամ խոնարհութիւն ըրաւ Դրօշակին առջեւ, առաւ զայն ձեռքերուն մէջ ու դարձաւ դէպի խորան:

Տեղի ունեցաւ արտասահմանի հայկական Եռագոյն դրօշակին անդրանիկ արարողութեան հանդիսաւոր օրհնութիւնը, ձեռամբ՝ Եղիշէ Արք. Կիզիրեանի:

Այնուհետեւ Պր. Արմէն Սարգսեան ձեռամբարձ դրօշակով առաջնորդեց չքախումբը ծափահարութիւններու եւ ուրախ աղմուկներու մէջ, դանդաղաշարժ քայլերով հասաւ մինչեւ Եկեղեցւոյ Մայր դուռը: Դեսպանատան պաշտօնական ինքնաշարժով, ընկերակցութեամբ հայ մարտական երիտասարդ ուժերու, լիազօր ներկայացուցիչը վերադարձաւ դեսպանատուն:

Յայտարարուած ժամանակէն շատ առաջ, բարակ մաղուող անձրեւին տակ, հազարաւոր Հայեր եւ օտարներ համախմբուած էին դեսպանատան առջեւ, որոնք անհամբեր կը սպասէին հասնելիք պատմական ժամուն, ժամը 14.30-ին:

Շրջանակ կազմած էին անգլիացի ապահովութեան ուժերը, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի պատուոյ սկաուտներուն հետ: Մէջտեղը՝ հայկական տարազներով պար բռնած էին հայ աղջիկները: Ուրախութեան ձայներ ամէն կողմէն լուսանկարիչներ եւ թղթակիցներ զիրար հրելով կ'ուզէին լաւ տեղ գրաւել: Ուրիշներուն անհամբեր նայուածքները ուղղուած էին դէպի պարապ ձողը որուն վրայ քիչ վերջ պիտի բարձրանար հայկական Եռագոյնը:

Ահա վերջապէս բացուեցաւ հայկական առաջին պատմական դեսպանատունին դուռը 25 A. Cheniston Gdns. W-8.

Առաջին լիազօր ներկայացուցիչը՝ Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան Պր. Արմէն Սարգսեան դուրս եկաւ Եռագոյն դրօշակը ձեռքերուն մէջ բռնած, իրեն կ'ընկերանային Եղիշէ Արք. Կիզիրեան, առաջնորդ Մեծն Բրիտանիոյ Հայոց, տոքթոր Արման Կիրակոսեան (ողբացեալ Ջոն Կիրակոսեանի զաւակը) առաջին տեղակալը Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանին, Անգլիոյ Արտաքին նախարարութեան ներկայացուցիչը՝ Պր. Ճոն Պենճամին ու հայ ազգային ներկայացուցիչներ:

Պր. Արմէն Սարգսեան բեմ բարձրացաւ եւ հպարտ կեցուածքով բարձր ձայնով յայտարարեց պաշտօնական բացումը պատմական նոր դեսպանատան Լոնտոնի մէջ: Ժողովուրդը որոտընդոստ ծափահարութիւններով, կեցցէներով, հուրրաներով եւ սուլոցներով ողողեց մթնոլորտը: Նոյնիսկ դրացի շէնքերուն պատուհաններէն հարիւրաւոր ձեռքերու շարժումներ կը նշմարուէին:

Վերջացուց իր խօսքը անգլերէնով շնորհակալութիւն յայտնեց Մեծն Բրիտանիոյ կառավարութեան որ առաջին պատուհանը բացաւ նորանկախ Հայաստանի Հանրապետութեան առջեւ: Ապա ներկայացուց պաշտօնական հիւրերը:

Տոքթոր Արման Կիրակոսեան հանդէս եկաւ հայերէնով: Շնորհակալութիւններ յայտնեց Անգլիոյ կառավարութեան եւ Մեծն Բրիտանիոյ ամբողջ Հայութեան, որոնք առիթ ստեղծեցին որ առաջին անգամ Լոնտոնի մէջ հայկական դեսպանատուն կը բացուի: Աւելցուց ըսելով Անգլիոյ Հայերը իրենց նիւթական եւ բարոյական մեծ զոհողութիւններով օրինակ պիտի ըլլան ամբողջ արտասահմանի գաղութներուն որպէսզի ամէնուրեք դեսպանատուններ բացուին:

Վերջին խօսքը եղաւ Պր. Ճոն Պենճամին, ան թռուցիկ ակնարկով ներկայացուց հայ ժողովուրդին պատմութիւնը: Անուղղակի յիշեց Մեծ Եղեռնը, իսկ յայտօրէն անդրադարձաւ երկրաշարժի յուզիչ օրերուն եւ վերջապէս կանգ առաւ ներկայ Հայաստանի տնտեսական ահաւոր տագնապներուն վրայ եւ յաջողութեան զանազան մաղթանքներով վերջացուց իր խօսքը: Վերջապէս հասաւ ամենակարեւոր եւ մանաւանդ պատմական պահը՝ Եռագոյն դրօշակին բարձրանալը: Եղիշէ Արք.ի վերջին օրհնութեան աղօթքներէն եւ մաղթանքներէն ետք, Պր. Արմէն Սարգսեան եւ Պր. Արման Կիրակոսեան կամաց կամաց սկսան քաշել բարձրացող Եռագոյնին չուանը: Ժողովուրդը միաբերան երգեց ազգային Փառերգը, «Մեր Հայրենիք Ազատ Անկախ», հազարաւոր Հայեր բացօթեայ, անձրեւին տակ աչքերնին յառեցին դէպի բարձրացող Հայաստանի Ազատ, Անկախ Հանրապետութեան առաջին Եռագոյն դրօշակը Լոնտոնի մէջ: Անհաւատալի, բայց իրաւ որ ազատութեան դրօշակը բարձրացաւ ու սկսաւ ծածանիլ: Ծափահարութիւններու կեցցէներուն սուլիչներու հետ հարիւրաւոր գոյնզգոյն փուչիկներ բարձրացան դէպի երկինք: Ուրախութեան արցունքներով ժողովուրդը սկսաւ իրար շնորհաւորել:

Նոյն գիշերը ժամը 19-ին դարձեալ Ս. Պետրոս Եկեղեցին լեցուած էր ծայրէ ծայր: Տեղի ունեցաւ բանախօսութիւն եւ գեղարուեստական յայտագիր մը:

Համայնքային եկեղեցական խորհուրդին ատենապետը՝ Պր. Արմէն Սահակեան խօսեցաւ Անգլիոյ հայ գաղութին անունով, շեշտը դրաւ Տիկնանց յանձնախումբերուն զոհաբերութեանց վրայ, որոնց ջանքերով հանգանակուեցաւ 100 հազարէն աւելի գոհացուցիչ գումար մը դեսպանատան ծախսերուն համար: Անդրա-

...դարձաւ 1918-ի երանելի Հանրապետութեան ծանր օրերուն վրայ, ըսելով որ ներկայիս շատ աւելի լայն միջոցներ եւ հնարաւորութիւններ ունինք օգնելու ներկայ անկախ Հանրապետութեան:

Ապա հանդէս եկաւ երիտասարդ նոր դէմք մը Դր. Սեւան Սաեւեան, որ անգլերէնով հակիրճ պատմութիւնը կատարեց Մեծն Բրիտանիոյ Հայերուն:

Դր. Արմէն Սարգսեան խօսք առնելով ըսաւ որ մեր բոլորին տարիներու երազը իրականացաւ, ու ներկայիս ունինք մեր ազատ Հայրենիքը: Առաջին տարեդարձն է այսօր որով բոլորս ալ շատ ուրախ պէտք է ըլլանք: Երեւակայեցէք ձեր զաւակներուն առաջին տարեդարձին առթիւ ձեր բոլորին ուրախութիւնը ո՞րքան մեծ պիտի ըլլայ: Շնորհակալութեան խօսքեր ուղղեց Սրբազան Հօր դեսպանատան գործերուն աջակցութեան համար: Համայնքային Եկեղեցական Խորհուրդին անվերապահ գործակցութեան եւ Անգլիոյ հայ ժողովուրդին. յանձնախումբերուն որոնք բոլորն ալ իրենց նիւթական եւ բարոյական հսկայ զոհողութիւններով առիթ ընծայեցին առաջին դեսպանատան կանգնման ազգանուէր սուրբ գործին:

Վերջին բանախօսը եղաւ տոքթ. Արման Կիրակոսեան: Ան լայնօրէն անդրադարձաւ Հայաստանի անկախութեան ստեղծման բոլոր վերիվայրումներուն: Մանաւանդ շեշտեց 1988-ին Գորբաչովի օրով հայ ժողովուրդին հասած պատուհասները նոյնինքն Գորբաչովի կողմէ: Ըսաւ, քանի մը առիթներով օգնութիւն պահանջեցինք Թուրքիայէն, սակայն միշտ մերժուեցանք:

Պաշտօնապէս յայտարարեց Արման Կիրակոսեան որ այսօր մենք Հայաստանի Հայերս Թուրքիոյ օգնութեան պէտք ունինք, այլապէս անօթի կը մնանք: Եթէ հացահատիկ չստանանք Թուրքիայէն:

Արդիւնաբերութիւն բնաւ չունինք: Բաղդատմամբ միւս Հանրապետութիւններուն մենք Հայերս Հայաստանի մէջ աւելի քիչ աշխատավարձք կը ստանանք: Այսօր Թուրքիան առիթէն կ'օգտուի Լեռնային Ղարաբաղի հարցերով որ Հայաստանի կառավարութիւնը պաշտօնապէս ճանչնայ Թուրքիան իր ամբողջ սահմաններով մէջն ըլլալով արեւմտեան Հայաստանը:

Բայց մենք կը փորձենք անոյշ խօսքերով եւ դիւանագիտական մեղմացուցիչ բացատրութիւններով համոզել զիրենք բարի դրացնութիւն չարունակելով:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին, Հայաստանէն երիտասարդ Ալեքսանդր Զավուշեան թառ ջութակ:

Պուլկարիայէն Օր. Սիլվի Զաքարեան գալլըֆօն:

Անգլիայէն աշխարհահռչակ ջութակահար Լեւոն Չիլինկիրեան Կոմիտասէն:

Փակման խօսքը եւ Պահպանիչը կատարեց գաղութիս առաջնորդը Եղիշէ Արք. Կիզիրեան:

ՄՈՎՍԷՍ ԶԱՓԱՐԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԷՆ-ԼՈՒ – ՄԱՐՍԷՅԼ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). –

Ամէն տարի հաւատարմութեամբ, ջերմեռանդութեամբ եւ բարքերը պահելու նախանձախնդրութեամբ, Սէն-Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցին կը տօնախմբէ իր անուանակոչութեան օրը յատուկ հանդիսութեամբ: Այս տարի զուգադիպեցաւ Վարագայ Խաչին, Նախորդ օրը, «Տօն Սրբոյն Գէորգայ զօրավարին», հոգեւոր հովիւը՝ Շահան Ս. Քահանայ Տէտէեան կատարեց աւանդական օրհնութիւնը աղին եւ հացին, ու ապա մատաղցու ոչխարը զոհուեցաւ եկեղեցւոյ շեմին: Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիները մինչեւ ուշ գիշեր մաքրեցին, պատրաստեցին, եփեցին ոչխարը եւ միսը դրին հացերու մէջ:

Կիրակնօրեայ պատարագը հանդիսաւոր օրերու շուքը ունէր: Բարեպաշտ ժողովուրդը, բայց նաեւ Հայաստանէն հիւրերը, օտար անձնաւորութիւններ, այլ եկեղեցիներու հոգաբարձութիւններու անդամներ լեցուցին եկեղեցին: Պատարագը մեկնաբանեց դպրաց դասը, ղեկավարութեամբ՝ երէցկին Եղիսաբէթ Տէտէեանի:

Քարոզէն առաջ, պատարագիչ քահանան՝ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի Օծման 37-րդ տարեդարձին առթիւ կարդաց յատուկ նամակ եւ ապա խօսքը կեդրոնացուց օրուան նուիրականութեան եւ Եկեղեցւոյ ճամբով աւանդութիւններու պահպանման անհրաժեշտութեան վրայ որպէս անսպառ հարստութիւն եկած անցեալէն: Շահան Ս. Քահանայ Տէտէեան հրաւիրեց ժողովուրդը ազգային սուր գիտակցութեամբ, հպարտութեամբ մասնակցիլ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի հանգանակութեան: Պատարագի աւարտին տեղի ունեցաւ մատաղի օրհնութեան արարողութիւնը:

Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ ժողովուրդը հիւրասիրուեցաւ: Շրջանի երեսփոխան փրոֆէսէօր Ժան-Գլօտ Շէրման, քաղաքապետարանի ներկայացուցիչը՝ Ռընէ Օլմէթա, Երեւանի առեւտրի քաղաքային խորհուրդի նախագահը՝ Վալանթէն Յովհաննիսեան եւ Եկեղեցւոյ վարչութեան անդամ՝ Կարօ Յովսէփեան խօսք առին:

Տօնական օր մը Սէն-Լուի հայ համայնքին համար որ նշեց հարազատ շունչով եւ ոգիով:

*

ԺՈԶԷՖ ԱՇՃԵԱՆ ԶԲՕՍԱՅԳԻՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 4-ին, Սէն-Լուի մէջ, հայկական թաղին գրեթէ կից, տեղի ունեցաւ Ժոզէֆ Աշճեան զբօսայգիի պաշտօնական բացումը:

Հակառակ տեղատարափ անձրեւին, արարողակարգը յարգուեցաւ եւ նկատելի բազմութիւն մը, լէգէոնը, ցամաքային բանակի զօրութեամբ մը, ծագումով հայ Նախկին Ռազմիկներն ու Դիմադրականները հայկական եւ ֆրանսական եռագոյններով, զինուորականներ, Նախկին Ռազմիկներու Միութեան ներկայացուցիչներ, երեսփոխան՝ Ժանին Էքոշառ, Թաղամասի քաղաքապետ՝ Շառլ Էմիլ Լօ, քաղաքապետին կցորդ՝ Ռընէ Օլմէթա, Շահան Աւագ Քահանայ Տէտէեան ներկայ եղան հանդիսութեան:

Վայրկեան մը լռութենէն, ամփոփումէն եւ զինուորական երաժշտութենէն յետոյ, Թաղամասի քաղաքապետը քօղազերծեց յուշաքարը

Jardin Joseph Achdjian
Glorieux Combattant
1914 - 18
Médailles Militaires
Croix de Guerre avec Palmes

Ծաղկեպսակներ եւ ծաղկեփունջեր զետեղուեցան քաղաքապետարանի, ծագումով Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու եւ Սէն-Լուի հայ համայնքին կողմէ:

Առաջին խօսողը եղաւ Կարապետ Տէրտէրեան՝ նախագահը ծագումով Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու բարեկամականին որ վեր առաւ Ժոզէֆ Աշճեանի արժանիքները որպէս Ֆրանսայի դրօշակին տակ հաւատարիմ ծառայող զինուոր: Սէն-Լուի հայ համայնքի թարգմանը եղաւ Կարօ Յովսէփեան եւ յայտնեց գոհունակութեան, հպարտութեան զգացումները յատկապէս ըսելով թէ, Ժոզէֆ Աշճեանին ընդմէջէն կը փառաբանուին նաեւ բոլոր յայտնի եւ անյայտ Ֆրանսական բանակի հայ զինուորները որոնք առաջին եւ երկրորդ աշխարհամարտներուն կռուեցան Ֆրանսայի համար, իրենց հոգեւոր հայրենիքը, յաճախ առանց իսկ Ֆրանսայի քաղաքացիներ ըլլալու: Թաղամասի քաղաքապետը՝ Շառլ Էմիլ Լօ գնահատելէ յետոյ Ժոզէֆ Աշճեանի արժանաւորութիւնները, նուիրումը, պարտականութեան, պատիւի եւ յանձնառութեան սուր գիտակցութիւնը, գծեց ենթակային զինուորական ասպարէզը: Ժոզէֆ Աշճեան ծնած է 1891-ին, Տիգրանակերտ: 1915 Օգոստոս 31-ին կը զինուորագրուի օտար Լէգէոնի շարքերուն մէջ եւ կը մասնակցի Վէրտէօնի ճակատամարտին: 1917 Օգս. 2-ին կը վիրաւորուի, կը մնայ սակայն իր զօրագունդին մէջ որ կ'ազատագրէ Քիմիէն եւ Քոթ տը լ'Ուա գիւղերը: 1918, Յունիս 12-ին կը մասնակցի Սուասոն քաղաքի մօտիկը գերմանական բանակին դէմ մղուած բուռն կռիւներուն ուր դարձեալ կը վիրաւորուի: Չի լքեր ճակատը եւ հազիւ ապաքինած կը վերամիանայ իր զօրագունդին ու կը մասնակցի նշանաւոր «Շըմէն տէ Տամ»ի ճակատամարտին 1918 Սեպտեմբեր 2-ին եւ Թեռնի-Սոռնի գիւղին մէջ երրորդ անգամ ըլլալով կը վիրաւորուի: Զինադադարէն յետոյ, կը մտնէ Վէրտէօնի հըրչէջներու գունդին մէջ ուր օրինակելի քաջութեամբ կը կատարէ իրեն վստահուած պաշտօնները: Ժոզէֆ Աշճեան ստացած է զինուորական մետալ, պատերազմական խաչ փառապսակներով, 1914-1918 կամաւոր ռազմիկի խաչը, վիրաւորեալներու մետալը երեք աստղով, միջ-դաշնակիցներու ռազմիկի խաչը եւ մետալը, եւ 93118 թիւին տակ արձանագրուած է Վէրտէօնի զինուորներու ոսկեմատեանին մէջ: Յետ մահու, ստացած է չորս այլ պատուանշաններ՝ Մառնի մետալը, Լ'Էզնի վերապրողի մետալը, Սոմի մետալը եւ ֆրանսական վերածնունդի կարգի մետալը: Ժոզէֆ Աշճեան մեռաւ 1955-ին, Սէն-Լու, ուր ապրեցաւ իր կեանքի երեսուն վերջին տարիները:

Արդար վարձատրութիւն մը օրինակելի զինուորի մը համար, որուն անունը կ'արժանանայ յաւերժութեան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Երեւանցի քանդակագործ Եուրի Պետրոսեան իր գործերը կը ցուցադրէ Հոկտեմբեր 22-28 (ժամը 13-18) Արուեստներու միջազգային տունին (*) մէջ: Արուեստագէտը որ Յուլիսին ցուցադրութիւն մը ունեցած էր Երեւանի Նկարիչներու Տան մէջ, ուշադրութիւն կը գրաւէ որպէս մասնակից մը 1960-ական թուականներու այն հոսանքին որ ձեւաւորուեցաւ Ա. Զաքմաքճեանի, Ա. Շիրազի եւ ուրիշներու կողմէ, ազգային աւանդոյթները վերաիմաստաւորելու եւ արդիական մտածումի առարկայ դարձնելու ձգտումով

18, rue de l'Hôtel de Ville, Paris 14e

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԵԾԵՐԸ ԵՒ ... ՄԻՒՍՆԵՐԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

Պէյրութ, 1992

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԸ ՎԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ 1915-1918

ԱՆՏԻՊ ՁԵՌԱԳԻՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ՝ ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Մենք պառկեցանք եւ ես ալ սկսայ ուշի ուշով դիտել այդ տեսարանը: Ո՜հ, գրիչս հազիւ թէ կարողանայ այդ սարսափելի տեսարանը նկարագրել: Եւ հայրս, այս ամէն ինչ տեսնելէ ետք, մայրիկիս ըսաւ. «Ելի՛ր մեր ունեցածներ առնենք եւ երթանք նորէն Վան.. մեռնինք այնտեղ, ապրինք այնտեղ»: Եւ մայրիկս ալ հայրիկիս խօսքերուն աւելի լաւ սեպեց եւ նորէն ելանք ու մեր ունեցածներ կապեցինք մեր քամակին եւ ետ դարձանք: Դժբախտութիւն ... Եւ առաւօտեան այն թարմ զովին, մենք բեռի տակ կը տնքայինք եւ հեւալով առաջ կ'երթայինք դէպի Վան:

Ճանապարհին, շատեր մեզի կը պատահէին եւ մենք անոնց կը խաբէինք եւ կ'ըսէինք. «Հրաման է եկեր որ բոլորն ալ դառնան»: Իսկ մեզի հետ ընկերացող չեղաւ եւ չհամոզուեցան մեր խօսքին, եւ անոնք միշտ առաջ կ'երթային, եւ մենք միշտ ետ: Մինչեւ արեւ մարը մտնելու ժամանակ մենք հասանք Վան:

Այնտեղ մենք վախցանք քնանալու մեր տան մէջ: Ուստի գացինք քեռանց տուն: Այն ժամանակ, քաղաքին մէջ կ'իշխէր տեսարան մը որ երեւակայել անգամ չէր կարելի. շների ոռնոցը եւ սալտաթների (1) բրած անպութ փորձեր: Ո՜հ, Տէր իմ Աստուած, միթէ՞ նրանք այդ ժամանակ քար էին դարձեր: Բեւեռ քաշելիքներ (2) ձեռքերնին՝ միշտ այս խանութի, այն խանութի բեւեռներ քաշելով՝ խանութ կը բանային, եւ մէջի եղածները, որոնք որ լաւ էին, իրենք կը վերցնէին, իսկ որոնք որ անպէտք էին, այսինքն թօփերով ամիրկաներ (3) պասմաներ կը թափէին հրապարակի վրայ, ջուրերի կեղտոտութեան մէջ փճանալու:

Արդէն մենք Խաչ (4) փողոց հասեր էինք: Այնտեղ ուր բոլոր խանութներ կ'այրուէին, տեսանք մի ժաժկի (5) պարկ: Հայրս ինձի ըսաւ. – «Երուանդ, այդ տիկ բեր հետդ», եւ ես ալ նեղացած հազիւ կարողացայ այդ տիկ վերցնել եւ տարինք քեռանց տուն: Այն գիշեր, բոլոր սալթաթներ տուներ կը կոտրէին եւ կը կողոպտէին:

Այդ գիշեր, մեր Քեռ մամէն մեռնելու վրայ էր. եւ մայրս երբեք չկարողացաւ քնանալ, թէ' այն սարսափելի շների ոռնոցից վախցած եւ թէ' իր մօր վրայ մըտածելով:

Երբ մենք տուն եկանք, այդ ժաժկի պարկ վար առի: Բացինք եւ սկսեցի ախորժակով ուտել: Արդէն լոյսը բացուած էր: Մեր Քեռ մամէն մեռաւ այդ առաւօտ, և քեռայէս (6) գնաց այգին, մի ծիրանի ծառի տակ մի հոր փորեց և մենք նրան տարինք դրինք հորի մէջ: Ես ոտքեր էի բռնած. մայրս ու հայրիկս ալ մնացած տեղեր բռնեցին, եւ այսպէս տարինք հողին յանձնեցինք նրա դիակ:

Եկանք տուն. քեռայէս մի կանաչիկ ամանով մածուն տուեց մեզի, բայց մենք չառինք: Առաւօտուն, մայրս մեզի ըսաւ. «Ելէք եւ գնանք. ամէնքը ինչպէս, մենք ալ այնպէս»: Ելանք մեր բոլոր եօրղան (7) թողեցինք քեռանց տուն եւ քիչ բան առնելով, ընկանք ճամբայ: Հայրս քեռայուս ալ ըսաւ որ գայ: Նա ալ ըսաւ՝ կուգամ, բայց երբեք չեկաւ եւ մնաց Վան: Թուրքեր, որ եկան, նրան սպաննեցին:

Բայց մենք միշտ գնացինք առաջ: Ես երբ դեռ Վան էի, մի երեւանցի մարդու մօտ կ'աշխատէի: Այդ մարդը Երեւանէն եկեր էր Վան աշխատելու եւ վաստակելու: Այն ժամանակ որ մենք գացինք անոր խանութ, բոլորը կողոպտած էին, եւ այնտեղ մնացեր էր միայն մէկ մեչոք (8) չամիչ: Ես գացի մեր խուրջինի երկու աչքն ալ չամիչ լեցուցի եւ ելանք գացինք: Արդէն առաջուայ պէս հիմա ժողովուրդ չկար. միայն մնացեր էին հեռու գիւղերու առանձին – առանձին մարդիկ, եւ մենք միշտ առաջ կ'երթայինք:

Այդ օր, մինչեւ երեկոյեան մենք հասանք Սեւ գետ որ Շեխկան գիւղից հեռու է, եւ այնտեղ հասնելու պէս, նստեցանք հանգստանալու: Ես եւ մայրիկ գացինք մի խուրձ ցորեն բերինք եւ վառեցինք: Այդ գիշեր մենք քնացանք եւ կէս գիշերի մօտ ելանք մեր ճանապարհը շարունակելու դէպի օտա՛ր երկիր, դէպի պանդխտութի՛ւն:

Եւ Սեւ գետէն ելնելու պէս սկսեցան երթալ դէպի Քօլու: Ո՜հ, սարսափելի էր այդ գիշերուան ճանապարհորդութիւնը այդ սարերի վրայով: Մարդուս աչքի առաջ մի սոսկալի տեսարան կը բացուէր: Մինչեւ առաւօտեան ճաշի ժամանակ հասանք Քօլու: Այնտեղ, ռուս սալտաթներ շատ կային, անոնք իրենց համար թէյ կ'եռացնէին. ես ալ գացի անոնց քովէն թէյ բերի հայրիկիս մօտ եւ սկսանք խմել: Այնտեղ մէկ տուն ալ կար, ուր սալտաթները իրենց համար ոչխար կը մորթէին:

(Շար. 3)

(1). – Ռուս զինուորներ:
(2). – Աքծան:
(3). – Կտաւի տեսակ:
(4). – Կեդրոնական փողոց:
(5). – Ժաժիկ՝ փխրուած պանիր թարմ խոտերով համեմուած:
(6). – Մօրեղբայր:
(7). – Վերմակ:
(8). – Պարկ:
(9). – Գրաստի վրայ տեղաւորելիք պայուսակ:

(Շար. Ա. էջէն)

մար, որ ամէն բանէ զրկուած է, երբ ան-չուշտ դրամ չունի...): Երեւանի բնակ-չութիւնը, սակայն, պիտի շարունակէ ստանալ օրը 12 ժամ ելեկտրականութիւն, սովորական ընդհատումներով:

ՌՈՒՄԲԵՐ ԳՈՐԻՍԻ ՎՐԱՅ

Հոկ. 20-ին, Երեքշաբթի, ժամը 14-ին, Հայաստանի օդային սահմանները մը-տած է ազրբէջանական ՍՈՒ - 25 օդանաւ մը եւ ռմբակոծած Գորիսի շրջանի Տեղ եւ Խնձորեսկ գիւղերը: Ռմբակոծու-թեան հետեւանքով երեք տուն քանդը-ւած են եւ 4 հոգի վիրաւորուած Խնձո-րեսկ եւ 2 հոգի ալ վիրաւորուած են Տեղ:

Քիչ մը աւելի զուարթ նոթով մը վերջացնելու համար, արձագանգենք ԱՖՓ-ի մէկ հեռագրին, որ կը վերաբերի Ռ. Վիկուռոսի Անգարա այցելութեան կիրակի օր: Հեռագիրը կը ներկայացնէ ենթական որպէս.. «քաղաքապետը Մար-սէյլի, աշխարհի ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՅԿ. քաղա-քը Երեւանէն վերջ» ու կ'աւելցնէ թէ Վիկուռու անցեալին ալ գացած էր Պո-լիս՝ «աշխարհի ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՅԿ. քաղա-քը»: Երանի՛ մեզի...:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԽՈՆԻ ԹԵՆԻՍԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻՆ
ԿԸ ՅԱՂԹԷ
ՎԱՆԵՍԱ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

Վանեսա Նիկողոսեան 15 տարեկան է, փարիզցի եւ 80 մասնակցողներու վրայ յաջողած է վերջնական յաղթանակը տա-նիլ Սանսի (Խոն) թենիսի մրցաշարքին, որ տեղի կ'ունենայ ամէն տարի, Սեպ-տեմբերին: Լ'Եքիփ թերթը (Հոկ-տեմբեր 12) արձագանգ կը հանդիսանայ այս խոստմնալից յաղթականին: Թերթը կը չեշտէ թէ անակնկալը ամբողջական եղած է, քանի Վանեսա Նիկողոսեան ա-ռաջին անգամ ըլլալով կը մասնակցէր անհատական մրցաշարքի մը Խոն նահան-գին մէջ: Յաջորդական յաղթանակներով հասած է աւարտականի եւ յաղթած Պու-լանժէի 6 -- 3, 6 -- 4 արդիւնքով եւ ստա-ցած է բաժակը:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Կրօնական Ընկերակցութեան եռամեայ ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ՝ Կիրակի, Հոկտեմբեր 25 1992 - ժամը 15-ին Արծրունի Ջրբաշեան հանդիսասրահին մէջ:

Օրակարգ.-

1.- Աղօթք եւ բացման խօսք՝ Կաթողի-կոսական Պատուիրակի փոխանորդին:

2.- Ընդհանուր Ժողովի Դիւանի կազ-մութիւն:

3.- Վարչական Ժողովի եռամեայ գոր-ծունէութեան տեղեկագիրը:

4.- Վարչական Ժողովի եռամեայ հաշ-ուետուութիւնը:

5.- Ջանազան առաջարկներ:

6.- Բանաձեւերու վաւերացում:

7.- Ընտրական յանձնախումբի կազ-մութիւնը:

Անդամական Ընդհանուր Ժողովը բա-ցառիկ տեղ կը գրաւէ Կրօնական Ընկե-րակցութեան կազմակերպչական կեանքին մէջ, եւ բոլոր անդամները գիտակիցօրէն ու պատասխանատու մօտեցումով պար-տին կատարել իրենց այս կանոնագրական պարտականութիւնը:

Ընդհանուր Ժողովին մասնակցելու հա-մար՝ անդամներ պարտին վճարած ըլլալ իրենց անդամատուրքը:

Ժամը 15.15-ին մեծամասնութիւն չգո-յանալու պարագային՝ Ընդհանուր Ժողո-վը կը յետաձգուի կէս ժամով, եւ 15.45-ին՝ օրինաւոր կը նկատուի բացումը Ժո-ղովին՝ ինչ որ ալ ըլլայ ներկաներու թի-ւը:

Ի դիմաց Վարչական Ժողովի՝

Ատենապետ
ԴԱՒԻԹ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ

Ատենադպիր
ԿԱՐԱՊԵՏ ՍԱՅԱՊԱԼԵԱՆ

ՔԱՆՆ.--
Այրի Տիկին Շնորհիկ Վահանեան,
Պ. Սեւակ Վահանեան,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Վահանեան եւ զա-ւակը Մարքօ,
Տիկին Շահան Վահանեան,
Տիկին Այտա Արսէնեան,
Տոքթ. եւ Տիկին Սերժ Էթմէքճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Պէրպէրեան եւ զաւակները,
Օր. Լորիկ Սահակեան,
Օր. Ալին Էթմէքճեան,
Տէր եւ Տիկին Հրայր Ծերունեան,
Այրի Տիկին Վերժին Խուպէսէրեան,
Պ. Ֆիլիփ Խուպէսէրեան,
Այրի Տիկին Վեհանոյշ Արզումեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոն Մառ
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուս-նոյն, հօր, մեծ-հօր, տագրոջ, զարմիկին եւ ազգականին՝

ՍՏԵՓԱՆ ՎԱՀԱՆԵԱՆ-ի

մահը, որ պատահեցաւ Հոկ. 19-ին, 88 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Հոկ. 22, ժամը 14-ին՝

Eglise St. Paul
Boulevard de la République, Cannes

եւ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայիս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ».- Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Շ. Վահանեանի, զաւակներուն, Տիկին Շահան Վահանեանի եւ ընտանե-կան բոլոր պարագաներուն:

ԹՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Անդրանիկ Տաքէսեանի մահուան առ-թիւ, Տէր եւ Տիկին Պերճ Ճէզվէճեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն Նիսի Հայ Տիկնանց Միութեան եւ 1000 Ֆր. Կեդրոնական Սա-նուց Միութեան, Տէր եւ Տիկին Ժան - Փիէր Բարունակեան 500 Ֆր. Դպրոցասէ-րին, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կէվրէկեան 500 Ֆր. Դպրոցասէրին (ստանալ «Յա-ռաջ»էն):

BAIL A CEDER
ԾԱԽՈՒ Է
ԲԱԼՈՒԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆԸ

առողջական պատճառներով:

Հետաքրքրուողները կրնան դիմել հետեւեալ թիւերուն.--
45 - 23 - 24 - 97 կամ՝ 43 - 40 - 92 - 09

Մինչ այդ՝ գրատունը բաց է ամէն օր, ժամը 15-էն 18.30:
9, rue de Trévise, Paris 9ème
métro Cadet

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի «Անի» մաս-նաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Սահակ Գիւրաճեանէ 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Փափազեանէ 500 Ֆր. իրենց հօր՝ Նշան Գիւրաճեանի մահ-ուան առթիւ եւ ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ողբացեալին ընտանիքին:

Ստացած է նաեւ Տէր եւ Տիկին Ժան Անտոնեանէ 1.000 Ֆր. իրենց թոռան Է-լիզի ծննդեան առթիւ:

RENCONTRE
avec
M. BABKEN ARARKTSIAN
Président du Parlement de la République d'Arménie
en visite officielle à Paris
accompagné de Monsieur VAHAN PAPAZIAN
Chargé d'Affaires d'Arménie en France
sur
LA SITUATION POLITIQUE ET ECONOMIQUE
DE L'ARMENIE AUJOURD'HUI

PARIS

VENDREDI 23 OCTOBRE A 20 HEURES 30 PRECISES
DANS LES SALONS DES INGENIEURS DES ARTS ET METIERS
9 bis. Avenue d'Iéna, Paris 16e — M° IENA
— *Participation aux frais 50 F.* —

LYON

avec la participation de CHARLES AZNAVOUR
DIMANCHE 25 OCTOBRE A 16 HEURES
SALLE DE L'EGLISE SAINT JACQUES
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

MARSEILLE

sous l'égide de l'Assemblée des Représentants
de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France

LUNDI 26 OCTOBRE A 20 HEURES 30
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille

ԸՆԿԵՐԱ. ՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակ-ցութեան Փարիզի մասնաճիւղը կազմա-կերպած է հաւաքոյթ մը, Կիրակի, Հոկ-տեմբեր 25, կէսօրէ վերջ, ժամը 16-ին՝ Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակու-թային սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17e
տեղի պիտի ունենայ տեսերիզի մը (վի-տէօ) ներկայացումը Արցախի ներկայ կեանքը պատկերացնող:

Այս առիթով, խօսք կ'առնէ Տոքթոր
ՄԱՅԱԿ ՓՕԼԱՏԵԱՆ

Բոլոր ընկերներն ու համակիրները կը հրաւիրուին:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՄԻՈՒԹԻՒՆ
-- ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ --

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ալեքսանդր Թոփճեանի
«ՓԱՌԱՆՁԵՄ
ԹԱԳՈՒՀԻՆ»

Մենակատարութեամբ՝
Հայաստանի վաստակաւոր
արուեստագիտուհի՝
ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՃԵԱՆ-ի

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 23,
ժամը ճիշդ 20.30-ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան
«Տէմիրճեան» սրահին մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris
որմէ ետք բարեկամական ընթրիք
(փափաքողներուն համար)

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

«ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ ՀԱՅ ՀՈԳԻԻ ԵՒ ՄՏՔԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՎՐԱՅ»

Ա. ԼՍԱՐԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 7 --
«Անանիա Շիրակացիի կեանքն ու գործը»՝ Ժ. ՓԻԷՌ ՄԱՀԷ
«Հին բանաստեղծութիւնը մինչեւ Գ. Նարեկացի»՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
«Աւանդավէպը Մ. Խորենացիի մօտ»՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 14 --
«Ուրուագիծ Կիլիկիոյ Թագաւո-րութեան»՝ Ա. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ
«Հայկական ճարտարապետութիւ-նը 11-րդ դարէն մինչեւ մեր օրե-րը»՝ Ժ.-Մ. ԹԻԷՐԻ
«Արդի հայերէնի կազմութիւնը»՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 21 --
«Հայ տպագրութիւնը 16-էն 20-րդ դար» Յ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ
«Արդիական շարժումները հայ բա-նաստեղծութեան մէջ 1900-ական թուականներուն»՝ ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ
«Հայկական երաժշտութեան բանա-ւոր եւ գրաւոր փոխանցումը պատ-մութեան ընթացքին»՝ ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 28 --
«Հայոց լեզուի ըմբռնումը իբրեւ ազգային փորհրդանիշ դարերու ըն-թացքին»՝ ԱՆԱՀԻՏ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
«Հայկական ճարտարապետութիւնը մինչեւ 11-րդ դար»՝ ՓԱԹՐԻՔ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
«Ո՞ր նուագարաններն են հայկա-կան եւ ի՞նչ ծագում ունեն նրանք»՝ ԵԴՈՒԱՐԴ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

-- Լսարանը տեղի կ'ունենայ Փա-րիզի Մայր Եկեղեցւոյ «Ն. Ֆրէնկ-եան» սրահին մէջ, առաւօտեան ժա-մը 11էն մինչեւ յետմիջօրէի ժամը 5:
-- Լսարանի լեզուն հայերէնն է, բա-ցի Ժ.-Մ. Թիէրիի դասախօսութենէն:
-- Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է:
-- Լսարանի պատասխանատուն է Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ:
-- Յաւելեալ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ գրասենեակը՝

15, rue Jean Goujon, Paris 8e
Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

ԴԻՒԱՆ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը Մարսէյլի եւ շրջանի բոլոր մասնաճիւ-ղերը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 24, ժամը 14.30-ին Մշակոյթի Տունը
12 - 14, rue St. - Bazile, Marseille

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ կեդրոնական Ֆրանսայի մասնաճիւղերը Կիրակի, Հոկտեմբեր 25, ժամը 14-ին, Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տունը
126, Avenue Roger Salengro,
69100 Villeurbanne

ՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա - Գոլոմպ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընտանեկան երեկոյթ մը կը կազմակերպէ Հոկտեմբեր 25, ժամը 20-էն սկսեալ

Restaurant «LES DIAMANTAIRES»
60, rue La Fayette, Paris 9e - M° CADET
ի նպաստ իր բարենպատակ ձեռնարկնե-րուն:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայ-նել հետեւեալ թիւերուն.--
Տիկին Հիւրինեան՝ 40 -- 11 -- 19 -- 33
Տիկին Մուրատեան՝ 39 -- 82 -- 33 -- 62

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 23
VENDREDI
23 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (սովորական առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ -- Թիւ 17.914
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 17.914

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԻՇՏ ԶՈՀԵՐ

ՓԱՐԻԶ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՃԱՇԸ Ի ՊԱՏԻՒ ԲԱԲԳԷՆ ԱՐԱՐՔՑԵԱՆԻ

ԱՐՑԱԽ

ՖՐԱՆՍԱ ՄԻՇՏ ԿՈՂՄՆԱԿԻՑ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՄԸ

Ռմբակոծումները եւ մարտերը կը շարունակուին եւ անոնց հետեւանքով՝ զոհերը կ'աւելնան։

Առջի օր, Ֆիզուլիէն կատարուած հրետակոծութիւնը Մարտունիի շրջանին վրայ պատճառ եղած է երկու հոգիի մահուան։ Հոկտեմբեր 21-ին ալ, կրակը սկսած է վաղ առաւօտէն եւ գրադներ ինկած են Ճարտար գիւղի վրայ։ Գիշերն ալ Լաչինի շրջանը կռիւները բաւական բուռն եղած են, Հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը յաջողած են անգամ մը եւս ետ մղել Ազերիները, բայց 11 հայ երիտասարդներ իրենց կեանքը տուած են։

Ռմբակոծումներ եղած են նաեւ Նախիջեւանէն Եղէգնաձորի, Վայքի եւ Սիսիանի շրջանները եւ Տաւուշի շրջանի Մովսէս եւ Այգեպար գիւղերուն վրայ։

Հոկտեմբեր 21-ին, անգամ մը եւս հանդիպում մը տեղի ունեցած է Հայաստանի եւ Ազրբէջանի պատուիրակութիւններու միջեւ գլխաւորութեամբ Պաշտպանութեան նախարարներուն։ Իջեւանի Կայան աւանն է, որ երկու պատուիրակութիւնները համաձայնութիւն մը եւս ստորագրած են, ըստ որուն Մեղրիի, Իջեւանի եւ սահմանակից Զանգելանի, Ղազախի եւ Օրդուբադի շրջանները, ուրկէ կ'անցնի երկաթուղին պէտք է ստեղծուին ապազինեալ գօտիներ եւ հոնկէ, Հոկտեմբեր 24-ին, երկու օրուան պայմանաժամով դուրս հանուին բոլոր զինուած կազմաւորումները։ Վերանորոգման աշխատանքները պէտք է սկսին Հոկտեմբեր 26-ին։ Աղստաֆա-Իջեւան հատուածի հսկողութիւնը կը կատարեն Ռուսաստանի դէտերը։ Միւս հատուածներով կամ ռուս դէտերը կը զբաղին կրկին կամ հայկական ու ազրբէջանական կողմերը կը հաստատեն ինքնուրոյն վերահսկիչ կէտեր։

*

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՃԱՇԸ

Ինչպէս գրած էինք, Ազգային Ժողովի նախագահը՝ Անրի Էմմանուէլլի ճաշ մը տուաւ Հոկտեմբեր 21-ին, Ազգ. Ժողովի շքեղ հիւրասրահին, Հոթէլ տը Լասէի մէջ, ի պատիւ Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահ՝ Բաբգէն Արարքցեանի։ Հրաւիրուած էին նաեւ Հայեր։ Նախապէս, Չորեքշաբթի առտու, Բաբգէն Արարքցեան խօսակցութիւն ունեցած էր Ազգային Ժողովի ընկերվարական խումբի նախագահ՝ Ժան Օռուի, Արտաքին յանձնախումբի նախագահ՝ Ա. Պելոնի, Համայնավար խումբի փոխ-նախագահ՝ Ժորժ Հաժի, հուսկ՝ Անրի Էմմանուէլլիի հետ։

Ճաշի աւարտին խօսք առնելով, Ազգ. Ժողովի Նախագահը՝ ողջոյնի ջերմ խօսքեր արտասանեց.–

C'est avec joie que nous accueillons aujourd'hui en ces lieux M. Babken Ararktsian, Président du Parlement de la République d'Arménie! Chacun ici présent se rend bien compte qu'il ne s'agit pas d'un événement ordinaire, mais n'en va-t-il pas ainsi de tout ce qui réunit la France et l'Arménie? Ce sont en effet des relations exceptionnelles que nos deux peuples ont tissées au fil des âges. A l'Arménie, première des nations acquises à la chrétienté, la France, vous le savez, voue depuis toujours un immense respect et une solidarité jamais démentie. Un destin tragique ayant placé votre terre aux confins de vastes empires et ayant fait d'elle la proie d'ambitions parfois impitoyables, nous admirons l'opiniâtreté de votre peuple, tant de fois menacé d'anéantissement, mais sans cesse renaissant. Et c'est justement cette histoire mouvementée qui a fait se rencontrer Français et Arméniens. N'était-ce point sous la Troisième Croisade que nos armées françaises, égarées dans un Orient déjà fort compliqué, trouvèrent en Cilicie secours et assistance auprès du Royaume de la «Petite Arménie», dont la dernière dynastie, celle des Lusignan, fut même française ? Bien des siècles plus tard, les terribles massacres de 1895 et de 1896 poussèrent nombre de vos fils à l'exil, donnant au mot de votre langue «AXOR», un retentissement dramatique. Plusieurs d'entre eux trouvèrent déjà refuge à cette époque sur le sol de France. Puis, survint, en l'année terrible de 1915, la «GRANDE CATASTROPHE». «MEDZ YEGHERN». Ce qui s'est passé alors, nul ne peut le taire, nul ne peut l'effacer, nul ne peut l'oublier. Par dizaines, par centaines de milliers, vos gens contraints à l'exode, affluèrent dans nos ports. Ils arrivèrent meurtris, mais résolus à œuvrer pour la prospérité de leur nouvelle patrie. Sans rien oublier de leurs racines, de leur foi, ni même, le plus souvent, de leur langue, ils se sont acquis par leurs talents et leur labeur acharné une place remarquable dans la société française qui fait l'admiration de nos compatriotes.

«Les événements de 1988 en République d'Arménie ont fait tourner nos yeux vers cet Etat renaissant. Et notre solidarité ne s'est pas mesurée lors du séisme de cette année-là, dont les terribles images demeurent aujourd'hui encore dans les mémoires. La résurrection d'une Arménie indépendante, pour la première fois depuis le Moyen-Age, et après la tentative de 1918-1920 ne s'en est pas moins poursuivie. Vous avez dû affronter et vous affrontez encore les difficultés de tous ordres que crée la crise du Haut-Karabagh, qui ajoute un autre fardeau et de nouvelles angoisses pour le peuple arménien. Vous savez que la France fera tout son possible, comme elle l'a fait par le passé, pour favoriser une solution politique à cette crise. Elle n'a pas ménagé ses efforts pour l'ouverture de corridors humanitaires et continue d'assurer une aide aux populations éprouvées de cette région. Notre pays a proposé l'ouverture d'une conférence internationale à Minsk, sous les auspices de la C.S.C.E. et, le cas échéant, de l'O.N.U. Nous comp-

(Շար. Դ. էջ)

պէրօ ամբողջ

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (26)

Ժ.

— Բանաստեղծի մը բառերով, խորխորային յատակը գտնուողը առաւել գլորուելու վախ չէր ունենար։ Ի՞նչ էր կացութիւնը երկրաշարժի գօտիին մէջ։ Քանի մը անգամ գացած էի այդ շրջանը, Սպիտակ, Կիրովական, Լենինական, Ստեփանաւան, տեսած էի աւերակներու յուսահատ վիճակը, մարդոց աչքերուն մէջ վրկայագրած էի արհաւիրքին մնայուն քանդակը։ Պետութիւնը ի՞նչ կ'ընէր այդ ուղղութեամբ։ Ի՞նչ կը մտածէր Պր. Տէր-Պետրոսեան այդ մասին։

— Այնքան ողբալի որքան Հայաստանի ամբողջ տնտեսութիւնը։ Բայց անգամ մեր այս սուղ միջոցներից, ես պէտք է ասեմ, որ մենք աւելի մեծ ուշադրութիւն ենք դարձնում աղէտի գօտուն, եւ շինարարութեան միակ աշխարհագրական գօտին է որտեղ դեռեւս պետութիւնը ֆինանսաւորում է շինարարութիւնը։ Հանրապետութեան մնացած տարածքում, պետութիւնը բացարձակապէս սառեցրել է շինարարութիւնը։ Միակ գօտին է որի համեմատաբար աւելի մեծ ուշադրութիւն է դարձնում պետութիւնը եւ՛ շինարարութեան տեսակէտից եւ՛ աշխատատեղիների կառուցման տեսակէտից եւ՛ սոցիալական խնդիրների լուծման տեսակէտից։ Եւ հումանիտար, մարդասիրական օգնութեան հիմնական մասը, որ յատկացւում է ընդհանրապէս ամբողջ Հայաստանի, հիմնական մասը մենք նորից ուղղում ենք դէպի աղէտի գօտի։

— Տակաւ ունէի այլ հարցումներ, ծրագիրս համապարփակ տեսակցութիւն մը ունենալ էր, բայց այլազանութեան սիրոյն, առարկայնութեան սիրոյն, հետս առած էի նաեւ Երեւանցիներէ քաղուած հարցումներ՝ փոխանցելու համար Նախագահին։ Ժամը արդէն կէս գիշերուան կը մօտենար, յոգնած էինք, պէտք է աճապարէի։

Կը կարդայի հարցումը. «Կարծում եմ կը համաձայնէք՝ «անկախ պետականութեան ուղին որդեգրած հասարակութեան բոլոր բարեփոխումների հիմքը կրթութիւնն է» պնդման հետ։ Այս առումով կը ցանկանայի՞ք ձեզ տեսնել Հայաստանի Հանրապետութեան առաջին մանկավարժ Նախագահը։ Եթէ այո, ապա այս ուղղութեամբ առաջիկայում ի՞նչ առաջնահերթ խնդիրներ պէտք է իրականացնէք»։

Տէր-Պետրոսեան կը պատասխանէր ժպիտով մը.

— Հիմա չէք գտնի մի հայ մտաւորական, որի համար ազգի ամենաառաջնահերթ խնդիրը չլինի իր բնագաւառը։ Ի՛ր բնագաւառը։ Բժիշկների համար ամենակարեւոր խնդիրը առողջապահութիւնն է, պիզնէսմէնների համար ամենակարեւոր խնդիրը պիզնէսն է, տնտեսութիւնն է, շուկայական յարաբերութիւններն են, օրէնքների ազատութիւններն են, այնպէս որ, ես չեմ ուզում շատ խորանալ, ի հարկէ կրթութիւնը իւրաքանչիւր ազգի հիմքն է, սա այնքան ակնյայտ ճշմարտութիւն է որի շուրջ չի կարելի վիճել եւ մի բան պէտք է ասեմ, որ գոնէ, այս առումով, մենք բարեբախտութիւնը ունենք, որ, չգիտեմ ում մասին ինչ կարող եմ ասել, բայց մեր կրթութեան համակարգի ղեկավարները, ինձ թւում է, շատ լաւ են ընտրուած եւ ճիշդ են ընտրուած։ Եւ՛ Լուսաւորութեան նախարարը եւ՛ բարձրագոյն կրթութեան նախարարը բոլորովին համապատասխանում են այս պահանջներին եւ անում են ամէն ինչ որպէսզի կարողանան բարեփոխել կրթութեան վիճակը եւ թեթեւացնել մանկավարժների սոցիալական դրութիւնը։

— Կը կարդամ յաջորդ հարցումը. «Արդեօք չէ՞ք կարծում որ ազգային համաձայնութեան հասնելու համար, միջկուսակցական միջխմբակային առճակատումը վերացնելու գործում գլխաւոր դերը պատկանում է Հանրապետութեան Նախագահին։ Նախագահը, համաձայնութեան եւ փոխ-հասկացողութեան ձգտելու փոխարէն, ինչո՞ւ է ինքը մեծապէս նպաստում առճակատմանը»։

— Ես համաձայն չեմ որ ես նպաստում եմ առճակատմանը։ Եթէ ժամանակ լինէր, ես կը բացատրէի, թէ ինչու եմ ըստիպուած ուղղակիօրէն, իսկապէս, երբեմն-երբեմն, լուրջ ընդդիմանալու ընդդիմութեանը։ Դա բխում է մեր պետական կառոյցների անկատարութիւնից։ Այսօր ստեղծուած են այնպիսի օրէնքներ, երբ, ստիպուած, Նախագահը անձամբ պարտաւոր է հակադրուել Խորհրդարանին։ Կառավարութիւնը զրկուած է օրէնսդրական նախաձեռնութեան իրաւունքից եւ կառավարութեանը զրկել է Խորհրդարանը։ Դա արուած է ոչ պատահականօրէն, որպէսզի ո՛չ թէ կառավարութիւնը եւ Գերագոյն Խորհուրդը հակադրուեն, այլ Գերագոյն Խորհուրդը անմիջականօրէն հակադրուի Նախագահին։ Սա ես կարծում եմ, անբնական եւ սխալ օրէնք է, որը պէտք է շտկել։ Սա մէկ։ Երկրորդ՝ ինչպիսի անձնաւորութիւն էլ լինի Նախագահը, թէկուզ ամենախելացականը, նա չի կարող իր անձնական կարողութիւններով կամ բարի կամքով, հասնել ազգային համաձայնութեան։ Դա անհնար է, դա ապսուրտ է։ Ազգային համաձայնութիւնը կայանում է միայն ու միայն դեմոկրատական եւ պետական կառոյցների ներդաշնակութեան շնորհիւ, ներդաշնակութիւն որը կախուած չէ ոչ մի քաղաքական գործչի, ոչ մի կուսակցութեան, ոչ իսկ Նախագահի կամքից։ Ուրեմն մեր նպատակը պէտք է լինի ստեղծել այնպիսի հասարակական յարաբերութիւններ, այնպիսի պետական կառոյցներ, որոնց հակակշռութիւնը ապահովի՝ ահա ազգային այդ համաձայնութիւնը՝ այսինքն ազգային շահի գերակայութեան գիտակցութիւնը կուսակցական խմբակային շահերի նկատմամբ։

— Հակառակ չափազանց հանգիստ համեմատութեամբ մը ընտրուած ըլլալու իրողութեան, կուտաք տպաւորութիւնը թէ կը մնաք Շարժում-ին եւ ոչ ամբողջ ժողովուրդին նախագահը։

— Նախ ես չեմ կարող ինձ համարել Հ.Հ.Շ.-ի նախագահ, քանի որ ինձ ընտրել է ոչ թէ Հ.Հ.Շ.-ն, այլ ժողովուրդն է ընտրել։

— Ճիշդ ա՛յդ իմաստով։

— Ուրեմն դա սխալ է։ Բայց կայ մի այլ բան որ ես չեմ թաքցնում եւ կարծում եմ այնուհետեւ էլ իրաւունք չունեմ թաքցնելու, որ ես՝ լինելով Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը՝ ընտրուած ոչ թէ Հ.Հ.Շ.-ի կողմից, այլ ամբողջ ժողովրդի կողմից, ինձ համարում եմ Հ.Հ.Շ.-ի քաղաքականութեան որդեգիրը եւ իրականացնում եմ Հայոց Համազգային Շարժման քաղաքականութիւնը։ Հ.Հ.Շ. իմ գաղափարական եւ քաղաքական յենարանն է եւ ոչ աւելի։

— Բաւարար ուժեղ կը նկատէ՞ք Հ. Հ. Շ.-ն։

— Դա ինձ համար կարեւոր չէ։ Ինձ համար կարեւոր է Հ. Հ. Շ.-ի գաղափարախօսութիւնը, ծրագիրը, քաղաքականութիւնը, որը այսօր համարում եմ ամենապատշաճը, ամենայարմարը մեր այսօրուան պետականութեան։

— Նախագահ-Գերագոյն խորհուրդ-Կառավարութիւն յարաբերութիւնները վերջնականօրէն կարգաւորող Սահմանադրութիւնը ե՞րբ պիտի ծնի։

— Սահմանադրութիւնը կարող ենք այս աշնան, արդէն ծրագրուած է, ներկայացնել Գերագոյն Խորհուրդ։

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ԵՐԲ ԵՐԱԽԱՆԵՐԸ ԿԸ ՎՃԱՐԵՆ

Հայաստանի տնտեսական, ընկերային ու նաեւ քաղաքական անկայուն կացութեան երեւոյթներուն, հետեւանքներուն, սա կամ նա մանրամասնութիւններուն մասին լուրերով, վերլուծումներով, առաջարկներով լեցուն է տեղական մամուլը. այս բոլորին մէջ չատ յաճախ անտեսուած տարր մը կը կազմեն երախաները: Վերամուտի չրջաններէ կամ յատուկ մանկական առիթներէ զատ, Հայաստանի երախաները չատ առիթ չեն ունենար թերթերու մէջ տեղ գրաւելու. Մեծերը մե՛ծ հարցեր ունին ու լրջութիւնը կը պահանջէ փոքրիկ բաներով ժամանակ չվատնել...:

«Ազգ»ի Հոկ. 3-ի թիւը երեք անջատ նիւթերով, որոնցմով իրարմէ տարբեր նիւթեր կը չօչափուին, կը հակի մանկական աչխարհին վրայ: Հաստարակաց եզրը որ կայ անոնց միջեւ, այդ աչխարհին զրկանքներուն կը վերաբերի:

Առաջինը զրկանքին ամէնէն նիւթական մակարդակին մասին է. Արմինէ Օհանեանի խորագիրը հարց կու տայ. «Ինչպէ՞ս են սնւում մեր երեխաները»: Երեւութապէս, գրութեան դրդապատճառը մանկապարտէզի տնօրէնի մը հեռաձայնի կանչը եղած է: Ան յայտնած է թէ հաստատութիւնը արդէն երրորդ չաբաթն է որ կաթնամթերք չի ստանար. հացի մատակարարումն ալ անկանոն է: Որպէսզի ընդհանուր կացութեան մասին գաղափար մը ունենայ, լրագրողուհին կը հեռաձայնէ այլ մանկապարտէզներ ալ. պարզուած պատկերը այն է որ չատ տարբերութիւն չի գտնուիր առաջինին եւ միւսներուն միջեւ. գանգատները չեն ամփոփուիր միայն կաթնեղէնի պակասով. տեղ մը չաքարի խնայողութեան մտադրութեամբ օրաբաժինը 45 կրամէն զեղչուած է 15-20 կրամի: Անդին չեն ստանար ոչ միայն կաթ, մածուն, չաքար, այլեւ իւղ, կարագ, բանջարեղէն. «իսկ առանց գետնախնձորի ի՞նչպէս ճաշ պատրաստել»: Միայն ձաւար ունին եւ բրինձ: Որոշ մանկապարտէզներու մանրաձաւարի փոշի տրուած է, առով եւ անոյշ թէյով (եթէ չաքար կայ) ջանք կը թափուի կաթնեղէնի պակասը լրացնելու: Որոշ վարչութիւններու ինչպէս՝ օրինակ երկաթուղի վարչութեան մէկ մանկապարտէզին մէջ վիճակը աւելի լաւ է. փոշի կաթի, խմորեղէնի պաչար ունեցողներ կան:

Լրագրողուհին կը դիմէ պաչտօնական անձերու որպէսզի ստուգէ լսուածներուն պատճառները: Գլխաւոր յանցաւորը կը նկատուի վառելանիւթի պակասը: Մնացածին մէջ ամէնէն հետաքրքրականն է հետեւեալը. -- «այդ սուղ միջոցներից արուած մասհանումների 30 տոկոսն այդ նոյն մանկապարտէզների աշխատողները տուն են տանում, իսկ որ ամէն ինչ պատրաստ ստանալուն այնքան են սովորել որ վառելիք չլինելու դէպքում իրենց հասանելիք 15 -- 20 շիշ կաթը չեն գնում բերելու»: Այսքանը այն մասին թէ «ի՞նչպէս են սնւում մեր երեխաները»...:

Երախաներու աչխարհին առընչուած բ. նիւթը կը կրէ «Ռուսաստանի որբանոցներում 60 հայ երեխաներ են յայտնաբերուել» խորագիրը. Տեղեկութիւնը կը հաղորդուի Ներքին Սփիւռքի հայազգի որբերուն օգնութեան հիմնադրամին կողմէ: Կազմակերպութեան քարտուղարը կ՚ըսէ թէ ներկայ տուեալներով մօտ 60 հայ երախայ գտնուած է Ռուսաստանի եւ Ուկրանիոյ որբանոցներուն մէջ. ծանրագոյնը այն է որ համոզուած չեն թէ ասիկա վերջնական թիւ մըն է: Կը մտածեն նախ այդ որբերը Հայաստան տեղափոխել, ապա կը տեսնուի որ այնքան դիւրին չէ ասիկա. այդ տղոցմէն մեծ մասը տեղեակ ալ չէ իրեն հայ ըլլալուն: Կ՚որոչուի արարբերաբար գանոնք Հայաստան տանիլ, բայց ... «անընդհատ բարձրացող գները այդ մտադրութիւններն անհնարին են դարձնում»: Այս տեղեկատուութեան կը յաջորդէ հիմնադրամի նախագահին ցաւղղած նչումը. «դրութիւնն ինչ -- որ չափով շտկելու նպատակով դիմել ենք բազմաթիւ հասարակական եւ բարեգործական կազմակերպութիւնների, բայց անգամ պատասխանի չենք արժանացել»:

Հայաստանի մանկապարտէզները ամէնէն կենսական սննդամթերքը ստանալու դժուարութիւնը ունին. չկայ կաթ, չկայ հաց: Անտանելի է ճգնաժամերու ընթացքին հանդիսատ հեռուներէ առաջարկներ ներկայացնել. սակայն չատեր պիտի ուզէին, հաւանաբար, գոնէ հարց տալ թէ պատկան իչխանութիւնները չէ՞ն կրնար, չէ՞ին կրնար կարգադրութիւն մը ընել առաջին օրէն իսկ, որ գոնէ երախաներու զանգուածը կաթ -- հաց նուազագոյնը ունենար...: Ամէն մարդ գիտէ -- տեսած, լսած է -- թէ հացի, կաթի նեղութիւն չունեցողներ կա՛ն Հայաստանի մէջ. ինչպէ՞ս կարելի չէր մատղաչ սերունդը, այս անգամ պաչտօնական ճամբով, մասնակից դարձնել այդ առանձնաչնորհումին: Իսկ հեռաւոր ու ոչ հարազատ որբանոցներու մէջ իրենց հայկական ծագումը մոռցողներու պարագան աւելի ծանրակչի՞ռ է արդեօք իսկապէս...: Հիմնադրամի պատասխանատուներու ըսածով, նիւթականը գրեթէ գլխաւոր պատճառը կ՚ըլլայ անոնց կրկնակի որբութեան. մինչդեռ, գաղտնիք չէ որ 1988-ի երկրաչարժին յաջորդ օրն իսկ բազմաթիւ ծնողներ -- անզաւակ, կամ զաւակներու տէր -- դիմեցին որբահաւաք կեդրոններու, փափաք յայտնելով իրենց ընտանիքին աւելցնել աղէտի գօտիէն անտէր մնացած երախայ մը, կամ երախաներ: Նոյն տրամադրութեան դիմել կարելի չէ՞ր օրինակ, իչխանութիւններու համար, առանց նիւթական միջոցներու որոնումին, կարգադրութեան որպէս միայն միջնորդ ներկայանալով:

Անպատասխան մնալու դատապարտուած այս հարցումները մէկդի դնելով, Հոկտեմբեր 3-ի «Ազգ»ի ընթերցողը եթէ էջը դարձնէ, պիտի տեսնէ թէ չէ վերջացած նոր սերունդին հարցը. յաջորդ էջին վրայ խնդրոյ առարկայ կ՚ըլլայ դպրոցներու, դաստիարակութեան խնդիրը: «Ապագան վտանգուած ժողովուրդների վերջին եւ միակ յաղթաթուղթը վերադաստիարակութիւնն է» նժդեհեան գաղափարէն մեկնելով, Յովսէփ Պօղոսեան նախորդ էջերու մարմնական, հոգեկան պահանջքէն եաք կը սեւեռի կրթական հարցին: Գրութեան առաջին տողերը կու տան մարզէն բաւական ցնցող պատկեր մը. «Ուսուցիչների խօսքը տեղ չի հասնում, աշակերտները բացարձակապէս անտարբեր են դարձել» կը գանգատի տնօրէն մը: Հակառակ որ մարզին իրաւասու անուններ կը խօսին կատարուած աչխատանքներու մասին, այնպէս կը թուի որ Ուսուցիչներու կատարելագործման հիմնարկի տնօրէն Ռ. Գաբրիէլեանի մատնանչումը կ՚երթայ երեւոյթին բուն դրդապատճառին. «Պետութեան կողմից այսօր կրթութեան նկատմամբ պարզապէս մնացորդային վերաբերմունք է դրսեւորւում»: Ըսելէ եաք թէ իրենց նպատակը «նշմարիտ գիտելիքներ ունեցող, ազատ ապրելակերպի ջատագով, անկախ մտածելակերպ, հայրենիքն իր ամբողջութեան մէջ ընկալող, պետական եւ ազգային մտածողութիւն ունեցող հայ մարդու կերտումն է», կը գանգատի օրէնքի բացակայութենէն. «մեր աշխատանքներին շատ է խանգարում այն հանգամանքը որ ցայսօր չունենք կրթութեան մասին օրէնք. չկան այն չափանիշները որոնցմով պէտք է առաջնորդուեն լուսաւորութեան բնագաւառի աշխատողները»:

Ո՞ւր, ո՞ր պատասխանատուներուն քով պէտք է փնտռել այս թերացումներուն, գանգատներուն պատճառը, արդարացումը: Հայաստան ունի Կրթական (Լուսաւորութեան) Նախարարութիւն, Գիտութեան, կրթութեան եւ մչակոյթի յանձնաժողովը. անոնց ղեկավարներուն դիմելով Յ. Պօղոսեան կը ջանայ լուսաբանութիւն ունենալ ու կը պարզուի որ «նրանք եւս հարցադրումն ամբողջութեան մէջ չեն տեսնում. խանգարում է ազգային ծրագրի բացակայութիւնը»: Հասկնալի է որ երբ չկան, չեն գետեղուած հիմնաքարերը, կարելի չըլլար չէնք բարձրացնել գետնի վրայ: Նախարար Հայկ Ղազարեանի ու յանձնաժողովի նախագահ Ռաֆայէլ Ղազարեանի հետ խօսելէ եաք, լրագրողը ծրագրի բացակայութեան ու նման պարագաներէ աւելի ծանր նչում մը կ՚ընէ. -- «ովքեր որոնք ի պաշտօնէ պէտք է դա (ազգ. ծրագիր) ներկայացնեն, ամբողջովին խրուած են ռազմավարական նշանակութիւն ստացած կենսական հարցերի օրախնդիր լուծումներով»:

Այս բոլորին հետեւանքը այն կ՚ըլլայ որ «իւրաքանչիւր օժտուած մասնագէտ մնում է իր աշխատատեղի շրջանակներում եւ գործում այն չափով որ իրեն չմեղադրեն ճրիակերութեան մէջ»:

Այս բոլորը չեն կրնար անմիջապէս չյիչեցնել այն ազատարար գօտին որ յաճախ կը նետուի ալեկոծած նման ծովերու մէջ, թէ երկիրը պատերազմականէն տնտեսական, աղէտի գօտիէն գաղթական, հացէն քաղաքական մարզ, մէկէ աւելի հրատապ հարցեր ունի. կրթականը, նոր սերունդին հանդէպ հոգածութեան պակաս մը կը մատնէ, ինչ որ սերունդի մը կորուստին համարժէք է: Ճիչդ է որ ամէն յեղափոխութիւն ու յեղաշրջում եթէ նոյնիսկ արիւնալի չէ, կ՚ունենայ իր զոհը, զոհերը:

Լայնախոհութեան, համբերութեան նըման տրամաբանութիւն, անխուսափելի կերպով իր հետը կը բերէ նաեւ այն անկերպով... (ա)նհերքելի դրդապատճառը թէ արդեօ՞ք ազգային ծրագիր չունենալու այս երեւոյթը կերպով մըն ալ վրէժը չէ անդրլուռ մնացած պատմութեան. անոնց, որոնց վրայէն խանեօթը տասնամեակի ճնչումը այնքան խանդավառութեամբ վար առաւ նախկին դըրօշակները, սակայն չմտածեց, կամ չկըրցաւ գանոնք փոխարինել ընդունելի, սիրելի նորերով...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅԻՇԱՏԱԿՈՒՄ ՓՈԽԱՆ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԵԱՆ

(ԳՈԼՈՄՊՈՍԻ «ԳԻՒՏ»ԻՆ 500-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ճիչդ հինգ հարիւր տարի առաջ, 1492 Հոկտեմբեր 12-ին (նոր տոմարով՝ Հոկտեմբեր 21-ին), Քրիստափոր Գոլոմպոս իր «Սանթա Մարիա» առագաստանաւով եւ երկու այլ առագաստանաւերու ընկերակցութեամբ 36 օր ճամբորդելէ եաք կայք կը նետէր Քարիպեաններու Պահամաս կղզին, խորհելով որ հասած է Հնդկաստան, ու այդ պատճառով բնիկները անուանած էր հնդիկ: Այն ատեն ոչ ոք կրնար երեւակայել որ աչխարհի այդ մեծագոյն նաւարկուին հանդիպումը կղզիի մը կամ արչիպեղագոսի մը, ժամանակի ընթացքին պիտի փոխէր երկրագունդին դիմագիծը՝ ընդհանրական առումով:

Տեղին է հոս յիչատակել նաեւ որ Գոլոմպոսի ընկերակիցներուն մէջ կը գտնուէր նաեւ Հայ մը, Կոստանդին Երզնկացի անունով, որուն ճամբորդական օրագիրը կը գտնուի Երեւանի Մատենադարանին մէջ: 1938-ին Նախագահ Ֆրանքլին Ռուզվելթ Հոկտեմբեր 12-ը հռչակեց «Ազգային Տօն»:

Այսուհանդերձ ո՛չ 5-րդ դարադարձի այս տարին, ոչ ալ Գոլոմպոսի Օրը չկազմակերպուեցան յաղթանակի, փառքի եւ ցնծութեան տօնախմբութիւններ. Ուրախ -- տրտում խառն յիչատակում մը դարձաւ այս պատմական մեծ թուականը, ու մանաւանդ ան ծառայեց որպէս առիթ՝ որ մտաւորականներ, պատմաբաններ եւ գիտնականներ տարբեր տեսանկիւններէ գնահատեն Գոլոմպոսի եւ իրեն յաջորդող կառավարիչներուն ժառանգը: Հոս յայտնենք, որ Գոլոմպոս ոչ մէկ ատեն ոտք դրաւ Հիւսիսային - Ամերիկա:

Հարցեր որ կ՚արծարծուին եւ հարցադրումներ որ կ՚ըլլան՝ բոլորն ալ կ՚առընչուին ամերհնդիկներու ճակատագրին, այն բնիկներու վիճակուած բախտին, որոնք հազարամեակներ առաջ տէրն էին այս հողերուն, եւ որ 15-րդ դարուն կը կազմէին 40 միլիոն բնակչութիւն մը, երբ նոյն չրջանին եւրոպական ժողովուրդներու թիւն էր 60 միլիոն: Անկարելի է Սպանիոյ արքունիքին ծառայող փոալացի այդ համբաւաւոր նաւապետին ամերիկեան կիսագունդին իր առաջին հանդիպումը անջատել անոր հետեւանքը եղող ցեղային ողբերգութիւններէն, զորս ամերհնդիկները -- գոնէ անոնց փոքրաթիւ մնացորդացը -- կը բնութագրեն որպէս բոլոր դարերու մեծագոյն ցեղասպանութիւնը:

Երբ Գոլոմպոս ամերիկեան ցամաքամաս ոտք նետեց, ան եւ իր հետեւորդները դիմաւորուեցան անզէն, խաղաղ, պարզ եւ մերկամարմին բնիկներու կողմէ, որոնց թիւը 7 -- 18 միլիոն էր միայն Հիւսիսային -- Ամերիկայի մէջ, Ռիօ Կրանտէէն դէպի հիւսիս: 1990-ի մարդահամարին համաձայն, Միացեալ - -Նահանգներու եւ Գանատայի մէջ այսօր կ՚ապրին միայն 328.000 ամերհնդիկներ: Ամերիկաներու մէջ միացեալ եւ միակեդրոն բնակչութիւն մը չկար այդ չրջանին. Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ կ՚ապրէին առաւելաբար հարիւրաւոր ցեղախումբեր, որոնցմէ ոմանք իրարու դէմ անհաչտ պատերազմիկներ էին, իսկ Կեդրոնական եւ Հարաւային -- Ամերիկաներուն մէջ ապրողները ստեղծած էին Մայա եւ Ինքա չքեղ քաղաքակրթութիւնը: Այս անծայրածիր ցամաքամասին վրայ ապրող բընիկներուն մէկ մասը մեռաւ Եւրոպացիներու կողմէ ներածուած համաճարակներէ, որոնց մանրէներուն դէմ անպաչտպան էր անոնց կազմուածքը. միւս մասը անյայտացաւ զանգուածային ջարդերուն հետեւանքով: Ջարդերը դադրեցան՝ երբ այլեւս թիրախ չմնաց: Այս ձեւով ոչընչացուեցան Ազթեք, Մայա եւ Ինքա քաղաքակրթութիւնները: Նչենք նաեւ որ ամերհնդիկներու նուազումին առնթեր կը բազմանար Ափրիկէէն սեւամորթներու ներածումը, որովհետեւ անհրաժեչտութիւնը կը ծագէր անվճար ստրուկներու աչխատանքին:

Քրիստափոր Գոլոմպոս ինք չգործեց, բնականաբար, այս ցեղասպանութիւնը որքան ալ ան խժդուժ նկարագրի տէր անձ մըն էր եւ կազմակերպիչը՝ աւարառութիւններու: Սակայն իրմով կ՚ուզուի խորհրդանչել այն ջարդերը, որոնք երկար տասնամեակներու ընթացքին գործադրեցին Սպանացիները, ու ապա՝ այլ գաղթարարներ. Այս ցեղային մաքրագործման մէջ իրենց տխուր դերը ունեցան կաթոլիկ միսիոնարները.

Գոլոմպոս կը հաւատար թէ ինք Աստուծոյ մէկ առաքեալն էր, որ Նոր Աչխարհին մէջ պիտի գործէ ի հաճոյս բարձրեալին եւ ի փառս՝ Սպանիոյ արքունիքին: Հետեւաբար իր գլխաւոր առաքելութիւնն էր այս հերետիկոս բնիկներուն հոգիներու փրկութիւնը: Անոնց քրիստոնէացումը յարաբերաբար արագ ընթացաւ, քանի անոնք որոնք կը մերժէին իրենց հոգիներուն յաւիտենական փրկութիւնը, կը կորսնցնէին իրենց կեանքը: Իսկ փրկուածներուն ալ վիճակուած էր ստրուկի դոյավիճակը: Այս նոր աչխարհակալին եւ իրեն յաջորդող կառավարիչներուն երկրորդ նպատակն էր ոսկիի որոնումը եւ թանկագին քարերու կուտակումը: Վերջապէս, Մեծ Ճամբորդողը ծարաւի էր նաեւ համբաւի:

Բնական է, այսօրուան չափանիչերով կարելի չէ դատել եւ դատապարտել ոչ Գոլոմպոսի, ոչ ալ յաջորդներուն վայրագութիւնները. Պէտք չէ մոռնալ թէ 15-րդ դարուն Եւրոպան նոր կ՚ելլէր իր միջնադարէն, ինչպէս պէտք է յիչել նաեւ Եւրոպայի մէջ իսկ գործադրուած խժդըժութիւնները. Ս. Բարդուղիմէոսի գիչերը 100 հազար բողոքականներ սպանողները նաեւ նոյն կարգի հաւատացեալներ էին:

Գոլոմպոս իր ժամանակի մարդն էր եւ պաչտօնակատարը այն իրաւակարգին՝ որ իր ճամբորդութիւնը կարելի դարձուց: Ան չբարձրացաւ եւ չէր ալ կըրնար բարձրանալ իր չրջապատէն: Սակայն ան -- խօսքը կը վերաբերի իր ճամբորդութեան -- փոխեց Նոր Աչխարհը եւ Հինը կամրջեց Նորին: Ան խթան հանդիսացաւ Եւրոպայի վերակենդանացման, անոր վերածնունդին եւ զարգացումին: Ներչնչման աղբիւր դարձաւ յանդուգն նոր նախաձեռնութիւններու եւ գիւտերու: Նոր եւ լայն հորիզոններու խուզարկու՝ ան ընդարձակեց երկրին սահմանները, որոնք այսօր կը հասնին մինչեւ լուսին եւ անկէ անդին.

500-ամեակի այս դարադարձը, սակայն, գգաստութեան հրաւէր մըն է, որ ժամանակակից մարդը կը մղէ լուրջ խորհրդածութեան: Այսօր Սուրբ Տա-

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Լիտուանիա Հոկտեմբեր 25-ին երեսփոխանական ընտրութիւն կը կատարէ. այսօրուան անկախ ու դերիշխան պետութեան մէջ կորսուած է միաձայնութեան երէկուան պատկերը ու քաղաքական վիճարկումը դէմ յանդիման կը բերէ երկու գլխաւոր խմբաւորումներ. մէկը ներկայ նախագահ Լանտսպէրկիսի գլխաւորածն է, միւսը «ձախի ճակատը» ուր կան նախկին համայնավարներ ու ընկերվար — ժողովրդավարներ: Առաջինները ընտրութիւնը առիթ մը կը նկատեն իրենց ի նըպաստ կարգաւորելու սահմանադրական տագնապը որ երկրին կը տիրէ երկու տարիէ ի վեր. «ձախի ճակատը» 1990-ին ձեռք ձգած խորհրդարանական իր մեծամասնութենէն զրկելու եւ օրէնսդիր ու գործադիր իշխանութիւնները ձեռք անցընելու նպատակը կը հետապնդեն:

Մասնակից 30 կուսակցութիւններով, այնպէս կը թուի որ ընտրութիւնը ծնունդ պիտի տայ բազմատարր Խորհրդարանի մը. երկիրը արդէն Մայիսին բաւական ծանր պառակտումի պատկեր մը պարզեց երբ նախագահը պաշտպանեց նախագահական վարչաձեւ մը որդեգրելու տեսակէտը որ մերժուեցաւ կատարուած հանրաքուէով: Եթէ Հոկտեմբեր 25-ի ընտրութիւնը խորհրդարանական յստակ մեծամասնութիւն մը չտայ երկրին, Լիտուանիոյ համար պիտի նշանակէ թանկագին ժամանակի մը կորուստ որ պիտի վնասէ յատկապէս տնտեսական զարգացումի հոլովոյթին:

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՍՊԱՆԻԱ ԿԸ ՄՏԱԾԷ ՎԻԺՈՒՄԸ

Սպանական կառավարութիւնը որոշած է որոշ ազատութիւն մը տալ վիժումին, եթէ յղութիւնը կնոջ մօտ հոգեկան անձկութեան պատճառ կ'ըլլայ: Եթէ երկրին Խորհրդարանը նախագիծը վաւերացնէ, վիժումը կարելի պիտի ըլլայ յղութեան առաջին 12 շաբթուան ընթացքին, հիմնուելով բժշկական տեղեկագրի մը: Սպանական եկեղեցին բողոքած է այս որոշումին դէմ:

ԱՊԱՐԴԻՒՆ ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ

Նիւ — Եորքի մէջ ամէն օր 1200 թոն թափօն կը վերամշակուի, այս քանակութեամբ քաղաքը առաջին տեղը կը գրաւէ Ամերիկայի մէջ: Այնքան որ վերամշակուած ապակի, թուղթի ու փլաստիքի պահեստները կը կուտակուին առանց գնորդ գտնելու: Պատճառներուն գլխաւորը կը նկատուի նախանիւթերու գիներուն անկումը եւ գործածուած նիւթերու վերամշակումին յարաբերաբար բարձր արժեքները: Օրինակ, հին թերթերու վերամշակումէն ստացուած արտադրութեան թոնը առաւելագոյն 5 տոլար է շուկայի վրայ ինչ որ նոյնիսկ չի դիմագրաւեր գործողութեան ծախքը:

24 ՀԱԶԱՐ ԿՐԻԱՑ ԳԱՆԳԷՍԻ ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ի՞նչպէս պէտք է մաքրել Հնդիկներու սրբազան գետը տարեկան 30 հազար դիակիզուածներու աճիւնէն որ կը նետուի անոր ջուրերուն մէջ: Այս մտահոգութիւնը լուծում գտած է 24 հազար կրիաներով որոնք յատուկ «դաստիարակութիւն» ստացած են մնացորդներով սնանելու եւ դէմ դնելու գետին մէջ լողանք առնողները խածնելու փափաքին: Այս կրիաներուն պատրաստութեան համար 152 միլիոն ծախսուած է. անոնք փոքր հասակէն սնանած են մեռած ձուկերով, ոչխարի կենդանի միսին համը չսորվին:

ԵՐԿԱԿԻ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Զուիցերիացիները գիտը ըրած են երկակի ծանուցումներու: Վերջերս երկրին հեռատեսիլը սկսած է սփռել ծանուցումներ ուր միաժամանակ 2 ապրանքի գովքը կը հիւսուի եւ որոնք բնաւ առնչութիւն չունին իրարու հետ, ինչպէս՝ գարեջուր մը եւ չարժակի իւղ մը: Օրինակ, անապատի մը մէջտեղը բեռնատար մը կը հասնի վառելանիւթի կայանը. մինչ չարժակին իւղի մակարդակը կը քննուի, չարժավարը այդ գարեջուրէն կը խմէ: Կրկնակի ծանուցումները ծագում առած են այն տեսակէն որ վերոյիշեալ երկու ապրանքները նոյն թեման կը գործածեն իրենց ծանուցումներուն համար: Գիւտը ունի այն առաւելութիւնը որ գրեթէ նոյն վճարումով, պաստառը գրաւելու ժամանակը կը կրկնապատկուի:

ՃԱՓՈՆԱՑԻՆ ՃԱՓՈՆԵՐԷՆ ԳԻՏԷ՞

Ճափոնացիներու 74,8%-ը այն կարծիքը ունի որ իր հայրենակիցները գէշ կը խօսին իրենց մայրենին: Այս համեմատութիւնը 1977-ին 69,2% էր. հարցախոյզը կատարուած է վարչապետական գրասենեակին կողմէ: Գանգատներու մեծագոյն մասը կուգայ օտար բառերու չափազանցուած գործածութենէն: Ինչ կը վերաբերի քաղաքավարական լեզուին որ ճափոներէնի մեծագոյն յատկանիշն է, 63%-ին կարծիքով, նոյնպէս սխալներով կը գործածուի:

ԻԶԵՐԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՌԻՇԱՐ ԳԱԶԸՆԱՒ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Իզերի երեսփոխան ու Ռոն — Ալփի Շըրջանային խորհուրդի փոխ — նախագահ Ռիշար Գազընաւ Սեպտեմբեր 19 — 23 այցելած է Հայաստան: Այս առիթով Հայաստանի ներկայ կացութեան մասին գըրութիւններ լոյս տեսած են «Տօֆինէ լիպէրէ»ի Սեպտեմբեր 29-ի թիւին մէջ, Ժան տը Միւքոյի ստորագրութեամբ որ ընկերացած էր Ռիշար Գազընաւի, ապա Հոկտեմբեր 2-ի «Լա Լէթըր տը լա Նասիոն»ին մէջ. «Հայաստան՝ վտանգաւոր կացութիւն մը» խորագրուած էջը ստորագրած է Էռ — Փէ — Էռ-ի Արտ. հարցերու ընդհ. պատուիրակ Տիկին Միշէլ Ալլիօ — Մարի: Երկուքն ալ կը շեշտեն շրջափակումով ու պատերազմով երկրին կրկնակի դժուարացած կացութիւնը:

Միշէլ Ալլիօ — Մարի իր գրութեան աւարտին ծանրօրէն կը դատապարտէ Արեւմուտքի անտարբերութիւնը, գրելով թէ ան միայն բարոյական տեսանկիւնէն չի պատկանիր, այլ նաեւ կրնայ ընկալուիլ որպէս ոչ բացայայտ հաւանութիւն մը յարձակումներուն ու ապագայի ցեղային մաքրագործումի մը: Ան Կովկասը կը նկատէ սահմանագիծը ուր իրարմէ կը բաժնուին զարգացած Հիւսիսն ու Հարաւը, Եւրոպան ու Ասիան, քրիստոնէութիւնն ու մահմետականութիւնը: Նըման շրջանի մը մէջ պատերազմական տեւական վիճակ մը, յօղուածագիրը վըտանգաւոր հետեւանքներու հետանկար կը նկատէ թէ՛ Միջին - Արեւելքի նոր ժողովրդավարութիւններուն ու նոյնիսկ Եւրոպական հասարակապետութեան համար: Կ'ըսէ թէ Ֆրանսայի շահերը կը պահանջեն բացարձակապէս վերջ տալ այդ պատերազմին:

Ռիշար Գազընաւի այցելութեան ամէնէն շօշափելի տուեալը Երեւանի մէջ Ֆրանսերէն լեզուի պատրաստութեան կեդրոնի մը բացումն է որ կատարուած է Սեպտեմբեր 22-ին:

Այդ կեդրոնը ստեղծուած է գլխաւորաբար շնորհիւ Կրընոպլէն Քաթրին Փունարճեանի որ Դեկտ. 7-ի երկրաշարժէն ետք ընկերակցութիւն մը հիմնելով նպատակ ունեցած է օտար լեզուներու կեդրոնի մը հիմնումը: Իրագործումը կարելի եղած է Կրընոպլի առեւտրական եւ ճարտարարուեստի գրասենեակին, ֆրանսական ուսումներու Սթէնտալ համալսարանական կեդրոնին եւ Ռոն — Ալփի շրջանին նիւթական յատկացումներուն շնորհիւ:

քոթա նահանգին Շենըն գաւառակին մէջ կը գտնուի 16 հազար Սիու ամերհընդիկներու «պահեստ» մը: Վերոյիշեալ շըջանին 63 տոկոսը կ'ապրի ամբողջական աղքատութեան մէջ, երբ Ամերիկայի բնակչութեան նոյն աստիճանի չքաւորութեան տոկոսն է 14: Այս կղզիացած բնակչութեան մէջ ընդհանրացած է նաեւ հիւանդութիւնը: Էմնըսթի Ինթէրնէյշընըլի տեղեկագրին համաձայն ամերիկեան կլիսադունդին մէջ կը շարունակուին բնիկներու դէմ մարդկային իրաւանց բռնաբարումները եւ անձերու «անյայտացումը»: Անոնց տրամադրուած հողամասերը պետական թէ առեւտրական նըկատառումներով, ենթակայ են, սեփականազրկման ինչ-ինչ նոր օրէնքներու: Գանատայէն մինչեւ Հարաւ. — Ամերիկա կուզպ համայնքներ կազմող այդ փոքրաթիւ բնիկները կը մղեն մշակութային վերապրումի իրենց պայքարը: Անոնք կ'ուզեն խօսիլ իրենց լեզուն, աղօթել անով, նոյնիսկ մը նախընտրեն իրենց նախնիներուն կրօնքը: Անոնք գիտեն թէ առանց լեզուին, կրօնքին անհնար է նաեւ պահել աւանդութիւնները, ազգային պարերը, տոհմիկ ինքնութիւնը: Սակայն անոնք առանձին են, տկար, աղքատ, մինչ ներկայ քաղաքակրթական հոսանքը հեռատեսիլի միջոցով կը թափանցէ մինչեւ իրենց ընտանիքներէն ներս: Արեւմտեան բարքերը տակաւ կը դերիշխեն քիչ մը ամէնուր:

Վերոյիշեալ բոլոր պատճառներով, Քրիստափոր Գոլոմպոսի ցամաքահանման այս հինգ հարիւր-ամեակը առիթ մըն է ինքնափոփոխումի եւ մտածողութեան, ուր տեղ չունին յաղթողի զգացումները: Այս գիտակցութենէն առաջնորդուած՝ Սպանիան այդ տարեդարձը պաշտօնապէս հռչակեց «Բնիկ Ամերիկեան Մշակոյթի Ցարգանքի Օր»:

Ու նման պարագաներու մէջ յարգանքը կը մատուցուի փնտռելով համակեցութեան հասարակաց գետին մը հին եւ նոր աշխարհներու ժողովուրդներուն միջեւ:

Նման մերձեցումով է նաեւ, որ պատմական տարեդարձի մը յիշատակումը կրնայ լուսաւորել մեր ներկան եւ ապահովել առողջ ապագայի մը կերտումը:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

«Պայքար»
Հոկտեմբեր 17

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԸ
ՎԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ
1915-1918

ԱՆՏԻՊ ՋԵՌԱԳԻՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Հայրս ինծի ըսաւ. «Գնա՛ փուրէն հաց բեր» ու տուաւ 40 փարա: Այնտեղ մեզ մի ծանօթ մարդ կար. փողը տուի անոր եւ ան ինծի հաց տուաւ: Ես առի եւ բերի հայրիկիս մօտ, նստանք եւ միասին ըսկըսանք ուտել: Լմնցանք եւ ելանք նորէն մի երկար ճանապարհորդութիւն սկսանք: Ճանապարհին վրայ երկու մեծ կծիկ կար: Այդ երկու թելէ կծիկներ, ես ու Միհրան առինք սկսանք կլորել եւ երթալ: Կլորեցինք մինչեւ որ այդ մեծ թելը հատաւ:

Գացինք մի մեծ փոսի մէջ, հաց կերանք, մի քիչ հանգստացանք եւ ելանք ճամբայ ընկանք: Մենք միշտ ետեւ կը մնայինք, իսկ հայրս առաջ կ'անցնէր եւ ժողովուրդի մէջ կը կորսուէր եւ չէինք տեսներ նրան: Կ'երթայինք հայրիկիս կը հասնէինք, եւ այսպէս նստելով գնալով, հասանք մինչեւ Ճանիկ: Այնտեղ մի աղբիւր կար, ջուր խմեցինք եւ ելանք այդ աղբիւրէն մի քիչ հեռացանք նստեցանք հաց ուտելու եւ որոշեցինք այդ գիշեր հոն մնալ:

Վարդանոյշ (1), Սիրուն, Միհրան եւ Գուրգէն քնացան, իսկ ես եւ հայրս մընացինք արթուն: Այնտեղ փթերի (2) ամբար կը վառուէր, ես շուտ գացի եւ փթեր բերի, վառեցինք. երկու տեղ շինեցինք եւ վառեցինք տաքնալու: Ես ու հայրս ալ սկսեցանք պառկիլ: Պառկեցանք մինչեւ առաւօտ: Դեռ լոյս չէր բացուեր, մենք հաց կերանք եւ ելանք ճանապարհ: Ճանապարհին, տեսանք որ թօփի ձայներ կ'որոտեն, եւ այդ թօփի գնդակներն ալ կ'իյնային մեր մօտ: Մեր կողքին մէկ լեռ կար, անոնք կ'իյնային նրա լանջի վրայ: Հայրս երբ որ թօփի ձայն լսեց, աւելի արագացուց մեր քայլերը որպէսզի թշնամուն չպատահինք, այսպէս շուտ գացինք մինչեւ երեկոյ:

Դեռ մեզի համար քնանալու տեղ չէինք գտեր եւ ատոր պատճառով միշտ կուլայինք եւ մեր աչքերը քունով լեցուած՝ կը խփուէին: Գացինք տեսանք Պանտի Մահու (3) գետի քով մի քիչ ժողովուրդ կար եւ երկու հարիւրի չափ ոչխար: Մենք գացինք եւ այդ գիշեր ոչխարներու մէջ անցուցինք: Մենք պառկեցանք ոչխարներու մէջ եւ քնացանք:

Առաւօտ ելանք որ երթայինք. տեսանք մեր դէմ մէկ գիւղ կը վառուի: Մենք չէինք գիտեր որ այդ վառուած գիւղը Բերկրին էր: Մենք ելանք գացինք: Ճամբան հայրիկիս մի ծանօթ պատահեց. հայրս ասաց այդ մարդուն.

— Շա՞տ կայ որ Բերկրի հասնինք:

— Տե՛ս, այնտեղ որ մուխ կ'ելլէ, այնտեղ է, ըսաւ ան:

Մենք ուրախացանք, որովհետեւ կը կարծէինք թէ արդէն հասած ենք, բայց քիչ ժամանակ չքալեցինք, առաւօտեան լոյսը չբացուած մինչեւ կէսօրուան կողմ, եւ նոր հասանք Բերկրի: Ճամբան մենք հանդիպեցանք մի գիւղացու ընտանիքի որ պառկած էր գիշերը դաշտի մէջ: Պատմեցին որ այդ սարերէն Քիւրտեր վար էին իջեր, սպաննել էին մի ընտանիք, իսկ մէկ կնոջ լեզուն ալ կիսել էին ու թողել, եւ այնպէս էր եղել խեղճի բերանը որ ջուր խմելիս՝ բոլորը վար կը թափէր:

Մենք նստած էինք այդ աղբիւրի մօտ մի քիչ հանգստանալու, յետոյ ելանք որ երթայինք, բայց մի կամաւոր (4) մեր առաջը բռնեց եւ չթողուց որ երթայինք, որովհետեւ Թուրքեր արդէն սարերը բոլորը պաշարեր էին, եւ այն ժամանակ մենք քաշուեցանք բերդի տակ, գնդակներէ ապահով մնալու համար: Բայց մէկ էլ տեսանք որ Թուրքեր յարձակեցան մեր վրայ: Բոլոր ժողովուրդը սկսաւ փախչիլ:

Բաւականին փախած էինք երբ տեսանք որ ինը ձիաւոր մեր առաջ բռնեցին եւ մեզ նորէն դարձրին Բերկրի: Ո՜հ, դժուար է երեւակայել առաջին փախուստը: Մայրը իր ծծկեր երեխան կը ձգէր եւ ինքը մինակ կը փախչէր. ամէն մէկ իր բեռ կը ձգէր իր միակ չոր ջանը ազատելու համար:

Բայց երբ յետոյ վերադարձանք մեր տեղը, կարծես ամէն մէկը նոր ծնած ըլլար: Ամէն մի մայր վազեց իր ձգած երեխայի վրայ, ամէն մի մարդ վազեց իր ձգած բեռան վրայ: Մենք ուրախ — ուրախ դարձանք նորէն մեր տեղ: Ես չափազանց քաղցած էի: Մենք Վանից մեր հետ բերած ունէինք մէկ աման փոխինդ (5). այն ժամանակ բացի եւ սկսեցայ ախորժակով ուտել: Հայրս ինծի ըսաւ. — «Երուանդ, գնա՛ ջուր բեր խմեմ»: Մեր քով նստողներու մօտ ջուր կար, ես առի եւ տուի հայրիկիս:

(Շար. 4)

(1). — Գաւառի սովորութեան համաձայն՝ մօրը անունը կուտայ:

(2). — Թրիք:

(3). — Նորա Մելիքեան, Երեւան ծընած՝ 1915 գաղթական վանեցիի թոռ, 1991, Նոյեմբեր 5-էն 12 դէպի Վասպուրական կատարած խմբային ճամբորդութենէն ետք, կը գրէ. — «Ամբողջ ճանապարհին փնտռում էմ նաեւ միշտ լսած Բանդիմահի կոչուող գետը, որի գարնանային վարար ջրերին զոհ են գնացել գաղթի ճանապարհը բռնած, տնից — տեղից հալածուած անօգնական կանայք, երեխաներ»: «Յառաջ», 1992 Յունուար 9:

(4). — Կովկասի մէջ մարզուած հայ կամաւորներ:

(5). — Ալիւրով եւ ծածունով շաղուած ու չորցած գնդիկներ:

(Շար. Ա. էջէն)

tons aussi, Monsieur le Président, sur votre sagesse et votre sang-froid pour qu'un règlement pacifique de cette question intervienne au plus tôt. C'est ainsi que l'Arménie pourra retrouver toute la place qui lui revient dans cette région, où elle doit être un carrefour des influences de l'Orient et de l'Occident, un lieu d'échanges pacifiques, conformément à son antique vocation. La France, comme vous le savez, s'est engagée résolument aux côtés de l'Arménie, pour l'aider à préparer son avenir. Notre pays a été le premier à ouvrir une ambassade à Erevan. De multiples projets de coopération technique sont en cours d'examen et des relations de toutes sortes se tissent entre nos administrations et nos entreprises. Il manquait à cela un volet à nos yeux essentiel: celui de la coopération interparlementaire entre la France et l'Arménie. Connaissant votre détermination à faire prévaloir un Etat de droit fondé sur les idéaux de la démocratie et de la liberté, nous sommes prêts à développer des relations suivies et constructives entre votre Assemblée et la nôtre. Un groupe d'amitié France-Arménie est constitué à l'Assemblée Nationale depuis Avril 1992; 113 députés, toutes tendances confondues, y ont adhéré, faisant de ce groupe d'amitié l'un des plus importants. «Nous avons fait front comme nos montagnes» a dit votre grand poète Hovhannès Chiraz. Le courage des Arméniens a fait l'admiration de tous. Reste aujourd'hui à trouver les chemins de la paix et de la prospérité. Puissent les liens entre nos peuples et leurs représentants y contribuer ! Je vous propose dont de lever notre verre à l'avenir de l'Arménie, à l'amitié entre l'Arménie et la France, à la santé du Président de la République d'Arménie, M. Ter-Petrossian, dont je souhaite saluer l'épouse ici présente.

Լիպերասիոն (Հոկ. 22) կ'արձագանգէր Ա. Էմմանուէլլիի ընդունելութեան, ըսելու համար որ այդ առթիւ Ազգ. Ժողովի Նախագահը հրապարակեց Ֆրանսայի առաջարկը միջազգային ժողովի մը Ղարաբաղի հարցին համար:

Ազգ. Ժողովի նախագահին ելոյթին պատասխանելով, Բաբգէն Արարքցեան շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք, յիշեց Ֆրանսայի ներշնչողի երկդարեայ դերը աշխարհի բոլոր ազատատենչ ժողովուրդներուն համար ու անդրադարձաւ Հայաստանի այսօրուան կացութեան և դժուարութիւններուն, շեշտելով.-

«Այդ դժուարութիւններից ձեզ ամէնից աւելի ծանօթ է Լեռնային Ղարաբաղի հարցը: Մենք ուզում ենք հաւատալ, որ, հակառակ բոլոր արգելքների, շուտով Հայաստանի ու Լեռնային Ղարաբաղի օրինակով Ադրբեջանը եւս կ'ընդունի զինադադար առանց նախապայմանների, ինչը հնարաւորութիւն կը ստեղծի, որ մեր ռեգիոնի ժողովուրդները վերադառնան նորմալ կեանքի, կարողանան ապահովել իրենց անվտանգութիւնը, եւ մանաւանդ խաղաղ բանակցութիւններով հարցի լուծման համար միջոց ու ժամանակ ունենան: Այս մարզում մենք Ֆրանսիայի, ինչպէս նաեւ միջազգային հասարակութեան օժանդակութեան անհրաժեշտութիւնն ենք զգում:

«Սակայն ուզում եմ նաեւ ձեզ յիշեցնել, որ հակառակ այդ եւ բազմաթիւ ուրիշ դժուարութիւնների, Հայաստանն իր խորհրդարանով, կառավարութեամբ ու ժողովրդով ամբողջովին նուիրուած է անկախութեան ամրապնդման ու ժողովրդավարացման պրոցէսի խորացմանը: Այս վերջին տարուայ ընթացքում մեր խորհրդարանն ընդունել է ժողովրդավարացման անհրաժեշտ օրէնքների մեծ մասը, շուկայական յարաբերութիւնների ինքնակառուցուածքին վերաբերող հիմնական օրէնքները եւ այլ օրէնքներ, ստանձնել է մարդկային ու քաղաքական իրաւունքների ու ազատութիւնների վերաբերեալ միջազգային կոնվենցիաներով նախատեսուող բոլոր պարտաւորութիւնները:

...«Թէրեւս դժուար է պատկերացնել, սակայն մենք յոյսով ենք, որ մեր երիտասարդ Հանրապետութիւնը պիտի կարողանայ ձեր, Եւրոպայի, միջազգային հասարակութեան ու մանաւանդ մեր հարեւանների օժանդակութեամբ դիմագրաւել իր բոլոր դժուարութիւնները, օժանդակել ուրիշների դժուարութիւնների դիմագրաւմանը, եւ սատարել այն համակարգի ստեղծմանը, որին վստահաբար ձգտում են ե՛ւ գերպետութիւնները, ե՛ւ փոքր երկիրները»:

Ու կրկին շնորհակալութիւններ յայտնելով, Բաբգէն Արարքցեան վերջացուց իր ելոյթը, մաղթելով աւելի սերտ երկկողմանի յարաբերութիւններ:

(Ելոյթներու թարգմանութիւնը կը կարդար Տիկին Սեդա-Գիլէր Մուրատեան, որ որպէս թարգման կը մասնակցի բոլոր հանդիպումներուն):

Ջերմ մթնոլորտի մը մէջ վերջ գտաւ ճաշը, որմէ ետք, գլխաւորութեամբ Ա. Էմմանուէլլիի, Բաբգէն Արարքցեան, Վահան Փափազեան եւ Արմէն Բայրուրդեան անցան Ազգ. Ժողով, ուր Չորեքշաբթի օրուան նիստերը նուիրուած են բերանացի հարցումներու եւ կը հեռասփռուին Ֆրանս - 3-էն:

Ժամը 18-ին, Բաբգէն Արարքցեան շատ կարճ հանդիպում մը կ'ունենար գաղութի կազմակերպութեանց, միութեանց, մամուլի ներկայացուցիչներու հետ, ուր կը պարզէր «Հայաստան» հիմնադրամի նպատակը:

Նոյն իրիկունը, պատուիրակութիւնը ներկայ կ'ըլլար Օփերա - Քոմիքի պալէի մը: Հինգշաբթի ամբողջ օրը, պատուիրակութիւնը կ'այցելէր Փարիզէն դուրս հիւլէակայան մը: Իրիկունը վերջ կը գտնէր Բաբգէն Արարքցեանի այցելութեան պաշտօնական մասը: Այսպէս, կը սկսին գաղութին հետ հրապարակային հանդիպումները.- Ուրբաթ՝ Փարիզ, Կիրակի՝ Լիոն, Երկուշաբթի՝ Մարսէյլ: Հայաստանի պատուիրակութիւնը Երեւան կը վերադառնայ Չորեքշաբթի, Հոկ. 28-ին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝ ՀԻՒՐ ՓԷՐՓԻՆԵԱՆԻ

Վալանսի Հ. Մ.-ը, յառաջիկայ Շաբաթ իրիկուն, միջակ կարողութեամբ խումբի մը հետ է որ գործ պիտի ունենայ, բայց՝ հեռու համակիրներէն, Փէրփինեանի մէջ: Դժուարութիւններ նախատեսելի են, մանաւանդ որ անցեալ շաբաթ իրիկուն, իր իսկ դաշտին վրայ, աւելի քան երկու հազար հանդիսատեսներու ներկայութեան, հայանուն ակումբը ցոյց տուած է անտոյժ խաղ մը եւ ընկրկած է անակնկալօրէն, Շարլվիլի առջեւ (0 – 1):

Փէրփինեան, ներկայիս հաւաքած է, դասաւորումին վրայ նոյնքան կէտեր՝ 11 որքան Վալանս, 11 մրցումներէ վերջ: Անցեալ շաբաթ՝ (0 – 0) Անըսիի դաշտին վրայ: Քաթալան խումբը պիտի ջանայ, անշուշտ, բարելաւել իր դասաւորումը, օգտուելով իր համակիրներուն առջեւ խաղալու պատեհութենէն:

Հ. Մ. Ը. Մ. ԼԻՈՆ – ՏԷՍԻՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Անցեալ Կիրակի, լիկերու մէջ, Ֆրանսայի բաժակին օրն էր: Այս հսկայ մրցաշարքը՝ որուն համար ճամբայ ելան Սեպտեմբերի սկիզբը 6527 ակումբներ, կը հասնէր իր երրորդ շրջանին:

Իսի-ի Հ. Մ.-ը, երկու ժամուան պայքարէ մը վերջ, ինկած է Անտիպի առջեւ (4 – 2):

Նոյնքան հաւասարակշռուած եղած է Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսինի մրցումը Սէն – Մօրիսի դէմ: Տէսինի մէջ ալ պէտք եղած է երկարաձգել խաղը: Ի վերջոյ (4 – 2)՝ ի նպաստ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի:

Սէն – Թ'Անթուան պարտուած է Լա – Սիօթայէ (1 – 1) փէնալթիներու տարբերութեամբ:

ՎԱԼԱՆՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԱԶՄԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Վալանսի Հ. Մ.-ին պահեստի խումբը լաւ արդիւնքներ ձեռք կը բերէ Ֆրանսայի չորրորդ դասակարգի ախոյենութեան մէջ: Անցեալ շաբաթ իրիկուն, յաղթած է Վօ-ան-Վըլէնի՝ (1 – 0): Կը գրաւէ դասաւորումին չորրորդ տեղը եւ կրնայ բարելաւել ալ իր դիրքը այս շաբթու վերջ: Պիտի երթայ խաղալ Քուրնոնի դաշտին վրայ: Քուրնոն խմբակին տկարագոյններէն մէկն է:

Ուրիշ արդիւնքներ, ի հաշիւ նահանգային բաժակներու.-

Առնուվիլի Հ. Մ. — Պրէյ	2 – 7
Վիլէր — Ալփորվիլ	0 – 2
Ֆրանսայի ժիւնիոր բաժակ՝	
Վէնիսիէօ — Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն — Տէսին	1 – 3

Վ. Ս.

Այրի Տիկին Կրեթա Ումուրչատեան,
Տէր եւ Տիկին Քէօսէեան – Պէթելլի (Մոտենա),
Տիկին Լիտա Տուտի Փափազեան – Մալավազի եւ զաւակները (Մոտենա),
Պ. Ռոստոմ Տուտի – Փափազեան,
Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Մոմճեան եւ զաւակը,
Պ. Վարդան Սիմոնեան
Մամիկոնեան, Ուրբաթեան, Փափազեան, Ղազարոսեան, Պետրոսեան, Տակիլճեան, Պարսումեան ընտանիքները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօրաքրոջ, քեռկինին, զարմուհիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԻԿ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ումուրչատեան, Տէտէաղաճ)

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 21-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պուա – Գոլոմպի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանեկան պարագաներուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը Մարսէյլի եւ շրջանի բոլոր մասնաճիւղերը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 24, ժամը 14.30-ին Մշակոյթի Տունը

12-14, rue St. - Bazile, Marseille

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը միջմասնաճիւղային ժողովի կը հրաւիրէ կեդրոնական Ֆրանսայի մասնաճիւղերը Կիրակի, Հոկտեմբեր 25, ժամը 14-ին, Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տունը

126, Avenue Roger Salengro,
69100 Villeurbanne

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

«ՆՈԹՐ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏ» ՈՍԿԵՁՕՂ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 25, առաւօտեան ժամը 10-ին հայկական ծէսով ճոխ պատարագ կը մատուցուի, Մարսէյլի «Նոթըր Տամ Տը Լա Կարտ» Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական ուխտագնացութեան առիթով:

Հայրապետական պատարագը պիտի մատուցանէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

ԸՆԿԵՐԱ ՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութեան Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է հաւաքոյթ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 25, կէսօրէ վերջ, ժամը 16-ին՝ Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային սրահին մէջ

118, rue de Courcelles, Paris 17e

տեղի պիտի ունենայ տեսերիզի մը (վիտէօ) ներկայացումը Արցախի ներկայ կեանքը պատկերացնող:

Այս առիթով, խօսք կ'առնէ Տօքթոր
ՄԱՅԱԿ ՓՕԼԱՏԵԱՆ

Բոլոր ընկերներն ու համակիրները կը հրաւիրուին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

RENCONTRE
avec
M. BABKEN ARARKTSIAN
Président du Parlement de la République d'Arménie
en visite officielle à Paris
accompagné de Monsieur VAHAN PAPAZIAN
Chargé d'Affaires d'Arménie en France
sur
LA SITUATION POLITIQUE ET ECONOMIQUE DE L'ARMENIE AUJOURD'HUI

LYON
avec la participation de CHARLES AZNAVOUR
DIMANCHE 25 OCTOBRE A 16 HEURES
SALLE DE L'EGLISE SAINT JACQUES
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

MARSEILLE
sous l'égide de l'Assemblée des Représentants de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France
LUNDI 26 OCTOBRE A 20 HEURES 30
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12-14, rue Saint-Bazile, Marseille

SIDON TRAVEL FRANCE
présente
ARMENIE '92
VOL DIRECT PAR AEROFLOT PARIS–EREVAN–PARIS
3600 F
Pour renseignements et inscriptions contacter :
SONIA ACHDJIAN
34, AVENUE DES CHAMPS-ELYSEES — Escalier A, 2e étage
75008 PARIS
TEL : 42 56 40 30
FAX : 42 25 41 21

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 24-25
SAMEDI-DIMANCHE
24-25 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.915 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 68e ANNEE — N° 17.915

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՌՆՈՒԱԶՆ ԵՐԿՈՒ-ԵՐԵՔ ՇԱԲԱԹ ԿԱԶԱՄՈՒՂԻՆ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՄԱՆ ՀԱՄԱՐ...

ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ – ՇԵՎԱՐՆԱՁԷ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Գրած էինք առջի օր որ Հայաստան կազ բերող կազմուղին մէկ հատուածը, Օսէթիա, պայթումի հետեւանքով վնասուած էր եւ առնուազն 25 օր հարկաւոր էր նկատուէր վերաշինութեան համար: Նոյն օրը, Նախագահ Տէր-Պետրոսեան հեռաձայնած էր Նախագահ Ելցինի, որ խոստացած էր արագացնել տալ աշխատանքները եւ յոյս կար որ քանի մը օրէն կարելի ըլլայ վերականգնել հատուածը: Այսօր (Հոկտեմբեր 23) առաւօտ սակայն, այդքան լաւատեսութիւն չէր տիրեր, երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ եւ հատուածին հայ աշխատաւորները յայտնած էին թէ լաւագոյն պարագային 2-3 շաբաթ պէտք է: Պայթած հատուածին -- որ 1600 միլիմէթր էր -- փոխարէն առայժմ կարելի է օգտագործել սակայն 800 միլիմէթրնոց հատուած մը, որպէսզի գէթ մաս մը կազ հասնի:

Այսօր (Հոկտեմբեր 23) կէսօրէ ետք, Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Թիֆլիս երթուղարձ մը կ'ընէր տեսնուելու համար նախագահ Շեվարնաձէի հետ:

**

ԼՂՀ-ի Գերագոյն Խորհուրդի Գիւղատնտեսութեան Յանձնաժողովի նախագահ Վալերի Ալեքսանեան յայտարարած է թէ Ղարաբաղի հողատարածքին 40%-ը կը գտնուի Ազերիներու ձեռքը կամ վերածուած է պատերազմի դաշտի: Այդ հողատարածքը կ'ապահովէր ԼՂՀ-ի ազգային եկամուտի 50%-ը:

**

ՀԱՑԸ՝ ԿՏՐՕՆՆԵՐՈՎ

Նախապէս եղած ոչ-պաշտօնական յայտարարութիւններէ ետք, վերջապէս Երեւանի քաղաքային Խորհուրդը որոշած է հացի, հացամթերքներու եւ պարէնային որոշ տեսակներու բաշխումը կտրօնի դրութեամբ:

**

Բաքուի ֆրանսական դեսպանատունը բացարձակապէս հերքած է Ազրբէջանի տարածուած այն լուրը ըստ որուն Ֆրանսա 6 Միրաժ զինուորական օդանաւ ծախած ըլլայ Հայաստանի: Ըստ Բաքուի, վերոյիշեալ օդանաւեր եւ ութ Ֆանթոմ Ֆ-4 գնուած էին Ֆրանսայի եւ Միացեալ-Նահանգներու Սփիւռքահայերու կողմէ:

**

Պաշտօնապէս պարտականութիւնը ստանձնած է Հայաստանի Եգիպտոսի գործավարը Եդուարդ Նալբանդեան. Հոկտ. 15-ին ան ընդունուած է Եգիպտոսի Արտաքին Նախարարին կողմէ: Ե. Նալբանդեան 35 տարեկան է, աւարտած՝ Մոսկուայի Միջազգային յարաբերութիւններու հիմնարկը, ապա արտաքին պաշտօններ վարած:

**

Հոկտեմբեր 20-ին Պելժիոյ, Իտալիոյ, Հոլանտայի եւ Շուէտի Ռուսաստանի դեսպանները իրենց հաւատարմագիրները ներկայացուցին Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի. անոնք այսուհետեւ իրենց երկիրները կը ներկայացնեն նաեւ Հայաստանի մէջ: Դեսպանները ընդունեցաւ նաեւ Խորհրդարանի նախագահին Ա. տեղակալը Արա Սահակեան:

**

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԻՐԱՒԱԲԱՆՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Հոկտեմբեր 16-ին Գերագոյն Խորհուրդի մէջ տեղի ունեցած է երեսփոխաններու հանդիպումը հայ իրաւաբաններու ժողովի մասնակցողներուն հետ: Խորհրդարանի նախագահ Բաբգէն Արարքցեանի ողջոյնի խօսքէն ետք, Մեծն-Բրիտանիայէն, Միացեալ-Նահանգներէն, Իրանէն եւ Թուրքիայէն ժամանած հայ իրաւաբանները ընդգծած են, որ ներկայ հանգրուանին կարեւորագոյն հարցն է Համահայկական իրաւաբանական Ընկերութեան մը ստեղծումը: Այնուհետեւ քննարկուած են շարք մը հարցեր:

**

Հոկտեմբեր 19-ին վարչապետ Խոսրով Յարութիւնեան ընդունած է ԼՂՀ-ի Գերագոյն Խորհուրդի խումբ մը անդամներ, գլխաւորութեամբ Վլադիկ Յակոբեանի: Ընկերա-տնտեսական, մշակութային, առողջապահութիւն, ԼՂՀ-ի մէջ աշնան ցանքի եւ ձմրան պատրաստութեանց առընչուող հարցերու քննարկումէն վերջ համաձայնութիւն գոյացած է այն կարծիքին շուրջ թէ, ԼՂՀ-ի մէջ, պատերազմական ներկայ պայմաններուն մէջ անյարմար է ապապետականացումն ու սեփականաշնորհումը: Հանդիպումին ներկայ եղած են նաեւ պետական նախարարներ Գէորգ Վարդանեան, Հրաչ Յակոբեան:

**

Հոկտեմբեր 21-ին փոխ-վարչապետ Հրանտ Բագրատեան ընդունած է միջազգային դրամական Ֆոնտի պատուիրակութիւնը՝ Պ. Բալինիոնի գլխաւորութեամբ: Քննարկուած են Ֆոնտի կողմէ Հայաստանի դրամատնային համակարգի ընդգրաւառին մէջ կատարուելիք բարեփոխումներուն առընչուող հարցեր:

**

ԻՒՆԷՍՔՕ-ի գործադիր Խորհուրդի 140-րդ նստաշրջանին, Փարիզ, մասնակցած է նաեւ, որպէս դէտ, Հայաստանի Արտաքին Նախարարի տեղակալ Արման Նաւասարդեան: Ան ընդունուած է ԻՒՆԷՍՔՕ-ի գլխաւոր տնօրէն Ֆետերիքօ Մայորի կողմէ: Խօսակցութեան ընթացքին շօշափուած է կազմակերպութեան աշխատանքներուն Հայաստանի մասնակցութեան եւ գործակցութեան ամրապնդման խնդիրը:

**

Վերակառուցման եւ զարգացման եւրոպական Դրամատան ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպում մը տեղի ունեցած է Բնութեան եւ Միջավայրի Պահպանութեան Նախարարութեան մէջ: Նախարար Կարինէ Դանիէլեան համառօտ կերպով

(Շար.ը Դ. էջ)

պէրօ ամբոդ

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (27)

ԺԱ.

- Վերադառնալով Երեւանցիների հարցումներին, կը կարդամ. «*Այժմեան Հայաստանը դարեր շարունակ ղեկավարուել է Թագաւորների կողմից: Ձեր կարծիքը միապետական ղեկավարման համակարգի մասին ի՞նչ է*»:

Կրկին ժպիտ մը կ'ուրուագծուէր Տէր-Պետրոսեանի դէմքին վրայ, կը վառէր նոր գլանիկ մը, քանի՞երորդը, կը պատասխանէր.

-- *Ինձ համար անընդունելի է: Թագաւորութիւններ եղել են Հայաստանում՝ միջնադարի պահանջները բաւարարելու համար: Այսօր, ինձ թւում է, լաւագոյն ձեւը մեր պետականութեան համար, դա հանրապետութիւնն է:*

Նորանկախ որեւէ պետութեան մը յատուկ հոգեվիճակը բնական է որ ակնյայտ կերպով դրսեւորուէր նաեւ ազգովին Հայաստանի մը մէջ, բոլոր նայուածքները կեդրոնանային Նախագահի իւրաքանչիւր խօսքին, իւրաքանչիւր քայլին վրայ: «*Եթէ երջանիկ եմ, ապա շնորհիւ ինձի է. եթէ դժբախտ եմ, պատճառը ուրիշներն են*» տեսակէտը բնական է որ գոյութեան իրաւունք ստանար բարոյ կեանք մը կերտելու բոլոր տուեալներէն զրկուած հաւաքականութեան մէջ կեանքին մէջ:

Լսած էի խիստ մեղադրանքներ, կծու խօսքեր, նոյնիսկ մտաւորականներու բառապաշարին մէջ մուտք գործած էին այնպիսի բառեր զորս կը լսէի առաջին անգամ, կը զարմանայի, կ'ապշէի նոյնիսկ:

Ըստ շատ-շատերու, Նախագահը թոյլ կուտար աններելի սխալներ, իր միջոցառումները զինք կը դարձնէին անճանաչելի: Ի՞նչ կը հետապնդէր ան, ո՞ւր կ'ուզէր առաջնորդել երկիրը: Ի՞նչն էր վերջին նպատակը: Նման տրամադրութեան մէկ ամփոփումն էր Երեւանցիի մը հակիրճ, շէքսպիրեան երկմաս հարցադրումը.

«*Ո՞վ ես դու: Ի՞նչ է գերադասելի՝ պետութի՞ւնը, թէ ժողովուրդը*»:

-- *Պետութիւնը ինքնանպատակ չէ. պետութիւնը ժողովրդի շահերը պաշտպանելու լաւագոյն ձեւն է: Այսքանը ես կարող եմ ասել:*

-- Իսկ «*Ո՞վ ես դու*»:

-- *Դրա մասին ես չպիտի ասեմ. իմ ընտրողները թող ասեն:*

Պատասխանը գտնելով չափազանց լակոնական, իմ կողմէս կ'աւելցնէի.

-- Երբ երկրի մը մէջ տնտեսական դժուարութիւնները բազմանան, Նախագահը կը մեկուսանայ, տագնապը կը մղէ նախագահի մը մեկուսացման, փղոսկրեայ աշտարակին մէջ կը մտնէ ան: Դուք նման տպաւորութիւն չունի՞ք:

-- *Նման մեղադրանքներ կան որ ես իբր սկսել եմ կտրուել ժողովրդից:*

-- Դառնալ քիչ մը անհանդուրժող...

-- *Ո՛չ: Սա չեմ կարող ասել, որովհետեւ այս հարցում իմ մէջ փոփոխութիւն չի եղել: Ես այսպիսին եմ եղել շարժման առաջին նպատակից: Դա կարող է մէկի կողմից դիտուել որպէս անհանդուրժողութիւն, ես նրան աւելի շուտ կը բնորոշէի որպէս սկզբունքայնութիւն: Այո՛, ես անհանդուրժող եմ ստի, կեղծիքի, անբարոյականութեան նկատմամբ, անհանդուրժող եմ, երբեք չեմ հանդուրժի անգամ քաղաքականութեան մէջ, նոյնիսկ քաղաքական հաշուարկներով, ես անբարոյականների հետ որեւէ գործարքի չեմ գնայ:*

-- Անբարոյականութիւն ըսիք: Փոխադրելով վիճակը այլ մակարդակի վրայ, վախ չկա՞յ որ չքաւորութիւնը, աղքատութիւնը *անբարոյութեան* տանի ժողովուրդը:

-- *Կա՛յ: Ո՛չ միայն աղքատութիւնը, այլ նաեւ մեր օրէնքների անկատարութիւնը, այս համակարգերի յեղյեղկութիւնը, խակապէս անցածին պայմանները...*

-- Կը հասկնաք թէ ինչ ըսել կ'ուզեմ *անբարոյութիւն* ըսելով:

-- *Այո, այո, հասկանում եմ:*

- Կը կարդամ յաջորդ հարցումը «*Անկախ պետութիւնը ես պատկերացնում եմ պետական զօրքով, դրամանիշով եւ բանկային համակարգով: Անկախ Հայաստանը չունի ո՛չ մէկը, ո՛չ միւսը, ո՛չ էլ երրորդը*»:

-- *Կ'ունենայ: Ժամանակ է պէտք դրա համար:*

-- Ուրեմն յաջորդ հարցումը հետեւեալն է. «*Վերջին ժամանակներս, ընդդիմութիւնը անընդհատ պնդում է բացել ՊԱԿ-ի (Պետական Անվտանգութեան Կոմիտէի, ՔԱ-Կէ-Պէ-ի) արխիւները: Ո՞րն է ընդդիմութեան նպատակը: Եւ դուք կո՞ղմ էք դրան*»:

-- *Նախ այդպէս չի դրուած հարցը. հարցը դրուած է այլ կերպ. «որպէսզի պետական պաշտօններ զբաղեցնող մարդկանց գործերը քննուեն ՊԱԿ-ում»: Այսպէս է դրուած հարցը: Ես ասեմ. ես ընդհանրապէս դէմ եմ այդ գաղափարին, որովհետեւ Հայոց Համազգային Շարժումը երբ եկաւ իշխանութեան գլուխ, չգնաց նախկին ռեժիմը ոչնչացնելու, նախկին ռեժիմը պատժելու ճանապարհով, այլ մենք ո՛չ թէ ետ նայեցինք, այլ փորձեցինք նայել դէպի առաջ՝ ի տարբերութիւն շատ հանրապետութիւնների: Օրինակ՝ Մերձբալթեան հանրապետութիւններում շատ խիստ հալածանքներ եղան կոմունիստների նկատմամբ, ՊԱԿ-ի նախկին աշխատակիցների նկատմամբ, նոյնը տեղի ունեցաւ Վրաստանում: Այսօր նման միտումներ կան Ռուսաստանում: Մենք չգնացինք այդ ճանապարհով, որովհետեւ համարեցինք որ կոմունիստները մեր ազգի մի մասն են եղել եւ նրանք որոշակի ժամանակ ծառայել են ինչ որ համակարգի, օտար համակարգի, բայց յամենայնդէպս, այսօր չարժեր ջլատել մեր ներքին ուժերը եւ հաշուեյարդար տեսնել նրանց հետ: Ես կարծում եմ, այս նկատառումով իմաստ չունի նաեւ այս արխիւների բացումը, որովհետեւ գաղտնիք չէ որ հասարակութեան մի զգալի շերտ ծառայել է համակարգին եւ այսօր փաստօրէն նոր ալեկոծութիւններ կարող են յառաջանալ երկրում:*

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԻՆ ՀԶՕՐԱԳՈՅՆԸ՝ ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Խորագրին երեք բաղկացուցիչներն ալ մեր իրականութենէն կուգան. ռազմաճակատը այս անգամ Ղարաբաղին չի վերաբերիր, Զանգեզուրեանն է. հզօրագոյնը՝ կայք գտած է «անկարգութիւնը» որ նոյնպէս մերն է։ Ու տարօրինակ այս երեւակը կոչուած է գլխաւորելու պատկեր մը որ առհասարակ քիչ բան ունի մեր ընթացիկ ճառերով սովորաբար գծուածին հետ հասարակաց։

Ղարաբաղեան կռիւներու մասին պաշտօնական լրատուութիւնը երկար ատենէ ի վեր կը պարփակէ նաեւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները. Հայաստանի սահմանակից շրջանները տօրեայ գնդակոծումներու, ռմբակոծումներու թիրախ կ՚ըլլան։ Անոնց մէջ ամէնէն վտանգաւոր գօտին է Զանգեզուրը, թէ՛ Լաչինի անմիջական դրացնութեան եւ թէ ադրբեջանական ծանօթ ախորժակներու պատճառով։ Թշնամին շարունակ կրակ կը տեղացնէ Լաչինի անցքին վրայ, ձգտելով խափանել Հայաստանէն կատարուած ամէն օժանդակութիւն. ու այդ կրակէն լայն բաժին կ՚իյնայ նաեւ սահմանամերձ շրջաններու, երբ նոյնիսկ ուղղակի թիրախ չեն անոնք։

Այս կացութեան մէջ, երբ իշխանութիւնը յամառեցաւ յարմար չգտնել ազգային բանակի կազմաւորումը, կեդրոնացած մէկ հրամանատարութեամբ, դժուարին յաղթանակներու պատումներէն անբաժան եղան ու կ՚ըլլան այլանդակութիւններ, անհաւատալիներ, մեր դաւանած արժէքներուն հակոտնեայ երեւոյթներ։ Անոնք երբեմն այնքան մռայլ գոյներով կը ներկայանան որ մարդ կը դարմանայ յաջողութեան լուրերուն։

Այսպէս էջ մըն է «Ազգ»ի Հոկտեմբեր 10-ի թիւին մէջ լոյս տեսած, «Առջեւում թշնամին է, թիկունքում ... հարեւանը» խորագրուած գրութիւնը որ ստորագրուած է Իտա Մարտիրոսեանի կողմէ։ Ան Սիսիանի շրջանի պահեստային գումարտակի հրամանատար Հովիկ Ազոյեանի բառերով կը սկսի գրութեան. առաջին պարբերութիւնները արդէն գաղափար կուտան մնացածին մասին։

Իր ուժերով ան երբ կը պարտաւորուի Սիսիանի սահմանը պաշտպանել ու կը հասկնայ որ ատոր չի բաւեր իր գումարտակը, օգնութիւն կը խնդրէ Սիսիանէն, Վայքէն, Եղէգնաձորէն, Գորիսէն։ Ու կը ստացուի ան ... «միայն Սիսիանից, մի երկու ժամ անց»։

Այս մէկը կենդանի ապացոյցն է այն տրամադրութեան որ Երեւանի մայթերու վրայի սեղանիկի թագաւորները ու առտուընէ իրիկուն մայթերը չափչփողները կը յայտնեն ամենայն անկեղծութեամբ. «ի՞նչ են էս Ղարաբաղցիները լցուել էստեղ ·թող գնան իրենց հողը պաշտպանեն»։ Հակառակ որ Սիսիան ուղղակի Հայաստանի հողն է, այնպէս կը թուի որ Վայքցին, Գորիսցին, Եղէգնաձորցին ունին Երեւանցիին տրամաբանութիւնը. յարձակումը Սիսիանի վրայ է, թող Սիսիանցիները երթան իրենց սահմանը պաշտպանեն։ Այս երեւոյթը դրել կուտայ Ի. Մարտիրոսեանի թէ «զինուորական ասպարէզում մեզանում նոյն կազմալուծութիւնն է, ինչ եւ մնացած բնագաւառներում»։

Լրագրողին ու զինուորականին խօսակցութեան յետագայ մասը կ՚ընդլայնէ միջադէպը. «մինչ այդ էլ «պառակտիչ միջադէպեր» էին եղել. հարեւանները մեքենայ էին փախցրել, խլել զէնքերը, դաժանօրէն խոշտանգել մի քանի մարդու, իսկ մարտից նոր վերադարձած սպային հրազէնով վիրաւորել ձեռքից։ Այդ ամէնը յայտնել էին Գորիսի իշխանութիւններին, սակայն ոչ մի միջոց չէր ձեռնարկուել»։

Այս արտայայտութիւնը Ի. Մարտիրոսեանի գրել կուտայ թէ միակ գործող օրէնքը «ամէն մէկն իր համար»ն է։ Իսկ հրամանատար Ազոյեան կ՚ըսէ. -- «Լրիւ անվերջութիւն է։ Մի կողմից թշնամին է, միւս կողմից ··· հարեւանը։ Զգիտես՝ որն է վատթարը»։

Կարգ -- կանոնի, կարգապահութեան բացակայութիւնը լաւագոյնս կը բացատրուի Գորիսի պատկերով. հոն «քաղխորհուրդ, զինկոմ, գեներալ ··· ամէն մէկն իր բանակն ունի։ Գումարած քրէական տարրերի աւազակախմբերը, որոնք նոյնպէս «համազգեստով» են, նոյնպէս իրենց «ինքնապաշտպանական ջոկատներ» են անուանում եւ նրանց զէնքն աւելի շատ է ու աւելի լաւ։ Հէնց այդ մարդիկ էլ զբաղւում են կողոպուտով»։

Հրամանատարը կը դանդաղի վառելանիւթի պակասէն, ատոր ծանրակշիռ հետեւանքները նշելով ու արդարօրէն հարց տալով. «ինչո՞ւ պէտք է ամէն մէկս լուծենք «մեր» խնդիրները»։ Յետոյ կը յաջորդէ «կեդրոնացուած, իրական զինուորական ղեկավարութեան» կարօտը։

Ազոյեան միակը չէ որ ունի այս դանդատները ու կարօտը։ Շրջանի սպաները կը պնդեն որ լրագրողը անպայման գրէ զինակոչին մասին, «այն մասին որ արտօնագիր տալիս են ոչ միայն հազուագիւտ մասնագէտներին, այլեւ ամէն տեսակ «ապարադչիկներին», գործկոմականներին։ Այն մասին որ Երեւանում ամէն անկիւնում «սեղանիկ» է, իսկ ամէն մէկի կողքին՝ 5 -- 6 ցուլ։ Այս պատերազմը, պաշտպանութիւնը, զօրակոչը նրանց կը վերաբերի երբ սկսին Երեւա՞նը ռմբակոծել»։

Սպաները դառնօրէն կը նշեն պարագաներ ուր զինուորական ծառայութենէ խուսափելու համար բժշկական չինծու տեղեկագիրներ ձեռք կը ձգուին. ատոր քով քանի գիւղացի բերքը արտը ձգած, զէնք առած է հողը պաշտպանելու։

Կացութիւնը այնքան ծանրակշիռ է որ վախ կը յայտնուի որ «եթէ այժմ պաշտպանութիւնը առաջնահերթ խնդիր չդարձուի, ապա ··· ապա, վախենում եմ որ չի լինի մէկը սահմանամերձ շրջաններում, որի հետ հարցազրոյց ունենանք։ Առայժմ փախչում են Կապանից ու Գորիսից։ Եթէ Սիսիանից էլ սկսեն ··· սա Զանգեզուրն է, դարպասը, առաջաւոր դիրքը»։

Այսպիսի պատկերներ ու էջեր ալ կուտայ պատերազմը որ ամբողջ ժողովուրդին գլխաւոր հարցը դարձած է հակառակ բազմապիսի դժուարութիւններու։ Ամբողջ հարցը այն է որ բժշկական տեղեկագիրներու ետեւ ապաստանողներու եւ բերքը արտին մէջ ձգած զէնք վերցնողներու տարբերութիւնը յաղթական դուրս գայ անկարգութեան համատարած իշխանութեան դէմ։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«ՌՈՒՍԵՐԸ Ի՞ՆՉ ԳՈՐԾ ՈՒՆԻՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ»

Ազգ» օրաթերթի Հոկտեմբեր 3-ի թիւին մէջ այս խորագիրով անկիւն մը կ՚արձագանգէ ռուսական մամուլին։ Նախ մէջբերումներ կը տրուին «Սովետսկայա Ռոսիա»յի մեկնաբան Քդ. Վոլոդինի կարծիքներէն. ան կ՚ըսէ թէ այսօր Անդրկովկասի պատերազմը եթէ նոյնիսկ վերջ գտնէ, շրջանը չի խաղաղիր ու հոն պատահածն ալ կը կրկնուի Հիւսիսային Կովկասի մէջ։ Այս նախատեսութեան կը տրուի այն պատճառաբանութիւնը թէ այդ շրջանին մէջ քաղաքական կարգերը կայուն չեն, կուսակցութիւնները նոյնպէս եւ ընդհակառակն, զօրաւոր են մաֆիական կազմակերպութիւնները ու շատ ազդեցիկ՝ խմբակցութիւնները։

Վոլոդին կը շարունակէ որ շրջանին մէջ շեշտուած բնոյթ ունի ազգայնամոլութիւնը, որովհետեւ այդ հանրապետութիւններուն մէջ յատկացումներէն օգտուողը ժողովուրդը չէր ըլլար, այլ անոնք կը գործածուէին Ռուսաստանի հաշւին գոյատեւող ոչ արտադրական կառոյցներու համար եւ ազգայնամոլութիւնը դարձաւ ձրիակերներու մտածողութեան արտայայտութիւն, սեփական ժողովուրդը չհաղորդելու եղանակ։ Սակայն, ըստ Վոլոդինի ատիկա իրենց հարցն է որովհետեւ Կովկասի մէջ Ռուսաստանի ներկայութիւնը «աշխարհաքաղաքական անհեթեթութիւն» է. ԺԸ. դարու աւարտին Ռուսաստանի պատմական սխալը եղաւ դուրս գալ աշխարհաքաղաքական սահմաններէն եւ սկսաւ իր ուժերը ի զուր վատնել վայրի «լեռնցիները» քաղաքակրթելու եւ յաւերժ թշնամական ժողովուրդները հաշտեցնելու համար։

Լրագրողը աշխարհաքաղաքական սահման կը նկատէ Կովկասեան լեռնաշղթան եւ կ՚առաջարկէ անյապաղ վերադառնալ հայրենի դիրքերուն, դուրս գալ անդրկովկասեան ճահիճէ։ Ռուսական շահերը Անդրկովկասի մէջ պէտք է սահմանափակուին Ռուսերու պաշտպանութեամբ. ատկէ դատ շրջանին մէջ ոչինչ պէտք է հետաքրքրէ Ռուսերը։

Ռուսաստանի Կովկասի հանդէպ դիրքին անդրադարձած է նաեւ Տնտեսութեան Նախարարը։ Ան յայտարարած է որ Արտաքին Նախարարութիւնը այսուհետեւ կը սկսի աւելի խիստ դիրք ունենալ հանրապետութիւններուն, յատկապէս Վրաստանի հանդէպ։ Ան ըսած է թէ հիւսիսային Կովկասի խաղաղ կարգաւորումը իրենց համար աւելի կարեւոր է, քան Վրաստանի հետ առանձնայատուկ որոշ յարաբերութիւններու մշակումը։

«Պրաւդա» եւս անտարբեր չէ հարցին հանդէպ. ան ամէն բանի մեղաւորը կը նկատէ Միացեալ - Նահանգները եւ Շվարնաձէն։ Թերթը Աբխազիոյ պատերազմն ալ կը դիտէ որպէս հիւսիսային - Կովկասը ապակայունացնող ազդակ որ կրնայ Ռուսաստանի փլուզման սկզբնակէտը ըլլալ։ Թերթին կարծիքով երկիրը կանգնած է ընտրութեան մը առջեւ. կամ կովկասեան նոր պատերազմ, կամ Ռուսաստանի քայքայման սկիզբ։

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Ր. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՀԵՌԱՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Երեւանի ռամկավար օրգան «Ազգ» օրաթերթի աշխատակիցը դիմած է Լ. Տէր-Պետրոսեանի մամուլի քարտուղար՝ Ռ. Շուգարեանին, Ր. Յովհաննէսեանի հեռացման առընչութեամբ եւ ստացած է հետեւեալ բացատրութիւնները, որոնք կարելի եղած էր գուշակել, առանց մարգարէ ըլլալու։

*

Հայաստանի արտգործնախարար Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հրաժարականից յետոյ նախագահական ապարատից տրըւած կցկտուր բացատրութիւններն ամբողջական պատկերացում չտուեցին հրաժարականի բուն պատճառների մասին։ Այդ առիթով մենք դիմեցինք Մոսկուայից օրերս վերադարձած նախագահի մամուլի քարտուղար Ռուբէն Շուգարեանին։

- Պրն. Շուգարեան, ինչպէ՞ս էք մեկնաբանում արտգործնախարարի հրաժարականը, եւ որո՞նք էին դրա հիմնական պատճառները։

- Նախ ձեւակերպման մասին։ Ի հարկէ, արտգործնախարարն ընտրել էր իր համար ամենալաւ ձեւակերպումը, ասելով, թէ ինքը հրաժարական է տալիս նախագահի խնդրանքով։ Այդտեղ նա իրեն դրսեւորեց որպէս նուրբ դիւանագէտ։ Առաջին փուլում, երբ դեռ նոր էր Րաֆֆի Յովհաննէսեանը նշանակուել արտգործնախարար, մեծ աշխատանք տարաւ այդ ոլորտում, յատկապէս արտասահմանում ունեցած հանդիպումների եւ տարբեր մակարդակների այցելութիւնների ընթացքում։ Երկրորդ փուլը կը մեկնաբանէի այսպէս։ Ի հարկէ, այցելութիւնները կարեւոր էին, բայց Հայաստանի համար մեծ չսայլութիւն կը լինէր ըղբաղուել միայն դրանցով։ Երեւի թէ դրանք էլ նախարարին կարեցին իրականութիւնից։ Չնայած նա պաշտօնէ արտգործնախարար էր, բայց, իմ կարծիքով, Պրն. Յովհաննէսեանը պէտք է զբաղուէր կամ գոնէ քաջատեղեակ լինէր ներքին քաղաքական կեանքին։ Մնդամ այդ ուղղութեամբ ելոյթներ ունենար։ Մինչդեռ նախարարի վերջին ելոյթներում (Ստամբուլի ելոյթը եւս արդէն մեկնաբանել էի որպէս գլացմունքային եւ մեր քաղաքականութեան որոշ դրոյթներին հակասող) կան որոշակի կէտեր, որոնք հակասում էին Հայաստանի Հանրապետութեան ընդհանուր քաղաքական գծին։

Այդ պահից յետոյ հարցական տակ էր դրւում նրա արտգործնախարար լինելու հարցը։ Ի հարկէ, նախարարը կարող է այլ կարծիք ունենալ, բայց նա գործադիր իշխանութեան ներկայացուցիչն է եւ պարտաւոր է կատարել քաղաքական պատուէրը։ Կայ որոշակի քաղաքականութիւն, որից նա չպէտք է շեղուէր։ Այդ քաղաքականութեան համար մենք պայքարել ենք չորս տարի։ Այն շատ յստակ է։ Ուղղակի արտգործնախարարի այդ ելոյթներում կային կէտեր, որոնք չըպէտք է տուէին դիւանագէտի անունից։ Տպաւորութիւնն այն էր, որ նա իրեն պահում է որպէս մի մեծ կայսրութեան արտգործնախարար։ Դա մի պատճառը։ Երկրորդ պատճառը արտգործնախարարութեան ներքին վիճակն է։ Փաստօրէն գլխաւոր նպատակը, որ դրուած էր Րաֆֆի Յովհաննէսեանի առջեւ, արտգործնախարարութեան ստեղծումն էր։ Դա փաստօրէն չի կատարուել։ Արտգործնախարարութիւնն այժմ գտնւում է բաւականին վատ վիճակում։ Յստակեցուած չեն բաժինների ֆունկցիաները, նրանց գործունէութեան ոլորտները։ Շատ դէպքերում չի համակարգւում նախագահական ապարատի, կառավարութեան եւ արտգործնախարարութեան կապը։ Այդ պառակտումը գնալով զգացնել էր տալիս։ Հէնց դա էլ երեւի հրաժարականի գլխաւոր պատճառն էր։ Ստամբուլի եւ ԱՄՆ-ի ելոյթներն ուղղակի արագացրին այդ հրաժարականը։

Ուզում եմ կրկնել, որ Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հետ ես համաձայն եմ այն հարցում, որ նա չի սպառել իր բոլոր հնարաւորութիւնները։ Մենք քաջածանօթ ենք նրա կարողութիւններին եւ ես վստահաբար կարող եմ ասել, որ նա խոշոր քաղաքական գործիչ է։ Հնարաւոր է, որ նա տեղ կը գտնի մի այլ օղակում։ Ես տեղեակ եմ, որ նախագահը հէնց հրաժարական տալու օրը նրան առաջարկել է լինել իր խորհրդականը։ Բացատրեմ ինչու։ Շատ բնական կը լինէր, որ խորհրդականը հանդէս գար ընդդիմադիր դերում։ Եթէ նա համաձայն չլինի նախագահի այս կամ այն յայտարարութեանը, քաղաքականութեան որեւէ դրոյթին, որպէս խորհրդական կը շարունակէր պնդել իր կարծիքը եւ կը փորձէր նախագահի վրայ ազդել կամ համոզել։ Նախարարի պաշտօնում նման հակասութիւնն անընդունելի էր եւ նոյնիսկ ծիծաղելի։ Աւելին, արտասահմանում արդէն շատ էր խօսւում այդ հակասութեան մասին, որ նախագահը մի բան է ասում, իսկ արտգործնախարարը մի այլ բան։ Ես կարծում եմ, որ խորհրդականի պաշտօնում Րաֆֆի Յովհաննէսեանը կարող է շատ օգտակար դեր խաղալ։ Այսինքն, նա նախագահական աշխատակազմում կը ներկայացնի մի որոշակի ուղղութիւն եւ միշտ կը փորձի ինչ-որ ձեւով իր կարծիքը յայտնել նախագահին։ Նախագահը կարող է հաշուի առնել եւ միգուցէ անել համապատասխան եզրակացութիւններ։ Ինչ վերաբերում է Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հրաժարականից յետոյ բարձրացուած աղմուկին, այն ինձ համար տարօրինակ է։ Դա հերթական փոփոխութիւն է կառավարութեան կազմում։ Ես կարծում եմ, որ բոլոր նախարարները պէտք է զգան իրենց ժամանակը։ Րաֆֆի Յովհաննէսեանի, որպէս նախարարի, ժամանակը սպառուել է, բայց որպէս քաղաքական գործչի՝ ոչ։ Այդ իմաստով պէտք է անել հնարաւոր ամէն ինչ, որպէսզի նրա նման քաղաքական գործիչն ու դիւանագէտն իր նոր տեղը գտնի Հայաստանի Հանրապետութեան կառոյցներում։

-Իսկ ի՞նչ պատասխան է տուել արտգործնախարարը։

Առայժմ ոչ մի պատասխան չկայ, ոչ դրական, ոչ բացասական։ Րաֆֆի Յովհաննէսեանը գտնւում է Հայաստանում, նա ԱՄՆ չի մեկնել։ Ես կարծում եմ, որ համագործակցութեան նոր ձեւ կը գտնուի, եւ պէտք չէ այդ հրաժարականը դիտել որպէս արտառոց երեւոյթ։

- Արտաքին քաղաքականութեան կուրսի փոփոխութիւն կը լինի՞։

- Կարծում եմ, փոփոխութիւն չի լինելու։ Կը շարունակուի նախագահի եւ կառավարութեան որդեգրած կուրսը։

Այլ բան է, որ այդ կուրսից շեղումներ էին նկատւում արտգործնախարարութեան աշխատանքներում:

. Իսկ ճախագահի ապարատը մեզ չու-նի՞:

. Մեր կողմից աշխատանքների համակարգման ցանկութիւն յայտնուել է, բայց դա չի իրականացուել: Պատճառները տարբեր են: Եւ ամենագլխաւորն այն է, որ չի ստեղծուել այնպիսի կայուն գործող նախարարութիւն, որը կարողանար կապի մէջ մտնել եւ նախագահի ապարատի եւ Գերագոյն Խորհրդի արտաքին յարաբերութիւնների յանձնաժողովի հետ: Այդ դէպքում Հայաստանի կողմից իրականացուող քաղաքական կուրսի օղակները կը գործէին համաձայնեցուած: Բայց քանի որ այդ գործընթացը աշխատանքը տարւում էր արտգործնախարարութեան կողմից, կարծում եմ այդ պատճառով էլ համակարգման հարցը տապալուեց:

. Որքանո՞վ են իրականութեանը համապատասխանում այն լուրերը, թէ արտգործնախարարութիւնը կազմալուծուելու է եւ ստեղծուելու է նախագահին կից պետքարտուղարութիւն՝ պետքարտուղարի գլխաւորութեամբ: Եւ դրա հետ կապուած, ո՞ւմ է նախատեսում նախագահը արտգործնախարարի կամ պետքարտուղարի պաշտօնում:

. Միշտ նախարարների հրաժարականներից յետոյ պատճառներ են փնտռւում, եւ դրանցից ամենատարածուածն այն է, որ ինչ-որ մէկին ցանկանում են փոխարինել մի այլ թեկնածուով: Տուեալ դէպքում դա այդպէս չէ: Թեկնածու առայժմ չկայ: Կան ինչ-որ տարբերակներ, որոնք քննարկւում են, բայց կոնկրետ թեկնածուի մասին ոչինչ չեմ կարող ասել: Դա մէկ անգամ եւս ապացուցում է այն փաստը, որ Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հրաժարականն անհրաժեշտութիւն էր եւ ոչ թէ մէկ մարդուն միւսով փոխարինելու հարց: Պետքարտուղարի հարցը վաղուց էր քննարկւում եւ առաջարկւում տարբեր գործիչների կողմից, բայց մենք պէտք է փորձենք Հայաստանի համար գտնել ամենայարմար տարբերակը, չընդօրինակելով ԱՄՆ-ին կամ Ռուսաստանին: Համակարգման համար երեւի թէ անհրաժեշտ կը լինէր նման օղակի ստեղծումը: Բայց, իմ կարծիքով, մօտ ապագայում այդպիսի փոփոխութիւն չի լինի: Դա կապուած է ֆինանսական, բիւջետային եւ կառուցուածքային փոփոխութիւնների հետ:

Հարցազրոյցը վարեց՝
ՅԱԿՈԲ ԱՍԱՏՐԵԱՆ

«Ազգ»

ՁԱՅՆԵՐ ԳԻԱՌԵՆ

Ռ. Ա. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ «ՅԱԿՈԲ ԿՈՇԿԱՐԵԱՆ ԱԿՈՒՄԲ»Ի ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Մարսէյլի «Յակոբ Կոշկարեան Ակումբ»ը, իր վերականգնումէն, ստեղծուած 1935, հազիւ տարի մը ետք, արդէն իր շուրջ հաւաքած էր գաղութի ազգային հոգերով զբաղող, նուիրեալ խումբ մը անձնաւորութիւններ:

Հակառակ Ռ.Ա.Կ.--ի Եւրոպայի Շրջանային վարչութեան այն որոշումին թէ՝ այս շրջանին, կուսակցութեան բոլոր շրջանակները, դադրեցնեն կուսակցական կեդրոնացեալ իրենց բոլոր գործունէութիւնը եւ միայն կեդրոնանան, առաւելագոյն կարելիութիւններով, Հայաստանի օգնութեան գործին...

Ասով հանդերձ, Մարսէյլի կուսակցական ղեկավարները, շրջանին ազգային եւ քաղաքական կեանքէն ներս պաշտօնապէս մուտք գործելու առաջադրանքով, կազմակերպած էին քօքթէյլ -- ընդունելութիւն մը, հանրութեան ներկայանալու եւ ներկայացնելու համար իրենց գործունէութեան ծրագիրը:

Հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 15, Հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 19--էն սկսեալ, Հ. Բ. Ը. Մ.--ի սրահը, Մարսէյլ, նախագահութեամբ՝ Եւրոպայի Ռ.Ա.Կ.--ի Շրջանային վարչութեան նախագահ՝ Պր. Յակոբ Գասարճեանի, որուն կ'ընկերանար Ռ.Ա.Կ.--ի Եւրոպայի գլխաւոր խորհրդական Պր. Անդրանիկ Բէչիչեան:

Բազմաթիւ ներկաներու շարքին, նաեւ կային Ֆրանսացի քաղաքական հոսանքներու ներկայացուցիչներ եւ կառավարական անձնաւորութիւններ:

Պր. Կ. Սայըպալեանի բացման խօսքէն ետք՝ Պր. Յակոբ Գասարճեան հայերէն եւ ֆրանսերէն ճառերով, հանգամանօրէն ներկայացուց Ռ.Ա.Կ.--ի պատմական եւ ներկայի դերը, Սփիւռքի մէջ եւ Հայաստան:

Ապա, Տոքթոր Փ. Մաշոյեան, փոխ -- նախագահը մասնաճիւղին, իր մանրամասնեալ ճառով ներկայացուց «Յակոբ Կոշկարեան Ակումբ»ի արդէն տարած աշխատանքները Հայրենիքի օգնութեան գծով եւ ներքին կազմակերպչական տեսակէտով: Երիտասարդ բժիշկին՝

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 10--ին, ոգեկոչուած է Սրբոց Թարգմանչաց հայ մշակոյթի տօնը, նախագահութեամբ՝ Գարեգին Պատրիարքի: Յաւարտ պատարագի օրուան քարոզը արտասանած է Գարեգին Արքեպիսկոպոս եւ ներբողը հիւսած Թարգմանչաց երէց եւ կրտսեր Թարգմանիչներուն, որոնք մեր մշակոյթի ռահվիրաները եղած են: Հոգեհանգստեան պաշտօնին յաջորդած է հոգեճաշ մը Դպրեվանքին մէջ:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ Ազգային Վարժարանի Բասմաճեան Թատերասրահին մէջ, Սեպտեմբեր 19, 20 եւ 27--ին, նախաձեռնութեամբ՝ «Համազգային»ի Պետրոս Ադամեան Թատերախումբին ներկայացուցած է «Փշածաղիկ»ը:

ՖԷՐՖԻՔՍԻ Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Հոկտեմբեր 11--ին նըշուած է Թարգմանչաց տօնը, նախագահութեամբ՝ Շահան Արք.ի, որ իր քարոզին որպէս բնաբան ալ ընտրած էր՝ «Քանզի նա արժանաւորեցաւ կալ ի սինէական փառաբանութեան եւ ընկալեալ պատգամս կենդանիս տալ խորայէլեան բանակին» (Վարդան Վրդ. Արեւելքցի 13--րդ դար):

Ռ.Ա.Կ.--ի կուսակցութեան հանդէպ իր ցոյց տուած հաւատքն ու նուիրումը՝ բոլոր ներկաները յուզեց, երբ ան ըսաւ թէ՝ այսօր կը միանայ կուսակցութեան մը զոր իր հայրը կը պաշտէր եւ ինք՝ որպէս ժառանգորդը պիտի տար այն, ինչ որ արժանի ըլլար իր հանգուցեալ հօրը յիշատակին...

Ռ.Ա.Կ.--ի Յակոբ Կոշկարեան Ակումբի նախագահուհի՝ Տիկին Ռ. Տօնիկեանի փակման խօսքէն ետք, ներկաները բոլորուեցան հիւրասիրութեան սեղանին շուրջ, ուր, Յակոբ Կոշկարեանի այրին, Տիկին Մ. Կոշկարեան կտրեց օրուան մեծ կարկանդակը:

Հանդիսութեանց սկիզբը, արդէն քսան հաւատաւոր եւ Մարսէյլի ազգային ծառայութեան երեւելի անձնաւորութիւններ, իրենց ուխտը տուած էին Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան:

Բոլոր ներկաները, հիւրասիրութեան ընթացքին, խանդավառ հաւատքով երկար զրուցեցին իրարու հետ, բազմաթիւ բաժակաճառեր առաջարկելով:

Մինչ այդ, գլխաւոր ղեկավարները, խորհրդակցելով որոշեցին՝

Ա. -- Անշահախնդրօրէն եւ անսակարկ օգնել Հայաստանին:

Բ. -- Ամէն տեսակի զոհողութեամբ զօրավիգ կանգնիլ հայ լեզուին եւ մանաւանդ հայերէն լեզուով հայ մամուլին:

Գ. -- Հեռացած հայ երիտասարդութիւնը վերադարձնել հայ կեանքին:

Հանդիսութեան վերջաւորութեան, նախագահուհի՝ Տիկին Ռ. Տօնիկեան, ճաշարան «Սէփ»ի մէջ պատուեց ստուար խումբ մը կուսակցականներ, ուր՝ Պ.Պ. Ա. Պապայեան, Կ. Սայապալեան, Յ. Գասարճեան, Ռ. Աթոյեան, Ա. Բէչիչեան, եւ Տոքթոր Փ. Մաշոյեան իրենց բաժակաճառերով, վերստին նորոգեցին իրենց ծառայելու խոստումը եւ ուխտը:

Կը մաղթենք որ՝ Ռ.Ա.Կ.--ի Մարսէյլի հայկական կեանքի պաշտօնական մուտքով, Մարսէյլի Հայութիւնը, շուրջ 80 - հազար, արդարօրէն ունենայ մղիչ ուժ մը եւս, դէպի հայկականութիւն եւ հայապահպանում:

Ա. Բ.

Ա ՍԿԷ Ա ՆԿԷ

ԱՄԵՆԱՓՈՔՐ ՇԱՐԺԱԿԸ

Ճափոնական «Թոշիպա» ձեռնարկութիւնը մագնիսական մանրաշարժակ մը հնարած է վերջերս որ այս դասակարգին ամէնէն փոքրն է: Զորս միլիկրամնոց այս հրաշալիքը 0·8 մմ. տրամագիծ ունի: Մագնիսական սկաւառակը որ անոր կեդրոնը զետեղուած է, վայրկեանը 60 -- 10 հազար շրջան կրնայ կատարել: Կ'ըսուի թէ այս շարժակը կրնայ գործածուիլ բըժշկական մարզին մէջ, յատկապէս աչքի վիրաբուժութեան կամ փրթած ջիղերը կարելու գործողութեան մէջ:

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԾԱՌԵՐԸ ՎԱՏԱՌՈՂՋ

ՄԱԿ--ի տեղեկագրի մը համաձայն, Բրիտանիոյ ծառերուն 56,7%--ը կը տառապին տերեւաթափի անբնական երեւոյթէ մը որ հետեւանք է մթնոլորտի աղտոտութեան. 1989--էն ի վեր կրնապատկուած է իրենց տերեւներուն մէկ քառորդէն աւելին կորսնցուցած ծառերուն թիւը: Այսպէս, բրիտանական անտառները Եւրոպայի ամէնէն ուժաքամներն են, քանի որ ծառերուն 45%--ը վատառողջ է. այս համեմատութիւնը Լեհաստանի մէջ 45%, Գերմանիոյ մէջ 25,2%, իսկ Ֆրանսայի մէջ 7,1% է: Ըստ մասնագէտներու Անգլիոյ ածխահանքերու ճարտարարուեստն է որ կը պատճառէ մեծագոյն վնասը:

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԸ ՎԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ 1915-1918

ԱՆՏԻՊ ՁԵՌԱԳԻՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Այդ ինը կամաւորներ շուտով քաջերի նման ձիերից վար իջան եւ սկսեցին հերոսական կերպով կռուիլ Թուրքերի դէմ մինչեւ երեկոյ: Երբ տեսան որ իրենց օգնութեան հասնող չեղաւ եւ իրենց փամփուշտներ ալ խլեր (1) էին, հրացաններ կոտրեցին եւ սկսեցին փախչիլ:

Հայրս այս որ տեսաւ, ասաց. «Զինի՞ թէ սրանք պարտուեցին», և իսկոյն բոլորս ալ փախանք դէպի Ջանիկ: Սոսկալի էր հիմակուան փախուստ. ամէն մարդ իր ողան, իր բեռ, իր մօտ եղած ամէն ինչ կը ձգէր եւ կը փախչէր, միայն իր հոգին պատելու համար:

Մենք առաջ կ'երթայինք, Թուրքի գընդակներ կարկուտի նման կը տեղային մեր գլխին: Եւ մէկ կողմից կը վազէինք, իսկ միւս կողմից կը նայէինք հայրիկին: Այն ժամանակ հայրիկիս կարած ռուսական շլապկի (2) կար գլուխս: Մայրս եկաւ եւ ըսաւ որ նետենք տոոնք եւ նետեցինք: Ես միշտ կը գոռայի. «Հայրի'կ, շո'ւտ արա, վազի'ր»: Երեք անգամ կանչելէ ետք, մէկ էլ նայեցի, տեսայ որ այլեւս հայրս չկա'ր...

Արդէն մեզ ձերբակալեցին: Մի սոսկալի գազանի տեսքով անօրէն եկաւ, մայրիկիս ձեռք երկարեցնելով ասաց. «Փարա', փարա'»: Մայրիկս ալ ըսաւ. «Չկա'յ, չկա'յ»: Մինչեւ այն ժամանակ ես իմ հագուստներով էի: Մայրս ինծի ըսաւ որ շուտ հանեմ իմ շալվար եւ պլուզ, հագնիմ Սիրունի միսօն: Ես ալ շուտ հանուեցի եւ հագայ Սիրունի հագուստներ, իսկ մայրս ալ իր գլխի եազմէն ձգեց իմ գըլխուս վրայ: Ահա այսպէս փոխուեցայ աղջիկի:

Թուրքերը մինչեւ այդ ժամանակ հասեր էին: Ինչքան որ տղամարդ կար, բոլորն ալ սպաննեցին: Իսկ ինչքան որ փոքր տղայ -- աղջիկ կար, կիներու հետ նախիրի պէս քշեցին եւ տարին դէպի Բերկրի:

Մութ էր ... խե'ղճ ժողովուրդ ... բոլորը ընկան աղին -- անդին, իրենց գիշերուան համար ապաստարան գտնեն: Եւ արդէն շատերս ճարեցինք, երբ յանկարծ մեծաւորը հրամայեց իր կողքին կանգնած մէկ ասկեարին (3) որ տանեն ժողովուրդը Բերկրիի փողոցները պտըտցնեն:

Ասկեարը գլուխ տուեց մեծին, հրացանը թեւը գցեց եւ իր հետ վերցուց հինգ ընկերներ եւ մենք ոչխարի անմեղ հօտի նման, ընկանք նրանց եաւէն ու գացինք:

Այն ժամանակ որ Բերկրի էի բոլորի հետ կանգնած, տեսայ այն նզովեալներն թէ ինչպէս իրենց մէջ կը բաժանէին հայ կիներուն զարդերը ... Այդ բոլորի մէջէն յանկարծ հայրիկիս մատներով կարած խուրջինը (4) տեսայ, ինծի համար այնքան թանկագին այդ իրը, որուն մէջ Թուրք հրամանատարը լեցուց հայ կանանց ձեռքերէն խլած զարդերը եւ դրաւ իր ձիու վրայ:

Վեց հատ Թուրք ասկեար մեզ առին տարին Բերկրիի փողոցներուն մէջ պտըտցնելու համար, եւ մինչեւ կէս գիշեր մենք մնացինք փողոցներում առանց քընելու: Յետոյ Թուրքեր եկան մեզ խուզարկելու. երբ կարգը ինծի հասաւ ես որ Սիրունի միսօն հագած էի: Թուրքը բացաւ եւ ոչինչ չնկատեց: Իմ շալվարի գրպանս նայեց. մօրս ժամացոյցը իմ գրպանիս մէջ էր, առաւ: Իմ գրպանը կար նաեւ մախառաներ (5): Այդ ամէնքը հանեց ու ձգեց այս այն կողմ: Իմ գրպանը կար նաեւ վառօդ: Ես Վանի մէջ ինձ համար փայտէ թօփ էի շիներ եւ միշտ վառօդով կը նետէի. քիչ մ'ալ մնացեր էր գրպանիս մէջ: Թուրքը հանեց եւ ըսաւ. «Պու նէտի՞ր» (6): Այն ժամանակ ես Թուրքերէնից մի քիչ տեղեկութիւն ունէի, ըսի. «պարութ տըր» (7): Այն ատեն առաւ, ցրուեց եւ ինծի թողեց հեռացաւ: Մայրս ինծի ըսաւ. -- «Ինչո՞ւ Թրքերէն խօսեցար, եթէ իմանար որ դու տղայ էիր» ... Այդ ալ անցաւ գնաց:

Միւս առաւօտ, մի ընկուզենու ծառի տակ նստած էինք: Այդտեղ Թուրքեր եկան եւ մայրիկիս փալթոյի թեւի տակից մեր ունեցած բոլոր փողերը հանեցին: Մէկ կնոջ փողերը որ ծամի պոչիկի մէջն էր, բոլորը հանեցին: Ծառի տակ նըստած ժամանակ, մայրիկս ինձ տուեց իր եւ հայրիկիս քոստակներ (8) եւ պլագուկներ (9) մէկ տոպրակի մէջ դրեց եւ ինձ ասաց. «Այս բոլորն ալ տար պահիր»: Ես ալ ստացայ եւ տարի մի փուլ եկած տան մէջ, մեծ փոս բացի եւ մէջը խոթեցի, եւ մէկ հատ մեծ քար դրի վրան, որպէսզի նշան լինէր ինծի համար: Լմնցաւ եւ հեռացայ. ոչ մէկը տեսաւ այդ. ես թողի հեռացայ եւ մայրիկիս պատմեցի:

Բոլորին խուզարկեցին. ոմանքին ունեցածներն առին, մի մասն ալ պահեցին: Միւս օր, մենք գացինք բանակի մէջ. այնտեղ մի հրամանատար կար: Ան շատ բարեսիրտ մարդ էր. մեզ երկու հատ վրան տուին եւ մենք նրանց մէջ մնացինք:

(Շար. 5)

(1). -- Հատնիլ:
(2). -- Գլխարկ, փափախ:
(3). -- Թուրք զինուոր:
(4). -- Պայուսակ:
(5). -- Ճախարակ, բանի հայրը դերձակ էր:
(6). -- Այս ի՞նչ է:
(7). -- Պարութ (վառօդ) է:
(8). -- Ժամացոյցի շղթայ:
(9). -- Թեւնոց, ապարանջան:

(Շար. Ա. էջէն)

ներկայացուցած է Հայաստանի բնապահպանական կացութիւնն ու խնդիրները: Հայաստան Դրամատան դեռ անդամ արձանագրուած չըլլալով, մեծ օգնութիւն չի ստանար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՄԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ եւ Միացեալ - Նահանգներու միջեւ Կ.Ա.Թ.Թ.-ի (ընդհ. համաձայնութիւն մաքսային եւ առեւտրական սակերու) շուրջ բանակցութիւնները ձախողեցան, Ամերիկացիները դուրը քաշած մեկնած են: Վախ կայ որ Ուաշինկթըն վրէժ լուծէ եւ այնպիսի սակեր դնէ կարգ մը ապրանքներու վրայ, որ անել մը ստեղծուի: Տարակարծութիւնը կը վերաբերի գիւղատնտեսական արտադրութեան (սխալ: գլխաւորաբար իւղերու):

ՏՐԷԶՏԷՆԻ (Գերմանիա) բնակչութիւնը սառն ընդունելութիւն մը վերապահած էր Մեծն-Բրիտանիոյ Թագուհիին, որ եկած էր մասնակցելու էքիւմէնիք արարողութեան մը: 1945-ին, բրիտանական ռմբաձիգ օդանաւերը քարուքանդ ըրած էին քաղաքը, Փոսփորի ռումբերով եւ ժողովուրդը չէ մոռցած իր քաղաքին եւ բնակչութեան մարտիրոսութիւնը: Էլիզապէթ Բ.ի հաշտութեան այցելութիւնը յապաղած արարք մը կը նկատուի: Պաստառներով դիմաւորած են, երբ կը հասնէր եկեղեցին եւ որոնց վրայ գրուած էր «Յիշեցէ՛ք 1945 Փետրուարը»:

ՎԱՐԱԿՈՒԱԾ ԱՐԵԱՆ դատավարութեան վճիռները տրուեցան Հոկ. 23-ին: Գլխաւոր ամբաստանեալը տոքթ. Կառեթա, որ Ամերիկա է ներկայիս, չորս տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, տոքթ. Ալէն՝ նաեւ չորս տարի, բայց երկուքը՝ յետաձգումով, Փրոֆ. Ռու դատապարտուած է 4 տարի բանտարկութեան յետաձգումով, իսկ տոքթ. Նէթթէրի դէմ դատի հարկ չի տեսնուիր: Ձերբակալման հրամանագիր մը ելած է տոքթ. Կառեթայի համար, բայց, գործնական հետեւանք չի կրնար ունենալ եթէ կամովին չվերադառնայ Միացեալ - Նահանգներէն:

ԱՋ ԹԷ ՁԱԽ, աւելի ճիշդ՝ ընդդիմութիւն թէ ընկերվարական կուսակցութիւն չեն յաջողիր քօղարկել իրենց ներքին տագնապներն ու անոնց հետեւանք՝ սին հաշիւներ: Մինչ ԻՒ-ՏԷ-ԺԷՖ եւ ԷՌ-ՓԷ-ԷՌ աւելի քան երբեք կը պարզեն իրենց պառակտումը (Ժիսքարի յայտարարութիւն, Կիրակի, հեռատեսիլէն, կը բաւէր խղ լեցնելու համար կրակին վրայ) եւ շատ յստակ չէ այլեւս թէ ի՛նչպէս պիտի կարենան «նախնական» դրութի ձեռնարկել համերաշխութեամբ. անդին ընկերվարականները կառչած են իրենց կուսակիցին՝ Մարի - Նոէլ Լինմանի դէմ (պատուիրակ - նախարար բնակութեան եւ կեանքի Շրջապատի) որ «Քոթիտիէն»ի յայտարարած էր թէ՝ «Ընկերվարական կուսակցութիւնը այլեւս իր ժամանակը վերջացուցած է, ինքն իր վրայ կը ծկուի, պաշարուած բերդի մը պատերը պարզելով»: Այս դիրքը «անընդունելի» որակուեցաւ Գիյօ Պարթոլոնէի կողմէ, որ կը պահանջէ կառավարութենէն Տիկին Լինմանի հեռացումը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանի պահակազօրքի հարիւրապետ մը սպաննուած է, ուրիշ մըն ալ վիրաւորուած, առջի օր, ոստիկանութեան հետ հրացանաձգութեան մը ընթացքին: Իրկուտսկ (Սիբիր) ալ, հինգ ոստիկան սպաննուած են եւ հինգ ալ վիրաւորուած Ներքին Նախարարութեան պատկանող շէնքի մը մէջ պատահած պայթումին հետեւանքով:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Խորհրդարանի նախագահ ընտրուեցաւ շիի Ամալ շարժումի պարագլուխը՝ Նապիհ Պէրրի, 125-ի վրայ 105 ձայնով: Կառավարութեան գլուխն ալ նշանակուեցաւ Լիբանօ - Սաուտցի միլիառատէր մը՝ Ռաֆիք Հարիրի: Նախորդ վարչապետն էր՝ Ռաշիտ Սոլհ, որ հրաժարած էր Հոկտեմբեր 15-ին, երբ վերջ կը գտնէր իր պաշտօնավարման շրջանը: Ֆահտ Թագաւորին այս մտերիմին նշանակումը յոյս կը ներշնչէ որ երկրին տնտեսութիւնը վերականգնի: Ինք, 48 տարեկանին, հարստութեան մը տէր է, որ մէկէն 3 միլիառ տոլար կը գնահատուի:

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆԻ մէջ մահացու կռիւները կը շարունակուին եւ միայն Երկուշաբթի օր (Հոկտեմբեր 19) 50 հոգի մեռած է Լավան, երկրին հարաւը, համայնավարներու եւ իսլամօ - դեմոկրատ խմբակներու բախումներու ընթացքին: Ռուսաստանի Արտաքին նախարարին համաձայն վճռական միջոցներ պէտք է ձեռք առնուին վերջ տալու համար կռիւներու: Նախարարը աւելցուցած է որ Ռուսաստան չի կրնար անտարբեր մնալ ի տես կեդրոնական Ասիոյ Հանրապետութեան մէջ անցած - դարձածին:

Տէր եւ Տիկին Նազարէթ Տէրտէրեան,
Օր. Մառի Տէրտէրեան,
Պր. Ժանիք Տէրտէրեան,
Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ասլանեան,
Օր. Գարուն Ասլանեան,
Պր. Սեպաստիէն Ասլանեան

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր, նանիին՝

ՇՆՈՐՀԻԿ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ 86 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հոկտեմբեր 27, Երեքշաբթի, ժամը 14-ին Իսիի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին

6, avenue Bourgain,

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իսիի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր հօր՝ Եղիա Սերոբեանի մահուան 2-րդ տարելիցին առթիւ, Արշաւիր Սերոբեան 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՀԱՇՈՒԵԿԱԼԱԿԱՆ ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷ՛Ք

ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՎ ՕԺՏՈՒԱԾ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԳԷՏ

« Շ Ա Ն Թ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ »

Pour tous vos travaux de saisie
et de traitement comptable
adressez-vous à un spécialiste

«ETS SCHANTH»

28, RUE SAINT - SAUVEUR
75002 PARIS

M° SENTIER OU LES HALLES
Tél. : 45 - 08 - 43 - 10

LA BRADERIE DE CHENE

Pour participer à la reconstruction des villages frontaliers du *Zanguézour* et du *Karabagh*, *CHENE — FRANCE* fait appel à votre afin de lui permettre d'organiser sa première grande braderie les 12 et 13 Décembre au Collège Samuel Moorat à Sèvres.

Aidez *CHENE* en offrant vos objets de valeur, neufs ou anciens : bibelots, livres, objets d'art, tapis, artisanat, bijouterie, marqueterie, petits meubles, jouets, disques, maroquinerie etc...

Pour tous renseignements, téléphoner au :

— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15h
sauf mercredi et samedi

— (1) 47 50 40 47 après 19h.

CHENE — FRANCE
6, rue Bellart, 75015 PARIS

RENCONTRE

avec

M. BABKEN ARARKTSIAN

Président du Parlement de la République d'Arménie

en visite officielle à Paris

accompagné de Monsieur VAHAN PAPAZIAN
Chargé d'Affaires d'Arménie en France

sur

LA SITUATION POLITIQUE ET ECONOMIQUE DE L'ARMENIE AUJOURD'HUI

LYON

avec la participation de CHARLES AZNAVOUR
DIMANCHE 25 OCTOBRE A 16 HEURES
SALLE DE L'EGLISE SAINT JACQUES
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

MARSEILLE

sous l'égide de l'Assemblée des Représentants
de l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France

LUNDI 26 OCTOBRE A 20 HEURES 30
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille

SAMEDI 21 NOVEMBRE A 20 HEURES

GRAND DINER DANSANT

organisé au profit de ses œuvres par

l'U.M.A.F. PARIS

Soirée animée par l' O r c h e s t r e G a ï d z a g
et le célèbre groupe H a r o u t *d'Arménie*

DANS LES SALONS DU M E R I D I E N
81, Bd Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

VOYAGE ARMENIE 1992

(Départ chaque semaine)

A) TRANSPORT AERIEN SEUL

aller retour 4300 Frs
aller ou retour simple 2500 Frs

Réduction enfant 50%
Réduction bébé 90%

franchise bagage autorisée
40 Kgs par personne

B) VOYAGE ORGANISE A LA CARTE

P r i x p a r p e r s o n n e

(la première semaine)

En chambre double	5100 Frs
En chambre individuelle	5350 Frs
Semaine supplémentaire en double	450 Frs
Semaine supplémentaire en ind.	700 Frs

N o t r e p r i x c o m p r e n d :

- le transport aérien en classe économique
- les transferts : aéroport - hôtel - aéroport
- l'hébergement de première catégorie avec le petit déjeuner
- les frais de visa.

P O U R T O U S R E N S E I G N E M E N T S

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté 69003 LYON
Tél.: 78 60 13 66 Fax.: 78 60 92 26

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél.: 42 61 51 13 Fax.: 42 61 94 53

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27
MARDI
27 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.916 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 17.916

ՓԱՐԻԶ

ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎ

ԲԱԲԳԷՆ ԱՐԱՐՔՑԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

ԼԻՈՆ

ԽԻՍՏ ԵԼՈՅԹ ՄԸՆ ԱԼ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ Շ. ԱԶՆԱՒՈՒՐ

Հոկտեմբեր 23, Ուրբաթ իրիկուն Փարիզի «Էնժէնիէօր Սիվիլ» (Իէնա) սրահը լեցուցած բազմութիւնը առիթը ունեցաւ հետեւելու Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահ Բաբգէն Արարքցեանի ելոյթին որով ան ներկայացուց համապարփակ պատկերը Հայաստանի ու Ղարաբաղի իրավիճակին. ապա խօսեցաւ «Հայաստան» հիմնադրամին մասին ու պատասխանեց բազմաթիւ հարցումներու որոնց մեծ մասը առնչուած էր քաղաքական ոլորտին: Բ. Արարքեանի հետ բեմին վրայ էին Հայաստանի Ֆրանսայի Ա. գործավարը՝ Վահան Փափազեան, Բաբգէն Արարքցեանի օգնական Արմէն Բայբուրդեան եւ պատուելի Ռընէ Լեւոնեան ու որպէս թարգման՝ Գեղամ Գեւոնեան:

Պատուելի Ռ. Լեւոնեանի հայերէն եւ ֆրանսերէն ողջոյնի խօսքէն ու հիւրերու ներկայացումէն ետք խօսք առաւ Խորհրդարանի նախագահը որուն ելոյթը կուտանք աննշան յապաւումներով.

«Սիրելի հայրենակիցներ, բարեկամներ,

Այս անգամուայ մեր այցելութիւնը Ֆրանսիա կապուած էր երկու առաքելութեան. առաջին մասը պաշտօնական հրաւէրն էր Ազգ. Ժողովի Նախագահ Պր. Էմանիւէլլիի կողմէ, երեք օրուայ համար որոնց ընթացքում ունեցել ենք բազմաթիւ բանակցութիւններ քաղաքական եւ տնտեսական մարզերի վերաբերեալ:

Ամէն անգամ որ այցելում ենք մի երկիր, չենք կարող չհանդիպել մեր հայրենակիցների հետ. Փարիզից ետք մենք կ'այցելենք Լիոն եւ Մարսէյլ:

Այս երեկոյ իմ խօսքը երկու մաս կ'ունենայ.

ա. -- Հայաստանի եւ Ղարաբաղի իրավիճակը,

բ. -- «Հայաստան» հիմնադրամը

Ի՞նչ է տեղի ունենում Հայաստանում եւ Ղարաբաղում...: Ես պէտք է ասեմ որ վերջի շրջանում նկատելի երակական փոփոխութիւն է տեղի ունեցել: Կացութիւնը, այո, շատ լարուած է եւ պէտք է լաւ գիտակցենք սրան. պէտք է նաեւ հարցերը հասկանալ լման խորութեամբ:

Կարելի է երկար խօսել շրջափակման, փախստականների մասին եւայլն, բայց կարեւորը գիտակցելն է թէ այս բոլորը հետեւանք են այն պատերազմի որ կը տրուի Ղարաբաղի հարցի լուծման համար:

Մայիսին երբ գրաւուեց Շուշին եւ Լաչինի ճանապարհը բացուեց եւ կարծէք Ադրբէջանական կողմը ընդունել էր այդ բացումը, իրականում մենք կը գիտակցէինք թէ առիկա յղի էր ծանր հետեւանքով. ոչ ոքի համար գաղտնիք չէր որ Ադրբէջան պիտի ուզենար գատարկել Ղարաբաղը, ինչ որ սկսեց կիրարկուել:

Ծրագիրը պարզ էր. Ղարաբաղի հիւսիսից մինչեւ որպէսզի բնակչութիւնը դիմէ դէպի Լաչին, անցնի Հայաստան ու Ղարաբաղը դատարկուի:

Սկզբնական շրջանում կարծէք ծրագիրը իրականացւում էր, երբ Շահումեանը, Մարտակերտի մի մասը գրաւուեցին ու դատարկուեցին: Չեմ ուզում հոս ծանրանալ թէ ինչո՞ւ այդպէս եղաւ: Կարեւորն այն է որ այսօր Մարտակերտի շրջանում մի գծի վրայ կանգ առնել պարտաւորուել են ադրբէջանական զօրքերը: Ադրբէջանցիների ծրագիրը չիրականացուեց. այն դէպքում փնտռեցին այլ լուծում եւ ուշադրութիւն կեդրոնացուցին Լաչինի վրայ, որոշելով որ միջանցքը պէտք է փակուի:

Ինչո՞ւ:

Գիտէք թէ Լաչինից առաջ կապը Հայաստանի եւ Ղարաբաղի միջեւ միայն օդային էր: Վերջին շրջանում երբ Ադրբէջանը ունեցաւ նաեւ օդային ուժեր, համոզուել էին որ մենք չէինք կարողանայ վերականգնել օդային նոյն կապը. ուրեմն, ծրագիրը հետեւեալն էր. փակել Լաչինի անցքը եւ խեղդել Ղարաբաղը: Պէտք է ասել որ Ադրբէջան 1,5 -- 2 ամիս առաջ ունեցել է որոշակի յաջողութիւններ. միջանցքը բաւականին նեղացել էր եւ ստեղծուել էր այնպիսի իրավիճակ, որ նրանք անընդմէջ ռմբակոծում էին Գորիսից Ստեփանակերտ տանող ճանապարհը: Բայց վերջին 15 օրուայ ընթացքում կարելի եղաւ դիրքերը վերականգնել, լայնացնել եւ Բ. միջանցքը բանալ:

Այս հարցին անդրադառնում եմ այսքան մանրամասն, որովհետեւ սրանք չեմ դիտում որպէս ռազմական հարց, այլ՝ քաղաքական: Որովհետեւ Ադրբէջանցիների Ա. եւ Բ. ծրագրերի ձախողումը պէտք է ապացուցի որ ռազմական ձեւով, ուժի ճանապարհով չի լուծուելու Ղարաբաղի հարցը: Հայաստանը ունի այնքան ուժ որ դա թոյլ չի տայ: Այդ միակ ձեւն է որ նրանք նստեն բանակցութիւնների:

Զնայած վերջին շրջանի լայնածաւալ ռազմական գործողութիւնների, ակտիւ բանակցութիւններ են գնում, ուղղակի կառավարութիւնների եւ խորհրդարանականների միջեւ:

Հայաստանը միշտ այն տեսակէտին է եղել որ մենք պէտք է գտնենք հարցի քաղաքական լուծումը: Գիտակցում ենք նաեւ որ եթէ լինենք թոյլ, ոչ մի քաղաքական լուծում չի գտնուելու: Ուստի Հայաստանի իշխանութիւնը արել է կարելի ամէն ինչ որ Ղարաբաղը լինի ուժեղ, թէ՛ ռազմական, թէ՛ տնտեսական տեսակէտից: Թուեր պիտի չտամ, բայց ոչինչ չենք խնայել դրա համար: Եւ սա այսօր որոշակի արդիւնքներ ունի միջազգային ասպարէզում:

Վինի Հռոմի, լինի ԱԷ -- ԽՍ -- ԱԷ -- Ը--ի բանակցութիւններում, իշխում էր այն տեսակէտը որ սահմանների անխախտելիութեան ու ազգերի ինքնորոշման իրաւունքներից ոչ մէկը առաջնութիւն չունի ձեւական, օրէնքի իմաստով. սակայն միշտ առաջնութիւն էր տրւում սահմանների անխախտելիութեան սկզբունքին: Շատ դժուար էր այս պատը ճեղքել. միակ ձեւը պայքարն էր. Ղարաբաղի, յատկապէս ռազմական իմաստով, ուժեղացումը, ինքնապաշտպանութեան հզօրացումն էր, որպէսզի միջազգային հանրութիւնը հասկանար թէ սահմանների անխախտելիութիւնը միակ ընդունելի սկզբունք չէր:

Վերջերս այս մօտեցումները բաւականին փոփոխուել են: Մենք ունեցել ենք շատ հանդիպումներ, նաեւ Ֆրանսիայում: Այսօր տեղի է ունեցել քաղաքական ասպարէզում որակական տեղաշարժ եւ սա մենք զգացինք նաեւ այստեղ:

Դա հետեւեալն է. այս երկու մօտեցումները պիտի նկատուեն ծայրայեղ եւ պիտի լուծում փնտռել այս երկուսի միջեւ: Այստեղից են բխում այն առաջարկութիւնները որոնց համար պայքարում էին Հայաստանի իշխանութիւնները:

Ա. -- Մենք պէտք է ապահովենք Ղարաբաղի բնակչութեան անվտանգութիւնը,

Բ. -- Այդ բնակչութիւնը պիտի միջոցը ունենայ ապրելու իր տարածքի վրայ:

Այն դէպքում կարող են Հայաստանի եւ Ադրբէջանի միջեւ բանակցութիւններ սկսել Ղարաբաղի կարգավիճակի մասին:

Փարիզում մեր հանդիպումներին մենք ջանացինք որպէսզի կարգաւորուի միջազգային դիտորդներ ուղարկելու հարցը: Այսօր կան դիտորդներ նախկին խորհրդային երկրներից որոնք նոյն վստահութիւնը չեն ներշնչում բնակչութեան:

Ուրեմն, այս էր պատճառը որ Յուլիսին Խորհրդարանը բուռն վէճեր արուեց Ղարաբաղի հանրապետութեան ճանաչման մասին որը պահանջում էր ընդդիմութիւնը: Մենք գտնում էինք որ դա սխալ քաղաքականութիւն կը լինի, որովհետեւ այդպէսով նախադրւում էինք բանակցութիւններին:

Բանավէճերը շատ սուր էին, որովհետեւ հարկ էր այս բոլորը հաշուի առնել, մինչ այդ պահին աւելի զգացմունքային էր մօտեցումը: Բայց մենք գնացինք նրան, որոշ հեղինակութեան կորստի գնով ու մեր այստեղի հանդիպումների ընթացքում տեսանք թէ սա շատ լուրջ գնահատուեց:

Հայաստանում գնում է բաւականին աշխոյժ քաղաքական կեանք. կարեւորագոյնը այն եմ համարում որ մի շաբաթ առաջ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանը ներկայացրեց նոր Սահմանադրութեան ծրագիր. այս Սահմանադրութեան շուրջ պէտք է կառուցուի մեր նոր համակարգը: Կարծում եմ որ Խորհրդարանը մէկ -- երկու ամիս այն քննարկելէ ետք կ'որոշի թէ ինչպէս պիտի ընդունուի. կամ Խորհրդարանի ձայների 2 / 3 համեմատութեամբ, կամ հանրաքուէով: Ես յոյսով եմ որ մինչեւ գարուն մենք կ'ունենանք նոր Սահմանադրութիւն:

**

Այսօրուայ Խորհրդարանում հետեւեալն է կուսակցութիւնների պատկերը. ներկայացուած են տաս կուսակցութիւններ, որոնցից չորսը ունեն Ֆրակցիաներ: Կարող է լինել Ֆրակցիա եթէ տաս պատգամաւոր ունի մի կուսակցութիւն: Ուրեմն՝

Հ. Հ. Շ. -- 57
ՀՌԱԿ -- 16
Հ. Յ. Դ. -- 12
Ագրարային ժողովրդավար -- 11
ԱԺՄ -- 6
Հանրապետական -- 1
ԱԻՄ -- 1
ՍԻՄ -- 1
Քրիստոնեայ-դեմոկրատ -- 1 եւլն.

Եւ այժմ «Հայաստան» հիմնադրամի մասին...: Այս տարուայ Մարտի 3-ին Լ. Տէր-Պետրոսեան հրամանագրով հռչակեց նրա ստեղծումը: Երկրաշարժից յետոյ աշխարհում ծաւալուեց օգնութեան մեծ շարժում, որտեղ որ մենք ունենք գաղութ, ստեղծուեցին կազմակերպութիւններ. բայց զգացինք որ նիւթական միջոցները որոշ չափով փոշիանում են: Մինչդեռ Հայաստանի տնտեսութեան վերականգնման համար անհրաժեշտ են նիւթական խոշոր միջոցներ: Հիմնադրամի նպատակն այն էր որ միջոցները կեդրոնացուեն մի տեղ, որպէսզի իրականացուեն կարեւոր ծրագրեր: Մենք գիտակցում ենք որ Հայաստան ներքին ուժերով չի կարող վերականգնել տնտեսութիւնը: Սա պէտք է լինի ազգային խնդիր, ազգային տուրքի ձեւով: Այս նպատակով ստեղծուել է հոգաբարձուների խորհուրդ:

Հոգաբարձուների խորհուրդը 23 հոգուց է բաղկացած. վարչապետը, փոխնախագահը, երկու կաթողիկոսները, երեք կուսակցութիւնների --ՀՅԴ, ՌԱԿ, ՍԴՀԿ-- ներկայացուցիչները, մի շարք մտաւորականներ եւ ժողովրդի յայտնի դէմքեր են: Այս Խորհուրդը պէտք է որոշի ծրագրերը:

Հոգաբարձուների Խորհրդի ա. նիստում, Մայիսի 16-ին ընդունուեցին մի քանի ծրագրեր, ինչպէս՝ Ղարաբաղի ծրագիր, Զանգեզուրի ծրագիր, որի նպատակն է ամրապնդել Հայաստանի հարաւային մասը, երկրաշարժի գօտու ծրագիր, փախստականների ծրագիր. ապա աւելի երկրորդական ծրագրեր՝ անձնագրերի տպագրութիւն, դրամ, արտասահմանի դիւանագիտական ներկայացուցչութիւնների ծրագիր, եւլն.: Յաջորդ նիստում --Հոկ. 29-- պէտք է հաստատուեն այս ծրագրերի պիւտճէները:

Ուրեմն, մեր այս այցելութեան մի նպատակն էլ է այն որ պէտք է գաղութների մէջ ստեղծուեն հիմնադրամի տեղա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

NOTRE HISTOIRE(*)

Սեպտեմբեր 22-ի (Գ. էջ) մեր թիւով հաղորդած էինք թէ «Նոթր Հիսթուառ» ամսաթերթը բացառիկ թիւ մը լոյս պիտի ընծայէր Նոյեմբերին, ամբողջովին նուիրուած՝ Հայերուն:

Թիւը (94) լոյս տեսաւ եւ ճոխ բովանդակութեամբ մը կը ներկայանայ, կողքին նկարը առնուած է Անրի Վէրնէօյլի «Մայրիկ»ի մէկ տեսարանէն: Յօդուածներ ունին խմբագրականէն զատ, որ խորագրուած է «Միշտ՝ ոտքի» -- Jean-Pierre Mahé (*La naissance d'une nation chrétienne*), Gérard Dédéyan (*Dans l'orbite de Byzance - Aux marches de la Chrétienté*), Claude Mutafian (*La Cilicie, dernier bastion*), Raymond Kevorkian (*Sous le joug des grands empires*), Yves Ternon (*1915 : Le Génocide*), Anahide Ter-Minassian (*La première République*), Lilith Zakarian (*Terre de tous les arts*) Elisabeth Tadjirian (*Flux et reflux de la diaspora*), Krikor Beledian (*Les Chrétiens Arméniens, aujourd'hui*), Claude Mutafian (*Arméniens catholiques et protestants*), Alexan Hakobian (*Des soviets à l'indépendance*), Jean- Claude Kébabdjian (*Etre Arménien en France*), Raymond Kevorkian (*Quelques figures marquantes*), Henri Verneuil *répond à Philippe Boitel*.

Սկզբնական էջի մը մէջ, խմբագրութիւնը երախտագիտութիւն կը յայտնէ Գլօտ Մութաֆեանին, որու ձեռնհասութեան եւ նուիրումին շատ բան կը պարտի այս թիւին իրագործումը:

(*) *Notre Histoire*, 12, rue Ampère, 75017 *Paris. Le n° 35 F.*

ՖՈՒԹՊՈԼ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 24--ին, Վալանսի Հայ Մարզականը 0 -- 2 պարտուեցաւ Փէրփինեանէն: Դասաւորման մէջ 12--րդ է 11 կէտով:

ՊՈԼԻՍ 1958 – 1960

ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Ե.

Պոլսոյ երեք կարեւոր վարժարաններուն, Կեդրոնական, Էսաեան, Մխիթարեան, տրուած այցելութիւններով՝ ինքնաբերաբար կծիկը քակուած էր այլեւս մնացեալներուն համար, որոնց թաղականներուն եւ տնօրէններուն հետ ժամադրութիւններ սկսան կնքուիլ:

Ամէնէն շատ սրտիս խօսողն ալ, թո՛ղ ներուի, անտարակոյս գաւառական հոգւոյս մէջ պլպլացող անշէջ կրակին պատճառաւ, Խաչատուրեան Պատրիարքի ազգօգուտ գործունէութեան ամենավսեմ արգասիքը հանդիսացող՝ Հայկարոյր Սկիւտարի Սուրբ Խաչ Դպրեվանքն էր, յախուռն հնարք մը գաւառի մանուկներու փրկութեան, եւ ուր համախմբուած պիտի տեսնէի կարօտալառ աչքերով հեռաւոր տափաստաններէն զուրգուրանքով բերուած՝ Ալիշանի եւ Խրիմեանի քաղցրահունչ բառով որակուած Հայ մանկտիք, *Թիմամաղ եւ Հրաչեայ:*

Բայց մեր Սկիւտարն ալ այնքան հարուստ էր իր տեսարժան վայրերով, որ ստիպուած էի գոնէ կէսօրին Վոսփորի ասիական ափը անցնիլ, որպէսզի կարենայի իրիկուան ընթրիքէն առաջ Դպրեվանք մտնել, տղոց հետ քանի մը ժամ ապրելու համար: Բարեբախտաբար նուիրեալ ուղեցոյցներ պակաս չէին զիս Սկիւտարի մէն մի անկիւնը դիւրութեամբ առաջնորդող:

Նախ քանի մը անձնական այցելութիւններ տալու սրտայոյզ պարտականութեան մը կոչուած էի: Պրիւսէլաբնակ Օր. Մելինէ Գովանճեանի խնդրանքով երթալ տեսնել իր զարմուհին, Գատը-գիւղի Արամեան Վարժարանի վաղեմի ուսուցչուհի՝ Տիկին Զգօնուհի Յակոբեան, որուն բնակարանը կը գտնուէր գերեզմաննոցին փողոցը, երկու յարկանի տախտակապատ տուն մը, որուն դուրսի ճրճռացող աստիճաններն բարձրանալն իսկ թէ՛ հաճոյք էր թէ՛ քաջագործութիւն: Ծերութեան սէմը վաղուց անց կոխած 1900-ական թուականներու փխրուն էլէկանսը դեռ չկորսնցուցած մենաւոր տիկին մը երկարահասակ, հին դաստիարակի ամբողջ շնորհը դէմքին ու շարժուձեւերուն մէջ պահած: Ուրիշ նախկին ուսուցչուհի մըն ալ Սկիւտարի Ներսէսեան-Երմոնեանէն (տղոց կողմէ անուանեալ Քարէ դպրոց), Օրիորդ Նոյեմի Գրիգորեան, նոյնքան վսեմ ու համեստափայլ, փարիզաբնակ Մաննիկ Պէրպէրեանի երիտասարդութեան ընկերը, որուն պիտի տայի հեղինակին ֆրանսերէնով գողտրիկ հատորը, «Mon chemin ensoleillé», *Editions Seghers:*

Այդ օրուան երրորդ հանդիպելիք անձը պիտի ըլլար ծերունի ծաղկեմշակ Պր. Զարեհ Փլատեան, որ կարծես տասնեւիններորդ դարէն մնացած այն ֆրանսապաշտ Պոլսեցիներու փաղանգին մաս կազմող հազուագիւտ մնացորդ մըն: Ատենօք ան շատ նշանաւոր էր Մագրի գիւղի իր տան մէջ հաստատուած վարդաստանով, որուն պատկերը քարթ-փոսթալի ձեւով աչքիս առջեւն է, իր դողդոջուն գիրերով ձօնուած «Գրականութեան բարեկամները ծաղիկներու ալ բարեկամ ըլլալուն«... Արդարեւ ինչպէս նկարագրել իր խնամած ծաղիկներովը երջանկացող եւ իր կիրքը հեշտութեամբ ուրիշին փոխանցող այս երանաւէտ ծերունին, նմանեալ Պալզաքի Փէր Կոռիոյին, հիացումով առլցուն իր զուրգուրանքով հաւաքած ամէն մէկ յախճէ պնակներուն առջեւը ծնրադիր:

Պր. Փլատեանէն հրաժեշտ առած, երբ երեքով կը քալէինք փողոցին մէջտեղը, յանկարծ նշմարեցինք դէպի գերեզմաննոց բարձրացող յուղարկաւորներու թափօր մը: Եթէ ան հարսանեկան մը ըլլար, այնքան գոհ պիտի չըլլայի: Ահա՛ եւ պատճառը: Հնամենի, անարդուկ, թափթփած սեւ զգեստներով, երեսնին ածելի չտեսած չորս տարեց ուրուականներ, դողդոջուն ձեռքերով դագաղ մը ուսերնուն վրայ բռնած, կը բարձրանան քարակոփ զառիվերը, հասնելու համար Պաղլար Պաշըի հայ գերեզմաննոցը: Երեքուն դագաղին առջեւէն կը քալէր սեւ փորուրարով քահանայ մը Խաչն ու Մաշտոցը ձեռքին, իսկ ետեւէն ալ յուլեայն կը հետեւէին քանեակ մը յուղարկաւորներ:

Պահ մը այնպէս կարծեցի որ ֆիլմի մը բեմադրութիւնը եղած ըլլար, յայտնըւած տեսարանը այնքան ժամանակավրէպ կը թուէր: Բայց ո՛չ, ի-րա-կա-նու-թիւն մըն էր: Սկիւտարի մէջ էինք: Ճիշդ հարիւր տարի առաջուան հէք Պետրոս Դուրեանի նկարագրած մեռելային թափօրը յար եւ նման կ'ընթանար, ամայի փողոցի մը երկու կողմերու տախտակաշէն խարխուլ տուներովը շրջապատուած: Անգամ մըն ալ այսպիսի պատկեր ո՞ւր պիտի կրնայի տեսնել: Իսկոյն խորհեցայ ուսէս կախուած լուսանկարի մեքենան լարել, առջեւը անցնիլ թափօրին եւ քաշել: Բայց դէպի գերեզման գացող այս տնանկ ննջեցեալին երթը այնքան խորհրդաւոր մթնոլորտ մը կը համախռէր որ հրաժարեցայ ցուցադրական ձեւեր առնելով՝ զայն խանգարելէ, հակառակ անոր որ լուսանկարով մարմնացուած այս տեսարանը պիտի կարենար Դուրեանի «Իմ Մահը» գեղազարդել ճշդութեամբ:

Եւ այսպէս յորձանքէն տարուած՝ յուղարկաւորներու շարքին կը քալեմ, ապշահար ուղեկիցներուս խորհուրդը նկատի չառնելով: Դանդաղաշարժ թափօրը հասաւ գերեզմանատուն: Անմիջապէս աջին կը տեսնուի գրութիւն մը փոքրիկ տախտակի մը վրայ գրուած՝ «Ողի Դուրեան», յետոյ ձախին՝ «Ողի Պէրպէրեան», եւ աւելի հեռուն, հազիւ մէկ մէթր խորութեամբ փորուած փոսին մէջ զետեղեցին դագաղը որ հազիւ հազ ծածկուեցաւ խոժոռադէմ մարդկանց թիերու շարժումներէն եւ ընկերակցութեամբ քահանային հապճեպ «Փառք ի Բարձունս»ի մրմունջով: Արարողութեան աւարտին, այդ պատմական Պանթէոնի չորս նշանաւոր բնակիչներուն՝ Ռեթէոս Պէրպէրեանի, Յովհաննէս Հինդլեանի, Մատթէոս Զարիֆեանի, բնականաբար Պետրոս Դուրեանի դամբաններուն մելամաղձիկ ակնարկ մը նետելէ ետք, երբ ինքզինքնիս գտանք փողոցին մէջ, յանկարծ մտաբերեցի այլեւս պատմութեան անցած մեծահամբաւ Պէրպէրեան Վարժարանը: Հարցուփորձով տեղեկացանք դեռ այդ շէնքին գոյութիւն ունենալը և առիթը բարեդէպ համարեցանք զայն ալ տեսնելու:

Հարկ էր ուղղուիլ դէպի քարափը տանող լայն ճամբով եւ աջին վրայ բացուող փողոցը մտնել: Ամերիկեան նորաշէն գոլէճին բարձր պատին քով նշմարեցինք բաղեղի տերեւներուն մէջ կորսուած երկու թեւերով փայտէ անշուք դուռ մը: Ո՛հ, միթէ այս այն դո՞ւռն է որմէ անցեր են քառասուն տարիներ շարունակ հարիւրաւոր ուսումնատենչ երիտասարդներ, դաստիարակներ, երեւելի անձեր առանձնաշնորհեալ, մեր գրական վերազարթնումի մտային եւ բարոյական փառաց դուռը: Զգուշութեամբ եւ յուզումով մօտեցանք այդ խարխուլ դրան երկար ու կարճ ճեղքերուն, ինչպէս պիտի մօտենայինք ցնցոտիներով պատած ողբալի ծերունիի մը վէրքերուն: Անոր աջ թեւը դիւրութեամբ բացուեցաւ եւ անտէր պարտէզին բարձրացած խոտերէն անդին, կը տեսնուէր երկյարկանի կառոյց մը երկու յառաջացող թեւերով տախտակապատ՝ անձրեւէն, արեւէն գորշացած տարածութիւն մը:

Ինչպէ՞ս երեւակայել որ այստեղէն, շարք-շարք պսակաւորներ, իրենց աւարտական ճառերէն եւ դաստիարակին սովորական «Հուսկ Բանք»էն ետք, մեկնած են լուսաւորելու ցրիւ եկած հայ բեկորներ: Այս ամայացած երդիքին տակ եւ սրսփացող բարտիներու շուքին՝ այնքա՛ն քարոզուած է ի խնդիր բարիին, գեղեցիկին, ճշմարիտին:

Ալեկոծեալ հոգիով բաւական մը խորհրդածելէ եւ Մաննիկ Պէրպէրեանի համար քանի մը տերեւներ անտէր բոյսերէն քաղելէ ետք, — ան որ Փարիզի մէջ մեռաւ անսուազ, ցուրտ խուցի մը մէջ իր կատուի կողքին —, երբ դարձեալ դրսի դրան կը մօտենայինք, հայ տանուտէրը, ինքն ալ գիտակից երանելի անցեալին, պատին տակ, յոգնաբեկ հնձուորի մը նման երեսին վրայ պառկած երկար ու լայն մարմար մը ցոյց տուաւ: Ի՞նչ կրնար ըլլալ... Երբ մեր ձեռքերով փորձեցինք անոր վրայի հողն ու մամուռը վերցնել, յանկարծ երեւցաւ արձանագրութիւն մը փորագրուած թուրքերէն, հայերէն եւ ֆրանսերէն տառերով «Պէրպէրեան Վարժարան 1876», մեռեալ վարժարանին արժանի տապանագիրը: «Ըսէ՛, ո՞ւր է ո՞ւր, այդ քարը հիմա», պիտի գոչէր Սիամանթօ, հրաշունչ սանը Պէրպէրեանի...

Վերջապէս լքելով անշունչ վարժարանի մեռելային լռութիւնը, մեր քայլերը կ'ուղղենք հազիւ քանի մը քայլ անդին կենսայորդ Դպրեվանքին: Բայց ես այլեւս առանձին կ'ուզեմ ըլլալ անոր ամբողջականութիւնը միայնակ ճաշակելու համար, անձնական խոկումներուս միակ պատասխանատուի հանգամանքով:

Երբ երեկոյեան ժամը վեցին, կաշիէ սեւ պայուսակը թեւիս տակ, արագ քայլերով մուտք գործեցի Դպրեվանքի երկար նրբանցքին մէջ, իսկոյն քանի մը սեւաչեայ տղաներ զիս շրջապատեցին: Եւ տեսչատուն տանող առաջին յարկի աստիճանի կողքին հասնելով, կը տեսնեմ գլխահակ պատանի մը աթոռի վրայ նստած, քանի մը ընկերներ ալ քիչ անդին կը սպասեն: Իսկ ոտքի կանգնող մէկն ալ — անտարակոյս վանքին սափրիչը — Շահան Վարդապետի ցուցմունքին վրայ, հապճեպով տղուն գլուխը կը կտրէ:

Նոյնպիսի պարագայի մըն ալ հանդիպեցայ 1958-ի Դեկտեմբերին, երբ Վենետիկի Ս. Ղազար վանքին մէջ Հայր Ներսէս Տէր-Ներսէսեանի կողմէ ընդունուեցայ ճաշելու եւ արտասանելու, Ուլուհոճեան Աբբահօր ժամանակ: Սեղանատան մէջ, մեր լուռ ու մունջ ճաշի պահուն, բարձր ամպիոնին վրայ թառած տղեկ մը, միօրինակ եղանակով մը ընթերցում կ'ընէր:

Այդ պատահարը իսկոյն կապեցի այսօրուան եղածին հետ. հարցումիս վրայ, Շահան Վարդապետն հաստատեց պատիժի եղելութիւնը. գալով անոր յանցանքին, առաւօտեան ժամերգութենէն բացակայելն էր:

Ի՛նչ զուգադիպութիւն. տասնեակ մը տարի առաջ, Փարիզի Ուսանողական Ոստանի հայկական տանը մէջ, Դպրեվանքի նախկին սաներու համագումարին առիթով, արդէն կին ու զաւակներու տէր դարձած հասուն մարդոց առջեւ, երբ այս մազերը կնտուող տղուն դէպքը սկսայ պատմել, անդիէն յանկարծ սլացիկ հասակով մէկը, ձեռքերը վեր ճօճելով, յաղթականօրէն գոչեց իր վաղեմի ընկերներուն.

— Այդ ես՛ էի, ես՛, ծօ ես՛ էի...

Եւ խինդ ու ծիծաղ՝ ծափերով համեմուած, ուժգնօրէն արձագանգեցին ցած առաստաղի երկարութեան: Այդ տղուն անունն է Յակոբ Ալաքուշ, այժմ ճարտարագէտ Հոլանտայի մէջ:

Կրկին վերադառնանք Պոլիս: Այս գլուխ կնտելու գործողութիւնը դեռ չաւարտած, Վարդապետը հրաման տուաւ տղու մը որ զիս առաջնորդէ տեսչատուն, ուր կը գտնուէր արդէն վերատեսուչը, Գարեգին Ծ. Վարդապետ: Քանի մը ընթացիկ խօսքերէ ետք, երկու վարդապետները, թերեւս զիս պատուելու մտահոգութեամբ, փափաք յայտնեցին որ երեքս տեսչատան մէջ ճաշենք:

— Բայց ես եկած եմ անո՛նց հետ ըլլալու համար, պատասխանեցի:

Եւ տասը վայրկեան ետք, երբ բոլորին հաւաքուած ըլլալու լուրը վեր հասաւ, երեքս ալ վար իջանք, պատուոյ սեղանին գլուխը տեղ բռնելու:

Ո՛հ, այդ տասնէն մինչեւ քսան տարեկան հարիւր քառասուն տղոց մէկէն ոտքի ելլելը եւ վերատեսուչի «Յանուն Հօր եւ որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ»ին յաջորդող խմբական թիւ «Հայր Մեր»ը թունդ հանեց էութիւնս: Սիրտս ալեկոծ, աչքերս խոնաւ, ատամներս կը սեղմեմ, փղձկելով ամօթահար չըլլալու համար: Ամայացած գաւառի կենդանի մասունքները իրե՛նց հասակի կարգով սեղան են նստած, մայրիկիս արտայայտութեամբ՝ ղուրպէթ ղուշեր, *որոնց լքեալի պարզունակ նայուածքները կուգան խոցել թելերը խղճմտանքիս եւ հաւանաբար տարեց ընթերցողներուս:*

Պիտի ուզէի ամէն մէկուն հետ նստիլ, առանձին զրուցել, լսել անոնց դեղջկական պատմութիւնները, չա՛տ հեռուն, հայրենի գիւղին մէջ ձգած հօր ու մօր լուրերը առնել... Եւ ահա՛, սպասարկուներ եկան եւ ոսպով պատրաստուած կերակուրը շերեփ-շերեփ լեցուցին ամէն մէկի պնակին մէջ: Մէյ մ'ալ տեսնեմ, մեր տղաքը, դեռ համը չառած, սկսան մեքենաբար իրենց աղամանները երերցնել անոնց վրայ: Անտարակոյս, մտածեցի, անլի եփուած ըլլալու են կերակուրները, որպէսզի անոնք ալ այսպէս ստիպուին աղել, ուտելէ առաջ: Հանելուկ մըն էր միտքս զբաղեցնող: Ետքը, հարց ու փորձով իմացայ եղելութիւնը: Ի՞նչպէս կրնային առանց աղի եփել: Իսկ գալով աղամաններու պարպուիլը, պարզապէս, բան մը չեղած տեղը, բան մը ընելու հոգեկան բաւարարութեան մէկ կերպն էր: Եւ այս սովորութիւնն ալ պատանեկութենէն անոնց մօտ այնքան արմատացած էր, որ այսօր, դեռ շատեր կը շարունակեն զայն, իրենց կիներուն զարմանքը գրգռելու աստիճան:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — («Յառաջ»). —

Սահակ — Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնը, Հոկտեմբեր ամիսը յայտարարած է Հայ Մշակոյթի ամիս:

Առաջին ձեռնարկը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 4-ին: «Քոլլոք» մը «Հայաստանի եւ Ֆրանսայի յարաբերութիւններու պատմութեան» նիւթին շուրջ, որուն մասնակցեցան ծանօթ պատմաբաններ եւ մտաւորականներ՝ Ժ. Տէտէեան, Ա. Մութաֆեան, Յ. Գէորգեան, Մ. Յովհաննէսեան եւ Ժ. Փալուեան:

Երկրորդ ձեռնարկը եղաւ դասախօսական եւ գեղարուեստական ցերեկոյթ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 19-ին:

Օրուան խօսնակը՝ Անի Յովսէփեան հակիրճ խօսքերով ներկայացուց հանդիսութեան բովանդակութիւնը եւ բեմ հրաւիրեց բացման խօսքին համար՝ Խաչիկ Եըլմազեանը: Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբի ղեկավարը ծանրացաւ մշակոյթի կարեւորութեան շուրջ ազգի մը կեանքին մէջ: Մշակոյթը, ըստ ան, ժողովուրդի մը մտային եւ հոգեկան արտայայտութիւններուն, ապրումներուն հայելին է որ կուտայ ինքնատիպ դիմագիծ, որ կը դառնայ զէնք՝ ապրելու եւ գոյատեւելու համար մարդկութեան մէջ: Տօնախմբել Մշակոյթի օր, շարունակեց Խաչիկ Եըլմազեան, կը նշանակէ տէր կանգնիլ մեր մշակոյթին յիշել ստեղծագործողները եւ մանաւանդ ճանչնալ, սորվիլ ու սորվեցնել, ապրեցնել, կենդանի եւ խօսուն դարձնել անոնց գործերը:

Օրուան բանախօսն էր Անոյշ Նագգաշեան, հրաւիրուած Երուսաղէմէն: Ներկայացուց Հայաստան աշխարհի կրօնական եւ քաղաքական վիճակը չորրորդ դարուն եւ դրուատեց Մաշտոցի կատարած հրաշագործ առաքելութիւնը կնքելով ազգին ինքնութիւնը, արտայայտելով անոր ինքնուրոյնութիւնը եւ ապահովելով դարերուն դէմ անոր գոյատեւումը: Խօսելով լեզուի կատարելութեան վրայ, վերյիշեց Ֆրանսացի լեզուաբան Մէյէի վկայութիւնը՝ «հայկական այբուբենի համակարգը գլուխ գործոց է: Հայկական հնչումը ճայնագրուած է իւրայատուկ նշանով մը, եւ այնքան լաւ հիմնուած է այդ համակարգը, որ Հայոց ազգին հայթայթեց հնչումի վերջնական արտայայտութիւն մը որ մինչեւ հիմա ինքզինք պահեց առանց որեւէ փոփոխութիւն կրելու, առանց փոփոխութեան կարիքը զգալու, որովհետեւ սկիզբէն կատարեալ էր արդէն»: *Յետոյ, դասախօսը անդրադարձաւ Մաշտոցի ուսումնական, թարգմանական, քարոզչական աշխատանքին: Ծան — բացաւ Աստուածաշունչի թարգմանութեան որ ունեցաւ հզօր ազդեցութիւն հայ կեանքի մտաւոր ու հոգեւոր մարզերուն մէջ: Աստուածաշունչի թարգմանութեամբ սկսաւ Հայոց Մատենագրութիւնը: Թարգմանիչները լեզուն մշակեցին, յղկեցին, դարձուցին գրական: Ստեղծուեցան պատմական, գեղարուեստական արժէք ունեցող գործեր, հոգեւոր երգեր, կանոններ, մեկնութիւններ, օրհներգներ, սաղմոսներ, շարականներ եւ 5-րդ դարը կոչուեցաւ Ոսկեդար: Ապա, Անոյշ Նագգաշեան թուեց Մեսրոպ Մաշտոցի պատրաստած աշակերտները, թարգմանիչներու սերունդին տիտանները: Նախ Կորիւնը որպէս հայերէն առաջին գիրքի հեղինակը, որ Յովսէփ Կաթողիկոսի հրամանով գրեց «Վարք Մաշտոցի» արժէքով մեծ երկասիրութիւնը ուր ամփոփուած է Մեսրոպ Մաշտոցի կեանքը եւ գրերու գիւտի պատմութիւնը: Մովսէս Խորենացի որ Սահակ Բագրատունի իշխանին խնդրանքով գրեց Հայոց պատմութիւնը: Խորենացիի տաղանդով է որ մեզի հասան մեր ժողովրդական առասպելները, աւանդութիւնները, դիւցազներգութիւնները: Եղիշէն որ Դաւիթ Մամիկոնեան Երէցի յանձնարարութեամբ գրեց Վարդանանց Պատերազմը: Եզնիկ իր թարգմանութիւններով եւ մանաւանդ*

իր «Եղծ Աղանդոց»ով որ ոսկեդարեան հայերէնի չքնաղագոյն յուշարձաններէն է։ Յովսէփ Պաղնացի որ մեծ եռանդով լծուեցաւ ուսուցչական եւ Թարգմանչական աշխատանքի։ Անոյշ Նազարեան իր դասախօսութիւնը աւարտեց կարգ մը խորհրդածութիւններով Թելադրանքներով «ազգասէրի եւ հայրենասէրի կողքին ըլլանք նաեւ քիչ մը լեզուասէր — չսպասենք որ օտար լեզուաբան մը, կամ հայագէտ մը իր աշխատութեան մէջ անդրադառնայ մեր հարստութեան մասին, այլ մենք տէրը ըլլանք անոր եւ արժեցնենք մեր մատղաշ սերունդին ըլլալ բծախնդիր ու պահանջկոտ մեր մշակոյթի գանձերուն հանդէպ»։ Բանախօսը յայտարարեց թէ, ըստ իր սովորութեան, կը փակէ իր դասախօսութիւնները արտասանութեամբ ու արտասանեց Յովհաննէս Շիրազի «Հայոց Լեզուն» քերթուածը։

Ցերեկոյթը շարունակուեցաւ գեղարուեստական ճոխ եւ պատշաճ յայտագրով մը։ Գարուն Մանկանց երգչախումբի երեք անդամուհիները մեկնաբանեցին Ե. դարու շարականներ «Անկանիմ Առաջի քո», «Զըղջամ Իմոյ Զարտասուս», «Տէր, որ ի մէջ Լերինն ազդերացուցեր», «Վարանիմ ի բազմութենէ մեղաց իմոց», «Ողորմեա ինձ Աստուած ի լսել ըղձայն» Մեսրոպ Մաշտոցէն եւ «Այսօր Գոլով ի Բեթանիայ» Սահակ Պարթեւէն։ Գնահատելի են ճիգերը սորվելու եւ ապրեցնելու մատղաշ սերունդին մեր աղօթքներէն ու շարականները իրենց ինքնատիպութեան մէջ։ Անի Երեմազեան մեներգեց երկու շարականներ «Ծով կենցաղոյս» (Մեսրոպ Մաշտոց) եւ «Փառաւոր հանդերձ կապոյն» (Ստեփանոս Սիւնեցի) ցոյց տալով ընդունակութիւն։ Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբի շնորհալի մեներգչուհի՝ Վարդուհի Մինասեան ցոյց տուաւ որ կը տիրապետէ իր արհեստին եւ արուեստին, զգայնութեամբ եւ ճշգրտութեամբ մեկնաբանելով Մեսրոպ Մաշտոցէն՝ «Յամենայն ժամ աղաչանք իմ այս են», «Բազում են քո գթութիւնք», «Ողորմեա ինձ Աստուած» շարականները, իսկ Սահակ Պարթեւէն՝ «Որ Վերօրհնիս», «Ահաւոր եւ Թագաւոր» եւ Մովսէս Խորենացիի՝ «Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի» շարականը։ Սիլվա Կոմիկեան (Պոլիսէն) իր գնահատելի բաժինը բերաւ ձեռնարկին տիրապետ արտասանելով քերթուածներ Վահան Թէքէեանէն՝ «Եկեղեցին հայկական» եւ «Յարալէզներ»ը, Միսաք Մեծարենցէն՝ «Վերամուտք», «Մուշեղ Իշխանէն՝ «Օտար Աշխարհի Կռունկին», Դանիէլ Վարուժանէն՝ «Բանուորուհին», Վարդ Տիկահերէն՝ «Կոմիտաս»։ Յայտագրի Բ. մասին մէջ տաղանդաւոր Սիլվա Կոմիկեան արտասանեց պոլսահայ ժամանակակից յայտնի հեղինակներու գործերէն, ինչպէս՝ Ռոպէր Հատտէճեան, Զահրատ, Խրախունի։ Արուեստագիտուհին գեղարուեստական վայելք մը տուաւ ներկայ ունկնդիրներուն եւ առաջնորդեց զանոնք հայ գրականութեան գեղեցիկ արահետներուն մէջ։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԼԻՈՆԻ ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ — ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԸ

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԱՊՐԻ ԵՒ ԿԸ ԳՈՐԾԷ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՄԸ

Հինգ տարիներէ ի վեր, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ կից կայ երկլեզու վարժարան մը։ Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Ազգային Տան սենեակներուն մէջ։

1988-ին՝ 9 աշակերտ. 1992-ին՝ 80. յաջողութիւնը ակներեւ է, յառաջդիմութիւնը յարատեւ տարուէ տարի՝ անվիճելի, թէեւ վերջին թիւը հեռու է գոհացնելէ Նորվան Եպիսկոպոսը, երբ նկատի կ՚առնէ շրջանի Հայութեան քանակը։ Քանի մը օր առաջ, դիմեցինք Եպիսկոպոսին, քաղելու համար տեղեկութիւններ դպրոցին առօրեային եւ կազմակերպութեան մասին։

Երբ Նորվան Վրդ. Զաքարեան պաշտօնի կոչուեցաւ Լիոն (Մարտ 1980), կ՚երազէր ան տեսնել իր թեմին մէջ հայ ամէնօրեայ վարժարան մը։ Այդ նպատակին իբրեւ հիմ, սկսաւ կազմակերպել ամառնային ամէնօրեայ դասընթացքներ, քաղաքին մօտիկ մէկ արուարձանին մէջ։

Քանի մը տարիներ վերջ ալ բացումը կը կատարուէր -համեստ բացում մը- մանկապարտէզի առաջին դասարանին, շնորհիւ Ազգային Միութեան անդամներուն աջակցութեան եւ շնորհիւ, մանաւանդ, Արփինէ եւ Մարգար Մարգարեան ամոլին կարեւոր մէկ նուէրին՝ ի յիշատակ իրենց քրոջ։ Այդ հանդիսացաւ համոզիչ խթան մը՝ գործի սկսելու։

Վարդապետին երազը դարձած էր իրականութիւն։ Նորվան Եպիսկոպոս իրաւամբ դիտել կու տայ թէ հայ դպրոցը անհրաժեշտ է ոչ միայն պզտիկներուն համար, այլ նաեւ՝ ծնողաց։ Շաբաթը մէկ անգամ միայն եկեղեցին կը ծառայէ իբրեւ հաւաքավայր եւ արարողութենէն յետոյ, հանդիպման, խօսակցութեան առիթ, իսկ դպրոցը՝ ամէն օր։ Ամէն առաւօտ եւ իրիկուն, մայրեր, հայրեր կու գան, յաճախ, սպասելու իրենց զաւակներուն, դպրոցին առջեւ, կը խօսակցին, կը ծանօթանան, կը ստեղծուի բարեկամական մթնոլորտ մը, կ՚ամրանայ համայնքը։

**

Լիոնի ամէնօրեայ վարժարանին յաջողութիւնը ակներեւ է, բայց ոչինչ վերջնական է եւ տեւական. կրնայ կառոյցը փախչիլ։ Ոչ մէկ վայրկեան պէտք է ապաւինիլ։ Ատոր ապացո՞յցը։ Վարժարանին, աւելի ճիշդ մանկապարտէզին հիմնարկութենէն շուրջ տարի մը վերջ, ձեռնարկը խափանուելու վտանգին տակ էր, ի տես ծախքերու ծաւալումին եւ ժողովուրդին անհասկացողութեան։

Այն ատեն էր որ Նորվան Եպիսկոպոսի միջամտութիւնը վճռական եղաւ։ Առաջնորդ Հայրը իր վրայ առաւ ձեռնարկին բոլոր պատասխանատուութիւնը եւ լծուեցաւ գործին մեթոտիք կերպով, աշխատակցութեամբ Իսահակ Խչկր. Քահանային։

— Բացինք եկեղեցւոյ մկրտութիւններու տետրակը, կը պատմէ Եպիսկոպոսը, գտանք հասցէներ ու այցելեցինք ծնողաց՝ համոզելու համար զանոնք որ իրենց զաւակները ղրկեն մեր դպրոց-մանկապարտէզը։ Ընդունելութիւնը ժխտական չեղաւ, բայց ծնողաց պայմանն էր որ մանկապարտէզին հետեւէին նախակրթարանի առաջին դասարանները։

Ձիգ տարուեցաւ ուրեմն այդ ուղղութեամբ եւ այսօր գոյութիւն ունին վեց աստիճանի դասարաններ՝ որոնցմով կը զբաղին վկայեալ ուսուցչուհիներ։

Ահա ուսուցչական կազմը.

Տիկին Քաթրին Ֆէրարի՝ տնօրէնուհի, որ կ՚ուսուցանէ նաեւ բարձրագոյն դասարաններուն մէջ. Օր. Պէնէտիքթ Բոտրիկէզ եւ Օր. Անիէս Ֆորօ, պատասխանատու մանկապարտէզին։

Բնականաբար, իւրաքանչիւր դասարանի մէջ կայ հայերէն լեզուի եւ մշակոյթի ուսուցում։ Պատասխանատու՝ Օր. Լուսին Պըչաքճեան, օգնական ունենալով Տիկիններ՝ Խօժէնի Նահապետեան և Յասմիկ Բունարճեան։

Ամէնօրեայ չորս ուսուցչուհիներ ունին եւ երկու օգնականներ։ Անոնցմէ ոմանք կը վճարուին քաղաքապետութեան կողմէ։ Ֆրանսացի ուսուցչուհիները կ՚ապահովեն Պետութեան կրթական պաշտօնական յայտագրին գործադրութիւնը։

**

Այսուհանդերձ դպրոցին տարեկան պիւտճէն կը հասնի շուրջ մէկ միլիոնի։ Անցեալ տարեշրջանին կարելի եղաւ ապահովել այդ, առանց պարտքի տակ մտնելու։

— Միայն օթոքարի ծախք՝ 350.000 Ֆր., ճշդեց Եպիսկոպոսը։ Իւրաքանչիւր աշակերտ ամսական 1500 Ֆր.ի կը նստի խնամակալութեան։ Ծնողքը կը վճարեն այդ գումարին մէկ մասը միայն, գրեթէ կէսը։

Ի՞նչպէս կը հայթայթուի մնացեալը։ Համայնքին անդամներէն մաս մը, փոքրամասնութիւն մը միայն դժբախտաբար, յանձն առած է վճարել ամէն ամիս հարիւր Ֆրանք. տուրք մը՝ կանոնաւորաբար։

Դպրոցին պիւտճէին մուտքի բաժնին կը մասնակցին Կիւլպէնկեան եւ Նափոլէոն և Լէա Պիւլլիւքեան Հիմնարկները։ Կան նաեւ պարագայական և մնայուն նուիրատուներ, ինչպէս Մարգարեան ամոլը՝ որ իր օժանդակութիւնը կը բերէ դպրոցին, տարեկան կարեւոր գումարով մը։

Պէտք է ենթադրել որ դպրոցը կը վայելէ շրջանի Հայութեան համակրանքը։ Այսպէս, երբ այս տարեշրջանին սկիզբը, ի տես արձանագրուիլ ուզողներու յաճախուն թիւին, պէտք եղաւ եկեղեցիին դիմաց նոր սրահ մը վարձել, քանի մը նուիրատուներ, միացած, կրցան հաւաքել իրենց մէջ 150.000 Ֆր.ի գումար մը եւ կահաւորել սրահը յարմար կերպով։ Հոն է որ հաստատուած է նախակրթարանի CE2 դասարանը։

Դպրոցը մտած է այլեւս համայնքին առօրեային մէջ։ Ատոր մէկ ապացոյցն ալ՝ քանի մը տիկիններ, անշահախնդրօրէն կը հսկեն կէսօրուան ճաշերուն կանոնաւոր մատուցման։ Աշակերտները կը ճաշեն կէսօրին Ազգային Տան մեծ սրահին մէջ։ Կերակուրները կը գնուին, պատրաստ, դուրսէն, ձեռնարկութենէ մը։

**

Դպրոցին մատակարարութիւնը անկախ է Ազգային Միութեան գանձէն, թէեւ երկու կազմակերպութիւններուն վարիչները, մասամբ, միեւնոյն անձերն են։

1990-էն ի վեր, վարժարանը կը մատակարարուի այդ նպատակին համար ստեղծուած խնամակալ անկախ մարմնի մը կողմէ՝ որուն կազմը հետեւեալն է. --

Նախագահ՝ Պր. Իվ Ռուսէլ, փոխ -- նախագահ՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, քարտուղար՝ Պր. Յակոբ Օհաննէսեան, Գանձապահ՝ Պր. Փօլ Ադըլեան, նախագահ ծնողաց մարմնոյ՝ Տիկին Էվըլին Վէրնէ։

Խորհրդականներ՝ Տիկին Արփինէ Մարգարեան, Տիկին Էլիզապէթ Օհաննէսեան, Պր. Սահակ Սուքիասեան եւ Պր. Երուանդ Պօղոսեան։

Կայ նաեւ ծնողական մարմին մը իր վարչական խորհուրդով։

Ինչպէս կը տեսնուի, դպրոցը կը յենու լուրջ կազմակերպութեան մը վրայ։

Ընթերցողը թերեւս զարմանալի գտնէ որ խնամակալ մարմին նախագահը Ֆրանսացի մըն է. պէտք է ճշդել որ կարեւոր էր ունենալ վարչութեան գլուխը անձ մը՝ որ տեղեակ ըլլար պետական օրէնքներուն եւ անոնցմէ օգտուելու կարելիութիւններուն։ Այդ ուղղութեամբ Պր. Ռուսէլ օգտակար եղած է։

Նշենք, անցողակի, որ դպրոցը բաց է ոչ հայածին աշակերտներու առջեւ ալ, քանի որ կը ստանայ հանրային նպաստներ։ Ներկայ աշակերտներէն ոմանք արդէն կիսով միայն հայածին են։

Խնամակալութեան վարչութիւնը կ՚ընտրուի երեք տարին անգամ մը։ Յաջորդ ընտրութիւն՝ 1993-ին։ Ծնողները անդամ են, ընտրող եւ ընտրելի։

Դպրոցը կրնայ ինքնաբաւ ըլլալ, եթէ հազար հոգի մը կանոնաւոր գումարով մը իր օժանդակութիւնը բերէ։ Ներկայիս ամսականով մասնակցողներուն թիւը կը դառնայ 350-ի շուրջ, ինչ որ անբաւարար է։

**

Այս է վիճակը, 1992 -- 1993 տարեշրջանին սկիզբը, Լիոնի Տիգրան եւ Փափազեան ամէնօրեայ մանկապարտէզ -- նախակրթարանին։

Իսկ ապագա՞ն։

— Քոլէժի մը մակարդակին հասնելու հեռանկարը չունինք, ճշդեց Նորվան Եպիսկոպոս։ Այսուհանդերձ, պէտք է յառաջ երթալ։ Նախակրթարան աստիճանի վրայ դպրոցին ընդարձակման անհրաժեշտութիւնը զգալի է։ Պէտքը կայ նոր, աւելի դասարաններու։

Աչքի առջեւ է, եկեղեցիին կից, հողամաս մը, շուրջ 600 քառակուսի մեթր, որուն վրայ կարելի է կառուցանել, դըպրոցին համար, մասնաւոր շէնք մը։ Կը յուսացուի հին եւ նոր բարերարներու արդիւնաւէտ միջամտութիւնը, այս ուղղութեամբ։ Կը յուսացուի, կը սպասուի, ինչ որ ըսել չէ թէ խնամակալութիւնը պիտի մնայ, մինչեւ այդ, ձեռքերը ծալլած, ակնկալելով ինքնաբուխ օժանդակութիւններ։ Պիտի շարունակէ իր ջանքերը՝ գոհացնելու համար ծնողաց խնդրանքը։

— Անտեղի է հրապարակաւ կոչ ընել նոր աշակերտ արձանագրել տալու համար, դիտել տուաւ Եպիսկոպոսը, ունինք արդէն սպասման ցուցակ մը քսան հոգիներով, 1993 -- 1994 տարեշրջանին համար։

Ո՞վ լսաւ որ հայ ծնողներ չեն ուզեր իրենց զաւակները հայկական դպրոց ղրկել...

Կը բաւէ վստահութիւն ներշնչել, աշխատիլ յաջողելու, ուշադիր ըլլալ դըպրոցին որակին բարձրացման։

Ինչ որ կը ջանան ընել Լիոնցիները։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԸ ՎԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ 1915-1918

ԱՆՏԻՊ ՁԵՌԱԳԻՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Հրամանատարը անգամ մը եկաւ, Միհրանի ձեռք բռնեց եւ տարաւ, նրան մէկ հաց տուեց եւ բերեց մեզ մօտ։ Մենք առանք կերանք. ամէն մէկիս մէկ կտոր հասաւ։ Միւս անգամ եկաւ Միհրանին տարաւ, մէկ մեծ ղազանով փիլաւ, տըւեց նրան եւ նա էլ բերաւ։ Այդ փիլաւը մենք ամէնքս մէկէն մեր ձեռներով բաժանեցինք ամէն մէկիս. այդ բոլորին տալուց յետոյ, մի քիչ մնաց, այն ալ մենք կերանք։

Միւս օր, կիներ մէկտեղ միացան եւ ըսին. «Եկէ՛ք մեր ունեցած բոլոր զարդերը այս հրամանատարին տանք, որպէսզի նա մեզի տանէ Իգդիր»։ Այն ժամանակ բոլոր գերիները միացան եւ իրենց ունեցած բոլոր ոսկիներ եւ զանազան զարդեր բերին եւ տուին այդ հրամանատարին։ Մայրիկս անոր ըսաւ. - «Մէկ զինուոր տուր որ քու ամենամօտիկ եւ մտերիմն է. ես պահած քսակ ունիմ որ գնամ բերեմ»։

Նա համաձայնուեց եւ տուաւ մի զինուոր։ Մայրիկս ինծի ալ տարաւ իր հետ, ես տեղը գիտէի։ Գացի, բաց արի եւ տուի մայրիկիս եւ ան ալ տուաւ ասկեարին։ Վերադարձանք նորէն մեր տեղ։ Հրամանատարը մեզի ըսաւ. - «Ձեզ պէտք է տանիմ պզտիկ գիւղ մը որ կը գտնուի Բերկրիէն վար»։ Մենք համաձայն չեղանք եւ նա որոշեց մեզ տանիլ Արճէշ (1), այն ժամանակ, բոլորը միասին ըսին թէ չենք ուզեր երթալ Արճէշ։ Բայց ի՞նչ օգուտ. Ան ալ ըսաւ. «Եթէ չէք ուզեր երթալ, ուրիշ ճար չկայ»։

Եւ մեզ տարին Պանտի մահու գետի մօտ անցնելու համար։ Ջուրը սոսկալի էր։ Թուրքի զինուորը Միհրանին եւ պզտիկ եղբօրս Գուրգէնին շալկեց եւ գետը անցուց։ Ես, մայրիկս եւ Սիրուն, իրարու ձեռքէ բռնեցինք, հազիւ հազ դուրս ելանք։ Մեր բոլոր շորերը թրջուած էին. նստեցանք եւ չորցուցինք արեւի տակ։

Բայց թուրք ասկեարներու ստիպողութեամբ ելանք, մեր հագուստները հագանք եւ սկսանք գնալ ճանապարհ. ճամբին, չոր սեւ հացի կտոր գտայ եւ ուրախութեամբ սկսայ ուտել։ Մեր հետ մի հրամանատար ելաւ լեռ, որովհետեւ լեռի միւս կողմը թուրք եւ ռուսական կռիւ կար։ Սկսեցան վայրենութիւններ բանեցնել մեր վրայ։ Ով որ ետ մնար, հրացանով կը զարնէին եւ կը գցէին գետին։ Ո՜հ, սոսկալի էր...

Մէկ կին, նստած ճամբին՝ երախայ բերաւ։ Թուրքերը կանգնեցին մինչեւ որ նա տղան բերեց։ Տղան գցեցին քարի տակ եւ մօրը զէնքի կոթերով քշեցին դէպի ամբոխը... Մայրը չկրցաւ ճանապարհին երթալ. մօրն ալ զարկին գնդակով եւ ջրի մէջ գցեցին։

Ճանապարհին կ՚երթայինք երբ որ մայրս մի երազ պատմեց։ «Գիշեր երազի մէջն էր որ տեսայ թէ դու մտել էիր հորի մէջ. մէկ ձեռքով հաց կը հանէիր, իսկ միւսովը՝ խիղ։ Հացը հանեցիր եւ կուշտ կերանք, իսկ խիղը քիչ կերանք։ Հացը որ կայ՝ կը նշանակէ լաւ կը լինի, իսկ խիղը որ կայ կը նշանակէ վատ կը լինի. թէ արդէն մօտ է մեր ազատութիւնը»... Ես շա՜տ ուրախացայ։

Այս երազի պատմած երեկոյեան մենք հասանք Արճէշ։ Այնտեղից Թուրքերը որ մեզ տեսան՝ իրենց ձիերը լարեցին մեր վրայ։ Այնտեղ ալ անցանք։ Թուրքերը մեզ տարին մի փոքրիկ տուն։ Այդ տուն, բոլորիս տեղ չկար, իրար վրայ էինք նստել։ Այնտեղ մեր (3) գերմանացու որբանոցից օրիորդ մը կար։

(Շար. 6)

(1). -- Դէպի Արեւմուտք, Վանայ լճի եզերքին, ուր թրքական բանակը կը տիրէր։

(2). -- Արդէն վերը յիշուած Նորա Մելիքեանի մտքին մէջ իր վանեցի մեծ -- մօրմէն լսած այս առեղի դէպքն է որ տասնեակ տարիներ դրոշմուած էր։

(3). -- Վանայ գերմանական որբանոց։

(Շար. Ա. էջէն)

կան խորհուրդներ: Մի քանի դրամատներում արդէն բացուել են հաշիւներ. Փարիզում էլ է բացուել: Տեղական խորհուրդները պէտք է կազմակերպեն որ ամէն մի Հայ մասնակցի «Հայաստան» հիմնադրամին»:

ԼԻՈՆ

Կիրակի, (Հոկտեմբեր 25), առաւօտ, Բաբգէն Արարքցեան կը մեկնէր Լիոն, ուր ժամը 14-ին տեղի կ'ունենար առաջին հանդիպում մը Ռոն - Ալփ շրջանի հայկական բոլոր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն հետ:

Ներկայ եղած են բոլոր հոսանքներու եւ միութեանց ներկայացուցիչները անխտիր, ինչպէս նաեւ Շառլ Ազնաւուր: «Հայաստան» հիմնադրամի մասին խօսելով, Բաբգէն Արարքցեան տուած է հարկ եղած լուսաբանութիւնները եւ տեղական մարմնին կազմութեան համար առաջարկած երեք անուններ՝ Նորվան Եպիսկոպոս, Տոքթոր Գ. Քէփէնէկեան եւ Վահէ Մուրատեան: Կը մնայ տեղւոյն կազմակերպութեանց ամբողջացնել յանձնախումբը մինչեւ 7 - 8 հոգի:

Ժամը 16-ին, խուռներամ բազմութիւն մը լեցուցած է Եկեղեցւոյ կից սրահը, ուր առաջին ելոյթը ունեցած է Բաբգէն Արարքցեան, ծանրանալով Արցախի եւ քաղաքական կացութեան վրայ (տես՝ Ա. էջ), ապա խօսք առած է Շառլ Ազնաւուր, որ չէ կրցած զսպել իր բարկութիւնը, չեշտելով՝ «Ես Հնչակ եմ, Ռամկավար եմ, Դաշնակցական եմ, Առաքելական, եմ Կաթողիկէ եմ, Բողոքական եմ: Հայաստան մէկ է»: Ազնաւուր իր բարկութիւնը արտայայտած է քաղաքական մրցակցութեանց եւ վէճերու առթիւ, զորս անընդունելի կը գտնէ, երբ ժողովուրդը ժամերով պաշ բռնած է հացի համար: Կենսականը՝ այս է:

Խօսք առած է Վահան Փափազեան, Հայաստանի գործավարը Ֆրանսայի մէջ, որ յայտնած է իր պատրաստակամութիւնը գաղութին ծառայելու: Կարճ միջամտութիւններ ունեցած են նաեւ Վահէ Մուրատեան եւ Տոքթոր Գէորգ Քէփէնէկեան:

Բաբգէն Արարքցեան, Վահան Փափազեան եւ Արմէն Բայբուրդեան Երկուշաբթի առաւօտ Լիոնէն անցան Մարսէյլ:

Ըստ մեր առած լուրերու Երեւանէն, համաձայնութիւն գոյացած էր Ազրպէջանի հետ եւ Շաբաթ օրուընէ կազի հայթայթումը պիտի սկսէր, օրական հինգ միլիոն խորանարդ մեթր քանակութեամբ, պայմանաւ որ 500 հազարը փոխանցուի Նախիջեւանի:

Բաքուի իշխանութիւնները հերքած են թէ պետական հարուած մը տեղի ունեցած ըլլայ Նախիջեւան ժողովրդական ճակատի կողմէ (էլչիպէյի կողմնակիցներ): Միւս կողմէ, Ազրպէջանի Ներքին Նախարարը ամբաստանած է Ֆրանսայի քաղաքական շրջանակները, որ զօրավիգ կը կենան Հայաստանի, Ազրպէջանի դէմ իր պայքարին մէջ: Համիտով յայտարարած է. -- «Ձեզ ամբաստաներ Ֆրանսացի ժողովուրդը, ոչ ալ Ֆրանսայի կառավարութիւնը, այլ՝ այդ երկրին քաղաքական շրջանակները, որոնք իրենց օժանդակութիւնը կը բերեն Հայաստանի, Բաքուի դէմ իր պայքարին մէջ: Ֆրանսացի քաղաքացիները պատասխանատու չեն, քաղաքական դէմքերն են որ այս պայքարը կը տանին»:

Թուրք մամուլը ծանրանալէ ետք ՓԹԹ-ի պատուիրակութեան մը Երեւան հրաւիրուած ըլլալու երեւոյթին վրայ, կը հաղորդէ թէ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի խորհրդականներէն Ժիրայր Լիպարիտեան հերքած է մերձեցումի բոլոր վարկածները: «Միլլիյէթ»ի տրուած յայտարարութեամբ մը Ժ. Լիպարիտեան ըսած է թէ ՓԹԹ-ի պատուիրակները հրաւիրուած էին ընդդիմադիր խումբերու կողմէ ու Հայաստանի կառավարութիւնը ոչ մէկ կապ ունեցած է անոնց հետ. «մեզմէ ոչինչ ուզեցին, ոչինչ առին: Որպէս միջազգային հանրութեան մէկ անդամ, անկարելի է որ արտօնենք մեր մէկ դրացիին ուղղուած գործողութիւններու համար մեր հողին օգտագործումը» ըսած է ան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆԻ մէջ պետական հարուած մը տեղի ունեցած է Շաբաթ, Հոկ. 24-ին, բայց 48 ժամ յետոյ ալ կացութիւնը յստակ չէր եւ կռիւները չէին դադրած: Կը թուի որ նախկին նախագահ Նաբիեւի կողմնակիցները հող կը շահին եւ նախ եւ առաջ գրաւած էին կարեւոր կեդրոնները ինչպէս՝ օդակայան, կայարան եւ կարգ մը «ռազմագիտական» շէնքեր: Ծանօթ է որ Նաբիեւ համայնավար կուսակցութեան տեղւոյն նախկին ղեկավարը, հրաժարած էր անցեալ ամիս իր «իսլամա - ազգայնական» հակառակորդներու ճնշումին տակ: Շաբաթավերջին դէպքերը իրարու յաջորդած էին նախ պատերազմական վիճակ հռչակուած էր, լուսարգել հաստատուած փոխանցման շրջանը ապահովող նախագահ՝ Իսկանտարովի կողմէ, մինչ կատաղի կռիւներ կը շարունակուէին մայրաքաղաք՝ Դուշամբէի մէջ: Բազմաթիւ մզկիթներ կրակի տրուած են, արուարձանները թէեւ կը մնան իսլամականներու ձեռքը: Լիպանասիոնի թղթակիցը՝ Պէրնար Քոհէն կը գրէ թէ Դուշամբէ կ'ապրի ամբողջ նախկին Խորհ. Միութեան քաղաքացիական պատերազմի մղձաւանջը:

ԻՐԱՆԻ Բանուորական համայնավար կուսակցութենէն քաղաքական դէմք մը խօսելով Ազրպէջանի եւ Իրանի յարաբերութիւններուն մասին, ըսած է թէ ազրպէջանցի ղեկավարները իրանեւհայ յարաբերութիւնները պատրուակ ցոյց տալով սխալ ուղղութիւն տուած են ժողովուրդին. սակայն վերերս բարւոքած են երկու երկիրներու փոխյարաբերութիւնները. այնքան որ Հոկ. 8-ի «Թեհրան-Թայմզ» թերթը տեղեկացուցած է թէ Հոկ. 4-ին Թաւրիզի մէջ գումարուած է օտար լեզուներու ուսուցումին իրանեւազրպէջանական ա. համագումարը: Իրանցի ուսուցիչներու հետ ազրպէջանցի 60 փրոֆ.ներ ալ մասնակցած են անոր:

ՏՈՔԹ. ԿԱՌԵԹԱ, որ նախընտրած էր Պոսթընի իր ապարանքին մէջ սպասել ֆրանսական դատարանին վճիռին, հասանաբար վերադառնայ Չորեքշաբթի օր (Հոկ. 28): Իր փաստաբանը փութաց Պոսթըն եւ շաբաթավերջին բանակցութիւններ տարուեցան Արդարադատութեան նախարարութեան հետ իր վերադարձի պայմաններուն շուրջ: Դատավարութեան ընթացքին շատ բանի մասին խօսուած է, բացի դրամէ, որ գլխաւոր դրդապատճառն է այս գայթակղեցուցիչ պատմութեան: «Արեան դրամը» խորագրին տակ Ֆիկառօ կը նկարագրէ համեստ կենսաբանի մը արագընթաց վերելքը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը Լեւոն Գիլինճեանի մահուան առթիւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ Այրի Տիկին Պէաթրիս Գիլինճեանի, նաեւ Տիկին Ժօզէֆ Գիլինճեանի եւ զաւկին ինչպէս նաեւ եղբայրներուն Տէր եւ Տիկին Սարհատ Գիլինճեան եւ Հրայր Գիլինճեան, նաեւ Պետրոս Սարաճեանի մահուան առթիւ, ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր Այրիին Տիկին Անահիտ Սարաճեանի նաեւ զաւակներուն Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաճեանի, Տէր եւ Տիկին Ժագ Սարաճեանի եւ նաեւ Լուսոն Սարաճեանի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. Արաքսի Խաչատուրեանի մահուան առթիւ. Տիկին Արիս Դաւիթեան 2.000 Ֆր., Տիկին Լուսաբեր Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Շառլ Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Սերժ Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տիւյմէճեան 500-ական Ֆր., Տիկին Փափազեան, Տիկին Գլոտէթ Ռոքքս, Տիկին Մառլէն Պօյաճեան 200-ական Ֆր., Տիկին Շիշմիտ, Մի Ոմն 50-ական Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Անճիկ Փափազեանի մահուան առթիւ, Շիրինեան - Տակառեան ընտանիքը 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Անդրանիկ Տաքէսեանի մահուան առթիւ, Պր. Երուանդ Մանուկեան 500 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

RECITAL
VIOLON - PIANO
Violon : DELPHINE DER-AVEDISSIAN
Piano : CARINE ZARIFIAN
organisé par le
Centre Culturel SAHAK - MESROP
339, avenue du Prado, Marseille 8e
Samedi 31 Octobre à 20 h 30
au programme :
BEETHOVEN — BARTOK —
KHATCHATRIAN — BABADJANIAN
—— P.A.F. 50 F. ——
Réservations au 91. 77. 84. 70.

SIDON TRAVEL FRANCE
présente
ARMENIE '92
VOL DIRECT PAR AEROFLOT PARIS-EREVAN-PARIS
3600 F
Pour renseignements et inscriptions contacter :
SONIA ACHDJIAN
34, AVENUE DES CHAMPS-ELYSEES — Escalier A, 2e étage
75008 PARIS
TEL : 42 56 40 30
FAX : 42 25 41 21

LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR
DINER ANNUEL
au profit
des étudiants boursiers de la Maison d'Arménie.
le Vendredi 11 Décembre
au YAN'S CLUB
Prière de noter.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28
MERCREDI
28 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.917 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 68e ANNEE — N° 17.917

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ՝

ԲԱԲԳԷՆ ԱՐԱՐՔՑԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մարսէյլի հայ գաղութը շատ ջերմ ընդունելութիւն մը ըրաւ, Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 26–ին, Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահ Բաբգէն Արարքցեանի, որ Լիոնէն Մարսէյլ ժամանեց ժամը 12–ին եւ անմիջապէս առաջնորդուեցաւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին, ուր զինքը դիմաւորեց եւ բարի գալուստ մաղթեց Կաթողիկոսական պատուիրակի Հարաւային - Ֆրանսայի փոխանորդ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրճեան: Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահը ծաղկեպսակ մը դրաւ Եկեղեցւոյ բակը բարձրացած 1915–ի Ապրիլեան Նահատակներու Յուշարձանին, այցելեց եկեղեցին, ուրկէ առաջնորդուեցաւ Բոնքորտ — Փրատօ պանդոկը: Պաշտօնական ճաշի ընթացքին խօսք առաւ, յանուն եկեղեցական Շրջանային Խորհուրդին Պր. Ալեքսան Բարայեան: Ժամը 15–ին, պանդոկին մէջ հանդիպում մը տեղի ունեցաւ տեղական մամուլին հետ, ապա ժամը 17.30–ին, Բաբգէն Արարքցեան, որուն կ'ընկերանան Հայաստանի Ֆրանսայի գործավարը՝ Վահան Փափազեան եւ նախագահին օգնականը Արմէն Բայրուրդեան, վերադարձան Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին, ուր եկեղեցիներու Շրջանային Խորհուրդի ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպում մը տեղի ունեցաւ եւ Բաբգէն Արարքցեան խօսեցաւ Հիմնադրամի մասին: Տեղւոյն յանձնախումբին համար, հոս ալ, ինչպէս Լիոն, առաջարկեց երեք անուններ՝ Տարօն Եպիսկոպոս, Կարօ Յովսէփեան եւ Գրիգոր Աժտէրճեան (Նիսէն): Ժամը 18.30–ին, Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ, տեղի կ'ունենար պաշտօնական ընդունելութիւն մը, որուն ներկայ կ'ըլլային քաղաքապետը՝ փրոֆ. Ռոպէր Վիկուրու եւ Նահանգապետին ներկայացուցիչը: Հոս ալ, կարճ ելոյթ մը կ'ունենար մէթր Ժաք Վարժապետեան (Եկեղեցիներու Շրջանային Խորհուրդ): Քաղաքապետը եւ Բաբգէն Արարքցեան նուէրներ կը փոխանակէին:

Աւելի ուշ, ժամը 20.30–ին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը կը հաւաքէր աւելի քան 350 հոգի, ծայրէ ծայր լեցնելով սրահը: Յաջորդաբար խօսք կ'առնէին Կարօ Յովսէփեան, որ կը ներկայացնէր Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահը՝ Բաբգէն Արարքցեան, Վահան Փափազեան, հուսկ՝ փակման խօսքը կ'արտասանէր Տարօն Եպիսկոպոս:

Յիշենք որ Եկեղեցին թէ Մշակոյթի Տունը, Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի կ'երգէր Ֆրանսայի եւ Հայաստանի Ազգ. քայլերգները:

Այլ մանրամասնութիւններ՝ առանձին թղթակցութեամբ,

Բաբգէն Արարքցեան Երեքշաբթի օր (Հոկտեմբեր 27) վերադարձաւ Փարիզ, ուրկէ Երեւան կը մեկնի Չորեքշաբթի Հոկտեմբեր 28–ին:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ատրպէյճանական ուժերը փորձած են Չլդրանէն (Մարտակերտի շրջան) առաջանալ դէպի հարաւային շրջանը, բայց ետ մղուած են, 15 մեռեալ տալով: Հոկ. 25-ի գիշերն ալ գնդակոծումներ եղած են Մարտունիի շրջկեդրոնի ծայրամասերը, բաւական աւեր կայ, Գնդակոծուած են նաեւ Կապանի շրջանի Սիւնիք, Ներքին Հանդ եւ Դաւիթ Բէկ, ինչպէս նաեւ Այգեպար, Մովսէս եւ Ներքին Կարմիր Աղբիւր գիւղերը:

**

Գերագոյն Խորհուրդի Հոկ. 21-ի նիստին ԳԽ-ի Նախագահի տեղակալ Արտաշէս Թումանեան կարդացած է Լ. Տէր-Պետրոսեանի այն նամակը որ գրուած է իբր պատասխան ԳԽ-ի դիմումին, ուր նախագահէն կը խնդրուէր հանդէս գալ Խորհրդարանին մէջ եւ տեղեկութիւններ տալ ընկերա - տնտեսական ծանր վիճակէն դուրս գալու գծով տարուող աշխատանքներու մասին: Նամակին մէջ, Լ. Տէր-Պետրոսեան կ'ըսէ թէ ինք աւելցնելիք բան չունի Հոկ. 7-ին Խորհրդարանին մէջ վարչապետ Խ. Յարութիւնեանի այս մասին ունեցած ելոյթին եւ թէ կը նախընտրէ արտայայտուիլ աւելի ուշ՝ ըստ ձեռք բերուած համաձայնութեան: Այնուհետեւ խօսք առած է վարչապետ Խ. Յարութիւնեան խօսած է հացի բաշխման կտրոններու համակարգին մասին եւ պատասխանած է հարցումներու: Խորհրդարանէն խնդրած է նաեւ վաւերացնել եւրոպական երկիրներու տնտեսական համագործակցութեան հետ ստորագրուած համաձայնագիրը՝ Հայաստանի վարկ տրամադրելու մասին:

**

Սահմանամերձ Կոռնիձոր գիւղը նահատակուած Գիւմրեցի 6 ազատամարտիկներուն՝ Լեոնիկ Մաթէոսեանի, Անդրանիկ Գէորգեանի, Մովսէս Տալուզեանի, Սեդ-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ժ. ԼԻՊԱՐԻՏԵԱՆ ԱՆԳԱՐԱ ԳԱՑԱԾ Է

Միլլիյէթ «Երեւանէն գաղտնի այցելու» խորագրին տակ կ'արձագանգէ Լ. Տէր-Պետրոսեանի խորհրդականին՝ Ժիրայր Լիպարիտեանի Անգարա այցելութեան: Ան տեսնուած է Հիքմէթ Չէթինի հետ: Այս այցելութեան մասին (որ, ըստ երեւոյթին կոչուած է «սրբագրելու» Րաֆֆի Յովհաննէսեանի այցելութիւնը) այլ մանրամասնութիւններ կու տանք մեր վաղուան թիւով:

BILLET

Le Grand Turc et les Orphelins

Ce n'est pas une fable morale, mais l'incroyable réalité : «un plan» visant à accueillir 10.000 orphelins musulmans de Bosnie aujourd'hui réfugiés dans les camps en Allemagne, en Italie et en Croatie vient d'être approuvé par le premier ministre turc, Souleiman Demirel. Ces malheureux enfants vont être répartis dans des centres d'accueil spéciaux financés par les hommes d'affaires turcs et saoudiens. Cela pourrait être fort honorable, voire digne d'éloges, si le gouvernement turc ne précisait que certains de ces centres seront implantés dans le nord de Chypre, occupé par l'armée turque depuis 1974. Des orphelins transformés en colons, il fallait oser. La Turquie l'a fait, exploitant sans vergogne le gisement de malheurs que reconstitue sans fin la guerre yougoslave.

FRANÇOISE GERMAIN-ROBIN

«L'Humanité», 27 Octobre

կէրծ ամբողջ

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (28)

ԺԲ.

– Իսկ ի՞նչ է ձեր պատասխանը ՔԱ–Կէ–Պէ–ի հետ ձեր գործակցութեան մասին մամուլին մէջ տպագրուած փաստաթուղթին:

– Դա այնքան ծիծաղելի է որ դրա մասին ես չեմ ուզում խօսել: Դրա մասին պատասխաններ եղան ՔԱ–Կէ–Պէ-ի նախկին Նախագահի կողմից: Ես նոյնիսկ հպարտ եմ որ այդ փաստաթուղթը հրատարակուեց, ժողովուրդը ինձ մի կողմից էլ ճանաչեց: Ես իսկապէս զինուորական ծառայութիւն ունեցել եմ, բանակային ծառայութիւն, եղել եմ ավիատեսանտային զօրքերում որ որպէս արեւելագէտ, որպէս թարգմանիչ, ուրեմն գտնուել եմ այն զօրամասերում, որոնք պատերազմի ընթացքում, պէտք է գործէին թշնամու թիկունքում, այս մեր Մերձաւոր - Արեւելքում, ինչպէս ասացի, պատերազմի ժամանակ: Դա սովորական, բանակային réserve-ն է որ գոյութիւն ունի աշխարհի բոլոր երկրներում, այդ թւում նաեւ Ֆրանսիայում: Իսկ թէ այդ réserve-ը ում հսկողութեան տակ է եղել, ըստ երեւոյթին, բանակային բոլոր réserve-ները գտնուել են ՊԱԿ-ի հսկողութեան տակ: Ես վստահ եմ, նման հարիւր հազարաւոր փաստաթղթեր կարելի է գտնել:

Ժամանակի չգոյութեան պատճառաւ, կը զեղչէի Երեւանցիներէ քաղուած երկու հարցումներ, որոնցմէ առաջինը կը վերաբերէր Նախագահի հաւանական յաջորդին, թէ «ո՞ւմ էք տեսնում Ձեզանից յետոյ Ձեր տեղում», երկրորդը թէ «ունէ՞ք արդեօք մտերիմ ընկեր պետական կառուցուածքում», կը կարդայի յաջորդը.

– «Տա՛ Աստուած որ դուք Նախագահի պաշտօնը զբաղեցնէք երկար տարիներ. երբ արդէն նախագահ չէք լինի, ի՞նչ պիտի անէք»:

– Նախ ես չէի համաձայնի այն մաղթանքին որ «Տա՛ Աստուած»: Ինչո՞ւ «Տա՛ Աստուած»: Եթէ ես յարմար եմ, իսկապէս «Տա՛ Աստուած», եթէ յարմար չեմ, ցանկացած պահին պատրաստ եմ թողնելու այդ պաշտօնը, եւ ես վստահ եմ, որ այդ պահը ես կը զգամ, կը զգամ այն պահը երբ այլեւս չեմ պատշաճում այդ պաշտօնին եւ իմ պաշտօնականութիւնը արդէն խանդարիչ հանգամանք կը դառնայ: Ես այդ պահը կը զգամ եւ շատ մեծ սիրով կը վերադառնամ իմ սիրելի աշխատանքին: Եւ թէեւ ես չորս տարի է արդէն լրիւ կտրուած եմ գիտական աշխատանքից, ինձ թւում է, որ այսօր կարող եմ անմիջականօրէն անցնել իմ հետազօտութիւններին: Նոյնիսկ ես յիշում եմ իմ անաւարտ յօդուածների այն էջերը որի վրայ ես դադարեցրել եմ իմ աշխատանքը:

Այստեղ, ձայնագիր մեքենան իսկ պիտի չմնար անտարբեր երբ Նախագահը կը խօսէր դէպի իր գլխաւոր սէրը՝ գիտական աշխատանք, դէպի «վանք» վերադարձին մասին: Անոր փոքրիկ խնդուքը երիզը արձանագրած էր անկեղծ ախորժակով, բարձր հաւատարմութեամբ:

– Այլ քաղաքացիներէ եկող վերջին հարցումը մտաւորականներու հետ ձեր յարաբերութիւններուն կը վերաբերի. «Ձեզ միշտ հարցրել են, թէ ինչո՞ւ դուք մտաւորականներին հետ չէք. ես ուզում եմ հակառակը հարցնել՝ ինչո՞ւ մտաւորականները Ձեր կողքին չեն»: Նշեմ որ սա հարցումին տէրը չունի թշնամական ո՛չ մէկ տրամադրութիւն: Ընդհակառակը:

– Նախ բարդ հարց է եւ այսօր, դժբախտաբար դուք չէք մասնակցել, մի լա՛ւ հանդիպում կար, որը կազմակերպել էր Հ.Հ.Շ.-ն մտաւորականութեան հետ: Ես այնտեղ ելոյթ ունեցայ եւ վաղը հեռուստատեսութեամբ այդ ելոյթն էլ կը հաղորդուի: Գիտէ՞ք ինչն է հարցը: Երբ ասում են, մտաւորականութիւնը ինձ հետ է կամ մենք իր հետ ենք կամ չենք, այստեղ նկատի է առնում մտաւորականութեան մէկ ֆունկցիան. մտաւորականութիւնը, ինձ թւում է ունի երկու դեր, երկու ֆունկցիա, նախ եւ առաջ իր մտաւորականութեան էութիւնն է, որը ինձ համար մտաւորականի անկաշառ նուիրումն է իր արուեստին, իր մասնագիտութեան, իր գիտութեանը եւ միւսը՝ մտաւորականութեան եւ հասարակութեան յարաբերութիւնն է, որտեղ, ինձ թւում է, մտաւորականութեան դերը ազգի խիղճը լինելն է: Ազգի խիղճը: Իսկ խիղճը քանի որ չի կարելի բռնադատել, ուրեմն մտաւորականութեան կարեւորագոյն արժէքը պէտք է համարել ազատութիւնը: Ես կարծում եմ, այսօր տրուած է այն ազատութիւնը որ անհրաժեշտ է մտաւորականութեան: Իսկ դրանից օգտուելու կարողութիւնը արդէն մտաւորականութեան գործն է: Հէնց այստեղ այս հարցումն էլ կայ, եւ մեր մտաւորականներից շատերը երբեմն նոյնիսկ այսպիսի հարց են բարձրացնում, թէ ինչո՞ւ կառավարութիւնը մեզ չի օգտագործում, մեր ուժերը չի օգտագործում: Ես կարծում եմ, անբարոյականութիւն է մտաւորականութեան օգտագործելը: Մտաւորականը չի կարելի օգտագործել: Մտաւորականութիւնը պէտք է գործի ազատ եւ լինի իսկապէս ազգի խիղճը, որովհետեւ մտաւորականութիւնն է ազգի նկարագիրը կերտողը եւ ազգի հոգեւոր ժառանգականութեան պահպանիչը: Ո՛չ մի կուսակցութիւն, ո՛չ մի իշխանութիւն դա ի վիճակի չէ անելու: Կուսակցութիւնները, իշխանութիւնները, պետականութիւններն անգամ անցողիկ են: Միակ մնայունը մտաւորականութիւնն է: Դժբախտաբար, այսօր, մտաւորականութիւնը Հայաստանի հասարակական կեանքում հանդէս չի գալիս որպէս ահա այդ երրորդ, կարգաւորիչ, ներդաշնակող ուժը: Թէեւ կան շատ լուրջ մտաւորականներ, իսկապէս ազա՛տ մտաւորականներ, բայց այդ մտաւորականների գումարը այսօր մեր հասարակութեան մէջ կարծէք թէ ձայն չունի: Կայ բեւեռացում, մի կողմից պետութիւն, իշխանութիւններ, միւս կողմից՝ ընդդիմութիւն, բայց իրականութեան մէջ ո՛չ իշխանութիւնները, ո՛չ ընդդիմութիւնը չեն կարող ճշմարտութեան արտայայտիչը լինելուն յաւակնել: Այդ յաւակնութիւնը, ինձ թւում է, պէտք է ունենար միայն ու միայն մտաւորականութիւնը: Բայց սա էլ, կարծում եմ, ըստ երեւոյթին, անցեալի այդ բեռի արդիւնքն է եւ որոշ ժամանակ է պէտք որպէսզի մեր մտաւորականութիւնը հասարակութեան մէջ իսկապէս գրաւի իր իշխանութեան, ըստ երեւոյթին, պետական մի գուցէ կարելի է ասել, իշխանութեան չորրորդ կամ հինգերորդ անկախ կառոյցի իր դերը:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՊՈԼԻՍ 1958 – 1960

ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

Ե.

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ծնողական անմիջական գուրգուրանքէն զրկուած այս տղաքը, հայ որբերու դարէ մը ի վեր սովորական դարձած մելամաղձիկ նայուածքովը դրոշմուած՝ արագօրէն կ'ուտէին իրենց բաժինները, շատեր մէկ ձեռքով եւ միւսին ալ արմուկը մշտապէս սեղանին կռթնած։ Երբ կարգը եկաւ չոր պտուղներու խոշաֆին, առաւել ուշադրութեամբ սկսայ նայիլ պզտիկ տղոց սեղաններուն, որովհետեւ, ազգականական հանգամանքով մը, անոնցմէ մէկը մասնաւորաբար տեսնելու պարտաւորութիւն մը ունէի։

Իմ ծննդավայր Արաբկիրի Ամպրկայ գիւղէն, 1910–ին, մեզմէ մօտաւորապէս տասնեւհինգ քիլոմէթր դէպի Եփրատի ձորին մէջ գտնուող՝ Օտեանի հերոսացուած Ծապլվարի կողքին զուտ հայաբնակ Վանք գիւղը հարս տարուած էր Շեքերենց ընտանիքին մեծ աղջիկը՝ Մարէն։ Անոր երկու քոյրերն ալ Ովսաննան ու Հերանը, որոնք 1928–էն ի վեր Լիոն կ'ապրէին եւ որոնց ամէն անգամ հանդիպելուս մեր խօսակցութեան միակ նիւթն էր մեր երկրի անուշաբոյր պատմութիւնները, ինծմէ խնդրած էին որպէսզի Պոլիս երթալուս, անպայման գտնեմ իրենց քրոջ թոռը, ան ալ տարիէ մը ի վեր Ս. Խաչ Դպրեվանք բերուած։

Ա՛խ, կ'ըսէի մտքէս, այս առջեւս շարուած գունտ ու կլոր նոյնանման տղաներէն ո՞ր պիտի ըլլար Շեքերենց Մարէին թոռը, Մուրատին տղան։ Պահ մը վերակացուի ձեւեր առնող շրջուն պատանի մը քովս կանչելով, փափաքս յայտնեցի, քանի մը կենսագրական տուեալներ տալով։ Իսկոյն ան գնաց աղէն – անղէն հարցուփորձ ըրաւ եւ տղեկ մը իր նստած տեղէն հանելով՝ բերաւ քովս։ Ո՛հ, մտածեցի անձկութեամբ, ահաւասիկ իմ հայրենի գիւղէս արմաղան մը բերուեցաւ ինծի։

Ուզեցի հաստատել իր հօր, մեծ - մօր անունները, ո՞ր գիւղէն գալը, եւ քանից դուրս եկաւ որ, ափսո՜ս, ան չէր իմ փնտռածս։ Ապա վերակացուն կրկին գընաց սեղանէ սեղան իր հետազօտութիւնը կատարելու, եւ գրեթէ յար եւ նման ուրիշ տղայ մը բերաւ, ամօթխած, խառնաշփոթ։ Այս վերջինը թէեւ հայերէնը դժուարութեամբ կը խօսէր, սակայն հարցումներս գոհացուցած ըլլալուն, անվարան հաստատեցի որ ա՛ն էր իմ փնտռածը։ Հրաշք մըն էր։ Կարծես լոյս իջաւ երկինքէն, պիտի գոչէր հայ գեղջուկը։ Ըսի թէ իր Ֆրանսայի մեծ - մօրաքոյրերուն կողմէ կուգամ։ Գգուեցի ու շոյեցի մեղմօրէն անոր ածիլուած գլուխն ու այտերը, բայց զգուշացայ զինք համբուրելէ, իր ընկերներուն սիրտերը չճմլելու համար։ Ան զարմացած աչքերով կը դիտէր եւ չէր կրնար հաւատալ որ հեռաւոր Եւրոպայէն եկող մէկու մը բերնէն պիտի լսէր իր գաւառին մէջ ձգած ընտանիքին անդամներուն անունները եւ այսպէսով իր կրակածածկ սրտին մոխիրը քրքրելով՝ կարօտի յիշատակներ նորոգել։ Դեռ ան իր տեղը վերադառնալէն առաջ ալ չդադրեցաւ զիս չեչտակի դիտելէ, թերեւս չհաւատալով իր գլխուն եկածին։

Շուտով մեր ընթրիքը իր լրումին հասած էր եւ վերատեսուչի գոհաբանական աղօթքէն ետք, տարեց աշակերտներու առաջնորդութեամբ, բոլորս ալ ուղղուեցանք դէպի սրահ։ Երկու վարդապետները լռելեայն վերադարձան տեսչարան, անպայման վարչական գործերու հարկադրութեան պատճառաւ, (թէեւ չարաճճի մեծերու ենթադրութեամբ՝ «միս ուտելու») (*)։ Մինչդեռ Քէնթըրպըրիի Արքեպիսկոպոսին կողմէ նշանակուած անգլերէնի ուսուցիչը՝ Հայր Դաւիթ Հարտինկ տղոց ձախ կողքին մեկուսի նստաւ, հայ բանաստեղծութիւն ունկնդրելու համար։

Բեմին վրայ կանանչ սփռոցով քառակուսի սեղան մը, առջեւը՝ աթոռ։ Տեսուչ, վարժապետ, հսկիչ, ո՛չ եւս են։ Իրականին մէջ բարեմիտ կարգապահութիւն, ազատ գրօսանքի պահ մը աշակերտութեան շնորհելու ցանկութեամբ։ Չէ՞ որ դիմացնին անոնց նման գաւառէն եկող տարեց եղբայր մը կար ժպտադէմ եւ դիւրութեամբ մատչելի։ Իսկոյն միս - մինակս բեմ բարձրացայ եւ սկսայ թերթիկներս սեղանին վրայ շարել։

Այս մեծ ու պզտիկ սեւազգեստ եւ հայարոյր աշակերտներէ կազմուած սրահին հաւաքականութիւնը մեծ դասարանի մը հետ բաղդատելով, փորձեցի կէս–կատակ, կէս–չիտակ անձնական վկայութիւններով համեմուած գրական ժամանց մը տալ անոնց, հետեւողութեամբ՝ Շահան Շահնուրի, Եպրաքսէ հանըմին թափած եկվէններուն՝ «մի միայն իր տըղոց խնդալը տեսնելու համար»։ Արդէն միւս օրն իսկ, «Մարմարա»ի մէջ երկար թղթակցութիւն մըն ալ երեւցաւ անստորագիր, այսքա՜ն շատ, ուր կ'ըսուէր. – «Պր. Պօղոսեանի այս ունկնդրութիւնը տեսակ մը դասախօսութեան բնոյթ ստացաւ եւ աշակերտները տեսան թէ ի՛նչպէս պէտք է արտասանել բանաստեղծական կտորները, արձակ կամ ոտանաւոր, նոյնիսկ նամակ»։

Կէս ժամէն աւելի զիս մտիկ ընել տալէ ետք, եւ մթնոլորտին ալ բաւական թուլցած ըլլալը նկատելով, ասպարէզ տուի տղոց, որպէսզի անոնք ալ իրենց շնորհը ցոյց տային։ Ամօթխածութիւննին բռնեց, մինչեւ որ ընկերներ ստիպուէին «մատնութեան» դիմել, դէպի բեմ հրելով արժանիք ունեցողները։ Այսպէսով զօրով – զարով եկան արտասանելու Արման Տէր–Մովսէսեան, (Թէքէեան), Մանուկ Եըլմազ (Ծառուկեան)։ Մէյ մըն ալ վարէն վեր զրկեցին գանգուր մազերով անուշիկ մանչուկ մը 7–րդ դասարանէն, Գէորգ Մալիքեան, շատ խոր յուզումով երգելու «Ես պլպուլ եմ»։ Բայց տողի երկրորդ մասին մէջ, փոխանակ «Մի եար ունեմ» ըսելու, կ'ըսէր «Մի բան ունեմ»։ Նոյն օրը իմացանք որ Հայր Հարտինկ մտածեր էր Գէորգը զրկել Լոնտոնի երաժշտանոցը, եւ այսօր ան տաղանդաւոր արթիստ մըն է։

Մինչ մեր մատղաշ Գէորգը, քովս կեցած՝ «Ես պլպուլ եմ»ի վերջին տունը կ'երգէր, յանկարծ բեմը ձգելով վար վազեց։ Ի՞նչ պատահեցաւ։ Սկսայ աջ ու ձախ նայիլ, փախուստին պատճառը իմանալու համար։ Մէյ մըն ալ ի՞նչ տեսնեմ, Գաբրիէլ Պատրիարքը, ասան ձեռքը, մութ սրահին մէջտեղէն կը յառաջանար հանդարտ քայլերով։ Ահա՛ թէ ինչպէս կը բացատրուի Գէորգին փախուստը։ Տղաքը միահամուռ ոտքի ելան։ Պատրիարքը եկաւ առջեւի կարգը նստաւ եւ վարէն հրամայեց որ շարունակեմ երեկոյթը։ Գիշեր ատեն, ծերունի կրօնականը Գումգաբուէն մինչեւ Սկիւտարի բարձունքը եկած էր տղոց հրճուանքին մասնակցելու համար։

Նախ մէկ - երկու խօսքով, Պատրիարք Սրբազանին իր ներկայութեամբ բոլորս պատուած ըլլալը յիշեցուցի եւ արտասանեցի իր «Խաղաղութիւն ամենեցուն» քերթուածը զոր անցեալ շաբաթ Մխիթարեան Սանուցի սրահին մէջ լսած էր, հեղինակի արդար գոհունակութեամբ մը։ Տղաքն ալ վարէն խանդավառ կերպով ծափահարեցին։ Եւ յաջորդաբար լսել տուի քանի մը կտորներ, ինչպէս՝ «Սալվուշինար էջմիածին», Ակնայ մանիներ եւ ժողովրդական բանահիւսութեան նմուշներ։ Շնչառութեան մը պահուն, յանկարծ Պատրիարքը վարէն ինծի ձայնեց՝ «Սիւլիւկին պատմութիւնը»։ Իսկոյն հասկցայ անոր ծիծաղելու փափաքը իր սաներուն ներկայութեան։

Պարոնեանի «Հոսհոսի ձեռատետր»էն չարչըլը երեք Հայ աղաներու խօսակցութեան մը կը վերաբերի ան որ Թէփէ – Պաշըի Թատրոնին մէջ հանրային ընդունուած էր։ Ի՞նչպէս անտեսել մեծ հիւրին սրտաբուխ ցանկութիւնը։ Սկսիլը աղէկ, բայց ի՞նչպէս անոր չորս արձակ էջերը իրար կապել, բնագիրը հետս բերած չըլլալով։ Խուսափելու ճար չկար. պահ մը ամփոփուեցայ եւ ջուրը նետուեցայ։ Մարգար Ամբակում եւ Տիմոթէոս աղաներուն միջեւ եղած խօսակցութիւնը սկսաւ քակուիլ եւ ընթանալ անսայթաքօրէն մինչեւ վերջը, զիս ալ զարմացնելով։ Երբ հասայ վերջին խօսքին, «Քեզի խաբեր են ա՛յ օղուլ, այսօր Ապրիլ Մէկ-ն է», քրքիջը տեղ տուած էր պարտադիր լըջութեան։ Աշակերտներն իսկ երախտապարտ էին Պատրիարքին անոր պէս լիաթոք ծիծաղելուն համար։

Վերջաւորութեան ամէնքս ալ, մեծ ու պզտիկ, գացինք Պատրիարքին ձեռքը համբուրելու եւ զինք առաջնորդելու մինչեւ իր ինքնաշարժը։ Պահ մը զիս ալ իր հետ՝ բնակարանս հասցնելու հրաւէր ուղղեց, բայց զիս շրջապատող նայուածքներուն փափաքը նշմարելով, նախընտրեցի քիչ մը եւս մնալ։ Փողոցէն վերադառնալով, ամէն մէկ խումբ այս անգամ փափաքեցաւ որ իրենց դասարանները այցելեմ։ Անգամ մըն ալ ե՞րբ իրարու պիտի հանդիպէինք ... Եւ սկսանք շրջագայիլ բոլորին դասարանները, պատասխանել անոնց հարցումներուն։ Ամէն մէկը պիլպիլ էր դարձեր։ Արուեստի մասին կարծիքներու փոխանակութեան ժամանակ, մէկ քանիներ իրենցմէ մէկուն նկարչական գործերը ցոյց տուին ամօթխած ենթակային ներկայութեան։ Տրցակ մը թուղթի վրայ ջրաներկներ։ Ամէնքը մէկ կ'ուզէր ան ինծի տալ։ Հատ մը միայն ընտրեցի, իրարու քով շարուած մարդիկ ներկայացընող։

– Ո՞վ են ասոնք, հարցուցի անոր։

– Սուրբ Խաչի թաղականները, եկեղեցին մէջ, պատարագի ատեն։

Ներկայիս, այդ տղեկը, Յովհաննէս Թօփեօլու, Գերմանիոյ Հանովր քաղաքին մօտ, ունի իր արուեստանոցը։

Ժամանակը կը սահէր անխղճօրէն։ Արդէն կէս գիշերը բաւական անցեր էր. Վոսփորը անցնելու համար այլեւս միջոցները անհետացեր էին։ Պիտի մնայի հոն։ Մեծերը, իրարու մէջ բանակցելով գացին յարմար խուց մը գտան, անկողին պատրաստեցին, Նշան անունով տղայ մըն ալ իր մաքուր գիշերանոցը բերաւ եւ այսպէսով քուն եղայ երազային Սկիւտարի մէջ, գոնէ կեանքիս մէջ մէկ գիշերուան համար։

Շրջապատիս ընդունելութենէն գինովցած, մտքէս իսկ չէր անցներ իմիններուս հեռաձայնել, այս ժամուն, արդէն բոլորովին անյարմար։ Հօրեղբայրս իր կողմէ հեռաձայնած էր տեսչութեան որ անտեղեակ եղելութեան՝ Դպրեվանքէն մեկնիլս հաղորդած էին։ Միւս առաւօտ, քանի մը ժամ բնութեան անդորր շրջապատին մէջ քաղցր մրափէ մը ետք, պատուհանիս փեղկերը կը բանամ թռչուններուն ճռուողիւնը լսելու համար։ Թէթեւ նախաճաշով մը գոհացած, միայն քանի մը մեծերու հետ, Վահէ, Նշան, (այժմ Փարիզ), Յարութիւն (Ամերիկա), Խաչիկ, կը բարձրանանք Չամլըճա՝ Սկիւտարցիներուն ներշնչման բլուրը, ուր կը մատնանշեն ամէն եկողին Սիամանթոյին ծառը, մայրի մը, որուն տակ բանաստեղծը սովորութիւն ըրած էր հանգչիլ եւ դիտել Սեւ Ծովէն մինչեւ Մարմարա օձապտոյտ Վոսփորը ծփանուտ։ Ապահով անկիւն մը, չոր մացառի կրակով սուրճ եփող մը երկու հեղ կը պատուէ մեզ։ Իտէալապաշտ տղաները իրենց առօրեայ հարցերը ինծի հաղորդելով, կը փորձեն պատասխաններով բաւարարուիլ, հնարաւորութեան չափով։ Բայց ասկէ աւելի ի՞նչ կրնայի ընել ... Արդարեւ, ի՞նչպէս չգովաբանել, յատկապէս գաւառի տղոց փրկութեան համար, Խաչատուրեան Պատրիարքի քառասուն տարի առաջուան Պոլսոյ մէջ Դպրեվանք հիմնելու վսեմագոյն գաղափարը, հակառակ իր դէմ ցցուած անհամար խոչընդոտներուն։ Եւ հազար ճիգերով հաւաքուած այդ տղաները, մեծամասնութեամբ արժանի եւ երախտագէտ սաներ ըլլալէ զատ, գործունեայ ազգայիններ դարձան մեր համայնքներուն համար։

Քանի դեռ ուշ չէ, որքա՜ն օգտակար եւ պատուաբեր գործ մը կ'ըլլար, եթէ նախկին սաներու յանձնախումբ մը, Դպրեվանքէն անցնողներուն ցանկը պատրաստէր, յետագային անոնց ընտրած ասպարէզներուն համառօտակի ճշդումներով։ Մինչ այդ, թող ներուի ինծ, մէկ քանիները միայն յիշել այդ տարուան հապճեպով ճանչցածներուս մէջէն։ Կրտսեր հայրենակիցս՝ Կարապետ Մխալեան, «Յառաջ»էն կ'իմանամ որ Գալըֆորնի Արամեան Վարժարանի այժմու տնօրէնն է։ Իսկ ներկայի Դպրեվանքի տնօրէնն ալ, նախկին սաներէն՝ Հայկ Նշանն է, յաջորդելով իր մեծ ընկերներուն՝ Մարկոսեանին եւ Էքմէքճեանին։ Ժան Գալայճը իբրեւ Ֆիզիքի փրոֆէսօր, կը դասաւանդէ Պոլսոյ Համալսարանին մէջ։ Ճիւան Պարըն, Իտալիա պատրաստուած, գործի մասնագէտի համբաւ ունի։ Մարսէյլահայութեան ծանօթ՝ Խաչիկ Եըլմազեան, դեռ քսանմեայ, Դպրեվանքի հիմնադիրին յիշատակին՝ Ենիգիւղի մէջ 1966–ին, նախկին սաներէ կազմուած Խաչատուրեան երգչախումբին վարիչն էր. իրեն յաջորդեց Ստեփան Կէօզիւմեան։ Միւս կողմէ կրօնական ասպարէզ ընտրողներն ալ գնահատելի ամբողջութիւն մը կը կազմեն հայկական արտասահմանին մէջ։

Հաւանաբար, Պոլսոյ մէջ, Դպրեվանքին զուգահեռ կը համարուի Գարակէօզեան Վարժարանը, երբեմնի որբանոց անուանեալ, ուր կ'ընդունուէին մեծ թիւով եւս գաւառէն բերուած թխադէմ մանչուկներ, որոնց տուած մեր այցելութիւնը, նոյնքան, – եթէ ոչ աւելի – սրտայոյզ, պիտի փորձենք յաջորդով ոգեկոչել, եթէ մեր համբերատար ընթերցողներուն յուզականութիւնը չարաչար գործածողի մը անհաճոյ մակդիրը մեզի չվերագրուի։

Փ ա ր ի զ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջին 10 տարուան ընթացքին 8,6 միլիոն օտարականներ օրինաւորապէս հաստատուած են Միացեալ – Նահանգներ ու մինչեւ 2000 թուականը 10 միլիոն նոր գաղթականներ եւս կը սպասուին։ Ասոնց մեծ մասը կը հասնին Ասիայէն ու Մեքսիքայէն։

Վերջին շրջաններուն այս զանգուածը յատուկ ուշադրութիւնը գրաւած է հեռաձայնի ընկերութիւններուն. չէ՞ որ այդ մարդիկը երկրին մէջ մնացած հարազատներու հետ հաղորդակցութեան ամէնէն անմիջական միջոց կը նկատեն հեռաձայնը։ Միջազգային մակարդակի խօսակցութիւնները աւելի մեծ համեմատութիւն կը ներկայացնեն, քան միջքաղաքայինները։ 1991–ի ընթացքին արտասահմանի հետ կատարուած խօսակցութիւնները 4,4 միլիառ տոլար ապահոված են. մինչեւ 1996 կը սպասուի որ ատիկա կրկնապատկուի։

Գրաւելու համար ասիացի նորեկները, երկար միջոցներու հաղորդակցութիւն ապահովելու կոչուած ընկերութիւնները ամէն տեսակի ջանք ի գործ կը դնեն։ Այսպէս, օրինակ Սէուլէն նոր ժամանող մը յաճախ իր նամակատուփին մէջ պիտի գտնէ ամէնէն ծանօթ այս ընկերութիւններուն ծանուցումները։ Անոնք նաեւ տօնական օրերու զեղչեր կ'առաջարկեն, ինչպէս Քորէացիներու համար Աշնանային լուսնին որ անոնց մեծագոյն տօնն է, Մեքսիքացիներու Փուէպլայի յաղթանակի օրը երբ 1863–ին յաղթած են Ֆրանսացիներուն, կամ Իրլանտացիներուն Ս. Պատրիկի տօնին։

Կան նաեւ այլ ծառայութիւններ. ազգային խմբաւորումներու առթիւ հեռաձայնի ընկերութիւնները հեռաձայններ կը զետեղեն այդ վայրը, որոնցմէ կարելի է անվճար խօսիլ արտասահմանի հետ ու բաժանորդագրուիլ տուեալ ընկերութեան։ Գործի կը լծուին պաշտօնեաներ որոնք կրնան օգնել գրեթէ բոլոր լեզուներով արտայայտուողներու. սպաներէնէն մինչեւ վիէթնամերէն։

Օրէ օր կ'աւելնայ հեռաւոր այն երկիրներուն թիւը որոնց եւ Միացեալ – Նահանգներու միջեւ հեռաձայնի ուղղակի կապ կը հաստատուի. քանի մը ամիսէ ի վեր այս ցանկին աւելցած են Վիէթնամը, Գամպոճը եւ Հայաստանը. այս վերջինս կը սպասուի որ հետաքրքրէ 800 հազար Ամերիկահայերը։

Վերջերս ընկերութիւն մը քորէացի անձնաւորութիւններու եւ լրագրողներու համար երեկոյ մը կազմակերպած էր Նիւ – Եորքի քորէական մեծ ճաշարան-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԷՆ ԺԵՐՈՄԻ Ս. ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հանդիսաւոր Օր

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- («Յառաջ»). -- Հոկտեմբերի երրորդ Կիրակին է որ, այս տարի 18–ին, Սէն -- Ժերոմի Ս. Սահակ -- Մեսրոպ Եկեղեցին կը նշէ իր անուանակոչութեան տօնը եւ նոյն ատեն եկեղեցւոյ հիմնադրութեան տարեդարձը: Սուրբ Սահակի եւ Սուրբ Մեսրոպի անունները կապուած են Սրբոց Թարգմանչաց օրուան, որ տօնն է նաեւ Գրերու Գիւտին եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց: Այս ազգային եւ եկեղեցական տօնին իմաստն է որ հոգեւոր հովիւը՝ Եղիշէ Ս. Քահանայ Փանոսեան մեկնաբանեց իր քարոզին մէջ, որ կուտայ, լուաւ, ազգային նկարագիր Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ: Գրերու Գիւտի դէպքին կարեւորութիւնը չեշտեց որպէս անկիւնադարձ Հայոց մտաւոր եւ հոգեւոր կեանքին, որպէս ազգային ինքնորոշման ազդակ, որպէս հայ ժողովուրդի ինքնուրոյնութեան կնիք: Ջերմապէս հրաւիրեց ժողովուրդը զօրավիգ կանգնիլ լեզուն պահող հաստատութիւններուն՝ դպրոց, մամուլ, մշակութային օճախ...: Քահանան երախտագիտութեամբ ոգեկոչեց յիշատակը այն շղթայի օղակներուն որոնք տասնամեակներու ընթացքին խարխախ նետեցին այս հայաշատ արուարձանին մէջ եւ Եկեղեցւոյ ճամբով ծառայեցին Հայութեան:

Պատարագի աւարտին տեղի ունեցաւ աւանդական մատաղօրհնութիւնը եւ հուսկ հոգեհանգստեան պաշտօնով վառուեցաւ մոմը Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի, Եկեղեցւոյ հիմնադիրներու, ծառայողներու՝ քահանայ, սարկաւագ, դպիրք, հոգաբարձութեան եւ օժանդակ մարմիններու անդամ -- անդամուհիներու յաւերժ յիշատակին:

Եկեղեցւոյ բակը բաշխուեցաւ հաւատացեալներուն օրհնուած հացն ու միսը:

Տօնախմբութիւնը շարունակուեցաւ ընդունելութեամբ մը եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Թաղական Խորհուրդի փոխ -- նախագահը՝ Յակոբ Ճուկիճեան քանի մը սրտառուչ խօսքերով ոգեկոչեց յիշատակը բոլոր անոնց որոնք ծառայեցին, տքնեցան որպէսզի Լուսաւորչի կանթեղը մնայ միշտ վառ Սէն -- Ժերոմի թաղին մէջ: Ֆրանսուա Խօրոէքեան, Թաղական Խորհուրդի անդամ, տուաւ տեղեկութիւններ եկեղեցւոյ ծիրին մէջ կատարուած աշխատանքներու մասին, մանաւանդ միօրեայ դպրոցին իր քառասուն աշակերտներով եւ չորս ուսուցիչ -- ուսուցչուհիներով: Շնորհակալութիւն յայտնեց Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղի անդամուհիներուն որոնք այս տարի եւս, գնահատելի նուիրումով, պատրաստեցին մատաղը եւ սարքեցին ընդունելութիւնը:

Սէն -- Ժերոմի Սուրբ Սահակ -- Մեսրոպ Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը նախանձելիօրէն կը մնայ կառչած մեր բարքերուն եւ աւանդութիւններուն, յաճախ ներկայացուած պատեհութիւնները լաւագոյնս կ'օգտագործէ հանդիսաւոր առիթներ ստեղծելու համար: Ժողովուրդը միշտ խուռներամ կը պատասխանէ եւ կը քաջալերէ նախաձեռնութիւնները:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ներէն մէկուն մէջ. եւ չմնալու համար մեկուսացած ընկերութիւնը յաջորդ չաբաթ նոյն խումբը հրաւիրեց ՄԱԿ–ի կեդրոնատեղիի ճաշարանը:

Գաղթական բազմութիւններու լեզուներով լոյս տեսած մամուլը քարոզչութեան գլխաւոր մարզն էր հեռաձայնի ընկերութիւններուն համար, սակայն վերջերս հեռատեսիլի կայաններ ալ կ'օգտագործուին այս նպատակով: Ատիկա նիւթական կարեւոր նեցուկ կը հայթայթէ անոնց. այդ մարզի պատասխանատու մը ըսած է թէ օգային ճամբորդութեան եւ հեռաձայնի ընկերութիւնները երկնային խնկական պարգեւ մը կ'ըլլան իրենց համար:

Այսուհանդերձ, լաւագոյն ծանուցումը կը նկատուի ականջէ -- ականջ հաղորդակցութիւնը: 1990–ին 1800 հոգիի վրայ կատարուած հարցախոյզ մը ցոյց տուած է թէ չինացի, հնդիկ, փիլիպպեան, ճափոն, քորէացի նորեկներ հեռաձայնի ընկերութիւն մը ընտրելու համար ազգական եւ բարեկամներու կարծիքին կը դիմեն:

Նոյն հարցախոյզը ցոյց տուած է որ քորէացի գաղթականներու 40%–ը առ -- նուազն չաբաթը անգամ մը կը հեռաձայնէ արտասահմանի իր բարեկամներուն ու ազգականներուն: Դատափարակութեան հարց մըն է ատիկա իրենց համար որ կը բացատրուի նաեւ այն պարագայով որ Քորէացիները Միացեալ -- Նահանգներ վերջին հասնողներէն են: Անոնց պատասխանատուներէն մէկը կ'ըսէ թէ այդպէս դաստիարակուած են իրենք ու իրենք զիրենք յանցաւոր կը նկատեն եթէ չհեռաձայնեն իրենց հարազատներուն:

ԲԱՂՀԱՆ

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

ԱԼԵՔ ԵՒ ՄԱՐԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Երկարատեւ ու նուիրեալ աշխատանքէ ետք Տիթրոյթի Ալեք եւ Մարի Մանուկեան Թանգարանի բացումը իրականութիւն պիտի դառնայ յառաջիկայ Դեկտեմբերին:

Այս բախտորոշ առիթով գեղարուեստական բազմաթիւ ցերեկոյթներ եւ երեկոյթներ տեղի պիտի ունենան:

Ծրագրուած է կազմակերպել գիտաժողով մը (սիմփոզիոմ) ընթացիկ տարուան Դեկտեմբեր 4–ին եւ 5–ին Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցւոյ եւ Մանուկեան Թանգարանի համալիրին մէջ, ցոլացնելու համար բացառիկ արժէքը Թանգարանին:

Գիտաժողովի գլխաւոր նիւթը պիտի հանդիսանայ աշխարհի բոլոր երկրամասերուն վրայ գտնուող հայկական թանգարաններու եւ արուեստի հաւաքածոներու ծանօթացումը: Ստորեւ կը տրուի մասնակիցներուն եւ անոնց զեկուցելիք նիւթերուն ժամանակաւոր ցանկը: Գիտաժողովին ընդունելի լեզուներն են, նախընտրութեան կարգով, անգլերէն, հայերէն եւ ֆրանսերէն:

Իւրաքանչիւր մասնակիցին պիտի տրամադրուի երեսուն վայրկեան զեկուցման, իսկ տասը վայրկեան ալ հարց ու պատասխանի համար:

Ուրբաթ օրուան նիստը պիտի վարէ Միչիկընի համալսարանի փրոֆէսօր Ռոնըլտ Սիւնին, իսկ Շաբաթ օրուան նիստերը՝ Միչիկընի համալսարանի փրոֆէսօր Գէորգ Պարտաքճեանը եւ Ուէյն համալսարանի դասախօս՝ Տիգրան Թումաճեանը:

Ամբողջ շաբթուան ընթացքին նախատեսուած են զանազան տօնակատարութիւններ:

Գիտաժողովի կազմակերպման համար կազմուած է յատուկ յանձնախումբ մը հետեւեալ անձերէն. --- Պր. Երուանդ Աղաթեան՝ (ատենապետ), փրոֆէսօր Ռոնըլտ Սիւնի, փրոֆէսօր Գէորգ Պարտաքճեան, Պր. Տիգրան Թումաճեան, տոքթոր Նատիա Սարաֆեան եւ տոքթոր Կարապետ Պէլեան:

Գիտաժողովին մասնակիցները եւ զեկուցումներուն նիւթերը. --

1. -- Տոքթոր Լեւոն Աբրահամեան (Հայաստան). Թանգարաններն ու հաւաքածոները իբրեւ ապրող վկայութիւն հայ ժողովուրդի անցեալին մասին:

2. -- Տոքթոր Լեւոն Զուգասզեան (Հայաստան): Երեւանի Պետական Մատենադարանը:

3. -- Տոքթոր Համբարձում Գալստեան (Հայաստան): Սարդարապատի Ազգագրական Թանգարանի կազմութիւնն ու նշանակութիւնը:

4. -- Տոքթոր Մանիա Ղազարեան (Հայաստան): Ալեք եւ Մարի Մանուկեան Գանձատունը Ս. Էջմիածնի մէջ:

5. -- Շահէն Խաչատրեան (Հայաստան): Հայաստանի Պետական Պատկերասրահը եւ Մարտիրոս Սարեան Տուն -- Թանգարանը:

6. -- Շահէ Արք. Աճէմեան (Երուսաղէմ): Երուսաղէմի հայկական գանձերը:

7. -- Տոքթոր Սիլվիա Աճէմեան (Լիբանան): Հայկական ձեռագիրներու հաւաքածոները Լիբանանի, Սուրիոյ եւ Ռումանիոյ մէջ:

8. -- Փրոֆէսօր Հելմութ Բուշհաուզ (Աւստրիա): Հայկական ձեռագիրներն ու արուեստի գործերը Վիէննայի Մխիթարեաններու վանքին մէջ:

9. -- Տոքթոր Ֆոլքման Գանցհորն (Գերմանիա): Հայկական գորգեր եւ անոնց առընչութիւնը հայկական մանրանկարչութեան հետ:

10. -- Տոքթոր Լիւսի Տէր -- Մանուէլեան (Պոսթըն, Միացեալ -- Նահանգներ):

11. -- Տոքթոր Ալվիդա Միրզոյեան (Ս. Պետերբուրգ): Ռուսիոյ հայկական արուեստի գանձերը Ս. Պետերսբուրգի Էրմիթաժ Թանգարանին մէջ:

12. -- Հայր Ներսէս Ներսէսեան (Անգլիա): Հայկական ձեռագիրներն ու արուեստի գործերը Բրիտանական Թանգարաններու մէջ:

13. -- Փրոֆէսօր Աւետիս Սանճեան (Լոս -- Անճըլըս, Միացեալ -- Նահանգներ): Հայկական ձեռագիրներու հաւաքածոները Ամերիկայի մէջ:

14. -- Փրոֆէսօր Գաբրիէլլա Ուլուհոճեան (Իտալիա): Հայկական ձեռագիրներն ու արուեստի գործերը Վենետիկի Մխիթարեաններու վանքին մէջ:

15. -- Տոքթոր Հելըն Էվընզ (Նիւ -- Եորք, Միացեալ -- Նահանգներ): Հայկական մանրանկարչութիւնը 13–րդ դարուն:

16. -- Հայր Փառէն Աւետիքեան (Տիթրոյթ, Միացեալ -- Նահանգներ): Ալեք եւ Մարի Մանուկեան Թանգարանը Տիթրոյթի մէջ:

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԸ
ՎԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ
1915 - 1918

ԱՆՏԻՊ ՁԵՌԱԳԻՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Թուրքերը կուգային ամէն ժամանակ նրա մազերը կը բռնէին, կը քաշէին եւ կը նայէին նրա երեսին: Այդ տանից մեզ հանեցին եւ տարին մի ուրիշ մեծ տեղ: Թուրքերը եկան, դուռը դոցեցին որպէսզի մենք մնայինք այնտեղ: Հոն մի երիտասարդ Թուրք կար որ ատրճանակը կը հանէր մեր վրայ եւ կը ստիպէր մեզ՝ ուրանալ մեր կրօնը, բայց մենք ամէն ժամանակ կը գոռայինք եւ կ'ըսէինք թէ՝ մեր հաւատն է սուտ, մենք չենք ուրանար մեր կրօնը:

Վերջապէս այդ սրիկայ Թուրքեր մեզ չա՞տ նեղութիւն տուին եւ դուրս գացին: Մենք ուրախացանք, կարծելով թէ էլ չեն գար մեզ մօտ: Բայց դրանք՝ այդ անիծուած կրօնի, աւելի ճիշդ սատանայի, պղծուած կրօնի չար եւ զարհուրելի մարդիկ՝ գացին տանիքի երդիկից թքել մեր վրայ:

Իսկ մայրս միշտ կը գոռար ու կ'ըսէր. «Մեզ էս րոպէին գնդակահարեցէք, մենք չենք ուրանայ մեր կրօնը»: Եւ Թուրքեր սկսան ուրիշ գէշ եւ անամօթ խօսքեր ասել: Ամէն ժամանակ անոնք կուգային աղջիկներ կը ջոկէին եւ կը տանէին:

Երեք օր Թուրքի բանակ մնաց Արճէշ: Երեք օրից յետոյ, եկան գնացին Ռուսաց դէմ կռուելու: Այն տան մէջ որ մենք կ'ապրէինք, մի ջրի հոր կար եւ այդ հորի ջուրով կը սնուէինք: Թուրքերը, գնալու օր, բռնեցին շուն, կատու եւ ինչ տեսակ կեղտոտ կենդանիներ կային՝ սպաննեցին եւ ձգեցին այդ ջուրի մէջ, որպէսզի մենք հիւանդանայինք: Մեր մէջ մէկ արճէշցի աղջիկ կար մեզի ըսաւ. -- «Ինչո՞ւ համար այդ ջուրը խմենք. գնանք այնտեղ, մի ուրիշ հոր կայ, այնտեղից կը բերենք». եւ սկսեցինք այնտեղից ջուր բերել:

Մենք ամէն ժամանակ կ'երթայինք չոր ձուկ կը հաւաքէինք Արճէշցիներէ թափուած եւ կ'ուտէինք: Իսկ գիշերն ալ, իրաւ բարձ կը գործածէինք քնելու համար: Այն ժամանակ մի Թուրք եկաւ եւ մեզ սկսեց թալանել, մեր շորերը տանել: Կիները բոլորը նստան եւ սկսան լալ: Բայց հօ՛, լալ չէր, արցունք չէր գար, ձեռներ կը թրջէին եւ կը քսէին աչքերուն...

Կիները բոլոր մտածեցին ու ըսին. -- «Եկէ՛ք երթանք բերենք ցորեն աղանք, հաց թխենք»: Բոլորը համաձայնուեցան եւ գնացին իրկանք (1) բերին եւ սկսան ցորեն աղալ եւ հաց թխել: Մի քանի Թուրքեր ներս մտան, կ'ուզէին նորէն մեր ալիւր հողի եւ ջրի հետ հաւասարացնել:

Այնտեղ մի կին կար որ իր տղան իր ծնկների վրայ դրած՝ կ'ուզէր նրա լացը դադարեցնել, Թուրքը եկաւ եւ կնոջ ասաց. --- «Քո վարտիկը հան»: Կինը սառնասրտութեամբ պատասխանեց. -- «Դուք չո՛ւն էք, մենք ձեզ հետ գործ չունենք»:

Այն ժամանակ, Թուրքի երեսից վերացաւ կարմրութիւն եւ նրա տեղ տիրեց ահռելի դէմք. Ան արագութեամբ լեցրեց իր հրացանը ու կրակեց կնոջ սրտի մէջ: Արիւնը ջրի պէս հոսեց գետնի վրայ, իսկ փոքրիկ որդին նստած նրա կրծքին՝ կուլար: Խեղճ եւ թշուառ կին. ամբողջ ամբոխը էլի սուգի մէջ մտաւ:

Միւս առաւօտ, բոլորս ալ ելանք գացինք բակը աղօթելու: Այն ժամանակ, բակի պատի վրայից երկու Թուրքեր եկան եւ չթողեցին որ մենք աղօթենք: Մենք գացինք մեր տուներ լալու եւ ողբալու:

Մի օր մի աղջկայ ձեռքին մի կոտ (2) կար: Ես ասեցի. - «Աղջի՛կ, այդ հաց կը ծախե՞ս»: Աղջիկ ասաց «այո՛»: Ես ասացի «քանի հատ ձուկ տամ»: Նա ասաց՝ «հինգ ձուկ»: Ես ասացի՝ «չորս»: Նա չտուեց: Ես էլ առի, որովհետեւ շատ ժամանակ էր որ հացի կտոր չէի դրեր բերանս: Տարի մայրիկիս մօտ. մայրիկ կիսեց մեզ վրայ, եւ մենք կերանք:

Երկու օր մնալուց յետոյ, մի Քիւրտ եկաւ, մեր շորերը հանեց եւ իմ վրայի միսօն որ քրոջս էր՝ տարաւ: Իսկ իմ շալվարը վրաս էր. Նա որ շալվարը տեսաւ՝ քաշեց հրացանը եւ իմ պոկից բռնեց (3) եւ ասաց. - «Դուք այնպէս կ'անէք որ տղան պահէք աղջկայ տեղ»: Քաշեց ինձ որ տանէր բակը. Իսկ իմ գթառատ եւ բարեխիղճ մայրս իմ ոտներս բռնեց, իսկ Քիւրտը՝ իմ գլխից բռնած կը քաշէր: Մայրս չթողեց որ նա տանէր: Քիւրտի ձեռքին մի սերկեւիլի ճպոտ կար: Այդ նզոված եւ սատանի ծնունդ այնպէս խըփեց մայրիկիս երեսին որ երեսի վրայ մեծ -- մեծ փչուկներ (4) դուրս եկան, բայց քանի՞ կոպէկ արժէր նրա ծեծը: Գթառատ մայրս պատասխանեց քաջութեամբ. -- «Չե՛մ տար տղաս: Նրա հօրը Թուրքեր սպաննեցին, իսկ դրան չե՛մ տայ, չե՛մ»: Աստուած մի գութ տուեց Քիւրտի սրտին եւ ասաց. - «Պահէ՛ր սըբան, սրան ալ Օսման (5) կը մորթէ»: Անիծուածը թողեց ու հեռացաւ: Այդ ալ անցաւ, փա՜ռք քեզ Աստուած:

Մի քանի ժամ յետոյ մի Քիւրտ եկաւ եւ մեր ունեցածները բոլոր տարաւ: Միւս օր մենք ելանք աղօթք անելու, երբ մի կին վազելով եկաւ ու ասաց. - «Սարից մի խումբ զինուորներ են գալիս, եթէ Քիւրտեր են՝ մենք մեռած ենք, իսկ եթէ Ռուսներ են՝ մենք կ'ապրենք»: Նրանք երկու րոպէից յետոյ գիւղ հասան երբ մենք այն ժամանակ աղօթում էինք:

(Շար. 7)

(1). -- Ձեռքով դարձնելու փոքրիկ աղօրիք: (Անառեան):

(2). -- Թոնիրին պատերէն վար ինկած եւ կրակին մէջ այրած հաց: (Անառեան):

(3). -- Գլուխը տալ: (Անառեան):

(4). -- Ուռեցք:

(5). -- Թուրքը:

(Շար. Ա. էջէն)

րակ Ուրսնեանի, Բենիամին Իսպիրեանի եւ Համլէտ Կիրակոսեանի յարգանքի իրենց վերջին պարտքը մատուցելու համար Գիւմրիի ամբողջ բնակչութիւնը հաւաքուած է Ազատութեան Հրապարակը: Անոնց հոգեհանգիստը կատարուած է Պետթատրոն: Արարողութեանց ներկայ եղած են Պետական Նախարար Գրիգոր Արքշեան, Քաղխորհրդի նախագահ Կարլէն Համբարձումեան եւ այլ անձնաւորութիւններ:

**

Հոկ. 23-ին տեղի ունեցած է Պետական Նախարար Վիգէն Ճիտէճեանի ասուլիսը: ան մասնաւորաբար կանգ առած է Հայաստանի կազմուղին Օսէթիոյ շրջանը Հոկ. 20-ին պատահած խանգարումին եւ անոր հետեւանքներուն վրայ: Նախարարը բացատրած է թէ կազի նուազագոյն վառումի պայմաններուն մէջ ջերմաելեկտրակայանները կ'անցնին մազութի պաշարներու առաւելագոյն խնայողութեան դրութեան եւ կը դադրի ելեկտրական մատակարարումը բոլոր ձեռնարկութիւններու եւ կազմակերպութիւններու, բացի կենսական նկատուող քանի մը հաստատութիւններէ:

**

Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան Թիֆլիսէն վերադարձին, Շաբաթ օր ալ երթուդարձ կատարեց Մոսկուա, ուր տեսնուեցաւ Ելցինի հետ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութիւններու առաջին շրջանին (Հոկտեմբեր 25) գլուխը կը հասնին նախկին Համայնավարները ջախջախիչ պարտութեան մը մատնելով Նոր օրերու Լիտուանիոյ ամէնէն ժողովրդական դէմքը՝ Վիտոտաս Լանտըսպէրկիսը: Պարզ է որ ամբողջ նախկին Խորհրդային Միութեան այրած տնտեսական ծանր տագնապը գլխաւոր պատճառն է այս «կարօտին»: Արդիւնքները, թէեւ կիս-կատար էին դեռ Հոկտեմբեր 27-ին, բայց, արդէն յայտնի էր թէ Աշխատանքի Դեմոկրատ Կուսակցութեան (նախկին Համայնավար) յաղթանակը մեծ համեմատութիւններու հասած է ձայներու շուրջ 45%-ով: Ընտրական դրութիւնը շատ բարդ է իբրեւ հետեւանք համաձայնութեան մը որ գոյացած էր քաղաքական երկու հոսանքներուն միջեւ: Այլ խօսքով, Խորհրդարանի 141 աթոռներուն 71-ը՝ կ'ընտրուի մեծամասնութեան դրութեամբ (2 շրջանի) ինչպէս կ'ուզէր Սաժուտիսը (Լանտըսպէրկիս) եւ մնացեալ 70-ին համար՝ ի զօրու էր համեմատականի դրութիւնը: Լանտըսպէրկիսի հոսանքը հազիւ 19%-ի հասած է եւ այլեւս ապահով կը թուի որ նախկին համայնավարները բացարձակ մեծամասնութիւն ձեռք ձգեն Խորհրդարանին մէջ: Լիտուանիա աղէտալի կացութեան մէջ է, դրամահոսութիւնը 2.200%-ի հասած է եւ ճարտարարուեստական արտադրութիւնն ալ 42%-ի անկում արձանագրած է առաջին վեցամսեային: Մերձաւոր ձմեռը շատ խիստ հեռանկար մը կը գծէ, ջեռուցումը դադրած է տուներուն, դպրոցներուն, դրասենեակներուն, մինչեւ իսկ հիւանդանոցներուն մէջ: Այս ամբողջը կը բաւէն որ մարդիկ անկախութեան իրականացած երազէն նախընտրեն հին օրերը: Այսօր յաղթականը՝ Ալժիրդաս Բրազօսկաս ինք ալ կը զարմանայ իր յաղթականէն, որ խորքին մէջ, ծանր բեռ մըն է: Անհրաժեշտ է -- եւ այս արդիւնքը փաստն է ատոր -- կարենալ յուսախաբ չընել ժողովուրդները:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ Սիւլէյման Տէմիրէլ 48 ժամուան պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Թեհրան: Խօսակցութեան գլխաւոր նիւթերն են շրջանային եւ միջազգային հարցերը, Խորհրդային Միութեան քայքայումը յատուկ կապեր երեւան հանած ըլլալով այս երկու երկիրներու միջեւ շրջանի նորանկախ Պետութեանց ծնունդով: Փորձ պիտի ըլլար նաեւ դիւանագիտական կապեր վերահաստատել Թեհրանի եւ Անգարայի միջեւ, քանի անոնք խանգարուած են տարի մըն է իրենց մրցակցութեան պատճառաւ Կովկասի կապակցութեամբ: Կայ նաեւ Քիւրտերու հարցը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ գծայի խանգարումներ արձանագրեց Հոկտեմբեր 27, Երեքշաբթի օր, 24 ժամուան գործադուլի հետեւանքով: Առաջին անգամ ըլլալով, եւրոպական 14 երկիրներու (Հասարակապետութիւն, Զուիցերիա եւ Աւստրիա)

Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւորական դասը, Ազգային Միութեան վարչութիւնը եւ Հոգաբարձութեան մարմինը խոր կսկիծով կը գուժեն Լիոնի եւ Շրջանի ազգային ծանօթ դէմքերէն եւ Տիգրան ու Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի բարերար՝

ՄԱՐԳԱՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

մահը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Հոկտ. 28, ժամը 15-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի եւ ամփոփուի Կիյէօթիէրի Նոր գերեզմանատունը իր ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Հանգուցեալին փափաքին համաձայն փոխան ծաղկեպսակի նուիրատուութիւններ կատարել Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ եւ Տիգրան ու Հռիփսիմէ Փափազեան Վարժարանին:

RECITAL

VIOLON - PIANO

Violon : DELPHINE DER-AVEDISSIAN
Piano : CARINE ZARIFIAN

organisé par le
Centre Culturel SAHAK - MESROP
339, avenue du Prado, Marseille 8e
Samedi 31 Octobre à 20 h 30

au programme :

BEETHOVEN — BARTOK —
KHATCHATRIAN — BABADJANIAN

—— P.A.F. 50 F. ——

Réservations au 91. 77. 84. 70.

ուղեւորներն են, որոնք մէկ ժամուան գործադուլ որոշած էին: Դրդապատճառն էր երեք երկիրներու ապազգայնացման ծրագիրը (Անգլիա, Գերմանիա, Իտալիա): Հարցը թէեւ Ֆրանսայի չի վերաբերիր, բայց հոս շարժումը աւելի երկար կը տեւէ:

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆԻ մէջ, պետական ձախողած հարուածէն ետքն ալ կացութիւնը պղտոր կը մնայ եւ կը թուի որ քաղաքացիական պատերազմը այլեւս տեւական կը դառնայ: Կ'ըսուի որ ցարդ վեց հազար մեռեալ կայ:

ՓԻԷՐ ՊԷՐԷԿՈՎՈՒԱՅԻ կառավարութիւնը փրկուեցաւ շնորհիւ համայնավարներու, որոնք ձեռնպահ մնացին եւ չքուէարկեցին ընդդիմութեան դատապարտումի բանաձեւը (Պիւաճէի), որ 286 ձայնի մեծամասնութեան մը պէտք ունի եւ ստացաւ միայն 261:

ՍՈԽՈՒՄԻԻ (Աբխազիոյ մայրաքաղաք) զբօսանաւ մը՝ Արկօ ընկղմած է Աբխազիոյ ափերէն 20 քիլոմեթր հեռու, 200 հոգիով: Սեւ Ծովէն հասած քանի մը նաւեր յաջողած են 20 հոգի փրկել:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԱՔ ապաստանած Թուրքիոյ քիւրտ ապստամբները իրաքեան քիւրտ կազմակերպութիւններու «բոլոր պայմանները ընդունուած են», ըստ քիւրտ պատասխանատուի մը: Անոնք կը պահանջէին որ մեկնին Իրաքէն:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պուէնոս -- Այրէս տեղի ունեցող ճատրակի ախոյենութեան, որուն կը մասնակցին քան տարեկանէն վար խաղացողներ, չորս փուլերէ վերջ 14 տարեկանէն վար խաղացողներու մէջ երկրորդ տեղը կը գրաւէր աշխարհի ախոյեան Էլինա Դանիէլեան շահելով երեք կէտ: Իսկ 18-էն վար պատանիներու աշխարհի ախոյենութեան արծաթէ մրցանակակիր Յովհաննէս Դանիէլեան կը փորձէ զայն վերածել ոսկիի: Առայժմ հնարաւոր 3 կէտերէն շահած է 2,5-ը:

**

Հայաստանի հեծանուորդները Զուիցերիոյ իրենց յաջող ելոյթներէն ետք այս անգամ ալ հանդէս եկած են Ռուսաստանի բաց ախոյենութեան: Անոնցմէ յատկապէս աչքի զարկած է երիտասարդներու աշխարհի ախոյեան Մեսրոպ Շարոյեան, որ Կորխաշիէ Կլիուզի (Կրասնոտար) 60 քմ.նոց մրցավազքին ձեռք ձգած է երկրորդ արդիւնքը:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՄԷՋ

Կիրակի, Նոյեմբեր 1, ժամը 10-ին
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔ. ՊՈԶԱՊԱԼԵԱՆ
Դիւանապետ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի
որ հիւրաբար շրջանս կը գտնուի:
Երգեցողութեամբ՝
Սահակ -- Մեսրոպ քառաձայն երգչախումբի:
Ղեկավարութեամբ՝
Խաչիկ Երլմազեանի

FRANCE - KARABAGH

Dans le cadre de ses réunions publiques «FRANCE - KARABAGH» propose le Jeudi 29 Octobre à 20 h 30 dans la Salle des Fêtes de la Mairie de Décines un film documentaire audio-visuel inédit intitulé «ARTSAKH NOTRE TERRE».

Ce documentaire d'une durée de 22 minutes démontre la réalité du quotidien au Karabagh.

Jules Mardirossian, Président de «FRANCE - KARABAGH» Rhône-Alpes, met l'accent sur la nécessité du soutien moral et humanitaire à la population d'ARTSAKH.

Par ailleurs une soirée identique est proposée le lendemain Vendredi 30 Octobre à 20 h 30 au Centre Culturel de Villeurbanne, 234, Cours Emile Zola.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Սէն - Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկերուհի Լուիզ Սաճեանին, զաւակներուն, թոռնիկներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ -- հօր եւ ազգականին՝ Յակոբ Սաճեանի մահուան առթիւ:

Այս առթիւ մասնաճիւղս փոխան ծաղկեպսակի՝ 250 Ֆր. կը նուիրէ Թաղիս Եկեղեցւոյ եւ ստացած է նոյն առթիւ՝ Քէօսէեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Կ. Սիվազլեան, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սըվազլեան, Տէր եւ Տիկին Ռ. Խաչատուրեան, Թագուհի եւ Մարսէլ Զաթալեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալպէր Քընաճեան 200 Ֆր.: Մատաղօրհնութեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Սամուէլեան 500 ֆրանք, Տիկին Պալանճեան 100 ֆրանք:

Ալլաննեանի Թաղման առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ս. Տէր -- Մինասեան 200 Ֆր.:

Վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր նուիրատուներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն -- Ժերոմի Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Յակոբ Սաճեանի մահուան առթիւ՝ Թաշճեան ընտանիք եկեղեցւոյ պայծառութեան 600 ֆրանք, Սէն -- Ժերոմի մասնաճիւղը 250, Հ. Մ. Ը. Մ. -- Արծիւ, Քրիսթինէ Շաքարեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քնաճեան Կապոյտ Խաչին 200, Տէր եւ Տիկին Զուքուրեան Հայ Արենոյշներուն 200, Տէր եւ Տիկին Ժագ Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Աւետեան, Տէր եւ Տիկին Լօրտէքեան, Մուրատ Ծաղիկեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քէօսէեան եւ զաւակները 100 եւ 100 Կ. Խաչին, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Տէր -- Վարդանեան Համազգային Դպրոցին 100, Տիկին Մանոյշ Շամիրեան 100 եւ 100 Հայաստանի որբերուն, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սիվազլեան, Շարեր Ժիլպէր, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Խաչատուրեան, Թագուհի եւ Մարսէլ Զաթալեան 100-ական Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

«ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ ՀԱՅ ՀՈԳԻԻ ԵՒ ՄՏՔԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՎՐԱՅ»

Ա. ԼՍԱՐԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 7 --
«Անանիա Շիրակացիի կեանքն ու գործը»՝ Ժ. ՓԻԷՌ ՄԱՀԷ
«Հին բանաստեղծութիւնը մինչեւ Գ. Նարեկացի»՝ ԳՐ. ՊԼՏԵԱՆ
«Աւանդավէպը Մ. Խորենացիի մօտ»՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 14 --
«Ուրուագիծ Կիլիկիոյ Թագաւորութեան»՝ Ա. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ
«Հայկական ճարտարապետութիւնը 11-րդ դարէն մինչեւ մեր օրերը»՝ Ժ.-Մ. ԹԻԷՐԻ
«Արդի հայերէնի կազմութիւնը»՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 21 --
«Հայ տպագրութիւնը 16-էն 20-րդ դար»՝ Յ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ
«Արդիական շարժումները հայ բանաստեղծութեան մէջ 1900-ական թուականներուն»՝ ԳՐ. ՊԼՏԵԱՆ
«Հայկական երաժշտութեան բանաւոր եւ գրաւոր փոխանցումը պատմութեան ընթացքին»՝ ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 28 --
«Հայոց լեզուի ըմբռնումը իբրեւ ազգային խորհրդանիշ դարերու ընթացքին»՝ ԱՆԱՀԻՏ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
«Հայկական ճարտարապետութիւնը մինչեւ 11-րդ դար»՝ ՓԱԹՐԻՔ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ
«Ո՞ր նուագարաններն են հայկական եւ ի՞նչ ծագում ունեն նրանք»՝ ԵԴՈՒԱՐԴ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

-- Լսարանը տեղի կ'ունենայ Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ «Ն. Ֆրէնկեանն» սրահին մէջ, առաւօտեան ժամը 11էն մինչեւ յետմիջօրէի ժամը 5:
-- Լսարանի լեզուն հայերէնն է, բացի Ժ.-Մ. Թիէրիի դասախօսութենէն:
-- Արձանագրութիւնը պարտաւորիչ է:
-- Լսարանի պատասխանատուն է Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ:
-- Յաւելեալ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութեանց համար դիմել Մայր Եկեղեցւոյ գրասենեակը՝

15, rue Jean Goujon, Paris 8e
Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

ԴԻՒԱՆ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.

Ս. Աստուածածնի Տօնին առթիւ. --

Տիկին Լուսիա Միտիլեան 100, Տիկին Մատլէն Միքայէլեան 300, Տիկին Ալիս Իսրայէլեան 1000, Տիկին Սրբուհի Տիւյմէճեան 100, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Գարանֆիլեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժան Քէաթիպեան 200, Տիկին Շաքէ Օզանեան 1000, Տիկին Էրլին Շափրոն 70, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 600 Ֆր.:

Որպէս Իւղագին. --

Տէր եւ Տիկին Ժան -- Ժագ Տամլամեան 500, Պր. Հրանդ Մարգարեան 400, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աշըգեան 1000, Տիկին Էվլին Մարի Քիւրքճեան 100, Տիկին Վ. Նուքուճիքեան 100, Տէր եւ Տիկին Քրէասիոն Սարգիսեան 100, ԷՄ -- Սէ -- 3500, Տիկին Անոյշ Քիրէմիտճեան 100, Պր. Սարգիս Փարթամեան 300, Պր. Նշան Մարկոսեան 5000, Պր. Մարսէլ Հմինեան 200, Տէր եւ Տիկին Գլօտ Թուփէն 1000, Տիկին Տընիզ Կլօրիէօ 500, Օր. Մարի Տէվլէթեան 200, Պր. Արմենակ Կէզէր 200, Տիկին Անիկ Զինտարեան 150 տոլար:

Շար.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29
JEUDI
29 OCTOBRE
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար․ 900 Ֆ․ -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ․
Արտասահման : Տար․ 1.200 Ֆ․ (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ․ (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ․

68րդ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.918
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 17.918

ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ՝

ԺԻՐԱՅՐ ԼԻՊԱՐԻՏԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԳԱՐԱ

Մեր նախորդ թիւով, կարճ արձագանգը տուած էինք Ժիրայր Լիպարիտեանի Անգարա այցելութեան մասին: Այսօր աւելի լայն մանրամասնութիւններ կը քաղենք Պոլսոյ մեր պաշտօնակից՝ «Մարմարա»յէն (Հոկտեմբեր 24, 26):

**

Անգարա կը գտնուէր Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահի Խորհրդական Ժիրայր Լիպարիտեան, որ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Արտաքին Նախարար Հիքմէթ Չէթինի հետ: Այս առթիւ դիտել կը տրուի, որ Լիպարիտեան -- Չէթին տեսակցութիւնը կրնայ Թուրքիոյ եւ Հայաստանի յարաբերութիւններու տեսակէտով նոր շրջանի մը սկզբնակէտը նկատուիլ, քանի որ Թուրքիա -- Հայաստան յարաբերութիւններուն մէջ բան մը կը փոխուի Հայաստանի Արտաքին նախարար Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հրաժարումով: Կարգ մը թերթեր այս առթիւ կը յիշեցնեն, թէ Րաֆֆի Յովհաննէսեան «սուղդայ մբքատեայ» մըն էր եւ որդեգրած էր «թշնամիիս թշնամին իմ բարեկամս է» սկզբունքը: Այս պատճառաւ է, որ ան ճամբայ բացած էր, որպէսզի ՓՔՔ Երեւանի մէջ խարիսխ հաստատէ:

«Միլլիյէթ» թերթի թղթակից Պանու Սոյսալ այսօր այս մեկնաբանութիւնները ընելով կը հաղորդէ, թէ Երեւանի չափաւոր ղեկավարները վերջ տուին Րաֆֆի Յովհաննէսեանի պաշտօնին եւ Անգարայի դիտել տուին, թէ ՓՔՔ--ի Երեւան այցելութիւնը պատահած է ի հեճուկս կառավարութեան կամքին: «Հայաստանի մէջ ՓՔՔ--ական ճամբար ալ գոյութիւն պիտի չունենայ» ըսին Հայաստանի ղեկավարներ: Հայաստան այս առթիւ դիտել տուաւ, որ դիւանագիտական եւ տնտեսական յարաբերութիւններ մշակել կ'ուզեն Թուրքիոյ հետ:

Թուրք Արտաքին Նախարարութեան լիազօրները Ժիրայր Լիպարիտեանի եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութեան այցելութիւնը որակեցին «բարեացակամական արժանիք» մը:

**

Հայաստանի Նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի խորհրդական Ժիրայր Լիպարիտեանի Անգարա այցելութիւնը Հոկտեմբեր 25--ին լայն տեղ գտած էր Թուրք մամուլին մէջ: Լիպարիտեան եւ Հայաստանի պատուիրակութիւնը աւարտեցին երկու օրուան իրենց շփումները: Թուրք մամուլին համաձայն, Լիպարիտեան յայտարարեց, որ Հայաստան չի փափաքիր Թուրքիա -- Հայաստան յարաբերութիւնը հիմնել ցեղասպանութեան նիւթին վրայ: Լիպարիտեան քննադատեց Սփիւռքահայ կարգ մը կազմակերպութիւնները, որոնք իրենց քաղաքականութիւնը հիմնած են ցեղասպանութեան հարցին վրայ: «Ես չեմ ըսեր որ ցեղասպանութեան հարցը անկարեւոր է, ըսաւ Լիպարիտեան, բայց աւելի վերջ կրնանք վիճաբանիլ այս նիւթին շուրջ եւ գործակցական ոգիի մը մէջ արհեստավարժական (փրոֆէսիոնէլ) լուծում մը գտնել»:

Լիպարիտեան, ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ հողային ամբողջականութեան հարցին, ըսաւ, որ իր կառավարութիւնը այս նիւթին մէջ իւրացուցած է ՄԱԿ--ի եւ Սէ -- էՍ -- Սէ -- Ը-ին սկզբունքները:

«Կը յարգենք միջազգային իրաւարարութիւնը եւ մեր սկզբունքն է հաշտութեան մէջ ապրիլ մեր դրացիներուն հետ, ըսաւ Լիպարիտեան: Դուք բնաւ լսեցի՞ք որ մենք մեր անկախութիւնը հռչակելէ վերջ, հողային պահանջներու խօսք ընենք: Այսպիսի դէպքեր անցեալի մէջ մնացին»:

Լիպարիտեան բացատրութիւններ տուաւ նաեւ ՓՔՔ--ի հարցին մասին եւ ըսաւ, որ Հայաստանի կառավարութիւնը պաշտօնական ո՛չ մէկ շփում ունեցած է ՓՔՔ--ի հետ: Երբ հարց տրուեցաւ որ Հայաստանի հողերուն վրայ ՓՔՔ--ական ճամբար կա՞յ, Լիպարիտեան պատասխանեց որ բացարձակապէս չկայ այդպիսի բան մը: «Միջազգային իրաւարարութեան հանդէպ մեր հաւատարմութեան հիման վրայ, մենք չենք արտօներ, որ մեր հողերը գործածուին դրացի երկրի մը դէմ» ըսաւ Լիպարիտեան:

Հայաստանի Նախագահին խորհրդականը աւելցուց որ Հայաստանի մէջ կրնան գտնուիլ խմբակներ, որոնք համակրանք սնուցանեն ՓՔՔ--ի նկատմամբ եւ կառավարութիւնը չի կրնար հակակշռի տակ առնել անոնց շարժումները: Լիպարիտեան ըսաւ, որ կը հասկնայ այն դիւրագգածութիւնը, զոր Թուրքիա կը ցուցաբերէ Ղարաբաղի հարցին մէջ: «Անգարայի մէջ խօսեցանք այս նիւթին մասին: Թուրք լիազօրներու հետ համակարծիք ենք այն մասին, թէ ամէնէն առաջ արինահեղութիւնը պէտք է կանգ առնէ հողատարածքին վրայ» ըսաւ Լիպարիտեան: Լիպարիտեան ընդգծեց որ Լաչինը Ազրպէջանական հողամաս է, բայց Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութեան Միաւորները այդ քաղաքը ու միջանցքը գրաւած են պարզապէս անոր համար, որ Ազրպէջան խզած է Ղարաբաղին կապը արտաքին աշխարհի հետ: «Եթէ միջազգային մակարդակի վրայ ապահովութիւն տրուի, որ Ազրպէջան այդ միջանցքը պիտի չփակէ, այդ պարագային Ղարաբաղի Պաշտպանութեան Ուժերը կը հեռանան այդ վայրէն» ըսաւ Լիպարիտեան:

ԳՆԴԱԿՈԾՈՒՄՆԵՐԸ ՉԵՆ ԴԱԴՐԻՐ

ՄԱԿ-Ի ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ ՄԸ ՂԱՐԱԲԱՂ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ

Ընդառաջելով Հայաստանի դիմումին, Ապահովութեան Խորհուրդը մտադիր է հաշտարար առաքելութեան յանձնախումբ մը ղրկել Ղարաբաղ: Խորհուրդին այժմու նախագահը, ՄԱԿ--ի Ֆրանսայի դեսպան՝ Ժան -- Պերնար Մերիմէ այս լուրը հաղորդելով ճշդած է որ նման նախաձեռնութիւն մը կրնայ կատարուիլ Սէ -- էՍ -- Սէ -- Ը--ի շրջագծին մէջ եւ զօրավիգ ըլլալով անոր:

**

Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները գնդակոծումները չեն դադրած: Իսկ Հոկտեմբեր 27--ի գիշերը Աղդամէն եւ Ֆիզուլիէն գրադներ ինկած են Ասկերանի շրջանի բնակելի վայրերը, նաեւ Մարտունիի շրջակայքը:

Նախիջեւանի կազմաւորումները ականակէտերէն կրակ բացած են Երասխի պաշտպանական դիրքերուն վրայ: Հայկական ուժերը հակազդած են և գործողութիւններու ընթացքին հայկական ուժերը մէկ մեռեալ եւ մէկ վիրաւոր ունեցած են:

**

Ինչպէս գրած էինք, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 24--ին, Նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան Մոսկուա գացած էր: Իրեն ընկերացող պատուիրակութեան մաս կազմած են փոխ --Նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեան, փոխ -- վարչապետ՝ Հրանտ Բագ--

(Շար․ը Դ․ էջ)

պերճ ամբողջ

«ՀԱՆԴԱՐՏ ԶՐՈՅՑ ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ» (29)

ԺԳ․

-- Զխօսեցանք Սփիւռքի մասին, Հայաստան -- Սփիւռք յարաբերութիւններու մասին: Սփիւռքն ու Հայաստանը տակաւին չեն ճանչնար զիրար: Ի՞նչ կը մտածէք այս մասին: Ի՞նչ կ'ակնկալէք որ ընէ Սփիւռքը: Ի՞նչ կը ծրագրէ ընել հայրենի Պետութիւնը:

-- Ըսեմ որ չի՛ կարելի ակնկալութիւններով մօտենալ Սփիւռքին: Ես կարծում եմ, Սփիւռքը մի այնպիսի տարերք է որ ունի կեցութեան եւ զարգացման իր ներքին օրէնքները եւ Հայաստանը այդ կեցութեան եւ զարգացման օրէնքների մէջ եթէ ունի ինչ որ տեղ, անպայման կը գտնի իր դրսեւորումը Սփիւռքի կեանքում: Անպայմա՛ն կը գտնի: Այլ բան է որ վերջին շրջանի այս փոփոխութիւնները որոնք մեծ ազդեցութիւն ունեցան Հայաստանի ժողովրդի մտածողութեան, հոգեբանութեան վրայ, նոյնպիսի յեղաշրջող ազդեցութիւն կ'ունենայ նաեւ ըՍփիւռքում, եւ այսօր, ինչպէս Հայաստանում տեղի է ունենում այս համակարգերի անցման այսպիսի ճգնաժամային երեւոյթ, նոյնը կարծէք թէ տեղի է ունենում նաեւ Սփիւռքում: Սփիւռքի նախկին կառոյցները, որոնք եօթանասուն տարի ծառայել են նրա պահանջներին, այսօր, կարծէք թէ վերակառուցման կարիք են զգում: Բայց վերակառուցում ոչ արհեստականօրէն, այլ ներքին պահանջներից թելադրուած, որի գլխաւոր դրդիչ ուժը, շարժիչ ուժը Հայաստանի անկախ պետականութեան գոյութիւնն է: Ուրեմն այս անկախութիւնը, ես վստահ եմ, լուրջ վերակառուցման կարող է ենթարկել նաեւ Սփիւռքը:Ատոր համար ես չեմ ուզում մանրամասների մասին խօսել, ակնկալիքների մասին: Այն ինչ ակնկալում ենք եւ Սփիւռքն էլ ի վիճակի է անելու, արւում է՝ այս կամ այն ձեւով: Սփիւռքը բերում է իր նպաստը եւ՛ նիւթական օժանդակութեան միջոցով եւ՛ քաղաքական ազդեցութեամբ ա՛յն երկրներում որտեղ կան մեծ հայկական գաղութներ եւ՛ իր մտաւոր կարողութիւններով եւ՛ իր անմիջական մասնակցութեամբ, հայրենիքում այդ մտաւոր կարողութիւնների ծառայեցմամբ: Ես նկատի ունեմ մի շարք սփիւռքահայ պաշտօնեաներին, որոնք թողնելով իրենց բարեկեցիկ կեանքը, այսօր գործում են Հայաստանի հողում: Այս երեւոյթը յետագայում աւելի կ'ընդարձակուի եւ մենք կը կարողանանք առաւելագոյնս օգտագործել նախ եւ առաջ Սփիւռքի մտաւոր կարողութիւնները: Իսկ ինչ վերաբերում է Հայրենիք -- Սփիւռք յարաբերութիւնների, ապա այսօր նրանք գտնւում են ձեւաւորման շրջանում եւ վստահ եմ որ որոշ ժամանակ յետոյ լուրջ յառաջընթաց կը հասնենք: Ես չեմ ուզում մանրամասնել, որովհետեւ ցանկացած մանրամասնութիւն կարող է սխալ կամ ենթակայական դիտողութիւն լինել:

-- Իսկ ձեր յարաբերութիւնները էջմիածնի՞ հետ: Ինչպէ՞ս կ'ընթանայ ձեր գործակցութիւնը Սուրբ Աթոռին հետ:

-- Ես կարող եմ ասել որ Հայաստանի պետական իշխանութեան եւ էջմիածնական Եկեղեցու յարաբերութիւնները չափազանց լաւ հիմքերի վրայ են դրուած, փոխադարձ յարգանքի եւ միմեանց գործերի չմիջամտելու սկզբունքներին վրայ, սկզբունքներ, որոնք, ես կարող եմ ասել ամենայն անկեղծութեամբ, լիովին յարգւում են երկու կողմից: Բայց դա չի խանգարում, որպէսզի, յարգելով այդ սկզբունքները, եկեղեցին եւ իշխանութիւնները՝ ձեռք -- ձեռքի տուած՝ նպաստեն ի շահ հայ ժողովրդի, ի շահ մեր պետականութեան յառաջդիմութեան, Ես նորից չեմ ուզում մանրամասնութիւնների մէջ մտնել, բայց կայ լիակատար համագործակցութիւն եւ լիակատար համաձայնութիւն եւ՛ պետութեան կողմից եկեղեցւոյ ձեռնարկումների նկատմամբ եւ՛ եկեղեցւոյ կողմից պետութեան ձեռնարկումների նկատմամբ: Մասնաւորապէս, վերջին փաստը, ես կարող եմ նշել եկեղեցու մեծ ակտիւութիւնը, անձամբ Վեհափառ Հայրապետի եւ Կիլիկիոյ Աթոռի Վեհափառ Հայրապետի ակտիւ գործունէութիւնը «Հայաստան Հիմնադրամ»ի ստեղծման գործում, երբ փաստօրէն եկեղեցին աշխարհի իր բոլոր կառոյցների ի սպաս դրեց այս «Հայաստան Հիմնադրամ»ի ստեղծման գործին:

-- Ի՞նչ ապագայ Հայաստանի համար:

-- Երբ մեզ յաջողուի յաղթահարել Լեռնային Ղարաբաղի կնճիռը, ես կարող եմ վստահաբար ասել որ մեզ սպասում է շատ լուսաւոր ապագայ, ծաղկուն երկիր եւ երջանիկ ժողովուրդ: Ես վստահ եմ:

-- Ո՞րքան ժամանակ է հարկաւոր:

-- Դա կախուած է այն բանից, թէ որքանով Հայաստանի իշխանութիւնները կարող են նպատակայարմար քաղաքականութիւն վարել եւ որքանով կը խանգարեն միւս ուժերը մեզ: Այժմ ես պէտք է ասեմ որ Արցախի լուծման ճանապարհին Հայաստանի իշխանութիւնների վարած քաղաքականութիւնը հանդիպում է լուրջ խոչընդոտների, յատկապէս Հայաստանում,

-- «Ազգային Դաշինք»ը սպառնալիք կը նկատէ՞ք:

-- Ո՛չ, ո՛չ: Բացարձակապէս ո՛չ մի սպառնալիք չեմ տեսնում, եթէ, ասում եմ, նրանց գործունէութիւնը մնայ օրէնքի սահմաններում: Բացաձակապէս:

-- Ծոցատետրիս մէջ ունիմ բազմաթիւ հարցումներ, բայց պարտաւոր եմ գոհանալու այսքանով: Շնորհակալութիւն, Պարոն Նախագահ:

-- Խնդրեմ:

Կանգ կ'առնէր Հայաստանի երկրորդ Հանրապետութեան առաջին Նախագահին հետ զրոյցս, որ՝ արդարացնելով խորագիրը՝ անցած էր իսկապէս հանդարտ: Հարցումներուս մէջ կար ծուարած դրժգոհութիւն, կար հասկացողութիւն, չէի գացած վիճելու:

Հակառակ մեր երկու ժամուան զրոյցին, անկասկած որ չէինք սպառած նիւթերը: Նոյնն էր կարծիքը նաեւ Նախագահին: Եթէ վերսկսէինք, հաւանաբար շօշափէինք բոլորովին նոր, նոյնքան կարեւոր, ա՛յլ հարցեր:

Ըսա՞ծ էր ան ամէն բան: Այդքան միամիտ պիտի չըլլայի: Մեր զանազան հանդիպումներէն կազմուած տպաւորութիւնս սակայն կը մնար նոյնը: Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան կը հանդիսանար մեր ազգի ամէնէն փայլուն ներկայացուցիչներէն մէկը:

Ժամը առաւօտեան մէկին կը մօտենար, կուզայինք դուրս: Երբ տեղ կը գրաւէինք բացօթեայ սեղանի մը շուրջ՝ քիչ մը եւս խօսակցելու, մեզի կը միանար Նախագահին կինը՝ Տիկին Լուսիան:

Մեր խօսակցութիւնը կը շարունակուէր այլազան նիւթերու շուրջ, Նախագահին հայ ժողովուրդի ապագային հանդէպ յայտնաբերած լաւատեսութիւնն է որ պահ մը կը լուսաւորէր ներաշխարհս, կը լուսաւորէր, կը մաղթէի որ այդ լաւատեսութիւնը սփռուէր նաեւ իւրաքանչիւր Հայաստանցիի հոգիին մէջ, կը մաղթէի, ներաշխարհիս մէջ կրկի՛ն կը հնչէր «Դուն ես վերաբերիս, Հայաստան» խօսքը:

Մ․ ՊԶՏԱՔՃԵԱՆ

ՎԵՐՋ ԴԱՍԱԼՔՈՒԹԵԱՆ

Ամէն անոնք որոնք ա՛լ գերմարդկային ջանքերով կը յաջողին չյուսահատիլ տեսնելէ ետք Հայաստանի զինուորական մարզի ներքին կազմակերպութեան դրեթէ ամօթալի պատկերը, սփոփանքի շունչ մը պիտի առնէին կարդալով Վ. Վարդանեանի հետ կատարուած հարցազրոյցը: Վաղարշակ Վարդանեան Հոկտեմբեր 5-ին Հայաստանի զինուորական դատախազ նշանակուեցաւ: Ան ծնած է 1952-ին Ախուրեանի Մայիսեան գիւղը. քննիչական, զինուորական դատախազութեան պաշտօններ վարած է խորհրդային բանակին մէջ, 1987-ին Հայաստան բանակած խորհրդային ուժերու 7-րդ բանակի զինուորական դատախազի տեղակալ, ապա 1990-ին զինուորական դատախազ կարգուելով: Իրեն հետ Աշոտ Ազարարեանի կատարած զրոյցը լոյս տեսած է «Հայաստանի Հանրապետութեան», Հոկտեմբեր 13-ի թիւին մէջ:

Հոն, նախ կը տրուի յիշեալ դատախազութեան կազմակերպչական պատկերն ու դերը: Զինուորական դատախազութիւն Հայաստան առաջին անգամն է որ կ'ունենայ. «մի խօսքով՝ ամէն ինչ սկսւում է զրոյից»: Երկիրը պիտի ունենայ հինգ զինուորական դատախազութիւն՝ Զանգեզուր, Երեւան, Գիւմրի, Սեւան եւ Գուգարք: Թեկնածուները յանձնուած են գլխաւոր դատախազին որպէսզի որոշուին շրջաններու զինուորական դատախազները: Իսկ նորակազմ դատախազութեան դերը պիտի ըլլայ հսկել զինուած ուժերու համակարգին մէջ օրէնքներու ճշգրիտ կատարումին: Անոր վերահսկողութեան ենթակայ պիտի ըլլան պաշտպանութեան, ներքին գործերու, ազգային ապահովութեան մարզերը, սահմանապահ զօրքերը, զինուորական հիմնարկ-ձեռնարկութիւնները, պաշտպանական արդիւնաբերութիւնը, զինուորական կոմիսարութիւնները եւ ռազմական ուսումնարանները:

Այս բոլորէն, զրուցավարը կանգ կ'առնէ յատկապէս ազգային բանակին մէջ տիրող դասալքութեան յաճախակի երեւոյթին մասին. ան հարց կուտայ. – «Որտե՞ղից եկաւ այս հոգեբանութիւնն ու բնադրեց մեր երիտասարդութեան մէջ»: Վաղարշակ Վարդանեան կը բացատրէ թէ ամէն բան սկսաւ 3 – 4 տարի առաջ հայ երիտասարդներու խորհրդային զրաւման բանակին մէջ չծառայելու քարոզչութեամբ: Կ'ըսէ թէ ատոր համար կային առարկայական պատճառներ. վերջին երեք – չորս տարուան ընթացքին խորհրդային զօրամասերու մէջ 104 հայորդիներ մահացած ու սպաննուած էին: Ինք կ'ըսէ թէ Հայաստանի մէջ բանակած 7-րդ բանակին եթէ զինուոր ըլլային հայ երիտասարդները եւ կարգին ծառայէին, «մենք այսօր կոտրած դաշտակի առաջ չէինք կանգնի: Պահը կորցրինք: Յոյզերով առաջնորդուելով, չզգացինք պահի կարեւորութիւնը եւ այժմ դրա պտուղներն ենք քաղում: Մեր երեխաների մէջ սերմանեցինք դասալքութիւնը: Այժմ նրանք խուսափում են նաեւ սեփական, ազգային բանակում»: Ան կուտայ նաեւ այս ցաւին էական կէտը ուր կայ նաեւ դարմանի ճամբան. «դասալիքները չեն պատժւում, դրա համար էլ նրանց շարքերը խտանում են»:

Դասալքութեան մեղքէն զատ, Վաղարշակ Վարդանեան կը թուէ յանցագործութիւններու բնոյթը. «պետական, ռազմական գոյքի յափշտակում: Առաջ 7-րդ բանակից էին զէնք յափշտակում, այժմ մեր՝ ազգային բանակից, չնայած չափերն ու նպատակները տարբեր են». կան տակաւին կողոպուտի, թալանի, պաշտօնական դիրքի չարաշահման, կարգուկանոնն խախտելու դէպքեր, եւայլն:

Զինուորական դատարանը պիտի դատէ միայն պարտադիր ծառայութեան կանչուած յանցաւորնե՞րը, թէ նոյնպէս կամաւորները: Յստակ է զինուորական դատախազին պատասխանը. «Հայրենիքի պաշտպանութիւնը բոլորիս սուրբ գործն է, մեզ այդ գիտակցութիւնը պիտի առաջնորդէ սահման եւ ռազմի դաշտ»: Վ. Վարդանեան կ'ըսէ նաեւ թէ երբեմն մարդիկ դասալքութիւնը կը փորձեն վախի զգացումով արդարացնել. զինուոր եւ վա՜խ...: «Ի՞նչ վախ, երբ դու զինուոր ես, զէնքը ձեռքիդ պաշտպանում ես հարազատներիդ, հայրենիքդ: Փառք Աստուծոյ, մենք նուիրեալներ շատ ունենք որոնք չեն սպասում մինչեւ իրենց զօրակոչեն բանակ: Օրերս կրկին Եռաբլուրում էի: Քանի – քանի 16, 17, 18 տարեկան տղաների շիրիմներ կան...»:

Վաղարշակ Վարդանեանի հետ կատարուած հարցազրոյցին ամէնէն վստահութիւն ներշնչող մասը դասալիքներու մասին հետեւեալ վճռակամ կեցուածքն է զոր ան կ'արտայայտէ. – «դասալիքներից շատերը հիւանդ են ձեւանում: ... Դասալիքը մնում է դասալիք եւ պէտք է պատժուի: Բանակը մանկապարտէզ չէ եւ դժուարութիւններ միշտ էլ կը լինեն: Դժուարութիւնը տղամարդու համար է»:

Վերջաւորութեան դատախազը կը պատասխանէ քաղաքական կուսակցութիւններու մասին ուղղուած հարցումին: Ինք եւս Նոյեմբերեանի հրամանատար Ռ. Վասիլեանի նման անդրդուելի է այս մասին. «Դատախազութիւնը ոչ մի կապ չունի եւ չպիտի ունենայ որեւէ կուսակցութեան հետ: Զինուորական դատախազութիւնը կարող է վարել միայն մի քաղաքականութիւն՝ օրինականութեան պահպանութեան քաղաքականութիւն՝ պետական մակարդակով»:

Երկար ատեն զարմանալէ, տխրելէ, ըմբոստանալէ ետք կարդալով զինուորական մարզին գտած անըմբռնելի թոյլ վերաբերումը, յոյսի նոր դուռ մը կը բացուի Ռ. Վասիլեանէն ետք Վաղարշակ Վարդանեանի վճռակամութեան տեղեկանալով. գոնէ տեսական մակարդակի վրայ, որոշ է որ ան ունի անհրաժեշտին գիտակցութիւնը ու դարմանի ճամբան:

Ամբողջ հարցը այն է որ օրէնքներու ու օրէնքի հանդէպ յարգանքի բացակայութեամբ ստեղծուած մթնոլորտը արգելք չըլլայ խօսքին գործի վերածումին: Ճիշդ է որ ոչ ոքի համար փափաքելի է պատժամիջոցներ գործի լծելով մարդիկ կարգի հրաւիրել. բայց երբ չկայ ազգային տեսլական մը, չկայ անոր անհրաժեշտութեան մասին մտածող, բնական է որ պարապութիւնը լաւորակ հունձք պիտի չտայ. իսկ երբ ամէնէն նուիրական, կենսական բաներն իսկ դարձած են այլասերումի մանրուք, միակ միջոց կը մնայ պատիժը. թերեւս նոյնիսկ անտեղի չըլլայ ուրախանալ որ յապաղումները սկսած են վերածուիլ մտահոգութեան...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹՈՒՐՔ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՏԵՍԱԿԷՏԸ՝ «ԱՆՑԵԱԼԸ ԹՈՂ ԱՆՑԵԱԼԻՆ ՄԷՋ ՄՆԱՅ»

ԽՄԲ.– Հոկ. 17-ի «Ազգ» օրաթերթը «Ռոսիա» թերթէն թարգմանաբար արտատպած է հարցազրոյց մը որ կատարուած է Թուրքիոյ Մոսկուայի դեսպան Վոլքան Վուրալի հետ, հայեւթուրք յարաբերութիւններու մասին: Ոչ մէկ նորութիւն կայ թուրք դեսպանին բառերին մէջ. հետաքրքրականը այն է որ Հայաստանի իշխանութեան Թուրքիոյ հետ բարի դրացնութեան յամառ ջանքերու շրջանին կը զուգադիպին անոր արտայայտութիւնները որոնց մէջ եթէ Օսմանեան կայսրութեան հայ բնակչութեան թիւը 300 կամ 600.000-էն բարձրացած է մօտ 1,5 միլիոնի, էականը անփոփոխ կը մնայ. «անցեալին պատասխանը պէտք է անցեալին մէջ մնայ» ու «ժամանակակից Թուրքիան ընդհանուր ոչինչ ունի Օսմանեան կայսրութեան հետ»:

- Շատ քաղաքագէտներ եւ լրագրողներ, խորհելով հայ-թուրքական յարաբերութիւնների մասին, դիմում են այն իրադարձութիւններին, որոնք տեղի ունեցան 1915 - 1917 թուականներին Օսմանեան կայսրութիւնում: Ինչպէ՞ս էք Դուք դիտում այդ խնդիրները այսօր:

- Հայաստանը սխալ է անում, առաջ քաշելով իր վարկածը որպէս գոյութիւն ունեցող միակ ճշմարտութիւն, միաժամանակ արհամարհելով Թուրքական ժողովրդի այն ժամանակուայ տառապանքները: Հայ քննադատները յայտարարում են, որ Օսմանեան կայսրութիւնում տեղի է ունեցել հայկական ցեղասպանութիւն: Սակայն գոյութիւն ունեն պատմական փաստեր, ապացոյցներ, որոնք հերքում են այդ պնդումը: Մեր պատմաբանների տեսակէտից, այդ մեղադրանքն իր տակ ոչ մի հիմք չունի: Այն ժամանակ, երբ տեղի ունեցան 1915 - 1917 թուականների իրադարձութիւնները, ժամանակակից Թուրքիան դեռ գոյութիւն չունէր, սակայն կար Օսմանեան կայսրութիւնը: Հայերը բնակւում էին Օսմանեան կայսրութեան մի քանի շրջաններում եւ երբեք այնտեղ բնակչութեան մեծամասնութիւն չէին կազմում: Սակայն նրանք ձգտում էին ստեղծել իրենց անկլաւները եւ նոյնիսկ Թուրքական գիւղերում կազմակերպում էին կոտորածներ: Այն ժամանակ Օսմանեան կայսրութիւնը գտնւում էր ցարական Ռուսաստանի հետ պատերազմական վիճակում, իսկ հայ յեղափոխականներն անց էին կացնում հակառակավարական գործողութիւններ, ներառեալ զէնքի պահեստների ստեղծումը Օսմանիայի արեւելեան մասի քաղաքներում: Ռազմական գործողութիւններին նախապատրաստուելու նպատակով կառավարութիւնը, վախենալով ցարական Ռուսաստանի կողմում Հայերի ելոյթներից, հայկական բնակչութեանը խնդրեց թողնել մերձճակատային շրջանները եւ գնալ Օսմանեան կայսրութեան այլ վայրերը: Եւ դա հայ պատմաբանները անուանում են ցեղասպանութիւն:

- Սակայն տեղահանման բուն փաստը այնուամենայնիւ տեղի էր ունեցել:

- Այն ժամանակ տեղահանուել էին ոչ միայն Հայերը, այլեւ Թուրքերը: Ուստի տուժում էին հաւասարապէս թէ նրանք եւ թէ ուրիշները: 1915 - 1917 թուականների իրադարձութիւնները ողբերգութիւն դարձան ոչ միայն Հայերի, այլեւ ամբողջ թուրք ժողովրդի համար: Մենք բացէ ի բաց ասում ենք, որ դա ողբերգութիւն է եղել: Իսկ պնդումներն այն մասին, թէ դա ցեղասպանութիւն էր՝ պատմականօրէն ճշմարտացի չեն:

- Այնուհանդերձ, Հայերը որպէս ազգային փոքրամասնութիւն հալածուել էին:

- Օսմանեան կայսրութիւնը ձեւաւորուել էր որպէս բազմազգ տէրութիւն: Հայկական ներկայացուցիչները բարձր պաշտօններ էին զբաղում եւ աւելի մեծ թիւով, քան Թուրքերը, կարող էին ներկայացուած լինել կառավարութիւնում: Հայերը կազմում էին կայսրութեան մի մասը: Ուստի նաեւ այս տեսակէտից ոչ մի ցեղասպանութիւն չի եղել:

- Հայ պատմաբանները տարբեր թուեր էին բերում հայ բնակչութեան զոհերի վերաբերեալ՝ մէկից մինչեւ երկու միլիոն մարդ: Որքանո՞վ է դա համապատասխանում իրականութեանը:

- Համաձայն այն ժամանակուայ անցկացրած մարդահամարի, Օսմանեան կայսրութեան տարածքում Հայերի ամբողջ թիւը չէր կազմում նոյնիսկ 1,5 միլիոն մարդ: Ուստի հայ պատմաբանների կողմից բերուած թուերն ակնյայտօրէն չափազանցուած են: Սակայն այն, ինչ պատահեց անցեալում, պէտք է անցեալում էլ մնայ: Եւ մենք առաջարկում ենք այդ հարցը օբյեկտիւօրէն ուսումնասիրել: Սակայն քննարկման բուն առարկան չպէտք է ուղղուած լինի ժամանակակից Թուրքիայի դէմ, որն ընդհանուր ոչ մի բան չունի Օսմանեան կայսրութեան հետ: Ի դէպ, Թուրքիան ԽՍՀՄ-ի փլուզումից յետոյ առաջինը ճանաչեց Հայաստանի անկախութիւնը:

- Սակայն ձեր երկրների միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ չեն հաստատուել:

- Պետութիւնները դիւանագիտական յարաբերութիւնները հաստատում են միայն այն դէպքում, երբ համոզուած են, որ հող գոյութիւն ունի բարեկամական յարաբերութիւնների համար: Իսկ Հայաստանը դեռեւս Թուրքիայի տարածքային ամբողջութեան նկատմամբ յստակ յայտարարութիւն եւ միջազգային ահաբեկչութեան դէմ պայքարի իր պատրաստակամութիւնը չի կատարել: Համագործակցութեան վերաբերեալ ոչ մի խոչընդոտ չի լինի, եթէ Հայաստանը ցուցաբերի իր պատրաստակամութիւնը Թուրքիայի հետ ներդաշնակ յարաբերութիւնների զարգացման գործում:

1975 թուականից կտրականապէս ակտիւացան հայ ահաբեկիչների գործողութիւնները Թուրքիայի դէմ: Ես կորցրեցի իմ շատ գործընկերներին: Վերջերս Պուտափեշտում նորից յարձակում կատարուեց Թուրքական դեսպանի վրայ: Դա վկայում է հայկական ահաբեկչութեան ակտիւացման մասին, իսկ դա Հայաստանի շահերից չի բխում: Սակայն ես լաւատեսօրէն եմ նայում ապագային եւ հաւատում, որ առողջ բանականութիւնը զգացմունքներից վեր կը դասուի:

«Un été sans aube»

ՀԱՏՈՐԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17-ին, երեկոյեան ժամը 9-ի շուրջ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Փարիզի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ հաւաքուած էր ընտիր բազմութիւն մը, «Էօն էթէ սան օպ» հատորին հրատարակութեան առթիւ Ֆրանսայի մէջ, նախաձեռնութեամբ՝ «Սիթէի մամուլներուն»: Գանատահայ հեղինակին՝ Յակոբ Խաչիկեանի ներկայութիւնը պատճառ էր որ աւելի հետաքրքրութիւն ստեղծէր հաւաքոյթը, զոր կազմակերպած էր Հ. Բ. Ը. Մ.-եան Փարիզի մարմինը, թէեւ նկատելի էր որ Հ. Բ. Ը. Միութեան անդամները աւելի ուշադրութիւն գրաւեցին իրենց բացակայութեամբ քան՝ ներկայութեամբ:

Երեկոյթին բացումը կատարեց, յանուն Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Պր. Արա Ջինար, որ ծանրացաւ գլխաւորաբար հեղինակին ներկայացման վրայ: Յիշենք որ Ֆրանսերէն լոյս տեսած այս հատորը - նախ Գանատաունի զոյգ հեղինակներ՝ Յակոբ Խաչիկեան եւ Ժան – Իվ Սուսի: Առաջին հեղինակը, բնիկ պոլսեցի, յետագային հաստատուած է Մոնրէալ, ուր դասախօս է բաղդատական գրականութեան: Ներկայ հատորը լոյս տեսաւ նախ Մոնրէալ, 1991-ին եւ մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծեց ու մամուլի գնահատական գրախօսականները բազմաթիւ եղան: Ծրագրուած է նաեւ հեռատեսիլի թերթօնի մը իրագործումը: Այս յաջողութիւնն է, անկասկած, որ պատճառ եղաւ այն հետաքրքրութեան զոր ունեցաւ Ֆրանսական ծանօթ հրատարակչականը՝ Presses de la Cité, որ իր կարգին ձեռնարկած է հատորին հրատարակութեան Ֆրանսայի մէջ:

Արա Ջինարէն ետք, Յակոբ Խաչիկեան խօսք առնելով խօսեցաւ իր գիրքին մասին, որ վէպի մը ընդմէջէն առաւելութիւնն ունի ներկայացնելու Հայոց պատմութեան մէկ ողբերգական էջը: Հատորը ծաւալուն է – 612 էջ – եւ վիպային պատմութիւնն է հայ ընտանիքի մը 1915-էն 1919: Գիրքին նկարագրութենէն եւ պատրաստութեան պայմաններու եւ պարագաներու բացատրութիւններէն ետք, Յակոբ Խաչիկեան պատասխանեց ներկաներու հարցումներուն: Ընթացիկ հարցումն է թէ ինչո՞ւ այս մասին չեն խօսիր հեռատեսիլի գրական յայտագրերը (Caractères, Bouillon de Culture) քանի Հայերը չեն հրաժարած իրենց միամտութենէն եւ համոզուած են որ երբ չի խօսուիր Հայերու եւ ցեղասպանութեան մասին, միշտ մէկուն մատը կայ արգելք հանդիսանալու համար: Խորքին մէջ, հարկ է անդրադառնալ թէ Հայերու չէ վերապահուած այս անտեսումը եւ կ'ապրինք ժամանակաշրջան մը, ուր հետաքրքրաշարժ հատորը կը կոչուի «Sex», հեղինակն է՝ Մատոնա եւ հրատարակիչը կը պարծենայ որ մէկ ժամ բաւած է սպառելու համար 25.000 օրինակ, հատը՝ 320 ֆրանքէն...:

Տեղւոյն վրայ, Յակոբ Խաչիկեանի գեկուցումէն ետք, սպառեցան եղած հատորները, բայց, ինչպէս յաճախ կրրկ-

(*) *«Un été sans aube», Agop J. Hacikyan — Jean-Yves Soucy, Presses de la Cité, Paris, 1992.*

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԲ ՔԱՂԱՔԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԸ

Անցեալ Մայիսի 11 -- 18-ի միջեւ կատարուեցաւ Ուխտագնացութիւն մը դէպի Երուսաղէմ, կազմակերպութեամբ Իսէի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի Պայծառութեան Տիկնանց Մարմինին, գլխաւորութեամբ Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝ Միւռոն Վարդապետի. մասնակցեցան շուրջ 22 հաւատացեալներ։

Անցեալ Հոկտեմբերի 4-ին Կիրակի օր, Պայծառութեան Մարմինը կազմակերպեց դասախօսութիւն մը, բանախօսն էր Միւռոն Վարդապետ եւ Եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան Մշակութային սրահին մէջ ժամը 15-ին հաւաքուած էին 80-ի մօտ ներկաներ. ուխտաւորները վերյիշելու իրենց անմոռանալի պահերը, իսկ մնացեալներուն համար ծանօթանալու Սուրբ տեղեաց պատմութեան։

Միւռոն Վրդ. նախ բացատրեց Ուխտ եւ Ուխտագնացութիւն հասկացողութիւնները եւ չնշեց թէ հակառակ այն բանին որ ժամանակները շատ փոխուած են ու մարդկային հետաքրքրութիւնները տարբեր են, սակայն ուխտը որպէս կրօնական ապրում եւ հաւատքի արտայայտութիւն կը մնայ գեղեցիկ ու անմոռանալի նուիրում իւրաքանչիւր գիտակից Քրիստոնեայի կեանքին մէջ։

«Չկայ աշխարհի վրայ ու մարդկային պատմութեան մէջ քաղաք մը որ այդքան վճռական ու անփոխարինելի դեր խաղացած է ինչքան Երուսաղէմ։ Հրեաներու համար «խոստացուած Երկիրն է», Քրիստոնեաներուն համար Քրիստոսի քաղաքն է իսկ Մահմետականներու համար Մուհամէտի Երկինք փոխադրութեան վայրը։

Սուրբ քաղաքը որ կոչուած խաղաղութեան եւ կեանքի հողն էր, մարդկութեան անխղճութեան եւ բարբարոսութեան պատճառով դարձաւ Մահու եւ արիւնի երկիր։ Ու կը շարունակէր մնալ այսօր»։

Մէջ ընդ մէջ ցոյց տալով սահիկներ (սլայթ -- տիափօ) բանախօսը մտային ճամբորդութեամբ հրաւիրեց ներկաները պատկերացնել Երուսաղէմն ու Ս. Վայրերը 2000 տարիներ առաջ, Քրիստոսի ժամանակ, Նազարէթը, Բեթղեհէմ, Հովիւներու Դաշտը, Գալիլիայի Ծովը, Կափառնաում, Քանանու երկիրը, Մեռեալ ծովը, Յորդանան գետը եւ ի մասնաւորի Երուսաղէմ քաղաքի ոսկեայ դուռը եւ Յիսուսի յաղթական մուտքը ծաղկազարդի տօնին, Գեթսեմանիի պարտէզը, Վերնատունը, Խաչի ճամբան եւ Յարութեան Տաճարն ու Համբարձման Լեռը։

Ուխտաւորներուս համար բոլորովին տարբեր եւ հարազատ վայր մը եղաւ Սրբոց Յակոբեանց Վանքը։ Շատ անգամ լսած էինք, բազում անգամներ կարդացած ու նկարներով տեսած, բայց տարբեր ու յուզիչ ու անհաւատալի կը թուի այսօր մեզի թէ մեր նախնիները ի՛նչպիսի հաւատքով, նուիրումով ու գերմարդկային ճիգերով կարողացած են դիմադրել ամէն տեսակի դժուարութիւններուն եւ մաքուր ադամանդի մը նման պահած ու պահպանած են Հայ Առաքելական Եկեղեցին իր հաւատքով, իր լեզուով ու աւանդութիւններով ու նամանաւանդ հայկականութեամբ։ Երկիւղածութեամբ ու հպարտութեամբ է որ մօտեցանք անցեալի նուաճումներուն, մօտէն տեղեկացանք այսօրուան բոլոր դժուարութիւններուն եւ այն հաստատ համոզումով բաժնուեցանք որ «սխալ է որպէս անցեալի եւ պատմական վայրի մօտենալ Ս. Յակոբեանց Վանքին, քանի այսօր առաւել քան երբեք Հայ Երուսաղէմը պէտք ունի ամէն Հայու բարոյական, հոգեկան ու ի մասնաւորի նիւթական օժանդակութեան, հայապատկան Ս. Տեղիները պայծառ, շէն ու հայկական պահելու համար։

Խորապէս ազդուած էինք Դաւիթ Արք. Սահակեանի եւ վանքի միաբանութեան եւ Հայերու եղբայրական եւ սրտաբաց ընդունելութենէն։

Ինչ որ կարեւոր կը նկատեմ չեշտել մեր ուխտաւորներու գիտակից եւ հաւատաւոր մօտեցումն էր բոլոր սրբավայրերուն անխտիր եւ մանաւանդ օրինակելի եւ լուրջ կենցաղը ամբողջ ճամբորդութեան ընթացքին։

Ապրեցանք մեր կեանքի ամենագեղեցիկ ու անմոռանալի պահերէն մին, տեսանք, վայելեցինք ու մանաւանդ աղօթեցինք։

Յաւարտ դասախօսութեան եւ «վիտէօ - ֆիլմի» ցուցադրութեան, Տիկնանց Մարմինը թէյով եւ անուշեղէններով հիւրասիրեց ներկաները։

ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

նած ենք, հարցը հոն է որ նման հրատարակութիւններ տարածուին Ֆրանսական շրջանակներու մէջ եւ նոյնիսկ երբ գրողները Հայ են, նուիրեն Ֆրանսացի իրենց ծանօթներուն։ 77 տարի շարունակաբար պէտք չէ մենք մեզի պատմենք մեր պատմութիւնը։ Հարկ է նաեւ նման հատորներ նուիրել օտար գրադարաններու, մշակութային կեդրոններու, ոչ թէ գնել հաճոյք պատճառելու համար հեղինակին եւ զետեղել տունին գրադարանին մէկ անկիւնը։

Երեկոյթը փակուեցաւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, հիւրասիրութեամբ։

Ա. Մ.

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ՀՄԱՅԵԱԿ ԿԻՒԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մարսէյլի, Պուլվար Օտտոյի Հայ համայնքը կորսնցուց իր երիտասարդ եւ արժանաւոր անդամներէն՝ Հմայեակ Կիւլեանը, որուն յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Սեպտեմբեր 14-ին, թաղեցիներու, բարեկամներու հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ։

Իր շրջապատէն սիրուած անձնաւորութիւն մը իր ազնիւ բնաւորութեամբ, զուսպ կեցուածքով, ուղիղ նկարագրով, համերաշխ խառնուածքով։

Երիտասարդ տարիքէն մասնակցած էր ազգային հաւաքական կեանքին։ Նախ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Նոր Սերունդ կազմակերպութեան շարքերէն ներս որպէս գործօն եւ հաւատարիմ անդամ։ Եղած էր Արծիւ Մարզական Միութեան ղեկավարութեան մէջ, զբաղելով երիտասարդ խումբերով։ Իր աշխատանքի բաժինը բերած էր Պուլվար Օտտոյի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ պայծառութեան որպէս անդամ Թաղական խորհուրդի։

Հմայեակ Կիւլեան ծառայած է լուռ։ Ոչ դիրք եւ ոչ ալ փառք փնտռած է, այլ միայն օգտակար ըլլալ իր շրջանի հայութեան։

Նման վաղահաս կորուստներ ատենն մը աւելի կը տկարացնեն, կը պարպեն երէկի հայաշխոյժ արուարձանի մը ազգային հաւաքական կեանքը որ արդէն հին սերունդի մեկնումով եւ կեանքի պարտադրուած նոր պայմաններով բոլորովին դիմագիծ փոխած է։

Իր ազնուութիւնը, իր համեստութիւնը, իր պատրաստակամութիւնը, իր բարի կամեցողութիւնը լաւագոյն յիշատակները կը ձգեն բոլոր անոնց որոնք Պուլվար Օտտոյի մէջ կամ այլուր ճանչցան Հմայեակ Կիւլեանը։

ՎԱՀԱՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԸՆԹԵՐՑԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Հոկտեմբերի սկիզբը հրապարակուած ուսումնասիրութեան մը համաձայն, Բրիտանացիներու 55%-ը ամիսը նուազագոյն մէկ գիրք կը կարդայ, Գերմանացիներու 67%-ը, իսկ Ֆրանսացիներու 32%-ը։ Առաջինները տարեկան 43 սթերլինի գիրք կը գնեն, Գերմանացիները՝ 57, Ֆրանսացիները՝ 37 սթերլինի։ Տասը տարուան մէջ Բրիտանացիները յաջողած են 35% համեմատութեամբ զարգացնել գիրքի շուկան։ Աւելի արագ, քան պարբերաթերթերու, թերթերու եւ տեսոյթներու մարզը։ Միայն դպրոցական գիրքերու ոլորտը մաս չի կազմեր այս յաջողութեան. իսկ մանկական գրականութիւնը լաւ ընթացքի մէջ է. 1990-ին Բրիտանացի ծնողները միջին հաշուով 35 սթերլին ծախսած են իրենց զաւակներուն ընթերցանութեան համար։

**

ՄԵՔԵՆԱՅԱԾ ԿԱՌԱՏՈՒՆԵՐ

Ճափոնացիներն ալ ունին ինքնաշարժերու կայքի հարցը. «Միցուպիշի Հէվի» հաստատութիւնը գտած ըլլալ կը թուի լուծում մը. ան սկսած է Հիրոշիմայի մէջ կառուցանել ամբողջովին մեքենայացած կառատուն մը որուն եօթը մուտքերէն մէկուն առջեւ ձգուած ինքնաշարժը առանց մարդկային միջամտութեան պիտի առաջնորդուի ազատ տեղ մը։ 80 երկվայրկեանէն ալ կառք մը պիտի յանձնուի իր տիրոջը։ Այս կարգի կառատուներու առաջինը չէ Հիրոշիմայինը, բայց ամէնէն մեծն է։

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան, իր մահկանացուն կնքած է եգիպտահայ գաղութի վեթերան անդամներէն, ազգային բարերար՝ Աւետիս Զադրճեան։ Ծնած էր Այնթապ 1904-ին։ Գահիրէի մէջ ունեցած է բեղուն ազգային գործունէութիւն մինչեւ յառաջացած տարիքը։ Նախագահ էր հայ աւետարանական համայնքին, հիմնադիր եւ խորհրդատու անդամ էր «Յուսաբեր» մշակութային ընկերակցութեան։ Արժանացած էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Ա. կարգի շքանշանին եւ կիլիկեան ասպետի շքանշանին զոր շնորհած էր Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը։ Մեկենաս բազմաթիւ հայերէն գիրքերու հրատարակութեան։ Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Պէյրութի Հայ Աւետարանական Եկեղեցին։

**

ՊՈԼՍՈՅ Պատրիարքին այցելութիւն մը տուած է, Հոկտեմբեր 16-ին, Քէնթըրպըրիի Արքեպիսկոպոսը՝ Ճորճ Քէրէյ, իր շքախումբին ընկերակցութեամբ։ Զիրենք դիմաւորած է Մեսրոպ Եպիսկոպոս եւ Հրաշափառով առաջնորդած Մայր Եկեղեցի։ Արտասանուած են փոխադարձ ուղերձներ Անկլիքան Եկեղեցւոյ պետին եւ Գարեգին Պատրիարքին կողմէ։

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԸ ՎԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ 1915-1918

ԱՆՏԻՊ ՁԵՌԱԳԻՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Երբ որ նրանց տեսանք, շատ վախեցանք, կարծելով թէ Քիւրտեր էին, իսկ երբ ներս եկան, մենք շա՜տ ուրախացանք եւ այդ ժամանակ նրանք սկսեցին մեզ հարցուփորձ անել թէ ձեզ ի՞նչ արեցին։

Մենք գնացինք Ջրաղացքների քով որ նրանց հրամանատար այնտեղ էր։ Մենք հասանք եւ այդ հրամանատարի տղան որ մի փոքր երեխայ էր, ձեռքին ունէր մի բոքոն (1) հաց եւ սկսեց բաժանել մեզի։

Վերջապէս մենք Արճէշ թողինք եւ գնացինք Բերկրի։ Ճանապարհին, մեր առաջ միշտ սալտաթներ կը պատահէին։ Ես միայն ռուսերէն խլէպ ասել գիտէի եւ նրանցից միշտ հաց ուզելով Բերկրի հասանք։ Այնտեղ տեսանք որ գետը ցամաքել էր եւ գետի մէջ լիքը օձ կար։ Այս որ տեսայ, շա՜տ զարզանդեցի (2). եւ գետի մէջտեղ ցամաքի վրայ մի փոքր երեխայի գլխակ էր դրուած։ Վերցրել էին այդ երեխայի գլխակը, քերել էին գլուխը, կտրել դրել էին ոտների տեղ, ոտները կտրել էին եւ դրել գլխու տեղը. ձեռները կտրել էին աջ ու ձախը փոխել եւ կաշին ալ փռել էին այդ գլխակի վրայ։ Սոսկալի էր այդ տեսարանը։

Այդ տեսարանից անցնելով՝ գնացինք մինչեւ Բեկրի։ Ո՜հ, չեմ կրնար պատմել այն ռուս զինուորների վրաններու թիւը Բերկրիի դաշտի մէջ։ Կարծես ամբողջ դաշտը ճինով պատած լինէր։ Այդ տեսարանը սաստիկ ուրախացրեց բոլորիս։ Երէկ, Թրք. չատըրներ (3) էին զարկուած, բայց այսօր, մեր փրկիչ ռուս զինուորների վրաններ են։ Ո՜հ, Աստուած, կը մտածէի ես, ի՞նչ էինք մենք երէկ եւ ի՞նչ ենք այսօր։ Երէկ չղթայուած էինք Արճէշի խոնաւ եւ մութ տնակների մէջ, իսկ այսօր, Բերկրիի ընդարձակ եւ կանաչազարդ դաշտերու մէջ, անվախ առաջ կ'երթանք, կը խօսինք, կը ծիծաղինք։ Չկայ ո՛չ Թուրք եւ ո՛չ Քիւրտ, չկան հրացանների ձայներ, չկայ եւ խեղճ Հայուհու ծծոցը, անոնք որ Թուրքերի բռունցքների տակ կը գոռային, կ'աղերսէին, մէկից օգնութիւն կ'ուզէին։ Ո՛չ, չկան նրանք, չքացան ամբողջ, եւ հիմա մենք ազատ ենք եւ ընդարձակ դաշտի մէջ կը քալենք համարձակ։

Ազատութիւն բոլորիս. նոր ծնուեցի ես մօրմէս...

Բերկրիի դաշտի մէջ մտնելուս պէս, ուր վրաններ էին խմբուած, գնացի վրանների մէջ եւ սկսեցի հաց, միս հաւաքել։ Ո՜հ, չեմ կրնար երեւակայել այն ժամանակուան զրութիւնս։ Հազար ձեռնէն էի գառել եւ հազար ոտնէն։ Ուր կը մտնէի՝ հաց կ'ուզէի։ Տային՝ տային, թէ որ չտային վա՜յ նրանց օրին։ Եթէ հացն միայն ուզէի, միան էլ կը փախցնէի։ Ամբողջ օր իմ գործն էր հաց փախցնել։

Իսկ դո՛ւք, սիրելի կարդացողներ, չլինի ինձ մեղադրէք թէ ինչո՞ւ այդքան շատ կը փախցնէի։ Որովհետեւ դիւրին չէր ինը օր առանց հացի ապրիլ։ Նոյնիսկ իմ աչքերիցս կը խլէի հացի կտորներ։ Երբ որ ձեռքս մի կտոր հաց ընկնէր, կը դնէի ծոցիս մէջ, չլինի թէ ինձանից գողանային։

Ո՛վ սովածութիւն, ի՛նչ կ'ընէ մարդս...

Միւս օր, մէկ հատ խազային (4) ինձ պատահեց։ Այդ խազայինը մեզի ծանօթ էր. Վանի մէջ, միշտ իր չորերը կը բերէր հօրս կարելու։ Ես դրան տեսայ Բերկրիի եւ մայրիկիս ասեցի որ այն մեր ծանօթ մուշթարի (5) խազայինն է։ Նա մօտեցաւ մեզի. երբ որ տեսաւ զիս, անմիջապէս ասաց. «Ո՞ւր է քո հայրը»։ Չնայած որ ես չէի հասկանար, բայց այնտեղ հայ կամաւորներ կային, նրանք կը թարգմանէին ինձ։ Ես ասեցի որ հայրս Թուրքեր սպաննեցին։ Այն ժամանակ, այդ մարդը այնքան լաց եղաւ որ ես ձեզ հաւատացնեմ, ես իմ հօր վրայ այդքան չէի լացեր։ Յետոյ իմ եւ եղբօրս ձեռքից բռնեց եւ ասաց. «Եկէ՛ք, ձեզ տանիմ իմ չատըրի մէջ, այնտեղ ձեզ հաց կուտամ»։

Մայրս սկսեց գոռալ թէ չե՛մ տար։ «Թուրքերից ազատեցի. հիմա էլ ուզում էք դուք տանել նրան. չե՛մ տար, չե՛մ տար»։ Մեղք չկար նրան, նա մայր էր, պէտք է իր ձեռնից եկածը չխնայէր իր տղաների համար։ Բայց ես նրան բախ. -- «Մայրի՛կ, սա մեր մուշթարին է, ես նրան կը ճանաչեմ»։ Վերջապէս մայրս համոզուեց ըսելով՝ շո՛ւտ եկէք։

Այդ բարի խազայինը մեզ տարեց մինչեւ իրենց չատըրների մէջ։ Այդ դրութեան միջոցին, մենք մի աղջիկ կը պահէինք մեզ մօտ։ Ինձ, եղբօրս եւ այդ աղջկայ առաջ մէկ -- մէկ հաց դրեց եւ լիք ամանով կերակուր. մենք սկսեցինք ախորժակով ճաշակել։ Այդ կերակուր ուտելուց յետոյ, եկաւ մէկ բոքոն հաց բերեց, մէջտեղից կիսեց եւ մէջը դրեց խոշոր մսի կտորներ եւ պանիր։ Նորէն մեր ձեռքից բռնեց եւ տարաւ մեր հին տեղ։ Արդէն գիշեր էր. ո՛չ մի ձայն չկար դաշտի մէջ. միայն մենք մեր ոտնի քայլեր կը լսէինք։ Հասանք մինչեւ մեր տեղ եւ մեզ յանձնեց մօրս եւ թողեց գնաց։

Վերջապէս ութ օր այդ դրութեան մէջ ապրեցինք Բերկրիի մէջ։ Մեզ կ'ըսէին թէ՝ Արամ Փաշէն (6) պէտք է Իգտիրից մեզ համար կառքեր ուղարկէ, որպէսզի գնանք Իգտիր։ Երբ ութ օրից յետոյ չեկան ո՛չ կառք, ո՛չ պատասխան, կազախներ մեզ ասեցին, «Ելէ՛ք ձեր ոտնով գնացէք մինչեւ Իգտիր»։ Մենք ալ ելանք եւ ոտնով սկսեցինք ճանապարհորդել։

(Շար. 8)

(1). -- Խոշոր կլոր հաց։
(2). -- Սարսափիլ։ (Անառեան)։
(3). -- Վրաններ։
(4). -- Գործի տէր մարդ (ռուսերէն)։
(5). -- Յաճախորդ (թրքերէն)։
(6). -- Արամ Մանուկեան, Վանայ հերոսամարտի գլխաւոր ղեկավար եւ 1918-ին ալ Հայաստանի Հանրապետութեան հիմնադիրներէն։

(Շար. Ա. էջէն)

րատեան, Պետական Նախարարներ՝ Վիգէն Զիտէճեան, Գագիկ Շահբազեան, Պաշտպանութեան հարցերու խորհրդատու՝ Վազգէն Սարգսեան, մամուլի քարտուղար՝ Ռուբէն Շուգարեան։

Հոկտեմբեր 27-ին, Երեքշաբթի, հայի տաղնապը աւելի քան երբեք սուր բնոյթ առած էր, բացարձակապէս հաց չկար եւ Թուրքիոյ փոխ տալիք հացահատիկներն ալ դեռ չէին հասած։

Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան, Հոկ. 27-ին հրամանագիր մը ստորագրած է որով իր պաշտօնէն կը հեռացնէ պետական նախարար՝ Ռուբէն Ջիֆթալարեանը, որ կը վարէր երկրաշարժի գօտիի վերակառուցման եւ շինարարական աշխատանքները։ Կը բացատրուի թէ այս պաշտօնազրկումը զուտ առողջական պատճառներու վրայ հիմնուած է։

Ս. Դ. ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ ԿԸ ՄՏՆԷ

Սոցիալ-դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութիւնն ալ մուտք գործեց Հայաստանի Խորհրդարանը յանձին Մեխակ Մխիթարեանի, որ իր պաշտօնական ներկայացուցիչը կը դառնայ։

Թուրքիոյ վարչապետը Իրանի այցելութեան ընթացքին, հանդիպումներու օրակարգին վրայ ունեցած է նաեւ Ղարաբաղի բախումներուն վերջ տալու հարցը. ան պաշտպանած է այն տեսակէտը թէ պէտք չէ կրօնական բնոյթ տալ ու որպէս քրիստոնեայ-մահմետական կնճիռ մը դիտել զայն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՔՔ-ի Քիւրտերը երբեք նման հալածանքի չէին ենթարկուած։ Թուրք բանակը, որու կ՚օգնեն Իրաքցի Քիւրտերը լայնածաւալ գործողութեան ձեռնարկած են։ Ամէնէն բուռն բախումները տեղի ունեցած են արդէն Քիւրտերու միջեւ իսկ։ ՓՔՔ-ն ընդունեցաւ ի վերջոյ վերջնագիրը եւ կը թուի որ կռիւները դադրած են։ Պէտք է 24 ժամէն հեռանային շրջանէն, բայց, ելքի դուռ ալ չկայ, Իրան ալ փակած է սահմանը։ Միւս կողմէ, Պաղտատի մամուլը կատղած է Թուրքիոյ դէմ, մինչ Թուրքիոյ Ներքին նախարարը ճշդած է որ «թրքական զօրքը միտք չունի ձմեռը Իրաք անցընելու»։ Թուրքերը գոհ են իրենց զինուորական յաղթանակներէն ճիշդ այն պահուն (Հոկ. 29) երբ իրենց ազգ. տօնն է։

ՄԻՇԷԼ ԿԱՌԵԹԱ Չորեքշաբթի օր (Հոկ. 28) Պոսթընէն Փարիզ վերադարձաւ, ուր կը բանտարկուէր։ Նախքան մեկնումը մամուլի ասուլիս մը տուաւ Պոսթընի օդակայանը, ուր շատ խիստ արտայայտուեցաւ։ Զուղեր մինակը «վճարել» ուրիշներու համար. Չի ծածկեր թէ կը վախնայ բանտէն, առանձնութենէն. Կ՚ընդունի որ 1985-ի վերջ --երբ կարելի էր դադրեցնել վարակուած արեան սրսկումները հեմոֆիլներուն-- սխալ մը գործած է, բայց, առանձին չէ գործած։ Պետութիւնն է որ որոշումները կուտայ, Պետութիւնն է պատասխանատուն։ Ինչ որ ճիշդ է --թէեւ չանմեղացներ զինք-- այն է որ հոս, ինչպէս Կառ տը Լիոնի արկածի պարագային, քաւութեան նոխազներ կան միայն եւ բուն պատասխանատուները (քաղաքական դէմքեր թէ ԷՍ - ԷՆ - ՍԷ - ԷՖ-ի տնօրէնութիւն) կը յաջողին վկայութիւններ բերելով իրենց օձիքը փրկել։

ԳԱՆԱՏԱ 55% մեծամասնութեամբ «ո՛չ» պատասխանեց այն հանրաքուէին, որ կը վերաբերէր երկրին յետագայ Սահմանադրութեան։ Նախատեսուած էր ազգ. հաշտութիւն Ֆրանսախօս Քէպէքի եւ երկրին անգլիախօս մնացեալ մասին միջեւ։ Այս ձեւով, Քէպէք պիտի շարունակէ պայքարը իր գերիշխանութեան համար. Ինչպէս յայտարարեց արդէն Քէպէքցիներու պարագլուխը՝ այսօր բխինք թէ ի՛նչ չենք ուզեր, վաղը կ՚ըսենք թէ ի՛նչ կ՚ուզենք։

ԿԻՊՐՈՍԻ Թուրք համայնքին պետը՝ Տէնքթաշ մերժած է տեսնուիլ կղզիին նախագահ՝ Վասիլիուի հետ, Նիւ-Եորք, ինչպէս նախատեսուած էր, այն պատրուակով որ Պութրոս Ղալիի ժամադրութեանց տետրակին վրայ հաւասար դետնի վրայ չէր դրուած, ինչ որ նորութիւն ալ չէ, քանի որ հիւսիսեան Կիպրոսի «Թուրք Հանրապետութիւնը» ոչ ոք ճանչցած է (բացի՝ Անգարայէն)։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տիկին Անիկ Փափազեանի մահուան առթիւ, «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն. --

Տիկին Էլիզ Տարօնեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆ. Պէթէլլի -- Քէօսէեան 500 ֆրանք, Տիկին Լիտա Տուտի -- Փափազեան եւ զաւակները 500 Ֆր.։

ԱՅՑ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՐԻՄԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս, Նոյեմբեր 1-ին ոգեկոչումի խմբական այց մը կուտայ Պանթէօ Փարիզիէնի գերեզմանատունը, հայ մտաւորականներու շիրիմին։

Սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, յարգոյ հասարակութիւնը.

Ծաղիկի զետեղում, շիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ։

Հաւաքուիլ ժամը 15-ին Սիմըթիէռ տը Պանթէօ Փարիզիէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մաքս Տորմուա։

Փորթ տ՚Օրլէանէն առնել թիւ 128 հանրակառքը ու իջնել Սիմըթիէռ Փարիզիէն կայանը։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 31, տօն է Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորոց, Յայտնից եւ Անյայտից։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի ժամը 10-ին։

Séminaire de Mme A. Ter-Minassian

«LES COMMUNAUTES ARMENIENNES AU 19e ET AU DEBUT DU 20e SIECLE : HISTOIRE ECONOMIQUE ET SOCIALE»

Les 2e et 4e mardis de chaque mois
à partir du 10 novembre, de 17h30 à 19h30
Maison des Sciences de l'Homme
54, Bd. Raspail, Paris 6e
Salle 801 (8e étage)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Կիրակի, Նոյեմբեր 1, ժամը 10-ին
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔ. ՊՈԶԱՊԱԼԵԱՆ
Դիւանապետ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի որ հիւրաբար շրջանս կը գտնուի։

Երգեցողութեամբ՝
Սահակ -- Մեսրոպ քառաձայն երգչախումբի։

Ղեկավարութեամբ՝
Խաչիկ Երլմազեանի

RECITAL
VIOLON - PIANO

Violon : DELPHINE DER-AVEDISSIAN
Piano : CARINE ZARIFIAN

organisé par le
Centre Culturel SAHAK - MESROP
339, avenue du Prado, Marseille 8e
Samedi 31 Octobre à 20 h 30

au programme :

BEETHOVEN — BARTOK —
KHATCHATRIAN — BABADJANIAN

—— P.A.F. 50 F. ——

Réservations au 91. 77. 84. 70.

VOYAGE ARMENIE 1992
(Départ chaque semaine)

A) TRANSPORT AERIEN SEUL

aller retour	4300 Frs
aller ou retour simple	2500 Frs
Réduction enfant 50%	
Réduction bébé 90%	

franchise bagage autorisée
40 Kgs par personne

B) VOYAGE ORGANISE A LA CARTE

Prix par personne
(la première semaine)

En chambre double	5100 Frs
En chambre individuelle	5350 Frs
Semaine supplémentaire en double	450 Frs
Semaine supplémentaire en ind.	700 Frs

Notre prix comprend :

- le transport aérien en classe économique
- les transferts : aéroport - hôtel - aéroport
- l'hébergement de première catégorie avec le petit déjeuner
- les frais de visa.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté 69003 LYON
Tél.: 78 60 13 66 Fax.: 78 60 92 26

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél.: 42 61 51 13 Fax.: 42 61 94 53

ASSOCIATION CULTURELLE NAREC D'ENGHIEN

bal annuel

Diner dansant organisé au profit de ses élèves le Samedi 7 Novembre dès 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien
(Face au Casino)

Soirée animée par Marten Yorgantz
Attractions surprises . . .

Places limitées, réservez en téléphonant au : 48 41 49 37 / 34 17 29 26

Meubles **Ghazarian**
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

«Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն»

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.

Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան 90-ամեակին առթիւ. --

Պր. Վահրամ Մոսաիչեան 200, Տիկին Անահիտ Գավէզեան 3000, Պր. Ժագ Գուսինեան 1000, Տիկին Արփինէ Սերոբեան 500, Տիկին Արմենուհի Խոտիկեան 500, Տոքթոր Հ. Տամլամեան 500 ֆրանք, Պր. Ստեփան Տամլամեան 1000, Տիկին Արշակ Պօղոսեան 500, Պր. Ֆրէտէրիք Նշանեան 500, Տիկին Մարիամ Ժամկոչեան 1000, Պր. Գեղամ Թորոսեան 1000, Իսիի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն 1000, Տիկին Հայկանոյշ Մարտիրոսեան 1000, Առնուվիլ Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն 1000, Տիկին Սիլվա Սերոբեան 1000, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Սարեան 300, Տիկին Տարիա Մայիլեան 1000, Պր. Օննիկ Պայրամեան 1000, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջրրաշեան 5000, Պր. Մարտիկ Տակառեան 1000, Տիկին Մատլէն Միքայէլեան 300, Պր. Տելեմաք Գավէզեան 2000, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս -- Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն 1000, Տիկին Լուսիա Միտիլեան 100, Տէր եւ Տիկին Միհրան Եփրեմեան 10.000 Ֆր.։

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Թ. Կիրակոսեանէ 500 ֆրանք ի յիշատակ իր ընտանիքի հին եւ նոր բոլոր ննջեցեալներուն։

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30
VENDREDI
30 OCTOBRE
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.919 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 17.919

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻ ՊԱՇՏՕՆԸ (ԱՌԺԱՄԱԲԱՐ) ԿԸ ՎԱՐԷ Ա. ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

Հանրապետութեան Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կարգադրութեամբ, Արտաքին Նախարարի պարտականութիւնները յանձնուած են նախարարի առաջին տեղակալ՝ Արման Կիրակոսեանի որ Հոկտեմբեր 27-ին ալ Թոքիօ մեկնած է մասնակցելու ՀԱՊ-ի երկիրներուն օգնութիւն ցուցաբերելու հարցերուն նուիրուած միջազգային Գ. եզրափակիչ համաժողովին:

Ճափոն որոշած է 100 միլիոն տոլար աւելցնել իր տալիք օգնութեան վրայ, Յունուարին երբ ճարտարարուեստական երկիրները հանդիպում ունեցած էին Ուաշինկթըն, Ճափոն 15 միլիոն տոլարի տեխնիքական օգնութիւն մը յանձն առած էր:

Միւս կողմէ, ըստ «Արմէնփրէս»ի տեղեկութեանց Արտաքին Նախարարի պաշտօնին համար կը քննուին կարգ մը թեկնածութիւններ: Առայժմ ամէնէն հաւանականը կը նկատուի Գերագոյն Խորհուրդի Մանտաթային եւ Էթիքայի յանձնաժողովի նախագահ՝ Աշոտ Ոսկանեան:

Գնդակոծուած են, ծանր հրանօթներէն Կապանի օդակայանը եւ մէկ բնակիչ մեռած է: Ռուսաստանի զինուորական դէտ՝ Կոլնեւի կարծիքով, հրաձգային խախտման դէպքերէն 90%-ը Ազրբէջանի կողմէ կը գործուի:

Հոկտեմբեր 20-ին Հիւսիսային Օսէթիա պատահած կազամուղի խանգարումէն ետք, վերանորոգման աշխատանքները ստանձնած է Ստավրոպոլի շինարարական վարչութիւնը, որ խոստացած է զանոնք աւարտել մօտ ատենէն: Սակայն հայ մասնագէտներու կարծիքն այն է, թէ նորոգութիւնը կը տեւէ առնուազն դեռ երեք շաբաթ եւ Հայաստան կազի մատակարարումը չի վերսկսիր Նոյեմբերի կէսէն առաջ:

Հայաստանի ամէնօրեայ ռուսերէն պաշտօնաթերթ «Ռեսփուպլիքա Արմենիա» Հոկտեմբեր 27-ին իր ընթերցողներուն ծանուցած է թէ կը դադրեցնէ հրատարակութիւնը, ծանր աշխատավարձքերու պատճառով: Յիշուած է նաեւ որ թերթին հիմնադիրը՝ Գերագոյն Խորհուրդը որոշ պատասխանատուութիւններ ունի լրագրողներուն նկատմամբ: Յոյս կը յայտնուի որ հարցերը կը լուծուին եւ պաշտօնաթերթը վերստին լոյս կը տեսնէ ամենակարճ ժամանակամիջոցին. Նշուած է նաեւ, որ խմբագրութիւնը իրեն իրաւունք կը վերապահէ ինքնուրոյն քայլեր առնելու:

Հոկտեմբեր 26-ին Պետական նախարար Վազգէն Մանուկեան ընդունած է ԵԱՊԺ-ի փորձագէտներու Թէքնիք խումբի ղեկավար Փիէր տը Քիէրքը եւ ռազմական պայմանագրերու պատասխանատու Փիրս Ֆորտոնին: Տեսակցութեան նիւթը եղած է կողմերու համատումը՝ Հայաստանի եւ ԵԱՊԺ-ի անդամ բոլոր երկիրներու միջեւ, որոնք պայմանագրեր ստորագրած են սպառազինումի հարցերու վերաբերեալ: Հիւրերը յայտնած են նաեւ որ այդ ուղղութեամբ կը նախատեսուի Երեւանի մէջ կապի կեդրոն մը բանալ, զոր կարելի կ'ըլլայ օգտագործել նաեւ հեռաձայնի գիծերու ծաւալումին համար:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲՈՐԻՍ ԵԼՑԻՆ հրովարտակով լուծեց Ազգային փրկութեան ճակատը, որ գերազգայնապաշտ ծայրայեղներու եւ նոր-համայնավարներու զինակցութիւն մըն էր: Լուծեց նաեւ Խորհրդարանի նախագահին պահակազօրքը, բայց, իրենց պաշտօնէն չհեռացուց վարչապետը եւ Արտաքին նախարարը (Կայտար եւ Կոզիրեւ) ինչպէս կը կարծուէր: Իր ելոյթին մէջ (Խորհրդարանին առջեւ), Ելցին շեշտեց թէ հակառակ իր անցողակի դժուարութիւններուն Ռուսաստան մեծ պետութիւն մըն է զոր կարելի չէ սպասման սենեակի մը մէջ կարգի սպասել տալ, մեղադրելով ռուս դիւանագէտները որ շատ վարանոտ են: Եթէ անհամաձայնութիւններ կան, աւելցուցած է, պէտք է արտայայտել՝ «Նոյնիսկ Միացեալ-Նահանգներու հանդէպ, այնքան սիրելի Կոզիրեւի»:

ՊՈՒՇ սկսած է յուսատես ըլլալ, քանի Քլինթընի հետ տարբերութիւնը կը նուազի եւ ըստ Սի-Էն-Էն-ի հաղորդած մէկ հարցախոյզին երկու կէտի իջած է: Այս իսկ պատճառով, Ճ. Պուշ ոչ ոք կ'անտեսէ, ցեղախումբերէն մինչեւ բուժակները: «Ֆիկարօ» կը հրատարակէր նկար մը, ուր Պուշ սիրալիր խօսակցութեան մէջ է Մոնթանայի կարմրամորթ բուժակի մը հետ:

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ Ազգային հիմնարկը շատ յոռետես է Ֆրանսայի տնտեսական ապագային մասին, մինչ ներկան ալ նուազ փայլուն է, քան իր նախատեսածը, քանի 1992-ի աճը 2%-ի պիտի հասնի միայն (2,5 էր նախատեսուած): Սնանկութիւնները օրէ օր կը բազմանան 1991 Օգոստոսէն 1992 Օգոստոս յաւելումը 7,3%-ի համեմատութիւն արձանագրած է, 55.828-ի հասնելով:

Հայաստանի Վիճակագրութեան Պետական Կոմիտէի տուեալներէն կը պարզուի, որ այսօր Հայաստան 35.564 գործազուրկ կայ, փոխարէն՝ 6.105-ի Յունուար-Ապրիլ ժամանակաշրջանին: Կը նուազի պետական շրջանակներու մէջ աշխատողներու թիւը: Այս տարուան Մարտին անոնց թիւն էր 1 միլիոն 308.062, իսկ Օգոստոսին՝ 977.106:

Ներկայ տուեալներով Ստեփանակերտի բնակչութեան թիւը հասած է 65.000-ի, որոնց 20.000-ը բռնի գաղթածներ են: Այս պարագան ա՛լ աւելի դժուարացուցած է տեղւոյն իշխանութեանց գործը. ալիւրը, կարագը, շաքարը կը բաշխուի կտրօններով: Միանգամայն քաղաքի պիւտճէն կրկնապատկուած է եւ տնտեսա-հաշուարկային կազմակերպութեանց աշխատաւորներու աշխատավարձքերը բարձրացած են չորս անգամ, եւ Նոյեմբերին կը նախատեսուի նոր յաւելում: Այդ նպատակներուն կը տրամադրուի 100 միլիոն ռուբլի:

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓՈՐԻՁ

ԵՐԵՒԱՆ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27 / 28)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ՝ ՌՈՒՍ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀԵՏ

Հոկտեմբեր 26-ին ԼՂՀ-ի Երեւանի ներկայացուցչութեան կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է Ռուսաստանի դեսպան Վլադիմիր Կազիմիրովի եւ ԼՂՀ-ի ներկայացուցիչ Մանուէլ Սարգսեանի հանդիպումը, որու ընթացքին քննարկուած է շրջանի իրադրութիւնն ու հակամարտութեան կարգադրութեան ուղղութեամբ Ռուսաստանի պատրաստած նախագիծը: Մ. Սարգսեան ըսած է ներկայացուած նոր նախագծի մասին ԼՂՀ իր վերջնական պատասխանը կուտայ զայն մանրամասն ուսումնասիրելէ վերջ: Կազիմիրով կ'այցելէ նաեւ Բաքու, Անգարա եւ Թեհրան: Նոյն օրը, Մանուէլ Սարգսեան մարդասիրական օժանդակութեան հարցերու առընչուող տեսակցութիւն մըն ալ ունեցած է Երեւան գտնուող միջազգային Կարմիր Խաչի պատուիրակութեան հետ:

Ք. ՔՈՔՍԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հոկտեմբեր 27-ին Արտաքին Նախարարութեան մէջ տեղի ունեցած է Մեծն-Բրիտանիոյ Լորտերու Պալատի փոխնախագահ Քարոլայն Քոքսի մամուլի ասուլիսը: Ան վերջերս դարձեալ Ղարաբաղ գացած է իրեն հետ տանելով 60 թոն ապրանք՝ սննդամթերք եւ դեղօրայք: Տիկին Քոքս լրագրողներուն բացատրած է թէ ինք կանոնաւորաբար անգլիական հանրային կարծիքը տեղեակ կը պահէ Արցախի բնակչութեան կրած յարձակումներէն եւ իրական կացութենէն: Իր կարծիքով անհրաժեշտ է Ղարաբաղի բնակչութեան զանգուածային վերադարձը իրենց բնակավայրերը, ինչպէս նաեւ Լաչինի մարդասիրական անցքի պահպանումը:

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒՄԸ

Հոկտեմբեր 26-ի կառավարական որոշումով կ'ապահովուի յատուկ շարք մը ձեռնարկութիւններու աշխատանքը՝ ինչպէս ելեկտրալամբերու, ելեկտրամեքենաշինական գործարաններ, որոնց կը յատկացուի օրական 0,5 միլիոն քիլովաթ-ժամ ելեկտրականութիւն: Միաժամանակ, աղէտի գօտիի եւ սահմանամերձ շրջաններու ելեկտրական մատակարարումը կը հասնի օրական 1,5 միլիոն քիլովաթ-ժամի: Երեւան կը պահպանուի 12-ժամեայ անջատումներու դրութիւնը:

ՌՈՒՍԵՐԷՆ ԳԻՐՔ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիան ռուսերէն լոյս ընծայած է «Լեռնային Ղարաբաղը 1918-1923 թուականներուն» հատորը, որ կը բաղկանայ 476 փաստաթուղթերէ եւ նիւթերէ, որոնց մեծ մասը անտիպ էր: 4000 տպաքանակով լոյս տեսած այս մեծածաւալ գիրքը իր էջերուն մէջ տեղ տուած է նաեւ ղարաբաղեան հարցի նոր՝ 1988-1992 փուլին ալ:

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՔԸ

Իտ եւ Ռուսաստանի հեռատեսիլէն սփի-
Ի տես Ռուսաստանի հեռատեսիլէն սփի-փաստեր պարունակող լրատուութիւններուն ու հարցազրոյցներուն, Հայաստանի եւ ԼՂՀ-ի հեռատեսիլի լրագրողները, իբր բողոք որոշած են իրենց լրատուութիւնը դադրեցնել Ռուսաստանի հեռատեսիլի յայտագիրներուն: «Նովոստի», «Վեստի» եւ «Իթոգի» յայտագիրներու այս տեսակի լրատուութեան նմոյշներ են, օրինակ, Ստեփանակերտէն Ազրբէջան քշուած Ռուսերու պարագայ մը եւ կամ այն լուրը թէ ամէն ամիս Փարիզի օդակայանէն հազարաւոր հայ կամաւորներ ուղղակի Ղարաբաղ կը ղրկուին:

ԵՐԵՒԱՆ -- ԼԻՈՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Այս տարուան Մայիսին Երեւան այցելած էր Լիոնի քաղաքապետարանի պատ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ – ԲԱՔՈՒ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Նախիջեւանի Հանրապետութեան Նախագահին դէմ Բաքուի ձեռնարկած գործողութիւններուն ու անոնց հակազդեցութեան արձագանգը կը շարունակուի. ինչպէս ծանօթ է, Հոկտեմբեր 24-ին Ազրբէջանի «Ժողովրդական Ճակատ»էն 200 զինեալներ գրաւած էին Ներքին նախարարութեան եւ հեռատեսիլ-ձայնասփիւռի շէնքերը: Թուրք մամուլին համաձայն, Հայտար Ալիեւ բնաւ մտադիր չէ ենթարկուելու Բաքուի ու օգնութիւն խնդրած է Ռուսաստանէն: Նախիջեւանի Ազգային Ժողովը պահանջած է որ Ազրբէջանի Ժողովրդական Ճակատը իր բոլոր զէնքերը յանձնէ կառավարութեան:

Պատահարը խռոված է նաեւ Բաքուի քաղաքական շրջանակները. մէկ կողմէն Նախագահ Էլչիպէյ հրամանագրով մը երեք հոգինոց քննիչ յանձնախումբ մը կազմած է, միւս կողմէն աղերի Ներքին նախարարը Համիտով շատ բուռն արտայայտութիւններ ունեցած է Հայտար Ալիեւի հասցէին, մինչեւ իսկ ըսելով որ Նախիջեւանի մէջ կարգ-կանոնը վերահաստատելու համար եթէ պէտք ըլլայ, կրնայ ճակատէն զարնել Նախիջեւանի նախագահը:

Բաքուի «Ժողովրդական Ճակատ»ի ղեկավարները Ալիեւը կ'ամբաստանեն Թեհրանի մօտենալու ջանքեր գործադրելու յանցանքով. կը տեղեկացուի որ վերջերս Իրան 10 մոլլա ղրկած է Նախիջեւան: Պնդումներ կան նաեւ որ ինքնավար հանրապետութեան մէջ մաֆիան կը պատրաստուի ձեռք անցընել ղեկավարութիւնը:

Թուրք մամուլը կ'արձագանգէ նաեւ Երեւանի ձայնասփիւռին այն լուրին թէ Հայտար Ալիեւ կը պատրաստուի իր երկիրը Ազրբէջանէն խզել ու միացնել Թուրքիոյ:

ՍԱՀՄԱՆԱՄԵՐՁ ՇՐՋԱՆ՝ ՆՈՅԵՄԲԵՐԵԱՆ

Միայն Ղարաբաղի մէջ չէ որ պատերազմը արդէլք կ'ըլլայ աշնանային հունձքին. Հայաստանի սահմանային գօտիներն ալ նոյն խնդիրներու ծանրութիւնը կը կրեն: Նոյեմբերեանը անոնցմէ մէկն է. Սեւանայ լիճին հիւսիսին, Ատրպէյճանի սահմանակից այս շրջանը առօրեայ գընդակոծումներով կը բաժնէ պատերազմական գօտիի ճակատագիրը: 150 քիլոմեթր երկարութեամբ սահմանագիծ մը ու անոր կպած 10 — 12 գիւղեր կրակի մշտական թիրախ են. նաեւ անոնց արտերը ու ցորենը, հացահատիկը՝ Հայաստանի համար այնքան թանկագին այդ բերքը, կը մնայ հողին վրայ:

Հացը չէ միայն որ վախ կը պատճառէ նման շրջաններու բնակչութեան ու ղեկավարութեան. կայ եւ վառելանիւթի խնդիրը, ռմբակոծումներէ վնասուած բնակարաններու եւ հանրային շէնքերու նորոգութեան խնդիրը...: «Հայաստանի Հանրապետութեան» Հոկտեմբեր 20-ի թիւին մէջ լոյս տեսած հարցազրոյցը շրջանի նախագահ, երեսփոխան՝ Վասիլ Ջիլինդարեանը կը խօսեցնէ այս բոլորին մասին:

Հակառակ որ հիմնական մտահոգութիւններու մասին բաւական գոհացուցիչ տուեալներ կան անոր պատասխաններուն մէջ, այսուհանդերձ, կան նաեւ թերիներ որոնց համար Վասիլ Ջիլինդարեան պետական աւելի հոգատար մօտեցում կ'ակնկալէ:

Շրջանի մտահոգութիւններուն գլխաւորը վառելանիւթը չէ. Օգոստոսէն սկըսած նախապատրաստական աշխատանքը գիւղերուն ու մանկապարտէզներուն այս մարզի պահանջքը դրեթէ բաւարարած է. աւելի քան 80% համեմատութեամբ իրենց պէտք եղածը ունին նաեւ մազութով աշխատող հիմնարկ — ձեռնարկութիւնները. պակասը լրացնելու գլխաւոր դժուարութիւնը կուգայ շատ բարձր գիներէն, Անկէ զատ պէտք է նորոգուին վնասուած շէնքերու դուռ եւ պատուհանները. դժուար է մանաւանդ ապակի ճարել. մէկ քառակուսի մեթրը 150 ռուբլի կ'արժէ: Ի՞նչ ընել: «Ստիպուած, դուռ — լուսամուտ փայտով ենք փակում: Գեղեցիկ չէ, բայց գոնէ ցրտից ապահով է»:

Նոյեմբերեանի մասին այս գոհացուցիչ տեղեկութիւններուն վրայ պաղ ջուր կը լեցնէ, սակայն, սահմանային գօտին կացութիւնը. «գրեթէ անելանելի վիճակ է ստեղծուել. ռմբակոծութեան հետեւանքով Ոսկեպարի, Կոթի, Բարեկամաւանի տասնեակ ընտանիքներ մնացել են անօթեւան: Գիւղացին արդէն սարերից իջել է ու ապրելու տեղ չունի: Շրջկենտրոնի խղճուկ հիւրանոցը լեփ — լեցուն է: Բայց դա հարց չի լուծում: Անտուն մարդկանց թիւն օրէցօր անում է. փինանսներ չկան, շինանիւթ չկայ, ոչնչով չենք կարողանում օգնել մարդկանց»:

Այս մատնանշումներէն ետք, Վասիլ Ջիլինդարեան կը դանդատի կառավարութեան կեցուածքէն. «մինչեւ այժմ օգնութիւն չենք ստացել. աւելին, Կոթի գիւղին չթոյլատրուեց իր արտադրանքին հաշուի 700 հազար ռուբլին օգտագործել աւերուած տների վերանորոգման եւ պաշտօնական նպատակների համար: Իր իսկ փողը չեն թողնում որ մարդ տնօրինի», Այս ու այլ դանդատներ շըրջանի նախագահին բսել կուտան. «Յաւում եմ, բայց պէտք է ասեմ որ սահմանային շրջանին ոչ մի բացառութիւն չի արւում: Մայրաքաղաքում չգիտեն որ սահմանի բերանին գիւղացին եւ' կուում է, եւ փըլուած տունն է ուզում նորոգել եւ ուզում է նաեւ հաց ձեռք բերել»:

Մոռացութեան ամբաստանութեան առաջին թիրախը կ'ըլլայ Պետական նախարար Ռուբէն Ջիֆթալարեան. «խոստացաւ շէնքի (կիսակառոյց պանդոկ) աւարտման համար մի քանի 100·000 ռուբլի տրամադրել: Այս հիւրանոցն աւարտելու դէպքում մարդկանց համար ձմռանը գոնէ ժամանակաւոր հանգրուանատեղ կը լինէր: Բայց այդ էլ չարին: Մոռացան»:

Շրջանը 400 թոն հացահատիկ պէտք է մթերէ. 300-ը պատրաստ է, բայց կարելի չէ եղած 300 հեկտար արտը հնձել, որովհետեւ կրակի տակ է. մօտ 150 հեկտար ալ Ատրպէյճանցիներու կողմէ հըրկիզուած է, Քանի անգամ տեղացիները փորձած են արտ հնձել, բայց մարդկային զոհեր տրուած է:

Անտուն բազմութիւններ, կրակի տակ մնացած հունձք, անդամթերքի պակասի, ցուրտի հեռանկար ու թշնամիի մօտաւորութիւն: Այս բոլորը բազմապատկուած այնքան անգամով որքան Հայաստան սահմանամերձ շրջան ունի: Նոյնիսկ եթէ մոռացումը չըլլայ, ի՞նչ հրաշք կրնայ գործել երկրին կառավարութիւնը ծանօթ պայմաններուն մէջ, Բայց, իրադրութենէն գոնէ մոռացումը պակսեցնելով կարելի է ցորենին, ապակիին պակասը կերպով մը լրացնել հոգատարութեան տպաւորութիւն մը ստեղծելով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ՊԻՏԻ ՉԱՆՀԱՆԳՍՏԱՑՆԷ ԿԻՊՐՈՍԻ ՈՒ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԷՋ

«Ճումհուրիյէթ» Հոկտեմբեր 18-ին սիւնակներ կը տրամադրէր Արտաքին նախարար Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հրաժարումէն վերջ ստեղծուած կացութեան ու Հայաստանի ընդհանուր կեցուածքին մասին:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարար Հիքմէթ Չէթին Թերթի թղթակցին յայտարարած է, թէ Հայաստանի Նախագահ Լեւոն Տէր — Պետրոսեան Թուրքիոյ դէմ որեւէ դըրդըռութիւն պիտի չընէ քրտական կամ կիպրական հարցերու մէջ, որոնք խիստ կարեւոր հարցեր են Թուրքիոյ համար: Հայաստանի Նախագահը, անցեալ ամիս Նիւ — Եորքի մէջ կայացած երկարատեւ հանդիպումի մը ընթացքին այս մասին վստահեցուցած է Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը: Լեւոն Տէր — Պետրոսեան ըսած է, որ Հայաստան բացարձակապէս չուզեր Թուրքիան անհանգստացնել քրտական ու կիպրական հարցերու մէջ եւ արդէն այդ մէկը մաս չի կազմեր Թուրքիոյ ուղղեալ իրենց քաղաքականութեան:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութեան բարձրաստիճան լրագրողներէն մէկն ալ «Ճումհուրիյէթ»ին յայտնած է, որ Դաշնակցութեան կողմէ ՓՔՔ-ի ուղղուած հրաւէրը դեր խաղացած է Րաֆֆի Յովհաննէսեանի պաշտօնազրկման մէջ: Նոյն անձը յայտնած է, որ Թուրքիոյ Հայաստանի քաղաքականութիւնը հիմնուած է այն համոզումին վրայ, որ առկայ է Պետրոսեանի կողմնակիցներուն ու Դաշնակցականներու կողմնակիցներուն միջեւ: Դէպքերը ցոյց տուին, որ Թուրքիոյ այդ դիրքորոշումը ճիշդ էր:

Արտաքին նախարարութենէն բարձրաստիճան անձնաւորութիւնը ըսած է, որ Թուրքիա կը հաւատայ, որ Պետրոսեանի խմբակը չի փափաքիր Թուրքիոյ նկատմամբ հետապնդել քաղաքականութիւն մը, որ հիմնուած պիտի ըլլայ «պատմական դրդութիւններ»ու վրայ: Այս խմբակը կը շարունակէ Թուրքիոյ հետ լաւ յարաբերութիւններ հաստատելու կամք մը ցուցաբերել: Անոնք Ղարաբաղի հարցին լուծում գտնելու իրենց փափաքին մէջ ալ անկեղծ են:

Նոյն անձնաւորութեան համաձայն, ՓՔՔ կազմակերպութիւնը Երեւան հրաւիրուած է Դաշնակցութեան կողմէ, առանց Հայաստանի կառավարութեան գիտակցութեան: Փաստը այն է, որ Հայաստանի կառավարութիւնը մերժած է տեսակցիլ ՓՔՔ-ի հետ: Թուրքիա անփոփոխ կը պահէ Հայաստանի նկատմամբ իր քաղաքականութիւնը: Փոփոխութիւն չկայ նաեւ Հայաստանի ցորեն փոխ տալու որոշումին մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ՈՒՂՂՈՒԻ ԴԷՊԻ ՄԻՋԻՆ — ԱՐԵՒԵԼՔ

Րաֆֆի Հերմոն, Երեւանէն «Ճումհուրիյէթ»ին կը հաղորդէ, թէ Երեւանի արտաքին քաղաքականութիւնը բաւական պիտի ազդուի Րաֆֆի Յովհաննէսեանի պաշտօնազրկումէն: Այժմ կը սպասուի որ Հայաստան, մեկնելով իր աշխարհագրական դիրքին պարտաւորութիւններէն, դէպի Միջին — Արեւելք ուղղուի, Միջին — Արեւելքի հետ լաւ յարաբերութիւններ հաստատէ, փոխանակ իր ամբողջ յոյսերը դնելու Ամերիկայի կամ Եւրոպայի վրայ: Արդէն Լեւոն Տէր — Պետրոսեանի ու Րաֆֆի Յովհաննէսեանի միջեւ տարակարծութիւնը տեսակէտներու այս տարբերութենէն ծնունդ կ'առնէր:

Կարելի է ըսել, որ Լեւոն Տէր — Պետրոսեանի ու անոր կողմէ պաշտօնակոչուած Րաֆֆի Յովհաննէսեանի միջեւ դիւանագիտական տարբեր նախընտրութիւններ կային:

Յովհաննէսեան կարճ ժամանակի մէջ մեծ ժողովրդականութիւն եւ գնահատանք շահած էր շնորհիւ ամերիկեան բարքերէն փոխ առնուած այն սովորութեան, ըստ որու ան միշտ ժպտուն դէմքով կ'ելլէր ժողովուրդին ու մամուլին դիմաց, կը ցուցաբերէր իրեն նկատմամբ համակըրանք ստեղծող շարժումներ, իր յաճախակի այցելութիւններով, արտասահմանեան երկիրներուն շատ լաւ կը ծանօթացնէր երիտասարդ Հայաստանի հանրապետութիւնը:

Բայց այն արբեցութիւնը, որ ծնունդ առած էր երիտասարդ հանրապետութեան այնքան արագօրէն ճանաչում գտած ըլլալէն, ժամանակի ընթացքին իր տեղը սկսաւ թողուլ կարգ մը փափուքներու, որոնք հարց կուտային թէ «դէպի ո՞ւր կ'երթանք», կամ «ո՞ր երկիրներուն ուժի միասնութեան գօտին մէջ պիտի մըտնենք»:

Արդարեւ եթէ նկատի առնուի, թէ Լեւոն Տէր — Պետրոսեան անկախութեան հռչակումէն անմիջապէս վերջ իր առաջին գործ Ամերիկա փութացած էր, թէ հակառակ ընդդիմադիրներու փափաքին՝ երիտասարդ Հայաստան կռնակ դարձուցած էր Միջին — Արեւելքին, եւ թէ իր ամբողջ յոյսը դրած էր Ամերիկայի եւ եւրոպական երկիրներու, այն ատեն հասկնալի կը դառնայ որ դիպուածաւ չէ, որ Րաֆֆի Յովհաննէսեան նշանակուած էր Հայաստանի Արտաքին Նախարարութեան պաշտօնին:

Միայն թէ Մարտ ամիսէն սկսեալ Հայաստան սկսաւ հասկնալ որ Ամերիկայի գլխաւորութեամբ Արեւմտեան աշխարհը պիտի չկարենար գոհացում տալ իր ակընկալութիւններուն եւ փոխելով արտաքին քաղաքականութեան իր ուղեգիծը, իր ակնարկները յանկարծ դարձուց դէպի Միջին — Արեւելք:

Լեւոն Տէր — Պետրոսեան անցեալ Ապրիլ ամսուան մէջ բազմանդամ պատուիրակութեան մը ընկերակցութեամբ, Դամասկոս գնաց պաշտօնական այցելութեամբ եւ հոն Հաֆըզ Ասատի ուղղեալ արաբերէն ուղերձ մը արտասանեց: Այս բոլորը ցոյց կուտային որ Երեւանի արտաքին քաղաքականութեան մէջ կարեւոր անկիւնադարձ մը կ'իրականանար:

Հայաստան, որ աշխարհագրական բաւականութեամբ դատապարտուած է լաւ յարաբերութիւններ մշակել Թուրքիոյ, Ատրպէյճանի, Վրաստանի եւ Իրանի նման դրացիներու հետ, այս փոփոխութենէն վերջ սկսաւ հասկնալ որ ինք Միջին Ասիական ընտանիքին մէկ անդամն է եւ թէ պէտք է տօնէ այդ ընտանիքին ու Արեւմուտքին միջեւ «բանալի անդամ» մը ըլլալու դերը:

Հայաստանի դիւանագիտութիւնը իր «խակ»ութեան շրջանը բոլորեց Ամերիկահպատակ Արտաքին նախարար Րաֆֆի Յովհաննէսեանի եւ անոր խմբակին շընորհիւ: Երիտասարդ Հանրապետութեան դիւանագիտութեան կազմաւորման մէջ Յովհաննէսեանի ու ընկերներուն խաղացած դերը անուրանալի է: Միայն թէ հիմա որ խակութեան շրջանը անցած է, Միջին - Արեւելքը ծանրութիւն շահեցաւ Երեւանի դիւանագիտական նախընտրութիւններուն մէջ եւ այս զարգացումը գնցեց Րաֆֆի Յովհաննէսեանի ու ընկերներուն գործունէութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐ ԻՐԵՆՑ ՅՈՅՍԸ ԴՐԱԾ ԵՆ ՐԱՖՖԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՎՐԱՅ

Անատոլու Գործակալութիւնը Մոսկուայէն հաղորդեց թէ հրաժարեալ Արտաքին նախարար Րաֆֆի Յովհաննէսեան Ամերիկա պիտի չվերադառնայ ու պիտի շարունակէ մնալ Հայաստանի մէջ:

Իթար — Թասս գործակալութեան կատարուած յայտարարութեան մը մէջ Յովհաննէսեան ըսաւ, որ Երեւանէն տարբեր տեղ երթալ մտադիր չէ: Բայց ան բացատրութիւն չտուաւ իր ապագայ ծրագիրներուն մասին:

Երեւանի քաղաքական դէտերը այն կարծիքը ունին, թէ Յովհաննէսեան ջանք պիտի թափէ որպէսզի Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի ընդդիմադիրներուն միջեւ միութիւն մը ստեղծէ: Ընդդիմութիւնը, որ բաղկացած է բազմաթիւ կուսակցութիւններէ, ներկայիս տարրալուծուած վիճակ ունի եւ Յովհաննէսեանի նման հմայիչ անձնաւորութեան մը մականին տակ ընդդիմութիւնը կրնայ միասնութեան նոր ճիգ մը ընել:

Դաշնակցութեան կողմէ հրատարակուած հաղորդագրութիւն մը թափ տուաւ այս ենթադրութեան: Հաղորդագրութեան մէջ դիտել տրուեցաւ, որ Լեւոն Տէր — Պետրոսեան, Յովհաննէսեանի հրաժարումը պահանջելով, մեծ հարուած մը իջեցուց Հայաստանի ազգային միութեան ու արտաքին քաղաքականութեան ազդեցիկութեան: Լեւոն Տէր - Պետրոսեան իր այս որոշումով անգամ մը եւս փաստած եղաւ, որ մտադիր չէ ճանչնալ Ղարաբաղի հայկական հանրապետութիւնը:

Արդարեւ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը ներկայիս կը մերժէ Ղարաբաղի հանրապետութիւնը ճանչցող առաջին պետութիւնը դառնալ, այն պատճառաբանութեամբ թէ այս որոշումը ներհակ է Սէ-Էս-Սէ-Ը-ի սկզբունքներուն եւ ամբողջովին կը փակէ հաշտութեան դռները:

ՀԱԼԷՊԱՀԱՅ ՔՐՈՆԻԿ

— Թիւ 3 —

Ատենէ մը ի վեր, մեր ներկայ ընկերային, ազգային եւ քաղաքական վիճակը, ծանր հարցականներու առջեւ դրած է զիս, որուն տրամաբանական բացատրութիւն մը տալը անհնարին, կամ առնուազն, թնճուկային դարձած է:

Հայ մամուլի էջերէն, յատկապէս «Յառաջ»ին (որուն հաղորդումները մասնաւոր վստահութիւն կը ներշնչեն) օրը օրին կը հետեւիմ Հայրենիքի եւ ճակատի անցուդարձերուն. յոգնած միտքս կը կորսուի անհամար ինչո՞ւներու մէջ:

— Ինչո՞ւ այս արտասովոր ճամբորդութիւնները, մեր Հայրենի պետական մեծ ու մանր պատասխանատուներուն, դէպի բարեկեցիկ հայ գաղութներ, երկուստեք ապարդիւն, մինչ մատի վրայ կը հաշըւին աղէտեալ գօտիի եւ գաղթակայաններու այցելուներու թիւը, շատ աւելի օգտակար եւ անծախս...

— Ինչո՞ւ այս անիմաստ պայքարը Հայկական Հիմնադրամին դէմ, երբ միակ վստահութիւն ներշնչող եւ տրամաբանական լուծումն է ներկայ պայմաններու մէջ:

— Ինչո՞ւ այս միամտութիւնը կուրօրէն յենուելու միջազգային (անսիրտ) ատեաններու արդարութեան, ռոմանթիկ մերձեցումով, փոխանակ գործնական լուծումներ որոնելու մեր ներկայ աղէտին, որուն վերջը չի տեսնուիր...

— Ինչո՞ւ թշնամին դերարդիական օդանաւերով անպատիժ պիտի ռմբակոծէ մեր գիւղերն ու քաղաքները, ամէն օր նորանոր զոհեր խլելով, եւ մենք միայն կամաւորական ջոկատներով ընդդիմութիւն ցոյց պիտի տանք:

— Ինչո՞ւ գոհեկօրէն պայքարիլ ժողովրդավար ուղիով ընտրուած օրինաւոր Իշխանութեան դէմ մինչ պայքարի այնքան կրակի ճակատներ կան արդէն Հայրենիքի սահմաններուն վրայ եւ Արցախի մէջ:

— Ինչո՞ւ Հայրենիքի շահերը եւ կարիքները չդասել ամէն բանէ վեր եւ շարունակել կուրօրէն հետեւիլ դրդռիչ թելադրանքներու. գօնթրա փաքթում նօն վալէթ արկումէնդում — իրականութեան դիմաց պատճառաբանելն աւելորդ է, կ'ըսէին Հռոմայեցիները:

— Ինչո՞ւ այսքան տարածուն Սփիւռք ունեցող պետութիւն մը չկրնայ օգտագործել մաս — մէտիայի բոլոր միջոցները եւ անդէն յետամնաց կարծուած Ատրպէյճան մը գայն մեծ ճարտարութեամբ գործածէ...

— Ինչո՞ւ, Ինչո՞ւ, Ինչո՞ւ...

Եւ ահա հաւաքած այս բոլոր ինչո՞ւ-

ները խռուած ուղեղիս մէջ, փողոց իջայ անպատակ դեգերելու: Անգիտակցաբար հասած էի Սեբոբին դրասենեակին առջեւ, ուր երեկոյեան տուն երթալէ առաջ թաղին բոլոր հայ բժիշկներն ու փաստաբանները սովորութիւն ըրած են հանդիպելու եւ օրուան անցուդարձերու մասին խորհրդածելու: Սեբոբ մի քանի տարի Եւրոպա ուսանած զարգացած երիտասարդ մըն է որ Պէյրութի երեք օրաթերթերը («Ազդակ», «Զարթօնք», «Արարատ») ամէն օր աչքէ կ'անցընէ. -- Պէտք է երեքն ալ կարդամ -- կ'ըսէ -- որ իրականութեան մօտեցող բան մը կարենամ հասկնալ: Սեբոբ կուսակցական կիրքեր չունի. ազգայինը ամէն բանէ վեր է իրեն համար. յարգուած եւ սիրուած է ամէնքէն: Այդ իսկ պատճառով իր բարեկամները քիչ մը ամէն հոսանքի կը պատկանին:

Հոգիները տաքցած են արդէն երբ ներս կը մտնեմ: Պահ մը կը սփոփուիմ որ իմ բոլոր ինչո՞ւներս հասարակաց խօսակցութեան նիւթ դարձած են, միեւնոյն ատեն խոր ցաւ մը կը զգամ որ անոնք խեղճ գոյութիւն ունին ... ուրեմն խռովքը ամէնուս է. այս կամ այն ձեւով մեկնաբանուած, արդարացուած կամ այն ձեւով մեկնաբանուած, արդարացուած: Ցաւ մը որ արդէն մտած է մեր մորթին մէջ ու մեզ կը կրծէ օրէ օր, դրիլի մատնելով մեր երջանիկ թմբիրի մէջ գտնուող հայկականութիւնը...:

Դրացի Թուրք հեռատեսիլի չորս կայաններէն ամբակոծուող միակողմանի նըկարները՝ խանձուած հայկական հրասայլերու, այրող գիւղերու, նահատակուած մարմիններու, անդադար սփռումներու կրկնումներով, կը յաջողին մեր անկարողութեան զգացումը բարդոյթի վերածել եւ կրնաք երեւակայել թէ այդ պահուն որքան դաւաճան կ'երեւին մեր հայրենի ղեկավարները, որոնք կը յանդգնին բանակցութիւններ կատարել Թուրքին հետ, սովահար ժողովուրդին ցորեն հասցնելու համար:

Բայց արդէն ժամը յառաջացած է: Թուրքիայէն նոր լուր եւ կրկնակի հասած է. խանութները չզգուած՝ պէտք է երթալ որոշ քանակ մը ապահովել: Իսկ վաղը կանուխ, ներկաներէն ոմանք ժամադրութիւններ ունին Անգարայէն եւ Պոլիսէն ժամանող Թուրք գործատէրերու հետ, մեքենաներ եւ այլ նիւթեր ապսպրելու համար. չէ՞ որ աւելի նպաստաւոր են քան Եւրոպայի գիները...:

ԵՒՍԵԲԻՈՍ

ՃԻՊՐԱԼԹԱՐ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ ԴՐԱԽՏԻՆ ՎՐԱՅ

Վերջերս Սենեկալի նախագահը Ապտու Տիուֆ մարգարէական ոճով մը կ'ըսէր. -- «Վաղը կրնաք Ափրիկեցի բազմութիւններու արշաւանքին ենթարկուիլ. անոնց որոնք թշուառութենէ մղուած, պիտի խուժեն դէպի հիւսիսի երկիրները: Անոնց դէմ յատուկ օրէնսդրութիւն պիտի պատրաստէք, բայց պիտի չկարենաք դէմ դնել յորձանքին. կարելի չէ թեւերու շարժումով պատուար կանգնիլ ծովուն: Այդ արշաւանքը ձեզի պիտի յիշեցնէ այն խուժանները զորս ճանչցաք Միջին դարուն»: Գործը հոն հասած չէ տակաւին, սակայն Ափրիկեցիներու եւ Մարոքցիներու բազմութիւնը որ յուսահատօրէն կը փորձէ ոտք դնել Եւրոպայի հողին վրայ, արդէն մտահոգիչ հեռանկարներ կը գծէ: Սալամանքայի մէջ Սեպտեմբեր 28 եւ 29--ին կայացած Ֆրանքօ-սպանական սեմինարը ճիշդ է որ Եւրոպայի հարաւային դարպասը ամրացնելու նպատակը կը հետապնդէր. ճիշդ է նաեւ որ Սպանիա որ կէս միլիոնէ աւելի օտարական ունի եւ Մարոք որոշած են գաղտնի գաղթողներու դէմ պայքարելու համար իրենց տեղեկութիւններն ու ոստիկանական անձնակազմերը փոխանակել. այսուհանդերձ, այս ամբողջը, նաեւ այլ նման միջոցառումներ անզօր պիտի մնան կասեցնելու եւրոպական «դրախտ»ին թեկնածուներուն հոսքը: Իտալիոյ Արտաքին նախարարին կարծիքով որ իր կարգին գործ ունեցաւ Ալժերիացի եւ Թունուզցիներու Սիկիլիա խուժումին հետ, յաջողելու միակ պայմանը այս երկիրներու զարգացումին ի նպաստ կատարուելիք օժանդակութիւնն է: Արդէն Հասարակապետութիւնը հարաւի երկիրներուն տրամադրած օժանդակութիւնը եռապատկած է: Սակայն, նոյնիսկ առիկա բաւարար չի նկատուիր շատերու կողմէ ու փաստք կը յայտնուի որ Եւրոպայի երկու մեծերը՝ Ֆրանսա եւ Գերմանիա եւս հետաքրքրուին այս խնդրով ու գործնապէս մասնակցին ազդու միջոցառումներու որոնումին:

Նիւթը լայն տեղ կը գրաւէ սպանական մամուլին մէջ, ուր հրատարակուած հարցազրոյցի մը ընթացքին երկրին փարչապետը կատարելապէս կը ճանչցի Ափրիկէէն գաղթողներուն: «Եթէ քսան տարու հիւսիսային Ափրիկեցի մը ըլլայի, այդ սալերէն մէկուն վրայ տեղ պիտի գրաւէի. եթէ ետ ղրկէին զիս ու առանց խեղդուելու տեղս հասնէի, ամիս մը ետք կրկին պիտի ձեռնարկէի նոյն արկածախնդրութեան» կ'ըսէ Կոնզալէս, կերպով մը արձագանգելով մարոքցի ժողովուրդին դժուարութիւններուն:

Մարոքի 25 միլիոն բնակչութեան 60%-ը երեսուն տարեկանէն վար է: Արտակարգօրէն բարձր է անգործութեան տոկոսը այդ զանգուածին. միակ յոյսը կը մնայ Եւրոպան:

Զբօսաշրջական գլխաւոր քաղաքներու փողոցները ողողուած են 10 -- 30 տարեկան անգործներու բազմութիւններով որոնք պատրաստ են օգնելու, առաջնորդելու, պաշտպանելու, ծախելու, բացատրելու, որեւէ բան ցոյց տալու զբօսաշրջիկներու, քանի մը տիրհամի փոխարէն: Անոնք կրնան հաշիշ ճարել, ամէնէն երիտասարդ պոռնիկները գտնել: Ոստիկանութիւնը արգելք չէ այս գործունէութեան եթէ մարդ չմոռնայ անոր բաժին ալ հանելու: Եւ ընկերա -- տնտեսական այս սարսափելի կացութեան վըրայ պէտք է աւելցնել կեդրոնական Ափրիկեցիները որոնք կը լեցուին հոն, Սպանիա անցնելու մտադրութեամբ: Այդ մարդիկը որոնք խոյս կուտան իրենց երկիրներու սովէն ու ներքին կռիւներէն, ամէն բանի պատրաստ են Արեւմուտք անցնելու համար: Անոնք կը դիզուին տառնով, քառնով միակ սենեակի մը մէջ, մինչեւ որ Ճիպրալթարի նեղուցէն Սպանիա անցնելու առիթը ներկայանայ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԺՊԻՏ

- Պապ, արաղը թանկացել ա, էլ չես խմի:
- Չէ, տղա ջան, ես կը խմեմ, էդ դու հաց չես ուտի:

Շուկայում սունկ են վաճառում՝ կիլոգրամը 100, 150, 200, 300 ռուբլի: Մէկը վաճառում է 3 ռուբլիով:
- Ախպեր, ջան, խի՞ ես սունկը էժան ծախում:
- Որովհետեւ թունաւոր ա:

- Ալէ, հա՞յ ես:
- Հա:
-- Բա խի՞ թուրքական սվիտր չես հագնում:

- Բժիշկ, գրիպ եմ, ի՞նչ անեմ:
- Մի քիչ հեռու կանգնի:

Ծնողներին սպանած մարդասպանին վերջին խօսքին իրաւունք են տալիս:
- Որբ տղայ եմ, խնդրում եմ պատիժս թեթեւացնէք:

- Քանի՞ էրեխայ ունես:
- Մի:
- Բա մի էրեխու համար կնիկ պահիր կանե՞ն:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԴՊՐՈՑ

Գիւմրիի քաղաքային Խորհուրդի որոշումով քաղաքի թիւ 27 դպրոցին տրուած է Վազգէն Ա. անունը եւ անուանակոչման տօնախմբութեանց անձամբ ներկայ եղած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը և մասնակցած է նաեւ Գիւմրիի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ մատուցուած պատարագին:

ԿԱՊԻ ՓՈԽԱՐԷՆ ՍՊԱՌՄԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ

Հոկտեմբեր 15--ին վարչապետ Խ. Յարութիւնեան եւ Թիւրքմէնստանի Նախարարներու Խորհուրդի փոխ - նախագահ Նազար Սույունով ստորագրած են համաձայնագիր՝ 1993--ին առեւտրատնտեսական գործակցութեան, ինչպէս նաեւ փոխադրամիջոցներու ոլորտին մէջ կատարուելիք փոփոխութիւններու սկզբունքներուն մասին: Թիւրքմէնստանէն ստացուող կազի փոխարէն Հայաստան պիտի ղրկէ թեթեւ արդիւնաբերութեան, ելեկտրաթէքնիքական եւ պատրաստի այլ արտադրութիւններ:

ԱՆՆԱ ՍԱՐԱՃԵԱՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Երեւանի Չայքովսքի դպրոցէն Աննա Սարաճեան Ֆրանքֆուրթ տեղի ունեցած Պախի նուիրուած միջազգային մրցումին, տարբեր երկիրներէ 50 դաշնակահարներու միջեւ գրաւած է առաջին տեղը:

ՀԱՍՏՈՑՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱՐՏԱԴՐԷ

Երկրաշարժէն ի վեր իր գործունէութիւնը դադրեցուցած Գիւմրիի յղկող հաստոցներու գործատունը կը վերսկսի արտադրել: Փորձարկուած է կլոր յղկող հաստոցներու արտադրումը, որու պահանջքը մեծ է արտասահմանի մէջ: Նախատեսուած է 60 հաստոցի արտադրութիւն՝ մինչեւ տարեվերջ: Միանգամայն «Ալմաստ» միաւորման աջակցութեամբ, գործատունը սկսած է թանկարժէք քարերու մշակման փոքրածաւալ հաստոցներու կազմումը:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ»Ի ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Գիտութիւններու Ակադեմիային մէջ տեղի ունեցած է «Գոյամարտ» բարեսիրական միութեան կազմակերպած մամուլի ասուլիսը, ուր խօսք առած են նախագահ Ս. Ղազարեան, ակադեմիկոս Ա. Սիմոնեան, Միութեան զինուած ջոկատներու ընդհանուր հրամանատար Արամ Թորգոմեան: «Գոյամարտ» կուսակցականօրէն չէզոք միութիւն մըն է, որու նպատակն է սատարել հայկական պետականութեան, օգնել բոլոր գաղթածներուն, զոհ գացածներու եւ ծանր պայմաններու մէջ գտնուող ընտանիքներուն, որբերուն եւ նպաստել Հայաստանի եւ Արցախի պաշտպանութեան:

Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հ. Բ. Ը. Մ. Մելգոնեան Կրթական Հաստատութենէն ներս հայակերտման առաքելութիւնը կ'ընդգրկէ նաեւ աւանդութիւն դարձած չաբաթօրեայ իրիկնային հանդիսութիւնները, որոնք խօսքի եւ արուեստի՝ արտասանութեան, երգի ու պարի հոգեթով մթնոլորտի մէջ՝ որպէս մեծարանք մեծանուն գրողներու թէ գործիչներու, կամ ոգեկոչում ազգային նըւիրական իրողութիւններու Մելգոնեանցի նորահաս սերունդին կը պարգեւեն այն գեղեցիկ պահերէն մին, որ կը ջերմացնէ Հայու հոգին եւ կը հարստացնէ սիրելի կրթօճախին մէջ հիւսուած յիշատակներու գիրքը:

Արժանավայել ու գեղեցիկ զուգադիպութեամբ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւնը այս կրթաշրջանին առաջին հանդիսութիւնը՝ Հոկտեմբեր 10--ին նըւիրած էր Ս. Թարգմանչաց:

Հաստատութեան «Ակունք» երգչախումբը օրուան խորհուրդը մատուցանեց «Իմ Հայոց Լեզու» եւ Ա.Բ.Գ.» երգերու գեղեցիկ մեկնաբանութեամբ, որմէ ետք հաստատութեան աւագ ուսուցիչ՝ Պր. Անդրանիկ Տաղէսեան կատարեց բացման խօսքը յարգանք ներշնչելով բոլոր անոնց հանդէպ որոնք ունէին տեսիլք եւ նուիրում՝ կերտելու հազարհինգհարիւրամեայ բուրգը, որ կը կոչուի հայ մատենագրութիւն: Ապա ան ներկայացուց եւ հրաւիրեց օրուան բանախօսուհին՝ Երեւանի Համալսարանի Հայոց Լեզուի եւ Գրականութեան բաժինի շըրջանաւարտուհի Տիկին Ռոզէթ Ալէմեանը, որ այս կրթաշրջանին միացաւ հաստատութեան ուսուցչակազմին:

Տիկին Ալէմեան հանգամանօրէն ներկայացուց մեծ ուսուցչապետ Մեսրոպ Մաշտոցի կեանքը, հայրենանուէր ու տքնաջան գործունէութիւնը, ժամանակի քաղաքական իրավիճակը, Հայոց գիրերու եւ հայ մատենագրութեան ստեղծումը: Բանախօսուհին արժեւորելով գիրերու դերը մեր ժողովուրդի գոյատեւման պայքարին մէջ ըսաւ. -- «Քաղաքական անկախութիւնը կորսնցուցած ըլլալով, գարեր շարունակ պահեցինք մեր ազգային ինքնուրոյնութիւնը շնորհիւ մեր մշակութային նուաճումներուն, որոնց սկիզբը դըրուեցաւ քրիստոնէութեան Հայաստան մուտքով եւ ամրապնդուեցաւ գիրերու ստեղծումով...»:

Հանդիսութեան գեղարուեստական բաժինը գործադրուեցաւ Հաստատութեան սան -- սանուհիներու կատարողութեամբ: Սանուհի՝ Նայիրի Թնկըրեան (Շարժա) դաշնամուրի վրայ նուագեց «Շուշիկի» յօրինումը (Կոմիտաս), ապա սան՝ Վարուժան Աւետիքեան (Պէյրութ) ընթերցեց «Գեղօն Ի Պատիւ Հայ Լեզուին» ձօնը (Արշակ Չօպանեան), ապա սանուհի՝ Սեդա Իսկէնտէրեան (Եթովպիա) արտասանեց «Տաղ Հայերէն Լեզուին» քերթուածը (Վահան Թէքէեան): Կրթարանի քառաձայն երգչախումբը, խմբավարութեամբ վաստակաւոր մշակ՝ Պր. Սեպուհ Աբգարեանի, խանդավառօրէն մեկնաբանեց՝ «Ով Մեծասքանչ Դու Լեզու», «Տաղ Սրբ. Մեսրոպայ» եւ «Խօսք Իմ Որդուն» երգերը: Հանդիսութիւնը իր աւարտին հասաւ «Հայու Մաղթանք»ով:

Աշակերտները հեռացան հանդիսասրահէն Ս. Թարգմանչաց ազգանուէր ու տիտանական գործի արժանաւոր ժառանգորդները դառնալու վճռակցութիւնը ամրապնդած:

ՎԻՈԼԷԹ ԹԱՇՃԵԱՆ

Նիկոսիա

ԴՈՂՆՈՒԹԷ ԴՈՂՆՈՒԹ

ՍՈՖԻԱՅԻ Հայոց Ազգային Տան մէջ, Հոկտեմբեր 3--ին, տեղի ունեցած է «Երեւան» կազմակերպութեան 12--րդ ազգային համագումարը: Մասնակցած են 14 քաղաքներէ ընտրուած 85 պատգամաւորներէն 63--ը: Անհասկնալի մնացած է Խասքովոյի, Եամպոլիի, Քրճալիի եւ Այթոսի պատգամաւորներու բացակայութիւնը: Մասնաւոր մտահոգութեամբ քննարկուած է «Երեւան» շաբաթաթերթի վիճակը, մանաւանդ նիւթական դժուարութիւնները: Խմբագիրները իրենք զիրենք ապահով չեն զգար, որովհետեւ կազմակերպութիւնը ի վիճակի չէ երաշխաւորելու թերթին նիւթականը: Կազմակերպութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնած է հրաժարիլ թերթին հրատարակիչը ըլլալէ ու առաջարկած է որ ան անցնի գաղութին ապագայ ներկայացուցչական մարմնին հովանաւորութեան տակ: Այս հարցը պիտի որոշուի Փետրուարին գումարուելիք ժողովին:

(Շար. Ա. էջէն)

ուխրակութիւն մը։ Լիոնի քաղաքապետ Միշէլ Նուառ եւ Երեւանի իր պաշտօնակիցը՝ Համբարձում Գալստեան համաձայնագիր ստորագրած էին համագործակցութեան վերաբերեալ։ Այդ օրերէն ի վեր տարուած աշխատանքներու հաշուեկշիռը կատարելու հրաւիրուած է հիւրաբար Երեւան գտնուող Լիոնի փոխ-քաղաքապետ Վահէ Մուրատեան։ Ան իր ելոյթին բացատրած է թէ համագործակցութեան առաջնահերթ հարցերէն է Երեւանը Եւրոքաղաքներու շարքին դասել, որ յաջողելու պարագային Արեւելեան Եւրոպայի քաղաքներէն առաջինը կ'ըլլայ այդ «ակումբին» անդամ դառնող։ Լիոն ստանձնած է ատոր խրագործումը։ Ապա, փոխ-քաղաքապետը անդրադարձած է ճարտարապետական - շինարարական ոլորտէն ներս համագործակցութեան ծրագիրներուն, ինչպէս նաեւ Երեւանի օտար լեզուներու Հիմնարկի ֆրանսական կեդրոնին՝ Լիոնի բերած նպաստին, Հայաստանի հեռատեսիլի թէքնիք մասնագէտներուն Լիոնի մէջ կատարելագործումին, առողջապահական հարցերու շուրջ համագործակցութեան։ Վահէ Մուրատեան, որ ճարտարագէտ է, աշխատանքի բերմամբ յաճախ գտնուած է Հայաստան։

ԱՅՑ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՐԻՄԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս, Նոյեմբեր 1-ին ոգեկոչումի խմբական այց մը կու տայ Պանթէօ Փարիզէնի գերեզմանատունը, հայ մտաւորականներու շիրիմին։

Սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, յարգոյ հասարակութիւնը։

Ծաղիկի զետեղում, շիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ։

Հաւաքոյթ ժամը 15-ին Սիմըթիէռ տը Պանթէօ Փարիզիէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մաքս Տորմուա։

Փորթ տ'Օրլէանէն առնել թիւ 128 հանրակառքը ու իջնել Սիմըթիէռ Փարիզիէն կայանը։

L'ARMENIE ET LES ARMENIENS

Un peuple incroyablement bousculé par l'histoire, mais aussi incroyablement résistant au malheur : les Arméniens.

Nés, voici plus de 25 siècles, dans un petit pays coincé entre mer et montagne, les Arméniens sont implantés aujourd'hui dans le monde entier. Ils sont particulièrement nombreux et actifs en France.

Une épopée plurimillénaire, animée par la foi et la liberté :

— Une nation et une chrétienté très anciennes

— Avatars d'un peuple cent fois persécuté

— Le maelström des empires byzantin, perse, ottoman, russe

— 1915 : un génocide sans précédent

— Arménie, terre de tous les arts

— Une diaspora inventive et solidaire...

Avec la collaboration de sommités des Universités Françaises et Arméniennes : J.-P. MAHÉ (*Hautes Etudes*), Gérard DEDEYAN (*Montpellier*), Cl. MUTAFIAN (*Paris-Nord*), Y. TERNON, A. TERMINASSIAN (*Sorbonne*), Kr. BELEDIAN (*Biblio. Nubarian*), R. KEVORKIAN (*Lyon*), J.-Cl. KEBABDJIAN (*CRDA*), L. ZAKARIAN, E. TADJIRIAN, A. HAKOBIAN (*Erevan*).

Avec une interview du réalisateur Henri VERNEUIL.

(Numéro Spécial) NOTRE HISTOIRE n° 94 — Novembre 1992 — 35 F.

76 pages illustrées, avec des statistiques, cartes, chronologie, glossaire, bibliographie. En vente depuis le 25 Octobre chez votre marchand de journaux, ou sur commande à Notre Histoire — VPC — 163, Bd. Malesherbes — 75017 Paris (+5 F. pour frais d'expédition).

Մեզմէ կը խնդրուի ծանուցանել

ԶԱՐԵՀ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ
(Սեբաստացի)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 27-ին, 97 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 2, ժամը 10.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէն - Փարիզիէնի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Մարգրիտ Մարուքեանի (ծնեալ՝ Կիւլզասեան) մահուան առթիւ։

Ժան - Շարլ Պապայեան Եկեղեցւոյ 500 Ֆր., Պր. Փօլ Գասապեան 300 Ֆր., Տոքթոր Ժան Ցակոբեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ժամկոչեան, Տէր եւ Տիկին Վռամ Սիմէօնեան, Տէր եւ Տիկին Վարդան Տէր - Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թաշճեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Խաչատուրեան, Ժանօ Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Քօքայեան, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Ասարլըղեան 100-ական Ֆր.։

Մինասեան ընտանիք, Մանկիեան ընտանիք, Ժան Փիէր Զօ, Ռօտէ (Աւինեոն) 50-ական Ֆր., Պր. Միսաք Ուստոյեան կ. Խաչին 100 Ֆր.։

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը Հոկտ. 11-ի Եկեղեցւոյս աւանդական Մատաղօրհնութեան առիթով շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -

Բերկուհի Ալթունեան 1000 Ֆր., Լորիս Անդրէասեան 500, Յակոբ Ալըճը 200 Ֆր., Ասլան Քիրէն 100, Յակոբ Պօյաճեան 250, Տիկին Զիլինկիրեան 300, Միրիճան Տագէսեան 150, Տիկին Տալիդա 100, Գէորգ Տէյիրմէնթաշ 500, Միհրան Տէմիր 1000, Տիւզեան ընտանիք 200, Փարիզի Մայր Եկեղեցի 1000, Արնուվիլի Վարդայ Ս. Խաչ Եկեղեցի 1000, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցի 1000, Լուսին Էրսէն 100, Գալայճեան ընտանիք 100, Մումճեան ընտանիք 2000, Սիրանոյշ Գարակիւլեան 500, Արսէն Գարաօղլու 500, Հայկուհի Քէչէճեան 100, Սիրարփի Գիրէն 100, Թորոս Քըլմաղ 200, Պօղոս Գիւբէլեան 50, Մարիամ Մանուկեան 100, Էօզմէրինօղլու ընտանիք 300, Տավիտ Փաշաեան 50, Խաչիկ Սէրհօշօղլու 500, Զարդուհի Թաշճը 200, Սանկօսեան ընտանիք 500 Ֆր.։

Նոյն առիթով Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի բարգաւաճման համար եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Տիկին Մարկրիթ Պաղտասարեան 300, Աստղիկ Տէր - Պարսամեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տոնոյեան 300 Ֆր., Մուրատեան ընտանիք 10.000 Ֆր., Տիկին Մարի Էօզթաշ 200, Տիկին Մարի Կապուտ 100 Ֆր., Տիկին Նազլը Աքտէմիր 100, Ապա Պէթի 50, Ֆրէտ Յարութիւնեան 400, Տիկին Աննա Գարաթէփէ 300, Պր. Գալուստ Գարաթէփէ 1000, Էլմաս Գայան 100, Տիկին Թագուհի Գումրու 500, Պր. Սարգիս Մուրատեան 2500, Տիկին Էլիզապէթ Մուսաեան 100, Տիկին Անի Օգեան 100, Պր. Մ. Փափազեան 500, Բարթալօղլու ընտանիք 100, Տիկին Արմենուհի Փէհլիվան 500, Պր. Ժիրայր Փէհլիվան 2500 Ֆր., Բէրպէրեան ընտանիք 300, Տէր եւ Տիկին Տելեմաք Գավէզեան 1000, Տիկին Նազլը Սարգիսեան 100, Պր. Ժիրայր Շնորհքեան 250, Պր. Եղիա Թաշճըօղլու 200 Ֆր., Պր. Ռոժէ Զօրաշեան 1000, Տիկին Սօնիա Թուրեան 250 Ֆր., Տիկին Ազատուհի Տալպասդրան 50 Ֆր.։

ՇՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Արփինէ եւ Յոլինէ Տէօքմէճեան կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյեմբեր 1, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՔՐՈՒՀԻ ՏԷՕՔՄԷՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

BAIL A CEDER

ԾԱԽՈՒ Է

ԲԱԼՈՒԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆԸ

առողջական պատճառներով։

Հետաքրքրուողները կրնան դիմել հետեւեալ թիւերուն. -
45 - 23 - 24 - 97 կամ՝ 43 - 40 - 92 - 09

Մինչ այդ՝ գրատունը բաց է ամէն օր, ժամը 15-էն 18.30։
9, rue de Trévise, Paris 9ème
métro Cadet

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անիէռ, Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը իր սիրեցեալ ընկերուհի՝ Տիկին Անիկ Փափազեանի մահուան առթիւ, խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր ընտանեկան պարագաներուն։

ASSOCIATION CULTURELLE
NAREG D'ENGHIEN

bal annuel

Dîner dansant organisé au profit de ses élèves le Samedi 7 Novembre dès 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien
(Face au Casino)

Soirée animée par *Marten Yorgantz.*
Attractions surprises . . .

Places limitées, réservez en téléphonant au : 48 41 49 37 / 34 17 29 26.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 31, տօն է Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորոց, Յայտից եւ Անյայտից։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի ժամը 10-ին։

ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷ՛Ք

ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՎ ՕԺՏՈՒԱԾ ԵՒ ՄԱՍՆԱԳԷՏ

«ՇԱՆԹ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ»

Pour tous vos travaux de saisie et de traitement comptable adressez-vous à un spécialiste

«E^TS SCHANTH»

28, RUE SAINT - SAUVEUR
75002 PARIS
M° SENTIER ou LES HALLES
Tél. : 45 - 08 - 43 - 10

LA BRADERIE DE CHENE

Pour participer à la reconstruction des villages frontaliers du *Zanguézour* et du *Karabagh*, *CHENE — FRANCE* fait appel à votre aide afin de lui permettre d'organiser sa première grande braderie les 12 et 13 Décembre au Collège Samuel Moorat à Sèvres.

Aidez *CHENE* en offrant vos objets de valeur, neufs ou anciens : bibelots, livres, objets d'art, tapis, artisanat, bijouterie, marqueterie, petits meubles, jouets, disques, maroquinerie etc...

Pour tous renseignements, téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15h sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h.

CHENE — FRANCE
6, rue Bellart, 75015 PARIS

SIDON TRAVEL FRANCE
présente

ARMENIE '92

VOL DIRECT PAR AEROFLOT PARIS-EREVAN-PARIS

3600 F

Pour renseignements et inscriptions contacter :
SONIA ACHDJIAN
34, AVENUE DES CHAMPS-ELYSEES — Escalier A, 2e étage
75008 PARIS
TEL : 42 56 40 30
FAX: 42 25 41 21

ՇԱԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31
SAMEDI
31 OCTOBRE
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 17.920 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 68e ANNEE — N° 17.920

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՓՈԽԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔԻ

Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահ Բ. Արարքցեանի վերջին այցը Ֆրանսա, պէտի յատկանշուի փոխադարձ յարաբերութիւններու նոր հանգրուանով մը. այնուհետեւ Հայաստանէն քաղաքական դէմքերու այցելութիւններով չէ միայն որ հայաստանեան փակագիծեր պիտի բացուին Փարիզի մէջ. անոնք վերածուած են մնայուն ներկայութեան : Հայաստան, յանձին՝ Վահան Փափազեանի, դեսպան մը ունի այլեւս ֆրանսական մայրաքաղաքին մէջ : Անոր ու Երեւանի մէջ տեղին Տը Հարթէնկի գործունէութեամբ այսօր կարելի է խօսիլ դիւանագիտական փոխադարձ գործնական կապերու մասին :

Վ. Փափազեան քաղաքական երիտասարդ դէմք մըն է. կու գայ ՀՀՇ-ի շարքերէն : Առաջին ակնարկով, կնճիռներ չատ հասանական չեն իր պաշտօնավարութեան ընթացքին մէջ, նկատի առած Ֆրանսայի բարեկամական կեցուածքը Հայաստանի հանդէպ :

Կայ նաեւ այդ պաշտօնավարութեան ներհայկական ճակատը, քանի որ Ֆրանսայի մէջ կայ «հայ գաղութ» կոչուած ներկայութիւն մը. այդ ներկայութիւնը ամէնէն ճիշդ բնութագրումը կը գտնէ թուական արտայայտութեամբ. Ֆրանսայի մէջ կ'ապրին Հայեր որոնց թիւը կ'ըսուի թէ 300 - 350 հազար է :

Այս զանգուածը, ասկէ անդին, որպէս ամբողջութիւն ղեկավարութեան մը տակ ամփոփելու, անոր մէջ կառուցային հատքեր նշմարելու ամէն փորձ անյաջողութեան կը բախի : Ղեկավարութեան պատուանդանին վրայ, առ ի չգոյէ հարկաւորին, կը զետեղուի նախ կրօնական իշխանութիւնը, որպէս գլուխ ու պաշտօնական ներկայացուցիչ, ապա կուսակցութիւններու թեւը : Մինչդեռ ո՛չ առաջինը՝ հակառակ տեսականօրէն ընդհանրական իր բնոյթին, ո՛չ ալ երկրորդը՝ գաղափարական հոսանքներու մրցակցութեամբ, կրնան գաղութը գլխաւորողի յաւակնութիւն ունենալ :

Բ. Արարքցեանի այցելութեամբ պարզուած պատկերը առոր վերջին ապացոյցը եղաւ. փարիզեան երեկոյթին ուր ան խօսք կ'ուղղէր Հայութեան, կրօնական իշխանութիւնը, որպէս այդ, կը փայլէր իր անհասկնալի բացակայութեամբ. իսկ կուսակցութիւններու գլխաւորը՝ ՀՅԴ-ն երկու օր առաջ իր ծանր հրետանին գործի կը լծէր անշքացնելու համար Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահին այցելութիւնը :

Ո՞վ կրնայ այս պայմաններուն մէջ ըսել թէ մէկը կամ միւսը կ'արդարացնեն զանգուած գլխաւորողի հանգամանքը, երբ այդ զանգուածը եկեղեցիէն ալ, կուսակցութիւններէն ալ բաւական հեռաւոր տեղ մը կը գտնուի :

Հայաստանի ներկայացուցիչը, որպէս այդ, կրնա՞յ շրջանցել այս ճակատը, երբ գլխաւորաբար «Հայաստան» հիմնադրամին խնդիրը որ իր գործունէութեան մաս պիտի կազմէ, առընչուած է ուղղակի անոր : Երբ երկրին ներկայէն մէջ բացառութեան չի կարօտիր հիմնադրամին դերը, մինչ անոր հանդէպ խանդավառութիւնը սանձելու հրահանգներ կը շրջին հոս, հրապարակին վրայ. երբ մանաւանդ Փարիզի մէջ հիմնադրամի յանձնախումբի մը կազմակերպութեան առաջին փորձերը արդիւնք չտուին, ո՛չ որպէս հոգաբարձու նշանակուած երկու անձերը ներկայ էին այն երեկոյթին ուր Խորհրդարանի նախագահը անոր կարեւորութիւնը կը շեշտէր, ոչ ալ որպէս տեղական մարմնի կողք, Բ. Արարքցեան երեք անուն յաջողեցաւ առաջարկել :

Որպէսզի Ֆրանսահայութեան այս ուռուցիկը ուժի լման գիծերով ներկայանայ, ասոնց քով պէտք է զետեղել այն մեծ հետաքրքրութիւնն ալ, զոր մանաւանդ ստեղծումի օրերուն, գաղութը ցոյց տուաւ հիմնադրամին հանդէպ :

Առ այժմ, հակադրութիւններու, չկամութեան, իսկ միւս կողմէ, Հայաստանի առօրեան պատ մը դիւրացնելու տրամադրութեան խրարու ներհակ ուժերուն ընդմէջէն պիտի անցնի Վ. Փափազեանի գործունէութեան այն մարզը որ առընչուած պիտի ըլլայ ներհայկական ճակատին :

Մաղթելին այն է որ Վ. Փափազեան ունենայ անհրաժեշտը, իր գործունէութեան յաջողութիւնը ուղիղ համեմատական դարձնելու այսօրուան պատկերին ժխտականներուն հետ :

Ա. Թ.

ԱԶԳ. ԲԱՆԱԿԸ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Է
Կ'ԸՍԷ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՀԱՑԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Հանրապետութեան նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան յայտարարեց թէ Հայաստան պէտք է անպայման կազմէ իր բանակը իր ապահովութեան համար եւ ոչ թէ յարձակողական նպատակներով : Նախագահը այս յայտարարութիւնը ըրած է պաշտպանութեան նուիրուած հանդիպումի մը ընթացքին, յայտնելով նաեւ որ հաւաքական ապահովութեան համաձայնութիւնը ՀԱՊ-ի մէջ չի գործեր :

**

Ուրբաթ, Հոկ. 30-ի առտուն Երեւանէն մեր առած լուրերը ինչ կը վերաբերի մանաւանդ հացին, խրախուսիչ չէին : Ըստ երեւոյթին Թուրքերը աճապարելու պատճառ մը չեն տեսներ, թէեւ Ս. Տէմիրէլ հրահանգած կ'ըլլայ որ ձեւակերպութիւններուն վերջ տրուի եւ ժամ առաջ Հայաստանի հացահատիկը ղրկուի :

Բայց, ներկայիս շատ քիչ քանակութեամբ հացահատիկ կու գայ Պաթումէն եւ անշուշտ չի բաւեր : Մնաց որ Նոյ. 1-էն սկսեալ հացին գինը կը բարձրանայ վեց անգամ, 6 ռուբլիէն անցնելով 36 ռուբլիի : Այս քայլը առնուած է հաւասարակշռելու համար արժողութիւնն ու վաճառքի գինը : Առ այս ՀԱՊ-ի երկիրներու միջեւ ամէնէն աժանն էր Հայաստանի հացը, որ շատ սուղի կը նստէր երկրին պիւտճէին :

**

Ռազմական դետնի վրայ հոս-հոն գնդակոծումները կը շարունակուին եւ միշտ զոհեր եւ աւերներ կան :

Ծանրակշիռ վիճակ կը տիրէր Արարատեան շրջանը, ուր Հոկ. 29, ժամը 14-էն սկսած էր գրադներու արձակումը եւ Ուրբաթ առտու, երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ, դեռ կը շարունակուէր : Հայկական ուժերը փոխադարձած էին եւ հինգ վիրաւոր կար : Մէկ մեռեալ կար Երասխ : Սահմանամերձ շրջաններն ալ միշտ նոյն պատկերը կը պարզուի, այսինքն ռումբեր ինկած են Տաւուշի շրջանը, Կապանի, Սիսիանի, Դաւիթ Բեկ եւ Գեղանոյշ գիւղերու վրայ : Մէկ բնակիչ վիրաւորուած է :

Ղարաբաղի մէջ ալ, գնդակոծութիւններ կան : Ռումբ մը ինկած է Գանձասարի եկեղեցւոյ մօտ : Մէկ մեռեալ կայ : Ազրբէջանցիք 20 զոհ տուած են :

Ասկերանի շրջանի չորս գիւղերու վրայ ալ գրադներ ինկած են :

**

Սպիտակաշրջանի մէջ կը շարունակուին վերականգնումի աշխատանքները : Արդէն վերակառուցուած են 60 բնակարաններ, սակայն շուրջ 200 ուրիշներ կը սպասեն վերանորոգման : Այս նպատակին յատկացուած է 20 միլիոն ռուբլի : Հայաստան մեծապէս կ'օգնէ վառելիքով եւ շինանիւթով :

**

Երեւան ու նաեւ աւելի տարածուն շրջաններու մէջ, այսինքն՝ մինչեւ Ջուխջերխ իրարանցում մը ստեղծուած է հետեւեալ պատճառով : Անցեալ Ուրբաթ օր, Հոկտեմբեր 23-ին, Երեւան -- Մոսկուա ճամբուն վրայ Վրաստանի մէջ վար առնուած է Հայ մը՝ Սամուէլ Բրուտեան, հետեւորդ մը Քրիշնա աղանդին եւ ինչ-ինչ պայմաններու մէջ ալ Ազրբէջանցիներու ձեռքն անցած ու բանտարկուած կ'ըլլայ... Մանրամասնութիւնները կը պակսին եւ յստակ ոչինչ կայ : Միայն մեծ իրարանցում կայ քրիշնայականներու մօտ, Ջրվեժերինոյ կեդրոնէն Հայաստան, նաեւ Ազրբէջան ուր եւս Քրիշնա իր հաւատարիմներն ունի : Բողոքներ, նամակներ, հեռաձայններ, ցոյցեր մեծ աղմուկ ստեղծած են :

**

Իր ծրագիրներուն իրականացման յատկացնելու նպատակով ԻՒՆԵՍՔՕ 25 հազար տոլար տրամադրած է Հայաստանին :

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Անգարայի մէջ բացուեցաւ կեդրոնական Ասիոյ թրքախօս հինգ Հանրապետութիւններու համաժողովը բարձր հովանաւորութեամբ Թուրքիոյ : «Թուրք աշխարհը ծնելու, աւելի ճիշդ վերածնելու վրայ է» կը գրէ Ֆիկառօ-ի թղթակիցը : Բացման օրը արդէն (Թուրքիոյ ազգ. տօնն է Հոկ. 29-ը) պետական վեց ղեկավարները ողեկոչեցին Աթաթիւրքի յիշատակը : Հոն կը նկատէ միշտ թղթակիցը, հաւաքուած են բաւական այլազան դէմքեր -- Թիւրքմէն Նիազով, հարազատ ստալինական մը, որ կը սիրէ ինքն իրեն բանաստեղծութեան մրցանակներ շնորհել, Էլչիպէյ, որ իր քաղաքական փառը կը փորէ ազգայնամոլ յայտարարութիւններով, Նազարպայեւ (Ղազախստան), որ ապագան մեծ Պետութեան մը երազն ունի, Կարիմով (ուզբեկ), որ կը փորձէ մնալ իր ապարանջիկներու գլուխը : Հազիւ նկատելի է Ակայեւ, Կիրգիզիոյ նախագահը, միակը որ յաջողած է ժողովրդավարութեան սկիզբ մը հաստատել իր երկրին մէջ : Թուրքիա տիպար օրինակն է անոնց համար կայուն Պետութեան մը : Ֆավրէ (Ֆիկառօ) կը շարունակէ, դիտել տալով որ Թուրքիոյ ձեռք առած նախաձեռնութիւնը Կեդրոնական Ասիա, Ամերիկացիներու քաջալերանքը կը վայելէ, բայց նաեւ մեծ վտանգներ ունի : Բացի Նախիջեւանի կապող կամուրջէն, Թուրքիա ոչ մէկ հասարակաց սահման ունի իր «քոյր Հանրապետութիւններուն» հետ : Դէպի Թուրքիա շեղելու համար կեդրոնական Ասիոյ առեւտրական հոսքը, պէտք է Հայաստանէն անցնիլ կամ հիւսիսային Իրանէն :

Թղթակիցը կ'արտայայտուի նաեւ Թուրքիա - Հայաստան մերձեցման մասին եւ որպէս փաստ կու տայ այն երեւոյթը որ Թուրքիա 100 հազար թոն ցորենի փոխատուութիւն մը կ'ընէ Հայաստանի : Ի ԴԷՊ, ՀՈԿ. 30, ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ԵՐԵՒԱՆԻ ԺԱՄՈՎ՝ 12-ԻՆ ԱՅԴ ՓՈԽ ՏՐՈՒԱԾ 100 ՀԱԶԱՐ ԹՈՆԷՆ ՄԷԿ ՄԻԼԻԿՐԱՄՆ ԻՍԿ ՉԷՐ ՏՐՈՒԱԾ : Թուրքերը անշուշտ, այս պարագային, սատիք հաճոյք մըն ալ կը գտան ձգձգելով, ձգձգելով... :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝
ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ ՑՈՒՍԱԼԻ Է

Վալանսի Հ.Մ.-ին պարտութիւնը Փէրփինեանի մէջ կարելի չէ նկատել անակնկալ մը, բայց այս անյաջողութիւնը խախուտ դրութեան կը մատնէ հայանուն խումբը : Դասաւորումի տախտակին վրայ, Վալանս կ'իջնէ աստիճան մը վար. 12-րդ է. ունի միայն մէկ կէտի առաւելութիւն Ռոտէզի վրայ՝ որ իր մրցակիցը պիտի ըլլայ Շաբաթ իրիկուն, Հոկ. 31-ին :

Բարեբախտաբար, մրցումը նախատեսուած է Վալանսի մարզադաշտին վրայ, ինչ որ, կը յուսանք, առիթ պիտի ըլլայ Հ.Մ.-ին ապահովելու իր հինգերորդ յաղթանակը :

Շաբաթ իրիկուն Ռոտէզ, իր դաշտին վրայ պարտուած է (0 - 1) Սըտանէ : Առաջատար են ներկայիս, միասնաբար, Մարթիկ եւ Սըտան :

Քանի մը շաբաթներէ ի վեր Վալանսի կազմին մէջ կանոնաւորաբար տեղ ունին ակումբին երկու հայ խաղացողները՝ Թէրզեան եւ Մխիթարեան :

ԻՍԻ՝ ՉՈՐՍ ՄՐՑՈՒՄ, ՉՈՐՍ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Իսիի Հայ Մարզական Ընկերակցութեան փարիչներն ու համակիրները առոյգ պատճառ ունին խանդավառուելու : Սկիզբէնական չորս խաղ, չորս յաղթանակ : Անցեալ Կիրակի, իր դաշտին վրայ, Իսի յաղթած է Վէլիզիի՝ 4 - 2 :

Անշուշտ, դեռ կանուխ է երազելու նոր վերելք մը մրցաշրջանի աւարտին, բայց հայանուն ակումբը լաւ ճամբու մէջ է այդ ուղղութեամբ :

Հ.Մ.Ը.Մ. ԼԻՈՆ - ՏԷՍԻՆ
ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ

Հ.Մ.Ը.Մ., Տէսինի դաշտին վրայ, յաջող ելոյթ մը ունեցած է Ֆեռնէ Վոլ-

(Շար.ը Դ. էջ)

Վ Ա Ղ Ը՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (176) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ --
Այժմէական հարցականներ
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՍԹԻՍԵԱՆ
Ձերօ բոպէ, զերօ վայրկեան
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԱՐՄԷՆ ՊԱՐՏԻԶԵԱՆԻ ԱՌԹԻՒ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Սփիւռքեան կեդրոններու ցանցին մէջ յաճախ կը հանդիպիմ հին, ժամանակավրէպ ու կեանքի մայր հոսքէն հեռացած ու ջրապտոյտներու մէջ նետուած, անշարժացած, անտեսուած Հայերու որոնք գուցէ աւելի՝ երկիւղած յարգանք մը կը պարտադրեն վրաս: Պարզ վերապրողներ չեն ատոնք այլ շատ անգամ հոսանքին դէմ լողացող, իրենց ճակատագրին հետ չհամակերպած մարդիկ՝ որոնք խորհրդանշաններ են բիւրեղացած փորձառութեան եւ իմաստութեան: Եւ մանաւանդ՝ ինքնակամ — եթէ այս տողերը կարդայի Արմէն Պարտիզեանին ու ըսէի թէ իր մահէն ետք այսպէս պիտի գրեմ իր մասին՝ պիտի հայհոյէր ինծի ու աւելցնէր՝ — հէչ բան մը պիտի չգրես, չեմ ուզեր որ գրես:

— Ինչո՞ւ, դուն պարզ անձ մը չես, ազգային գանձ մըն ես:

— Պարապ բաներ կ'ըսես կոր նորէն, ես չեմ ուզեր որ ոեւէ մէկը իմանայ իմ մեռնիլս:

— Քահանա՞ն ալ չես ուզեր:

— Ատ սուտ մարդիկը հեռու թող կենան ինծմէ,

— Կոմիտէ՞ն:

— Անոնք ալ: Ես հաշիւս գոցած եմ աշխարհէն:

— Հապա տղա՞դ, Թոնի՞կդ ճէսի ... անո՞նք ալ չես ուզեր տեսնել, հապա գիրքե՞րդ, նամակնե՞րդ, Քղիի պատմութեան ձեռագի՞րդ — ատո՞նք ալ:

Երկու տարիէն հարիւր տարեկան պիտի ըլլար ու Լիվըրմորի Վեթերաններու Ծերանոցին բակը նստած՝ ան կը խորհէր տակաւին ետ Սան — Ֆրանսիսքոյի իր տունը դառնալ, կ'երազէր աւարտել իր ծննդավայր Քղիի ազգագրական պատմութիւնը որուն ձեռագրին առաջին երեք հարիւր էջերը արդէն պատրաստած էր, տասնեակ տարիներէ ի վեր:

— Ատոնք ուրիշ են:

Ու կարճ լռութենէ մը ետք՝ պիտի աւելցնէր — ճէսին կ'ուզեմ տեսնել...:

Ու կը սկսէր խօսիլ իր անցեալին մասին, նայուածքը շատ թեթեւ կերպով դալկացած բայց ձայնը առոյգ ու միայն յուզումի վայրկեաններուն խարխափուն, արուեստագէտի նուրբ մատները ուժգին սեղմած, իր փոքր մարմինը պահած իր կամքին հակակշռին տակ: Այսպէս բռնած ինքզինքը, պահած իր ինքնութեան սուր գիտակցութիւնն ու ազատութիւնը ամայացած իր աշխարհին մէջ, մարդոցմէ ոչ կարեկցութիւն, ոչ օգնութիւն, ոչ իսկ բարեկամութիւն սպասելով, Արմէն կը շարունակէր, առանց շատ լաւ հասկնալու, իր ցեղին դարաւոր առաքինութիւնը՝ յամառ, անզիջող պայքարի:

Կը նայիմ չուրջս — Լիվըրմորի Ծերանոցը, Գալիֆորնիոյ վէտվէտուն եւ էգ բլուրներուն ծոցը կծկուած, խաղաղ ու անդորր անկիւն մը, գերեզմանատունի մը նման ժամանակէն դուրս, հոն ուր նետուեր, թափուեր ու դիզուեր են 80-էն վեր, իրենց անձին արտաքին կեղեւին մէջ ամփոփուած, իրենց հպարտութիւնը հաւանաբար չատոնց մոռցած աշխարհի մէկ կորսուած անկիւնը, իրենց նախկին գինուորական մարդու կեցուածքի ու յաղթ տղամարդու հին ինքնութեան մէկ ողբալի հակասութիւնը, ծաղրանկարը դարձած այդ մարդկային խլեակները: Արմէն միակ Հայն է այդ քանի մը տասնեակ բնակիչներուն մէջ (սկիզբի օրերը ուրիշ Հայ մը եւս կար, նախկին կոմամարտիկ՝ որ ամէն անգամ որ իրենց հաշմակառքերը իրարու հանդիպէին նըրբանցքներուն մէջ՝ իր փառքի օրերուն անկարելի հէքեաթը կը պատմէր խեղճ Արմէնին որուն միտքը կէս դար առաջուան եկեղեցական պայքարներուն կամ Դաշնակցութեան հին ու նոր տագնապներուն մէջ խրած՝ ինքնիր յիշողութեան պաստառին կը վերակենդանացնէր պատմութիւնը, խօսքի կը բռնուէր Մարտիկեանին հետ, կը կեցնէր Դարբինեանը «Հայրենիք»ի խմբագրատան մէջ ու կը շարունակէր իր ձեռագրի հրատարակութեան մասին խօսակցութիւն մը որ ընդհատուեր էր 1945 Մայիս 14, Զորեքշաբթի կէսօրէ ետք ժամը 1-ը քառորդ անց ... իր երեւակայութեամբ կը վիճաբանէր Տարտունիին հետ անոր վերջին հատորին մասին սուր ու անգութ քննադատական խօսքերով, կը շոյէր իր Թոնիկին մազերը ... ու չէր գիտեր ուր փախէր այդ նախկին կոմամարտիկի անվերջանալի շաղակրատութենէն...), այդպէս դիրք բռնած բոլորէն միշտ քիչ մը հեռու, անոնց ջրոտ աչքերուն, դողդղուն, ծուռ մատներուն, երկուտակ իրաններուն սահմանէն դուրս, անջատ, մինակը, ինքնաբաւ ու դժգոհ, որոշած ոչ տեղի տալ ոչ ալ սակարկել իր անկախութիւնը՝ զոր յիսուն տարի առաջ «Հայրենիք»ի խմբագիրներուն անիկա պոռացեր էր...: Ու կը շարունակէր պոռալ հազար ձեւով մանաւանդ իր հաղուագիւտ բարեկամներուն՝ որոնք մէկ ժամ կը դնէին Սան — Ֆրանսիսքոյէն մինչեւ Լիվըրմոր գալու տեսնելու այս տապալած յուշակոթողը՝ որ տակաւին դեռ իր արժանապատուութեան կառչած էր, եւ որ բժիշկներու գիտութեան կամ պարկեշտութեան հանդէպ իր աճաւոր, անխառն մերժումին եւ արհամարհանքին մէջ անդրդուելիօրէն բացասական, նոյնիսկ հեղնական կը շարունակէր մնալ, հաւատարիմ՝ կեանքի իր սկզբնական իմացումին: Մերժում՝ որ կը դառնար մանաւանդ զինք սիրող, յարգող մարդոց դէմ՝ որովհետեւ գիտէր թէ անոնք կը տանէին իր «թէրսութիւնը» որ թէրսութիւն չէր անշուշտ այլ իր ինքնուրոյն ոճը՝ պարտադրելու իր օրէնքը իր կեանքին մէջ, փրկելու իր անձին հըպարտութիւնը ու մանաւանդ՝ իրմէ հեռու պահելու մարդոց կարեկցութիւնը եւ ողորմութիւնը: Այսպէս սպառազէն՝ իր դաժան, աններող ժխտումներու, պահանջներու, քննադատական ոգիին զրահով՝ Արմէն Պարտիզեան, իրեն յատուկ ձեւով ու փոքր չափերով՝ կը շարունակէր իր ազգին դարաւոր կռիւը մահուան դէմ՝ որ սովոր է մարդ էակը նախ ներսէն քանդելու՝ անոր մարմինը առնել տանելէ շատ առաջ: Մեր ժողովուրդի այս խորունկ իմաստութիւնն է որ անթիւ կերպարանքներու տակ մեզ ընկերացած է սա անիմաստ աշխարհի նոյնքան անիմաստ պատմութեան ճամբէն — յամառութիւնը, բանակռութենէն կամ իրապաշտութենէն անդին գտնուող սկզբունքը՝ հաւատալու ոգեկան զօրութեան մը, կամ ինչպէս Թումանեան եւ Թէքէեան կը գրեն՝ Լուսաւորիչ Աստղի մը որ կրնայ կրօնքը կամ մշակոյթը ըլլալ կամ Հայրենիքի սէրը ըլլալ կամ ալ պարզապէս ազատութեան կիրքը՝ բայց որ բիւրեղացումն է նաեւ մեր հաւաքական կամքին:

Արմէն Պարտիզեանը ես իր փառքի օրերուն չեմ ճանչցած ու չկայ ողջ մէկը այսօր որ ականատեսի ու ժամանակակիցի վկայութիւնը բերէ այդ ժամանակուան սա մարդուն չառայլուն ինքնութեան մասին: Ուստի բաց են երկինքները մարդկային երեւակայութեան՝ ստեղծելու անոր երիտասարդութեան կրակոտ, կռուազան, խստաբարոյ ու անհանդուրժող ինքնութեան բնատիպն ու հարիւրաւոր տարբերակները՝ բացատրելու համար անոր «ճախողանքը» հայ կեանքէն ներս: Ոչ կարկառուն մտաւորական կամ բանաստեղծ, ոչ կուսակցական հանրածանօթ ղեկավար, ոչ ուշագրաւ լրագրող, ոչ ալ մեծ ճառախօս կամ հանրային դէմք եղած է ան, բայց անկասկած որ իր անձին ազդեցութիւնը, գրական ու ժխտական իր նկարագրով՝ ներդրուած է հազար ու մէկ ձեւով իր ժողովուրդին կեանքին վրայ: Կը խորհիմ թէ ան մաս կը կազմէ մեր արդի մշակոյթի պատմութեան, շնորհիւ առնուազն 30-ական թուականներու եկեղեցական տագնապին մասին իր գրած ըմպանիչ հատորին, միակը՝ այդ կնճռոտ նիւթին շուրջ՝ եւ որ կը պարտադրէ ընկերային կեանքի պատմաբանին տեղ տալու անոր գրքին քննութեան: Իսկ իր կեանքին ուրիշ մասին ... այդ՝ միջասանին կալուածն է այլեւս, միակ անձը՝ որ կրնայ փրկել այս անման էակը ոչնչութեան անդունդէն:

Հոկտեմբեր 13, 1992
Քիլլարա

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅ ԳԻՐՔԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ-ՎԱՃԱՌՔԻ ԱՌԹԻՒ

ՎԵՀԱՆՈՅՇ ԹԵՔԵԱՆ

Ամէն անգամ որ հայ գիրքի ցուցահանդէս — վաճառքի յայտարարութիւն մը կարդամ՝ Քրիստոսի խաչադանը փնտռելու տագնապ մը կ'ապրիմ: Եւ այս տագնապը առաւել կը լարուի երբ մեր ազգային ու կրօնական առաջնորդները սկըսին ներբողը հիւսել հայ Բանի անհրաժեշտութեան, եւ անոր 15 դարերու վըրայ երկարող անպարտասուն, ինքնուրոյն ճանապարհորդութեան մասին:

Իսկապէս ինքնուրոյն ճանապարհորդութիւն. այլեւս անուղի եւ անուղեկից, լքուած մանաւանդ անոնց կողմէ որ հայ գիրքի բարեկամներ կը դաւանին իրենք զիրենք, մինչ այդ՝ հայ գիրի ու Բանի վերջին մնացորդացին անհամարհանքի խարոյկ վառած, միայն իրենց ճղճիմ ախորժներուն գոհացում տալով ազգապահպանում կը խաղան այս «պահակներ»ը, մշակոյթի խորհուրդէն մղոններով հեռու ծիրի մը մէջ:

Ինչպէ՞ս կրնան, կը մտածեմ, — ինչպէս կրնան այսքան կեղծիք ու սուտ ծախել ժողովուրդին, երբ փաստօրէն այնքան անտարբեր ու արհամարհական են հայ գիր ու հեղինակի նկատմամբ, որ իրենց կազմակերպած ցուցահանդէս — վաճառքին, այս նոյն գաղութներուն մէջ ապրող — չնչող գրողներուն գործերը չեն մատուցուիր ցուցասեղաններուն վրայ: Պատճա՞ռը:

Ուրիշ գաղութներու մէջ Համազգայինն է որ ստանձնած է գրատարածութիւնը. չեմ հասկնար ինչու մեր շրջանին մէջ՝ մշակութեան միութեան մը վայել առաքելութիւն մը կը կատարուի — աւելի ճիշդ՝ կը կխակատարուի Առաջնորդարանին կողմէ: Ներկայ էի անցեալ տարի այդ վաճառքին, կը ցուցադրուէին Հայաստանի կամ Հայութեան վերաբերող ուսումնասիրութիւններ, ալպոմներ, Հայաստանցի կամ ոչ — հայագիր գրողներու գործեր, կրօնական ուսումնասիրութիւններ ու արձանիկներ, տեսերիզներ ու ձայներիզներ, հոս ու հոն՝ մեր մահացած գրողներու գործերէն, բայց հայ ժամանակակից գրողներու ստեղծագործութիւնները լրջօրէն կը բացակայէին, չէին մատուցուեր ժողովուրդին: Ուրեմն, Համազգայինի ձեռնածալութիւնը մէկ կողմէ, Առաջնորդարանի արհամարհանքը միւս կողմէ — եւ ներկայիս ստեղծագործող գրողներու երկերը մատչելի չեն ըլլար հանրութեան: Եթէ արհամարհանքը չէ դրսեւորուող պատճառը՝ ուրիշ ի՞նչ պատճառ կայ: Այս գրողները անդենականի մէջ չեն, հեռաձայն մը՝ եւ կրնան ուղարկել իրենց գիրքերը: Այդ փարթամ գրախանութներու պատասխանատուները որեւէ ատեն Սփիւռքահայ հեղինակէ մը չեն խնդրած իր գիրքերը, եւ երբ որ մենք առաջարկած ենք դրկել մեր գործերը, քրթմնջալով ըսած են, «Տասը օրինակ մը ղրկէ, դժբախտաբար մեր ժողովուրդը հայերէն գիրք չի գներ»: Ուրեմն ի՞նչ է պատճառը որ մեր գիրքերը կը բացակային այդ սեղաններէն. եթէ ժողովուրդը «սխալմամբ» գներ է զանոնք, ինչո՞ւ դարձեալ չեն ապսպրեր. իսկ եթէ իրենց քով դեռ օրինակներ կան՝ ինչո՞ւ չեն վաճառեր:

Փաստօրէն, այս ժողովուրդը ունի գիտակցութիւնն ու պատրաստակամութիւնը ընդունելու ճիշդն ու կարեւորը. միայն ժամանակ չունի զատորոշելու յարդը ցորենէն: Ես տասնեակ առիթներով ականատես եղած եմ թէ ինչ հրճուանքով այս ժողովուրդը գիրք կը գնէ: «Գիրք չգնող» յորջորջուող ժողովուրդը, նոյն այդ Առաջնորդարանին մէջ, քանի մը ժամուան ընթացքին հարիւրաւոր օրինակներ խլեց Անրի Վէրնէօյի «Մայրիկ» հատորէն: «Անգրագէտ» ժողովուրդը հետաքրքրըւեցաւ, արժեւորեց, որովհետեւ հանգամանօրէն կը ներկայացուէր հեղինակը, կը պատուըուէր — եւ այնքան հանգամանօրէն՝ որ Առաջնորդը իր՝ հեղինակին ու Մեկենասին երկարաշունչ գովերգութեան ընթացքին՝ վայրկեան մը իսկ չտրամադրեց յիշելու այդ հատորը հայ ընթերցողին կարելի դարձնողին՝ Թարգմանիչին անունը: Ինչո՞ւ յիշէր՝ Թարգմանիչը Սփիւռքահա՛յ գրող էր...

Տասնամեակ մը լման, իբրեւ Համազգայինի այս շրջանի գրական բաժնի պատասխանատու, ես տեսած եմ ինչպէս հեղինակներու ելոյթներէն ետք մեր ժողովուրդը փափաքած է անոնց մակագրութիւնը իրենց հատորներուն ճակատը: Նկատած եմ թէ ղեկավար առաջնորդն ա՛ն է որ չէ գնած, ակնկալած է որ հեղինակը նուիրէ իր գործը: Յիշողութեանս մէջ կենդանի է այն գիշերը երբ 114 օրինակ սպառեցաւ պատմուածքներու հատորէս. դեռ անցեալ տարի ելոյթէ մը ետք՝ 75 ներկաներ 36 օրինակներ գնեցին գիրքերէս: Ինչո՞ւ այս միթը — ժողովուրդը այպանելու անգրասիրութեան յանցանքով. մենք միայն այդ ժողովուրդէ՛ն կը ստանանք հակազդեցութիւն մեր գործերուն նկատմամբ. իսկ առաջնորդնե՞րը, Փառք Աստուծոյ, գիրք կարդալու ժամանակ չունին, միայն մեծ մեծ ջարդել գիտեն: Մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուի այս կեղծիքը, երբ փաստօրէն մեր ազգային, մշակութային, կրօնական պահակներն են որ գիրք ու հեղինակ կ'արհամարհեն, եւ անխօս ու անգիտակ ժողովուրդին վրայ կը նետեն անպատասխանատուութեան պատմուճանը:

Թուրքը ցեղասպանութիւն կատարեց. մեր «առաջնորդները» սիստեմատիկ գիտակցութեամբ կը կատարեն գըրասպանութիւն: Եւ այնքան ճըկո՜ւն՝ որ մարդ չանդրադառնար կատարուածին, մինչեւ որ գրող մը հըրապարակ իջնէ եւ պոռայ հայ գրականութեան վրայ գործուող եղեռնը: Եւ այնքան հարուածային՝ որ այսօր, այլեւս չէք լսեր ուրիշ գրողներու աղաղակը, որովհետեւ յուսահատութեան անդունդը հասած են: Անցած օր վիպագիր բարեկամ մը կ'ըսէր. «ես այնքան յուսահատած եմ մեր կրօնական առաջնորդներէն, որ այլեւս որեւէ ակնկալութիւն չունիմ որ ճիշդ բան մը կ'ընեն»: Ուրիշ բանաստեղծ բարեկամ մը կ'ըսէր «յաճախ անկուտի ու մեծամիտ մեծահարուստներուն ընծայուած ուշադրութեան չնչին տոկոսն իսկ չընծայուիր հայ գրողներուն»: Հարց չէ թէ գրողը, գիրի ու մտածումութեան մէջ մաշած իր կեանքով՝ լեզուով ու ճաշակո՛վ կ'օծէ մեր գրականութեան ներկան: Իսկապէս որ «հայրական» հոգածութիւն, «առաջնորդ»ի վայել լրջութիւն...

Դարերէ ի վեր մեր ազգային ու կրօնական առաջնորդները այնքան զարկեր են խեղճ ժողովուրդին գլխուն՝ անոր ըրածներուն եւ չըրածներուն համար — կարծես թէ իրենք անմահութիւն անօրինող չաստուածներ են, իսկ ժողովուրդը՝ լիլիփութեան թզուկներ — որ ալ ժողովուրդը անգամ դարձեր է, ալ փոյթը չէ թէ ինչ կը յորջորջուի: Բայց տօնն ալ կը տօնէ, զաւակն ալ կը մկրտէ, մշակոյթին ալ կ'օգնէ, հայրենիք ու հայութիւն կը պահպանէ, հարիսան ալ կ'եփէ: Նոյնիսկ հարիսայի օրը քիթէն — բերնէն պիտի գայ, որովհետեւ ներկայ պիտի ըլլայ կրօնական առաջնորդ մը որ պիտի բարբառի. «Մենք դրամ ունինք ... 20 հազար տոլար կը ծախսենք կնունքի խրախճանքի համար, ալ չյիշենք ծննդեան յիսնամեակ, ամուսնութեան երեսնամեակ, եւայլն: ... Ամէն բանի դրամ ունինք, բայց երբ կարգը ազգին գայ ... Ե՞րբ պիտի մեր ազգը գիտնայ իր պատասխանատուութեան տէր կանգնիլ» ... (Հրատարակուած «Հայրենիք»ի մէջ, 1991, Հոկտեմբեր 2):

1500 հոգի խմբուած ժողովուրդին մէջ մէկը չեղա՞ւ որ հարց տար, «Սրբազա՛ն Հայր, եթէ այդքան դէշ բան է տարեդարձ տօնակատարելը, հապա ինչո՞ւ ձեր եպիսկոպոսները, քահանաները ո՛չ թէ 25 տարին անգամ մը, այլ՝ հի՛նգ տարին անգամ մը իրենց ձեռնադրութեան ամեակը կը տօնեն շքեղ սրահի մը մէջ եւ Դուք կը հովանաւորէք: Եթէ այդքան անյարմար ժամանակ է մսխելու, ինչո՞ւ ամբողջ դասով մեծահարուստներու տուներէն դուրս չէք գար, եւ լորձնաշուրթներէն կը գովաբանէք զանոնք, բացարձակօրէն մոռնալով բարիքը որ ժողովուրդէն կու գայ»:

Իսկ գալով այն գրպարտութեան որ մենք դրամ չենք տար ազգին համար, հասկնանք նախ թէ ի՞նչ կը նշանակէ

ազգին դրամ տալ»: Ինչո՞ւ բառերը ճիշդ չեն գործածուիր. — Դրամ տուէք Առաջնորդարանին ու — կրօնական ձեռնարկներուն, եւ բազմածախք ու միօրեայ հանդէսներուն համար: Տուէք, անդադար տուէք, Հայոց եկեղեցին է, տուէք մինչեւ որ այլ ազգային հաստատութիւններու առջեւ պարապ քսակներ բանաք, իրաւացիօրէն առարկելով որ «մենք եկեղեցին, Առաջնորդարանին կուտանք»: Տուէք, հող մը ընէք, մշակութային ձեռնարկներն ալ ես կը կազմակերպեմ, քաղաքական տօնակատարութիւններն ալ, յանձնառութիւններն ալ ես կը ստանձնեմ, մեր քանդուած ազգային կալուածներն ալ ես նորոգել կուտամ: Ե՛ս եմ երկիրը եւ մշակոյթը: Ե՛ս եմ ազգը:

Եւ որովհետեւ այսպիսի համայնակուլ «ազգ» մը գոյութիւն ունի, այսօր մշակութային միութիւններ՝ պիտանէի չըգոյութեան պատճառով՝ լուրջ ձեռնարկներ կազմակերպելու անկարելիութիւն ունին: Պէտք է մեծարեն այրի մը, մարդ մը, հարուստ մը վերջապէս, որպէսզի քանի մը տոլար անցնի ձեռքերնին: Ծխոխած, սուսիկ-փուսիկ միութիւններ, ազգին գլխուն մուրճ չեն իջեցներ, ամիսը անգամ մը ձեռնարկ մը, փոնտ մը չեն հաստատեր: Իւղագին, հայրենագին, հայ ըլլալու տուրք, ի՛նչ կ'ուզես կը ծախէ Առաջնորդարանի նրբանցքներէն: Ինչո՞ւ համազգայինն ալ չհաստատէ՝ Թարգմանչաց տօնի առթիւ տուրք, մեր գրականութեան չաստուածոյն՝ Տիրի համար իւղագին, օր-ցերեկով նահատակուող գրողներու փոնտ:

Այսօր կրօնական առաջնորդ մը կրնայ միանգամայն իր չորս գիրքերը հրատարակութեան յանձնել, երբ այս ափերուն վրայ գրողներ իրենց տարիներէ ի վեր պատրաստ հատորները հրատարակելու միջոցներ չունին:

Ես գրող բարեկամներ ունիմ, որոնք դրամատունէն փոխ առնուած գումարով գիրք կը հրատարակեն, եւ յետոյ տարիներով ինքզինքնին կը զրկեն այլ կարիքներէ, որպէսզի ամսէ-ամիս տպագրիչին մուրհակը վճարեն: Ասոնք մեծահամբաւ, [illegible] գրողներ են: Կան գրողներ՝ որոնք բացասական պատասխան ըստանալէ ետք մշակութային փոնտերու եւ միութիւններու գլուխը անցած անձանց, անպատասխանատու վարիչներէ, իրենց բարեկամներու օգնութիւնը կը հայցեն: Գրողներ կան, որոնք այսպիսի ղեկավարներ ունենալնուս համար, իրաւացիօրէն հրաժարած են հայերէն գըրելէ, եւ այլ լեզուներով կը ստեղծագործեն. իսկ ուրիշներ չդիմանալով այսքան [illegible] եւ արհամարհանքի՝ որոշած են չգրել եւ չթունաւորուիլ:

Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ կրօնական առաջնորդ մը իր խօսած դամբանականները անգամ կրնայ հատորով մը հրապարակ հանել, եւ իրենց ամբողջ կեանքը մեր գրականութեան ու լեզուին նուիրած բազմաթիւ բարձրարժէք գործերու հեղինակներ անելի առջեւ կը գտնեն իրենք զիրենք, թէ՛ հրատարակութեան եւ թէ՛ ըսպառումի:

Այսպիսի կրօնական առաջնորդ մը շատ լաւ գիտէ որ հայ գիրքը կը ծախուի եթէ յաւուր պատշաճի ներկայացուի, եւ գիտէ թէ սուտ է երբ կը պոռչտայ թէ «ժողովուրդը ազգին համար դրամ չի տար», այլապէս ինչո՞ւ պիտի զրկէր իր հրատարակելի չորս հատորներուն ծանուցումները նոյն այդ «անդրասէր ժողովուրդին», որպէսզի նախքան հրատարակութիւնն իսկ՝ վճարեն անոնց գինը:

Ինչո՞ւ կրնան հրատարակուիլ եւ ժողովուրդին մատուցուիլ քարոզներով, ուսումնասիրութիւններով կամ հառաչանքներով հատորներ ունեցողները, եւ բացարձակօրէն կ'անտեսուին, գիտակցաբար մութի մէջ կը պահուին մեր լեզուն ու գրականութիւնը բարձունքներու հասցնող իրաւ գրագէտներու գործերը: Ամէն անգամ որ գրողի մը ստեղծագործութեան անոր արժանի ուշադրութիւն չընծայուիր, անիկա աւելի՛ կը որբանայ: Իսկ ան որ չուզեր անդադար որբի, անտեսուածի, անարժէքի պիտակով հարուածուիլ՝ կեղծ ու ամբարտաւան շրջապատի մը մէջ, անիկա այլեւս օր մը վերջնականօրէն, իր հողաթափերուն փոշին թօթվելով, կը ձգէ այդ «հայրական» երդիքը եւ կը հեռանայ:

Իրաւ որ, բան մը նեխած է Դանիոյ կեդրոնի՛ն մէջ:

Նիւ-Ճըրզի, Հոկ. 1992

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱՆՀԱՆԳԻՍՏ ՉԷՉԷՆԻԱՆ

Խորհրդային Միութեան քայքայումով յայտնուած կնճիռներէն մէկն է Չէչէնիոյ հարցը. Ռուսաստանի ինքնավար 16 հանրապետութիւններէն այս մէկը միակողմանի կերպով իր անկախութիւնը հռչակեց անցեալ Հոկտեմբերին. կացութեան տէր ըլլալու ղրկուած 2000 ռուս զինուորները իրենց դէմը գտան վճռակամ ժողովուրդ մը որ կը բաղկանար խլամացած մէկ միլիոն լեռնականներէ որոնք պատրաստ էին զէնքի դիմելու ռուս գաղթատիրոջ դէմ: Տարի մը ետք, կացութիւնը անփոփոխ է. Ռուսաստան ոչ կ'ուզէ ճանչնալ Չէչէններու անկախութիւնը, ոչ ալ իսկական բանակցութիւններու սկսիլ: Մոսկուա կը վախնայ որ Չէչէններու օրինակը վարակիչ ըլլայ յատկապէս Արխազներու համար: Ռուսաստան ունի նաեւ այլ հաշիւներ. որքա՞ն ատեն, ի վերջոյ, չէչէն զօրավարը Դուդայեւ պիտի յաջողի պահել իր դիրքերը, մինչ տնտեսական շրջափակում մը օրէ օր աւելի կը խեղդէ իր փոքր հողամասը:

Չէչէններու անունը գործածուած է Ռուսաստանի մէջ Պուշկինէն ի վեր, վախ պատճառելու համար երախաներու. այսօր այդ անունին կ'ընկերանայ «մաֆիա»ն...: Նախկին Խորհրդային Միութեան ոչ մէկ անկիւնին մէջ կարելի է այնքան մեծ թիւով «Մէրսէտէս»ներու, «Պէ-Էմ-Վէ»ներու, «Վոլվօ»ներու հանդիպիլ, որքան չէչէն մայրաքաղաք Գրոզնիի մէջ: Այս երեւոյթը կը վերագրուի շուկայի տնտեսութեան յաջողութիւններուն. Չէչէնիա տարեկան չորս միլիոն թոն քարիւղ կը ծախէ: Անշուշտ որ իրենց երկրէն դուրս ապրող 300 հազար Չէչէնները բոլորն ալ գողեր չեն, սակայն Պեռլինի, Փրակայի կամ Մոսկուայի մամուլը զիրենք յանցաւոր կը նկատէ այս մայրաքաղաքներուն մէջ շքեղ ինքնաշարժներու գողութիւններուն համար:

Չէչէնները ծանօթ են որպէս զէնքի մասնագէտ մաքսանենգներ. երբ օրուան ընթացքին Գրոզնիի կեդրոնական շրջանին մօտ զէնքի պայթիւններ լսուին, անցորդները ոչ մէկ մտահոգութիւն ցոյց կուտան, հասկնալով որ քալաշնիքովներու նոր պաշար մը հասած է: Դուդայեւ միայն կրնայ աչք փակել այն երեւոյթին որ զէնք կրելը ընդհանրացած է. ատիկա ըսել կուտայ նաեւ իրեն թէ հարիւր հազար հոգինոց բանակի մը տէր է: Ռուսական բանակը Չէչէնիոյ շրջակայ ճամբաներուն վրայ պատնէշներ հաստատած է, արգելք ըլլալու համար զէնքերու տարածումին. Որքան կրցած է հաստատել արտասահմանէն լրագրող մը, այս պատնէշները կը գործեն բաւական տարօրինակ ձեւով. հրասայլի մը մօտ կանգնած 5 — 6 զինուորականներ երբեմն կը կեցնեն ինքնաշարժ մը ... ստանալու համար իրենց «օրականը»: Այդ պատնէշները իրաւունք կուտան Չէչէններու զանգատելու տնտեսական շրջափակումէ մը: Մինչդեռ Ռուսերը կը պնդեն որ տեղական ձեռնարկութիւններու 75% կը շարունակէ իրենց հետ աշխատիլ եւ թէ սպառումի ապրանքներուն աւելի քան 50%-ը կը հայթայթուի դաշնակցային պիւտճէէն:

Վերջերս, այսուհանդերձ, շրջափակումը ծանրացաւ. տոտր գլխաւոր պատճառը եղաւ 26 միլիառ ռուբլիին ապօրինի փոխադրութիւնը Գրոզնի, որ կարելի եղած էր գիրերու կեղծումով ու կաշառքով. Ռուսաստանի դրամատունը դրամական բոլոր փոխանցումները կեցուց: «Աէրոֆլոթ»ի օդաչուներն ալ կը դժկամակին Գրոզնիի օդակայանը էջք կատարելու, որովհետեւ զինեալ յելուզակներ յաճախակի կերպով կը կողոպտեն ճամբորդները:

Բուն հարցը ռուս պաշտօնեաներու վերադարձն է. անոնց թիւը 300 հազարի կը հասնէր ու մէկ երրորդը արդէն մեկնած է. թէքնիքէններու մնացածին 10%-ն ալ եթէ մեկնի, վախ կը յայտնուի որ քարիւղի մարզը կ'անդամալուծուի: Ռուսերը ամէնէն աւելի խոյս կուտան անապահովութենէն. ռուս կիները Գրոզնիի մէջ մութը կոխելէն ետք չեն համարձակիր առանձին շրջելու: Հոկտեմբերի սկիզբը տասնեակ մը հոգի յարձակած էին զօրանոցի մը վրայ ու 80 հրացան գողցած:

Այս անիշխանական մթնոլորտը կարելի է բացատրել անով որ նախագահ Դուդայեւի իշխանութիւնը հիմնուած է մրցակից բազմաթիւ խումբերու վրայ. կայ վարչապետին խումբը, կայ Գրոզնիի քաղաքապետինը խումբը եւայլն: Անոնք պէտք է նկատի ունենան նաեւ ընդդիմութիւնը. այս անուանումը կը պարփակէ նախկին ապարաչիկները եւ մաֆիայի մարդիկը: Այս ընդդիմութեան վրայ աւելցած են այսօր նաեւ յեղափոխութենէն յուսախաբները. այսինքն անոնք, որոնց թիւը կ'աւելնայ քանի՛ հացի հերթերը կ'երկարին ու մուրացկաններ կը շրջին շքեղ ինքնաշարժներուն մէջ:

Այս ընդհանուր պատկերին մէջ, հաւանօրէն, զարմանալին այն է որ վարչաձեւը կը շարունակուի: Մարտ 31-ի պետական ձախողած հարուածը գըրգռութիւն մը կը նկատուի Դուդայեւի կողմէ որպէսզի կարելի ըլլայ ռուսամէտ ընդդիմութիւնը ամբաստանել: Ժողովրդավար ընդդիմադիրները իրենց շարժումին պարագլուխ Սոսլամպաք Խաճիյեւի վերջերս հեռացուած խաղաղութեան կոչէն ետք հանդարտ կը մնան: Խորհրդային քարիւղի ճարտարարուեստին վերջին նախարարն էր: Մերժած է գործակցելու Դուդայեւի առաջարկները: Խաճիյեւ Դուդայեւը կ'ամբաստանէ Չէչէնիան մեծ բաներու անկարող, նորելուկ երկրի մը վերածելու յանցանքով: Այսուհանդերձ, զօրավար Դուդայեւ եթէ ոչ Գրոզնիի մէջ, գոնէ շրջակայքը մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ: Ճիշդ է նաեւ որ ներքին հարցերը զինքը օրէ օր աւելի կը մղեն Մոսկուայի հետ համաձայնութեան. այս վերջինն ալ կը նախընտրէ ճարահատ նախագահի մը հետ գործ ունենալ, քան սպասել որ Գրոզնի աւելի ժողովրդավար իշխանութիւն մը ունենայ: Ամէն պարագայի մէջ ազգային հարցերով այնքան բարախուն շրջանի մը մէջ այդքան զէնքի կուտակումը զգոյշ ըլլալու կը մղէ այն դրացիները որոնք կրնային Ռուսաստանը փոխարինել, ինչպէս՝ Թուրքիան, Իրանը կամ Միացեալ — Նահանգները: Մոսկուա տակաւին երկար ատեն պիտի պարտաւորուի զբաղելու իր կայսրութեան ներքին շրջանակին հարցերով:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԸ
ՎԱՆԷՆ ԵՐԵՒԱՆ
1915-1918

ԱՆՏԻՊ ՁԵՌԱԳԻՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Ո՛հ, ի՜նչքան ուրախ կը զգայի գլխս: Վերջապէս պէտք է գնանք Ռուսաստան: Վերջապէս, ո՛վ դու ամենակալ Աստուած, փրկեցիր մեզ անգութ եւ կատաղաշտ ազգի ձեռքէն: Այս մաքերով պաշարուած՝ կը գնայինք առաջ, ուրախ եւ զուարթ:

Ճանապարհի կէսին մի կարաւանի հանդիպեցինք, որոնք Իգտիրից պաշար կը բերէին Բերկրիի զինուորների համար: Հիմա դրանք կը գնային դէպի Իգտիր: Մենք դրանց հանդիպելու պէս, նստեցինք ջորիների վրայ, որովհետեւ ուրիշ ո՛չ մի հնարաւորութիւն չկար քալելու: Գնացինք մինչեւ Սավուղ Սու (1) կոչուած մի գետի մօտ: Վար իջանք ձիերից եւ սկսեցինք հանգստանալ:

Ո՛հ, հրաշալի էր այդ տեսարանը: Կը փչէր անոյշ հովը, կը պլպլար Սավուղ Սու գետի զուլալ ջուրը, որ իհր մէջը առնելով անոյշ կանանչ խոտերը՝ կը գնար առաջ ու առաջ:

Մինակ էր սիրտս, մինակ էր ու տըխուր: Կը մտածէի, կը հառաչէի, սիրտս կը մխար իմ կորսնցուցած գանձերի վըրայ: Կը խորհէի թէ՝ ինչպէս մի քանի օր առաջ, ես կ'ապրէի իմ ծնողքի տաք եւ անոյշ սրտում: Կը մտաբերէի թէ՝ ինչպէս առաւօտից մինչեւ իրիկուն կը խաղայի Ցանկոյների (2) դպրոցին մէջ, թէ ինչպէս ամէն շաբաթ օր, մեր ուսուցիչների հետ ուրախ ու զուարթ կը լինէինք Չըմ — չըմ (3) մաղարայի լանջին, խաղալու եւ զուարճանալու: Կը մըտաբերէի թէ ինչպէս ամէն օր, հայրիկիս եւ քրոջս հետ կ'երթայինք մեր պառիկոն՝ (4) կալամներ (5) տնկելու: Բայց ո՞ւր են նրանք, ա՜խ, ո՞ւր են կորել...

Ո՛հ, չկան հիմի, չքացան բոլոր: Չկայ ո՛չ դպրոց, չկան ո՛չ լեռներ, չկան ո՛չ ծառներ, չկայ եւ ո՛չ տուն, ա՜խ, չկայ եւ իմ հայր ... է՛յ դու, թշուառ բախտ, դու ինձ զրկեցիր, մինչեւ իսկ հօրմէս:

Քիւրտերը իմ հօրս սպաննեցին, հա՛, հօրս սպաննեցին: Ո՛հ, դո՛ւ հայր, ո՞ւր ես, գոռում եմ, ձայն տո՛ւր: Լեռների միջից թո՛ղ որ գնգնգայ քո անոյշ ձայնը: Դու մի՛ վախենար, ո՞ւր ես դու, գոռա՛, ազատ եմ հիմա: Ազատ եմ Քիւրտէն, ազատ եմ Թուրքէն, եւ ազատուեցայ թշնամու սուրէն: Ես տանջուեցի, ես չարչարուեցի, բայց ազատուեցի. ազա՜տ եմ հիմա:

Քեզ հետ եմ, սա՛, ո՛վ դու նզովեալ եւ հազարների գերեզմանատեղ, դո՛ւ դաշտ, ո՞ւր են մեր եղբայրք, ո՞ւր են մեր հայրեր, ո՞րտեղ են նրանց սրբազան շիրիմները: Լուռ են բոլորը, լուռ են եւ լեռներ: Միայն զեփիւռն է որ կը զգուէ խոտեր, միայն Սավուղ Սու գետն է որ ազատ ու հանդարտ կը գլգլայ յառաջ, միշտ յառաջ: Մնացի՛ր դո՛ւ հայր, գնացիր մենակ եւ չունեցար ո՛չ հող, ո՛չ թումբ քեզի յիշատակ:

Այս մտածումների մէջ էի, երբ քունը գլխս յաղթեց եւ ինձ գցեց անոյշ ու բախտաւոր երազների մէջ: Ո՛հ, ի՞նչ եմ տեսնում, ի՞նչ եմ տեսնում. բախտաւորութիւն ... հայրս, ո՛հ հայրս նստած էր մենակ ու միշտ կ'երգէր այնպիսի երգեր որ կ'ուրախացնէին մարդու հոգին, որ կը զմայլէին ամբողջ երկնային թռչունները, եւ բոլոր մարդիկ՝ դադարեցրած իրենց զբաղումներ, եւ բերանները բաց՝ կը լըսէին այդ դիւցազնական գեղգեղուն ձայնը: Երգում էր նա միշտ, երգում եւ սուր վիշտը: Նրա խօսքերի արցունքոտ եւ արիւնոտ ձայնը յուզեց իմ սիրտը: Թո՛ղ, ըսի, հայր. թո՛ղ այդ սեւ երգերը եւ երգի՛ր ինձ անոյշ, զուարթ ու կայտառ երգեր:

Ո՛չ մի ձայն եւ ո՛չ մի պատասխան: Երգում էր անվերջ, երգում անընդհատ: Երգում էր նա սուգ, երգում էր նա արիւն, երգում էր միայն անբախտ տների երգ: Նրա բերանից ո՛չ մի խօսք եւ ո՛չ մի բառ դուրս չեկաւ ուրախ: Մռայլ էր դէմքը, մռայլ եւ տխուր...

Ա՜խ, ո՞ւր է, ո՞ւր է իմ հայր, ո՞ւր է իմ փրկիչ, ո՞րտեղ մնացիր դու սեւաւոր հայր: Մնացիր, մեծացրիր եւ տասնեւերկրորդամեակիս մէջ թողեցիր որբ, թողեցիր անօգնական եւ օտար հողի վրայ:

Լուսաբացի մօտ էր երբ արթնցայ քընից: Լուացի երեսս Սավուղ Սու-ի գետի ջրով: Տեսարանը հրաշալի էր. ընդարձակ դաշտեր, շղթայուած լեռներով: Արդէն արշալոյսը բարեւում էր լեռնածաղիկներին: Անոյշ հովը փարելով նրանց կրծքին, արթնացնում էր գիշերային խոր քնից: Մեղուները գլուխնին վերցնելով դուրս եկան իրենց բներից եւ սկսեցին լցնել օդը իրենց քաղցրաձայն երգերով, թռչկոտելով ծաղիկներէ ծաղիկ: Թռչունները դուրս եկան իրենց բուներից եւ սկսեցին սուրալ երկնակամարի վըրայ, բարի լոյս հաղորդելով իրարու:

Կը տեսնէի այս բոլորը, կը զմայլէի դրանց վրայ եւ ինքս ալ կ'ուզէի խառնուիլ դրանց անոյշ ու զուարթ քէյֆերին, բայց չէի կրնար: Կը մտածէի. երանի՜ ես ալ սրանց պէս կամ թռչուն, կամ մեղու լինէի, նրանք որ չունեն ո՛չ ախ, ո՛չ ցաւ:

Զորս բոլորս լռութիւն կը տիրէր: Ամբողջ ժողովուրդը քնած էր իր անոյշ քնով եւ խորասուզուած երազների մէջ: Վեր կեցայ տեղէս եւ դէպի մօտակայ լերան ճանապարհը բռնեցի: Եւ քայլում էի սիրուն ծաղիկների եւ կանանչ խոտերի միջից: Գնացի, մինչեւ որ հասայ լերան լանջին: Բայց մէկ ալ քայլս ետ առի. ո՜հ, իմ առաջը բացւում է մի զարհուրելի տեսարան, դիակների մի խոշոր կոյտ: Ո՞վքեր էին սրանք, Հայե՞ր, Քիւրտե՞ր թէ Թուրքեր:

(Շար. 9)

(1). — Պաղ ջուր, թրքերէն:

(2). — Վանայ մէջ հայկական թաղ:

(3). — Վանայ բերդի սկիզբին քարայր, կոչուած՝ նաեւ Միհրի դուռ:

(4). — Պարտէզի պատ: (Աճառեան):

(5). — Կաղամբ:

(Շար. Ա. էջէն)

Թէրի դէմ՝ 4-0. կը բարձրանայ դասաւորումին վրայ՝ երրորդ է, երկու կէտերու տարբերութեամբ առաջատարին նկատմամբ։

Կիրակի, Նոյ. 1՝ Ֆրանսայի Բաժակ. ի հաշիւ չորրորդ շրջանին, Հ.Մ.Ը.Մ. կը հիւրընկալէ Շաալէի խումբը՝ որ աւելի բարձր դասակարգի կը պատկանի։ Հայանուն ակումբին յաղթանակը հաճելի անակնկալ մը կրնայ ըլլալ։

Ուրիշ արդիւնքներ ախոյենութիւններու ի հաշիւ.-

Գուրնոն - Վալանս (2)	0-0
Վալանս (3) - Սէն Մորիս	3-2
Ալֆորվիլ Հ.Մ. - Օրլի	1-0
Մուանս Սարթու - Սէն թ'Անթուան Հ.Մ.	0-0
Հ.Մ.Ը.Մ. Մարսէյլ - Օլ. Մարսէյլ (3)	1-2
Անտում (2) - Սէն թ'Անթուան (2)	4-2
Վիլէօրպանի Ալժերացիները (2) - Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին (2)	5-2
Վիէն Հ.Մ. - Լիէրկ	2-2

Ֆրանսայի ժիւնիոր բաժակ, երրորդ շրջան՝

Լիւն - Սէն թ'Անթուան	1-5

ԲՄԲՇԱՄԱՐՏ

ՈՍԿԻ ՄՐՑԱՆԱԿ ՎԵՑ ԱՄԻՍ ՎԵՐՋ

Անցեալ Ապրիլին Բոփրնհակի մէջ տեղի ունեցան դասական ըմբշամարտի Եւրոպայի ախոյենութիւնները։ 74 քկ. դասակարգին մէջ յաղթած էր Ռումանացի մը. երկրորդ՝ Մնացական Իսկէնտէրեան։

Մրցումներէն յետոյ կատարուած քննութիւնները հաստատած են, որ ախոյեանը սովոր էր զօրացնել իր մկանները արգիլեալ դեղերով. Միջազգային Դաշնակցութեան վարչութիւնը կախակայած է Ռումանացին տոփաժի ամբաստանութեամբ քանի մը օր առաջ եւ, անոր տեղ, ախոյեան հռչակած է Գիւմրեցի Հայը։ Տիտղոս մը՝ որ նոր համբաւ մը չի բերեր Իսկէնտէրեանի, քանի որ ան արդէն, Պարչելոնայի ողիմպիական խաղերուն ախոյեանն էր եւ անցեալ տարի ալ, Վառնայի մէջ, անգամ մը եւս շահած էր աշխարհի ախոյենութեան ոսկի մրցանակը։ Այս դասակարգին մէջ, հայ ըմբիշին տիրապետութիւնը անվիճելի կ'երեւի ներկայիս։

ՋՐԱԳՆԴԱԿ

ՏԵՂԱՓՈԽՈՒՄ

Պրինօ Պօյաճեան ակումբ կը փոխէ. Ժիվորէն կ'անցնի Մոնփըլիէ։

Պօյաճեան եղած է տասնեակ մը անգամներ Ֆրանսայի ախոյեան, երբ կը խաղար Մարսէյլի խումբին մէջ։ Շուրջ 140 անգամներ մասնակցած է Ֆրանսայի ազգային կազմին. Ժիվորի ակումբին վարիչները բնականաբար գոհ չեն անոր մեկնումէն։

Հայ՝ հօրը կողմէ, Պրինօ զաւակն է Ժորժ Պօյաճեանի (Վալանս), որ տեւնօք երկրին լաւագոյն լուղորդներէն էր, մանաւանդ երկար հեռաւորութիւններու վրայ։

ԺԻՒՏՕ

ԱՅՎԱԶԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Անցեալ Կիրակի Եւրոպայի խմբական ախոյենութիւններուն համար, աւստրիական Լէոնտինկ քաղաքին մէջ, ՀԱՊ-ի խումբին մաս կը կազմէր «եան» մը, Այվազեան։

ՀԱՊը- չէ մտայլած այս մրցումներու ընթացքին։ Ֆրանսա շահած է առաջնութիւնը թէ՛ տղոց, թէ՛ աղջիկներու միջեւ։

Յիշենք որ անցեալ տարի Այվազեան եղած էր Եւրոպայի ժիւնիոր ախոյեան, ՝ քկ. դասակարգին մէջ։

ՌԸԿՊԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐ
ՄԵԾ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հայանուն նոր խաղացողներ չեն երեւիր Ֆրանսայի մեծ խումբերուն մէջ։ Թաշճեան մաս կը կազմէ միշտ Ռասինկ

Այրի Տիկին Անահիտ Մանկիկ,
Տէր եւ Տիկին Վազրիկ -- Ալին Յովհաննէսեան եւ զաւակը՝ Քաթրին,
Պր. Մարթէն Մանկիկ,
Այրի Տիկին Թամար Յովհաննէսեան,
ինչպէս նաեւ իր սրտակից Նախկին Կեդրոնականցի ընկերներն ու բարեկամները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ խնամիին՝
ԳԷՈՐԳ ՄԱՆԿԻԿ -- ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 28-ին, 63 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 2, ժամը՝ 15-ին, Իսի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին, 6 Ավրնիւ Պուրկէն։

Փոխան ծաղկեպսակի նուէրներ՝ կրթական եւ բարեսիրական կազմակերպութեանց։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Ք. Փ.ի, բայց կը թուի թէ չէ գտած տակաւին Փիզիքական իր լաւագոյն վիճակը եւ, հաւանաբար, իր ասպարէզը ազգային խումբին մակարդակով՝ ուր հասած էր անցեալ մրցաշրջանին, վերջ գտած է արդէն։

Մենգիլեան Ռոմանէն տեղափոխուած է Կրընոպլը, իր սկզբնական ակումբը, բայց չի մտներ ներկայիս առաջին կազմին մէջ, որ շատ զօրացած է այս մրցաշրջանին։

Թորոսեան փոխադրուած է Նիսէն Փօ, ուր կը խաղայ կանոնաւորաբար։ Յիշենք որ այս երիտասարդը զաւակն է Անդրանիկ Թորոսեանի որ եղած է, ժամանակին, կարող մարզիկ մը իբրեւ թալօնէօր Օշի եւ Պանիէռի ակումբներուն մէջ եւ մասնակցած ալ է Ֆրանսայի ազգային երկրորդ կազմին մրցումներուն։

Ինչպէս կը տեսնուի, ռըկպիի մէջ Հայերու ներկայութիւնը, բարձր մակարդակի խումբերու մէջ, շատ հազուադէպ է։

Վ. ՍՈՒՐԷՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԱՔԻ քիւրտ բանբերը յայտնած է թէ ՓՔՔ-ի ղեկավարութիւնը ընդունած է շրջանէն քաշուիլ ու Թուրքիոյ դէմ գործած յարձակումներուն վերջ տալ։ Մինչ այդ, Թրքական ուժերը կը շարունակեն մաքրագործել ՓՔՔ-ի ապաստարաններն ու բանակավայրերը։ Աւոր զուգահեռ, Թուրքիա ձեռնարկած է չորսերու վեհաժողովի մը, հրաւիրելով Սուրիան, Իրանը եւ Սաուտի Արաբիան որ քննարկեն հիւսիսային Իրաքի մէջ ստեղծուած իրավիճակը։

ԺԱՆ ՔԸՀԱՅԵԱՆ, ծանօթ լրագրողը եւ հեղինակը՝ «Ռիւ տիւ փրոլըթէր ռուժ»ի յայտարարած է թէ Թեկնածու կ'ըլլայ յառաջիկայ երեսփոխանական ընտրութիւններուն՝ «եթէ որեւէ վտանգ կայ որ Ժերնար Թափի ընտրաշրջան մը ներկայացնէ Ազգ. Ժողովի մէջ»։ Հարցազրուցեան մը մէջ, Քեհայեան կը նըկատէ թէ «Նախագահական մեծամասնութիւնը իր ապարդիւնութեան եւ սահմանափակումներուն փաստը տուաւ հրապարակ նետելով մարդ մը, որ իր ամբոխավարութեամբ կ'այլասերէ դեմոկրատ գործընթացը»։

Ա. ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ
ԹՐՔԵՐԷՆԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ

Թրքական «Իլէթիշիմ» հրատարակչութիւնը «Գրպանի համալսարան» շարքով լոյս ընծայած է Անահիտ Տէր-Մինասեանի «Հայկ. յեղափոխական շարժումին մէջ ազգայնականութիւն ու ընկերվարութիւն -- 1887-1912» աշխատութիւնը։ Ան 1980-ին ներկայացուած էր Ռաշինկթըն կազմակերպուած «Անդրկովկասի մէջ Ազգայնականութեան եւ հաւաքականութեան յեղաշրջումը» խորագրուած գիտաժողովին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Տէր եւ Տիկին Յարեթ Յարութիւնեան Մեռելոցի առթիւ 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման ի յիշատակ իրենց բոլոր հարազատներուն։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Գուշակճեան Ստեփան կը փնտռէ իր հօր՝ Ճակ Գուշակճեանի քոյրը կամ ընտանիքին անդամները որոնք ժամանակին Փարիզ եկած են, մինչ եղբայրը Գույայէն Փենսիլվանիա անցած էր։

Լուր ունեցողներէն հաղորդել
KOOGAKJIAN
83, rue de Turbigo, 75003 Paris
tél. 42 74 31 73

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ,
ՍԷՆ ՌԱՖԱՅԷԼ
ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը կը կազմակերպէ այցելութիւն մը Սէն -- Ռաֆայէլ Հանգստեան Տան պատսպարեալներուն, Կիրակի, Նոյեմբեր 8-ին, հետեւեալ յայտագրով. --

-- Մեկնում՝ Մայր Եկեղեցւոյ առջեւէն ժամը 8-ին.

-- Պատարագ՝ Հանգստեան Տան մատուռին մէջ ժամը 10-ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԵՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Երգեցողութիւնները կը կատարէ Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երլմազեանի։

-- Հացկերոյթ՝ գեղարուեստական ճոխ յայտագիրով մը՝ մասնակցութեամբ երգչախումբի մեներգչուհիներուն ժամը՝ 12.30-ին։

-- Մեկնում՝ Սէն - Ռաֆայէլէն ժամը՝ 17-ին։

Ճաշի եւ օթօքարի գինն է՝ 150 Ֆր.։

Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝

91 -- 77 -- 84 -- 70
42 -- 03 -- 05 -- 63

VOYAGE ARMENIE 1992
(Départ chaque semaine)

A) TRANSPORT AERIEN SEUL

aller retour 4300 Frs
aller ou retour simple 2500 Frs

Réduction enfant 50%
Réduction bébé 90%

franchise bagage autorisée
40 Kgs par personne

B) VOYAGE ORGANISE A LA CARTE

Prix par personne

(la première semaine)

En chambre double	5100 Frs
En chambre individuelle	5350 Frs
Semaine supplémentaire en double	450 Frs
Semaine supplémentaire en ind.	700 Frs

Notre prix comprend :

- le transport aérien en classe économique
- les transferts : aéroport - hôtel - aéroport
- l'hébergement de première catégorie avec le petit déjeuner
- les frais de visa.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté 69003 LYON
Tél.: 78 60 13 66 Fax.: 78 60 92 26

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél.: 42 61 51 13 Fax.: 42 61 94 53

SAMEDI 21 NOVEMBRE A 20 HEURES
GRAND DINER DANSANT
organisé au profit de ses œuvres par
l'U.M.A.F. PARIS
Soirée animée par l'Orchestre Gaïdzag
et le célèbre groupe Harout *d'Arménie*
DANS LES SALONS DU MERIDIEN
81, Bd Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS